T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

NEVSÂL-I MİLLÎ

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe Nur SIR

KÜTAHYA-2001

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

NEVSÂL-I MİLLÎ

TRANSKRİPSİYON

(Yüksek Lisans Tezi)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışman:

101890

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ACEHAN

101890

Hazırlayan
Ayşe Nur SIR

KÜTAHYA-2001

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Nevsâl-ı Millî Transkripsiyon" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yararlanmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ayşe Nur SIR

Ayşe Nur SIR'ın hazırladığı **Nevsâl-ı Millî Transkripsiyon** başlıklı yüksek lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

14.02.2001

Tez Jürisi

Yrd.Doç.Dr. Abdullah ACEHAN (Danışman)

Yrd.Doç.Dr. Kadir GÜLER

Yrd.Doç.Dr. Cevdet DADAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Nur Sır, 26.01.1969 tarihinde Kütahya'da doğdu. İlkokulu Kütahya Hürriyet İlkokulu'nda, ortaokulu Kütahya Kurtuluş Ortaokulu'nda ;liseyi Kütahya Atatürk Lisesi'nde okudu.

1986 yılında liseden mezun oldu ve aynı yıl Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazanarak yüksek öğrenimine başladı. Şubat 1987'de evlilik nedeniyle tahsiline devam edemedi ve birinci sınıfın ilk döneminde okulu bıraktı.

1994 yılında Ö.Y.S sınavına tekrar girerek 510 T.S puanıyla Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü birincilikle kazandı ve yüksek öğrenimine başladı. 1998'de bu bölümden fakülte ve bölüm birincisi olarak mezun oldu.

Üniversite öğrenimi sırasında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileri tarafından çıkartılan "Gölge" ve "Âşiyân" adlı dergilerin yayın kurulunda görev aldı. Yedi İklim Dergisi'nin 1994 yılında yayımlanan Kütahya Özel Sayısı'nda "Kütahya'nın Mutasavvıf Şairleri" başlıklı makalesi ve Düş Çınarı adlı derginin 1997 Mayıs-Haziran sayısında "Kendisiyle Yaşayan Şair" başlıklı denemesi yayımlandı.1998-1999 öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Lisansüstü eğitimine başladı.

06.10.1998 yılında Kütahya Milli Egemenlik İlköğretim Okulu'na, Ekim 1999'da Kütahya Abdurrahman Paşa İlköğretim Okulu'na Türkçe öğretmeni olarak atandı. Halen bu görevine devam etmektedir.

ÖZET

Köklü ve zengin bir tarihe sahip olan Türklerin şifahî kültürünün günümüze gelinceye kadar yazılı kültürümüze intikâl ettirilmesinin geciktirilmesi, kaleme alınan edebî eserlerin ise oldukça fazla olması, buna karşılık bu mahsûlleri inceleyip araştıracak nitelikli elemanların yetersizliği Edebiyat Tarihi alanında yapılan çalışmaları kifâyetsiz bırakmıştır. Dolayısıyla yapılan çalışmalar ve elde edilen veriler, kültür hayatımızın tarihsel gelişimini ve değişimini tamamen aydınlatamamıştır.

Ne yazık ki, Edebiyat Tarihi alanında başlayan ilk hareketlerin Tanzimat döneminde görüldüğü bir gerçektir. Nitekim Şinasi tarafından son şairler tezkiresi olan Fatin Tezkiresi diye bilinen Hâtimetü'l-Eşar, 1271'de basılışından yedi yıl geçtikten sonra düzeltilerek Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde çıkan "Tezkiretü'ş-Şuara" başlıklı bir yazı ile bu girişim açıklanmıştır.

Türk-İslâm kültür dünyasının aydınlatılması yolunda en meşhûr kalem erbâbları, Köprülüzâde Mehmet Fuad, Ali Ekrem Bolayır, İbrahim Necmi Dilmen, İsmail Habip Sevük, İsmail Hikmet Ertaylan, Agâh Sırrı Levend v.b. tarafından çalışmalar hız kazandırılarak Türk Edebiyat Tarihi'nin kaynakları –Şairler tezkireleri, Şakaiku'n-Numaniyye, Künhü'l-Ahbâr ve Fezleke gibi önemli tarih kitaplarında yer alan biyografyalar, Tezkiretü'l-Hattatin, Atrabü'l-Asâr, Tekiretü'l-Evliya, Menâkıbnâme, Silsilenâme, v.b.- dikkate alınarak muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Böylece yoğun bir inceleme, araştırma sonucunda ulaşılabilen temel kaynaklar karşılaştırılarak değerlendirme imkânı doğmuştur. Bunun neticesinde edebiyat tarihimize gerek muhteva gerek forma yönüyle otuza yakın zengin eserler kazandırılmıştır.

Bu çalışmaları desteklenmesi ve yaygınlaştırılması düşüncesi ile Rıza Tevfik Bölükbaşı, "Nevsâl-ı Milli" adlı kıymete hâiz bir eser hazırlamıştır.

Avrupa'da oldukça yaygın olan nevsâllar örnek alınarak hazırlanan bu eser, Tanzimat döneminden sonraki memleketin edebî, tarihî, iktisadî, askerî, siyasî, tıbbî gibi hemen hemen bütün alanlarındaki yenilikleri anlatan aynı zamanda kültür tarihimizi yakından inceleyen bir eserdir.

Çalışmamızda Tanzimat Dönemi'nden sonraki Türk Edebiyatı'nın gelişimi ve değişimini aydınlatması yolunda yapılan bu güzel ve seçkin kaynak eserin ilgili bölümlerini latinize ettik. "Nevsâl" denilen bu yıllığın 19. asırdaki fikirlerin tekâmülüne, fennin, ilmin ve edebiyatın terakkisine mazhar olmakla birlikte okurken kültür seviyesini eğlendirerek yükselten en mühim, en meraklı, en latîf bir eser olduğu görülecektir.

ABSTRACT

Turkısh people, who have a deep and rich culture, delayed to reflect their oral culture to writing works. The fact that were a lot of works written but the lack of people to research these works made inadequete the studies carried out in the field of Litterature History. There fore the studies done and the information obtained haven't been enough to explain the historical development of our culturel life.

Unfortunately, it is a reality that the first movemments in Litterature History appeared in the period of Tanzimat. Hatimetü'l-Eşâr known as Fatin Tezkiresi by Şinasi was explained under a little of Tezkiretü'ş-Şuara in the newspaper of Tasvir-i Efkâr in 1271after seven years its printed.

İn order to en Lighten the cultureof Turk-Islam, the most famous authors such as Köprülüzade Mehmed Fuad, Ali Ekrem Bolayır, İbrahim Necmi Dilmen etc. Accelerated the studies on this field and they profited from some Turkish Litterature History books such as The Tezkires of Poets, Şakaiku'n-Numaniyye, Künhü'l- Ahbar. Morever they utilized from biographies such as Tezkiretü'l-Hattatin, Atrabü'l-Asar, Tezkiretü'l-Evliya, etc. For their stdies-in this way, an opportunity of evaluation emerged trough the comparison of these main books with eachother. And as result of these researches about thirty works were gained to our litterature bouth as contain and form.

In order to support and spread these studies, Rıza Tevfik Bölükbaşı wrote "Nevsal-ı Milli" and had it published.

This work was prepared in the standart of nevsal in europe and it has been a book, in wich the situations of the country after Tanzimat period is investigated as reggards novelties and culturel history.

In order study we latinized the related parts of this main work to enlighten the development and evolution of Turkısh Litterature after Tanzimat period.

This annual book known as "Nevsal" would be the moust important, inquisitive, lovely work and contribute to an improvement the ideas of 19 century commiting to cience and litterature.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ..... II
KABUL VE ONAY..... III
ÖZGEÇMİŞ..... IV
ÖZET..... V
ABSTRACT..... VI
KISALTMALAR..... XIII
TEZ HAKKINDA..... XIV
TEZ METNİ..... 1
GİRİŞ..... 2
NEVSÂL-I MİLLİ'NİN KAPAĞI..... 10
RIZA TEVFİK'İN NOTU..... 11
İFÂDE-İ MERÂM..... 12
MATBUAT VE NEVSAL-I MİLLİ..... 14
EDEBİ VE İCTİMAİ..... 20
NİGÂR HANIMEFENDİ..... 21
KARDEŞİMİN FESİ (Nigâr Hanımefendi-Edebî-Şiir)..... 23
RECÂİZÂDE EKREM BEY..... 26
LEVHA (Recâizâde Ekrem- Edebî- Şiir)..... 28
PERÎ-İ HAYÂL (Recâizâde Ekrem- Edebî- Şiir)..... 28
LEYÂL-İ ŞÂİR (Recâizâde Ekrem- Edebî-Nesir)..... 29
HÜSEYİN CÂHİD BEY..... 30
FELSEFE-İ MÜCÂDELE (Hüseyin Cahid Bey- Edebî-Nesir)..... 32
FÂİK ALİ BEY..... 33
TULÛ' (Fâik Ali Bey- Edebî-Şiir)..... 35
AKÇORAOĞLU YUSUF BEY..... 36
ŞARKTA MİLLİYET FİKRİ (Akçaroğlu Yusuf Bey- Edebî-Nesir)..... 38
FAZIL AHMET BEY..... 40
MUHAFIZ CEMAL BEYEFENDİ'YE (Fazıl Ahmet Bey- Edebî-Şiir)..... 43
CELAL NURİ BEY..... 47
MÜCADELEYE CİDÂL (Celâl Nuri Bey- Edebî-Nesir)..... 48
DOKTOR RIZA TEVFİK BEY..... 49
AKŞAM GARİPLİĞİ (Doktor Rıza Tevfik- Edebî-Şiir)..... 53
YUNUS NÂDİ BEY..... 55

HAKİKİ İNKILAP (Yunus Nadi Bey- Edebî-Nesir)..... 57
İSMAİL SUPHİ BEY (SOYSALLIOĞLU)..... 59
BENİM FİKRİM (İsmail Suphi Bey- Edebî-Nesir)..... 61
MAHMUD SÂDIK BEY..... 62
VECHE-İ İNSANİYET VE MEDENİYET (M. Sâdık Bey- Edebî-Nesir).. 64
HÜSEYİN SUAD BEY..... 67
MALÛM-MEÇHÛL PİYESİNDEN (Hüseyin Suad Bey- Edebî-Nesir).... 68
AHMED HİKMET BEY..... 69
YAKARIŞ (Ahmed Hikmet Bey- Edebî-Nesir)..... 71
DÜNYA YARATILIRKEN (Ahmed Hikmet Bey- Edebî-Nesir)..... 73
KÂZIM NÂMİ BEY..... 75
NEBİLE'NİN ŞİKAYETİ (Kâzım Nâmi Bey- Edebî-Nesir)..... 76
ABDÜLHAK HAMİD BEY..... 80
CENAB ŞEHABETTİN BEY..... 84
RUBÂİYYÂT'TAN (Cenâp Şehâbettin Bey- Edebî-Şiir)..... 86
KADINLARIMIZA DAİR (Cenâp Şehâbettin Bey- Edebî-Nesir)..... 87
AHMET REFİK BEY..... 90
OSMANLI TARİHİNDE KADINLAR (AhmetRefik Bey- Edebî-Nesir).. 91
ABDULLAH CEVDET BEY..... 94
TEVHİDE GİDELİM (Abdullah Cevdet Bey- Edebî-Nesir)..... 96
FÂLİH RIFKI BEY..... 99
HALİÇ (Falih Rıfkı Bey- Edebî-Nesir)..... 100
REFİK HÂLİT BEY..... 101
İNEĞE, ÖKÜZE VE BUZAĞIYA DAİR (Refik Halit Bey- Edebî-Nesir) 103
YAKUP KADRİ BEY..... 106
SİYAH SAÇLI YABANCI İLE BERRAK GÖZLÜ GENÇ KIZIN
SÖZLERİ (Yakup Kadri Bey- Edebî-Nesir)..... 109
MÜFİD RÂTIP BEY..... 113
ŞEKSPİR'İN KADINLARI (Müfit Râtıp Bey- Edebî-Nesir)..... 114
HÂLİD ZİYA BEY..... 118
BİR LEVHADAN MÜFREZ (Halid Ziya Bey- Edebî-Nesir)..... 124
MEHMED ÂSIM BEY..... 125
KİTÂBÜ'T-TEŞÂUR'DAN (Mehmet Asım Bey-Edebî-Nesir)..... 126
İZZET MELİH BEY..... 128

İLK TEBESSÜM (İzzet Melih Bey- Edebî-Nesir)..... 130
ŞEHÂBETTİN SÜLEYMAN BEY..... 131
MÜKÂFÂT (Şehâbettin Süleyman Bey- Edebî-Nesir)..... 134
HÂLİT FAHRİ BEY..... 136
KÂBİL (Hâlit Fahri Bey- Edebî-Şiir)..... 137
MEHMET EMİN BEY..... 140
ESİR (Mehmet Emin Bey- Edebî-Şiir)..... 142
DİRAN KELEKYAN BEY..... 144
İKİ CEREYAN (Diran Kelekyan- İctimai-Nesir)..... 146
HAKKI TAHSİN..... 150
ŞARK'IN HURAFELERİ (Hakkı Tahsin Bey- Edebî-Nesir)..... 151
FESANE (Hakkı Tahsin Bey- Edebî-Nesir)..... 152
MEHASİN (Hakkı Tahsin Bey- Edebî-Nesir)..... 154
İLAHLAR (Hakkı Tahsin Bey- Edebî-Nesir)..... 155
AHMET FERİT BEY..... 161
TÜRK OCAĞI (Ahmet Ferit Bey- Edebî-Nesir)..... 164
MUSTAFA SUPHİ BEY..... 167
TÜRKLÜK'ÜN İSTİKAMETLERİ (Mustafa Suphi Bey- Edebî-Nesir).... 168
SELAHADDİN ENİS BEY..... 180
BİR KADININ SON MEKTUBU (Selahaddin Enis Bey- Edebî-Nesir).... 181
YAŞAR NEZİHE HANIM..... 185
RÂH-I MAİŞET (Yaşar Nezihe Hanım- Edebî-Şiir)..... 188
MEHMET RAUF BEY..... 191
ESKİ...ESKİ HİKAYE (Mehmet Rauf- Edebî-Nesir)..... 194
İHSAN RAİF HANIMEFENDİ..... 201
PERİLER (İhsan Raif Hanımefendi- Edebî-Şiir)..... 205
CELAL SAHİR BEY..... 209
CÜNÛN Celâl Sahir Bey- Edebî-Şiir)..... 212
PARUVES..... 215
TÜRKİYE İÇİN BAZI HAKİKATLER (Paruves- Edebî-Nesir)..... 216
KÖPRÜLÜZÂDE MEHMET FUAD BEY..... 218
SADÂBÂD AKŞAMLARI'NDAN (Mehmet Fuad Bey- Edebî-Şiir)..... 220
ŞEYH GÂLİB, ŞÂİR-İ MÜCEDDİD (Mehmet Fuad Bey- Edebî-Şiir).... 221
HÂLİDE EDİP HANIMEFENDİ..... 224

MUHYİDDİN BEY 226
İLMÎ HAYAT (Muhyiddin Bey- Edebî-Nesir)..... 228
AHMET RASİM BEY..... 229
SOKAKLARDA GECELER (Ahmet Rasim Bey- Edebî-Nesir)..... 232
ÜSKÂN EFENDİ..... 237
POSTA ve TELGRAF HİDEMÂTINDA İNKİŞÂF.....
(Üskân Efendi-Îctimai-Nesir)..... 238
SÜLEYMAN NAZİF BEY..... 240
ABDÜLHAK HAMİD BEY'E MEKTUP.....
(Süleyman Nazif Bey- Edebî-Nesir)..... 241
SÜLEYMAN NESİB BEY..... 243
HANİ (Süleyman Nesib Bey- Edebî-Şiir)..... 245
MİRALAY CEMAL BEY..... 247
İSMAİL MÜŞTAK BEY..... 250
MÜVÂZENE-İ SİYASİYYEDE DİPLOMATLARIN VAZİFESİ.....
(İsmail Müştak Bey-Siyasî-Nesir)..... 252
ALİ CÂNİP BEY VE SANATI..... 256
HECE VEZNİ VE ALİ CANİP (Ömer Seyfeddin- Edebî-Nesir)..... 270
YAPRAK (Ali Canip Bey- Edebî-Şiir)..... 275
TALAT BEY..... 276
EMİNE SÂMİYE HANIMEFENDİ..... 281
AH BİZ DE AVRUPALILAR KADAR YÜKSELEBİLSEK.....
(Emine Sâmiye Hanımefendi- Edebî-Nesir)..... 282
MEHMET CÂVİT BEY..... 283
HEMEDÂNÎZÂDE ALİ NÂCİ BEY (Yakup Kadri Bey- Edebî-Nesir).... 289
ŞEHVET (Hemedânizâde Ali Nâci Bey- Edebî-Şiir)..... 291
AHMET CEVAT BEY..... 294
TEÂVÜN (Ahmet Cevat Bey-İktisadî- Nesir)..... 296
BİZDE HAREKET-İ NİSVÂN (Ruşen Zeki-İctimai-Nesir)..... 303
TEALİ-İ NİSVAN CEMİYETİ (Ruşen Zeki- İctimai-Nesir)..... 306
ESİRGEME DERNEĞİ (Ruşen Zeki- İctimai-Nesir)..... 306
MÜDAFAA-İ HUKUK-I NİSVAN CEMİYETİ.....
(Ruşen Zeki- İctimai-Nesir)..... 307
MAMULAT-I DAHİLİYYE İSTİHLAKİ KADINLAR CEMİYET-İ

HAYRİYYESİ (Ruşen Zeki- İctimai-Nesir)..... 309
MEHMET ZİYA BEY..... 314
SANAYİ-İ NEFİSE (Mehmet Ziya Bey-Tarihî-Nesir)..... 317
ÂSÂR-I ESLÂFA BİR NAZAR (Mehmet Ziya Bey-Tarihî-Nesir)..... 317
HÜDAVENDİGAR GAZİ DEVRİ (Mehmet Ziya Bey- arihî-Nesir)..... 323
YILDIRIM BAYEZİD HAN DEVRİ (Mehmet Ziya Bey-Tarihî-Nesir).... 325
ÇELEBİ SULTAN MEHMET DEVRİ (Mehmet Ziya Bey-Tarihî-Nesir). 327
SULTAN MURAD HAN-I SÂNÎ DEVR (Mehmet Ziya Bey-Tarihî-Nesir).. 333
RESSAM ŞEVKET BEY..... 335
MİMAR KEMALETTİN BEY..... 336
SELİM SIRRI BEY..... 338
HIFZÜ'S-SIHHATE DAİR (Selim Sırrı Bey-Sağlık-Nesir)..... 339
TERBİYEDE OYUNLA İNKILAP (Selim Sırrı Bey-Sağlık-Nesir)..... 339
SIHHAT VE AFİYETİNİZİ NASIL İDÂME EDEBİLİRSİNİZ?.....
(Selim Sırrı Bey-Sağlık ve Spor-Nesir)..... 342
BİRİNCİ KISIM..... 343
İDMAN VE TENEFFÜS TALİMLERİ 343
İKİNCİ KISIM..... 348
BANYO VE DELK..... 348
DELK TALİMLERİ..... 349
SUAD HAYRİ BEY..... 355
FUTBOL (Suad Hayri Bey-Spor-Nesir)..... 356
ŞİLD (Suad Hayri Bey-Spor-Nesir)..... 357
YENİ BİR İDMAN (Suad Hayri Bey-Spor-Nesir)..... 359
DİŞLERİN HIFZÜ'S-SIHHATİ (Sami Gunsberg-Sağlık-Nesir..... 360
SAÇLARIMIZI NASIL VİKÂYE EDEBİLİRİZ? (Sağlık-Nesir)..... 363
YEMEKTE SU İÇMELİ Mİ? (Sağlık-Nesir)..... 367
GÜLİSTAN İSMET HANIMEFENDİ..... 368
FENN-İ TERBİYE (Gülistan İsmet Hanımefendi-Ahlâkî-Nesir)..... 370
ÇOCUKLARI NASIL YETİŞTİRMELİ?.....
(Gülistan İsmet Hanımefendi-Ahlâkî-Nesir)..... 372
ŞEFİK BEY..... 376
BAHRİYE (Şefik Bey-Askerî-Nesir)..... 377
BENİM İTİKADIM (Şefik Bey-Askerî-Nesir)..... 377

OSMANLI YUNAN DONANMALARI (Şefik Bey-Askerî-Nesir)..... 378
DENİZ ÜZERİNDE ON BÜYÜK MUHÂREBÂT (Şefik Bey-Askerî-Nesir) 380
DÜNYADA ON BÜYÜK DENİZ KAZASI (Şefik Bey-Askerî-Nesir)..... 383
BELKIS ŞEVKET HANIM 385
TAYYÂRECİLİK (Belkıs Şevket Hanım-Edebî-Nesir)..... 386
TAYERÂN EDERKEN (Belkıs Şevket Hanım-Edebî-Nesir)..... 386
TAYYÂRECİLİĞİMİZİN TARİHÇESİ.....
(Reşid Selim Bey-Edebî ve Tarihî-Nesir)..... 389
TAYYÂRECİLİĞİMİZİN TARİHİNDE ŞANLI SAYFALAR.....
(Yusuf Kenan Bey Edebî ve Tarihî-Nesir)..... 397
ASKERLİK ALEMİNDE TAYYÂRELER..... 401
ERCÜMEND EKREM BEY..... 402
VEFEYÂT-I MEŞÂHİR (Ercüment Ekrem Bey-Edebî-Nesir)..... 403
MUSTAFA ASIM BEY..... 407
PARLAMENTO (Mustafa Asım Bey-Siyasî-Nesir)..... 410
MECLİS-İ MEBUSAN'DA NASIL ÇALIŞILDI?.....
(Mustafa Asım Bey-Siyasî-Nesir)..... 410
DEĞERLENDİRME..... 419
KAYNAKÇA..... 429
DİZİN..... 430

KISALTMALAR

C. : Cilt

s. :Sayfa

v.s. :Vesâire

Yay. :Yayınları

yy.: :Yüzyıl

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ HAKKINDA

AMAÇ:

Kültür tarihimiz, çok eski çağlardan itibaren sanatçılarımızın ortaya koyduğu eserler sayesinde bugünkü zenginliğine ulaşmıştır. Araştırmamız, Edebiyat tarihimizin önemli kaynakları arasında yer alan "Nevsâllar"ın latin harfleriyle günümüz Türkçesi'ne çevrilmemiş olması bu çalışmanın yapılması ihtiyacını doğurdu. Nitekim 19. asrın edebî, tarihî, iktisadî, siyasî, askerî alanlarının tanınmış simalarını ve onların çalışmalarını içeren bu kıymetli eserin günümüz ilim dünyasına kazandırılmamış olması büyük bir kayıptı.

Bu düşünceden hareket ederek Türk Edebiyat Tarihi'ne yeni bir renk katması, yeni bir ışık olması düşüncesiyle yıllık niteliğinde olan "Nevsâl-ı Millî" adlı eseri günümüze taşıyarak, yazıldığı dönemin ictimaî, edebî, siyasî ve askerî alanlarda tanınmış şahsiyetlerini, düşüncelerini, başarılarını tanıtmak, bu alanda ileride yapılacak çalışmalara zemin hazırlamak amacındadır.

KAPSAM:

19. yüzyıl insanımızın inancını, ideolojisini, yaşayışını, felsefesini, ahlâk ve fazilet anlayışını düşünce ve sanat ürünlerini hâsılı kültür tarihi ve dünyası adına yaptığı bütün etkinliklerin izlerini bu edebî eserde görmek mümkündür.

"Nevsâl-ı Millî"de yakın geçmişimizin edebiyat ve kültür alanındaki gelişim ve değişimi incelenmiştir. Estetik duyguları, düşünce ve sanat akımlarını yansıtması yönüyle ihtivâ ettiği yüzyılın âdeta bir aynası niteliğindedir.

Emsâli nâdir olan bu bedîî eserde tahminlerimize göre Rumi 1260-1300 yılları arasında Türk dünyasında şöhret kazanan marûf simaların biyografileri kronolojik bir sıra takîp edilerek tertîp edilmiştir. Bu biyografilerden çoğunluğu, dönemin meşhur ediplerinin genç muharrirler hakkındaki yazılarına da yer verilmiştir. Buna aynı zamanda her şahsın fotoğrafi bir de yayınlanmamış eserlerinden birer örnek verilmiştir. Ancak bu transkripsiyon çalışmasında fotoğraflar yer almamıştır.

Nevsâl'da dikkati çeken bir özellik de ele alınan 63 şahsiyetin arasında o dönemin edebiyat, tarih, eğitim alanında şöhret kazanmış, kadınlarımıza örnek olabilecek öncü hanımların biyografilerine ve çalışmalarına geniş yer verilmesidir.

Eserin dili, müellifin anlattığı kısımlarda sade ve açık olmakla beraber biyografisi anlatılan şahsiyetlerin eserlerinden alınan parçalarda dil, yazar ve şairin üslûbuna göre değişmektedir. Kısmen ikili, üçlü hatta dörtlü Arapça, Farsça tamlamalara rastlanmaktadır. Bununla birlikte konularla ilgili olarak Fransızca, İngilizce kelimeler de mevcûttur. Bu kelimeler yer yer orijinal yazılışları yer yer de Türkçe okunuşlarıyla verilmiştir. Dolayısıyla yabancı kelimelerin yazılışında belli bir kural benimsenmemiştir.

Diyebiliriz ki, bu nevsâl-ı edebî bütün manâsıyla yakın dönem Türk Edebiyatı'nın özetidir. Yakın tarihimize dair fikir ve bilgi edinmek isteyenler bu kıymetli kaynaktan istifâde etmeyi kendilerine vazife addedecekler.

Bunun dışında, "Nevsâl-ı Millî" 600 sayfa olmasına rağmen özellikle 493. sayfasından sonraki kısımlar o dönemin reklam ve ilanlarını içerdiği daha ziyade fotoğrafları ihtivâ ettiğinden dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir. Ancak çalışmanın önemini vurgulamak açısından "Giriş" bölümü yazılarak Edebiyat Tarihimiz ve kaynakları hakkında bilgi verilmiş ve kaynak eserler kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça bölümünde, çalışmamız sırasında faydalandığımız eserler özellikle sözlükler, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Dizin bölümü ise, şahıs adlarının alfabetik olarak bir araya getirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Yabancı şahısların adları herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için dizine alınmamıştır.

YÖNTEM:

Araştırmaya, öncelikle Nevsâl-ı Millî'nin yazıldığı dönemin tarihi, ekonomik, kültürel, toplumsal ve edebî özelliklerini incelemekle başlandı. Bu şekilde bir ön çalışma ile eser hakkında genel bilgilere ulaşıldı. Transkripsiyon ve sözlük tarama, metinde geçen Fransızca ve İngilizce kelimeleri tespit etme yöntemlerini kullanarak üzerinde kayıtlı olduğu yer ve tarihin bulunmadığı mevcût nüsha okundu. Daha sonra bu nüshanın eksik olabileceği düşüncesiyle Kütahya Mustafa Yeşil Kütüphânesi'nde 23606 numarada kayıtlı nüshasına ulaşıldı. Mevcût nüshanın eksik kısımlarına ait sayfalar yeni nüshadan belirlendi ve fotokopisi alındı. Okunmayan yabancı kelimeler için Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Kamus-ı Türkî, Kamus-ı Fransevî, Kamusu'l-Alam, Farsça-Türkçe Sözlük, Yeni Tarama Sözlüğü taranarak

çalışmaya devam edildi. Eserin orijinalindeki imlâsı –parantezler, virgül, tırnak işâretleri v.b- aynen gösterildi.

Transkripsiyonu yapılan bu eser, 19. yüzyıla ait olması sebebiyle dili, günümüz Türkçesi'ne yakındır. Dolayısıyla bu durum, dikkate alınarak "Nevsâl-ı Millî'nin tam transkripsiyon yapılmamıştır.

Bütün bu çalışmaları, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah ACEHAN ile sürekli diyalog halinde sürdürdük.

SINIRLILIK:

Araştırma çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz esnada elimizdeki mevcût nüshanın bazı bölümlerinin eksik ve sayfalarının tahrîf olmuş olması Nevsâl'ın okunmasını zorlaştırdı ve çalışmanın hızını azalttı.

Eldeki bütün imkânları değerlendirerek yapılan çalışmanın ilmî olabilmesi için Kütahya Mustafa Yeşil Kütüphânesi'nde eserin başka bir nüshası bulunarak eksiklikler tamamlandı.

Çalışma sırasında karşılaşılan güçlük, Nevsâl'da sıkça görülen yabancı kelimelerin, özel isimlerin ve yer adlarının okunma zorluğuydu.

TEZ METNİ

GİRİŞ

"İlim, insanları aydınlatan bir nurdur. Eğer nur olmasaydı âlem aydınlanmaz, adem-i deycûr denen karanlıkta yani cehilde kalınırdı. Akıl olmasaydı da ilim öğrenilemezdi."

Lütfi Filiz

Bir milletin inancını, ideolojisini, yaşayışını, felsefesini, ahlâk ve fazilet anlayışını, düşünce ve sanat ürünlerini hâsılı kültür tarihi ve dünyası adına yaptığı bütün etkinliklerin izlerini edebî eserlerde görmek mümkündür. Zirâ bir milletin zihnî ve manevî varlığı, manevî güzelliği edebiyatta tecelli eder. Onun için edebiyat alanında yapılan çalışmalar sonucunda topluma kazandırılan manzûm ve mensûr eserler, âdeta yazıldıkları zamanı canlandıran uygarlık tarihine ışık tutan birer belge niteliğindedir.

Tarih boyunca insanoğlunun estetik duygularını, düşünce ve sanat akımlarını yansıtarak meydana getirdiği bu sayısız eserler, zaman ve emek denilen mefhûmların varlığı karşısında araştırmacının istenilen veriye ulaşmasını geciktirmektedir. Onun için güzel sanatlar gibi ancak sükût ve istirahat içinde inkişâf eden edebî eserler ve bu eserlerin müelliflerinin tercüme-i hâlleri hatta onların düşünce ve duygu boyutunda izlediği yollar, geçirdiği evreler bize tanıtılmak üzere "Edebiyat Tarihi" adı altında bir ilim ve sanat dalı husûle getirilmiştir. Ancak birçok muharririn görüşleri doğrultusunda bize göre de "Edebiyat Tarihi" bir memleketi muazzam hale getiren, kültür hayatımızın tarihsel gelişimini ve değişimini inceleyen böylece geçmişin kalıntılarını birleştiren bir özelliğe sahip olmasıyla edebiyat ve sanatla irtibâtlıdır, ama edebiyatın bir şubesi değildir. İzlediği metot, varmak istediği hedef, okurların rûhuna ve zekasına seslenişi bakımından başlı başına bir ilimdir.

Türk-İslâm kültür dünyasının aydınlatılması yolunda bu gerçeği ihmâl ve inkâr edemeyeceğimize göre en meşhûr erbâb-ı kalem tarafından Türk Edebiyat Tarihi'nin kaynakları –Şairler tezkireleri, Şakaiku'n-Numaniyye, Künhü'l-Ahbâr ve Fezleke gibi önemli tarih kitaplarında yer alan biyografyalar, Hadîkatü'l-Mülûk, Hadîkatü'l-Vüzerâ gibi padişahların, sadrazamların, şeyhülislâmların biyografyalarını toplayan eserler, Tezkiretü'l-Hattatin, Atrabü'l-Asâr, Tekiretü'l-Evliya, Menâkıbnâme, Silsilenâme, Keşfü'z-Zünun, Esmâu'l-Müellifîn v.b.- nazar-ı dikkate alınarak muhtelif çalışmalar yapılmıştır.

Böylece yoğun bir inceleme, araştırma sonucunda ulaşılabilen temel kaynaklar

karşılaştırılarak değerlendirme imkânı doğmuştur. Bunun neticesinde edebiyatımıza gerek muhteva gerek forma yönüyle zengin eserler kazandırılmıştır.

Türk Edebiyatı Tarihi olarak kaleme alınmış bu eserleri zikretmeden önce edebiyatımıza hareketlilik getirerek değişik edebî alanlarda öncülük yapmış olan Şinasi'nin edebiyat tarihimizdeki girişimini dile getirmek gerekir.

Son şairler tezkiresi olan, Fatin Tezkiresi diye bilinen Hâtimetü'l-Eşar, 1271'de basılmıştır. Yazar, takriben bir buçuk yıl sonra düzeltmeler ve eklemeler yaparak eserini yeniden bastırmak istemişse de bu isteğini gerçekleştirememiştir. Aradan yedi yıl geçtikten sonra Şinasi, bu işi üzerine almış ve Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde çıkan "Tezkiretü'ş-Şuara" başlıklı bir yazı ile bu girişimini açıklamıştır.

Şinasi, bu yazısında yapmayı tasarladığı düzeltme ve eklemelerle tezkireyi edebiyat tarihine yaklaştırmak istemiş ve bunu gerçekleştirmiştir. Faruk Akün'ün ele geçirdiği birkaç formadan anlaşıldığı üzere Fatin'in tezkiresindeki biyografyalar, dil ve anlatış bakımından sadeleştirilmiş, yeni maddeler eklenmiş, gereksiz görülen cümleler atılmış ve edebiyatımıza yeni boyutuyla sunulmuştur.

Ziya Paşa'nın tertipleyip Harâbat adı altında bastırdığı antolojinin manzûm önsözündeki "Ahvâl-i Şuâra-yı Rum" başlıklı bölüm, eksik olmakla birlikte şiirimizin ilk devirlerine toplu bir bakış olması ve tanınmış bir şairimizin kişisel görüşünü taşıması bakımından burada anılabilir. Ancak Türk Edebiyatı tarihinde adlarının zikredilmesi gerekli asıl kaynaklar şunlardır:

1. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye, Abdülhalim Memduh
2. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye, Şehabeddin Süleyman
3. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye, Faik Reşad
4. Tarih-i Edebiyat Dersleri, Mehmet Hayrettin
5. Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı, yazarı Köprülüzâde Mehmet Fuad-Şehabettin Süleyman
6. Türk Tarih-i Edebiyat Dersleri, Köprülüzâde Mehmet Fuad

7. Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri'nden, Köprülüzâde Mehmet Fuad

8. Türk Edebiyatı Tarihi, Ali Ekrem Bolayır

9. Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri, İbrahim Necmi Dilmen

10. Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi, İsmail Habip Sevük

11. Türk Edebiyatı Tarihi, İsmail Hikmet Ertaylan (XIX: yüzyıldan Meşrutiyet devrinde hececilere kadar 4 c.)

12. Türk Edebiyatı Tarihi, Köprülüzâde Mehmet Fuad

13. Edebiyat Tarihi Dersleri, Agâh Sırrı Levend

14. Tanzimata Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri, Sadettin Nüzhet Ergun

15. Türk Edebiyatına Dair Manzum Bir Muhtıra, Tahir Olgun (Tahirü'l-Mevlevî)

16. Edebiyat Tarihi Dersleri, Celal Tahsin Boran

17. Edebiyat Tarihi Dersleri, Agâh Sırrı Levend

18. Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi, Mustafa Nihat Özön

19. Türk Edebiyatı Tarihi, "Kaynaklardan Bugüne Kadar", Orhan Rıza

20. Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, (Lise kitapları) Mustafa Nihat Özön

21. Edebiyat Tarihi Dersleri, (3. c. Servet-i Fünûn Edebiyatı) Agâh Sırrı Levend

22. Tanzimat Edebiyatı Tarihi Notları, İbrahim Necmi Dilmen,

23. Türk Edebiyatı Tarihi, (Tanzimata kadar), Hıfzı Tevfik Gönensay, Nihat Sami Banarlı

24. Türk Edebiyatı Tarihi, (Tanzimat'tan zamanımıza kadar) Hıfzı Tevfik Gönensay,

25. Türk Edebiyatı Tarihi (En eski çağlardan başlayarak Büyük Selçuklular'ın sonuna kadar), Atsız.

26. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Destanî devirden zamanımıza kadar), Nihat Sami Banarlı

27. Türk Edebiyatı Tarihi (Tanzimata kadar), A. Ferhan Oğuzkan

28. XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (Birinci c.), Ahmet Hamdi Tanpınar

29. Büyük Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan bugüne kadar), Vasfi Mahir Kocatürk

30. Türk Edebiyatı Tarihi, yazarı adını koymamıştır.

Bizde edebiyat tarihi adını taşıyan ilk eser olması açısından şâyân-ı dikkate değer eser, Abdülhalim Memduh'un üç bölümden müteşekkil "Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye"sidir.

Bu deneme mahiyetindeki eserden sonra 21 yıl böyle bir girişime katılan olmamıştır. Gerçi gazete ve dergilerde eski şairlerimizi inceleyen türlü yazılar ve bu yazıların sonradan toplanılarak bir araya getirilmesinden oluşan kitaplar vardı, ancak aydın çevrelerden doğan böyle bir ihtiyaç henüz yoktu. Zirâ eski şairlerimizi tek tek ele alıp tezkirelerin verdiği bilgiyi işleyerek, onların kişiliği ve eserlerinin değeri hakkında yargıya vardıktan sonra konuyu topluca ele alıp edebiyatımızın nasıl başladığını, nasıl şartlar altında geliştiğini, ne gibi özellikler taşıdığını, çağları birbirine bağlayarak belli başlı kişileri eserleriyle birlikte açıklamak pek kolay değildi. Onun için bu işe girişebilme yolunda zorlayıcı bir etki gerekiyordu. Bu zorlama, Darülfünûn ve İdadilerin ders programlarına, edebiyat tarihinin ders olarak konulmasıyla kendini gösterdi. Zorlayıcı bir etkinin sonunda edebiyat tarihinde kaynak kitaplar olabilecek nitelikte eserler yayınlandı. Bu eserlerden bazıları sırasıyla şunlardır:

İdadîlerin altıncı ve yedinci sınıflarında okutulmak üzere Şehabeddin Süleyman tarafından hazırlanan "Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye" adlı eserdir. Eser, iki devreden meydana gelmiştir. Birinci devrede Aşık Paşa'dan başlayarak 46 divân şairi, ikinci devrede Akif Paşa'dan Ekrem'e kadar yeni edebiyatın başlıca şairleri yer almaktadır. Yine aynı adla Faik Reşad tarafından Darülfünûn Edebiyat derslerini okutmak için üç cilt şeklinde tasarlanarak hazırlanan ancak iki cildi yayınlanan diğer bir kaynaktır.

Bu kaynakta, Edebiyat-ı Osmaniyye'nin nazım kısmında Aşık Paşa devri, Şeyhî devri, Ahmed Paşa devri, Necati devri, Zati devri, Baki devri, Nef'i devri, Nabi devri, Nedim devri Ragıp Paşa devri, Şeyh Galip devri, Şinasi devri şeklinde 12 devir mevcûttur.

Bu iki önemli eseri "Tarih-i Edebiyat Dersleri" başlıklı Mehmet Hayrettin'in Osmanlı Türkçesi'ni üç devreye ayırarak Ertuğrul Gazi'den Şinasî'ye kadar, Şinasî'den Muallim Naci'ye kadar, Devr-i Hazır ve Yeni Lisân ve yeni edebiyat kuşaklarına ait örneklerle incelemeye çalıştığı eseridir.

Köprülüzâde Mehmet Fuad ve Şehabeddin Süleyman'ın birlikte hazırladığı "Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyatı," 1913-1914 ders yılı başında kurulan sultanîlerin en son programlarına göre kaleme alınmıştır.

Eserde: Devr-i tasavvuf, Saray devri, Devr-i kemâl, Devr-i fikrî şeklinde devirler yer almakla birlikte her devrin sonunda o devrin siyasal, toplumsal, ve kültürel durumuyla, edebiyat, düşünce ve dildeki gelişmeler özetlenmiştir.

Köprülüzâde Mehmet Fuad'ın yazdığı Hamit Sadi'nin taşbasmasıyla bastırdığı: "Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri" ve "Türk Tarih-i Edebiyatı Dersleri'nden" adlı eserler edebiyat tarihimizin önemli kaynak eserleridir.

Bunlara müteakip Darülfünûn Edebiyat Medresesi'nde 1339-1340 ders yılında okutulmak üzere Ali Ekrem Bolayır Bey'in hazırladığı "Türk Edebiyat Tarihi" adlı eser gelir. Burada "Edebiyat-ı Kadîmenin İcmâl-i Tarihisi" başlığı altında bir girişten sonra Şeyh Galip ele alınarak daha sonra da "Edebiyat-ı Cedidenin Rehberleri" başlığında Mütercim Asım, Hoca İshak, Akif Paşa, Reşid Paşa, Ali Paşa, Fuad Paşa, Hoca Tahsin ve Şinasi ele alınmıştır.

I. Dünya Savaşı yıllarında Darülfünûn edebiyat şubesi Ural-Altay dilleri mukayeseli sarfı müderrisi Gize'nin muavini olan İbrahim Necmi Dilmen tarafından hazırlanan "Tarih-i Edebiyat Dersleri" başlıklı iki ciltlik eser de bu çalışmalara dahil edilebilir..

İsmail Habip Sevük'ün "Türk Teceddüd Tarihi" adlı eserinin muhtevası oldukça zengin ve renklidir. Giriş bölümünde Türk Edebiyatı'nın kaynaklarına, halk ve divan edebiyatlarının, eski edebiyatın eksikliklerine değindikten sonra Fransız Edebiyatı'nın etkilerini, klâsik devri, 18. yy. ve romantik devri anlatır, sonra Tanzimat'a geçer. Tanzimat Edebiyatı'nı iki evrede inceleyip "Eski Zevkin Devamı" başlığı altında üç divan şairi ile

Muallim Naci'yi kaydeder. Bu bölümlere müteakib Servet-i Fünûn Edebiyatı'na, Fecr-i Aticilere, Milli Edebiyat akımına ve bugünkü edebiyata yer verir.

Bu eserler arasında 1928'de Türk harflerinden sonra basılan ilk edebiyat tarihi olması açısından dikkate değer bir eser de Agâh Sırrı Levend'in "Edebiyat Tarihi Dersleri" adlı eseridir.

Eserde edebiyat tarihi ile ilgili başlıca sorunları kapsayan girişten sonra, Türk tarihi, Türk uygarlığı, lehçeler ve alfabeler, Orhun Anıtları, destanlar, ilk şiirler ve şairler üzerinde durulmuştur. İslâmiyet'in kabûlünden sonraki edebiyata geçilerek, İslâmî edebiyatın başlıca özellikleri Hakanîye Türkçesi ve ürünleri gözden geçirilmiş ve daha sonra XIII. yüzyıldan başlanarak, her yüzyılda sırasıyla Anadolu, Çağatay ve Azerî edebiyatları incelenerek, genişçe örnekler verilmiş, tanınmış mesnevîlerin konuları özetlenmiş, her yüzyılın başında devrin genel durumuyla edebî durumu açıklanmıştır.

Büyük Türk Edebiyatı Tarihi adı altında neşredilen Vasfi Mahir Kocatürk'ün eseri başlangıçtan bugüne kadar süregelen edebiyatımıza yer vermesi yönüyle kıymete hâizdir.

Yazarın vefâtından sonra yayınlanan bu eserde, önsözle kısa bir girişten sonra, İslâmiyet'in kabûlünden önceki Türk Edebiyatı, İslâmiyet'in kabûlünden sonra Türk Edebiyatı'nın başlangıcı, Orta Asya ile Anadolu arasında Türk Edebiyatı, Anadolu'da Türk Edebiyatı kısaca gözden geçirilmiş, XIV. yüzyıldan başlanarak, her yüzyılda halk, divan ve tekke şiiri, devrin başlıca şairleri, yazarları ve tarihçeleri gösterilmiş, daha sonra da Tanzimat, Servet-i Fünûn, Fecr-i Atî, bunlar dışında kalanlar, edebiyat kitapları, milli edebiyatçılar, modern Türk Edebiyatı, bugünkü şairler, roman, hikâye ve tiyatro yazarları, hitâbet ve konferans, tarih, edebiyat tarihi, eleştiri ve deney, felsefe, gezi, röportaj ve anı eserleri sıralanmıştır.

Tanzimat'tan sonra "Edebiyat Tarihi" başlığını taşıyan bu eserlerin yanısıra edebiyat ve kültür tarihimizi aydınlatan türlü eserler kaleme alınmıştır. Agâh Sırrı Levend "Türk Edebiyatı Tarihi" adlı eserinde bunları şöyle zikreder:

1. Türk edebiyatı tarihiyle ilgili yardımcı eserler,
2. Edebî türler üzerinde yapılan araştırma ve incelemeler,
3. Edebiyatımızın başlıca sorunları üzerinde kaleme alınan monografyalar,

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

4. Tanınmış kişilerle ilgili biyografyalar,
5. Güzel sanatların bizdeki gelişimini belirten incelemeler,
6. Gazeteciliğin geçirdiği evreleri açıklayan eserler,
7. Kültür tarihimizin çeşitli yönlerini aydınlatan incelemeler,
8. Siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik hayatımızdaki gelişmeleri inceleyen eserler,
9. İnşa, kitâbet, belâgat ve edebiyat kitapları,
10. Eleştirmeler,
11. Antolojiler,
12. Röportajlar,
13. Dil üzerindeki incelemeler,
14. Sözlükler,
15. Ansiklopediler,
16. Kataloglar ve bibliyografyalar.

Bu çalışmada Edebiyat tarihçilerinin incelemeler ve araştırmaları doğrultusunda hazırlanan bu kaynak eserler dikkate alınarak Türk Edebiyat Tarihine yeni bir renk katması, yeni bir ışık olması düşüncesiyle Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın hazırlamış olduğu "Nevsâl-ı Milli" adlı eserin, Tanzimat döneminden sonraki Türk Edebiyatı'nın gelişimi ve değişimini anlatan aynı zamanda kültür tarihimizi yakından inceleyen bölümleri latinize edildi ve değerli araştırmacılarımızın dikkatlerine sunuldu.

Beşeriyetin meşgûliyeti çoğalması ve medeni hayatın problemlerinin içinden çıkılmaz bir hale gelmesiyle muhtelif alanlarda –edebiyat, tarih, sanat, askerlik, siyaset, v.b. - ihtiyaç duyulan bilgilere, mümkün olduğu kadar kısa ve öz ulaşılması ihtiyacı ortaya çıktı

Bu zarûretin önemi karşısında ise, mevkût risâleler, gittikçe daha ziyâde aranır hale gelmiştir.

Avrupa'da günden güne fikirlerin tekâmülüne, fennin ve ilmin terakkisine mazhar olan bu tür neşriyata verilen değerin artması "Nevsâl" denilen yıllıkları doğurmuştur. Zirâ malûm olduğu üzere "Nevsâllar" en mühim, en meraklı, en latîf telifânlardır. Âdeta bir milletin kültür seviyesini eğlendirerek yükseltirler.

Bizde de bu akım, "Hakiki nevsâl bir ihtiyaca hizmet eder" düşüncesiyle özellikle 19. yüzyılın sonuna doğru görülmeye başlamıştır. Buna mütekıp nevsâlların, gerek avam gerek havâss arasında itibârı ve rağbeti seneden seneye artmıştır. Bütün bir sene tekrar tekrar, tatlı tatlı okunur hale gelmiştir. Âdeta zenginden fakire kadar her fert için faydalı bir kaynak olmuştur.

Bu nevsâllar içerisinde Avrupa nevsâllarının meziyeti ve nefâsetine sahip, bir nevsâlda bulunması gereken özelliklere mâlik olanı "Nesâl-ı Milli"dir. Bu mükemmel nevsâl, bünyesinde sadece yararlı eğlenceleri toplamakla kalmayıp Türk âleminde şöhret kazanan marûf simaların hâl tercümelerini toplamış, buna aynı zamanda her şahsın fotoğrafını bir de yayımlanmamış eserlerini el yazısı ile birlikte neşretmiştir. Bazı hâl tercümeleri, istikbâlde tarihe hizmet edecek bir kıymette olup o kadar güzeldir ki, meselâ genç mizâh Fâzıl Ahmet Bey'in Osmanlı lisân-ı atîkını taklîden şimdiye kadar yazmış olduğu makâlât-ı muhtelifeyi ve bunların bilhassa o zamanın renk ve hâlât-ı rûhiyyesine tetâbukâtlarını, yazdığı tercüme-i hâlde, Doktor Rıza Tevfîk Bey, bir lisân-ı sitâyişle yâd eylemiştir. Bu nevsâl-ı edebî bütün manâsıyla Türk Edebiyat-ı hâzırasının bir muhassala-i kıtmetdârıdır. Bu sebepledir ki; Türk Edebiyatı'nın ceryan ve şekl-i hâzırına dair bir fikir edinmek isteyenler, bu kitaptan istifâde etmeyi kendileri vazide addedeceklerdir.

Emsâli nâdir olan bu bedîî eserde, edebî kısımlardan başka ictimaî meseleler, askerlik, tayyarecilik, denizcilik, sağlık, her nevi spor hakkında sayısız makaleler ve bazı güzide bilgiler bulunmaktadır.

Eserin yalnız içeriğine değil, şekline de önem verilmiş ve mükemmellik için hiçbir şeyden çekinilmemiştir. Gerek baskısının gerek resimlerinin güzelliğine de son derece gayret sarfedilmiştir. Kendilerinin de itirâf ettikleri üzere sadece bir kusûr bulmuşlardır ki, o da muharrirlerin alfabetik sırayla tertîp edilmemiş olmasıdır. Bunun sebebini de bu kıymetli eseri çok kısa bir zaman içerisinde hazırlamış olmalarından kaynaklanmaktadır.

ذات حضرت پادشاهی

NEVSÂL-I MİLLÎ

1330

BİRİNCİ SENE

Câmi‘ ve Mürettibi: R.T. **Nâşiri:Fırat Âsâr-ı Müfîde Kütüphânesi**
Bâb-ı Âlî Caddesinde 72 Numarada

Dersaâdet
Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası

Bu nevsâlda münderic eserler târih-i vürûdları itibâriyle tertîb ve tasnîf edilmiştir.

İFÂDE-İ MERÂM

Bir milletin azametini teşkil eden nedir? Vüsati mi? Ahalisinin kesreti mi? Mezru tarlalarının güzelliği mi? Müteaddid ırmaklarının terennümleri, geniş ve ihtiyar ırmaklarının mırıltıları yahud zirveleri sema ile kucaklaşan dağlarının ihtişamı mı? Fi'l-hakika bütün bunlar memleketin güzelliğini teşkil eder. Fakat bir memleketi muazzam bir hale getiren zihni ve manevi kuvvetidir. Ve bunu hayat ve heyecan sanatı ahengi ibda edecek nesilleri meydana getirmekle elde etmek kâbildir.

Malumdur ki bir millete ait zihni ve manevi kuvveti manevi güzelliği onun edebiyatında tecellî eder. Son senelerin gürültülü ve müzmin hâdisât-ı siyâsiyyeleriyle memleketin hayat-ı edebiyyesine tevakkuf ârız oldu. Edebiyat, sanayi-i nefise gibi ancak sükut ve istirahat içinde inkişaf eder. Muharrire etrafına bakmak, sanatın anasırını bulabilmek, kendi ruhunun üzerinde kapanmak için böyle bir muhit ve zaman lazımdır.

Fırtınaları takip eden bu nisbî sükûndan istifâde ederek bu kitabımızı neşr ve bu suretle Türk edebiyatına bir hizmette bulunmak istedik. En meşhur Türk erbâb-ı kalemi ile meşâhîr ve mütefekkirîn ve siyâsiyûnuna beyan-ı fikr etmek fırsatını ihzâr eyledik. Binaenaleyh bu cilt Türk edebiyat-ı hâzırasının aksini bir ayna gibi ve vuzuhuyla gösterecektir.

Ancak bir tezahür-i edebî temini ile iktifa etmedik. Aynı zamanda her muharririn tercüme-i halini ve tarz-ı edebisinin tenkidini derc etmekle Türk tarih ve edebiyatının vazifesini de mümkün mertebe teshile çalıştık.

Saha-i edebiyatta bir tezahür temin eylemek iyidir. Fakat aynı zamanda ikinci bir maksada vasıl olmak da îcâb eder ki bu da ehemmiyet itibariyle birincisinden hiç aşağı kalmaz; milletin kitle-i azimesini bu tezahür ile temasta bulundurmak, halka en meşhur muharrirlerin âsârını okutmakla onun ruhunu ihtizaza getirmek icab eder.

Bu maksadımıza erişmek için eserimize bir "Nevsâl" şeklini verdik, ta ki kâri onun içinde güzel parçalarla beraber faydalı ve latif mevzular dahi bulabilsin. Birincisi onun ruhunu teâlîye sevk edecek diğerleri de müfkiresini tenşîta ve vücudunu takviyeye hizmet edecektir.

Binaenaleyh muhterem kârilerimiz bu eserde geçici bir mahiyeti haiz olan bir parçayı nafile aramasınlar. Biz kendilerine yalnız en esaslı en umumi malumatı vermek istedik.

Eserimizin yalnız muhteviyatını değil fakat şekl-i haricisini de mükemmeliyâta isâl için, hiçbir şeyden çekinmeyerek kitabın gerek tabının gerek resimlerinin nefasetine son derece sarf-ı gayret eyledik. İtiraf ederiz: Mühim bir kusurda bulunduk: Muharrirleri hurûf-ı hecâ sırasıyla tertîb edemedik. Bunun sebebi o kadar hâiz-i ehemmiyet ve müşkilât ile mâlî bir eseri son derece kısa bir zamanda tanzim ve tertîbe mecbur kalmaklığımızdır. Hurûf-ı hecâ sırasının takip eyleyebilmek için bütün müsveddeleri toplayıp tertip etmek ve bilâhire tab'a vermek îcâb ediyordu ki bu da eserimin intişârını büyük bir teehhura maruz kılacaktı.

Binaenaleyh ümit ederiz ki takip etmekte olduğumuz maksad-ı âlîyi nazar-ı itibâre alarak karilerimiz bu kusurumuzu nazar-ı afv ile göreceklerdir.

Ancak maksadımıza vâsıl olabildik mi?

Bu babda bir hüküm i'tâsını efkâr-ı umûmiyeye havale eyleriz. Her halde vazifemizde muvaffak olmaklığımız için hakkımızda –âtîde aynen iktibâs ettiğimiz satırlardan anlaşılacağı üzre- sitâyişkârâne ve mültefitâne neşriyâtta bulunmak suretiyle cesaretimizi takviye etmek lütfunda bulunan matbuâta beyan-ı teşekkür eyleriz.

R.T.

MATBÛÂT VE "NEVSÂL-I MİLLÎ"

Yakında bu nâm ile pek mühim bir nevsâl intişâr edecektir. Bir formasını gördüğümüz cihetle bütün kârilerimize nefâset ve fevkalâdeliğini temîn edebiliriz. (Nevsâl-ı Millî)nin meziyeti yalnız vukûâtı zapt ve neşretmek değildir: Onda Türk edebiyâtının büyük meşhûrlarını bulacaksınız...

Şimdilik bu mühim eserin yalnız intişârı haberini vermekle iktifâ ederiz.

Tanîn, 24 Kanûn-ı Evvel

*

* *

"Nevsâllar" memleketlerde en mühim, en meraklı, en latîf te'lîfândandır. Bir milleti eğlendirerek yükseltirler. Mündericâtı ve resimleri bol, çeşit çeşit, câib-i tecessüs bir nevsâl bütün bir sene tekrar tekrar, tatlı tatlı okunur. Zenginden fukarâya kadar her fert için mûcib-i istifâdedir.

Memleketimizin bu noksanını ikmâl için yakında intişâr edecek olan "Nevsâl-ı Millî" Avrupa'da çıkan nevsâllar gibi birçok müfîd eğlenceleri câmi olduktan başka, bütün Osmanlı üdebâ ve şuarâsının meşâhirinin resimleri ve eserleriyle muvaşşah, nâdirü'l-emsâl bir kitab-ı şiir ve nesirdir. İlk formasını gördüğümüz bu nevsâl, Osmanlı şiir ve edebiyâtı ve âlem-i matbûâtına mensûp marûf simâların gayet güzel resimleri, el yazıları, tercüme-i hâlleri, gayr-i matbû eserlerini hâvî ve gayet itinâ ile musannefti...

Peyam, 26 Kanûn-ı Evvel

*

* *

Malûm olduğu üzere, Avrupa'da mükemmel nevsâllar neşredilmektedir. Bu defa bizde neşrine teşebbüs edilen "Nevsâl-ı Millî" Avrupa nevsâllarının bütün meziyetini ve nefâsetini hâvî olup, Türk üdebâ ve meşâhirinin fotoğraflarıyla, el yazılarıyla, tercüme-i hâlleriyle, gayr-ı matbû eserleriyle bir kat daha tezyîn edilmiştir...

Türkçe rüfekâmız bu eserin neşrinden evvel pek büyük bir hüsn-i kabûl gösterdiler. Hakîkaten eser-i mezkûrun birinci formasını gördüğümüz zaman biz de büyük bir takdîr ile karşıladık.

Jön Türk, 15 Kanûn-ı Sânî

*

* *

Avrupa'da nevsâlların kesbettiği ehemmiyet hiçbir şeye makîs değildir. Meşâgıl-ı beşeriyye çoğaldıkça, hayât-ı medeniyye vezâifi bizi yordukça, muhtac olduğumuz malûmatı, mümkün olduğu kadar, hulâsa ve zübde hâlinde görmek istiyoruz. Kitapların yerini mevkût risâleler, şuûn, edebiyât, ilim, fen cildlerinin yerini nevsâllar tutuyor.

Sene başında mazînin bir muvâzenesi, hâlin bir zübdesi, istikbâlin bir keşf defteri mâhiyetinde 'arz-ı vücûd eden bu sevimli risâleler gittikçe daha ziyâde aranıyor ve itirâf etmelidir ki, günden güne yeni tekemmülâta mazhar oluyor. Meselâ: Yalnız Fransızca'da ilk (Haşet) nevsâlının neşrinden beri husûle getirilen terakkîyâtı göz önüne getirirsek az bir zamanda ne kadar büyük bir terakkî hâsıl edildiği nazar-ı dikkatimize çarpmaz mı?

Bu ceryân bizde de görüldü; nevsâllar gerek aded ve mündericât itibâriyle seneden seneye kesb-i ehemmiyet etti, rağbet de arttı. Çünkü nevsâl-ı hakîki bir ihtiyaca hizmet eder. El-yevm hazırlanmakta olan ve karîben tab' ve neşri mukarrer bulunan (Nevsâl-ı Millî) bu çığırda mühim bir hatve daha atılmasını mûcib olacaktır. Çünkü bazı mesâil-i ictimâiyye, askerlik, tayyârecilik, bahriyye, hıfzü's-sıhha-i husûsiyye ve umûmiyye, her nev' isporlar hakkında müteaddid makaleler ve bazı güzîde malûmattan başka en marûf Osmanlı muharrirlerinin bir eseri ile bi'z-zât kendilerinden tahkîk olunan tercüme-i hâllerini ve en son fotoğrafları ile sâir levhaları hâvî bulunacaktır. Tercüme-i hâller, istikbâlde târîhe hizmet edecek bir kıymeti hâizdir. Şüphe olunamaz ki, bu kıymetdâr eser büyük bir rağbete mazhar olacaktır.

Sabah, 27 Kanûn-ı Sânî

*

* *

Nevsâl-ı Millî: Nevsâl-ı Millî'nin inşârındaki fikr-i esâsî: Türk âleminde kesb-i iştihâr eden zevât-ı muhteremenin tercüme-i hâllerini bir yerde cemetmek ve buna aynı zamanda her şahsın resmini bir de gayr-i münteşir eserlerini el yazısı ile birlikte neşretmektir ki bu her halde pek mübeccel bir düşüncedir. Maalesef nâşir lâzım olan vakti bulamamış ve gerek resimleri gerekse âsârı kendisine gönderildiği sıra ile tanzîm etmeğe mecbur kalmıştır. Bize gönderilen ilk iki formanın simâları arasında Kerim Bey, Fâik Ali Bey, Fâzıl Ahmet Bey ve Nigâr Hanım gibi şâirlerin tercüme-i hâlleri vardır.

Hele bazı tercüme-i hâller, hakîkaten o kadar mükemmeldir ki meselâ genç mizâh-nüvis Fâzıl Ahmet Bey'in Osmanlı lisân-ı atîkını taklîd vadisinde şimdiye kadar yazmış olduğu makâlât-ı muhtelîfeyi ve bunların bilhassa o zamanın renk ve hâlât-ı rûhiyyesine tetâbuklarını, yazdığı tercüme-i hâlde, Doktor Rıza Tevfîk Bey, bir lisân-ı sitâyişle yâd eylemiştir. Muharririn-i muktedire ve meşhûre arasında Hüseyin Cahid Beyefendi ile Türk Yurdu müdürü Akçoraoğlu Yusuf Beyler'in resimleri ile birlikte tercüme-i hâlleri ve el yazıları da bulunmaktadır. Bize göre bu nevsâl-ı edebî bütün manâsıyla Türk Edebiyât hâzırasının bir muhassala-i kıymetdârıdır...

....., **10 Şubat**

*

* *

Şimdiye kadar birçok nevsâlların tab ve neşredildiğini görmüştük, fakat bunların hiçbiri nevsâlda bulunması îcâp eden havâssa "Nevsâl-ı Millî" kadar mâlik olmamıştır. Evvelâ memlekette şayân-ı dikkat birer simâ arzeden bütün muharrirleri, bütün eşhâs-ı mühimmeyi burada resimleri, el yazıları, tercüme-i hâlleri ve birer eserleriyle tanımak kâbil olacaktır.

Bu nevsâl, Osmanlı Edebiyâtı'nın eşkâl-i muhtelifesini mücmelen temsîl edecektir. Kısm-ı edebîden mâadâ Nevsâl-ı Millî fenne, hıfzü's-sıhhaya, ispore, tayyareciliğe, bahriyyeye ve sâireye dâir birçok fıkarât ve makâlâtı hâvî bulunacaktır.

Bu cildi hakîkaten bedâyiperestâne bir sûrette tab' ve resimlerle tezyîn için elden gelen sa'y ve gayret sarfedilmiştir.

Sonra bir senelik vukûât-ı mühimme, bu hâdisâta âit tesâvîr, hulâsa, hakîki bir nevsâl için bütün elzem mebâhis bu ciltte bulunabilir.

Tanîn, 12 Şubat

*

* *

Bazı gayretli genç Osmanlılar, "Nevsâl-ı Millî" ünvânlı mühim bir eser-i edebînin tertîp ve tabına ibtidâr etmişlerdir. Osmanlı matbûâtında emsâli nâdir kıymetdâr eserlerden olacaktır. "Nevsâl-ı Millî"de Osmanlı Türklerinin şâir, edip, politikacı ve muharrir sıfatıyla tanınan bi'l-cümle marûf ricâlinin resimleri, tercüme-i hâlleri, el yazıları, gayr-ı matbûa birer eserleri mevcut olacağı gibi, bazı nâzırların bile resim ve yazılarını ihtivâ edecektir. Hâsılı "Nevsâl-ı Millî" Osmanlı saltanatının geçirdiğimiz mühim devrinde, tebârüz eden simâlarını tanımak için ciddi bir vesika-i târîhiye teşkîl edecektir. Müteşebbislerini tebrîk ederiz.

Türk Yurdu, 6 Mart

*

* *

Âlem-i edebiyât ve fikriyât, bütün gazetelerin son zamanlarda intişâr edeceğini haber verdikleri esere kemâl-i ehemmiyet ve isti'câl ile muntazır bulunmaktadır. (Nevsâl-ı Millî), edebiyât ve matbuât sahnesinde az çok ihrâz-ı şöhret etmiş olan bi'l-cümle zevâtın telâkkîgâhıdır.

Türkiye'de bu cins âsârın ilk numûnesini teşkîl eden bu eser, asr-ı hâzır Türk edebiyâtına büyük bir hizmette bulunacaktır, çünkü eser-i mezkûr Türk edebiyâtının temâyülât-ı muhtelife ve eşkâl-i ifâdesini temsîl eyleyecektir.

(Nevsâl)de muharririnden her birisinin gayr-ı matbû bir eseri, resmi ve hatt-ı desti ve tanınmış zevât tarafından kaleme alınmış tercüme-i hâli mevcut bulunur.

Bu eserin edebiyâtın terakkîsi nokta-i nazarından temîn edeceği faide, genç nâzırlar tarafından takdîr edilmiş ve nazar-ı dikkate alınmıştır. Bu sebepten meşârü'n-ileyhüm

"Nevsâl"i eserleriyle tezyîn etmişlerdir. Talat Beyefendi Hazretleri'yle Cemâl Paşa Hazretleri ve Vüskân Efendi Hazretleri, lütfen muâvenet-ı tahrîriyyede bulunmuşlardır.

Fakat bu eser yalnız Türkler'in zümre-i münevveresinde fâide-bahş olmakla kalmayacaktır.

"Nevsâl"e öyle mevâdd ve makâlât dercedilmiştir ki muharrirât-ı mezkûre avâm-ı ahâlinin de nazar-ı dikkatini celbetmekten hâlî kalmayacaktır.

Meselâ karikatüre, tayyareciliğe, Türkiyede'ki ispora, hıfzü's-sıhhaya, bahriyyeye, ucuz mesâkin inşâsına, kooperatif şirketlerine, velhâsıl ahâli-i memlekete istifâde temîn edecek her türlü mevâda müteallik âsâr dercedilmiştir.

(Nevsâl-ı Millî)de pek çok resimler vardır. Resimler, gayet mükemmel bir sûrette tab' ettirilmiştir. Herhalde bu eseri, bir eser-i sanât olarak neşredebilmek için hiçbir fedâkârlıktan çekinilmemiştir. "Nevsâl, 400 sahifeden ibâret olacak ve 15.000 nüshâ tab' edilecektir.

Bu nefis eser, bu ayın nihâyetinde mevki-i intişâre vaz' edilecektir.

(Nevsâl)ın rağbet-i âmmeye mazhar olacağı husûsundan aslâ şüphe etmiyoruz. Çünkü Nevsâl zevk ve fâideyi bir yerde cemetmiştir. Asr-ı ahîr matbûâtına layık olan bu eser, kâri'lerine bir takım hediyeler de takdîm edecektir.

İstanbul, 10 Mart

*

* *

Nevsâl-ı Millî: On beş güne kadar matbuât-ı Osmâniyye âlemine bu ünvânla, pek kıymetli ve büyük bir kitap gelecek. Bu kitap memleketimizin bütün ehl-i kaleminin birer makâlesini, tercüme-i hâlini ve en son tasvîrini muhtevîdir. Bunlardan mâadâ en hayatî meseleler hakkında malûmât da bulunacaktır.

İctihâd, 27 Mart

*

* *

Türk Mütefekkirinin Bir Meşheri -Musavver "Nevsâl-ı Millî" ismiyle pek yakında intişâr edecek olan bu eser Türk meşâhir ve mütefekkirininin fotoğrafları, tercüme-i hâlleri, el yazıları ve gayr-ı matbû' eserlerini ihtivâ ediyor.

Emsâli nâdir olan bu bedî' eserde meşâhir-i muharrirîn ve ricâl-i siyâsiyemizle beraber aynı zamanda bazı nâzırlarımızı da göreceğiz.

Bi't-tabi erkân-ı matbûât, "Nevsâl-ı Millî" de daha vâsi' bir mevki işgâl edecektir. Türk edebiyâtının cereyân ve şekl-i hâzırına dâir bir fikir edinmek isteyenler, bu kitabı elde etmeyi vazifeden addedeceklerdir.

Mâzîde bu şekilde küçük tecrübeler edilmiş; fakat "Nevsâl-ı Millî" müteşebbisleri bu vadide daha büyük bir iktidâr ve mahâret göstermişlerdir. Bu eser bir parça Muhitü'l-Maârif'i andırıyor. Çünkü orada Osmanlı meşâhirinden mâadâ muhtelif mesâile dâir makâlât ve mütâlaât bulunuyor. Eserin ne kadar büyük bir hüsn-i kabûle mazhar olacağı anlaşılıyor. Şayân-ı dikkat olan bir noktada bu eserin birçok ikrâmiyeleri olmasıdır.

.....,3 Nisân

EDEBÎ VE İCTİMÂÎ

NİGÂR HANIMEFENDİ

Buralardan uzak yaşadığım bir devrede İstanbul'u bir timsâl-i mûsikî hâlinde hatırlayabiliyordum. Hatıralarım arasından süzüle süzüle hafızamda son kalan bu timsâl bir çocukluk hatırasıydı. Bir yaz günü Boğaziçinde, sandalıyla, sahilden sahile geçen, Şark'ın rûhunu görmüştüm. Bilâhire Nigâr Hanım'ın şiirlerini okurken anladım ki o hayâl bu Şark şâiresinin mülhime-i şiiridir. Sanatta ve hayatta Nigâr Hanım Türk Şarkını her mu'âsırdan iyi temsîl etti.

Bazı kadınlar, erkek gibi yazıyorlar. Nigâr Hanım dehâ-yı nisvî ile mütehallik yegâne şâiremizdir. Cinsinin enfüsiyetini kimse onun kadar samîmîyetle ifâde edemedi.

Bezl ettiği sıfatlarda bazen mübâlâğa etmeyen Süleyman Nazif Bey Nigâr Hanım için :

"Kadınların Abdülhakhâmid'i" diyor. Bu teşbîh ne kadar doğrudur.

Vezne, kafiyeye, lisâna karşı zebûn olan bu şâirenin şiiri, metrûk bir odada yapayalnız, kalbin en hür cûşiyle çalınan bir mûsikîyi andırıyor. Bu bestelerden havâss âşinalar hazzedebilir.

Şâire asîl ve dinc bir baba ile kibâr bir İstanbul hanımının izdivâcından doğdu. Pederi, Macarlı Osman Paşa yeni vatanını bütün kalbiyle sevmiş ricâldendi. Nigâr Hanım'ın havasında görülen incelik de validesinin mirasıdır. Mu'âsıraları arasında pek müstesnâ bir terbiye gördü. Daha yedi yaşından beri Kadıköy Fransız Kız Mektebi'nde tâlebe-i leyliye olarak bulundu. Şâiriyeti on dört yaşında uyandı. O kadar melâli bestelerle dolu "Efsus" odalarda bütün a'sâbiyle yaşamış, on sekiz yaşında bir Türk kızının mecmû'a-i eş'ârıdır. "Nirân", "Aks-i Sedâ", "Sefahât-i Kalb" eş'ârını yazan bu büyük kadın en muvakkir bir âile sahibesi, çocuklarına düşkün en güzîde bir valide idi. Nesl-i hâzırın zekâ ve terbiyeleriyle en mümtâz üç genci şâirenin velâdıdır. Cenâb Şehâbeddin Bey Nigâr Hanım'ın bu eserini en iyi eserlerinden sayıyor.

Kadınlarımız ve erkeklerimiz meyânında Fransızca'yı en iyi konuşan bu ince şâire Almanlar'la Hayne'den Almanca bahsedebiliyor. İstanbul Rumcasına en tatlı bir telaffuzla sahiptir.

Boğaziçi'ndeki sayfiyesi, Nişantaşı'ndaki konağı yalnız kendi eliyle süslenmiş o salonlar, nukûş-ı Beytiyye... Şâirenin yalnız ırkı değil; hissi asâletinden de birer numûnedir.

Şark ve Garp san'atkârlarının hürmetini bu muhaddireyi tevkîr için kafî bulmuyorum.

Yahya Kemâl

KARDEŞİMİN FESİ

Sevimli anneciğim, işte nâgihân, şimdi

Yine hüviyet mâtem-nisârın oldu 'ayân

Gözümde parladı birden o vaz' pür helecân

Ki en acıklı gamın bir nişân kahrı idi!

Şehid-i nekbet olan kardeşim üfûliyle

Seni silinmeyecek derde eylemişti esîr,

Bütün bakıyye-i ezmânına şumûliyle

Huzûr u ömrünü etmişti târ u mâtemgîr!

Sinîn geçti, fakat geçmedi senin kederin;

Refâkatında götürdün o ye'si makberine

Göründü, bak, yine birden o hâl-i derbederin

Derin tehassüs-i hicrânla şimdi duhterîne;

Süyûl-i mâtemi îsâr eder iken, bir gün,

Donuktu gözlerinin reng-i dehşet-âlûdu

Dü dostunun biri göğsünde, diğeri düşkün...

Görüp o hâli ben, o vaz'-ı cennet-âlûdu

Koşup sarıldım o dest-i nahîfine der ân
Ve göğsünün uyanan noktasında gizlediğin

O'nun fesiydi; Çıkardım. Gözünde yaş ile kan,

Figânlar eyledik öptük, yine nihân ettik...

Diyordu gözlerinin ma'nî-i bülendi bana :

"Hayır bunu alamazsın, kader, ecel mi adın?

Tasavvurundan, evet, eyle şimdi isti'fâ :

Müekkili olamaz ellerin o cellâdın... "

Çocukluğumda geçen bu felâketin el ân

Bugün de yırtılıyor işte yâd-ı kahrıyla

Şu hasta kalbü'l mekkâr vü zâr u nâle-künân;

Azîm olan o gamın yâd-ı kahr u zehriyle

Gözümden inmede zehrin ve ateşin yaşlar;

Firâkınız beni işte bugün de etti harâp

Ne oldu âh! O muazzez, o sevgili başlar;

Türâb... Valid ü mader... Birâderim de türâb!

Ve ben bu hâk-ı siyâhın şu sath-ı târında

Sürüklerim bu siyâh 'ömrümün elemlerini,

Nasîp gamzedemin gam-fezâ kenârında

Çeker durur, giderim tâli'in sitemlerini!

Nigâr Binti Osman

RECÂÎZÂDE EKREM BEY

Recâîzâde Ekrem Bey, 1263 târîhinde İstanbul'da tevellüd etmiştir. Pederi, asrının füzelâsından ve ecle-i ricâl-i devletinden takvîmhâne-i 'âmire nâzırı Recâî Efendi'dir. Zamanında münşî-i bî-medânî addolunan Recâî Efendi defaât ile ve senelerce bulunduğu takvîmhâne nezâretinde birçok âsâr-ı kadîme-i nefîsenin tab'ına dalâlet ve himmet etmiştir ki "Şakâyık" tercümesiyle "Zeyl-i Şakâyık" o cümledendir.

Recâîzâde Ekrem Bey, edebiyâta henüz pek genç iken 'âdeta bir sevk-i tabî'i ile intisâp etti; pederi ile birâderi Celâl Bey de meşhûd olan zevk-i san'at ve bedâyi' Ekrem Bey'de de tesîrini göstermişti.Şâir bu te'sir-i irsî ile henüz on altı yaşında iken yazdığı eş'ârının bir kısmını bi'l âhire " Nağme-i Seher " ünvânıyla neşr etmiştir. Ekrem Bey'in eserlerini muâsırlarından tefrîk eden samîmîyet-i tebellüg, rikkat-i hissiyât daha ilk eserinde - tabîî bir resim hâlinde- inzâr-ı tetkîk ve takdîre çarpmaktan geri kalmıyordu. O devrin münevver gençleri arasında 'âdeta bir moda hükmüne girmiş olan Fransız lisân ve edebiyâtını tetebbu' ihtiyacından Ekrem Bey de vâreste kalamayarak edebiyâtımız üzerindeki pek mes'ûd bir tesîr icrâ etmiş olan bu temâyülün sevkiyle klâsiklerin bazı müntehab parçalarını tercüme ve onları bi'lâhire tezyîd ve teksîr ederek "Nâçîz" nâmıyla ufak bir cild teşkîl etti. "Meprizon" ile "Atala" tercümesi de bu temâyülün birer neticesi addolunabilir.

Şinâsî ve Namık Kemâl'in mevânî ber-endâz-ı himmetleriyle artık inhisâfa yüz tutmuş olan eski tarz san'ât tefekkür edebiyâtımızda da yeni bir ceryân fikri ve edebiyye-i Türk mevki' etmek üzereydi. Ekrem Bey o devrin bütün münevver gençleri gibi bu meselenin sâlik ve müdâfii oldu. Üç ciltten mürekkep ve gerek mevzu' gerek tarz-ı teblîğ itibâriyle o devre kadar emsâli nâ-mesbûk olan "Zemzeme" şâirinin Osmanlı edebiyâtına en büyük hizmeti Mekteb-i Mülkiye ve Sultânî'de senelerce devam eden hayat-ı tedrîsiyyesiyle onun bir mahsûlü addedebileceğimiz ta'lîm-i edebiyâtında görülür. Yeni mesleğin nazariyâtı Ekrem Bey'in bu kitabıyla memleketin bütün genç dimağlarına telkîn edilmiş demekti. Meslek-i cedîdin birer âbide-i muvaffakiyeti olan bu eserler teceddüd düşmanlarının birçok hücumlarına hedef olduysa da gençliğin müzâhareti o aralık yükselen bütün i'tirâz sedâlarını kat'î bir hüsrân ile neticelendirdi.

Nesl-i cedîd nazarında artık zî-kudret bir üstâd mevki'ini ihrâz etmiş olan Ekrem Bey, bu eserleri müteâkıb "Tefekkür"ünü neşretti. Şâir, bu küçük eserinde mâziye 'âit birtakım muazzez hâtıralarını pek rakîk ve samîmi bir lisân ile ihyâ eder.

Üstâd, bilâhire edebiyât-ı hakîka hakkında pek şayân-ı dikkat mütâlaâtı hâvî ve o zamana kadar emsâli nâ-mesbûk olan "Takdîr-i Elhân"ı neşretti. Muallim Naci Efendi ile peyrevlerinin o esnâda vücûda getirmek istedikleri edebî irticâ, denilebilir ki, Ekrem Bey'in bu son eseri sayesinde 'adem-i muvaffakiyetle neticelenmiştir.

"Takdîr-i Elhân"dan sonra müessir ve basit bir hâdisenin nâkl-i samimiyesi olan "Şemsâ" ile bir aşk-ı masûmânenin hikâye-i latîfesini hâvî "Muhsin Bey"i, daha sonra "Pejmurde"yi ve "Takrîzât"ı neşreden Ekrem Bey, Tevfîk Fikret, Hâlid Ziyâ hareket-i edebiyyesinin başlıca âmillerinden addolunabilir. Eski şâkirdi Tevfîk Fikret'e "Servet-i Fünûn" müdürriyet-i edebiyyesini vermek sûretiyle son tezâhür-i edebînin meydana gelmesine büyük bir hizmet etmiş olan Ekrem Bey'dir.

"Araba Sevdası" nâmındaki hikâyesiyle memleketimizde bu nev'-i edebîye lâ yemût bir numûne bırakan üstâd, henüz ilk devre-i şebâbında terk-i kisve-i hayât eden sevgili oğlunun hâtıra-i matemiyle son zamanlarda "Nejad-ı Ekrem" nâmındaki mecmûa-i âlâmını vücûda getirmiştir.

Manzûm ve mensûr en samîmi hâtıralardan mürekkep olan bu kitab-ı neşâid, şüphesiz edebiyâtımızın muhalledât-ı nefîsesinden ma'dûddur. Ve bunlardan başka neşrolunmamış daha birçok âsârı vardır.

İlân-ı Meşrûtiyet'i müteâkip bir müddet Maârif Nezâretini îfâ eden Ekrem Bey el-yevm meclis-i ayân azâlığında bulunup memleketin bütün erbâb-ı ilm ve tefekkürü bu lâ-yemût üstâda karşı en derin ve en samîmi bir hiss-i hürmet ve şükrân ile mütehassis olmaktadır.

LEVHA

Göz süzük müjgânı zıll-efgen rûh gülpûşine,

Sîne ve gerden açık, saçlar yayılmış dûşuna..

Her sabah, işte bu heyetle o reşk-i âfitâb

Kendini sermest atar âyînenin âgûşuna

PERÎ-İ HAYÂL

Neden şitâb ile geçmektesin görünce beni?

O sandın anlıyorum derd-i iktirâbımdan

Riyâlı handelerinden de münfehim bu külâl

Tebâüd gele biter belki gönlümün muhanna..

Yazık!. Nasıl sileyim şi'rini kitabımdan

Kitabımın sen iken rûhu ey peri-i hayâl!..

Recâîzâde Ekrem

LEYÂL-İ ŞÂİR

Evet, bazen etrafını ihâta eden mütekâsif buhar tabakaları içinde bunalmış gibi bir küselân-ı münfailâne ile ağır ağır mağrib-i ihtifâya çekilmeye ikdâm gösteren soluk çehreli ayın in'ikâs-ı envâr-ı pejmürdesiyle nîm ruşen, bazen cihân-ı bâlâdan merkez-i sâfiline açılmış 'uyûn-ı muhterize gibi gizli gizli parıldayan yıldızların in'itâf-ı lemaât-ı fersûdesiyle nîm muzlim. Bazen ufk-ı ittisâî nazar-ı istiğrak önünde bir incirâr-ı fezâ Pepema ile uzayıp gider. Bazen hudûd-ı mer'iyyet-i rûh-ı muzdaribe karşı bir tazyîk-i lahd-i nümûn ile küçülüp daralır. Bazen simâsı en sûz-i şinâk, en rikkat-âver, en samîmi nevhât-ı hasrete pervâzgâh telakkî. Bazen zemini en dilnişîn, en rûhnevâz, en vicdân-ı enîs sânihât-ı ulviyeye mühbit tecellî olur. Bazen sevildiğinden emîn bir perestide-i ismet-perverin fikr-i asûdesi gibi sakin, bazen bedbahtlığından bî-zâr bir âşık-ı firkatzâdenin rûh-ı ızdırâb- âlûdu gibi müteheyyic, bazen sahrasında ezhâr-ı mecnehâ gibi nûrlar uçuşur. Bazen deryasında envâr-ı mezhibe gibi periler şinâverlik eder.

Zalâm-ı şekk içinde peydâ ve nihân duran eşgâl-i menâzırında bîreng-i vücûd u adem birleşir. Ormanları sukûn kabûl etmez, âlâm-ı kalbiyeye âgûş-ı teselliyet açar. Dereleri âram bilmez tevellüât-ı rûhiyeye şerîk-i gamküsâr olur. Nefhât-ı nesîmi gam-âlûde nefhât-ı sevdâyı bir pencereden bir âşiyâneye, bir kâşâneden bir meşcereye götürür. Dağları, hıyâbanları en pâkize, en saf, en behiştî muânekât-ı âşıkâneye muharremdir.

Bazen bir berg-i kadîdin hashasa-i sükûtundan bütün huzûru ra'şenâk olur,bazen bir şebtâbın şule-i bî-karârı bütün serâirini tehdîd eder. Bir ishâkın ninnisi ekseriya onu bir sırr-ı girânî-i mestâne ile uyutur. Yüzlerce tuyûrun velvele-i şevk ve tarbı ekseriya onu dalmış olduğu âlem-i vecd ve istiğrâktan çıkaramaz.

Ekseriya, evet. Ekseriya matem libâslarına bürünerek düşünür ve ağlar... Bilinmez ki ne düşünür, bilinmez ki niçin ağlar? İşte ekseriyâ o zamanlar, onun a'mâk-ı rûhundan kopan siyah tehlîlin ceryân bir kısmıyla tekmîl-i vücûd-ı tabîat ürpermeye başlar!..

Ekrem

HÜSEYİN CÂHİD BEY

1291 senesi Teşrîn-i evvel'inde "Karasi" de doğmuştur. İstanbullu olan peder ve validesi memuren orada bulunuyorlardı.

Çocukluğu Rumeli'de geçmiştir. İstanbul'da idâdî tahsîlini bitirdikten sonra Mülkiye Mektebi'ne girmiş ve 312 târîhinde şehâdetnâme almıştır.

Mektebin son sınıfında arkadaşlarıyla beraber "Mektep" isminde bir risâle neşrine başlamış, pek az devam eden bu neşriyâtından sonra "Servet-i Fünûn" a küçük tecârib-i kalemiyye, hikâyeler yazmak sûretiyle edebiyât âlemine girmiştir.

Halid Ziyâ, Cenâb ve Fikret ile teessüs eden "Edebiyât-ı Cedîde" mekteb-i edebîsinin en şiddetli mübârizlerinden idi. Münâkaşât-ı edebiyyesinin ufak bir kısmı "Kavgalarım" ünvânıyla neşrolunmuştur.

Küçük hikâyelerden mürekkep olan "Hayât-ı Muhayyel" eseri edebiyât-ı cedîde silsile-i neşriyâtının birinci cildini teşkîl eder. Bundan başka "Hayâl İçinde" ismiyle bir romanı ve "Hayât-ı Hakîkiyye Sahneleri" nâmı altında bir küçük hikâye mecmûası daha yazmıştır.

Avrupa Edebiyâtını, terakkîyât-ı fikriyyesini Şark'a anlatmak için pek çok tercümeler yapmıştır. Muharrirlik hayatı temîn-i maîşete kâfî olmadığından aynı zamanda Maârif Nezâreti Mektûbî Kalemi'ne devam ederdi. Oradan Vefâ İdâdîsi müdür muavinliğine, daha sonra Mercan İdâdîsi müdürlüğüne tayîn edilmişti. Meşrûtiyet ilân olunduğu zaman müdürlükten istifâsını vererek gazeteciliğe başladı. "Tanîn"i neşretti. İlk intihâbâtta İttihâd ve Terakkî namzedi sıfatıyla İstanbul'dan mebûs intihâb olundu. Eski idâre adamlarına gazetesinde hücûmdan dolayı celb ettiği husûmet-i şedîdenin sevkiyle 31 Mart ihtilâlinde kendisini katletmek istediler. Fakat kendisine benzer bir arkadaşını öldürdüler. "Tanîn" matbaasını yağma ve tahrîb ettiler. Meşrûtiyet'in tekrar teessüsünden sonra "Tanîn" i neşre başladı.

İkinci ittihâbâtta da İstanbul'dan mebûs çıkmıştır. İki defa Dîvân-ı Umûmiye meclis idâresine Osmanlı dâyinler vekili tayîn edilmiştir. Muhtar Paşa Kabinesi zamanında hükümetin Arnavutluk politikasını tenkîd ederek bunun istikbâl için vahîm neticeler vereceğini yazdığından dolayı Dîvân-ı Harbce bir ay hapis edildi.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Hüseyin Cahid nâmıyla iki şahsiyet tanıyanlar aldanırlar; edip ve siyâsî, birbirinden ayrı iki Hüseyin Cahid yoktur: Karşısında döğüşmek için dâima bir ordu arayan, hayatın lezzetini, yaşamak mücâdelesinde değil, düşünmek mücâhedesinde bulan bir Câhid vardır. Muhit ve zamanın ahvâl ve şerâiti onun karşısına kendi fikirlerine, kendi îmân ve kanâatine muhâlif nasıl bir ordu çıkarmışsa o, başka hiçbir şey düşünmeyerek, cidâlci rûhunun kendi kendine vaz' ettiği "cidâl için cidâl" nazariyesine tâbi' olmuş, üzerine atılmıştır. Bunun için edebiyât-ı cedîde karşısında yeni nazariyelere, yeni düşüncelere ve bi'lhassa ilmî bir hayata bütün manâsıyla düşman bir ordu bulunduğu zaman derhal, hatta yalnız başına, muhitinin kör ve câhil naraları, tezyîf ve tahkîrleri içinde olanca şiddet ve salvetiyle bu ordu üzerine atılmıştır.

Sonra Meşrûtiyet damarlarımızdaki kanın ceryânını değiştirdi., fikrî ve edebî ceryânlar yerine her yerde bir faâliyet-i siyâsiye kaynamaya başladı. Beş altı senelik mecbûrî ve zarurî bir mütârekeden sonra tekrar ordular toplanmaya başladığı zaman Nâcî ordusundan hiç kimsenin kalmadığı, herkesin mütâreke zamanlarını örten karanlıklardan bi'listifâde birer ikişer ordugâhı terk ederek kaçmış olduğu görüldü. O zaman hayatının bütün aşk-ı cidâliyle titreyen Hüseyin Câhid, karşısında bütün bu kaçan edebî orduya mukâbil yeni toplanan siyâsî ordular buldu; fikir ve mezhepçe, îmân ve itikâdca eski ordulara pek benzeyen bu yeni ceyş-i muhâsımın o cidâlci tabîatın bütün iştihâ-yı savletini tahrîk etmiş kadar tabî bir şeyi olamazdı. Ve Meşrûtiyetle beraber cidâl de tekrar başlamıştır.

FELSEFE-İ MÜCÂDELE

Hayatta en çok mübârezeyi severim. En mesûd günlerim en şiddetle hücûma uğradığım, en şiddetle hücûm ettiğim zamanlardır. O zaman damarlarımda hayat veren bir ateş tutuşur, hayatın solukluğu silinir ve gözümün önünde bir gaye canlanır, mübârek ve muazzez bir gaye. Vatanın hayrı için, fenâlığı ezmek ve iyiliği galebe ettirmek için bir mücâdele.

Bütün etrafıma bu ateşten bir parça vermek isterim. Fenâlığa karşı musâmahakâr, lâkayd veya müsâadekâr duranları sarsmak, hepsini bu mübâreze meydanına çekmek isterim. Yalnız fenâ olmamak kâfî gelir, fikrinde değilim. Fenâlığı ezmak için uğraşmak lüzûmuna îmân ediyorum.

Bazen: Sana ne? derler. Hodkâmâne felsefeden nefret ederim. Çünkü onun memleketi mahvettiğine kâniim. Gördüğüm şahsî fenâlık için değil, memlekete gelen umûmi fenâlık için kalbimde tükenmez bir gayz vardır. Ne vakit fenâlığa karşı herkes bir fikir teâvün ile müttefikan çalışırsa ancak o zaman kurtulacağımızı zannediyorum. İşte bunun için hücûmlarımda her vakit fenâ bir galyân ve bî-emân oldum ve en büyük hazz ve vicdânîyi buldum.

Hüseyin Câhid

FÂİK ALİ BEY

Fâik Ali Bey, Tevfîk Fikret, Halid Ziyâ devre-i edebîsinin, Fikret ve Cenâb ile beraber en şayân-ı dikkat şâirlerinden biridir.

Fâik Ali Bey "Mizânü'l Edep" sahibi Diyarbakırlı Saîd Paşa merhûmun mahdûmu olup 1292'de Diyarbakır'da tevellüd etmiş ve bi'lahire İstanbul'a gelerek Mekteb-i Mülkiye'nin kısm-ı idâdi ve âlisinde ikmâl-i tahsîl eylemiştir. Şâirin mensûp olduğu âile Nefî zamanından beri şiir ve sanata sâlik birçok mümtaz simâlar yetiştirmiş, ve bu te'sîr-i ırsî Fâik Ali'de daha genç yaşında mevcûdiyetini göstermiştir. Henüz mektep sıralarında iken yazmış olduğu şiirlerde Fâik Ali'nin sonraları tayîn ve tevazzuh edecek olan şahsiyât-ı edebiyyesi mahsûs oluyordu. Büyük Hâmid'in o zamanın bütün gençleri üzerinde icrâ ettiği tesîr-i sihirkâr belki en ziyâde Fâik'te tecelli eyliyordu. Bir taraftan büyük dâhînin perveriş-yâb şiir ve hayâli olan genç şâir diğer taraftan üdebâ-yı Garb'ın bi'lhassa "Victor Hugo"nun âsârını okuyordu. Çocukluğunda Diyarbakır'ın vâsi ve pür-nücûm semâları altında hayâlâtına bir bir feshet-i bî-pâyân veren Fâik Ali Victor Hugo ile Hâmid'de aradığı gaye-i şiir ve hayâli buluyordu.

Fâik Ali, o esnalarda Fikret ile Halid Ziyâ'nın vücûda getirmek istedikleri hareket-i edebîyeye lâkayd kalamayarak kemâl-i faâliyetle onların mesâîsine iştirâk ve mesâlik-i cedîdin muvaffakiyetine daha ilk zamanlarda pek çok hizmet etti. Fâik'in bu faâliyeti asıl "Servet-i Fünûn" sahifelerinde tecelli etmiş ve yorulmak bilmeyen genç şâir bu hareket-i edebiyenin sultân-ı mahlû' tarafından ta'tiline kadar dâimi bir faâliyet ibrâzından bir an hâlî kalmamıştı. Bir aralık memleketin bütün erbâb-ı akl ve izânına musallat olan takîbât-ı hafiyyeden Faîk de kurtulamayarak epey bir müddet neticesi meşkûk bir mahbûsiyete dûçâr olmuş ise de dostlarından bazı zî-nüfûz zevâtın gayretleri sayesinde bi'lahire tahlîs-i nefse muvaffak olmuştur. Faîk, "Servet-i Fünûn" da neşrettiği ilk âsârını bade'l inkılâp "Fânî Tesellîler" nâmı altında toplamıştır.

Fâik Ali, tarz-ı tahrîr ve tefekkürüyle diğer arkadaşlarından tamamen ayrılır. Fikret ve Cenâb ile sâir arkadaşlarının âsârında meşhûd olan nukat-ı müştereğe ve umûmiyeye Faîk'te asla tesadüf edilemez. Bu itibâr ile onu doğrudan doğruya Hâmid'in muakkibi addetmek daha doğru olur. Faîk Ali çocukluğundan beri büyük bir hürmet ve incizâb ile merbût olduğu Hâmid'in nüfûz ve kudretinden şahsiyetinin tamamiyle takarrür ve tayîn ettiği zamanlarda bile tamamiyle kurtulamamıştır. Bununla beraber üslûbunun yeniliği, mevzû'larının tehâlüfü,

lisânındaki i'tinâ-yı mahsûsiyle birçok cihetlerde Hâmid'den ayrılır. Fâik telakkiyât-ı fikriyesi itibâriyle pek mahdûd ve ibtidâî bir mahiyet arzeder. Fakat ne bu mahdûdiyet ne de hassasiyetinin kabiliyet-i tehyîceden mahrûmiyeti onu büyük bir şâir olmaktan men' edemez. Çünkü muhayyilesinin diğer arkadaşlarıyla hiç kabil-i kıyas olmayacak derecede vüs'at ve kudreti eserlerine başka bir mümtâziyet bahşetmektedir.

Meşrûtiyet'in ilânından sonra Fâik Ali sâir üdebâ-yı cedîdenin umûmî sükûtlarına rağmen belki eskisinden daha velûd ve feyyâz bir devreye girdi. Beş seneden beri intişâr eden resâilin hemen hepsinde Fâik Ali'nin âsârına tesâdüf edilir. Üç, dört cild teşkîl edecek bir kemiyette olan o eserlerden başka Faîk, "Midhat Paşa" ve "Elhân-ı Vatan" nâmında iki şiir mecmuası neşretti. "Midhat Paşa" manzûmesi şâirin vüs'at-i ilhâmına parlak bir delîl olduğu gibi, son felâketlerimizin bir ma'kes-i samimiyesi olan "Elhân-ı Vatan" da nevinde cidden yektâdır.

Mekteb-i Mülkiye'den çıktıktan sonra uzun müddet vilâyet maiyyetinde kaymakamlıklarda ve bade'l-meşrutiyye bazı mutasarrıflıklarda bulunmuş olan Fâik Ali Bey el-yevm Üsküdar livâsının re's-i idâresi işgâl etmektedir. Hayatın henüz zinde ve faâl bir devresinde bulunan "Fânî Teselliler" şâirinden edebiyâtımız daha pek çok hizmet bekleyebilir.

TULÛ‘

O sermediyetin âyîne-i celâli olan

Derinliğinde, benât-ı nücûm-ı ilhâmın

Tebessüm ettiği cû-yı zalâm u ibhâmın

Kimine râsıd-ı fânîsi ben, pür itmi’nân

Ve pür huşû‘ aradım, bekledim bu pâyânsız

Tulû‘ı rûhuma mev‘ûd o mihr-i ma‘bûdu..

Ve kâinât-ı sünûhât içinde her yıldız

Bir an için bana mevzû‘-ı şiir ve aşk oldu.

Ey âşinâ-yı ümid, âşinâ-yı şevk ve elem

O eski sevgiler, evvelki çehreler, hisler

Çekildi, gitti, hayâl oldu, söndü ser tâ ser..

Ve şimdi hep doludur, kâinât-ı hissiyem

Senin o güzelliğinin nûr-ı câvidânıyla..

Güneş doğunca söner hepsi, hepsi.. Zühre bile.

Teşrîn-i sânî sene 329

Fâik Ali

AKÇORAOĞLU YUSUF BEY

Yusuf Bey, 1876 senesi, Volga kenarında "Sembireski" şehrinde doğmuştur. On beş asırlık "Akçora" âilesinin varis-i asâleti olan pederi büyük bir çuha imâlâthânesinin sahibi idi. Validesi "Kazan"ın yüksek burjuvasından "Yunusof" âilesine mensûptur.

Akçoraoğlu Yusuf Bey, yedi yaşında iken pederini kaybetti. Validesi zevcinin vefâtını müteâkip, oğlunun tahsîl ve terbiyesine daha ziyâde ihtimâm etmek üzere küçük Yusuf'u İstanbul'a götürdü.

Yusuf Bey, İstanbul'da merâhil-i tahsîli, alfabeden başlayarak, sırasıyla kat' ettikten sonra Mekteb-i Harbiye'yi ikmâl ile Erkân-ı Harbiye sınıfına kadar geçti. Fakat burada iken o da, memleketin bazı münevver gençleri gibi, efkâr-ı ahrârânesiyle nazar-ıdikkati celbetmiş olduğundan müebbed kal'a bendliğe mahkûm edilerek Trablusgarb'a nefyolundu. Tarblusgarb'ta bir müddet mahbûs, bir müddet serbest kalan Yusuf Bey, bilahire oradan firâr etmeye muvaffak olarak Paris'e gitti. Burası, genç hürriyetperverin mesâi-yi fikriyesine tamamen müsâid bir muhit idi. Yusuf Bey, bir taraftan Ulûm-ı Siyâsiye Mektebi'ne devam ediyordu. Üç senede orasını ikmâl ile şehâdetnâme aldı.

Yusuf Bey, henüz mektepte iken muharrirliğe heves etmiş, ve şimâl-i Türklükün de teceddüd-i dînî ve fikriyi neşredenlerden Şehâbeddîn el Mürcânî ile fikr-i millî müeessislerinden Kuyumü'n-Nâsırî'nin 1896'da tercüme-i hâllerini yazmıştı. Birincisi bilahire İstanbul mecmualarının birinde neşredildi. Yusuf Bey, Tarblusgarb'da mahbûs iken mahbeste neşredilen husûsî gazeteye makale yazardı. Paris'te iken "Şûrâ-yı Ümmet" te birkaç makale yazmış, Midhat Paşa'nın efkâr-ı siyâsiye ve meşrûtiyetperverânesi aleyhinde bulunan Fransız müverrihlerinden "Dé Bîdör" ile "Male"ye "Meşveret"te neşrettiği bend ile mukabele ederek büyük vatanperveri müdâfaa etmiştir. Bi'lahire Midhat Paşa'nın evrâk-ı siyâsiyesinin neşriyle Yusuf Bey'in müdâfaasında ne kadar haklı olduğu tezâhür etmiştir. Yusuf Bey "Şûrâ-yı Ümmet" teki makalâtından bir kısmını ahiren ufak bir cild halinde neşretmiştir.

Akçoraoğlu Yusuf Bey, 1904'te Paris'ten Rusya'ya dönmüş ve oraya muvâsalatını Rus inkilâbının arefesine tesâdüf etmiş olduğu cihetle şimâl Türkler'i arasında ihtilâlci olmaktan ziyâde terakkîperver bir ceryân husûle getirmeye çalışanlar arasında bulunmuştur. "Rusya Müslümanları İttifâkı" ünvânlı fırka teşekkül ettiği zaman Akçoraoğlu Yusuf Bey merkez idâre azâlığına intihâp edilmiş ve fırkanın kitâbetini deruhde eylemiştir. Aynı zamanda müslümanların intihâbâtta "Konstitusiyonel- dé Mukarat" (kâde) fırkasıyla iştirâk-i

mesâisini tervîc edenlerden olduğu için mezkûr-ı fırkanın da merkez idâre azâlığına intihâp olunmuştur.

1905'te "Kazan Muhbiri" nâmıyla orada ilk çıkan Türkçe gazetenin heyet-i tahrîriye müdüriyetini deruhde etmiş ve intihâbât devresi arefesinde orada bulunmuştur. Fakat Akçoraoğlu'nun faâliyet-i siyâsiyesi her nedense Rus bürokrasisinin adem-i hoşnûdîsini celbetmiş olduğundan valinin emriyle intihâbât bitinceye kadar Kazan'da hapsedilmiştir.

Yusuf Bey "Kazan Muhbiri" heyet-i tahrîriyye müdüriyyetinden sonra bir müddet de "Vakit" ve "Tercümân" gazetelerinde çalışmıştır.

Osmanlı inkılâbı zuhûr ettiği zaman Akçoraoğlu Kırım'da bulunuyordu. Üç ay sonra İstanbul'a avdet etmesi üzerine mekâtib-i âliyeden birisine muallim tayîn edilmişse de sene-i tedrîsiyenin hitâmında tekrar Rusya'ya dönmüş, fakat orada birkaç aydan fazla kalamayarak 1910'da İstanbul'a avdet etmiş ve "Türk Yurdu" nu tesîs edenler meyânında bulunarak arkadaşları tarafından mezkûr mecmuanın müdiriyyetine intihâp olunmuştur. Yusuf Bey elân bu mecmûanın müdiriyyetiyle meşgûl bulunmaktadır.

Osmanlı fırk-ı siyâsiyesinden hiçbirine intisâp etmemiş olan Akçoraoğlu Yusuf Bey el-yevm "Medresetü'l-Vâ'izîn" Türk târîhi ve Dârü'l-Fünûn târîh-i asr-ı hazır muallimliğinde bulunmaktadır.

Yusuf Bey'in, iktisâdî, ictimâî, siyasi akidesi milliyetperverliktir; hatta din-i İslâm'ın bile milliyetleştirilmesi lüzûmuna kâildir.

ŞARK'TA MİLLİYET FİKRİ

Belki Alman âsâr-ı atîka âlimlerinin taharriyâtından, belki Fransız nazariyâtçılarının tefekkürâtından, belki dînî teceddüd re'islerinin telkinâtından belki de buharlı makineler icâdı gibi pek maddî bir hadîse-i iktisâdiyyenin te'sîrâtından doğarak bugün garba hâkim bulunan milliyet fikri, şarka sirâyet etmekte pek gecikmemişti. Milliyet akîdesinin şarkta ilk mü'minleri Nasrânîler olmuştur. Dîndaşları garblılarla çok ve sıkı münâsebetlerde bulunan şark hıristiyanları, ale'l-umûm efkâr-ı garbiyeye, müslümanlardan daha evvel ve daha kolay muttali' olabilirlerdi. Hıristiyanların şarktaki şerait-i hayatîyeleri, milliyet fikrini onlara bir nev'i müncî gibi telakkî ettirdi. Şark Hıristiyanları fikr-i milliyete îmân ile, fedâkârlıkla sarıldılar ve bunun netâyici Sırbistan, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan sûretinde tecessüm ve tecellî etti...

Eski dünyanın kısm-ı garbîsi, medeniyetinde tefevvükun âlem-i İslâm'dan âlem-i nasaraya intikâline artık altı, yedi yüz yıl olmuştur. O zamandan beri İslâm medeniyeti gittikçe düşüyor; Avrupa medeniyeti yükseliyor. İslâm medeniyetinin doğrudan doğruya hâkim olduğu memâlikin bile çoğu, Hıristiyan devletlerin siyasî ribkası altına geçti. Âlem-i İslâm'ın siyâseten henüz mahkûm olmayan kısımları, Avrupa medeniyetinin tefevvükunu kendiliklerinden tasdîk ve teslîme mecbûriyet görerek, ferdî ve ictimaî hayatlarında o medeniyete imtisâl lüzûmunu idrâk ve hissettiler. Bugün bütün âlem-i İslâm, ya cebren ya taven Avrupa medeniyetine serfürû etmiş, mağlûp belki de mahkûm olmuştur.

Şimdi müslümanlar, sanatta, hirfette, ticarette, fikirde, ilimde, hasılı her şeyde garbı üstâd tanıyorlar, bir derecedeki az çok müstakil kalan devletlerinin ordularını talîm ve terbiye edecek asker muallimlerin çocuklarının hayat ve kâinâta naarlarını tayîn edecek mektep kitaplarını, hayat-ı medeniyetlerini tanzîm eyleyecek kâide ve kânûnları bile hep garbdan aldılar. İşte bu garbdan iktibâs devresindedir ki, diğer bir takım efkâr ile beraber fikr-i milliyet de Şark müslümanları arasına nüfûz etti yani milliyet fikrinin müslümanlarda zuhûru, medeniyet-i İslâmiyye'nin evsâf-ı husûsiyesini mürûr-ı zamanla mükemmelleştirip, şahsiyet-i mümtâzesini hakkıyla muhâfaza edebilecek dereceye is'âd edememesi ve binaenaleyh Garb'ın Şark'ı medeniyetce temsile başlaması üzerine vâki' olmuştur. Bununla beraber müslümanlarda fikr-i milliyenin inkişâfını, fevka'l-milel edyânın bile tamamen izâlesine muvaffak olamadıkları kavmiyyet-i hiss ve fikrinin te'sîr-i harici ile tekemmül etmiş bir hali diye de telakkî etmek mümkündür.

Müslümanlar nokta-i nazarından, müslümanları şu'ûrlu olarak milliyet fikrini kabûle meylettiren sâik, garbın diğer mübâdî ve kavâidîni kabûl ettiren sâikaların aynıdır: Müslümanlar, ferden ve ictimâen muhâfaza-i vücûd ve muhtariyyet için, Alman tabiyyesini, Fransız ceza kânûnlarını, İngiliz gemiciliğini nasıl temessüle çalışıyorlarsa, milliyet fikrini de yine o maksatla, yine o sûretle imtisâs etmeye uğraşıyorlar. Bin bu kadar yaşlık İslâm ağacına, bu yeni fikir aşılandıktan sonra kurumaya yaklaşmış o sâlhûrde ağacın bir daha yeşil yapraklar açıp tatlı yemişler vermesi ihtimâl haricinde değildir.

2 Kanûn-ı evvel 1329

Akçoraoğlu Yusuf

FÂZIL AHMED BEY

Fâzıl Ahmed Bey'in eser-i edebîsi hakkında ben -bi'l-iltizâm- birkaç söz söylemek istedim. Gençlerin arasında en iyi anladığım ve anlaştığım çehre odur. Mütenevvi' ve mütehâlif istidâdâtıyla manevîyetinin rengarenk cilvelerini gösteren bu adamla, benim zihniyetim arasında birçok "temâs noktaları" olduğunu hissetmişimdir. Lâkin şurasını derhâl i'tirâf edeyim ki, o bana nispetle bir nokta-i nazardan yalnız fâzıl değil; hakîkaten efdâldir bile!.. O da şudur; ben fıtraten şetâret-i mizactan mahrûm olmakla beraber, birçok vekâide acınacak haller görürüm. O, her şeyi en tuhaf, en gülünç vechesinden telakkî edebilmek marifetini bilir, harikulade bir hünerverdir. Hem de benim gibi atak değil; sulhperverdir. Kendisinde bitmez tükenmez bir "humour" vardır ki, ben bile gıpta ederim. Cismen nahîf ve nazik olan bu vücûda bu kadar feyz-i şetâret bahseden o nîkbîn ve bahtiyâr rûhun keyfini kaçırabilecek, neşesini mât edebilecek bir şey düşünemiyorum.

Fakat yek cihet olan bu mülâhazâtıma bakıp da zannolunmasın ki Fazıl Ahmed Bey'in manâ-yı hayatı, yalnız hande-i istihâza sûretinde anlamış ve öyle telakkî etmiş... Veyahud "Nahnü kasemna" bezminde de nasîb-i ciddiyetten mahrûm kalacak "alay"a çıkmış bir adamdır!.. Hayır!.. Fazıl Ahmed, bir ism-i cins, bir ism-i câmi'dir ki ayn-ı şahsiyet zahire kalıbında birçok maneviyât-ı mütemâyize yaşatıyor. Ben bunlardan bir ikisini tanıdım; burada yalnız birisinden bahs edeceğim: Divançe-i Fazıl sahibinden!.. Yoksa yine o nâmda gayet halûk bir adam ile bir de genç ve müsteid bir filozof tanırım. Hatta felsefeye fıtrî istidât ile gençler arasında ancak onu tanırım, diyebilirim.

Fazıl Ahmed Bey, İstanbullu'dur, yani mahalle bekçisinin tabirince "şehir uşağı"dır, değildir desem zaten kimse inanmazdı. Pây-ı taht-ı saltanat-ı seniyede bin üç yüz iki senesinde doğmuştur ve doğduğuna da iyi etmiştir, çünkü herkesin umûr-ı hatıra ve ciddiyeden addetmekte olduğu birçok vekâyiin hadd-i zâtında tuhaflıktan ibaret olduğunu bize iki kelime ile anlatan ve selâmet-i tabımızı vikâye eden o oldu. Ben kendi hesâbıma ona minnettârım. Pederi en sonra divaniye mutasarrıflığında vefat etmiş olan Cemâl Bey merhûmdur. Fazıl devr-i tufûliyetini hep taşralarda geçirmiş ve pederiyle beraber on iki sene kadar Anadolu, Kürdistan ve Arabistan'ın pek çok taraflarını gezmiş, görmüştür. Fazıl Ahmed'in pederi terbiyeli bir adam imiş. Buna hiç şüphe etmiyorum. Çünkü Anadolu'nun, Arabistan ve Kürdistan'ın her tarafını az bir zamanda dolaşmak mecburiyeti ile daimi bir muhâcir hayatı geçiren bir adamın oğluna resim, hendese, mukaddemât-ı fünûn, edebiyât ve daha bilmem neler öğretmeye çalışmasışu mühimmeyi isbpat ediyor ki bu gayretli peder

fıkdân-ı esbâb ve vüs'ate bakmayarak oğluna mükemmel ve şümûllü (integrale) bir terbiye vermek azm-i katisinde bulunmuştur. Mizâc-ı zihniyeti itibâriyle zaten (polytypique) olan Fazıl'ın isti'dâd-ı mütenevvi'asını tenmiye hususunda bu ilk terbiyenin hayli te'siri olmuş bulunduğuna inanmak isterim.

Fâzıl İstanbul'a rücû'unda hemen on iki yaşlarında bir çocuk idi. Yine, her şeyi öğrenmek merakıyla, terbiyesini ikmâl için çalıştı. Hesap, resim gibi şeylerle tasavvuf ve felsefe-i garbiyye kitaplarını da şevk ile tetebbu' ediyor, aynı zamanda da cereyân-ı edebiyeyi takîb ediyordu. Fazla olarak eski (Divan)larımızın en hücrâ, en gizli, en unutulmuş bucaklarına dahi girip orada tuhaf tuhaf (fikir kalıpları) buluyor, antika mazmûnlar keşfediyor ve bu keşfinden dolayı bir ihtiyar bedesten tellalı kadar mahzûz oluyordu. Bu genç devr-i âhire kadar bu hayat-ı saiyânede devam etti ve mevcûdiyetini etrafa pek sezdirmedi. Asıl Fazıl'ın zihnini, gönlünü, gözünü açan devr-i dilârâ-yı meşrûtiyet olmuştur.

Fâzıl'ın yazdığı şeyler için serbestlik lazımdır. O sebepledir ki hürriyet ve mes'adet ilan olunur olunmaz bu genç hemen ortaya çıkmış ve "ucu pek sivri ve mukatta'ı pek keskin olan" kalemini eline almış; sinirleri ve zihinleri gıdıklamaya başlamıştır.

Resâil-i mevkûtede, mesâil-i câriyeye, edebiyâta, terbiyeye, felsefeye dâir bir hayli makâlat-ı ciddiye bastırdığı gibi, edebiyât-ı 'atîkamızın -çîn ü mâçîn mandarenlerine hass olan- üslûp beyânını, tavr u edâsını taklîden o kadar zarîf, o derece nükteli kasideler ve şiirler yazmıştır ki ben burada asıl onlardan bahsedeceğim ve bu marifetten Fâzıl'ın ne emsâlsiz bir muvaffakiyet göstermiş olduğunu ibrâz edeceğim.

Edebiyât-ı 'atîkamızın bütün marifeti, husûsiyeti, güçlüğü hatta -yalnız elfâza münhasır olmamak şartıyla- meziyet-i ekser kişilerin zannettiği gibi tertîbât-ı Arabiye ve Farisî'yesinde veyahut müsecci' ve murassa' nesir tertîp etmek merakında değildir. Her lisân şiire müsteid ve müsaiddir; hatta vahşi lisânlara bile!.. O halde terkîpler, lisânın kendi kavâidine tâbi' olmak itibariyle yekdiğerinde haysiyeten farklı olamaz. Binâenaleyh yenilikte, eskilikte kat'an zî-medhal değildirler. Yenilik "tarz-ı tasavvur modelite dé conception" da aranılmalıdır. Eşya arasındaki revâbıtı, insanı muhitine rabteden alâiki telakkî etmek de zamanın mekânın ve bir devr-i mahsûsa ait olan itikâdât-ı muhakkimenin şiddetle tesîri olduğu için yeniliği, eskiliği tayîn edecek mi'yâr-ı sahîh bu nokta-i nazardan tayîn edilmelidir. Zirâ ale'l-umûm insanlar ve ale'l-husûs şâirler o revâbıt ve alâiki teşbîhler, kinayeler,

istiarelerle edâ etmeye meyyâldirler. Binâenaleyh eskilik Farisî terkiplerde ve elfâz-ı Arabiye isti'malinde değil; teşbîhât ve istiâratın mahiyât ve şeklindedir. Meselâ: "Benim kalbimin tarağı altun telli saçına asıldı,"demekle geçen zamana ait şekillerden ilhâm olunmuş istiâreler yapmış oluruz. Zirâ o zamanlar en nazenin kadınların tuvalet tarağı şimşirden yapılmış kalp şeklinde bir şeydi. Bugün onunla artık mandaları tararlar. İstiârenin bütün kıymeti bu şeklin makbûliyeti ile kâim olduğu için bu hayal ve istiâre eskidir. Türkçe söyleseniz de eskidir: "Şane-i kalbim zülf-i zer târına âvihte kaldı" deseniz de eskidir. Sonra şimşad yani "şimşir ağacı" dahi bir rol oynadığı için onu da bir vesile ile söze katıştırıp bir "mazmûn-ı taze" sarf etmek var ki "Procédé" itibâriyle eskidir. Bugün zerâfet-i kelâmı böyle mülâib-i lafziyede aramak zevkini kaybetmişizdir de onun için!.. Uzaktan yakından az-çok alakası olan şeyleri bir melabe-i lafziye vesilesiyle zikr etmek ve seci' ile zoraki bir rabıta ile o şeyleri yek diğerine bağlayıp nâ-makûl alakaları makûl etmiş gibi göstermek edebiyât-ı atîkamızın en husûsi, en acîp ve en tuhaf marifeti ve hüneridir. Buna "mürâ'ât-ı nazîr" derlerdi... Bunda pek mühim ve şayân-ı dikkat bir cihet vardır. Böyle cüz'i vesileler, en uzak ve akla gelmez rabıtalarla "Kalbi, şimşiri, tarağı, zülfü, muhabbeti, hicrân ve hasreti, ağyârı, yâri" alâkadar-ı samîmiyet göstermeğe çalışmak merakına bir de seci' ve kafiye-i murassa'a merakı ilâve ediniz. Ondan sonra ortaya konulan teşbihe ve istiâreye bakınız. Göreceksiniz ki teşbihât ve istiârâtın kıymet ve haysiyetinde mi'yâr-ı hass olan "vech-i şebeh" muzmahil, benzeyen ile benzetilen şey arasındaki alakayı derkedebilmek katî müşkil bir hale gelmiştir. İşte Fazıl Ahmed'in layıkıyla anlayıp eski ustalardan iyi yaptığı marifet budur. Hem bunun ehemmiyetini o kadar iyi anlamıştır ki tamîm etmiş ve her halimize teşmîl eylemiştir. Kinâyelerinde esas budur.

Fi'l hakîka her şeyimizi -numûne-i kemâl addettiğimiz- bir şeye benzetmek istiyoruz. Öyle değil mi? Fakat bu gayret-i teceddüd-perverânemizi o kadar garîp ve acîp kuyûda sardırıyoruz ki, arada "vech-i şebeh" olması lâzım gelen vasf-ı müşterek ve müşâbehet külliyen muzmahil oluyor. Benzetelim derken hiçbir şeye benzemeyen bir garibe-i hilkat bir ucûbe doğurmuş oluyoruz.

İşte Fazıl'ın emsâlsiz marifeti, hakîkatı tamamıyla kavramasındadır.

Rıza Tevfik

MUHÂFIZ CEMÂL BEYEFENDİ'YE

Hece Vezni

Atsan bile (papucumu) benim şimdi sen dama

Benzetemem ey Cemâl Bey seni fenâ adama!

Zâtın ile söyleşecek vardır nice sözlerim

Onun için hayli demdir fırsat bekler gözlerim!

Sanırım ki pek değilim ben de fenâ bir adam

Lakin şunu söyleyim ki hiç dilimi tutamam!

Ne vakit ki anlayışı kıtca bir zât tanırım

Mutlak bir gün mebûs olup gelecektir sanırım!

Hacı Âdil Bey'e şayed arasam bir kafiye

Hatırıma ya nargile gelir veya enfiye!

Hem yolumda rast getirsem bi't-tesâdüf bir kavvâs

İşte derim cemiyete pek alâ bir murahhas

Muhâlife muvafiktan bahsetmektir meşrebim

İttihâttan kimi görsem çekinmeyip hem derim:

Muhâlefet için dâim bırakınız bir kapı

Her kazganda ister zirâ bir emniyet subâyı!

Bazı bazı bizim eski divanları okurum

Hicvim ile nâzırlara bayramlıklar dokurum!

Bilirim ki bu tabiat şu zamanda çok fenâ

Her şakayı anlamıyor çünkü bazı vükelâ!

Yok mu buna çare diye suâl ettim (Adnan'a)

Fıs fis gülüp git sor dedi Süleyman Nu'man'a

Pek karışık söylüyorum; fakat bu hal sıyâmdan

(Kuşnişîn)e geçmem yoksa bahsederken (Siyâmdan)

Yazdım bugün (Azmî) Bey'e ben bir manzûm arz-ı hâl

Lakin kimse duymasın ki istemem hiç kıyl u kâl!

Gerçi yoktur böyle şeyden kendisinin tasası

Fakat sevmem o adamı uzun sözün kısası

Benim hâlim işte böyle intizâmsız, derbeder

Telefonla sor (Câhid) den inanmazsan sen eğer!

Çünkü girdim amâkına ben de birçok kederin

Ve gördüm ki her bir şeyi pür riyâdır beşerin!

Doğruluktan bahsedene bakıp bakıp gülerim

Yalancının en büyüğü zirâ kendi kalemim!

Bir fırsat var elimizde onu mutlak kapalım

Yani Tokat mebûsunu sadrıazam yapalım!

Nazar değer belki diye incecik sesine

Der-akab bir mavi boncuk takdıralım fesine!

Meşhûr Hallac Efendi'ye verelim ki bir (konje)

Hazırlasın yeni baştan kocaman bir reproje!

Bulmak için yaptığını sonra bir de anlayan

Mütahassis getirelim ya Çin'den ya Kore'den

Nâzırlara bu yazdığım eder ise ger eser

Lütfen görüp o zevâtı kuzum şöyle deyiver!

Medh u senâ kaplarını vermiş Fâzıl kalaya

Ondan duâ bekliyenler avucunu yalaya!

Fâzıl Ahmed

CELÂL NURİ BEY

Celâl Nuri Bey (1292) de Gelibolu'da tevellüd etmiştir. Pederleri ayan-ı kirâmdan Kandiyeli Nuri Beyefendi'dir. Valideleri cihetinden de mesnevi-i şerîf şarihi Abîdin Paşa'ya mensûptur ki Paşa-yı müşarûn-ileyh Celâl Nuri Bey'in büyük pederidir.

Tahsîl-i iptidaîsini pederlerinin esnâ-yı memuriyetlerinde taşra mekâtibinde ikmâl ile Galatasaray Sultânîsine dâhil olmuş ve nihâyet Mekteb-i Hukûk'a girerek Meşrûtiyet'ten beş altı sene evvel mekteb-i mezkûrdan neşet etmiştir.

Celâl Nuri Bey, âile cihetiyle memleketimizin an asil bir zümresinden madûd olduğu gibi kendisinin inkişâfât-ı fikriye ve hissiyesinde büyük pederinin amcası meşhûr Sırrı Paşa'nın ve peder-i muhteremlerinin külli dahli olmuştur. Binaenaleyh memleketimizin bu müstesnâ zekâsı feyznâk bir âileye mansûbiyetinden dolayı adedi pek nâdir olan bahtiyarândandır.

Celâl Nuri Bey, ciddi ve metin bir tahsîl görmüş ve ulûm ve fünûnun her şubesinde mehmâ emken tetebbuatta bulunduğu gibi fenn-i heyete de çalışarak Avrupa muhafil heiy'yesinden bir de madalya kazanmıştır. O en ziyâde meslek-i tahrîri sevmiş pek genç yaşında, devr-i sâbıkta matbûat-ı mahalliyeye muâvenet-i kalemiyyede bulunmuştur. Avukatlıktaki muvaffakiyetine rağmen meslek-i mezkûru Türk ve "Jön Türk" gazetesini tesîs ve birkaç sene mezkûr gazete ile neşriyâtta bulunduktan sonra esbâb-ı mühimmeye mebnî "Jön Türk"ü Türk etmiştir. Şimdi matbûat-ı Osmanîye'ye hizmetle mesâil-i hayâtiyemizden olan mevzûlar üzerine neşr-i âsâr etmektedir.

Celâl Nuri Bey'in ciddiyet-i muhakemesi şiddet-i zekâsı, ihâta-i vâsiasıyla beraber faaliyet-i fevkaladesi cây-ı dikkattir. Okumaktan, düşünmekten ve yazmaktan bıkmayan bir faaliyet! Seyahâtleri de müteaddiddir. Avrupa'yı kamilen bilir, Avrupa'yı işgâl eden mesâil-i muhtelife üzerine bizzat Avrupa'da tetkîkât-ı mühimmede bulunmuştur. Avrupa hükemâsından çoğuyla dostluk peydâ etmiş ve onlarla şifahî, tahrîri mübâhesât ve münâkaşâta girişmişti.

Celâl Nuri Bey, memleketimizin esbâb-ı inhitâtını, kadınlar meselesini, Avrupa hukûku düvelinin bize karşı ahd-şikenliğini ittihâd-ı İslâm mesele-i mühimmesini ve fıkıh, akaidin lüzûm-ı tadilini memleketimizde ilk defa kemâl-i muvaffakiyetle tahlîl ve muhakeme eden bir muharrirdir. Kendisinden daha birçok hidemât-ı kalemiyye beklenir.

MÜCADELEYE CİDÂL

İnsanlar, vaktiyle hayvan imişler. Hayvânâtta alelekser mübareze-yi hayat nazariyesi câridir. Tabiat halinde hayvan cinsleri idâme-i vücud için birbirini yemeye biri diğerinin masiâsını veya kendisini bel' etmeye mecbûrdur. Eğer mimar-ı kâinat olsa idim böyle bir kânûnu halk etmezdim. İnsanın bu devre-i nuhustîn-i hayvaniyetten kalma bir hissi vardır ki o da "mücadele" dir. Mücadeleden hiç hoşlanmam. İnsan ancak kısmen mücadeleyi terk ile insan olabilmiştir. Vakta ki bütün bütün bu itiyattan vazgeçecektir.- ki bunun için asırlar lâzımdır- İşte o yevm-i mesudda insaniyeti behimiyetine galebe edecektir. Binaenaleyh bugün bir mücadele-i kalemiyye veya seyfiyye gördüğüm vakit aklıma bilâ-ihtiyâr Almanyalı Doktor Dobuva Reymon'un Java'da keşf ettiği (pite kanterupus eraktüs)ün içinde yaşadığı muhit-i behîmî gelir. İnsaniyetin medeniyetin hâlıkı fikr-i i'tilâftır. Bu nazariyesi mücâdele-i hayat kâide-i hayvaniyesini bulan Çarls Darvin büyük katiyetle nazar-ı ibtisârımıza vaz' etmiştir. Mâni-i terakkî, mâhi-i insaniyet cidâldir. Muharebâtın perestişkâr vahşî olan Mareşal Moltke nazarımda Fenikeliler'in seffak Moğolları'ndan aşağıdır.

Madem ki, hakîkat iki değildir ve mademki herkes hakîkat bildiği şeyin mücahididir, o halde bütün kuva-yı beşeriyemizi mezâyâ-yı akliyemizi secâyâ-yı fitriyyemizi (Hakk)ın vahdetini isbâta ve onun livâ-yı azameti altında toplanmaya sarfetsek zannederim ki daha az sibâî bir şey yapmış oluruz. Ben her şeyde meftûn ve meclûb-ı itilâfım. Kavgalarımda bile itilâfperverim.

Bunun içindir ki, din ile mezheb-i medyûnu, muhâfazakarlıkla meslek-i ictimâîyûnu te'lîfe çalıştım. Şîme-i mübâreze ortadan kalksa zannederim ki mezâhib-i muh te'lîfe eimmesi (Lukraçyus)un (tabiatını) okumaya başlayacaklar; profesör (Hegel)in talebesi Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksa'da zânû-ber-zemîn tazarru olacaklar, Türklerle Ruslar, Ruslarla Lehliler, Fransızlarla Almanlar ancak şedâid-i tabiata karşı mücadele edip vahdet-i benî beşer kâidesi tekarrür edecektir.

Bir muktezâ-yı tînet mücâdele ettiğim vakit kendimde pençe ve kuyruk arıyorum; fikr-i itilâfla hareket ettiğimde vücûd-ı maddimi görmeyecek derecede teâlî ediyorum.

Muharrem 1332

Celal Nuri

DOKTOR RIZA TEVFİK BEY

Sevgili filozofumuz Rıza Tevfik Bey târîhçe-i hayatını şu sûretle hikâye eder: "Ben eski cisr-i Mustafa Paşa'da (1285) ramazanının yirmi üçüncü günü sabahleyin erken hem pek erken doğmuşum. Babam orada kaymakam imiş. Aslen şimal Arnavutları'ndandır. Hoca Mehmet Tevfik Efendi nâmıyla marûftur. Kendisi Fatih ve Çarşamba medreselerinde tahsîl ederek icazet almış sonra da ilk Mekteb-i Mülkiye'den şehâdetnâme ile çıkmış fakat fıtrî bir istidad ilcâsıyle felsefîyât-ı kadîmeyi hakkıyla tetkîk ve tetebbu' etmiştir. İstanbul'da bazı kübâra ve ale'l-husus mümtaz Efendizâde Rıza Paşa merhûm ile biraderi Reşid Paşa'ya ders vermişti. Babamın babası debire-i balâ ahalisinden "Ahmed Durmuş Bölükbaşı" nâmında bir sergerdedir. Yunan istiklâli zamanlarında, Hükümet-i Osmanîye hesabına çalışmış ve Yunan komitecilerine karşı şiddetli mücâhedâtta bulunmuştu. Pederim henüz dört yaşında iken Ahmed Durmuş Bölükbaşı Cuma-i Bâlâ'da bir gece hıyaneten katledilmiştir."

"Ben Mustafa Paşa kasabasını terk ettiğim vakit beş yaşlarında bir çocuk idim. Bir müddet Edirne'de sonra yine cesr-i Mustafa Paşa'da, Babaeski'de bulunduktan sonra Rus muhârebe-i zâilesinden altı-yedi ay evvel âile ile ilk defa olarak İstanbul'a geldim. Üsküdar'da oturduk ve harbin bütün fecâyi-i sefâletini kendi gözümle gördüm. Terbiye-i fikriyyemi pederim bi'z-zat ve bi'l-fiil deruhde etmişti. Beni, Alyonos İzraeliyet cemâatinin (Sion) Mektebi'ne tevdi' etti. İlk ciddi tahsîl benim için o mektepte başlamıştır. Bir müddet sonra pederim İzmit'e ilk müddeî-i umûmî olarak gitti. Bizi de beraber götürdü. Validem genç ve tüvânâ bir kadın olduğu halde orada vefât etti. Kendisi (Şabesi) Kabilesi'nden bir Çerkez idi. İzmit'te Ermeni mektebine de bir müddet devam ediyordum. Fakat bu felaket üzerine yine İstanbul'a rücû' ettik. İki sene sonra Gelibolu'ya müddeî-i umûmi olan pederim bizi oraya sürükledi. Târîhi hatıralarla mâlî olan bu şâirâne memlekette serâzâd ve yaramaz bir hayat

nâdir değildir. Tabiidir ki bu mektepten de tardolundum. Dördüncü sınıfa da henüz geçmiştim. O sene pederim Gelibolu'da vefat edince hemen oraya koştum. Bir sene sonra Tıbbıye-i Mülkiye Mektebi'ne girdim. İkinci senesinde-bu sefer pek haksız olarak-yine tardolundum. Tophane müşiri Zeki Paşa'ya müracaat ettim ve metin bir lisân kullandım. Hakkımda Beyan tevcih etti. Ve -hiçbir vakit unutmadığım bir hakşinaslık göstererek-etrafını tevbîh etti ve tekrar mektebe kabûl olunmaklığım için emir verdi. Girdim, fakat ertesi sene zabtiyye nazırı tarafından tevkîf ve hapsedilince bittabi kaydım yine terkîn olundu. Kabahatim olmadığı sabit olunca tekrar mektebe kabul olunmaklığım için hem Zeki Paşa hem de Nâzım Paşa himmet ettiler. Bin belâ ile tabîb şehâdetnâmesi alıp çıkabildim. Evvelâ karantinaya müracaat ettim. Muvakkat bir hizmetle Hicaz'a gidiyordum. Çanakkale'den geri döndürdüler ve İstanbul'da cemiyyet-i tıbbiyye azalığı ile gümrükte doktorluk vazifesi ahdime ile tefvîz olundu. İlân-ı Meşrûtiyet'e kadar o işlerle demgüzâr oldum, ilân-ı Meşrûtiyet'ten beş-altı ay evvel inkılâpçılar ile bi'l-fiil işe başlamıştım. Bundan sonra ki vukû'ât-ı hayâtiyem az çok herkesçe malûmdur. Bugün her şeyden kef-i yed ettim. Bir daha hayât-ı siyâsiyeye rücûuma meydan kalmamıştır. Kalan ömrümü ulûm ve felsefeye hasretmeye azmetmişimdir. Zannetmiyorum ki beni, bu azmimden döndürebilecek bir kuvvet olabilsin."

Fi'l-hakîka Rıza Tevfik Bey katiyyen politika işlerinden çekilmiştir. Hatta çok evvel çekilmek için uğraşmıştı. Bugün meclis-i sıhhıyye azasındandır. Felsefe ile iştigâli mütevâlî ve müteâlîdir. Fakat bizce şâirliği feylozofluğuna fâiktir. Kendisi şâirlikte amatör olduğunu söylüyor. Şâirlikte mübdidir. Felsefede ibdaâtini görmedim. Çünkü henüz bize bir eser vermedi. Yalnız -Tevfik Fikret Bey'in vaktiyle hafta-i edebîde yazdığı gibi -Rıza Tevfik Bey şiirlerinde hemen daima felsefesinin mahiyetinden bir renk verecek sûrette bazı düşünceli beyitlerle efkâr ve i'tikâdatına tercüman olagelmiştir. O beyitlere bakılırsa (subje) nokta-i nazarından mesele-i vücûdu telakkî ettiğinde şüphe kalmıyor. Şu beyitler onu gösterir ki on üç sene evvel yazılmış eserlerindendir.

Yokluk ukûle rehzen, varlık nedir bilmez!

Bir şüphe var ki rûşen; bilmekle hiç silinmez!

Varlık!.. Bu nasıl duygu? Nasıl gölge? Ne halet?..

Diğer bir şiirde:

Varlık, zihnimde neşesi bir sırr-ı mübhemin!..

İhsas eder o duyguyu gönlümde matemin;

Sensin bugün hakîkatı rüyâ-yı ömrümün!..

Pek çok evvel merhûm Safa'nın gazetesi olan Maarif'te (Sifenks) nâmıyla Rıza Tevfik Bey'in bir uzunca manzumesi basılmıştı ki tamamen (Agnostisizm) felsefesini söyler. Ömer Hayyam tarzını taklîden yazmış olduğu Farisî rubaiyâtından şu da o manada bir misaldir:

Ez nûr-ı vücûd-ı Hakk; ki tabî dîdem

Bir çehre-i rûşensin nikâbi didem

Serkeşte şüdem bedeşt-i hestî aher

Ve râfik-i hayâl-i menî serâbı didem

Mamafih yine tekrar ediyorum, Rıza Tevfik Bey bizim için filozof bir şâir olmaktan ziyâde şâir bir filozoftur. Güldüm; o gûş benden eziyet gibi geçti, diyebilen bir adam pek şâirdir. Şiirlerinden felsefî düşünceleri yalnız fikir olarak Beyan etmiyor belki onlarla figân ediyor inliyor ki bu şâirliktir.

Rıza Tevfik Bey, şiirde aşık usûlünü ihyâ etmiştir. Bayburtlu Zihnî'nin aşıklar tarzında yazmış olduğu bir şiiri görüp beğenmiş olması kendisine bu merakı ilhâm etmişti. İctihâd şâir filozofumuzun en güzel iki divanını neşr etmiştir. "felaket bağını gezdim serseri" mısraıyla başlayan divan epeyce bir zaman evvel "ıssız illerde" ünvânlısı dahi geçenlerde basılmıştı. Kızına hitâben yazmış olduğu "Selma Sen de Unut!" manzûmesi dahi İctihat'ta basıldı idi. Fakat "Muamma-yı Aşk", "Serâb-ı Ömrüm", "Gelibolu", "Fecr-i Evvelîn", "Tahassür" ve bir de henüz basılmamış olan Türkçe şiirlerinden " Balballar" ve bir hayli divan ve koşmaları daha vardır. Hatta (Bektaşî Nefesleri) tarzında yazmış olduğu sûfîyâne şiirler emsâl-i adîdesine her vecihle fâiktir.

Pek uzun bir devriyesinden birinci, sonuncu kıta ile ortadan bir kıtayı misal olmak üzere zikrediyoruz. Tamamıyla sûfîyane olan bu şiir şöyle başlıyor:

Gizli bir nûr idim subh-ı ezelde

Cilveler gösterip ayâna geldim

Feyz-i aşkı ızhâr eden güzelde

Kelâm-ı sır idim beyâna geldim

Orta yerinden şu kıtayı arzediyorum:

Kendimi gizledim her bir gönülde

Bin edâ gösterdim bir gonca gülde

Aşkımla zar zar olan bülbülde

Vatan hasretiyle efgâna geldim

Nihâyetinde şu manadâr kıta ile sözü kesiyor:

Hey Rıza hayâli hakîkat sanma

Bu çokluk resmine bakıp aldanma

Sözüm efsânedir sakın inanma

Ben yalnız kendimi seyrana geldim!...

Abdülhak Hâmid Bey, Rıza Tevfik Bey'i bütün şâirlerimize tercih ediyor. 83 numaralı İctihat'ta neşrolunan (Divan), bence şâir filozofun şaheseridir. Edirne'nin muhasara ve sükûtu esnâsında ve o felaket günlerin harab edici tesîratı altında yazılmıştır. O divanın şu kıtası (Empresyonizm) itibariyle âsâr-ı şiiriyemizin enfeslerindendir.

Güllere susamış ahûlar gelir

Gurbet ellerinden kumrular gelir

Yıkık türbelerden hû hûlar gelir

Güvercin dem çeker virânelerde

Rıza Tevfik Bey'in henüz basılmamış olan Türkçe manzûmelerinden "Akşam Garipliği" ünvânlı birşiiri serapâ (Emprestyonist) tir. Uzunca manzûmenin beş kıtasını son şiirlerinden bir misal olmak üzere arzediyoruz.

Abdullah Cevdet

AKŞAM GARİPLİĞİ

Ezelden beridir o hücrâ yere

Ninniler söylermiş bir serin dere

Sırrını bana da açtı meşcere

Gençliğim orada medfûndur sandım

Sevdalar demiydi; bülbül çilerdi,

Servistân içinden bir ses gülerdi

Çiçekler kuşlardan bûse dilerdi

Kâinât aşk ile Mecnûn'dur sandım

Nûş ettim güneşin akan rengini

Rûhumu -haz ile- yakan rengini

Ufukta görünce akan rengini

Felekler ben gibi dilhûndur sandım!

Sıradağlar mordu, sular kırmızı

Suları beklerdi bir peri kızı

Alnından öperken-akşam yıdızı-

Yeşil gözlerine meftûndur sandım

Reng-i hüsn emerdi: Ay, ülker, çemen

Günün - can çekişen- solgun lebinden

O akşam her şeyi pembe gördüm ben

O yerin mehtabı güllevndir sandım!..

Rızâ Tevfik

YUNUS NÂDİ BEY

1290 senesi haziranında Aydın vilâyetinin Makri kazasında tevellüd etmiştir. Eşrâf-ı kazadan Abalızâde Hacı Halil Efendi'nin mahdûmudur. Kıraat ve tecvîde ait ilk dersleri husûsi bir muallimden tederrüs eylemiş ve asrın icabâtına muvâfık bir tahsîl görmek üzere 305 senesinde Rodos ceziresine geçmiştir. Küçük Yunus'un beray-ı tahsîl Rodos'a gönderilmesindeki sebep ve sâik o sırada Rodos "Medrese-i Süleymaniye" sinin haiz olduğu şöhret-i fevkalade idi. Fi'l-hakîka bu mektebi vaktiyle Rodos menfîleri olan Ahmed Mithat, Ebu'z Ziyâ ve rüfekâsı tesîs etmişler ve usûl-i tedrîsi de bi'z-zat kendileri vaz' eylemişlerdi. Sultan Murad Han-ı Hâmisin cülûsuyla mazhar azadı olarak Rodos'tan infifâk eden mektep müessislerini devr-i Abdülhâmid-i Sânîdeki yeni menfîler takîb etmiş, medrese-i Süleymaniye daima saf ve salim bir menba-i marifet ve hürriyet olarak kalmış ve öylece de devam etmekte bulunmuştu.

Yunus Nadi, Medrese-i Süleymaniye'nin en güzîde şâkirdi olmuş ve gayret ve idrakî hassalarının fevkaladeliğini yalnız muallimlerine değil; arkadaşlarına da tasdîk ettirmiştir. Bu hakîkat arkadaşlarınca bugün de böyle bilinir. Yunus Nadi, her bulunduğu sınıfta yalnız birinci olmakla kalmamış arkadaşlarına karşı bir müzakereci hatta bir muallim vazifesi görmüştür.

312 senesinde medrese-i Süleymaniye'den birincilikle neşet eden ve aynı zamanda mektebin lisân sınıfı diplomasını da haiz olan yani Arabî, Farisî ve Fransızca lisânlarında haiz-i vukûf olduktan başka ahkâm ve akaid-i İslâmiyyece de malik-i icazet sayılan Yunus Nadi Bey İstanbul'a gelerek Galata Sarayı Sultanisi'ne dâhil olmuş ve orada da bilhassa muallimlerinin inzâr-ı takdîri ve istihsânını celbetmekle iktisâb-ı imtiyaz eylemiştir.

Fransızca'daki rüsûhunu takviye için bir aralık (Sen Benuva) Mektebi'ne de devam eden Yunus Nadi Bey 316 senesinde bi'l-müsabaka dördüncü olarak Hukûk Fakültesi'ne girmiş ve aynı zamanda matbûâta da intisâp ederek neşriyâta başlamıştır. Yunus Nadi Bey'in âlem-i matbûâttaki ikinci yazısı "Asabiyet-i Milliye" yi mevzu'ı-bahs ediyordu. Bu kabîl neşriyâtın sansürden kurtulabilen mikdarı bile devrin nazar-ı dikkat ve gayretini celbetmekten hâlî kalmıyor, Yunus Nadi ise istibdâd aleyhine celî ve hafî söylemekten ve çalışmaktan geri durmuyordu.

317 senesi Kânûn-ı sânisinin bir karlı gününde Yunus Nadi Bey ile yedi refiki tevkîf olunarak Beşiktaş karakolunun kuru tahtalarına misafir edilmişlerdi. O zaman

Abdülhâmid'in ittihâzına mecbur olduğu usûl mûcebince bu (Cemiyet-i Hafiyye) müteşebbisleri iki aylık Beşiktaş tevkîfi dâhil-i hesap edilmemek üzere mahkemeye tevdi olunmuşlar ve arkadaşları meyanında Yunus Nadi Bey de üç sene kalebendliğe mahkûm edilmiştir.

Beşiktaş karakolunu takîben zabtiyye tevkîfhânesiyle hapishâne-i umûmîde dahi aylar geçiren Yunus Nadi Bey Bodrum Kalesi'ne müteveccihen derzincir olarak İzmir'e çıkarıldıktan sonra lutf-ı tâli'le Midilli Kalesi'ne girebilmiş ve müddet-i cezâiyesini orada ikmâl ettikten sonra azîmet ettiği memleketinde (Makri) ikâmete memur olmuştur.

Yunus Nadi Bey Makri'de kaldığı müddetçe Avrupa'daki Jön Türkler'in hareketi ile alakadar olmaktan hâlî kalmıyor idi. Ceryân-ı ahvâl Meşrûtiyet'in ilânı suretindeki inkılâp ile tezâhür edince Yunus Nadi Bey halka manâ-yı inkılâbı anlatmayı bir vazife bilmiş ve bu vazifesini îfâ ederken İzmir'e ve İstanbul'a gelerek bir taraftan hukûktaki mezuniyet imtihanını vermeye teşebbüs etmiş, diğer taraftan da Ebu'z-Ziyâ Tevfik Bey ile beraber tesisine çalıştığı (Tasvîr-i Efkâr)ın intişârına sarf-ı mesâî eylemiştir.

Tasvîr-i Efkâr'ın birinci ve ikinci neşri arasında (İkdam)da dahi muharrirlik etmiş olan Yunus Nadi Bey 326 senesinde Selanik'e azimetle bir seneden fazla bir zaman (Rumeli) gazetesini idâre etmiş ve ikinci devre-i intihâbiyede (Aydın) levâsından ekseriyet-i azime ile mebûs intihâp olunarak İstanbul'a gelmiştir.

Meclis-i mebûsânın insidâdını takîb eden devre-i fetrette Ebû'z Ziyâ Tevfik Bey merhûm ile yine Tasvîr-i Efkâr'ın yeniden intişârını temîn etmiştir. Tasvîr-i Efkâr'ın bu devre-i intişârında îfâ eylediği hizmet-i milliye malûmdur. Yunus Nadi Bey, el-yevm Tasvîr-i Efkâr'ın baş muharriridir.

HAKÎKÎ İNKILÂB

Oğlum Nâdir henüz iki yaşını ikmâl ederek aşağı yukarı koşmaya başladığı zaman benim için pek tatlı bir rahatsızlığı mûceb olmaya da başlamıştı. O, benim odama gelmek istedikçe hiç benim mümâneat etmekliğim kâbil mi idi? Hatta onun benim odama gelmesi için vesileler ihzâr ettiğimi itiraf edersem samîm-i vicdanıma tercüman olmuş olurum. Gerçi bu geliş ve gidişten benim sa'y ve huzûrum müteessir oluyordu. Fakat ya gelmezse?.. O ne kadar fenâ... Herhalde o gelmeli idi. Ben rahatsız olmalıydım, zaman zaman işimden kalıyorum, kitaplarım hırpalanıyor diye şikâyet etmeliydim. Hulâsa bu nûşîn dağdağa böylece devam etmeli idi. Ne kadar tatlı dağdağa...

Çare yok (Larus)un "bayrak" kelimesini hâvî olan cildi bizim Nâdir'in malı olmuştu. Bir gün o çeşit çeşit bayraklar içinde kendisine gülgûn Osmanlı bayrağını göstermiş:

-İşte oğlum, bu ay yıldızlı kırmızı bayrak yok mu, işte bu bizim bayrağımızdır, Osmanlı bayrağı... demiştim. O, benim odada bulunduğumu anladı mı hemen koşar gelir:

-Bey baba, Osmanlı bayrağı! Diye behemehal bana o cildi çıkartırdı.

Görüp geçirdiğimiz felaketlerin her gün evde söylenilip duran feci hikâyeleri, oğlumun o saf dimağında hayâl meyâl izler bırakmaktan hâlî kalmamış.

Bir akşam odama kapanmış, işime koyulmuştum. Kapı açıldı: Evvela kocaman bir Osmanlı bayrağı, arkasından da oğlum. Hayretimin imtidâdını meydan bırakmayarak:

-Bey baba, dedi, işte Osmanlı bayrağı!...

-Maşallah oğlum, nerde buldun bu bayrağı?

-Müdîre hanım bana mükafat verdi onu.

-Sen bu bayrağı çok mu seversin?

-Çok severim ya. Bu bizim bayrağımız. Ben bu bayrağı evimizin üstüne asacağım. Asıncaya kadar elimde, na işte böyle başımın üstünde tutacağım.

-Yorulmaz mısın, oğlum?

-Neden yorulacakmışım? Memleketimizde biz bu bayrak ile duracağız. Bak, bizim Selanik'imizi Yunanlılar almışlar. Orada bu Osmanlı bayrağını böylece tutacak yok mu imiş acaba?.. Ama biz Selanik'imizi geri alırız değil mi Bey baba?

-Elbette oğlum. O Selanik'i vaktiyle bizim dedelerimiz almışlar da bize bırakmışlardı. Şimdi biz de onlar gibi olmaya çalışırsak elbette yine memleketimizin sahibi oluruz.

-Ya, ya Bey baba! Bizim dedelerimiz Asya'nın ortalarından kalkmışlar da Karakurum'dan çıkmışlar da Pasin Ovaları'ndan geçmişler de, sonracıma efendim, tâ buralara gelmişler de....

-Anladım oğlum, anladım... Çocuğun ne Asya'yı bildiği vardı ne Karakurum'dan haberi vardı, ne Pasin Ovaları ile buralarını anlayabilmesi muhtemeldi. Bunlar kimibilir hangi muallime hanımın daha büyük çocuklara takrîr ettiği derslerden çalınma gelmelerdi. O küçücük dimağdan, çocuk Beyninden bir hayâl gibi geçerek manâsı anlaşılmadan -fakat hararetle- dilden dökülen o sözler, Beynimde şimşekler çaktırmaya başlamıştı. Mamafih karşımdaki mini mini bana istikbâlin zîrûh bir kefaleti gibi görünerek tesellilerime bâdî oluyordu.

-Oğlum, dedim. Elindeki bayrağı şuraya koy da gel seninle biraz konuşalım.

Cevap verdi:

-Hayır Bey baba, bu bayrak yere konmaz. Ben onu daima başımdan yukarı tutacağım...

Hakîkî inkılâp, nesilden nesile tahakkuk eder deniliyor. Acaba ben de hakîki bir inkilâbın mukaddimeleri karşısında mıyım?

-Göztepe; Kânûn-i evvel 329-

Yunus Nâdî

İSMAİL SUPHÎ BEY (SOYSALLIOĞLU)

İstanbul'da doğmuştur. Baba ve ana cihetlerinden Türk'tür. Büyük dedesi tarafından âilesinin ünvânı (Soysallıoğulları)dır.

İsmail Suphi, memur olan pederiyle birlikte küçük yaşında İstanbul'dan çıkarak taşralarda dolaşmış, oraların mekâtib-i askeriyye ve mülkiyyesinde okumuş, 315'te İstanbul'a avdetle Vefâ İdâdîsi'ne girmiş, 319'da çıkmış ve bi'l müsabaka Mekteb-i Hukûk'a girerek orada da okumuştur. Aynı zamanda Adliye Nezareti "Umûr-ı Cezaiyye" kalemine girerek ilân-ı hürriyete kadar orada kalmıştır. İlân-ı hürriyeti müteâkip gazeteceliğe başlamış, memuriyetinden istifâ etmiş, 325 senesinde de gazetecilikte devam etmekle beraber Merhan İdâdisi Malûmat-ı Kanûniyye ve İktisâdiye muallimliğine tayîn olunmuştur.

Suphi daha mektepte iken muharrir olmaya heves eder, öte beri karalamakla meşgûl olurdu. 321 ve 322 senelerinde bir arkadaşıyla birlikte dersaadet Ticaret Odası gazetesinin Türkçe kısmını çıkarıyordu. 322'de İzmir'de intişâr etmeye başlayan "Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi"ne ticarî-ziraî makaleler yazıyordu. Yine bu esnâda haftalık Servet-i Fünûn'a o devrin mûsâdesi dâiresine yazılar yazardı.

İlân-ı Meşrûtiyeti müteâkip kendisini derhal gazeteciliğe attı. Yevmî Servet-i Fünûn'a girdi. Bir müddet sonra çıkarılan " Şûra-yı Ümmet" gazetesine kendisini siyâset-i dâhiliyye muharriri olarak istediler. Şurâ-yı Ümmet'te az çalıştı ve yine Servet-i Fünûn'a geçti. Bu sefer ser-muharrirlikle gazeteyi 325 Mayısına kadar çıkardı. Yevmî Servet-i Fünûn'un 31 Mart'ı müteâkip çıkan akşam nüshası İsmail Suphi'nin bir hâtıra-i güzîdesidir. Fi'l-hakîka muharrir ve muhbir hep kendisi olarak çıkardığı bu küçük gazetede Ali Kabûlî Bey'in Yıldız'daki vaka-i dilsûz şehâdetini neşre cüret ediyor, istibdâda açıktan hücûm eyliyor, asî askerlerin kendisini ölmekle tehdit etmelerinden ve Abdülhâmid'den gelecek tehlikelerden korkmuyor idi. İstanbul halkı tarafından kapışılan bu nüshâların Abdülhâmid'in ve âsî askerlerin muzlim hareketlerini teşhîr ve binaenaleyh Hareket Ordusu'nun muvaffakiyâtını teshîl husûsunda büyük fâideleri oldu.

Sonra Suphi Yevmî Servet-i Fünûn tatil edildiğinden haftalık Servet-i Fünûn'u deruhde etti. Bu gazeteyi genç edip ve muharrirleri toplamak ve bir zamanki mevki-i bülend ve yektasına isâd etmek gayretiyle 328 Haziranına kadar çıkardı. Bu târîhte bir ihtilâf üzerine Servet-i Fünûn'u bıraktı. Muallimliğiyle meşgûl oldu.

Tanzimat, İfhâm, İkdâm gazetelerine yazı yazdığı gibi son zamanda "Peyam" gazetesinde bir aralık heyet-i tahriyyeye müdürlüğünü îfâ etti.

Suphi'nin (Servet-i Fünûn İmlâsı) nâmı altında harflerimizin ve imlâmızın ıslâhı hakkında risâle tarzında bir eseri kezlik bizde şimdiye kadar çıkanların cidden en mükemmeli olmak üzere 326, 327, 328 senelerine mahsûs üç büyük cild (Salnâme-i Servet-i Fünûn)u vardır.

Birkaç edebî parçadan kat'-ı nazar, siyâsî, içtimaî, iktisâdî makaleler neşretmiş, biraz da lisâniyâta dâir yazmış olan İsmail Suphi açık, katî, düzgün üslûbuyla muktedir bir muharrir, zekâ ve ciddiyeti ile arkadaşları arasında mütemâyiz ve fa''âl bir gazetecidir. Hiçbir fırkaya intisâb etmemiş olmakla beraber bir Türk milliyetperveridir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

BENİM FİKRİM

Türk doğdum, beş yaşımdan beri de milliyetperverim. Yeni tabîr ile ifâde edersem eski bir Türkçüyüm. Daha bir mahalle mektebi çocuğu iken, erkek kadın herkesin bir lakaydî-i mu'tâd ile dudak bükerek "Türk" telaffuzuna verdiği edâ-yı tahkîr uzun uzun kulağımda çınlardı. "Yarabbi, derdim, devlet nedir? Bu İstanbul kimindir vr biz İstanbullular ne cinsteniz? Biraz târîhimizi öğrendiğim zaman muhitimin aks-i tesîriyle vâsi' ve kahhâr bir Türk hakanlığı görmek için şedîd bir hırs duymuştum. Bazen, harita karşısında Karakurum'dan ikinci bir Cengiz tufanının taşmasına duâ ederdim.... Mekteb-i İdâdî'de (İkdâm)ın Türklüğe dâir neşriyâtını okuduğum sıralarda hacca gitmek için İstanbul'dan geçen Buharalıların rıhtım üstünde pilav yiyişmelerini büyük bir lezzetle seyretmeye gider, onların uzun kollu hırkaları altında kılıç kullanan cengaver pazular, papuçları çabuk yürümeye bile müsait olmayan bacaklarında atlar mahmuzlayan bir kudret-i cündiyâne arardım. Bu Türk'ten gayrı herkesten neftret ederdim... Bunlar, bir budalalıktı ki mazereti beraberinde idi.

Bugün pek mutedilim, hiç emperyalist değilim. Ancak yerleşmiş çiftçi ve sanatkâr, medenî ve mesûd bir Türkiye görmek istiyorum. Viyana surları, Cezayir sahilleri, Hint denizleri rûhuma azamet verir. Mohac haşmeti önünde ser-fûrû ederim. Geniş bir imparatorluğun bir baştan öbür başa duyulan sadâ-yı emir ve nehyi sihirkâr bir cazibeyi hâizdir. Lakin bütün bunlara rağmen pek sulhperver ve mutedilim. Artık bir damla Türk kanı akmasına muârızım. Nahvetimiz uğrunda israf edecek bir katre-i kuvvetimiz kalmadı. Zaîf kollarımız havâyic-i hayâtiye taşımak için levâzım-ı sütûtundan fedâya mecbûrdur. Kimimizin selâmeti fazla müzeyyinâtı, sahte esbâb-ı fermanfer-i maiyî denize atmaya ihtiyaç gösteriyorsa, ben buna taraftarım... Ne kadar acı olursa olsun beyliğimizin yalnız kadidi kalan taht-ı ceberrutundan inmeye razı olmalıyız. Sandalyemize ve çubuğumuza başkaları sahip iken lafzan tekebbür olmaklığımız ne boştur.

Şövalyelik devri geçti, işçilik asrında yaşıyoruz. Sulh içinde bî-ârâm çalışarak Türklüğü içtimaî, iktisâdî ihtizârdan kurtarmalıyız. Mütevazi' ve kendine sahip bir Türkiye'yi mağrûr fakat esir bir Türkiye'ye tercîh ederim. Bu memleketin havasında kırık kanatla uçmaya çabalamak nişâne-i hâkimiyetimiz olamaz. Dar ve diyâra, ka'r ve zemine nüfûz edelim, yarına kalkınabilecek bir Türklük yaşatalım. O kendi işini kendi görecektir. Türklük'ün büyük âtîsine îmânım var.

İsmâîl Suphi Soysallı

MAHMUD SÂDIK BEY

İstibdâdın zencîr-i takyîdi, Mekteb-i Mülkiye'nin tedrîsatını henüz gevşetmemiş, ciddi fâideler temîn eden program henüz ötesinden berisinden kırpılmamıştı. İşte bu devir feyzinde tahsîlini ikmâl eden Mahmud Sâdık Bey'in asıl hayât-ı tahrîri 1301 târîhinde başlar.

Mekteb-i Mülkiye'deki müktesebâtı Almanya'daki tahsîliyle daha ziyâde inkişâf eden Mahmud Sâdık Bey zinde ceyd bir fikr-i cevvâl ile saha-ı matbûâta atılmış daha ilk tecrübesinde iktidâr veistidâdını göstermiş idi. 1298'den itibaren "Manzara" "Mirat-ı 'Âlem" risâlelerinde görülmeye başlayan makalâtı bu iktidâra, bu istidâda celî burhan idi. Daha sonra sırasıyla Ceride-i Havadis, Tarîk, Sabah, Saadet, İkdâm, Tercüman-ı Hakîkat gazetelerinde geçirdiği edvâr-ı mesaî ise bütün ruhuyla sevdiği, bütün kalbiyle intihâb ettiği meslekte mütemadî tekâmül merhaleleri ile tecellî ediyordu. Haftalık Servet-i Fünûn'da kah "Osman Galip", "Kadri" nâm-ı müsteârlarıyla, kah nâm-ı aslîsiyle yazdığı ictimaî, fennî, edebî, iktisâdî makalelerde cerâid-i yevmiyedeki neşriyâtı gibi umûmun rağbet ve takdîrini celbediyor, genç, gayûr muharrire kârie ve kârilerinin teveccüh ve irtibât-ı kalbîsi arttıkça artıyor idi.

Mahmud Sâdık Bey'in hayat-ı tahrîrine bir aralık memuriyet devresi de karışır. Mektepten çıktıktan sonra hariciye ve maliyede memuriyet vermişti. Lakin -henüz rahle-i tedrrüste iken bile âsârı müteaddid vesilelerle tezâhür eden- efkâr-ı ahrârânesi kendisini bütün bütün âlem-i matbûâta hasr-ı vücûd etmeye sevk eylemişti. Ne çare ki 315 senesinde mecbûren gazetecilikten çekildi. Kuds-ı şerîf tahrîrât müdürlüğünü kabûl etti. Bir necl-i necib ve alînin emr-i tedrîsine ihtimâm etmekte olması nazar-ı hamîdide hoş görülmemiş, Filistin'e kadar tebaûd eylemeyi bir sadât-ı müz'aceye marûz kalmaya tercîh etmişti.

1321'de Kudüs'ten iftirâk ediyor, artık bir daha ayrılmamak üzere yine âlem-i matbûâttaki mevki-i müstesnasına geçiyor. İkdâm'da, Sabah'ta bulunuyor, bir aralık da Tercümân-ı Hakîkat'in ser-muharrirliğini deruhde ediyor. Meşrûtiyetin ilânı üzerine yevmî Servet-i Fünûn'nun riyâset-i tahrîriyesine geçti. O sıralarda bu ceridenin vatana îfâ ettiği hizmet malûmdur. Şûra-yı Ümmet'te, Yeni Gazete'de bulunduğu gibi nihâyet tekrar Sabah'a intisâb etti. Üç seneye yakın zamandan beri karîîn büyük bir nüfuz-ı nazarla müdkîk, rakîk ve çâlâk bir kalemle yazılan makalelerini orada okumaktadır. Balkan muharebesinin bidâyetinde Viyana muhabirliğinde de bulunmuştur.

Bütün manâsıyla gazetecidir. Osmanlı gazetecileri esâtizesindendir. Mahmud Sâdık Bey bugün Fransızlar'ın dediği gibi, âlem-i matbûâtta bir "Autorite"dir. Yirmi sekiz seneye yakın bir müddetten yani matbûâta intisâbından beri ilmî, fennî, ictimaî, iktisâdî hâdisât ve tahavvülât-ı cihânın şe'ven-i kainatın hiçbirini nazar-ı tedkîk ve takîbinden kaçırmamış her dem taze ve cevvâl kalemi ile milleti müstefîd etmiş, yazıları her gün daha zinde daha taravetbâr bir şahsiyetle nazar peydâ-yı intibâ' olagelmiştir.

Müteaddid romanlarında hele en son te'lîf ettiği "Rüşvet"inde ve "Tekâmül"ünde "Sevda ve Kalb-i Şeydâ"sında üslûb-ı beyân husûsıyla da tahlîlât-ı rûhiyye, tetkîkât-ı ictimâiyye, tasvîrât-ı hissiye cihetiyle de büyük bbir kudret-i tahrîr görülmektedir.

Mizahî yazılar da yazar. O türlü yazılarında ne derin ne ince nükteler vardır! Kalemdeki makalelerini, takvimden yapraklarını bilmeyen büyük bir lezzetle, büyük bir takdîr ile okumayan yoktur. Hele tenkîdâtta, ciddi, meşrû' tenkîdâtta yed-i tûlî sahibidir.

Osmanlı mütercimleri meyânında da birinci sınıfta bulunmaktadır. Nâm-ı aslîyesiyle de müsteâr nâmlarla da pek çok mütercem âsârı vardır.

Vukûf cihetiyle asır-dîde, iktidâr ve faaliyet cihetiyle daima nevcevân ve zinde bir muharririmiz, bir üstâdımızdır.

Hasan Bedrettin

VECHE-İ İNSÂNİYYET VE MEDENİYET

Dünya yüzündeki kavimlerin, milletlerin, hükümetlerin âdât ve meşvârı, din ve mezhebi şekl-i idâresi ne olursa olsun elbette kitle-i umûmiye-i beşeriye bir taraftan gelmiş bir tarafa gidiyor... Devr-i vahşetten asır-ı hazır-ı medeniyete kadar insaniyet-i umûmiyenin bir meşy ü hareketi var... Takîb ettiği bir yolu var... Nokta-i ibtidâdan bugünlük vusûl mümkün olmuş olan nokta-i meâliye kadar târîh-i insaniyet ve medeniyet tetkîk olunmak şartıyla kâh yükselip, kâh alçalan ihtizâzî hareketleri gösteren fakat daima alçalmasına yükselmesi galebe ederek, tealîden kalmayan hutût-ı münkesire ile bir "şema", bir cetvel tertîp olunabilir.

Bir millette efrâd-ı milletin ayrı ayrı meslek ve meşrebi, mezhebi, meşgalesi olabilir. Her biri bir türlü sanat ve ticarette kâr ve kesbde bulunabilir. Fakat heyet-i umûmiyenin bir gayesi olmak, efrâd bu gaye etrafında fikren, kalben, bedenen toplanmak lâzım ki o millet, gerçekten bir heyet-i ictimaiye şeklinde bulunabilsin, mevcûdiyetini, kuvvetini terakkî ve tekâmülünü temine kabiliyet kesbetsin... Bir vücûd-ı beşer gibi ki, vücûdu teşkîl eden uzuvlardan her birinin ayrı bir vazifesi bulunduğu halde cümlesi de müştereken idâme-i hayata, ahenk-i kuvvet ve sıhhate hâdimdir.

Bunun gibi insâniyet-i umûmiyenin de bir gayesi olmak medeniyetin bir veche-i istikâmeti bulunmak lazımdır ve vardır ve var olagelmiştir. Var olmasaydı insâniyet ve medeniyet-i umûmiyenin bugünkü derece-i kemâline vâsıl olmak kabil değildi. İnsanların teşkîl ettikleri cemiyetler Benî İsrail'in sahra-yı tehîdeki hali gibi bir halde kalmış olurdu. Belki beşeriye-i umûmiyeyi sevk ve idâre eden kuvâ-yı tabiiyye ve ictimâiyye henüz herkesin müdrîkâtı, iki iki dört eder gibi kabul edeceği bir şekilde, tetkîk ve tahlîl olunamamıştır, fakat, bu, o vesâikın gayr-ı mevcûd olduğuna delil olamaz...

Bu saiki nereye baksak göremeyiz?... Siyâsiyâtta, cihângirlikte, edebiyâtta -fen ve marifeti zikr etmiyoruz; hamd olsun fen ve marifetin milleti nev-i beşer, vatanı rûy-ı zemîn olmuştur.- siyâsiler, fâtihler, edipler mensûb oldukları heyet-i ictimaîyenin menâfiini, teâlisini hedef ittihâz etmişler, az çok kendi ihtirâslarını, şöhretlerini de kendilerine rehber makamında tutmuşlar ve böyle yürümüşlerdir. Fakat dün de, bugün de, yarın da -insâniyet ve medeniyetin şimdiye kadar ki seyir ve hareketinden istidlâl ediyoruz ve kanaat getiriyoruz ki- insâniyet ve medeniyetin veche-i istikâmetinden inhirâf eden siyâsetler, istilâlar ve edebiyâtlar muvakkat-ı muvaffakiyetler gösterse de ciddi semereler veremeyecek pây-dâr eserler bırakamayacaktır.

Eğer Napolyon siyâseti, Napolyon istilâsı, insâniyet ve medeniyetin veche-i istikâmetinden tehalik istilâ-cûyana, hırs-ı şöhretle inhiraf etmeseydi, yani bu veche-i istikâmet beşeriyetin tezlîli değil, ancak akvâm-ı insâniyenin bir derece daha tealî ve tekâmülü, istirâhat ve saadete nailiyeti olduğu hedef-i esasîsi gözetilseydi, bilahire gösterdiği safhalar görülmeyecekti, Avrupa akvâmını, Avrupa siyasât-ı umûmiyesini zîr ü zeber eden bir mesleğin, bir hareketin semerâtı pây-dâr olamayacağı evvelden anlaşılabilecek idi.

Bugünkü siyâsetler, istilâlar hulul-ı müslahâneler, hırs-ı menfaat ve şöhretle medeniyet ve insâniyetin gayesinden inhirâf ettikçe, heyet-i umûmîyenin menâfi-i asliyesinden aykırı bir yola sapılmış olacağı için medeniyet ve insâniyetin kuvâ-yı umûmiyesiyle sâik-i kavîsi ile çarpışacak, bu musâdemât-ı şedîdede muvaffakiyât-ı muvakkatasını gaib edecek... Görülüyor ki, temeddün ve terakkîde en ileride bulunan milletler, ez'an cümle, İngilizler, hayli bir müddettir, siyâsetlerinde medeniyet ve insâniyetin veche-i istikâmetini, gaye ve hedefini takîb etmeye, İngilizler siyâset ve menfaatini bununla te'lîf eylemeye sâîdirler... Almanya ve Fransa gibi, Alman ve Fransız kuvvetlerinin tefevvuk ve i'tilâsına hasr-ı siyâset ve nasb-ı âmâl etmiş olan yerlerde bile kuvve-i hâkimenin menâfi-i mahsûsayı tervîh ve temîn husûsunda, fart-ı gayret ve hiss-i milliyet ile, medeniyet ve insâniyetin veche-i istikâmetinden, külli, cüzî inhirâfâta düşmesi halinde, yine o milletlerin kitle-i mütefekkiresi, ibre-i siyâset ve idârenin bu inhirafâtına karşı geliyor, medeniyet ve insâniyet istikâmet mıknatısına, onu tatbîk ettirmek istiyor...

Bir millet, mevcûdiyetini idâme, terakkî ve tealîsini istihsâl için, kendine bir gaye ve hedef tayîn edebilir, bu gayeye doğru, fart-ı gayret gösterebilir. O milletin efrâdı arasındaki fikir ve ictihâd, din ve mezhep, hatta ırk ve kavmiyet itibariyle farklar, ihtilâflar, tefâvütler ne olursa olsun, bu gayede, bu gayrette eğer medeniyet ve insâniyetin veche-i istikâmetinden münharif ise mübarezât ve mücadelâtında, muvaffakiyâta îsâl etmek istediği mesâî ve teşebbüsâtında, gerek kendi arasında zuhûr edecek, gerek medeniyet ve insâniyet aleminin her tarafından, hariçten gelecek ceryânlarla şiddetli müsâdemâta marûz kalır ve muvaffakiyâtı müstahîl olur.

Öyle ki bugün siyâset-i dâhiliye ve hariciye değil, edebiyât-ı milliye de medeniyet ve insâniyetin veche-i istikâmetini gözetiyor. Fransa edebiyât hâzırâsının timsâl-ı zî-hayatı olarak, İngiltere cemiyet-i edebiyesi, "Anatol Frans"ı Londra'ya davet etmiş ve İngilizler'in misafir-i hassı addeylemiş, şerefini i'lâ ile İngiliz kadirdanlığı göstermiş idi, o "Anatol Frans" ki Fransa edebiyât-ı hâzırâsını, en ziyâde insâniyet ve medeniyetin veche-i istikâmetine sevk

ve ircâ etmiş olan bir edîb-i muhterem ve bir zât-ı âlîdir... Temeddün ve teâlî için siyâsiyât gibi edebiyâtta, her türlü mesâî-i ictimâiyede, insâniyet ve medeniyetin veche-i istikâmeti ile her türlü hedef ve gayenin telîfi zarûretini unutmamalı...

Mahmud Sâdık

HÜSEYİN SUÂD BEY

Hüseyin Suâd Bey, bin ikiyüz seksen dört senesi Martında İstanbul'da doğmuştur. Pederi maliye memurlarından Ali Bey isminde bir zât olup Hüseyin Cahid Bey de küçük kardeşidir. İptidâî tahsîlini birkaç rüşdiyede itmâm ettikten sonra Mülkiyye Tıbbiyyesi'ne girmiş ve oradan bin üçyüz dört senesinde hekim şehâdetnâmesi almıştır. Babasının kütüphânesinde birçok eski divanlar mevcûd olup kendisi küçükten beri bunları mütâlaa etmekten zevk almış ve bu mütemadî kıraat-ı edebiyye nihayet edebiyât ve şiire intisâb hevesini uyandırmıştır. İlk eseri bin üçyüz üç târîhinde yazılmış bir gazeldir. Meslek ve mektep arkadaşı olduğu gibi aynı zamanda komşusu olan Cenâb Şehabeddin Bey de aynı sene yazı yazmaya başlamıştır. Pek çocukluktan iptidâ eden dostlukları aralarında bir nev müşâreket-i fikriyye ve hissiyye husûle getirmiştir. Suâd Bey'in eserlerini tetkîk edenler onun da Şehabeddin Bey revişinde bir şâir olduğunu tasdîk ederler. Beynlerindeki farka Cenâb Bey'in hayâllerinde hududsuz bir vüsat bulunmasına mukabil Hüseyin Suâd'ın hissî inceliklere temâyülüdür.

Hüseyin Suâd Bey gençliğinin bir kısmını -yine Cenâb Bey'le aynı zamanda- Avrupa'da geçirmiştir. Oradaki hayatının hissî intibâlarını gösteren bazı şiirleri güzel tasvirlere inzimâm etmiş rakîk bir hüznü hâvîdir.

Hüseyin Suâd Bey'in kaybettiği ilk zevcesine âid emellerini ifâde eden "Nezir-i Melâl" nâmındaki silsile-i eşârıyla bazı eserleri ince bir his şâiri olduğunu gösterir. Kendisi üçyüz on hareket-i edebiyesinin kıymetli uzuvlarından ve Servet-i Fünûn'un daimi muharrirlerindendi.

Memleketimizde beş sene evvel vücût bulan inkılâb, edebiyât alemine Hüseyin Suâd Bey'in yeni ve tanınmamış istidâdlarını da izhâr etti. O târîhten sonra, "Kalem" ismiyle çıkarılan ve sütunlarını yüksek ve edebî mizaha hasreden mecmuada müsteâr nâmlarla neşrettiği makaleler cinsinin en güzelleri olduğu gibi müteaddid defalar temsîl ve ibrâz edilen ve büyük bir şöhret kazanan "Kirli Çamaşırlar" temaşâları da biz de müzhakenin en parlak numûneleridir.

Kitap şeklinde matbû eserleri "Lâne-i Melâl" isimli şiir mecmuasıyla "Kirli Çamaşırlar" temaşâsıdır.

C.Sâhir

MALÛM, MEÇHÛL PİYESİ'NDEN:

İsmet Hanım, Halim Bey, Emel.

Emel- Hayatı öğrenmeye asla ihtiyacım yok.. Ne olduğunu ben pekala biliyorum.

Halim Bey (İlk amcası)- Yavrum, o senin bildiğin mektep hayatı. Bilmediğin meçhûl bir hayat daha vardır ki, onu da ancak gideceğin yerde öğreneceksin. Dur, hazır sırası gelmişken sana bir kızın hayatını tasnîf edivereyim: Bir kız sekiz yaşına kadar anasının, babasının nevazişleri içinde güle ağlaya, düşe kalka büyüyen bir bebektir... Sekizden on beş yaşına kadar mektep veya mürebbiye değiştire değiştire biraz malûmât, biraz lisân öğrenir bir çocuktur. On beşten on yedisine kadar modelden modele, süsten süse konar sevimli bir kelebektir...Bu kelebek çağı geçtikten sonra senin yaşına gelmiş kızların semâ-yı tefekküründe bir ufk-ı nevîn açılır... Bazen meçhûl bir hissin meçhûl kanatları hayâline yelken açarak onu o bilmediği ufuklara doğru çeker götürür... O ufuk kenarına kaç defa gelerek orada kaç defa düşündün onu bilemem, fakat bildiğim bir şey varsa o da o meçhûl ufuklarda gördüğün münevver bahçeler, karışık karanlık yollar arasından geçip gitmek için herhalde bir rehber-i hayâta olan ihtiyacındır yavrum...

İsmet Hanım (Emel'in halası) -Emel, kaç yaşındasın?

Emel-On dokuz.

İsmet Hanım -Bir kız için on dokuz yaş ne demektir, biliyor musun?

Emel -Hala, sen de bana amcam gibi meçhûl olan şeylerden mi bahsedeceksin?

İsmet Hanım -Hayır, ben sana bildiğimi söyleyeceğim. Bir kız için on dokuz yaş demek validelik hakkında tamam bir sene ziyân olunmuş demektir. İşte bence malûm şey budur kızım.

Hüseyin Suâd

AHMED HİKMET BEY

1287 sene-i hicriyesi rebîu'l-evvelinin üçünde İstanbul'da tevellüd etmiş olan Ahmed Hikmet Bey Girid ve Cezair bahr-ı sefîd vilâyetleri kapı kethüdası merhûm Yahya Sezâî Efendi'nin oğludur. Ecdâdı Moralı olup uzun müddet, Koron, Moton ve Trapoliça havalisinin müftülüklerinde bulunmuşlardır. Ahmed Hikmet Bey'in ceddi Abdülhalim Efendi şiir ile iştigâl etmiş olduğu gibi pederi Sezâî Efendi'nin de gayr-ı matbû mürettep, mutasavvıfâne bir divanı vardır. Yedi yaşında pederini kaybetmiş olan Ahmed Hikmet Bey iptidaî tahsîlini Rüşdiye Mektebi'nde geçirdikten sonra Mekteb-i Sultânîye girmiştir. O zamana ait hatırâtını kendisi şöyle nakleder: "Mekteb-i Rüşdiye'yi bitirip Mekteb-i Sultânîye girdiğim zamanlar Beyoğlu'nun, gelip geçtikçe, rengarenk camekanları,huy hayı zihnimi oyalardı. Her dükkanın önünde beş on dakika geçirmeden yoluma devam edemez ve bana refakat eden lalamın daima tevbîhlerine dûçâr olurdum. O zaman edebiyâttan gayrı bir meşgale pek de muteber olmamasından ve belki ırsî bir temâyül neticesinde edebiyât ile meşgûl olmaya başladım. Mektebin dördüncü sınıfında yaptığımız bir uzunca vazifenin Mekteb-i Sultânî müdürü İsmail Bey'in takdîrini celbetmesi "Leyla-yahut Bir Mecnû'nun İntikâmı" nâmıyla Asır Kütüphânesi külliyâtı meyanında neşredilmesi küçük rûhumu teşvîke bâdî olmuş ve o yaşta gayet cüzî bir hakk-ı te'lîfe nail olmaklığım beni sevindirmişti. Meğer bu mevzu'u vazife olarak bize veren muallimimiz hikâyenin esâsını o sırada neşrolunan diğer bir romandan almış imiş."

Ahmed Hikmet Bey, Mekteb-i Sultânî'den çıktıktan sonra Fransa müellifesi "Baron Senaf"ın kadınların tuvaletine, güzelliklerinin muhafaza ve idâmesine dâir neşreylediği "Kayne dé Tuvalet" ismindeki kitabını bizim çarşaf ve feracelerimizden ve o zaman ki İstanbul tarz-ı telebbüsünden de bahsederek "Tuvalet ve Letafet" ünvânıyla Türkçe'ye tercüme ederek Kitapçı Aragel Efendi vasıtasıyla tab' ettirmişti. Bundan başka "Aleksandır Dumas"ın "Kamile Ber Luçe" nâmındaki küçük romanını "Bir Riyâzînin Muâşakası"nâmıyla tercüme ve tab' ettirdikten sonra Şark ve Garb ahlâkı arasında olan büyük tezât carî olduğunu anlayarak bir daha eser tercüme etmemiştir. Ahmed Hikmet Bey, alem-i neşriyâta ilk atıldığı zamandan bahsederken: "O zamanki muharrirleri taklîden her şeyden bahsetmek, hezârfen görünmek istiyordum. Bu hevesle patates ziraate dâir ufak bir kitabımı Asır Kütüphânesi meyanına idhâl ettim." der.

Ahmed Hikmet Bey, henüz 309 târîhinde Yunanistan'da Pire'de bir sene sonra Kafkasya'da Poti'de şehbender vekaletiyle bulunduğu sıralarda edebiyâtımızın millî bir gayesi bulunmasının elzem olduğuna kanaat getirmiştir. Bilahire der saadete davet ederek

Hâriciye Nezareti'nde istihdâm edilen Ahmed Hikmet Bey Mekteb-i Sultânî'de senelerce devam eden hayat-ı tedrîsiyesine başlayarak sırasıyla imla, kıraat, sarf, nahiv, kitâbet ve edebiyât muallimliklerinde bulunmuştur. Bu sıralarda da marûz kaldığı müşkilâttan lisânımız imlâsının mutarrad bir kâide altına alınmasında ve tarz-ı tahrîrimizin sadeleştirilmesinde, medeniyet ve milliyet fikirlerinin tamîmi için zaruret olduğunu anlamıştır.

"Servet-i Fünûn'da vaktiyle yazmış olduğum küçük hikâyelerin "Hâristan" nâmıyla tab'ından sonra sadeliğin tumturak ifâdeden daha manîdâr ve müessir ve mamafih belki daha küçük olduğunu, uyuyan fikirlerimizi sarsmak, duran yüreklerimizi çarpındırmak için fikirlerde hatta bir parça mübâlağalı asabiyetinin ifâdede bir parça fazla açıklık ve sadelik lüzûmunun derece-i ehemmiyetini takdîr ettim," diyor.

Ahmed Hikmet Bey, bu lüzûmun ehemmiyetini bilhassa son senelerde Dârü'l-Fünûn'un Alman ve Fransız edebiyâtı târîhlerini tedrîs ederken daha katî ve vâzıh bir sûrette duymuştur. Ahmed Hikmet Bey diyor ki: "Yükseklik, büyüklük, incelik, derinlik gibi rûhu cilalandıracak duyguların avâma pek yabancı gelmeyecek kelimelerle, anlattırılması ve millet efrâdının seviyesinin Avrupa ahalisi mertebesine yükseltilmesine çalışılması Türk ve İslâm muharrir ve şâirleri için millî bir vazife dini bir borç olduğuna îmân ettim. Alman medeniyeti ve edebiyâtı târîhlerinde bu hususta pek minka' misaller vardır. Yine anladım ki halkın duygusunu, âdetini, rûhunu, istidâdını nazar-ı dikkate almayarak yazılan hodkâm eserlerin okuyanların üzerinde bir tesîri olamıyor. Tesîrsiz âsârın ise bir kıymeti, mamafih bir ömrü olacağına kâil değilim. Bugün fasîh ve beliğ divanları ne kadar okunuyorsa şimdi dahi üstâd yerine koyduğumuz edipler de yarın o kadar okunacak. Bu asr milliyet, vuzû' ve benlik asrıdır. Avrupa'dan gördüğümüz tahkîrler geçirdiğimiz buhranlar yazı yazanlarımızı mufarrat birer miliyetperver yapmağa kafi değil midir?

YAKARIŞ

Gün batıyor, sevgili korkun gönlümde doğuyor. Kumral akşam bana sessizlikler içinde varlığını, yüceliğini fısıldıyor...

Bu alaca karanlıklar arasında, bir kulun, dilmac[1] kullanmadan, öz bilgisiyle sana diller dökmek istiyor... Ödünç giyim almadan kendi çaputlarıyla karşına çıkmak diliyor. Onun yalvarışlarını dinlemez misin?

Bir kanadı incinmiş, karnı acıkmış serçenin ötüşçüğünü anlarsın!... Bir boynu bükük, benzi uçuk çiçeğin istekçiğini duyarsın!... Bugün Türk'ün yıpranmamış tatlı, ince sesi birinci olarak sana erişdirmek isteyen, bir arık, çıplak gönlün suçunu bağışlasan gerektir.

Ey yüce gökleri ışıklı yıldızlarla, azgın denizleri köpüklü dalgalarla süsleyen Tanrı! Kullarına kendilerini tanımak, kendilerinde özünü tanıtmak üzere onlara beyin, gönül verdin... Onlardan yüz binlerce Türkler sevgili son yalavacının[2] doğru izinden, bu us, bu duygu kanatlarıyla yüksele yüksele uçmakına[3] ermek istediler.

Yeryüzünün en büyük ulusu olan senin Türkler'in, yüreklerini donduran soğuk bozkırlarını, yurtlarını bırakarak sözlerini anlamak, senin öz birliğini tanımak, sana tapmak üzere yalın ayak, baş açık, bağrı çıplak koşa koşa yad ellere düştüler... Yana yana sıcak çöllere üştüler... O genişliklerde yıldıran Türkler'in senin tutsağın oldular. Yoğun urganına[4] sarıldılar.

İlkçağda aya, güne tapan bunlar, şimdi ayın günün ısını[5] buldular... Kutlu oldular... Yalavacın'ın söylediği yırlığına boyun eğdiler... Yaradanlarını bildiler... Doğru yola girdiler... İstediklerine erdiler.

Sonra ey bizi yoktan var eden ogun[6] sonra seni ulatmak büyük bitiğini[7], yüce buyrultularını ilerilere götürmek, birliğin sancağını yeryüzünün bir ucundan bir ucuna iletmek, gönül gözü kör olanlara, seni tanımayanlara seni göstermek, seni tanıtmak üzere savaşmaya başladılar... Şimşeklerine baktılar, kılıçlarını çektiler... Yıldırımlarını işittiler,

---

[1] Dilmac: Tercüman (Kamus-ı Türkî)
[2] Yalavaç: Peygamber (Kamus-ı Türkî)
[3] Uçmak: Cennet (Kamus-ı Türkî)
[4] Yoğun Urgan: Kalın ip, hable'l-metin
[5] Is: Sahip (Kamus-ı Türkî)
[6] Ögün: Hakk Teala
[7] Kitab-ı azim, Kuran-ı Kerim

toplarını kullandılar... Kanlarını uğranda döktüler, başlarını yoluna koydular... Koca denizleri geçtiler, yüce dağları aştılar. Yalnız sen! sen bilirsin kim... Bütün yeryüzündeki sayısız kullarından, çok, pek çok, onlar senin uğrunda çabaladılar. Sen de onlara öğütler bağışladın... Dirlikler verdin. Yalavaçlarının güzel adlarına ayırdığın öñli yerleri bütün onların yurtlarının bucaklarında sakladın... Onları bütün kullarına karşı, senin ulu adının, kutlu birliğin bekçiliğine koydun... Böylece öğüp de yarattığın Türkler'in sana düşkünlükle yükseldiler... Bu yücelikten onları indirme... Ak bulutlardan kara çamurlara düşürme!

Ey sevgili Tanrı, onları indirme... Düşürme kim onların yüreklerinde senin korkun, senin sevgin vardır. Sen varsın!...

Bilmeden yaptıkları suçları varsa, dünkü emeklerine bağışlamaz mısın? Bağrı karalarını bugünkü gözyaşlarıyla yıkamaz mısın?

Yürekleri karardı ise, eşiğinde yerlere sürünen alınları aktır... Yüreklerinin karaltısını aydınlatmak, düştükleri uçurumdan bileklerini tutmak, onları yine doğru yola getirmek sana güç değildir ey ulular ulusu!

Şimdi önünde, çıplak gönlüyle kekeliyerek söylenen bu arık kulun bütün yurttaşlarıyla birlikte bir yarlığayıcıyı bakışının yoksuludur...

Ey büyük tanrı!... Sen yine onları unutma!... Sen yine onları esirge!

Bak! Sızan gözyaşları, ne ağlıyor?!... Sızlayan yürekler, ne inliyor?..!

Ahmed Hikmet

DÜNYA YARATILIRKEN

Karanlık!... Boğucu, ezici bir karanlık!... Rüzgârlar akıyor. Taşlar asıyor, alevler kaynıyor. Çağlayan ateşlerden girdaplar dönüyor, erimiş demirlerden fiskiyeler hasıl oluyor, dağlar yuvarlanıyor, denizler boşanıp doluyor. Bulutlar gümbürtülerle patlıyor, içlerinden yüzlerce, binlerce yıldızlar fırlayıp, ateş böcekleri gibi uçarak, süzülerek, çarpışarak bir tarafa saplanıyor. Kabaran, köpüren, kıvranan alevlerle, yükselen, kıvrılan, kavrayan sular biri biri üstüne atılıyor, sarılıyordu.

Kainat dönüyor, dönüyordu!..

Dünyayı düzeltmeye memur olan melekler, cihânın bir tarafından diğer cihetine uçuyorlar, koşuyorlardı. Kimi alevleri dumanlarından, suları köpüklerinden tutuyor, dağları atılıyor, yıldızları kakıyor, şaha kalkan dereleri yatıyordu. Kimi dübb-i ekberi kuyruğundan sürüklüyor, hameli boynuzlarından çekiyordu.

Ve kainat dönüyor, dönüyordu!...

Bulutlar, sisler, dumanlar arasından bir şimşek hızıyla uçan, fedâkâr bir melek, tekrar mihverini değiştiren bir yıldızı, parlak, güzel bir yıldızı, zühreyi, tutmak isterken onun hırçın bir dönüşüyle kanadını kırıyordu. Ve kayaların üstüne düştü, bayıldı.

Ayıldığı zaman gözlerinden taşların üstüne bir damla yaş yuvarlandı. Yaradan ki, bütün bu fedâkârlıkları görmüş ve bu hizmetleri beğenmişti, bu acının, bu gözyaşının hatırasının kaybolmamasını istedi... Bu ilk gözyaşından ilk erkeği yarattı...

Artık yavaş yavaş dünya düzeliyor, dereler yataklarına, denizler havzalarına, yıldızlar mihverlerine giriyor, yanardağlar sönüyordu. Güneş mevcûdata her gün bir parça fazla hayat daha veriyor. Rüzgâr, kainata her gece bir yeni tazelik, güzellik ilave ediyordu... Damla, damla şafaklardan küme, küme gül fidanları, katre katre bulutlardan çimen çimen muhabbet çiçekleri, dize dize yıldızlardan öbek öbek papatya tarlaları hasıl oluyor. Bir avuç kavs-i kuzah bir tavus şekline giriyordu.

Bu güzelliklerden, bu yeniliklerden lezzet almak için takım takım ferişteler salınarak geziyor, süzülerek uçuyor, her ağacın gölgesine giriyor, her kuşun sesini okşuyor, her çiçeğin kokusuna bürünüyorlardı.

İçlerinden biri, en genci, en güzeli, fakat en yorgunu bu tatlılıkları daha sükûn içinde tatmak için güneş doğarken, onun ziyâsına göğüslerini, bayraklarını açan bir küme çiçeğin ortasına oturdu. Ve o da bütün mahlûkât gibi zuhura gelecek mucizeyi bekleyerek dudaklarıyla, gözleriyle güneşin ışığını emmeye başladı. Bu sırada her kuşta bir parlak tüy, her goncada bir yeni renk, her ağaçta bir tatlı yemiş belirirken bu feriştenin emdiği bir damlacık ziyâdan da onun dudaklarında bir şey, bir güzellik, bir nûr göründü. Bu güzellik, bu nûr dünyada ilk "tebessüm" idi.

Yaradan ki meleklerin bütün fedâkârlıklarını görmüş ve hizmetlerini beğenmişti, bu tatlılığın, bu tebessümün hatırasının kaybolmamasını istedi, bu ilk tebessümden ilk kadını yarattı...

Ve dünyanın işi de bitti.

Ahmed Hikmet

KÂZIM NÂMÎ BEY

1293 senesinde Üsküdar'da doğmuştur. Muftelîf iptidaî mekteplerinde, Üsküdar, Edirne ve Selanik askerî rüştiyelerinde, Manastır Askerî İdâdîsinde okumuş, 1311 senesi Harbiye'ye nakletmiştir.1313 senesi nihâyetinde piyade mülâzim-i sâniliğiyle Arnavutluk'ta Tiran redif taburuna memur olmuştur.

1319 senesi üçüncü ordu müşiriyyeti hususi katipliğiyle, yaverliğine tayîn edilmiş, 326 senesi Temmuzunda askerlikten istifasını vererek Selanik vilâyeti maarif müfettişi olmuştur.

Şimdiki halde İstanbul, Edirne vilâyetleriyle Çatalca sancağı maarif müfettişidir. Tiran ve Berat Mülkî Rüşdiyelerinde fahrî muallimlerde bulunmuştur. Berat İdâdîsi'nin tesisine çalışanlardandır. Orada Türkçe ve resim muallimliklerini îfâ etmiştir. Selanik'te Mülkiye İdâdîsi'nde, Sanayi Mektebi'nde, Askerî Rüştiyesi'nde, Ravza-i Sübyân Mektebi'nde senelerce tedrîsâtta bulunmuştur. Selanik'te Misyon Laiyak Fransız tarafından açılan Fransız Lisesi'nde birçok sene Türkçe muallimliği etmiştir.

Harbiye Mektebi'nde iken mevkût risalelere şiirler ve edebî makaleler yazardı. Hürriyetin ilanını müteâkip "Nasıl Oldu?" piyesini "Terbiye-i Vataniyyede İlk Adım" eserlerini yazmış, "Rus İhtilâl Cemiyetine Mensup Bir Kadının Hayatı" nâmıyla bir eser tercüme etmiştir. Mösyö Jöl Payo'nun "la Morale à l'école" "Mektepte Ahlâk" eserini kısmen tercüme ve birinci kitap olarak neşreylemiştir. Fransa Hükümeti tarafından kendisine "Officier d' Académie" rütbesi ve "Palm Akademik" nişanı verilmiştir.

NEBİLE'NİN ŞİKÂYETİ

Nebile Hanım, vapurun kıç güvertesi üzerine serdiği şiltesinde çenesini dirseğine dayayarak oturmuş, yıldızları parlayan bu bulutsuz güz seması altında koyu bir esmerlikle uzanan denize, pervanenin çarpmasıyla denizde husûle gelen yakamozların cünbüşüne bakıyordu. Vapur akşam ezanıyla beraber Galata rıhtımından kalkmış, Nebile Hanım yerine yerleşinceye kadar karanlık koyulaşmış, İstanbul'un birer uzak göz gibi ışıldayan aydınlıkları yavaş yavaş seçilemeyecek bir hale gelmişti. Uzaklarda karanlıklara batıp çıkan sahil fenerleri keskin ziyâlarıyla gecenin derinliklerini yırtıyordu. Bulutsuz gökte yıldızları söndürecek ay henüz Şark'ın sinesinden doğmamıştı.

Nebile Hanım, denize ve yakamozlara bakıyor, fakat onları görmüyordu. Belki şimdi nerde bulunduğunun bile farkında değildi: O kadar derin bir düşünceye dalmıştı. Birden: "Nebile Hanım, buraya mı yerleştin?" diyen bir kadın sesi, kendisini uyandırdı. Bu, kocası maliye dâirelerinden birinin müdürü olan Naşid Bey'in haremi Feride Hanım'dı. Bir ay kadar evvel merdivenden düşerek sağ kalça kemiği ziyâdesiyle incinmiş, yirmi günden ziyâde yatakta kalmıştı; henüz ağrısı büsbütün geçmemiş, yürürken, husûsiyle merdivenden inip çıkarken zahmet vermekte bulunmuş idi. Onun için doktorlar on gün kadar Bursa Kaplıcaları'na devam etmesini tavsiye etmişlerdi. Naşid Bey, Feride Hanım'ı vapurun birinci mevki' kamarasına yerleştirmiş, hakkında muâvenet gösterilmesini de kaptandan ricâ etmişti.

Feride ile Nebile pek küçük yaştan beri tanışıyorlardı. Vapura binerken görüşmüşler, konuşa konuşa gideceklerine sevinmişlerdi. Feride kamarasına yerleştikten sonra çarşafını çıkarmış, başına mevsîk bir örtü, arkasına da bir meşlah giyerek Nebile'yi aramaya kalkmıştı. Nebile şiltesinin bir kenarına çekilerek yer gösterdi:

-Gel, otur, kardeşim?

Feride:

-Kamaraya insek daha iyi olmaz mı? Ama orada da insan sintine kokusundan bunalıyor. Mumun sönük ışığında o pis kokuyu çekerek konuşmadansa, burada denizin temiz havasını yutarak konuşmak daha iyi diyeceksin, değil mi? Oturayım, dedi ve ilâve etti:

-Denize baka baka ne düşünüyordun, bakayım? Daha vapura girerken seni çok değişmiş buldum. Yüzünde bir mahzunluk vardı. Doğrusu merak ettim. Benden gizli bir şey değil ya, kardeşim?

Nebile, derin bir göğüs geçirdi:

-Saklanacak bir düşünce değil ki... Ben öyle her şeye aldıranlardan olmadığım halde bu seferki düşüncem beni çok üzdü de onun için sana mahzûn göründüm.

-Peki, derdin ne? Kocandan mı şikâyetin var? Yavaş yavaş evleneli otuz seneye varıyor. Şimdiye kadar senden böyle bir şikâyet işitmedim, bundan sonra da işiteceğimi hiç zannetmiyorum. Gönlüne başka bir sevda da giremez. Hamdolsun aç değilsin, çıplak değilsin; istesen sen de benim gibi bir kamara tutabilirsin. Kocan, oğlun hasta değiller ya, inşallah?

-Bunların hiçbirisi yok. Kocamdan son derece memnunum. Beni hâlâ ilk günler gibi seviyor. Şükür Rabbime, sıhhati de tamamıyla yerinde. Oğluma gelince, o da sıhhatçe mükemmel; fakat ahlâkça...

Feride şaşaladı. Bu, altı yaşına kadar âdeta elinde büyüttüğü sarışın çocukta ne türlü bir ahlâksızlık olabilirdi; hususiyle büyük bir mektepten birincilikle çıkmış, hükümet tarafından Avrupa'ya da gönderilmişti. Şimdi yirmi beş yaşlarında bir delikanlı olan Nafiz'in her tarafta medhini işitiyordu; herkes: "Allah anasına, babasına bağışlasın, öyle malûmatlı, öyle malûmatlı ki..." diyordu. Feride taacubunu yenemedi, sordu:

-Nafiz mi ahlâksız?

Nebile, Feride'ye tuhaf bir sûrette baktı, tebessümden kendini alamadı:

-Ahlâksız demedim; kardeşim; sözümü bitirmeden hükmünü verme. Madem ki açıldı, bari uzun uzadıya anlatayım. Yalnız, ricâ ederim, sözümü kesme. İhtimal ki düşüncem sana tuhaf görünür. Dinle sonra ne söylersen söyle.

-Bilirsin ki evlendikten üç yıl sonra Allah Nafiz'imi ihsân etti; ilk göz ağrısı olan yavrumu emelim gibi yetiştirmek, büyütmek istedim. Hastalığa tutulmaması, sağlam, gürbüz olarak yetişmesi için bir ananın ne yapması lâzım gelirse yaptım. Sırma gibi saçları altındaki yumuk yumuk parlayan ve gülen gözleri, tombul tombul pembe yanaklarıyla Nafiz'imi görenler "Maşallah" demekten kendilerini alamıyorlardı. Serçe gibi cıvıldamaya, doğru dürüst lakırdı söylemeye, iyiyi kötüyü bir dereceye kadar anlamaya başlayınca, yalnız gürbüz bir delikanlı değil, bizim gibi bir âileye yakışacak dinli ve iyi huylu bir adam olmasını arzu etmeye başladım. Bunun için aklımın erdiği dilimin döndüğü, çocuğumun da duyup anlayacağı bir sûrette kendisini terbiye etmeye başladım. Üstüne toz kondurmuyor, gül

yanaklarına bir fiske bile vurmuyordum. Ondan sonra Allah başka bir evlâd daha vermediği için bu biricik oğlumu gözümden bile kıskanıyordum. Dört beş yaşlarına gelince ona güzel güzel ilahiler, akşam yatarken, sabah kalkarken Tanrı'ya duâlar öğretiyordum; müslümanlığı sevdirecek hikâyeler söylüyordum.

Altı yaşını bitirinceye kadar, sen de pek iyi bilirsin ki çocuk gerek sıhhatçe, gerek ahlâkça tam bir müslüman ve Türk yavrusu olarak yetişti. Yedi yaşına girince babası Nafiz'i mektebe verdi. Çocuk mektepte okumayı, yazmayı öğrenmeye; fakat beğenmediğim bir takım yeni yeni huylar da kazanmaya başlamıştı.Gündüz mektepte, sokakta edindiği fena sözleri, fena huyları gösterdikçe ben onları hükümsüz bırakacak yolları ayırıyor, çocuğuma daha ziyâde tatlılıkla iyi huyları sevdirmeye uğraşıyordum. Artık Kur'an okumaya, ilmihâli öğrenmeye başladığı vakit kendisinde daha derin bir müslümanlık rûhunun uyanacağını ümit ediyordum. Bununla beraber içimden, neden dolayı olduğunu anlayamadığım gizli bir ses, çocuğumun her gün biraz daha benden, benim düşündüğüm, istediğim ahlâktan ayrılmakta olduğunu söylüyordu. Ana kalbinin ümidi kolay kolay kesilmiyor. Ben de Nafiz'in nihayet bir gün doğru yolu bulmasını bekliyordum.

İbtidaîyi bitirdi, rüşdiyeye devama başladı; o vakit mektebin yavrumu benden daha ziyâde ayırmaya başladığını daha açık bir sûrette anladım. Eski temiz itikat yerine çocukta ahlâkının daha ziyâde iyileşmesine ve güzelleşmesine yaramayan koyu bir dindârlık görüyordum. Ben, bu kadarla da memnun olmak istiyordum ama, içimdeki korku beni rahat bırakmıyordu.

Nafiz İdâdîye girdi; isimlerini bile okuyup da anlayamadığım koca koca kitaplarla gece yarılarına kadar çalışıyor; sabahları erken erken mektebine gidiyordu. Lakin artık mushaf, kesesi içinde mahzûn mahzûn duvarda asılı kalmış, namaz niyâz büsbütün untulmuştu. Nafiz, ara sıra bana okuduklarından bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Öyle isimler söylüyordu ki ömrümde hiç işitmemiştim; öyle şeyler söylüyordu ki anlamıyordum. Yalnız yüreğimde bir şey duyuyordum ki o da bu okunan, öğrenilen şeylerin Nafiz'i yalnız benden de değil, dinden, memleketinden, milletinden uzaklaştırdığı idi.

Nâfiz, İdâdîyi bitirdi; mülkiyeden birincilikle çıktı; Avrupa'ya gitti. Malûmatlı bir genç olarak İstanbul'a döndü. Malûmatlı, şık bir genç. Fakat işte o kadar. Avrupa'ya gitmezden evvel de vardı ama, geldikten sonra büsbütün görüldü ki Nafiz evinden, evimizden hiç hoşlanmıyor; babasının, benim giyinişimizi, yemek yiyişimizi, oturup kalkışımızı,

konuşuşumuzu, hiçbir şeyimizi beğenmiyor; kaliyle değil haliyle beğenmiyor. Şık şık giyinmesine bir şey demiyorum, fakat İngiliz Frenkleri gibi bıyıklarını kesiyor, gözüne tek gözlük takıyor, tırnaklarını uzatıyor. Donunda lekelerini gördüğüm halde ne evde ne de hamamda yıkandığını, abdest aldığını görmüyorum. Benim öğrendiğim o güzel ilahiler yerine şimdi ağzında "fan fin" li türküler dolaşıyor. Sanki Nafiz, bizim oğlumuz olmaktan çıkmıştı, bir kuklaya dönmüştü. Kandil akşamlarında, bayramlarda ana baba eli öpmek yok. Hacılarla alay eder; hocalarla eğlenir. Kadınların çarşaflarına takılır. Bunları babasına karşı yapmıyor ama, benim yanımda sıkılmamazlığa duruyor. Yemeklerden sonra odasına çıkıp oturmak kabil değil; ağzına aldığı dolma kadar kara bir cigaranın dumanlarını savurdukça odaya bir pis koku doluyor. Ne yemeklerden evvel, ne de sonra elini, ağzını yıkamıyor. Bir akşam odasına girmezden evvel içeride hiddetle bağırdığını işttim; kurşunla kalbimden vurulmuşa döndüm; aman yarabbi! Ne diyordu bilir misin? "Keşke Türk ve müslüman doğacağıma dünyaya hayvan olarak gelseydim." demesin mi? Kapıyı açıp da içeriye girmedim; oraya yıkılıvermekten de korktum; hemen misafir odasına kaçarak sedirin üzerine abandım saatlerce ağladım.

Daha ne söyleyeyim; ben Allah'tan ne istiyorum, ne verdi? Neye çalıştım, neye nail oldum? Dini bütün bir müslüman babanın temiz Türk sulbinden böyle ecüş bücüş bir Frenk uydurması nasıl çıktı? Ah şimdi hepsini anlıyorum: Nafiz daha mekteplerde iken bu yeni yola girmeye başlamıştı. Oralarda okuduğu şeylerde müslümanlığa, Türklük'e yarar bir şey yoktu.

İşte kardeşim, derdim budur; ben düşünmeyim de kim düşünsün, ben yanmayayımda kim yansın, ben döğünmeyeyim de kim döğünsün? Hep mekteplerden çıkanlar benim ki gibi Frenk taklîtçisi ise vay bu memleketin, zavallı Türklük'ün başına!

Nebile, bu uzun sözlerin kendisinde tekrar uyandırdığı kederlerin ağırlıkları altında gözlerinden yaşlar dökmeye başladı. Şimdi Feride bu mutassıp kadının bu saçma fikirlerine daha ziyâde şaşıyordı; Avrupa'da okumuş, malûmatlı bir genç diye herkesin medhine nâil olmuş bir çocuğa anası Frenk taklîtçisi desin! Bunu havsalası bir türlü almıyordu; fakat düşündüklerini Nebile'ye açmak lâzım değildi. Böyle mutassıp bir kadın, kim bilir kendisini de ne türlü bir şeyle ithâm ederdi. Onun için yavan yavan sözlerle Nebile'yi teskîne çalıştı ve biraz daha oturduktan sonra: "Ben de artık yatayım kardeşim, bugün pek yoruldum, yarın beraber çıkarız. Bursa'da da yine uzun uzun görüşürüz." dedi ve ayrıldı.

Kâzım Nâmî

ABDÜLHAK HÂMİD BEY

Türk şiirinin en büyük dâhîsi hiç şüphesiz Abdülhak Hâmid Bey'dir. Kendisi, kudret-i edebiyyesinin en büyük hayranlarından olan bir edibimizin dediği gibi: "Memleketimizin en büyük şâiri ve dünyanın en büyük şâirlerinden"dir.

Abdülhak Hâmid Bey bin iki yüz altmış yedi senesi kânûn-ı sanîsinin yirmi dördüncü günü Bebek'te sahilde büyük pederi Abdülhak Menlan'ın yalısında doğmuştur.*

Pederi Hayrullah Efendi Encümen-i Daniş reisliği, Mekteb-i Tıbbiyye Nazırlığı, Tahran sefirliği gibi mühim memuriyet ve hizmetlerde bulunmuş ve târîhe dâir âsâr neşretmiş fâzıl bir zât olduğu gibi ecdad ve ekâribîde her biri birer suretle temeyyüz etmiş füzelâdandır. Hâmid'in âilesi bir sülale-i meşâhirdir; ve bu fazilet ve meziyete ittika eden.muhikk-i şöhret ve ma'rûfiyetin Hâmid şâhikasıdır.

Abdülhak Hâmid ilk tahsîlini civar mekteplerinde ve Bebek'teki Fransız Mektebi'nde aldıktan sonra dokuz on yaşlarında iken Paris'e gitmiş orada da iki sene kadar kalarak "Bak" sokağında "Hovertus" Koleji'nde tahsîle devam etmiş, Arabî ve Farisî'de müehhirân Meclis-i Maarif Reisi olan Selim Sâbit Efendi ile Bahaeddin Efendi'den tederrüs eylemiştir. On üç yaşında Tahran Sefiri olan babasıyla beraber giderek orada Farisi lisanındaki vukûfunu tezyîd etmiştir. Kendisi sefaret katibliği, şehbenderlik, baş katiplik, müsteşarlık, sefir vekilliği ve nihayet sefirlikle Paris, Poti, Golos, Bombay, Londra, Lahey, Brüksel gibi pek çok Avrupa şehirlerinde bulunmuş ve Fransızca ve İngilizce lisanlarına vukûf-ı tâmî hasebiyle Garb edebiyatının şaheserlerini de tedkik ve tetebbu'a imkan bularak muhayyile ve müfkiresinin dehâ-yı ibda'ını mütâla'âtıyla terbiye ve tenmiye etmiştir.

Hâmid tenha ve sessiz tabiatından ziyade velvele ve harika ile dolu medeniyetin aşığı olduğu için bütün dolaştığı yerler içinde en çok sevdiği belde Londra'dır. En sevgili eseri olan "Finten" ile en son ve en ibdâ'î eserlerinden biri olan "İlhan"ı orada yazmıştır.

Son senelerde Brüksel sefaretinden çekilip İstanbul'a avdet eden Abdülhak Hâmid Bey Hükûmet tarafından a'yan intihâb ve ta'yin olunmuş, bu suretle Türk milletinin sanatkâr ve mütefekkir zümresi Osmanlı Devleti'nin en büyük meclisinde en layık mümessilini bulundurmak şerefini kazandırmıştır.

---

* Bu yalı sonra Cevdet Paşa'nın olmuştu. Müehhiran salatînden birine verildi ve Türk edebiyat târîhi için büyük bir zarar olmak üzere yıktırıldı. Yerine bir saray inşasına başlanıldı. Şimdi "Robert Kolej"e satılmak ihtimali söyleniyor. Şimdiki sahiplerinin bu hakikate vakıf olduktan sonra bundan tevkî edeceklerini ümid ederim.

Abdülhak Hâmid Bey iki yüz seksen sekiz senesinde pek genç yaşında Pîrizâde hânedânından ve akrabasından Fatma Hanım ile Edirne'de izdivaç etmiş ve büyük "Makber" in mülhimesi olan bu ilk zevcesinden mahdûmu Hüseyin Hâmid Beyefendi ile kerimesi Hâmide Nasib Hanımefendi dünyaya gelmiştir. Fatma Hanım esasen vücutça nahif ve müstaid olup Hâmid'le birlikte Hindistan'da teverrüm etmiş ve beraber İstanbul'a avdet ederlerken yolda vefat eylemiştir. Kitabe olarak Hâmid'in samimi bir feryadını taşıyan müebbed mezarı Beyrud şehrindedir.

Abdülhak Hâmid'in şahsiyet-i edebiyesine dâir verilecek en kısa malûmâtı bile böyle bir kaç satıra sığdırmak imkan haricindedir. Kendi kendine edebi bir devir ve bir alem olan Hâmid'in eserleri kıymetli olduğu kadar mebzûldür. Hâmid'e kadar Türk nazmı kaside ve gazel vadisinin dar hududu içinde sıkışmıştı. Dehasının bir feverânıyla Hâmid bu hududun haricine çıktı. Garbın en yeni eşkal-i nazmını bizim lisanımıza tatbik etti. Aruz vezninde pek yeni nümûne vücuda getirmekle beraber metruk ve mensî olan hece veznini de –bazı küçük kusurlarla- ihya etti ve bununla iki büyük eser vücuda getirdi. Şekil itibariyle vücuda getirdiği bu inkılabı kendisinin muhtelif şiir mecmualarındaki nümunelerle görüp anlamak kabildir. "Divâneliklerim", "Sahra" böyle yeni eserlerle malî olduğu gibi diğer manzum temaşaları da ancak nazımda husule getirdiği teceddüd sayesinde vücud bulmuş birer şâhid-i muvaffakiyyettir.

Fakat Hâmid'in his ve hayaldeki ibdâ'ları bunda daha çok mühimdir. Hâmid ilk eseri olan "Macera-yı Aşk" ismindeki temaşayı yirmi yaşında yazmıştır. İleride vücuda getirmeye hazırlandığı târîhi temaşaların pür-va'd bir pişdârı olan bir eser yirmi yaşında bir müfekkire için bir harikadır. Bundan sonra yazdığı temaşalardan mensûr olanları "Sabr u Sebat", "İçli Kız", "Duhter-i Hindu", "Tarık" ve nazım ile karışık olmak üzere "Finten"dir. "Macera-yı Aşk" gibi bir tecrübe-i kalem olan Sabr u Sebat bir faide-i içtima'iyeyi ihtiva eden güzel bir mevzu'u ve oldukça güzel sahifeleri ihtiva eder. "İçli Kız" ise pek mahalli bir rengi haiz ve tenkid-i âdât tarzında bir komedidir. "Duhter-i Hindu" Hindistan'da İngiliz mezalimini tasvir eder. Burada Hâmid'in kalemini daha kendine sahip buluruz. "Tarık" ise müslümanların Endülüs muzafferiyetini hâkî olup Hâmid'in efkârını daha çok akseden ve tertip itibariyle de nisbeten daha muvaffak olmuş bir temaşadır. Bu kitap Hâmid'in mensur eserlerinin en mühimidir. "Finten"e gelince Şekspir vadisinde muazzam bir hâiledir. En hâkim hasâil-i esasiye hayatta olduğundan daha canlı bir surette bu eserin içinde yaşar. Sonra bütün eşhâsın adeta sözlerinden etrafa uçup dağılan bir nesim-i asabî vardır ki insanı garip bir ra'şe ile

sarsar. Fenni okurken Hamlet'in mu'cize-i cünûnunu yaratan Şekspir'in ruhuna hemen temas edecek kadar yaklaştığımız dakika olur.

Abdülhak Hâmid Bey'in manzum temaşaları içinde İskender'in Hindistan seferini anlatan ve oradaki bir Hind hükümdârının hamiyyet-i vataniyesi uğrunda hemşiresini öldürüşünü tasvir eden işbu temaşasında büyük edibi Şekspir'den uzaklaşmış ve yine büyük bir dehaya Korne'ye (Corneille) yaklaşmış buluruz. Efkâr itibariyle pek yüksek olan bu eser-i sanat temaşa nokta-i nazarından da şayan-ı dikkattir. Abdurrahman-ı Sâlis'in Endülüs saltanatından bahis olan "Tezer" de aynı kuvvet ve ehemmiyettedir. Hece vezniyle yazılmış olan "Nesteren"e gelince bu temâşâî kıymeti hususunda da diğerlerine de fâiktir. Bunların hemen hepsi kısmen ve ya tamamen Türk sahnelerinde -pek muvaffakiyetle olamayarak- temsil edilmiştir. Yalnız en son yazdığı mevzu'u itibariyle mühim olduğu kadar mukalemelerde evzânın tebeddülü ve kafiyelerin tannaniyeti gibi şekil ve ihtişam-ı tefekkürât ile ulviyet-i üslup gibi esasen yüksekliğiyle de temeyyüz eden "İlhan" ismindeki manzum hâilesi ile pek eski yazıldığı halde eski devrin sansüründen dolayı henüz yeni neşrolunan ve yine hece vezniyle yazılmış olan "Liberte" oynanmamıştır.

Bunlardan başka Hâmid Bey'in daha pek çok eserleri vardır. İçinde "Nazife" gibi şayan-ı dikkat olmayanları da bulunmakla beraber "Ölü" ve "Hacle" gibi zamanına göre en yeni şekil ve ifadelerde ve aynı zamanda pek derin bedayi'-i fikriyyeyi havi uzun manzumeler, "Bir Sefilenin Hasbihali" gibi musâb ve mecnun bir ruhun en samimi köşelerini tetkîk eden bir eser-i tahlili "Makber" gibi şâirin matem-i ruhuyla derinleşe derinleşe efkâr-ı basit için anlaşılamaz bir hale geldiği âdeta dühutuyla şedîki muazzam bir feryad da vardır ki her biri Hâmid'in ebediyyetine dikilmiş birer heykel gibidir.

Hâsılı Abdülhak Hâmid bütün Türk Edebiyatı içinde en yüksek bir sima ibdâ'âtıyla dolu kitaplar bütün Türk şâir eserlerinin ekseriyet-i azimesini teşkil eden bir silsiledir.

Celâl Sâhir

I

Teşhir ile tefâhür edenler vefîrdir

Asâr-ı iktidâr efâzıl.-ı pesendini

İnsan halbuki o tefâhür-i cedîrdir

İğrenmeden düşünmeye kadirse kendini

II

Dünyanın ucu uzundur amma

Hiç öyle değil hayat-ı âdem

Ezhâr-ı bahar ile müzeyyen

Âlem dolu zaiyât-ı âdem

III

Mâtemse eğer anlaşılan reng-i siyehten

Kabrim de benim olmalıdır seng-i siyehten

Gün doğmasa bülbül de ölür gül de siyeh-gûn

Feryâd bu gülşendeki aheng-i siyehten

İnsan edince kendi kemâliyle imtizâc

Tenzîl kadar âhire hissetmez ihtiyâc

Abdülhak Hâmid

CENÂB ŞEHÂBEDDİN BEY

Hâmid'le Ekrem'i takîb eden neslin iki üç üstadından biri addolunan Cenâb Şehâbeddin Bey perî-i sanatın bütün lutuflarına mazhar, harika-âmiz bir simadır: Muasır ve müakkipleri ona en büyük bir tesîr ve en sihirkâr bir nâzım sıfatlarını vermekte tereddüt etmiyorlar, ve işte bu suretle Cenâb Bey sırr-ı sanatkârânesini iki büyük kalem-revin tac-ı mefâhiriyle tetvîc etmiş oluyor. Fakat ne garip ki manzum eserleriyle istikbalin temâyülâtına rehber olan bu büyük müceddid edip muhalledât-ı mensuresinde daha çok maziye müteveccihtir.

Pilevne'nin fedakâr şehitlerinden Binbaşı Osman Şehâbeddin Bey'in mahdûmu olan Cenâb Bey 1276'da Manastır'da tevellüd etmiş ve 1293'te İstanbul'a geldiği zaman o vaktin mektepleri arasında tedrisât-ı lisaniyeye verdiği ehemmiyetle Ma'rifet-i Mekteb-i Feyziye'ye girmiştir. Orada ezberlediği "Tuhfe-i Vehbi"nin tesîriyle henüz pek küçükken evzan ile ülfet ve istînâs eden Cenâb Bey on bir yaşında dâhil olduğu İdâdî Mektebi'nde lisan ve kitabet derslerindeki iktidârıyla temeyyüz etmiştir. Bu hususu isti'dâd saikasıyla o aralık "Tercümân-ı Hakikat"te açılan edebiyat sütunlarında münderic gazellere nazireler yazan, Fransızca müntehibât mecmualarından bazı parçalar tercümesine kalkışan genç edip büyük bir şevk ve hâhişle Kemal'i, Hâmid'i, Ekrem'i ve biraz sonra Fuzuli'yi, Nedim'i, Baki'yi tetkike başladı. Bu üstadları az zamanda pek iyi öğrenen, onlara güzel ve kusursuz nazireler yazabilen Cenâb Bey için, daha on dört yaşında bir çocukken, "Saadet" "Şafak", "Gülşen", "Sebat" gibi gazetelerde neşr-i âsâra muvaffak olmak pek tabii idi. Mâmâfih bu vakitsiz inkişafta verâsetin de bir tesîri olduğu şüphesizdir. Büyük pederi Mustafa Bey'in sadrazam Hüsrev Paşa'nın Divan efendiliğinde bulunması, sonra, pederi Osman Şehâbeddin Bey'in metrûkâtı meyanında nâ-tamam bir nümune-i inşa müsvedâtına tesâdüf edilmesi onların kendi zamanlarında şiir ve inşadan az çok behre-yâb olduklarını gösteriyor. Cenâb Bey'in iki küçük biraderinin muahhiran saha-i edebiyata girerek manzum ve mensur eserler neşretmeleri âilede mevrus bir isti'dâdın vücudunu isbat ediyor.

Daha henüz tıbbiyede iken "Tamat" isminde bir şiir mecmuası neşreden Cenâb Bey bin üç yüz beşte mektebi ikmal ederek beray-ı tahsîl Paris'e azimet ve dört sene orada kaldıktan sonra avdetle Haydar Paşa Hastanesi'nde îfâ-yı vazifeye mübaşeret eyledi. İşte Cenâb Bey'in faaliyyet-i edebiyyesi asıl bundan sonra başlar. Paris'te bulunduğu esnada Fransız sanat ve edebiyatını pek yakından müştâfâne tetkîk ve tetebbu' eden bu genç şâir edebiyatımızın hala ne dar ve ne ruhsuz bir sahada mevkûf olduğunu, yeni nazariyelerle Garb

mesâlik-i sanatının memleketimizde hala anlaşılamadığını layıkıyla hissetmiştir. Abdülhak Hâmid'le üstad Ekrem'in nazımda vücuda getirdikleri teceddüd Naci Efendi ve peyrevleriyle fena bir irtica' devresi geçirmiş olduğu cihetle, yeni ve kat'i bir darbe-i teceddüde daha ihtiyaç vardır. Yalnız, nesir ve nazımda değil, bütün fikriyat sahasında bu ihtiyaç şiddetle hissolunmaya başlamıştı.

Cenâb Bey, yeni bir nefha-i sanatla canlı manzumelerini bir müddet mevkuf risâlelerde neşrettikten sonra, nihayet teceddüd-i edebiyyeye kuvvet ve şiddet vermek maksadıyla "Mektep" mecmû'asının riyâset-i tahririyesini deruhde ettiydi. Hüseyin Cahid, Mehmed Rauf gibi yeni imzalar arasında Süleyman Nazif, İsmail Safa, Tevfik Fikret gibi hatta o devirde bile temâyüz etmiş simalar "Mektep" sahifelerinde görünüyor, ve bu gençler gazetesinin mündericatı o zamana kadar çıkan risâlelere hiç benzemiyordu. Fransız edebiyatından, felsefeden, hikmet-i bedayi'den, tenkitten bâhis bir çok âsâr-ı müterceme ve nâfi'ayı ihtiva eden bu küçük risâle-i üsbûiyyede, asıl nazar-ı dikkati câlib olan, Cenâb Bey'in o zamana kadar hiç işitilmemiş mevzu'ları musavver, zarif ve müfîd sözleriydi. Haricin bütün görgülerine istihzalarına rağmen Cenâb Bey hakiki bir müceddet-i edepti, biraz sonra üdebâ-yı cedide ünvan-ı umûmîsi altında "Servet-i Fünûn"da toplanan gençlerin hepsi hatta Fikret bile Cenâb'ın bu nüfuz-ı müceddidânesinden kurtulamadılar.

Tevfik Fikret Bey üstâd Ekrem'in himayesi altında "Servet-i Fünûn" müdüriyyet-i edebiyyesini deruhde ettikten biraz sonra Cenâb Şehâbeddin Bey "Mektep"in hemen bütün muâvineyn-i tahririyesiyle "Servet-i Fünûn"a iltihak etti. Ve o zaman Servet-i Fünûn edebiyatının Sultan-ı mahlû' tarafından tatiline kadar mütemâdiyen bir çok nefâis-i edebiyye vücuda getirdi: Sıhhiyye tabibi sıfatıyla Hicaz'a giderken vücuda getirdiği "Hac Yolunda"sıyla Garp ve Şark edebiyatlarına ait Makalatı, Siyâl ü Nazenin şiirleri ona Tevfik Fikret'le Halid Ziya'nın kürsi'-i sanatları arasında pek bülend bir mevki' temin etmiştir. Bilhassa Meşrûtiyet'ten sonra yazdığı mensureleriyle edebiyatımızın en güzel nesir sahifelerini vücuda getiren bu üstad-ı edep, alem-i tahrirdeki rub' asırlık sa'y-ı daimiyesine rağmen daima şuh ve pür-hayat, ter ü taze eserler meydana koymaktan geri durmaz, zamanın muharrip tesîri arkadaşlarından bir çoğunun âsârını artık maziye karıştırdığı halde Cenâb'ın nefâis-i mevlûdâtına karşı, genç ve ihtiyar herkesin gösterdiği tehâlük ve incizâb onların ne

"RUBÂ'İYYÂT"TAN

Bahardır, edelim geşt-i gülistan güzelim

Sen topla menekşe, lale, sünbül

Ben şi'rimi eyleyim tahayyül

Harîr-i sinene, ey hüsn-i şuh, iliştirelim

Sen sözün ahengle bir gül

Ben sözün kafiyeyle bir his

Cenâb Şehâbeddin

KADINLARIMIZA DÂİR

Celâl Nuri Beyefendi'ye

Mümtaz ve muhterem meslektaşım efendim, anlaşıldı: Beşeriyyet-i hâzıranın rûz-nâme-i müzâkerâtına dâhil ne kadar mesâil varsa hadde-i em'anınızdan geçireceksiniz.

Hazret-i Hallâl ve mu'zilât-ı muayyen irfânınız olsun... Yalnız geçen seneye sığdırdığınız makâlâtı düşününce semâdaki ecrâm ve târîhteki aded-i eyyâm hatırıma geliyor: Eminim ki hiç bir Varna tavuğu bu kadar velud olmamıştır.

Her eserinizi kıymettâ buldum; fakat "Kadınlarımız" müellifât-ı aliyyeniz itikadımca en mühimi olduğu için bunu bendenize ihdâ etmek suretiyle ibrâz buyurduğunuz hatır-nevazlığın hakikaten minnettarıyım.

Bizim ıslahât-ı ictimâ'iyemize cins-i nezihin itak ve terfîhi ile başlamamız vücubuna hiç kimse benden daha kuvvetle iman etmemiştir. Bu cihetle hukûk-ı nisvân namına feth-i dehân eden bir hutbeyi hürmetle dinledim. Bu bahse dâir ne kadar çok söylense nice bir ıtnâb-ı muhill olmaz.

Dün hiç şüphe yok ki, bizde alaka-i zevc ve zevce biraz rabıta-i abd u Mevla idi ve yarın nikah bir mukavele-name-i şirket olacak... Görünmek için gayr-ı kafi olan anahtar deliği, kafes ve peçe aralıkları görmeye pek müsaittir. Görünmeyenleri kör zannetmeyelim. Kadınlarımız görüyor, mukâyese ediyor ve düşünüyorlar Pey-der-pey güzel başlarda büyük fikirler mayalanacak. Bugün ahvât-ı milletimizle yan yana koyamadığımız cüretler yarın umûr-ı cariye ve daha bir müddet sonra birer hatıra ve birer sicil-i târîh olacak; hep bunlardan eminim. Âlem değişiyor, âlemde her şey değişiyor; Bu kânûn-ı kainatın şazz-ı yegânesi olmak üzere yalnız bizim kadınlarımız, sekine-i arz içinde bir fie-i zaîf teşkil eden nisvân-ı İslâm muhâfaza-i hal edemez ve etmedi. Kim iddia edebilir ki ceddimizle hafidemiz aynı bint-i Havva'dır. Dünkü hanımın fikri, zevki, hissi ne bugünkü ne yarınki hem-cinsinin ahvâl-i ruhiyesini temsil etmez. Kadın kadınlıktan çıkmaksızın her gün başka bir kadın olur ve oluyor.

Beş seneden beri hemşirelerimiz ıtr-ı ezhar ile birlikte bâdi-i hürriyeti kokladı: Artık başının ihtiyacı yalnız saçlarına çiçek takmakla def' olunamıyor. Büyük validelerimizde biraz çocuk ruh-ı masûmu vardı; halbuki asrımızın en mest-i şebab tazeleri kalplerinin helecanından mesuliyet-i ehliye ve efkâr-ı umut besliyorlar. Eski kuşe-i istirahat berikilere bugün dar

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

geliyor ve yarın tahammülsüz gelecek! Ve işte bundan dolayı âti-i karîbde kıyâm-ı nisvâna muntazır olmalıyız.

Şimdilik ihvân nev'imiz ne diyor, ne düşünüyor. Gönlünden neler geçiriyor. Bunları tahkik ve teftiş ile, tahlil ve muâyene ile ve hiç olmazsa bir kısmını mukaddes bir burç gibi eda ile mükellefiz.

Eser-i alinizi okuyan zeki bir hanım geçenlerde diyordu:

-Bize evlerimizi mahbes ettiniz; gördüğümüz bir mücrim muamelesidir. Kurûn-ı vüstâda karantina altına alınan tâun-zedegân ile Türk kadınları arasında hiç bir fark göremiyorum. Bizde uzun bir hayat-ı esaretin yadigar-ı zaruriyyesi olan za'fiyet-i ahlakiyeyi görüp de müteaccip olursanız bir eser-i gaflet olarak, nefret ederseniz bir nişâne-i zalimiyet göstermiş olursunuz. Halayık tarzında yaşattığınız hanımdan ancak hizmetçi efkâr ve ef'âli beklemeye hakkınız olabilir...

Bu sözler bir nisani-i müfritin hezeyanı değildir. Âsâr-dide bir kılâde-i kânûn eğer gerden-i muhadderatımıza ağır geliyorsa bir çare-i ta'dil aramaktan daha acil vazifemiz olamaz. Şeriatı kadınlarımıza mâni'-i terakki ve kâsir-i hukûk olmak üzere göstermek İslamiyet'e edilebilecek iftiraların en şeni'i olur. Mezâhib-i mevcudenin hiç biri din-i Muhammedî kadar hâmi-i nisvân olmadı. Âyât ve ehâdisin bahşettiği ne'am-ı salahiyyetten benât-ı milletimizi müstefît etmeyen biziz. Bizim cehlimiz, bizim zulmetimiz, bizim humk ve zâlimiyyetimiz.

Ne yapmalı? Hah işte mesele-i mu'zile budur. Diyâr-ı nisâiyunda herkes: "Yangın var!..." diye haykırıyor; bir fincan su getiren yok. Kadınlarımızın şerâit-i hâzıra-i içtima'iyyesini muhtac-ı ıslah görmekte hep müttefikiz.

Hep bu nale-i şekvâ ile âfâkı titretiyoruz. Ma'mâfih hiç kimse şimdiye kadar ciddi bir çare-i es'ad göstermemişti. Siz eser-i alinizde bir tarik-i terfîh gösteriyorsunuz ki fikrimce turûk-ı melhuzanın akser ve ensebidir. Evet, hiç şüphe yok, kadınlarımızı şimdilik tenvîr ve takviye ile iktifâ etmeliyiz, ta ki ferdaların kendilerine getirecekleri vüs'at-ı hukûku hüsn-i istimâle hazırlansınlar...

Bu çareyi ararken vasâyâ-yı nisâiyûna kulaklarınızı tıkadığınızdan dolayı ne kadar isâbet buyurdunuz. Nisailik zehrini kadınlarımıza aşılamak o asude nişînân-ı ismet ve safvete edilebilecek düşmanlıkların en vehîmü'l- avâkibidir. Bizim aramızda hadd-i lüzûm ve

kifâyeden fazla esbab-ı tefrika varken bir de kadınlarımızla erkeklerimiz arasına (Feminizm) ateşi düşerse artık selamet ve saadet-i atiyyemizden ne kadar ümid-var olabiliriz?

Aleksandır Düma'nın oğlu:

-İstiklal kadınların ölümüdür.

dermiş. Cünûn-ı hürriyyetle şaşılanan 'uyûn-ı nisâiyûna bu sözün umk ve dehşetini göstermeli. Fi'l-hakika nisaîlerin programına tevfikan ıtk-ı nisvân itlâk-ı nisvândır.

Bugün elele yaşayan iki cins yarın ma'reke-i maîşette yumruk yumruğa gelecek: Bu halde cemi'yet-i beşeriyye dediğimiz şey kendi yavrularını yutan bir dev-i müstesnâ mâhiyetini almış olmaz mı?

Nisâilik bir elem ve bir isyan ifade eder. Nisâiyûnun kadınlar fırkasına acır, erkekler bölüğüne cehr-i bâl ile gülerim ve zekâ-yı müstesnânızın bu zümre-i sebük-magzândan iftirâkı bana öyle bir hiss-i inşirah verdi ki...

Cenâb Şehâbeddin

AHMET REFİK BEY

Pir târîhin genç muhibb-i muhteremi Ahmed Refik Bey ancak otuz iki yaşında, gelmiş geçmiş bütün müverrihlerimizden daha ziyade sahib-i âsâr dır. İstikbal için en va'adli târîh-nüvisler inkılap devirlerinde doğar... Tukiditus, Naima, Mişle gibi. Refik Bey Sultan Abdülhâmid-i Sani devrinde doğdu, yaşadı. İlk mesaisini telifât-ı askeriyeye vakfetti. Temmuz inkılabına kadar otuz şu kadar askeri eseri, Osmanlı zaferlerini müstağni zafer-nameleri intişâr etti.

Sultan Mehmed-i Hâmis devrinde tek başına bütün bir târîh kütüphanesi yazmaya koyuldu. Berlin'de, Paris'te , Londra'da daima bir heyetin teâvünüyle çıkan bir târîh-i umumîyi velûd bir himmetle cilt cilt bi'z-zât yazdı. Osmanlı târîh telifinde bir mebde' addedilmeye şayan bu eseri yad ederken müverrihin tâbi-i gayûru Hilmi Bey'in namını anmamak küfrân-ı ni'met olur.

Bizde ilk şemme-i ilmi veren bu külliyattan sonra Senyobus'tan o kadar vâkıfâne tercümesi üç cilt "Târîh-i Medeniyyet" ve târîh-i milliyi ıtrâ usulüyle yazdığı Safahât geldi. Refik Bey'in kol kol ayrıldıkça tükenmeyen feyz-i isti'dâdı bu son vadide bi'l-hassa semerât-ı nefise verdi. "İkdam"da hepimizin her sabah tehalükle okuduğumuz "Lale Devri, Târîhi Simalar, Köprülüler, Felaket Seneleri, Kadınlar Saltanatı" gibi safahat-ı ezmine yalnız ıtrâ-yı târîhî usulünün değil, gazetecilikte târîh nev'inin de birer numûnesidir.

Ahmed Refik Bey Mekteb-i Harbiye'den mezundur. On sene de yüzbaşılık rütbesini ihraz ve mekâtib-i Rüştiye-i Askeriye ve Harbiye'de on iki sene muallimlik etti. Meşrutiyyet'ten sonra Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dâiresi Ceride kısmına tayîn eyledi. Daha sonra târîh encümenine dâhil oldu. Faaliyetini tamamıyla Osmanlı târîhine vakfetmek aşkıyla silk-i askeriyeye veda etti.

Ahmed Refik Bey Büyükada'da sade bir köşkte en eski Osmanlı ve en yeni Alman müellifatı ortasında münzevi bir hayat sürer. Bir Fransız tabiriyle kendi zâde-i âsârıdır.

Y. K.

OSMANLI TÂRÎHİNDE KADINLAR

Osmanlı târîhinde kadınların pek mühim tesîri vardır. Kânûnî Sultan Süleyman'dan sonra devletin en mühim ricali kadın nüfuzuna tâbi‘ olduğu görülür. Hususuyla padişahların tab‘an zayıf, eski cengâverâne düşüncelerden mahrumiyetleri kadın nüfuzunun artmasına sebebiyet vermiştir.

İlk devirlerde kadınların idâre-i devlet üzerinde o derece tesîri yoktu. Nilüfer Sultan saf ve afîf bir hayat imrâr ediyordu. Orhan Gazi tekfurların kal‘alarını dolaşırken o misafirler kabul ediyor, sarayın idâresiyle meşgul oluyordu. Bizans İmparatorları ile Anadolu beylerinden alınan sultanlar devletin siyaseti üzerinde muzırr bir tesîr icra etmiyorlardı. Teodoralar sarışın ve tarâvetli hüsnleriyle, devlet-i şahlar ahlak ve faziletleriyle Türk âile hayatına numûne teşkil ediyorlardı. Kadınlar beyninde ma‘rifet de terakki ediyordu. Zeynep ve Mihrî Hatun gibi şâirler ilmen ve hissen yüksek bir sınıf teşkil eyliyorlardı. Zeynep, musikiye intisabıyla da temeyyüz ediyor, bilhassa:

Şeha bu suret-i zîbâ sana Hak'tan inayettir

Sanırsın sure-i Yusuf cemalinden bir ayettir

Senin hüsnün, benim aşkım, senin cevrin, benim sabrım

Dem-a-dem artar eksilmez, tükenmez, bî-nihayettir.

gibi rikkat-i hisse numûne olabilecek bedî‘alar vücuda getiriyordu.

Bu devirde cariyelerin padişahlar üzerinde hiç bir nüfuzu görülmüyordu. Yavuz Sultan Selim, saray zevklerine bîgâne, Karabulut'una binmiş, Çaldıran'dan Suriye'ye, Suriye'den Kahire'ye, ateş-nâk çöller ortasında koşuyordu. Kahraman padişah vatan aşkını bütün aşkların fevkinde tutuyordu.

Fakat oğlu Kânûni Sultan Süleyman, büsbütün başka bir histe idi. Babasının altınlarla doldurduğu hazineleri azamet ve tantanaya sarfediyor, kadınlara karşı büyük bir zaaf hisseyliyordu. Kânûni'den sonra esaretten sultanlığa irtikâ eden kadın simaları, Osmanlı târîhinde dilber ve narin tavırları, harîs gönülleriyle tatlı fakat muzırr bir hayal gibi gelip geçiyordu. Bu hayaller ortasında harem-i sultanın fettân nazarları Safiye Sultan'ın tama‘kâr,

paraya harîs siması, Kösem Sultan'ın hırs-ı saltanatla ma'lûl gözleri, Tarhan Sultan'ın kahırlarla buruşmuş nasiyesi farkediliyordu.

Saraya Türk kadınlarının girdiği görülmüyordu. Vatan ve milliyetle hiç bir alakası olmayan ecnebi kadınlar Osmanlı saltanatını ihtiraslarına, zevklerine vasıta ittihâz ediyorlardı.

Hürrem Sultan, cinayetleri ve ihtirasıyla hepsine tefevvuk ediyordu. Sultan Süleyman bu fettan Rus dilberinin tezvîrâtıyla cinayetler îkâ eyliyordu. Hürrem Sultan Kânûni'ye sevgili vezirini bir gece, sarayının müzeyyen bir odasında uyurken boğduruyor, yerine damadını sadr-ı azam yaptırıyordu. Sadâreti damadına temin ettikten sonra saltanata da göz dikiyor, oğlunu Kânûni'ye varis etmek istiyordu. O zaman bed-baht Sultan Mustafa, Kânûni'nin büyük oğlu bu ihtirasa kurban oluyordu. Artık cinayetler birbirini velyediyordu: Şehzade Cihangir'in kederinden vefatı, Sadrazam Ahmet Paşa'nın haksız yere itlâfı Hürrem Sultanın son cinayetlerini teşkil eyliyordu. Kânûni'nin sevgili hâsakîsi vefat ettikten sonra, ektiği fesad tohumları büyüyor, oğlu Bayezid ile diğer oğlu Selim birbiriyle çarpışıyordu. Bu feci' muharebeler Şehzade Bayezid'in masum yavrularıyla beraber İran'da şehid edilmesine sebebiyet veriyordu.

Hürrem Sultan'dan sonra, Köprülüler devrine kadar kadın nüfuzu müessir ve muzırr bir surette devam ediyordu. Nur Banular, Safiye Sultan'lar vükelâ-yı devleti ellerine almışlar, mansıpları para ile sattırıyorlar, hazine-i devleti zevklerine tahsis eyliyorlardı. Padişahlar Venedik ve Rum dilberleri elinde meshûr, tabi'i zaafları ile devleti de milleti de felaketlere sürüklüyorlardı. Sultan İbrahim'in samurlar içinde kadın sesleriyle ser-mest idâre-i saltanat etmesi Osmanlı Devleti'ni büsbütün kadınlar eline bırakıyordu. Cinci hoca tütsüleri ve nüshalarıyla padişaha kuvveti tedârikine çalışıyor, Valide Kösem Sultan oğlunun etrafını cariyelerle dolduruyordu. Saray kadın zekâ sıyla idâre ediliyordu. Sultan İbrahim'in hasakisi Tarhan Sultan, kayın validesini çekemiyordu. Gelin ile kayın valide asabi bir ihtiras içinde birbirini öldürtmek, perişan etmek istiyorlardı.

Bir gece saray heyecanlı ve müthiş bir an geçiriyordu. Valide taşlığında ağaların yalın kılıç dolaştıkları görülüyor, bir kaç dakika içinde acıklı, müessir bir feryad ortalığı velveleye veriyordu. Kösem Sultan gelini için kurduğu tuzağa kendi düşmüş Turhan Sultan daha evvel davranmış, Kösem Sultan perde bağlarıyla boğulmuş, sapsarı, bî-ruh kanlar içinde yatıyordu.

Bu kanlı netice ile kadın nüfuzu da eski tesîrini gaib ediyordu. Tarhan Sultan rakiplerinden halâs olduktan sonra hükümeti Köprülüler'in eline teslim eylemişti. Artık

devletin harici ve dâhili siyasetine karışmıyordu. Köprülüler baba oğul eski fenalıkları ıslah ediyorlardı. Devlet harici ve dâhili nüfuzunu iktisâb ediyordu. Fakat Kânûni devrinden itibaren başlayan bir asırlık kadın saltanatı devletin vücudunu sarsmış, Köprülüler idâresi müthiş sükûtu bir müddet kadar tevkif edebilmişti. Köprülülerin vefatından sonra feci' bir inhitât Osmanlı İmparatorluğu'nu sarsıyordu. Ordular mağlup oluyor, vezirler katlolunuyor, bir buçuk asırlık parlak fütuhâtın neticesi tebâh oluyordu. Viyana'ya kadar ilerleyen Osmanlı hududu bu felaketten sonra, Tuna gerisinde düşman darbelerine daima maruz , eski vüs'atini de kaybediyordu.

Ahmed Refik

ABDULLAH CEVDET BEY

Müteveffâ meşhûr (Gibb)'in beş büyük cilt üzerine yazıp da ikmale muvaffak olamadığı(Eş'âr-ı Osmaniyye Târîhi)nin altıncı ve son cildini tertip ettiğim zaman Doktor Abdullah Cevdet Bey'e o kitabımda bir mühim yer göstermiştim. O uzun mütala'a-i tenkidiyeyi burada pek muhtasar olarak arzedeceğim:

Abdullah Cevdet Bey (1869) sene-i miladiyesi Eylülünün dokuzuncu günü dünyaya gelmiştir. İbtidâî tahsîlini memuretü'l- aziz Rüştiye-i Askeriyesi'nde ikmal ettikten sonra ilk defa olarak İstanbul'a gelmiş ve Kuleli İdadisi'ne girmiştir. Orada usulüne tevfiken ders görüp hazırlandıktan sonra da Tıbbiye-i Askeriye'ye kabul olunmuş ve tabib yüzbaşı diplomasını alarak çıkmıştır.

Ben doktoru tanıyalı yirmi sene kadar oluyor. O vakit kendisini bir (tıbbiyeli) olarak tanımıştım. Edebiyat, fakat inkılapkâr, hatta isyan-perver bir edebiyat onun ruhunu ateşliyordu. O zamanlar, meşhur Kemal'in nefehâtıyla genç ve hayal-perest gönüllerin yaşadığı demlerdi. Gençlik ve o gençliğin başında Ali Ferahlar, Abdülhalim Memduhlar, Kemal'in üslubuyla hitap etmeye özeniyorlardı. Abdullah Cevdet (Abdülhalim Memduh)u yakından tanımıştı ve ona az çok medyûn-ı şükran olduğunu itiraf ediyordu. Doktorun eş'ârında o zamanın ateşi vardı ve sönmemiştir. (Kahriyat) namıyla Avrupa'da neşretmiş olduğu mecmu'a-i eş'ar, o ateşin kıvımcımlarıdır. Bu kitapta şâir, istibdâdı cüretkâr bir lisanla istihkâr ediyor.

Herkesin taptığı istibdadın,

Çiğnedim sütûtunu, kudretini.

Nice yıl azm u sebat u dadın

Bekledim gamlı sırr-ı fikretini

gibi kıt'alarla bu sinirli kitap baştan başa doludur.

Bu heyecanlı şâir başka şeylerle meşgul olmaya idi, şüphe yok ki biz de hamiyyet ve hamâset vadisinde en güzel şiirler vücuda getirecek ve henüz edebiyatımızda müstakilen mevcut olmayan bu (cins-i eş'ar)ı ibdâ' edecek idi. Lakin edebiyatın bu türlüsü kendisini siyâsîyâta, içtima'iyâta, felsefiyâta zorla sevketmiş ve Abdullah Cevdet Bey bütün bu mesail

ile uğraşmıştır. Mütefekkirler arasında bilhassa (Bohner), (Karl Foht), (Hegel) ve biraz da (Sipensır)ın âsâr ve efkârıyla ülfet etmiş ve onları beğenmiştir. Bu adamların şâkirdi olduğunu itiraf eyler.

Sevda-yı hürriyyet ve aşk-ı hakikatin hummâsıyla bu genç dimağda hâsıl olan halet-i ruhiye, tabii kendisini mahbesten mahbese menfadan menfaya attırmıştı. Son menfası olan Trablusgarp'tan (Fezan)a Afrika'nın vasat-ı cehennemisine gönderilmek üzere iken Avrupa'ya firâra muvaffak olabilmişti. On seneden ziyade Avrupa'da yaşayıp çalıştıktan sonra Mısır'a geçti. İhtisâs-ı tıbbiyesi olan göz hekimliğini icraya koyuldu; mamâfih Cenova'da iken tesis etmiş olduğu matbaa-i (İctihad)ı takımıyla Mısır'a nakletmiş olduğu için bir taraftan da kitap basmak ve hürriyet-perverâne eserler neşretmek suretiyle matba'asını yaşatmaya çalışıyordu. İhtilal-kârâne harekâtın cümlesi ile alakadâr bulunurdu. Hatta İttihat ve Terakkî Cemiyyeti'nin ilk müesislerinden başlıca biri kendisidir.

Abdullah Cevdet Bey ilân-ı Meşrûtiyet'ten biraz sonra İstanbul'a avdet ederek yine matbaasını beraber getirmiş ve (İctihat) yine devam etmiştir. Bu gazete Türkiye'de teceddüd-perverâne bir hareket-i fikriye uyandırmak istiyor ve radikal görünüyor. Bu, doktorda bir emel, bir eski emeldir ki onu ihya etmek için Abdullah Cevdet Bey ömrünü ifnâ etmektedir.

Şâir olmak itibarıyla bu zâtın, son devr-i edebi târîhinde mümtaz bir sima olduğunu tasdîke mecburuz. Türkçe eşârından ma'adâ Fransızca bir çok lirik şiirleri vardır ki bir kaç kitap teşkil eder ve matbû'dur. Farisi şiirleri de vardır. Böyle bir kaç lisan üzre şiir yazabilmek ve şâirlikle beraber fünûn ve felsefiyyat ile mütevaggil bulunmak bir taraftan bi'l-fi'l-inkılâb-ı siyâsî ve ictimâî cereyanlarına karışmak, diğer taraftan da kitap yazmak, matbaa işletmek, gazete idâre etmek, el-hâsıl terakki meydanında bu derece gayretle yarışmak herkesin kârı değildir. Şâirliğine gelince, (müteveffâ Mister Kip)in takdîri kâfîdir: Abdullah Cevdet'in (Şekspir) hakkında yazmış olduğu Türkçe manzumeyi (Kip), târîhinde zikretmek için nazmen İngilizce'ye tercüme etmiştir. O tercüme bugün benim elimdedir. Abdullah ile Kip zaten tanışır ve görüşürlerdi. Kip'in doktora yazmış olduğu mektuplar dahi Ecnebi bir tahririn bu şâir hakkında kadir-şinaslığı isbât edecek derecededir. Onları dahi gördüm.

Abdullah Cevdet Bey şu günlerde şiir yazıyor gibi görünmüyorsa da bir çok âsâr-ı nâfi'a vücuda getirmek için çalışmakta devam ediyor. **Rıza Tevfik**

TEVHİDE GİDELİM ?

Meş'ûm bir harbin ferdâ-yı hüzn ve harabiyetindeyiz. Balkan Harbi'nin infilâkından takriben bir buçuk sene evvel (İctihat)ta harfiyyen: "Avrupa'ya yaklaşalım, aksi halde, Avrupa bize yaklaşacak; biz Avrupa'ya gidelim, aksi halde Avrupa bize gelecek" diyordum. Bundan ne demek istediğimi anlamış olanların çok olmadığını bilirim. Bu kaziyyenin delil ve isbatlarını, yirmi seneden beri başka yerlerde ve bin fırsatta göstermiştim.

Bir vücut, bir elsiz, bir ayaksız,bir kulaksız yaşayabilir; fakat kalpsiz ve dimağsız bir vücudun yaşamak imkansızlığı meydandadır.

Anadolu, Osmanlı İmparatorluğu'nun göğsü ve dimağı demektir.

Şimdi, yaşamak isti'dat ve istihkakımıza fiili beyneler vermek zamanındayız. Bir memleketin en mühim kuvvet ve kıvâmı, ahalisini teşkil eden efrâdın müşterek hissiyâta, müşterek menâfi'a, müşterek vicdana malik bulunmasıyla hâsıl olur.

Ben bu üç nev' iştirâkin ve yahut müşterekiyyetin neler yaptığını İngiltere'de aramak, orada göstermek istemem. Avrupa'nın, içinde ömr-i gurbetimin en büyük bir kısmını geçirmiş olduğum ve:

Vatana vakfedip tabâbetimi

Gömdüm İsviçre'ye şebâbetimi

satırlarında yad ve terennüm ettiğim (İsviçre)ye nazarımı çeviriyorum.

İsviçre 22 kantondan müteşekkil bir hükümetçiktir Her "kanton" bizim nahiyelerimizden daha küçük bir mesâhâ-i sathiyyeye maliktir. Bu "kanton"ların her biri müstakil birer cumhuriyetlerdir. Her cumhuriyetin, kendisine mahsûs kânûn-ı esâsisi ve nizâmâtı, kavânini vardır. Her "kanton" ahalisinin fıtrat ve temâyülü kendi kânûn-ı esasisini imlâ etmiştir. Mesela (Cenova) kantonunda idam cezası yoktur. İki buçuk saat uzağında bulunan (Lozan) kantonunda (Freyburg) kantonunda caniler idam olunur. Hafızam yanılmıyorsa 1901 târîhinde (Cenova)da (Lükeni) isminde İtalyan bir anarşist Avusturya'nın melek yüzlü, melek özlü melikesi cennet-mekan (Elizabet)i vahşiyâne bir surette itlâf etti. (Cenova) Cumhuriyeti mevcut kânûnları bunun ne Avusturya'ya, ne İtalya'ya teslimine, ne de idamına müsait değildi. Bu sebepten katil hapsedilmekle iktifâ olundu.

Bu vak'a-i feci'ayı zikretmekten maksadım, İsviçre hükümeti müstakilesini teşkil eden "kanton"ların istiklâlini göstermektir.

Biri birinden bu kadar farklı bu kadar müstakil olan kantonların ahalisinde, belki hiç bir memleket halkında görülemeyecek derecede vahdet-i vicdaniye vahdet-i siyâsiye vardır.

Bundan mâadâ, İsviçre ahalisi ırken de mütecânis değildir. Sekenesi Fransız, Alman, İtalyan ırklarından olan kantonlar vardır. Fakat bunların hiç biri Almanım, Fransızım, İtalyanım demez. Herkes tekellüm ettiği lisanla, İsviçreliyim der. İsviçre'nin ve yahut tek bir İsviçreli'nin istiklâline, haysiyetine va'ki olacak en küçük bir tecavüz her İsviçreli'nin gönlünde bir gazap tufanı koparır. Herkes "Un pour tous et tous pour un" diyerek yerinden fırlar. Muhtelif unsurları böyle bir vahdet-i ruhiye ile müttehid olan bir kavim hakikaten mehîb ve zî-şevkettir. Bunu yapan iştirâk-i menâfi, iştirâk-i hissiyât değil de nedir?

Zemâm-dârlarımızın hulus-ı niyetinde şüphemiz yoktur. Evliya-i umûrumuzun hedef-i maksûdu elbette beyne'l-anâsır iştirâk-ı menâfi' tesis etmektir.

Bir hükümet-i şedîde, kendisine karşı fenalık yapılmasına ma'ni olur. Fakat kendisine iyilik yaptırmaya muvaffak olamaz. Bir memleket ise yalnız hâdimlerin bulunmamasıyla beka bulamaz, hâdimleriyle yaşar. Ben vücud-ı muhâlefetten değil adem-i muhâlesattan korkarım. "Zorla güzellik olmaz" meseli Türk hikmet-i avâmıdır, ki mahz-ı hikmettir. Genç ve azimkâr hükümetimiz bu satırlarımın altına hatt-ı dikkat çekmeme ihtiyaç bırakmayacak derecede fatîn ve mahlastır.

Demek, ki ba'demâ Osmanlı İmparatorluğu'nun bekâsı, ümranı, şevketi, serveti, hangi ırk ve milliyetten ve ya mezhep ve dinden olursa olsun her ferd-i Osmanî'nin münka'atına muvâfik olacak.

Zaptedilen bir memleket ahalisinin gönülleri celbolunmadıkça hakikat-i halde memleket zabt ve fethedilmiş demek değildir.

Biz Balkanlarda mağlup olduk; fakat bizim galibimiz (Bulgarya)dan (Sırpya)dan, (Yunanistan)dan, (Karadağ)dan ziyade bizim Avrupa vilayetlerimizdeki kendi teba'a-i gayr-ı tâbiamız idi. Biz kendi memleketimizde değil, kendi toprağımızda değil, fakat bir düşman memleketinde harbettik. Önümüzde Sırp bataryası patlarken arkamızda da Sırp teba'amızın tabancası, tüfengi sırtımıza boşalıyordu.

İsviçre, mesela Almanya ile harp ve cidal halinde bulununca (Bern) kantonu -ki tamamen Alman unsurlarıyla meskundur- ahalisinin İsviçre istiklalini ve tamamiyet-i mülkiyesini, kanının son damlasını akıtıncaya kadar, müdafʿaa edeceğinden zerre kadar şüphe edilebilir mi? Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden muhtelif unsurların adedi azaldı. Müslüman unsurları bir unsura irca‘ etmek -şimdilik- pek kolay olduğundan bu müşterek menâfi‘, müşterek hissiyât, müşterek efkâr ile tevhit edileceklerin adedi daha azalmış olacaktır.

Benim bugün zihni azamet ve heybetle işgâl ve iş‘âl eden, tevhittir. Tevhide gitmektir. İttihadı seviyorsak tevhide gidelim. Çünkü ittihada hakiki ve hayati kuvveti ancak tevhitten getireceğiz.

Doktor Abdullah Cevdet

FÂLİH RIFKI BEY

Arabî 1311'de İstanbul'da doğmuş ve tahsîlini Mercan İdadisi'yle Dârü'l-Fünûn'da geçirmiştir.

Edebi hayatı Servet-i Fünûn'da neşrettiği bir şiir ile başlamış, bilâhire Tanîn gazetesinde âsâr-ı nesriyesini neşretmiştir ki Tanîn'e bu sadakati haftalık İstanbul mektupları yazmak sûretiyle hâlâ devam etmektedir.

Son sene de hükümet memuriyetine girmiştir. Şehbâl ile diğer gazetelerde son harp esnasında yazılmış mensur hikaye ve şiirleri intişâr etti.

Meşrûtiyet'ten sonra yazmaya başlayan gençler arasında Fâlih Rıfkı Bey en seri' ve en iyi bir surette kendisini tanıtmış olanlardandır. Üslubu, şayan-ı dikkat bir incelik ve bi'l-hassa büyük bir servet-i hayal arzeder.

HALİÇ

Haliç'in, bu ihtiyar şâirin yegâne eseri şudur: Sadâbâd... O yıllarca, zarif sahillerin ibdâ'ı için dalgalarının çırpınıp yorulduğunu duymuş, yeni çimenlere serin sularını serpecek bir bulutu uzun günler beklemiş, nihayet binlerce zâiri kendi kucağı üstünde bu eserin nefis mimarisini seyre taşımıştır. Ve şimdi Sadâbâd kaza ile mündericatı silinmiş bir kitap çıplaklığından başka bir şey göstermez. Bazen farkedersiniz ki bu dar ve dolaşık girintide ihtiyar şâirin göğsü bed-baht eserinin enkazına ağlayan bir hicran ile şişkin ve kabarıktır. Siz çıplak Sadâbâd'ı gezdiğiniz sırada onun tıpkı kendini anlatamamaktan korkan bir genç şâir merakıyla gözlerinizi arıyormuş gibi sahile tırmanışı vardır. Sonra nâ-hoşnud bakışınızı görünce onu tekrar kumları üzerine düşmüş, ve nev-mid ve müessif bir ses bırakmış görürseniz, bu ses güya size "heyhat göreydiniz" der.

Sadâbâd ne kadar seneler var ki rüzgarın parmakları arasında sihr-âmiz sesler çıkaran ağaçlarını, gaşy ve mesti içinde erguvan evrâkı dinleyen kadın başlarını kaybetmiştir. Ve kaç defa, ilkbaharın yeşil günlerinde, rüzgarın parmakları bu mutî' telleri beyhude aramış, sonra bütün bu esrarengiz aletlerin yerinde boş ve sıcak bir satıhtan başka bir şey bulamayınca hırçın ve müşteki seslerini uzaklara doğru haykırmıştır. Haliç'in kalbinde Boğaz'a karşı bir kıskançlık ve istihfâf duygusu yaşar. Hiç bir zaman, bulanık sularıyla köprü gözlerini geçtiği günler, boğazın müterennim ve müstağni ceryanını la-kayd görmemiş ve böyle oraya her gittikçe bir daha gelmemeye yemin etmiş gibi hiddetli ve çılgın dönmüştür. Bazen bu lâübâli gence nasihatçi bir ruh ile yavaş yavaş hitâp eder:

"Zavallı çocuk, henüz ağaç dallarına dokunmayan rüzgar görmedik. Bir gün sende ivicâclı bir yolun dağlarının yeşil göğsünü deldiğini, zümrüt ağaç dilimlerinin ya bir kapı, ya bir tavan üzerine yama olduğunu göreceksin. O zaman tıpkı benim gibi bulanık ve ihtiyar, hep o mâi ve durgun ufukları, müveccihleri ılık ziyalara karşı kabaran serbest ve muhteşem kardeşleri kıskanacaksın"

Sonra sesini duymayan bu şuh ve mecnun sular önünde gayzının bir daha tutuştuğunu duyar ve bir daha gelmemek yeminiyle yine kendi yatağına, o mahallelerin kıyılarına dönmek için kıvrılırken, hiç işittirmeyerek, kendi kendine tekrar eder:

-Benim gibi kıskanacaksın.

Fâlih Rıfkı

REFİK HÂLİT BEY

Refik Hâlit Bey 1304 senesi Martının ikinci günü İstanbul'da tevellüt etmiştir. Ced-be-ced İstanbullu'dur. Tahsîl-i ibtidâîyi bir mürebbiye tarafından evde gördükten sonra Mekteb-i Sultânî'ye, ba'de bi'l-imtihân Mekteb-i Hukûk'a girmiştir. Aynı zamanda memuren Maliye Nezareti'ne de devam ederdi. Meşrûtiyet'in ilânı üzerine mektebi de memuriyeti de ihtiyarıyla bırakarak memleketi mümkün mertebe tanımak arzusuyla Anadolu'ya seyahatler yapmış; ahali ve tabâyi'ini öğretmek için Bursa, Konya, Ankara, İzmir, Tire ve Manisa 'da ikamet etmiş, sonra Avrupa'yı dolaşmaya çıkmıştı.

Bu seyahat ve cevlânlardan avdetinde gazeteciliğin gavamız ve dekâyıkına vukûf kesbetmek maksadıyla zaten âile ahbabından olan Ahmet İhsan Bey'e müracaat etmişti. Makale yazmak ve imzasını tanıtmakla iktifâ etmek istemezdi, sanatını esasından öğrenmek arzu ederdi. Binaenaleyh o sırada yevmi dahi neşredilen "Servet-i Fünûn"a devama başlamış ve mütercimlik, müsahhihlik, muhâbirlik, hatta biraz da mürettiplik gibi muhtelif vazifeleri fahriyen ve kemal-i şevk ve hevesle îfâ etmişti. "Servet-i Fünûn" yevmi nüshasını tatil edince diğer akşam gazetelerine devam ve muavenetle imzası tahtında ilk makalelerini o sütunlarda neşreylemiştir. Bu esnada "Fecr-i Ati"nin teessüsüne de sarf-ı gayret etmiş ve mahfel-i edebînin müferrit bir müdavim ve müdafi'i kesilmişti. Bir taraftan akşam gazetelerine içtimaî ve ilmî ve bazen baş makale olarak bentler yazıyor, diğer taraftan da "Haftalık Servet-i Fünûn" ile sair birçok resâil-i edebiyyeye hikaye ve mensur şiirler göndermek suretiyle yardım ediyordu. Bu hikayeler sade, canlı ve gayet milli addediliyor ve muharririne nesl-i ahir hikaye-nüvisleri arasında mu'tina bir mevki' veriyordu.

Refik Hâlit Bey "Son Havadis Gazetesi" namında ancak on beş nüsha intişâr edebilen bir yevmi akşam gazetesi de tesis etmişti."Sada-yı Millet"te Ahmet Samim'in samimi ihbâsından ve bu gazeteninde muavineyn-i tahririyesinden idi. "Servet-i Fünûn"a birkaç defa "İstanbul Postası" ve "Şiir ve Tefekkür", "Rübab" gibi bazı resail-i edebiyyede "Hafta-i Tefekkür" ve "Hafta-i Tahassüs"ler yazmıştır.

Hiciv ve mizaha "Ferc-i Ati"deki arkadaşlarının "portre"leriyle başlamıştı. Fakat "Kirpi" imzası ilk defa "Kalem"de görülmüştür. Sonra Cemil Bey "Cem"i tesis ettiği zaman Refik Halid Bey'in de muavenet-i kalemiyesini temin eylemiş ve bu mecmu'a birinci def'a-i intişârında da, ikincisinde de daima "Kirpi"nin riyaset-i tahririyesi altında bulunmuştu. "Haftalık Laf u Güzaf"ları "Vak'a-nüvis" nam-ı müste'ârıyla yazardı.

"Cem"in fasıla-i intişârı esnasında Refik Halid Bey "Şeh-rah" ile hem-rahları olan aynı gazetelerin birinci sahifelerine "Kirpi Diyor ki:" Ser-levhası altında icrâât-ı hükümeti tenkiden makaleler yazardı. Bu makâlât o kadar rağbet kazanmış ve "Çinliler'e Nasihat" ünvanlı makaleyi müteâkip bu rağbet o derece artmıştı ki "Kirpi" imzalı nüshalar her günkülerden pek fazla satılmaya ve bu eserler hemen vilâyât gazetelerine naklolunmaya başlamıştı.

Kâriinin tahriri talep ve arzuları üzerine bu makâlâttan bir kısmı "Kirpi'nin Dedikleri" namıyla kitap tarzında da tab' edilmiş ve basılan iki bin adet nüshanın az zamanda mevcudu azalmıştır.

Refik Hâlit Bey gazeteler darbe-i tatile uğrayıp sahne-i matbû'at kendisine kapandıkça Eren köyünde tavşanları, kedi ve köpekleriyle âsûde ve münzevi bir hayat geçirir ve İstanbul'dan çekilirdi. Bir buçuk seneden beri ise gerek edebi, gerek siyâsî hiç bir suretle alem-i tahrire iştirak etmeyerek tekrar memuriyet hayatına avdet eylemiş ve müte'akiben Sinop'a i'zâm edilmiştir.

İNEĞE, ÖKÜZE VE BUZAĞIYA DÂİR...

Evet, ineğe, öküze ve buzağıya dâir... Fakat ne biçim inek, ne çeşit öküz, ne cins buzağı? Hiç biri benim bugüne kadar bildiklerime müşâbih değil; mesela davul makaraya, kuş kovaya, insan havuca ne derece benzerse benim vaktiyle bildiklerim, burada gördüklerimde ancak o derece benziyor... Zaten şu berbat memleketin kadını, kısrağı, taşı tuğlası; sözü , sazı bir başka nev'-i acâip şey. Etrafıma bakıyorum da İstanbul'a pek yakın addedilen bir mevki'de olduğuma kat'iyyen inanamıyorum. Ümransızlığın bu derecesin insan kazaen çukura düştüğü günün akşamı göreceği karışık rüyalarda bile muhakkak tesadüf edemez...

Pay-ı tahta iki günlük yolda mıyım yoksa Mavera-yı sedd-i Çinde mi? Daha layıkıyla tayîn edemedim. Sanki buraya Sirkeci rıhtımından bindiğim kocaman bir vapurla rahatça ve kırk saatte değil, karbanlarla, taht-ı revanlarla bî-hesap dağlar, diyârlar geçerek; kıtalar, iklimler değiştirerek on yılda geldim. Sanki binmediğim ne kelek kaldı, ne kızak, katılmadığım ne deve kafilesi bıraktım, ne fil sürüsü... Hülasa ben muhitime, muhitim bana hiç aşina değiliz. Deve kuşuyla bir kafese konmuş fok balığı gibi o beni anlamıyor, ben onu... Karşı karşı yedi aydır elân somurtuyoruz. Müvâsaletimin ilk günleri Menam'da musallat oldu: Abide-i hürriyet boyunda ve o kadar pür-silah ve mehîb eli kargılı, sırtı toplu bir süvari karşıma çıkıyor ve okuduğum yurt ve ocak makalelerinin su-i hazmı neticesiyle midir, nedir? Mızrağıyla olduğum yeri göstererek bana "Altay Altay" diye haykırıyordu. Ter ve ateş içinde sıçrayarak uyanıyordum. Burası hakikaten bir başka dünya, bir başka diyâr! Karabatak gibi balık avıyla meşgul inekler, köpeklerle oynayan ve üstelik bir de ağaçlara tırmanan buzağılar gazete kağıdından şişe mantarından tutunuz da cam bileziğe, sigara paketine kadar ne bulursa hokkabaz-vâri yutan o gözler var ki böğürüşlerine, boynuzlarına vesâir bazı alamet-i fârikalarına rağmen bir türlü kendilerine şu isimleri veremiyorum, bir türlü buna cesaret edemiyorum.

Geldiğimin akşamıydı, karanlığa ve denize karşı bir sigara içmek arzusuyla pencere önünde duruyordum, gözüm sahilde dolaşan dört ayaklı bir mahlûka ilişti. Kumsalda geziyor, suya semaya bakıyor, uzakları tetkik diyor ve ara sıra eğilip bir şeyler yiyordu. Merak içinde kaldım, nazarlarımla pür-dikkat takîb ettim. Bu mahlûk-ı leyli neden sonra sahilden ayrıldı, gayet betaitle yürüyerek ve kocaman başını sağa, sola ağır ağır sallayarak kapı aralıklarını, duvar kovuklarını tecessüsle, fevkalâde ihtiyat ve meleke ile aramaya başladı. Köpekten büyük, fakat eşekten de adeta küçük olan şu hayvan-ı meçhulün ismini, cinsini tayîn edemedim. Ben bunu halle uğraşırken bir hışıltı işittim: Esrarengiz mahlûk biraz evvel attığım

gazeteyi, sesinden ve beyazlığından tanıdım, yakalamış, ağzında çeviriyor, kağıt bu beyaz parça karanlığın içinde hışırdayarak ufalıyor, ufalıyor, kayboluyordu. Yani bu obur hayvan onu iştihâ ile, hırs ile yiyordu.

Kağıt parçalarını bu kadar mahzûziyetle yutan ve gece yarıları sessiz, sedasız, vakûr ve mütehayyil deniz kenarlarında dolaşan şu garip hayvanın ruyet-i vesvese-dâri karşısında kendimi hakikaten uzak, vahşi diyârlara gitmiş farzettim ve gönlümde bir hüzün, dimağımda bir ukde ile bî-huzur yattım.

Halbuki ertesi gün her şeyi anladım. Meğerse burada, diyâr-ı felakette inekler de insanlar vesâir hayvanlar gibi gayet garip, gayet sefil bir ömür sürerlermiş... Ama ne ömür .Ahır nedir bilmezler, tımar ve yem yüzü görmezler, İstanbul'un eski köpekleri ne ise, ne tarz hayat geçirirlerse öyle kar ve güneş altında, apaçıkta kıvrılır, yatarlarmış... Binaenaleyh bulundukları arazi gayet arızalı ve arızası nisbetinde gayr-ı münbit olduğundan tesîr-i cû' ile sade balık, yosun, kağıt değil, paçavra filan da yerler, hatta çeşmelerin kurşun borularını da kemirirlermiş! Sübhane men gayr.

Kayalar üzerinde gezinmekten hepsinin ayakları tebdil-i şekl etmiş, sertleşmiş, pençeleşmiş... Dallara uzanmaktan boyunları incelmiş, gözleri zemine ileriye değil, yukarıya bakacak derecede yerlerini ve bakışlarını değiştirmiş... Tuzlu sularda biten yosunları yemekten, sokaklara atılan balık başlarını yutup, istiridye ve midye kabuklarını yalamaktan ciğerleri kavrulmuş, boyları ufalmış, suratları kurulaşmış, hülasa öyle bir hale gelmiş ki artık dünyanın sair cihetlerindeki hem-cinslerine benzetilemez olmuş... Hepsi büsbütün başka cins birer mahlûka dönmüş.

Kayadan kayaya sıçrayışı, iki ayağının üzerine kalkarak daldan dala uzanışı var ki insan Maltız keçisi midir, yoksa bir nev' boynuzlu Amerika merkebi mi? Hayli düşünmeden tayîn edemiyor.

İşte bu ufacık vücutlu, şiş karınlı, ölü gözlü, süpürge tüylü inekler kırda, kasabada teker, çifte, yavrulu, analı, serbest serbest dolaşıyorlar. Ahali bunu gayet tabii görüyor, şaşmıyor, ilişmiyor, hatta bakmıyor... Çarşıda köpeklere karışarak, esnafa sokularak atılan kırıntıları yemekle, bir dalgınlığa getirip un ve ya kahve çuvallarından tatmakla, fırından ekmek çalmak ve ya çocukların elinden simit kapmakla geçinen bu hayvanlar inek gibi batî, vakur, aziz mahlûkattan me'mûl olmayan böyle bir ömr-i sefilâne ve serseriyâne sürüyor.

Asıl garibi, fecî'i, müthişi bütün bu eza ve felaketten sonra akşama doğru dağda ve ya pazarda her nerede ise vaktini bilip kalkıyor, bin türlü mesâib ve mezâhim mukâbilinden hâsıl ettiği sütünü, fakir ve bulanık sütünü vermek için nankör sahibinin kapısında duruyor ve yağmurlar, karlar altında cesur ve mütehammil sağmalarını bekliyor. Sonra başını alıp ertesi günü tekrar gelmek üzere, karışık, karanlık mülevves sokaklar içinde gözden nihan oluyor. Feci' bir timsâlimiz.

1329 senesinde ben burada inekleri kayalardan sıçrarken ve kasap dükkanları önünde süste beklerken gördüm; köpekle keçi arasında tayîn edemediğim bir mahlûka benzettim. Bu hal böyle devam ederse yüz sene sonra hafîdim onları muhakkak damlarda serçe avlarken görecek ve kedi midir, sansar mıdır bir türlü anlayamayacak...Fesat ırka ne mahûf bir misâl

Refik Hâlit

YAKUP KADRİ BEY

Yakup Kadri 1305'te Kahire'de doğdu. Pederi Manisa hânedanından Kara Osman âilesine mensup Abdülkadir Bey'dir. Çocukluğunun ilk senelerini Mısır'da geçirmiş olan Yakup Kadri yedi yaşında iken âilesiyle Manisa'ya döndü. Bilahire âilesi İzmir'e nakletti. O zaman on dört yaşında idi. Üç sene kadar da vilayetin İdâdî Mektebi'ne devam etti. Fakat âilesinin tekrar Mısır'a avdeti üzerine İzmir'de kalamamakla bi't-tabi İdâdî Mektebi'ni de ikmal edemedi. Mısır'da da bir müddet Ferer mekteplerinden birine devam etti ise de girdiği mekteplerin hiç birinden nihayet-name almadı.

Yakup Kadri henüz çocuk denecek bir sinde iken şiire, sanata kendinde bir meyl-i mahsûs hissetti. Basık tavanları, abus yüzlü heyet-i talimiye ve terbiyesi, hain, şımarık talebesiyle el-ân hatırasını o zamandan kalma bir nev'-i haşyet ve teneffürle yad ettiği Manisa mekteb-i ibtida'isinde intihal ettiği zamanlar eline geçen şiir, hikaye kitaplarını büyük bir hahiş ve tehâlükle okur, en büyük zevkini bu mütâ'laalarda bulurdu. Sonraları şahsiyet-i sanatkârânesi tayîn ve tavzîh edecek olan bu küçük çocuğun en mesut zamanlarından bir kısmı da babasının kütüphânesinde geçirdiği saatlerdi. Akşam yemeklerinden sonra Yakup, kardeşiyle büyük salona çıkar, validelerinin va'dini hatırlatırlardı: Çocuklarına karşı bî-pâyân bir hiss-i şefkat ve muhabbet-perverde eden bu genç kadın o zaman bir hikaye kitabı açar bir akşam evvel bıraktığı yerden yüksek sesle okumaya başlardı. İşte daha o zamanlar Yakup'ta mevcudiyetini hissettiren zevk-i sanatın sonraları daha ziyade inkişaf ve tenemmüvüne bu ilk çocukluk intiba'âtı son derece yardım etti. Filhakika bir şahsiyet-i sanatkârânenin vücuda gelmesine saik olan 'avâmil ve müessirât arasında hayatının ilk senelerinden alınan intiba'ât ve tesîrâtın ne büyük bir hasse-i dahli olduğu nazar-ı itibara alınacak olursa Yakup Kadri Bey'in şahsiyet-i edebiyyesinde de pederinin zengin kütüphânesinde geçirdiği bu saatlerin ne mesut bir tesîri olduğu tezahür eder.

Yakup'un o zamanlar genç muhayyilesi, meyyâl-i inkişâf-i hassasiyyeti üzerinde icrâ-yı nüfûz eden eserler ale'l-ekser vakayi' cenâiyeyi hâkî mütercem romanlar, para kuvvetleri, kırmızı değirmen fâci'aları idi. Bu gibi âsârın genç dimağlar üzerinde icra ettiği muzırr tesîrât ber-taraf, tenmiye ettiği zevk-i mutâla'a hakikaten câlib-i dikkattir.

Yakup Kadri aynı zamanda Nâci'yi, Ekrem'i, Hâmid'i okuyor, Mehmet Celal'in şiirlerinden büyük bir zevk duyardı. Büyükada'nın çamları altında sayd-ı sünûhât eden bu şâir-i hülya-giriftenin eserleri, bilinemez neden, o zaman Yakup'a pek hoş geliyordu.

Artık on altı, on yedi yaşına gelmiş, İzmir İdadisi'nde edebiyatla iştigale germi vermişti. Genç Yakup son derece de iyi bir talebe olmamakla beraber, gerek malumât ve müktesebâtı, gerek yazı yazmaktaki isti'dâd-ı mahsûsıyla arkadaşları arasında mümtaz bir mevki' işgâl etmiştir. O zaman Şehâbettin Süleyman da aynı mektepte bulunuyor, O da aynı suretle edebiyata çalışıyordu. Bu sıralarda Yakup Burje'yi, Flovber'i, Moupasan'ı, Dode'yi de okuyordu. Fakat asıl devre-i sa'yi ve faaliyeti, Mısır'a avdetinden sonra başladı. Artık kafi bir hamûle-i müktesebâtla mücehhiz olan Yakup Kadri, kafi bir servete de malik bulunduğundan tamamen ilme, edebiyata vakf-ı evkat etmişti. Bir taraftan edebiyatla iştigal ediyor, diğer taraftan da ulum-ı içtima'iyye ye de bir hisse-i mesâî ayırıyor. Güstav Löboni, Maksis Nurdau'yu okuyordu. Bir aralık "Ruhü'l-Akvâm"ı tercümeye başladı.

Meşrûtiyet'in ilânı üzerine Yakup Kadri İstanbul'a geldi. O zamana kadar pây-ı tahtı bilmiyor, küçüklüğünde bir defa geçtiği bu şehre tamamen bîgâne bulunuyordu.

O esnada "Fecr-i Ati" teşekkül etmişti. Bu encümen-i edebînin müessislerinden olan Şehâbettin Süleyman bir gün eski refiki Yakup Kadri'yi arkadaşlarına takdim etti. O zaman bütün nazarlar genç edibe çevrildi: Fi'l-hakika bu ilk defa görülen sima zarif, rakîk bir tarz-ı beyâna, bir rikkat-i tahassüse malik bulunuyor, eserleri o zamana kadar görülmemiş bir mümtâziyet arzediyordu. Hayatın pest ve sefil safahâtını musavver ilk hikayelerini neşrettiği zaman Yakup Kadri ne büyük bir hassa-i tetkik ve tahlile malik olduğunu gösterdi. En şayan-ı dikkat olan cihet onda ne Halit Ziyâ'nın, ne Cahit'in, ne Rauf'un, ne de o tarz-ı tahrirde isbat-ı ehliyyet etmiş üdebâ-yı Osmaniyeden hiç birinin bir zerre-i tesîrini göstermemiş olmasıdır. Hatta ne Moupasan'ın, ne Dode'nin tesîri altında kalmıştır. Onda Norveçya'nın karlışahikalarından inen şimal edebiyatının bi'l-hassa İbsen'in tesîr-i hükümranisi meşhuddur. Fakat ruh-ı sanatkârânesinin istînas ettiği bu edebiyatın onda ne mesut bir tecellisi ne şahsi bir inikâsı olmuştur. Yakup Kadri'yi ibtizâlden ibtizâle düşen bir takım arkadaşlarından ayıran tarz-ı tefekkür ve tahassüsü de bu şahsiyette aramalıdır.

Yakup Kadri iyi bir sanatkâr olmakla beraber iyi bir münekkittir de. Fecr-i Ati'nin ilk teessüs ettiği zamanlarda Şehâbettin Süleyman aleyhine açılan mücadele-i edebiyeye karışan Yakup Kadri'nin Rauf Cevdet Bey'e verdiği cevap onda büyük bir hassa-i tenkidin mevcudiyetini, sanatta olduğu kadar fikir ve mücadele sahasında da kudretini pek iyi göstermiştir. Yakup Kadri Bey'in küçük hikayelerden müteşekkil yakında neşredilecek "Serencam" namında bir eseri vardır. Şimdiye kadar pek çok yazı yazmamış olmakla beraber

henüz hayatının pek genç ve feyyaz bir devresinde bulunması itibariyle Osmanlı edebiyatı kendisinden daha pek çok bekleyebilir.

Süleyman Sâib

SİYAH SAÇLI YABANCI İLE BERRAK GÖZLÜ GENÇ KIZIN SÖZLERİ

-Genç kız, berrak gözlü genç kız! Nereden geliyorsun? Bir dakika dur; bana cevap ver; berrak gözlü genç kız!

- Bırak beni siyah saçlı yabancı! Görmüyor musun, ne haldeyim? Saçlarım çözülmüş, belimden kuşak düşmüş; gömleğim omuzlarımdan sarkıyor; koşmadan ayaklarımdaki sandallarının bağları koptu. Bak akşam da geliyor, geç kaldım; siyah saçlı yabancı! Beni yolumdan alıkoyma!

- Bir dakika dur; berrak gözlü genç kız! Pek uzaklardan geliyorum; hangi yol üstündeyim, nerdeyim, bilmiyorum. Benim sergüzeştim iki kere "Ülisse"in sergüzeştine muadildir; berrak gözlü genç kız!

-Bed-baht yabancı

-Günlerce, heyhat, günlerce yürüdüm; güneş başım üstünden âteşîn gerdûnesini kaç kere geçirdi, hatırlamıyorum. Sulardan, karalardan, tepelerden, kayalıklardan geçtim. Fi'l-vâki' penbe vadiler de gördüm, mukaddes menba'lardan avuç dolusu sular da içtim; fakat kırk gün kırk gece, sekiz gürbüz yoldaşla yelkenleri parçalanmış, kürekleri kırılmış bir gemide; kırk gün, kırk gece, sekiz gürbüz yoldaşla okyanusun hışmına göğüs gerdik. Bu müthiş kavgadan galip çıkan yalnız ben oldum. Ne ise hikayem uzundur... Berrak gözlü genç kız, sen bana söyle ki şimdi hangi yol üstündeyim.

-Siyah saçlı yabancı! Vücudun toprak rengini almış ama göğsünde denizlerin acı kokusu var; sesin ise bir fırtına uğultusu gibi... Bu kadar yorgunluk üstüne hala ne zinde, ne tüvânâsın! Demin "stad"da güreşenlerden hiç farkın yok.

-Hangi "stad"? Berrak gözlü genç kız... Acaba bir büyük şehrin yakınında mıyız?

-Siyah saçlı yabancı! Ne olursa olsun! İsterse büsbütün gece gelsin de sürülerim kimsesiz, açıkta kalsın, durup sana cevap vereceğim. Çünkü Uranyalıların en müthişi yollar ilahı "Hermez"den korkum vardır: O, yolunu şaşırmış siyahlara mutlaka delaleti emreder.

-Berrak gözlü genç kız! Derbedersin, perişansın; üstün başın ekşimiş üzüm üsâresi kokuyor; durduğun yerde sallanacak kadar yorgunsun, adeta bir fuhş seferesinden henüz

kalkmış gibisin; fakat bu zevâhirin altında ne büyük fezâilin var! Ne derin hakâyıka vakıfsın! Sözlerin ne beliğ! Berrak gözlü genç kız!

-Siyah saçlı yabancı! Denizleri ve karaları kendine râm etmiş bir kahramansın amma, hala bir çocuk kadar saf ve bî-habersin. Ben Bakhusa süt veren o mukaddes kadına benzerim ki ayin günlerinde fanilerin sefâhetine sair zamanlarda bâkir ilâheler meclisine iştirak eder.

-Berrak gözlü genç kız! Gerçi, büyük ve mukades "Haleykon" dağı sakinelerinin menba' başlarında kaval çalan masum kalpli ra'îlere, genç ra'iyeler kıyafetinde tecelli ettiklerini işittim; gerçi, bu ilaheler, bî-aman (Zeus)'un kızları, bu perran olimpiyat perileri çok pür-hevestirler. İlk yıllarında sade bir râî olan Eziyovedsin yanına onlar değil miydi ki mevkible"Haleykon"dan inip lâ-yemûtların nefhasını üflediler? Ben, fi'l-vâki, yolunu şaşırmış sade, bed-baht bir yabancıyım; fakat, sen, mesela bir âlüfte kisvesine bürünmüş o fettan menba' perilerinden biri olmayasın...

-Heyhat! Siyah saçlı yabancı; hayır ben fâni bir râ'înin yine fâni râ'iyeden doğmuş kızıyım. Bugün şehrin kırlarında ayin vardı. Babam, anam ve ben sürülerimizin selameti namına bu ayine iştirâke gittik; fakat onlar âyine o rütbe karıştılar ki adeta dönemeyecek bir halde geldiler. Ben daha genç olduğum için sahipsiz kalan ağıla koşuyorum; bilirsin ki dağlar hiç bir zaman emin değildir. Emin olsa bile siyah saçlı yabancı; ben gece ayinine kalamazdım. Ebeveyn bütün genç kızları, her nedense, bundan men' ederler...

-Berrak gözlü genç kız... Demin gözlerin kadar berrak olan sözlerin bulandı. Neler söylüyorsun? Hangi ayinden bahsediyorsun?

-Hakkın var; siyah saçlı yabancı. Fi'l-vâki' elimde Tress'in başımda sarmaşıktan iklilim yok. Nereden anlayacaksın! Fakat halimden olsun hissetmedin mi, siyah saçlı yabancı halimden olsun hissetmedin mi?

-Heyhat, esrâr içindeyim

-Evuhe, siyah saçlı yabancı!

-Heyhat, esrâr içindeyim.

-Bugün kendini tes'îd ettiğimiz ilah da esrar içinden çıktı. Mesut (Kadimus)'un kızı(Zemele) onu (Zeus)'un ateşinden doğurdu ve ilahî çocuk doğar doğmaz bir insan şeklini

aldı. Çok yürüdü, çok gezdi. Lidya ve Fricya'nın altın illerinden âteşîn İran sahralarına geldi, oradan Midya'nın yâbis toprağına geçti; mesut Arabistan'ı baştan başa gezdi ve sahilleri tozlu sularda yıkanan Asya'da bir müddet ârâm etti. İlahi genç, validesinin ortağı lâ-yemût "Hera"dan kurtulmak için her geçtiği yerden izlerini sildi ve ancak tebdebir ki ilk defa, âfâkı mevkebin ve oylasıyla doldurdu ve fânilere, fâni şeklinde bir ilah olduğunu gösterdi ve bütün beldeleri şarkılar, kahkahalarla fetheyledi. Siyah saçlı yabancı! bu altın başlı bir genç ilah idi.

-Heyhat, anladım; berrak gözlü genç kız, heyhat!...

-Ne oldun? Nen var? Bağır, gül, teganni et, rakset siyah gözlü yabancı! Sen bir vahşi değilsin . Bağırsan a! Evuhe!.. Evuhe!..

-Ey berrak gözlü genç kız! Bil ki Kadimus'un küçük oğlu "Bakhus" asla bir ilah değildi. Onun maderi ki bir âlüfte idi. Lahdi(İzmenus) tepesinde yanan idi. Bir ateş-i cezadır.

-Sus; siyah saçlı yabancı...

-"Bakhus" Lidyalı bir genç adamdı; ben de oralıyım; berrak gözlü genç kız; ben de Lidya sahillerinde doğdum. Fakat hiç bir zaman ona ilah demedim. Memleketimin bir çok mefâhiri vardır; ez-cümle bilirsin ki yüz beldenin benimsediği "Omirus" Lidya diyârından çıktı ve o, belki, bir nîm ilah idi, fakat "Bakhus" fakat "Diyunizus" hayır! Berrak gözlü geç kız, "Diyunizus" hatta bir nîm ilah bile değildi. Bu, saçları kokulu, kumral, taralı ve siyah gözlerinde Afroditanın naz nigahını saklayan kadın endamlı, narin bir sahtekâr idi. Şehirden şehire gider ve her gittiği yerde sade dil genç kızlara karışır, onlara bir nev' "Bakhus" esrarından bahsederdi. Eyvah! Berrak gözlü genç kız; muhakkak sen de bu menhus dinin muattar berhemenleriyle raksettin.

-Diyunizus namına... Şüphesiz, siyah saçlı yabancı, şüphesiz. Evuhe!.. Evuhe!..

-Öyle ise git yoluna, bed-baht kız!... Eğer ben de bir "Pantus" olaydım bil ki seni altın saçlarından şu esmer zeytin dalına asardım. Maidesinden kadınların ağzına şarap döken bir ilah benim için yüz kere melundur.

-Ey, siyah saçlı yabancı! Bari, kapısında bulunduğun şu büyük şehrin dinine hürmet et! Sana, deminden beri istihzânın oklarıyla göğsünü delmek istediğin ilahın azametini vasf ve tarife kadir değilim. Yalnız bil ki bütün bu havali onundur. Burada, fânileri besleyen ilahe "Demeter"den sonra o gelir ve o, ilahe "Demeter"den daha mübarektir. Çünkü üzüm

usâresinden fâniler ve lâ-yemûtlarca o ana kadar meçhul olan sihir-kâr bir mâyi‘ icad eyledi; öyle bir mâyi‘ ki aynı zamanda, ateştir de... İşitiyor musun? Siyah saçlı yabancı, aynı zamanda ateştir de... "Zemele"nin oğlu, ilk defa âb ile ateşi birleştirendir.

-Bu aradaki âb ile ateş nasıl şeydir?

-Bu, bed-bahtlara teselli veren bir sudur. İnsanlara, gözleri setretmeyen bir hâb içinde evcâ‘-i eyyâmı ferâmuş ettirir.

-Heyhat, daha?

-Vücutta yeri bulunmayan yaralara bundan başka deva yoktur.

-Heyhat, daha?

-Ve ihtiyarlara gençlik tâbını ve gençlere kaplan tüvânını verir ve ma‘şûkalara "nenfu"ların nazını ve aşıklara satirlerin bitmez tükenmez ihtirasını verir.

-Heyhat. Daha, daha?

-Bilir miyim ben? Git de gör. Siyah saçlı yabancı! Şehre yarım saat var; git de gör.

-Berrak gözlü genç kız! İyi ama gece oldu.

-"Bakanta"lar asıl gece raksa başlarlar... Fun neylerine asıl o zaman üflerler. Zulmetlerde muhteşem bir şey vardır; siyah saçlı yabancı!...

-Fakat zulmetler pür-mehaliktir. İnsanı fezâhata, fuhşa her türlü fena ihtirasa sevkeder.

-Fena ihtiras mı?Gafil yabancı;siyah saçlı gafil yabancı! "Fena ihtiras" ne demek ? Hiç ihtirasın fenası olur mu? Evuhe!.. Evuhe!..

Yakup Kadri

MÜFÎT RÂTIP BEY

Müfît Râtıp Bey Rûmî 1303 senesinde İstanbul'da doğmuştur. Esbak Meclis-i Ma'ârif Reisi Haydar Efendi'nin hafîdi ve ikinci cezâ mahkemesi reisi İbrâhim Bey'in oğludur. Mekteb-i Sultânî'de okumuştur. Daha mektep hayâtında iken edebiyâta husûsuyla temâşâ âsârına büyük bir heves duymuştu. Mektepte iken Fransızca'dan bir kaç piyes tercüme etmiş ise de neşretmemiştir.

Mektepten çıktığı sene Meşrûtiyet ilân edilmiş idi. Bir müddet matbaacılık etti ve aynı zamanda memleketimizde bir hayât-ı temâşâ başlayacak zannını veren zamanlarda mevkût gazetelerin hemen hepsine temâşâ makâleleri ve tenkîtleri yazdı. O esnâda Evkâf Nezâreti'ne mütercim sıfatıyla dâhil oldu. El-yevm Evkâf Müzesi birinci kâtibidir.

Fecr-i Âtî encümen-i edebîsini tesîs edenlerden biri idi.

Moupasan'ın "Güzel Dost" ünvânlı romanını tercüme ederek neşrettiği gibi Soderman'ın "Namus", "Leopold Kampef"in "Büyük Gece", "Branştayn"ın "Hücûm" ismindeki piyeslerini oynatmıştır.

Refîk Hâlit Bey'le müştereken yazıp oynattıkları "Kanije Müdâfaası" ünvânlı târihî bir komedisi ve bir perdelik "Zincir" isminde bir piyesi vardır.

ŞEKSPİR'İN KADINLARI

Prusya-Jülyet-Ofelya-Kordelya

Bir kitapta okudum ki: Şekspir'in kadınları birer fâci'a insanlarından, birer karakterden ziyâde birer hayâl-i şâirânedir. Bu şahsiyetler ki hakîkî olmaktan ziyâde sahîh olabilecek şahsiyetlerdir, hayât, hayâl ve fikir ile mâlî oldukları için nazar-ı tetkîk-i beşerden biraz uzak kaçarlar. Klasik eserlerde olduğu gibi Şekspir'in insanları bir takım ibtilâların taht-ı tesîrinde çırpınan insanlar değildir, bi'l-aks bu insanlarda ve bu kadınlarda ibtilâlar çırpınır. Tamam ve aynı zamanda müphem olan bu şahsiyetler kendi kendilerine birer şiir, birer dram, yaşayan birer fâci'adır. Husûsuyla Şekspir'in âsârındaki kadınlar sû'-i tâli'i cephelerinde taşıyan ve daima felâketlerin önünde latîf, firârî, hayâlî, birer kâfiledir. Bütün bu kadınlar birer libâs-ı nisviyyet telebbüs etmiş fikirler, hayâllerdir.

Yalnız bu kadınlardan biri hayâl vasfından kendini kurtarır. O da Şekspir demetinin en nefis çiçeği, Musa tarzında bir entrikayı hâvî, onunla beraber karanlık bir melodram olan "Venedik Tâcirinde" açılan "Prusya"dır. Prusya adetâ târihî bir sîmâ-yı nisviyyettir. Şekspir'in içinde yaşadığı Rönesans devrinin bir kadınıdır. Prusya o zaman emsâline tesâdüf edilen yahut emsâli tasvîr edilebilen bin bir gece kadınlarından biri idi. Şâyân-ı hayret derecede zengin olan bu Venedikli kız - ki bir Aragon prensini ve bir Fas sultanını teshîr ediyor- kıyassız derecede latîf ve kıyassız derecede kadın idi: İşve-bâz, kahraman, cesur, civân-mert, edîp, hatîp, zekî ve zarîf. Hülâsa parlak ve kavî bir kadın ma'neviyetine mâlik. O kadar az genç kız ki Şekspir'in tiyatrosu içinde ona kadınlığı için ayrı bir yer ayırmak mecbûriyeti vardır.

*

* *

Ofelya... Kordelya... Jülyet. Üç nefîs mahlûk-ı hayâlî. O kadar esrâr ile âlûdeler ki insan bunlar kadın mı, çocuk mu yoksa peri mi, tayîn edemez. İsimlerini teşkîl eden heceler sanki ziyâ ve tebessüm ma'nâsını taşıyan bir menba'dan alınmış, ve sanki şâir bunların rûhlarını da aynı menba'dan almış. Yazık ki bunlar bir muhît-i müşevveş-i tehdîd içinde daima korkak ve âciz kalırlar. Ezici tâli'lerinin ve zarîf ve nezîh şahsiyetlerinin adem-i müsâvâtı pek ziyâde dehşet-nâktir. Şekspir'in genç kızları, hayâtı, zayıf omuzları üzerinde tehlikeli bir yük gibi taşırlar.

Bunların içinde en sâkini, en azâp ve ıztırâp içinde bulunanı çaresiz ve mağdûr bir âşıka teyî olan Ofelya'dır. Ofelya kimdir? Hamlet bile: "Sadece bir kız, fakat nâdir bir hüsne mâlik" Ofelya bir mahlûk-ı sâkin ve itaatkâr mahlûkların en mütevâzı' ve en nüvâz-şikârı. İsmi bile nâzik ve kırılmaya müheyyâ. Müdâfaasız, hayâtın takdîrine atılmış. Sevilen eller arasında bile bir ehemmiyeti hâiz değil. Kendini korkak ve mutî' mevcûdiyetini kendi aşkından başka himâye edecek bir şeyi yok. Halbuki Ofelya bu aşktan mahrûm kalınca atılmış bir çiçekten başka bir şey değildir, bu beyazlar telebbüs etmiş, başına çiçekler takmış, fakat uçurumların üstünde ince bir dala asılmış hayâlî kadın daima ihtiyâtsız, muztarip kalbinin esiri. Fakat ondan daha fecî' bir şey var ki mevcûdiyetini bir zulmet-i müthişe içine atıyor. "Babasından çok bahsediyor; diyor. Horasyo bütün dünyada bir hile gören bir sesle ağlıyor ve kalbini döğüyor".. İşte bu kızın sebeb-i felâketi bir kişinin zulmü değil, fakat mevcûdâtın zulmüdür ki Ofelya'nın dimâğını, zihnini öldürmüş. Onu öldüren onu ölüme sürükleyen bir kişinin "Seni sevmiyorum" cümlesi değil, fakat bu müthiş cümledir. "Bizim hiç birimize inanmak hâiz değildir. Biz hepimiz âdî adamlarız. Ofelya, sen git bir manastırda kapan. Manastıra, ediyor!"

Ofelya, fazla galît bir hakîkatin meydana çıkmasıyla ölüyor; hayâtın zayıf mahlûklara uzattığı tuzağa düşüyor. Ofelya dalgalar ve çiçekler üstünde ölüme atılmış gölge...hayâl

*

Kordelya, Şekspir kahramanlarının en beyazı. Fakat daha az nâzik, daha az hayâlî bir tiptir. Kordelya kral Lir'in kızıdır, kral Lir bir dram. Müthiş ve kesîf bir kurûn-ı vustâ hikâyesidir. Bu dram müthiş ve kesîftir. Fakat yıldırımlar, boralar, şimşeklerle mâlî ve müselsel bir ölümden ibâret olan bu piyes eski Yunan trajedilerinin nefis ve sâf vaziyetlerini ihtivâ eder. İhtiyar Kral Lir kızının yanında bir destân-ı hayâlî büyüklüğü irâe eder. Bu fâciada tasvîr edilen tabî'î muhabbetlerdeki sâdegî ve zerâfet-i kudemâ-yı Yunaniye'deki; sofuluktaki hissiyâta pek müşâbihtir. Edîb Rove'nin Antigun'uyla Kral Lir'in Kordelya'sı aynı rûhu taşıyor. Bu müşâbehet hareket-i hayâtiyeye ve ölümlerinin tarzına âit değildir. Lâkin bu iki kadının rûhları birbirine pek yakındır. Kordelya'nın büyük bir isâbet-i vecdiyetten nişâne veren nutkunu dinleyelim: "Benim iyi babacığım, beni dünyaya getirdiniz. Beni beslediniz ve sevdiniz. Size teşekkürâtımı takdim ederim. Vazîfemin icâp ettirdiği bütün hissiyâtımı size takdîm ederim. Size mutî'im, sizi severim ve bilâ kayd u şart size hürmet ederim. Fakat buna hayret ederim ki sizi bütün mevcûdiyetleriyle sevdiklerini iddiâ ettikleri halde hemşirelerimin kocaları var. Demek sizi bütün mevcûdiyetleriyle sevmiyorlar. Mesela

bir gün ben de evlenecek olursam rûhum size karşı muhabbetimin nıfsını beraber alacak. Onun için daima pederimi sevmek için şüphesiz ben evlenmeyeceğim." Kordelya'nın bütün bu nutuklarında bu zevk-i hakîkati, bu nezahat-i fikriyeyi bu i'tidâl-i hissiyâtı buluruz.

"Lütfen; diyor pederine, lütfen ilân ediniz ki eğer muhabbet ve hürmetinizi kaybetmiş isem, bir cinâyetle, bir fecîa ile kirlenmiş olduğum için doymaz bir gözüm olmadığı içindir." Ve hemşirelerine karşı vedâ'ındaki kat'iyyet: "Ben sizleri pek iyi tanırım. Ve ne olduklarınızı bilirim. Lâkin hemşireniz olduğum için hatalarınızı isimleriyle zikretmekten ictinâb ederim. Pederimizi seviniz..."

Hiç şüphe edilemez ki korkak ve mütevâzı olan bu kız yüksek bir sulbden dünyaya gelmiştir. Bu vicdân ve bu hissiyât o masûmun ağzından son derece zerâfet kesbediyor. Sâf ve nezîh düşünmek ale'l-âde ve herkese mahsûs bir şey değildir. Bi'l-akis kavî bir asâlet-i ma'neviyyeye işârettir. Kral Lir kızı için: "O kadar taze olduğu halde hiç de hassâs değil;" diyor. Bi'l-akis Kral Lir hata ediyor. Hassâs ve hassâsiyyeti bir perde-i hicâb ve gurur altında gizli kalıyor. Rasinin en sâf kahramanları gibi şeffâftır. Pederine yapılan işkencelerin haberini getiren adama karşı aldığı müteessir fakat asîl vaziyeti görünüz: Billûrdan gözyaşları dökerek mamâfîh azap ve elemine ve kendine tamamen mâlik olarak gözyaşlarını siliyor, ve azap ve ıztırâbıyla kapanmak için kaçıyor.

Kordelya'dan sonra Jülyet... O zanbak yanında bir gül... Jülyet, bir âşıka değil, sadece bir aşktır. Jülyet bir aşk kuşudur ki her sabah kendi dudaklarında tegannî eder. On dört yaşında, esmer, renksiz, hassâs ve kalbi aşk ve ibtilâ ile mâlî bir kız. Jülyet aslen hicâbî bir kızdır. Kendini muhâfazaya rûh-ı teşnâki mâni'dir. Asla mağrûr değil, civân-mert... O derecede ki bu onu daima sevmeye ve aşkına mukâvemet etmemeğe sevkediyor. Nısfen cehâletten nısfen samîmiyyetten müteşekkil bir çocuk.

"Eğer beni kolayca teshîr ettiğini zannediyorsan, peki, ben de sana karşı bundan sonra âsî olurum. Gözlerimi yumar, ve seni yalvartmak için "olmaz" derim. Yoksa başka türlü olmaz. Güzel Montegu! İhtimâl ki ben çok hassâs bir kızım, fakat gayr-ı samîmî ictinâp gösterenlerden ziyâde benden kork... Çünkü samîmîyim.!" Jülyet o kadar sâf ve hakîkî ki bu hicâptan mahrûmiyeti son derece safvetinden geliyor.

İşte Jülyet'in rûh-ı âşıkânesi. Lâkin âşıkaların en genci olduğu için aşkında bir tarâvet, tarîf edilemez bir meserret var. Jülyet harekâtına sâhip olamayan kadınların en mesûdu, en sevimlisidir. O İzolet gibi: "Ah her bildiğim, her gördüğüm beni te'zîp ediyor. Semâ te'zîp ediyor, denizler... Hayatım, kendi vücûdum..."diye ağlayan bir ma'neviyete mâlik değildir. Hayır, Jülyet'in aşkı bir tebessüm içinde doğmuştur. Güneş gibi teşne-nâk sihr gibi tabî'îdir. Te'âtî edilen iki nazarda doğmuş bir aşk... "Vicdân nedir? Onu düşündürmeyen bir aşk"

Düşünülebilir ki aşkı böyle ilâhî bir ciddiyetle tasavvur eden Şekspir neden mevzû'unu romantik bir netîcede, yani ölümde bağladı? Teristan ve İzolet gibi Romeo ile Jülyet de fi'l-hakîka aşk yüzünden ölüyorlar.

"Dünyayı kaybettiler. Dünya da onları kaybetti." Romeo'nun yüzünde gayr-ı beşerî bir sarılık görerek Jülyet:

"Oh ya Rabbî; diyor. Seni bir mezar umkunda bir ölü gibi görüyorum. Ya gözlerim aldanıyor, yahut sen pek sararmışsın... Pek sararmışsın!..." Niçin bu buse-i aşk ve mevt? Bu aks-i tâli'î Şekspir'in bütün tiyatrosu üzerinde siyah kanatlarını germiş görüyoruz.

Bu cerîha-dâr mahlûklar kendi mevcûdiyetlerini gösterir göstermez; geceleri fırtınalarda birden bire sönen ziyâlar gibi kayboluyorlar. Âheng-dâr hayâtlarından, müessir tâli'lerinden, müsâvâtsız ve fecî' ölümlerinden öyle hissî ve şâirâne, öyle ince ve nezîh bir şey duyuluyor ki...

Başka yıldızlar altında, bir hadîka-i hiss ve hayâlde Şekspir'in bu küçük rûhlarını tekrar buluruz: Ezeliyen mukahhar, bülbülerin şehkâlarıyla mâlî seven kadınlar hadîkasında Şimenler'in, İzoletler'in daha müessir ve daha acı tâli'lilerin yanında Jülyet.

Fikri, vücûdu, rûhu, sâf ve bâkir olan Kordelya kahraman kadınların sâkin ve mağrûr kâfilesinde Antigun'u takîb eder.

Bir hayâlî safvet ve nezâhat olan Ofelya'ya gelince; onu da metrûk bir yolda her zaman mahrûm ve her zaman tehdîtkâr aşkına ağlar görürüz.

Müfit Râtıp

HÂLİT ZİYÂ BEY

Hâlit Ziyâ Bey 1282 senesinde İstanbul'da Zeyrek Yokuşu'nda dünyaya gelmiştir. On iki yaşına kadar İstanbul'da ikâmet ettikten sonra âileten İzmir'de bulunan büyükbabasının yanına gittiler.

Uşşâkî-zâdeler, İzmir'de olsun İstanbul'da olsun bilhassa halı ticâretiyle iştigâl ederler idi ve bilhassa İzmir'de büyük şöhret sâhibi idiler.

Hâlit Ziyâ Bey'in babası Hacı Halil Efendi edebiyât-ı Fârisiyye ile çok meşgûl ve Mesnevî ile Sa'dî'ye son derece meftûn idi.

İzmir'e naklettikleri vakit o zaman İzmir erkân ve eşrâfı için mu'teber bir mahall-i ziyâret ve ictimâ' olan büyükbabasının yanında hâzırûna o zaman yeni neşredilen romanları okurdu. O vakit herkesin Ponson dé Teray'ın "Kasaviye" Du Montepenin cinaî, fecî'î romanlarıyla meşgûl olurken burada Duma Fis, Octave Feuillet gibi hayâlî muharrirlerin eserlerine merak ediliyor ve onlar tercîh olunuyor idi. Hâlid Ziyâ Bey'in terbiye-i dimâgiyesi için bu şâyân-ı dikkat bir noktadır.

İzmir Rüştiyesi artık kendisini iğnâ edemiyordu. Bunun için son sınıfı ikmâl etmeden Auguste La Jaya ismindeki avukatın idârehânesine mahza Fransızca'da terakkî etmek için devâma başlamıştı. Fakat orada öğrendiğiyle de kâni olmadığından Mekitarit Mektebi'ne kaydolundu. Bu mektebin müdürü Pernikola orada genç şâkirdin ilk hatavâtını tevcîh ve sevk, ve muallim Piyer Vandel ise onu klasiklere ihâle etmiş idi.

Hâlid Ziyâ Bey'in o vakit târîh-i tabî'iye son derece merakı vardı, mektepte okuduğu dersleri kâfî görmeyerek Lui Fikye'nin eserlerini tetebbu'a başlamıştır. İlk tab' olunan eseri ise Vilâyet Gazetesi'nde tab' olunan "Uyku Nedir?" ünvânlı makâlesidir ki o vakit Hüseyin Hilmi Paşa Hazretleri vilâyet mektupçusu idi.

Daima tercüme ile meşgûl oluyor, ve arasıra tecârib-i edebiyye yazıyordu. Bunlar o esnâda İstanbul'da neşrolunan "Hazine-i Evrâk" risâlesinde dercolunuyor ve Mekitarit Mektebi şâkirdânından Mehmet Hâlid Ziyâ ismini hâmil bulunuyorlar idi.

O esnâda Raymon Perye nâmındaki bir muallim ona delâlete başladı; bu ise hem mûsikî-şinâs, hem ressâm, hem edîp idi. Hâlid Bey'i klasiklerden ve Lui Fikidler'den çekip

yeni eserlere sevkeden bu adam oldu. O zaman yeniler ise, şiirde parnasyenler, romanda ise tabî'iyyûn idi. Böyle suvelli peru dé mi Hâlid Ziyâ Bey evvela bu adamdan alıp okudu.

*

* *

O vakit on sekiz yaşında idi. Mektepten çıkmış ise de muallîminden fek-i alâka etmemişti. Kendisi diplomat olmak istiyordu. Matbûâta intisâp etmişti. Bunun için İstanbul'a geldi, burada bir kaç dostu ile müşâreketen "Nevrûz" isminde bir risâle tab' ettirmeye başladığı gibi "Garp'tan Şark'a Seyyâle-i Edebiyye" nâmında gayet cesîm bir eser yazmaya da teşebbüs etmişti. Fakat bunun yalnız medhali tab' edilebildi. Bu esnâda İzmir'de vâlidesi hastalandığı için buradaki meşgûliyetlerini, diplomasiye intisâb-ı ta'kîbâtını bırakarak İzmir'e avdete mecbûr oldu.

Artık İzmir'de yerleşmek lazım geliyor idi, bunun için Rüşdiye Mektebi'ne sonra İdâdîye Fransızca muallimliğini kabûl etti. Aynı zamanda Osmânlı Bankası'na da girmişti. Yine aynı zamanda bir kaç arkadaşı ile beraber "Hizmet" cerîdesini tesîs ettiler ki işte Hâlid Ziyâ Bey'in hayât-ı edebiyesi bu gazete ile beraber başlar.

Hem bankada, hem mekteplerde, hem gazetede çalışıyor idi. Hizmet'in ilk nüshasından itibâren "Sefîle" nâmında bir millî roman tefrika etmeye başlamıştı. Bu eser tefrika edildikten sonra kitap şeklinde tab'ına istihsâl-i ruhsat için mürâca'at etmiş. Sansür eseri ahlâka mugâyir bularak reddetmişti. Hâlid Bey bundan son derece makhûr olarak hiddet içinde eseri yırttığından bugün nüshası yoktur. Yine Hizmet'in ilk nüshasından itibâren "Mensûr Şiirler" nâmında bir silsile yazmaya başlamıştı; bunların gerek ismi, gerek mevzû'u, gerek lisânı o vakit o kadar yeni idi ki buna İstanbul'da bile tahammül edemezlerdi. Halbuki, İzmir'de bu tuğyâna sebep oldu, bütün İzmir halkı onun aleyhinde idi.

İşte bu mücâdele esnâsında idi ki, İstanbul'dan Recâîzâde Ekrem Bey'den teşvîk-kâr bir mektup aldı. Bunda edîb-i muhterem gazetesinin mesleğini takdîr, bilhassa mensûr şiirler şâirine son derece bezl-i iltifât ediyor idi. Hâlid Bey'in düçâr olduğu hücûmların fütûrunu rehîn-i zevâl eden Ekrem Bey'in bu lütfu olmuştu.

Hâlid Bey bir taraftan böylece edebiyât ile meşgûl olduğu halde diğer cihetten fenle iştigâli de terketmiyordu ki bunun semeresi olmak üzere "Mebhasü'l- Kıhf", "Bukalemun Kimya", "Hesap Oyunları", "Hamel ve Vaz'-ı Hamel" gibi eserleri vardır.

İşte bu seneler zarfında cümlesi de evvela Hizmet'e tefrika edilmek üzere "Nemîde", "Bir Ölünün Defteri", "Ferdâ ve Şürekâsı" romanları, "Bir Muhtıranın Son Yaprakları", "Bir İzdivâcın Târîh-i Muâşakası", "Bu muydu?", "Heyhat!...", "Dal" gibi hikâyeleri ve "Mensûr Şiirler", "Mezardan Sesler" gibi eserler neşrolundu.

Bunlardan başka Fransızca ve İngilizce'den mütercem bir çok küçük hikâyeler ki, bunların bir kısmı "Nâkil" ismindeki bir kaç ciltte toplanmıştır.

Yine o sırada bir külliyât-ı târîh-i edebiyât yazmak merakına düşmüş ve Rus, Sankrit edebiyâtlarına dâir bir çok tetkîkâtta bulunarak bir çok makâleler yazmıştı.

*

* *

İşte bu esnâda reji idâre-i merkeziyesi tercüme kalemine baş kâtip olarak İstanbul'a geldi. 1308 kış.

O sırada İstanbul'da Ekrem Bey eski batnı yıkmış, yeni batn henüz meşkûk-ı imârât-ı hayât ile irtisâma başlamıştı. Aradakiler, İbnü'r-Reşad, Ali Ferah, Abdülhalim Memduh gibiler her biri bir tarafa dağılmıştı. Sansür ve encümen-i teftîş ve muâyene kemâl-i tahakkümle hükümrân idi.

Bu esnâda İsmâil Hakkı Bey'in delâleti ile o vakte kadar çocuklara mahsûs bir gazete olan "Mektep" risâlesini bir mecmû'a-i edebiyye haline getirmek için teşebbüs vâki' oldu. Hâlid Bey'e de mürâca'at olundu, bu mecmû'a şark ve garp edebiyâtlarına vâkıf kalemler tarafından idâre olunacaktı. Hâlid Bey'de Sankrit edebiyâtına dâir mübâhis yazmaya karar verdi. Aynı zamanda Servet-i Fünûn'a da küçük hikâyeler yazmaya başladı.

O sırada bir gün Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa kendisini çağırttı, mufassal bir isticvâb ile belki yüz kişiye dâir malûmât sordu... Ve "Sanskrit Edebiyâtı nâmıyla meslek-i maddiyûnu neşre çalışıyormuşsunuz. Hatta Encümen-i Teftîş ve Muâyene bile yazdıklarınızı anlamıyormuş" dediler. Hâlid Bey ise buna cevâben: "Encümen-i Teftîş ve Muâyene'de anlaşılmayan bir eserden kim ne anlayabilir ki bir mahzûr tasavvur olunabilsin!" cevâb-ı mülzemini vermiştir.

Bu istintâktan kurtulur kurtulmaz evine geldi. Ve ekseri kitaplarını, bir çok mektuplarını yaktı, mahvetti.

Artık sükûta mecbûr oluyor idi. Bu sükût 1312 senesinde Servet-i Fünûn'da Fikret ve Ziyâ Bey sâyesinde Edebiyât-ı Cedîde teressüm etmeye başladığı zamana kadar devâm etti.

Servet-i Fünûn'a ise "Mâî ve Siyah" ile dâhil oldu. Bu romanda Hâlid Ziyâ'nın lisânı ve üslûbu tamamiyle kendine mâlik bir mükemmeliyyet ile meşhûd oluyor idi. Tefrikadan sonra musavver bir temsîl basılmıştı. Bunlar çabuk bittiğinden bilâhire Edebiyât-ı Cedîde Kütüphânesi'nde de basıldı, az zamanda bunun da nüshası kalmadı.

Bundan sonra İkdâm'da, Sabah'ta bir çok küçük küçük hikâyeleri neşrolundu ki, onu asıl hâriçtekilere tanıtan bunlar oldu. O zamana kadar Servet-i Fünûn ile sâir gazetelerde neşrolunan küçük hikâyelerinden "Solgun Demet", "Bir Yazın Târihi" nâmındaki iki eseri daha neşrolundu. Aynı sene Servet-i Fünûn'da "Aşk-ı Memnû'" romanını yazdı. Nihayet yine Servet-i Fünûn'a "Kırık Hayâtlar" romanı tefrika edilmekte idi ki, Câhid'in bir makâlesinden dolayı Servet-i Fünûn tatîl olundu ve mahkemeye sevkolundu.

O vakit Hâlid Ziyâ Bey de arkadaşları ile beraber sükûta mecbûr kalarak ilân-ı hürriyete kadar hiç bir şey yazmadı.

İnkılâpta Hâlid Ziyâ Bey Reji'de baş kâtip ve tercümân bulunuyordu. On Temmuz'dan sonra Tahsîn Paşa Büyükada'ya sevkolunup baş kitâbet Reji Komiseri Cevat Bey'e ihâle olunduğundan, Hâlid Ziyâ Bey de Reji Komiserliği'ne tayîn edilmişti.

On Temmuz'da Hareket Ordusu'nun İstanbul'a duhûlüne kadar geçen dokuz ay zarfında Hâlid Ziyâ bey dokuz senelik yazı yazmıştır denilebilir; Sabah Gazetesi'nin baş makâlesini der-uhde etmişti. Yine Sabah Gazetesi'ne "Nesl-i Âhir" romanını tefrikaya başlamıştı. Aynı zamanda her gün bir başka isimli ufak matbû'âtta tulû' eden her mecmû'a için muâvenet-i tahrîriyeye davet olunuyordu. Bunlara muhtelif makâleler, tetebbuât-ı edebiyye, Tanîn'e ise her hafta bir küçük hikâye yazıyor idi. Bunların cümlesinden ayda elli liradan fazla bir para alıyor idi. Yine o vakitler Dârü'l-Fünûn'da hikmet-i bedâyi' ve edebiyât-ı ecnebiyye derslerini der-uhde etmişti. Bunların ikisi de o vakte kadar bizde müdevvin-i ulûmdan değil idi. Yeniden muhtelif menâbi' bulup talebeye göstermek lazım gelmişti; işte bu meşgûliyetler onu otuz bir marta kadar getirdi.

Sultan Mahmut'un tahta cülûsunda Mâbeyn'e baş kâtip olarak tayîn olundu. Artık edebiyât onu kaybetmişti. Yeni vazîfesi onu o kadar işgâl ediyordu ki, gazeteleri okumak için ancak vakit bulabiliyordu.

Bugün o baş kâtipliği kaybetmiş ise de edebiyât onu tekrar kazandığından mesûttur; çünkü yeniden gazetelerde imzası görülmeye başladığı gibi eserleri de Muhtar Hâlid Kütüphânesi tarafından ve sıra ile birer birer neşrolunacaktır.

*

* *

Bizde garptaki nümûnelerine göre ilk edebî romanı Hâlid Ziyâ yazdı. Ve bugünkü nesrin babası şüphesiz O'dur. Başkaları bu üslûbu kendi kâbiliyetlerine göre belki daha asabî, daha sâf, daha nâzik, daha rakîk ve müzehher bir hale getirmişlerdir, fakat hakk-ı übüvvet onundur.

Bu üslûp ise en muvaffakiyetle Mâî ve Siyah ve Aşk-ı Memnû'da çiçeklenir; "Mâî ve Siyah" bütün mükemmeliyetlerine, bütün nefâisine rağmen bana bugün bir tecrübe-i kalemiyye gibi görünmektedir. Çünkü üstâdın sanatına Aşk-ı Memnû"daki kadar tahakkümle temellük etmediği zâhirdir, ve tasvir olunan tabâbi' bazen pek sâf-derûn pek mahsûl-i hayâlî tiplerden mürekkeptir.

Ahmet Cemîl, o zamanki gençlerin nümûnesi olmak üzere bir çok mahsûsâtı nefsinde cem' eder görünmekle beraber sırf mahsûl-i hayâl bir tiptir. Ve biz ki, o vakit Ahmet Cemîl'in hayât ve âleminde kavrulmakta idik, onun âmâl ve hayâlâtını pek çocukça bulurduk.

Bence Hâlid Ziyâ'nın en çok muvaffak olduğu eser Aşk-ı Memnû' romanıdır; Aşk-ı Memnû'da onun bütün kâbiliyyâtı, melekâtı müsâit ve sevgili bir zemîn bularak bütün servet ve saltanatıyla inkişâf etmiştir.

Üslûbu nefis ve bî-kusûrdur, tasvîrler daha efsânî, daha muvaffakiyetli, romanın tertîbi daha muhkem, daha esâslıdır. O'nun öyle parçaları vardır ki, daima büyük bir zevk ve istiğrâkla okunacaktır.

Halbuki, böyle olmakla beraber, Hâlid Ziyâ'nın bütün rikkatini, bütün şuhluğunu, bütün vakâr ve şahsiyetini ancak küçük hikâyelerinde görmek mümkündür.

Çünkü romanlarda muharrirler zemîne merbût-ı vekâyi kalırlar. Halbuki küçük hikâyelere istediği gibi izhâr-ı hafr için zemînlerin tahallüfüne göre serbest ve azâde kaldığından bütün kâbiliyetini, bütün vesâit ve hazânını daha muvaffakiyetle arz ve irâe edebilir.

Romanlar heyet-i mecmû'a itibâriyle esâs fikrini daha vuzûhla tahlîle müsâade eder, halbuki küçük hikâyeler muharrirleri en esrârengiz isti'dâd rûhuna kadar daha çok güşâde bırakır.

Halbuki Hâlid Ziyâ, bizde en çok küçük hikâye yazmış bir muharrirdir, bunlar her ne kadar birer kere okunmuş ise de, o kadar unutulmuştur ki, tekrar okumak yeni bir hazine keşfetmek zevkini verebilecek bir devre-i kıymet-dârdır.

Mehmet Raûf

BİR LEVHADAN MÜFREZ

....

Yine o kürsî-i istiğrâkta oturmuştum. Hava râkid, semâ sâf ve berrâk idi. Ta yukarıda bu şeffâfiyet-i hava ile beraber biraz donukça güneş, mâî billûrdan berak şeklinde devrân-ı semânın fevkinde kaynaşarakBerbergan fethası gibi denizlere beyaz yangınlarının alevlerini döküyordu. Deniz bu tufân-ı sîm altında güya bir mestî-i girân içinde uyuyordu. Üzerinde küçük bir nefha-i rüzgarın irti'âşı bile yoktu. Şu uyuyan havaların, suların yanında şu bî-ihtizâz meşenin râkid sâyesinde azîm bir zevk-i rehâvetle sanki bir yokluk içinde gibiydim. Güneş kayboluyor, gecenin mukaddemât-ı dâmânı dökülüyor, menâzır-ı günûdenin üstünde bir ârâm-nûşînin setresi çekiliyordu.

Güneş, nâ-gehân, âteş-i hayâtı sönmüşcesine donmuş, paslanmış bir şafak şeklinde idi. Uzaklarda sislere boğulmuş kırmızı bir fenere benziyordu.

Deniz bulanık bir gölün ulu suları gibi uyuyordu. Fakat bu uyku arasında sînesi muhavvef kabusların helecân hirâsıyla kabarmış, bir an içinde bir pür-tehevvür, bütün asabının bir tuğyân-ı ârâm-şikeniyle çıldıracak zannolunurdu. Karşıda, artık kesîf, karartılar altında boğularak ka'r-ı ummândan çıkmış siyah mahlûklar mehâbetiyle devrân-ı dağların ötesinde, güya parçalanarak, ziyâ-yı hûnîni bir gubâr-ı la'l ile fezâya saçılmış bir güneş, şu'le-i vâpesîn-i ihtizârı azîm bir deryâ-yı zâlâm içine bir fevvâre-i hûn-âb şeklinde düşüp savrulmuş bir kırmızı güneş vardı: Bir an içinde sönmüş zannolundu, ve, orada şimdi bağteten incimâd ederek kenâr-ı ufukta münakkaş kalmış bir yangının ihmirârı belirdi.

Uşşâkî-zâde: Hâlid Ziyâ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

MEHMED ÂSIM BEY

Âsım Bey 1300 târîhinde Gördes'te tevellüt etmiştir. Tahsîl-i ibtidâisini Gördes'te yapmış, sonra İstanbul'a gelerek Vefâ İdâdîsi'nde okumuş, Mekteb-i Mülkiye'de de ikmâl-i tahsîl eylemiştir. Mektepten çıktıktan sonra Ziraat Bankası'na girmişti. Meşrûtiyete kadar orada kalarak bilâhire kaymakamlıkla Elmalı Kazası'na gitmiş, fakat nazariyât-ı idâriyesi zamanın zihniyetine uymadığından İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a geldiği zaman mektep arkadaşlarından bazıları (Tanîn)de eski üstâdlarının etrafına toplanmışlar, çalışıyorlardı; Âsım Bey de onlara iltihâk ederek son zamanlara kadar orada çalıştığı gibi bir kaç sene evvel de Dârü'l- Muallimîn heyet-i ta'lîmiyesi arasına dâhil oldu. Mea't-teessüf Mekteb-i Mülkiye'ye girdiği zamandan beri muhtell olan sıhhati onu geçen sene İsviçre'de Yersanu Nevrlu'ya gitmek mecbûriyetinde bulundurduğu için bir seneden beri memleketin hayât-ı sa'yine iştirâkten mahrûm kalmıştır.

Âsım Bey, devr-i sâbıkın bütün tazyîkâtı içinde kendi kendine doğmuş, kendi kendine inkişâf etmiş pek nâdir Türk zekâlarından biridir. Mekteplerde tedrîsâtın en akîm sahalarda sürüklendiği, her türlü vesâit-i mensûrun mefkûd bulunduğu bu zamanlar Âsım Bey en ciddi ve müşkil bir sa'y ile çalışmış, Aydın Türklerine has olan bir zekâ sâyesinde nûr ve irfân yolunu bularak memleketi için pek kıymet-dâr bir genç olmuştur. Sıhhatinin dâimî bir adem-i itrât içinde bulunması onu devâmlı bir hayât-ı edebiyeye mâlikiyyetten mahrûm etmiştir. Daha idâdî sıralarında iken hakikaten pek nefis şiirler yazmış, fakat son senelerde tezâyüd eden sıhhatsizliği ve asabiyeti ayrıca çalışmaya ma'ni olduğu için yeni şeyler yazamamış ve eski yazdıklarını da neşretmemiştir.

Âsım Bey gazetecilik hayâtında pek müstesnâ bir muvaffakiyet göstermiştir. Gazetenin herhangi sütunu olursa olsun onun kalemi için en müsâit bir sahadır. Fakat bilhassa edebiyât ve mizah sahasında temeyyüz etmiştir. (Tanîn)de pek zarîf ince bir lisânla söylediği "Dereden Tepeden" ve karikatür sütunlarını birkaç seneden beri bütün kârîleri pek büyük bir şevkle takîb etmişlerdi.

Kuvvetli bir nüfûz-ı nazar ve büyük bir servet-i hayâliye... İşte Âsım Bey'in zekâsındaki evsâf-ı mümeyyeze bunlardır. İdâdî sıralarında iken yazdığı şiirler hayâlindeki bu servetin en kıymet-dâr delîlleri olduğu için bunların, pek azı müstesnâ olmak üzere, hiç birinin neşredilmemesine hakikaten teessüf ediyoruz. Bunlar neşredilebilirse memleketin kütüphâne-i edebiyâtı yeni bir mecmû'a-ı nefâis kazanmış olacaktır.

KİTÂBÜ'T- TEŞÂUR'DAN

-Mebhas-i Edebiyât-

Gayeti

Gâye-i teşâur zevk-i tahayyülâtı tatmîn, arzû-yı iştihârı temîndir. Tahayyül gâye-i âmâle vusûl için tertîbât ve tasavvurât ile meşgûl olmaktır. Mesela gâye-i emel akd-i muhabbet ise "îcâb"e teşebbüsten ibârettir, ma'lûm olduğu üzre akd-ı muhabbet îcâb ve kabûl ile münakid olur; lâkin bir taraftan arz-ı muhabbet olunduğu, yani îcâb vukû' bulduğu halde taraf-ı diğer sükût ile mukâbele etse muarriz-i hâcette sükût-ı delîl rızâ olacağı cihetle sükût-ı vâki' üzre tarafeyn beyninde bir râbıta-i muhabbet teessüs eylemiş olur. Îcâbın kâlen ve sarâhaten olduğu gibi hâlen ve delâleten de vukû'u nâdir değildir. Lâkin işbu ahvâlin herhangi şeklinde olursa olsun mutlak surette bu karîha-i teşebbüse, itimâd-ı nefse ihtiyaç messeder.

Bu evsâftan mahrûm olan müteşâirînin temrînât-ı hayâlîye ile kesb-i cüret ve kuvvet etmesi lâzım gelir; müteşâir hüsn-i hayâlîye karşı kendi kendine müsterîh-i kalb ve beyân söz ve güzâr eder: Bu onun en sâf bir zevk-i rûhânîsidir; bu müşâfaha-i hayâliye rûh-ı müteşâirin gıdasıdır. Lâkin maksat-ı teşâurun "zevk-i tahayyülat"a inhisârı nâdirdir, asıl masadd-ı iştihârdır. Bu cemiyyet-i müttefekun aleyh bir mesele ise de maksada vusûl için istimâl edilen veyahud edilmesi lâzım gelen vesâit husûsunda ihtilâf-ârâ vardır. Akvâl-i mütehâlife iki asılda cem' olunabilir: Bazıları derler ki her şeyde muvaffakiyyet-i sebâta; müteşâir evvela isti'dâdı tabî'îyyesini tayîn ettiği meslek-i mahsûsunda sabr u sebât ile ictihâd etmelidir; bu meslek-i tarafdârânî muhâfazakârâne mahsûstur.

Bazıları da tamamen bu fikrin aksini iddia etmektedir; bunların tarz-ı ictihâdına göre "Sebât, mâni'-i terakkîdir"; çünkü iştihâr, bir nokta-i kemâle vâsıl olmaktır; bu noktaya varıncaya kadar müteşâir için bir çok merâhil-i terakkî kat' etmek lâzım gelir. Bu ise bir tahavvül-i dâimî demektir: Ve esâsen kâinâtta tahavvül bir kânûn-ı umûmî olup bunun hâricine çıkmak mümkün olamaz. Hatta bazı zerefâ-yı kudemâ bile bu meslek-i sânînin müreccah olduğunu imâ etmişlerdir:

Bir yerdeki yok nağmeni takdîr edecek gûş

Tazyî'-i nefs eyleme, tebdîl-i makâm et

Bir takımları daha ileriye giderek kelime ile oynayan bu müte'ârızlara karşı ref'-i i'tirâz eden "mantık"ı zîr ü zeber etmek ister. Mantık ne imiş? Bu, muhayyile-i beşeriyyetin îcâdıdır. Mantık dediğimiz şey şimdiye kadar hangi bir meselede muvaffak olmuş ki onu kendimize pişvâ edelim. Mantık yoktur ve bu bir "hile"dir? Bir hile ki budalalık ve dehâet onda muvaffak olan ve beceriksizlik gösterenler içindir. İşte sanat denilen şey böyle bir silsile-i hayl ve mekâyitten ibârettir; bununla efkâr-ı umûmiyye de dediğimiz kitle-i azîme-i câhileyi iğfâl ederiz. Mantık bir takım efkâr-ı mahdûda ashâbının dâm-ı gafletidir, bu zavallı dimâğlar onun esîri, rübûze-i iğfâl ve hevesâtıdır; dehâetin mantıkla münâsebeti yoktur, nitekim nokta-i ma'kûse-i mütenâziresi olan budalalıkla münâsebeti bulunmadığı gibi. O yalnız bu iki hadd-i tehâlüf arasında kalmış olanlara mahsûs bir takım eşgâl-i basîta-i fikriyeden başka bir şey değildir. Hâsılı istihsâl-i maksad uğrunda mürâca'at edilmekte olan vesâiti bir kâide tahtında zikr ve beyân etmek mümkün değildir; mesela tek başlarına kesb-i ma'rûfiyet edememiş olan iki müteşâirin eserlerini müşterek imza ile neşretmesi. Bu keyfiyetin esâsen iştihâr için mürâcaat edilmiş bir usûl olduğunda iştibâh edilemezse de bunun felsefesini îzâh bâbında da bir takım ârâ-yı müteba'yine vârid olmuştur. Bazıları bu usûlün tevhîd-i a'mâl, tabîr-i diğerle terkîb-i mesâ'î kâidesine mebnî olduğunu beyân ediyor, diğer bir takımları "İki sakîmden bir müstakîm çıkar" kâide-i meşhûresinin tatbîkâtından bir nev' olduğunu söylüyor. Bir takımları da bu hal iki imzanın yek-diğerine mezrûc olmasına delâlet eder fikrindedir! Diğer bir kavle göre gâye-i hayâlîde sirâyeti ve vukû'u da böyle bir iştirâke sebep olabilir.

.....

Bazıları tahayyülâta ta çocukluğundan başlarlar; dadılarının, kalfalarının "devli" masalları onların rûhunda bir ihtiyâc-ı tahayyül peydâ eder. Bu sûretle hâsıl olan isti'dâd-ı tahayyüle "ırsî" derlermiş.

Ehl-i felsefenin beyânına göre tahayyülde bir takım menâzil-i istifâiye mevcûttur; son menzil-i tekâmüle bâlâda bi'l-münâsebe beyân olunduğu vechle "Fenâfi'l- hayâl" mertebesi itlâk olunur. Bu mertebe-i istifâiyeye terakkî etmiş olanlar artık tamamen sevk-i tabî'îye tâbi' olup akıl ve mantıktan tecerrüt ederler, kuvve-i fâhime bi'l-külliye kuvve-i vâhimeye münkâlib olur. Bu cihetle mertebe-i mezkûreye "İntihar-i aklî" demek muvâfıktır itikâdındayız. Cenâb-ı vâhibü'l- idrâk bu mertebe-i kâmileye vusûle müyesser eyleye!

Mehmet Âsım

İZZET MELÎH BEY

İzzet Melîh Bey Girit'in en asîl Türk âilelerinden birine mensûptur. Pederi, Esad Bey isminde bir zât idi ki bu adada Defterdârlık vazîfesini îfâ eyliyordu. İzzet Melîh Bey bugün yirmi yedi yaşında bir genç olup bir taraftan iştigâlât-ı fikriyye ve edebiyye ile me'lûf iken diğer taraftan Reji Nezâreti Kâtib-i Umûmîliği vazîfesini îfâ eyliyor.

Tercüme-i hâline dâir kendisinden alabildiğimiz bazı tafsîlât şöylece hülâsâ olunabilir:

İzzet Melîh Bey'in âilesi (1313) senesinde, Girit Adası'nda zuhûr eden şûriş ve iğtişâşı müte'âkip İstanbul'a hicret edip yerleşmiş ve her ne kadar pederi bir müddet daha vazîfesi başında kalmış ise de, bir sene sonra hastalanarak O da, İstanbul'a gelmiş ve reisi olduğu âile nezdinde terk-i hayât etmiştir. İzzet Melîh Bey o vakit henüz on iki yaşında idi ve o zamandan beri, bir takım mükemmel mürebbîler tesîri altında, yazı yazmak için bir ihtiyâc-ı şedîd duymaya başlıyordu; yazdı ve o kadar muvaffakiyetle yazdı ki üç sene zarfında, yani henüz on beş yaşında iken pây-ı tahtın bütün edebî mecmûaları İzzet Melîh imzalı eserleri bölüşemez oldular.

Galatasaray Sultânîsi'nin bu harikülâde küçük talebesi aynı zamanda da Fransız lisânında ihtisâs kesbine çalışıyor ve o lisânın muhalledât-ı edebiyesini kavî bir iştihâ-yı tetebbu'la mütâlaa eyliyordu. Bu sa'yın netîcesinde Fransızca eserler ibdâına da başladı, öyle ki "Lezanal Politik Eliterer" ünvânıyla Paris'te münteşir pek mühim bir mecmû'a-i üsbûiyenin (1905) sene-i mîlâdiyesinde -ki o vakit genç muharririmiz ancak on sekiz yaşında idi- açtığı bir musâbaka-i edebiyede nesirde ikinciliği ihrâz eyledi ve o muhît-i irfânın şâpâş ve mükâfatına nâil oldu. O zamana kadar Fransızca yazılarını neşre cesâret edemeyen bu gencin nâmı, ba'demâ, gerek İstanbul'un, gerek Paris'in en mu'teber bir mu'tenâ Fransızca gazetelerinde görünmeye başladı. Hatta denilebilir ki, İzzet Melîh Bey, en ziyâde bu Fransızca yazılarıyla temeyyüz etti, bunun böyle oluşuna bir büyük sebep vardı ki, o da devr-i sâbıkta Türkçe âsâr-ı edebiyenin her nasılsa birer meyve-i memnû' halini iktisâb etmiş olmasıdır. Çünkü İzzet Melîh Bey, on dokuz yaşında, Galatasaray Mektebi'nden çıktığı esnâda (Mâzîye Rağmen) ünvânlı bir romanın sâhibi bulunduğu halde onu bir türlü neşre muvaffak olamıyordu. Karşısında sansür denilen o câdû-yı matbû'ât gözlerini dört açmış, dişlerini bilemiş, bî-amân duruyordu. İzzet Melîh Bey, bu manzara-i vahşet önüne geri çekildi ve kalbi istibdâd denilen hâileye karşı kin ile memlû, bir kenarda, sükûn ve i'tikâf içinde sa'yına devâm etti.

İzzet Melîh Bey, asıl, Temmuz inkılâbından sonradır ki şa'şa'asıyla âlem-i matbû'âta, saha-i iştihâra atıldı. Onu, ilân-ı hürriyetin ilk aylarında, hemen her türlü tezâhürât-ı fikriyye ve vatan-perverânenin başında gördük. Bu genç muharrir, feyz-a-feyz bir küşâyiş-i hissiyye ile konferanslar veriyor, makâleler yazıyor, bir takım edebî müsâmereler tertîp ediyor ve hatta sahnelerde güzîde bir tavır ile bazı oyunlar temsîl eyliyordu.

İzzet Melîh Bey o sıralarda (Muhît) nâmında bir mecmû'a-i edebiyyenin müdiriyyetini de der-uhde etti ve orada, nesl-i âhir'in en mümtaz ve muhterem sîmâlarından birini teşkîl eden Ahmet Haşim Bey'le beraber Osmanlı Edebiyatı'nda bir merhale addine sezâ olan ve Fecr-i Âtî Kütüphânesi'nde toplanan genç yazılara harâretli bir germî verdirdi. İzzet Melîh Bey'in, bu esnâda, Beyoğlu sahnelerinin birinde, fakat Fransa'nın pek benâm-ı sanatkârânî ma'rifetiyle "Leylâ" ünvânlı Fransızca bir piyes oynuyor ve pek büyük muvaffakiyet ihrâz ediyordu.

Genç muharrir, bu piyesini müte'âkip "Tezât" ser-nâmeli Türkçe bir roman neşreyledi. Mümtâz bir gâye-i içtimâî ve edebi takîb eden bu roman hakkındaki mütâla'âtımı bundan bir kaç ay evvel "İkdâm"da beyân ettiğim için, burada tekrar serd-i mütâla'aya hâcet görmüyorum ve büyük bir hâhişle pek yakında vaz'-ı sahne-i temâşâ olunacağını işittiğim (Büyük Paşa) ismindeki Fransızca piyesini bekliyorum.

Bu "piyes" bazı müjdelere göre, İspanyolca'ya tercüme edilip Meksika'da oynanan ve pek yakında Almanya'nın Kolonya şehrinde vaz'ı sahne edilecek olan o nefis "Leylâ" piyesinden daha bariz meziyyât-ı edebiyyeyi hâiz olacakmış.

Yakup Kadri

İLK TEBESSÜM

-Kızım Remîde'ye-

Âdeta çocuk olarak kahkahalar ve nüvâzişlerle karşısında latîfeler eden ana babaya büyük gözlerini dikmiş bakıyor. Anlıyor, düşünüyormuş gibi münevver, zekî, tatlı bir nazarla bakıyor.... Sonra kim bilir nasıl esrarengiz bir in'ikâs-ı dimâğı ile, büyük gözlerinin içinde bir nokta fazla parlıyor, tevassu' ediyor, ekseriya bağırıp ağlamak için açılan penbe dudakları bu sefer yan taraflara doğru müteredditt, acemî bir tarzda açılıyor: -A, gülümsedi! Hakikaten gülümsedi mi? -Evet, ilk tebessümü... Günden güne uyanan, etrafını hissetmeye başlayan rûhunun dünyaya ilk selâm-ı iltifâtı; hayâtın acılarını, feci' garâbetini, boşluğunu biliyormuş gibi doğduğu dakikadan beri muttasıl ağlayan, güya tevellüdünden şikâyet eden çocuğun ilk aldanışı, kaçmak isteyen ahû-yı "Remîde"nin mûnis ve mülâyim ilk hareketi...

Lâkin korkma, kızım, sana hayatın acılarından, feci' garâbetinden, boşluğundan bahsedecek değilim. Bunlarla sâf, masûm tebessümünü niye zehirleyim? Hayır, dünyaya gelişini -dünyanın ne olduğunu pekala bildiğim halde- meserretle alkışlıyorum. Zira burada yalnız gözyaşları değil tebessümler, pek latîf tebessümler de var: Tabiatın muhtelif manzaraları, çiçeklerin birbirinden câzip renkleri, sanatın bî-pâyân bedâyi'i önünde pür-zevk tebessümler; lâyıkıyla yapılan vazîfenin, huzûr-ı kalbin tevlîd ettiği müsterih tebessümler, sevilen, perestiş edilen vücûdun yanında pür-his, pür-aşk, pür-ateş tebessümler; çocuğunun ilk tebessümünü gören ana ve babanın mütefahhir ve mesûd tebessümleri...

Demin ilk tebessümüne "hayata karşı ilk aldanmak" diyordum. Bu, belki doğrudur. Fakat ne be's var?! Hayat ancak aldanmak ve oyalanmakla bir şeye benziyor, hem, asıl aldanmak dünyadan veremeyeceğini istemek değil mi?!

Onun için, kızım, ilk tebessümüne, bu hâyatın bütün tebessümlerini, bütün aldanmalarını temennî ederek cevap veriyorum.

İzzet Melîh

ŞEHÂBETTİN SÜLEYMÂN

1301 senesinde, İstanbul'da doğdu, fakat, kendisi hiç bir cihetten İstanbullu değildir. Çünkü pederi 1130 senesinde Balıkesir'de teessüs ve tekarrür eden ve Çavdarlı Ali Ağa familyası denmekle ma'rûf olan necîp bir âilenin efrâdından idi fi'l-vâkî kendisi bir zamanlar İstanbul'da, Şerîf Paşazâde Süleymân Şevket Bey nâmıyla tanınırdı, lakin gerek kendisine ikinci bir vatan olan İzmir'de, gerek Maskat re'sinde daima Çavdarlızâde ünvânını taşıdı.

Şehâbettin Süleymân Bey çocukluğunu İzmir'de geçirdi, zirâ pederi orada defter-i hâkânî müdürü idi; tahsîl-i ibtidâî ve idâdîsini orada ikmâl eyledi, kendisini mektepten tanıyanlar pek zekî ve çalışkan bir talebe olduğunu söylerler, Şehâbettin Süleymân Bey her sene-i tedrîsiye nihâyetinde daima sınıfının birincisi çıkarmış, aynı zamanda, İzmir'de münteşir yevmî ve üsbû'î gazetelerde pek çok hayret ve takdîri câlip makâleler yazarmış. 1319 senesinde idâdî tahsîlini ikmâl edip İstanbul'a geldi ve müsâbakalarında ihrâz-ı muvaffakiyetle Mülkiye Mektebi'ne girdi; müsâbakalarda ihraz-ı muvaffakiyetle dedik, çünkü o zamanlar, bu müsâbakaların mürûru her idâdîye mezûnunu müyesser olamayan müşkil ve mühlik bir geçitti.

Şehâbettin Süleymân Bey ondan sonra hayâtın böyle bir çok mühim ve dârirlerinden kemâl-i sühûlet ve mahâretle geçmenin yolunu bildi. Mekteb-i Mülkiyeyi ikmâl ettiği sene -ilân-ı Meşrûtiyet senesi- o henüz Vefâ İdâdîsi'nin vazî' bir Fransızca muallimi iken pederi öldü ve genç adam reissiz kalan bir âilenin başına geçti ve bilâ-fütûr hayâtın her mübtedîye şiddetle muhâlif olan cereyânlarına doğru yürüdü. Fakat ta İzmir İdâdîsi'nde tahsîlde bulunduğu zamandan beri matbûât âleminde çabuk ve hakkıyla kazanılmış bir hâle-i iştihâr ile tenevvür eden isminin ona çok yardımı oldu ve adeta bu isim onun muzlim yolunu aydınlattı.

Şehâbettin Süleymân Bey'in hayâtı -kendisi henüz otuz yâşına girmemiş bir genç olduğu halde- altmış yaşında bir adamın hayâtı kadar mâl-a-mâl-ı vekâyi'dir. Hele ömrünün son beş senesi birer leb-a-lebdir. Muhtelif meslekte, muhtelif tarzda bir çok gazeteler idâre etti. Siyâsî ve edebî bir hayli mücâdelâta atıldı, bütün mevcûdiyetinden gürültülü bir hayât taşıyordu.

Âlem-i edebiyâta aynı gürültü ile girdi. Bir çok mu'tena ve müstesnâ makâlelerinden, hikâyelerinden sarf-ı nazar, ilk defa tam bir eser olarak ortaya attığı "Çıkmaz Sokak" ünvânlı bir piyesi, daha henüz vaz-ı sahne edilmeden, daha doğrusu, tamamiyle intişâr etmeden bir hayli münâkaşalara kapı açtı, işte biraz da bu münâkaşalar netîcesinde iki kısma ayrılan ve

yek-diğerine zıt iki gâye-i edep ta'kîp eden genç muharrirlerden, genç şâirlerden bir kısm-ı mühimi ki -bunlar dağınık oldukları halde yine bir kuvvettirler- (Fecr-i Âtî) nâmıyla bir mahfel-i edebî tesîs ettiler ve bu mahfelin kapısına "Sanat şahsî ve muhteremdir." rumûzunu talîk eylediler.

Şehâbettin Süleymân Bey bu mahfelin müessislerinden biridir ve "Fırtına" ünvânlı ikinci eseri bu mahfel kütüphânesinin en mühim bir cildini teşkîl ediyor.

"Fırtına" ferdâ-yı intişârında her kıymet-dâr eser gibi gerek Fransızca, gerek Türkçe gazetelerde bir hayli edebî dedikoduların galyânına sebebiyyet verdi. Fakat herhalde, mefâd-ı ünvânına rağmen bu sonuncu eser, "Çıkmaz Sokak" raddesinde fırtınalı değildi. İki perdelik bir piyesten ibâret olan bu esere Şehâbettin Süleymân Bey, her genci mukâvemetsiz bir câzibe ile kendine çeken Paris'i, Paris dâü's- sılasını ve dâü's- sılanın muti' bir oğul ile, sâdık bir zevc kalbinde ne hummâlar tevlîd eylediğini, sâkin bir âile çatısı üstünden ne mühlik kasırgalar geçirdiğini gösteriyor. Bazı münekkitler mevzû'u gâyet basît buldular ve "Şehâbettin Süleymân bir bardak suda bir deniz gürültüsü çıkarmak istiyor." dediler. Eğer bu genç müellife tarîz makâmında söylenmiş bir söz olmasaydı, Şehâbettin Süleymân Bey'in sırr-ı sanatını biz de ancak bu ta'bîr ile ifâde edebilirdik ve meselâ derdik ki "Şehâbettin Süleymân öyle şeytânî bir kuvvettir ki bir damla suyu insana bir ummân halinde tecellî ettirmeye çalışır."

Bazı zevât bu genç muharririn ilk eserlerini gayr-ı ahlâkî addederler, bence Şehâbettin Süleymân Bey eline aldığı mevzû'da daima bir gâye-i ahlâkı gören seyrek muharrirlerimizden biridir. Yalnız, o insanların yüzüne tedbîrle ihtiyâtla ve belki biraz riyâ ile söylenmesi lâzım gelen şeyleri yüksek sesle ve dik bir başla haykırdığı içindir ki insanlar tarafından böyle bir iftirâya marûz kaldı. Bu iftirâ onu hayât-ı husûsiyesine kadar takîb etti, o kadar ki, günün birinde genç muallimin –Şehâbettin Süleymân Bey muallimdir. O zaman Vefâ İdâdîsi muallimiydi.- Kemâl-i şevk ve hevesle işgâl etmekte olduğu bir kürsî-i tedrîsten indirilmesini intâç etti, çünkü Şehâbettin Süleymân Bey talebesine "Sanat bir gâye-i tehzîbi ve ahlâkı takîb etmek değildir. O bezâne ahlakîdir." nazariye-i edebiyesini îzâh etmek istemişti.

Genç edîp bu menkûbiyeti esnâsında yine meclûp ve meftûnu olduğu meslek için yorulmaz bir sa'y ile çalıştı. Ve kütüphâne-i milliyeyi ilk defa olarak bir "Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniye" ile tezyîn etti, ilk defa diyoruz, çünkü o zamana kadar memleketimizde hiç kimse böyle bir eser telîfini düşünmemişti; işte biraz da bu sa'ye mükâfat olarak kendisine tekrar

vazîfesi iâde edildi. Fakat o hiç bükülmeyen bir azmile ve kemâl-i inâd ve istiklâl ile, kendince muhakkak bildiği usûl dâiresinde tedrîsâtına devâm etti. Ve neticede hak kazandı. Bu sa'yı taktîr edildi. Dârü'l-muallimîn-i âliye müdür muâvinliğine tayîn olundu. Bir müddet sonra o pek ziyâde sevdiği tedrîsâtına avdet için istifâ etti. Şimdi yine muallimdir.

Âsârı:

Çıkmaz Sokak: "3" perdelik piyes. Fırtına "2" perdelik piyes ve küçük hikâyeler. Kırık Muhâfaza: Bir perdelik millî piyesten başka "Tahsin Nâhit Bey'le müşterek" bir perdelik piyes. Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniye. Sanat-ı Tahrîr. Ma'lûmât-ı Edebiye "Köprülüzâde ile müşterek" "2" cilt. Osmânlılıkta Vâhime-i Mes'ûliyet. Ve müteferrik gazetelerde makâlat-ı tenkîdiye ve küçük hikâyeler.

Yakup Kadri

MÜKÂFÂT

Büyük binanın uykulu dehlîzlerinde karanlıkla yapyalnız, ve seylân-ı sükût-ı vakûra karşı bî-hâb ve mücâdil bir ben vardım.

*

* *

Gece, topraklar altında münkati' akûr inleyen bir kıyâm-ı süyûle müşâbih gürültülü, korkunç, mamâfîh sâmit ve ebkem, topuklarımın ucunda inliyor ve sürünüyordu. Yalnız bir ben vardım: İnkâr edilen sa'yımın omuzlarıma çöken ye's ve nevmîdisiyle, ve arkamda zekâyı taşlayanların heyûlaî kahkalarıyla, kabus ile, kin ile bir ben vardım. Gece ve ben... Ben benden ve ondan korkuyordum. Kalbimde Bodler, Verlen gibi mübdîlere münkirlerin isâle ettikleri zehr-i nisyân yahut zehr-i tegâfül ölüm gibi bî-hareket pür-sıklet, yalnız bu medfen-i infi'âlin duvarlarında münkesir hıçkırıyordu. Bu kadar sene çalıştıktan sonra, yine burada, yine bu uykulu, karanlık dehlîzler içinde... Niçin? Herkes riya ile, şarlatanlıkla yürür ve ilerlerken, ben yine burada, bu nevbet gecesinin göz görmeyen hummâlı sa'yıyla bî-hâb ve mücâdil niçin?... Lakin rûhumda bir girye, bir girye-i billûr vazîfe belirdi: Ve bu ağlayan tıfl-ı ye's ve mahrûmiyeti mülevven âtîlerle süslü, emel ve ümit oyuncaklarıyla uyuttu... Yürüyordum.

Onlar İstanbul Sultânîsi efendileri, uykulu, karanlıkla hem-nefes binânın iki cephesinde şimdi uyuyorlardı. Küçüklerin koğuşuna dâhil oldum. Uykunun teneffüs-i hirâs-âveri bütün mevcûdiyetimi gezinmeye başladı. Ayaklarımın altında tahtalar ölü ziyâlarla yıkanmış, uyuyan ağızların hevâ-yı bî-hûşuyla ağırlaşmış biraz fazlaca bassam yıkılacak, inleyecek gibiydi. Parmaklarımın ucuyla korkak ve sâkit yürüyordum. Başımın üstünde çatı dinlenen, hayât ve idrâki uykunun pençesine teslîm eden bu masûmların nisâr ettikleri vakâr ve sükûna tâbi', secdeye meyyâl çöküyor gibiydi. Gözlerim yere ma'tûf, başım yüklü ve döşemelere müteveccih şurada uyuyanlardan bazılarının günâh-ı zekâ ile yarın ne kadar muâtib olacaklarını, beşeriyyetten neler ve ne azâplar iktitâf edeceklerini düşünüyor, onların âtî-i talîmâtına rûhen iştirâk ediyordum. Bu sâatte hatâ arayan bir âmire karşı gece nöbetçisinin eteklerimde bir itâat-ı kindâr ile sürünen hatveleri beni boğuyor, zekâ recm-kârları arasında şu masum yarınları taşlayacağına kâni olduğum âdî mahlûku azarlamak, biraz sükûn bulmak istiyorum. Ta kûşelerde sekiz yaşlarında bir küçüğün yorganlarını atmış

ve büzülmüş uyuduğunu gördüm. Kaşlarımı çattım, dudaklarımı bir duâ okuyormuş gibi yavaş, mamâfîh hadîd kımıldattım.

Yatağa yanaştım. Yorganları düzeltmeye başladım. Küçük uyandı. Nîm-hâbîde bir sesle:

- Teşekkür ederim Muallim Bey, dedi.

*

* *

Rûhumdaki gece söndü, girye-i vazîfe bir anda nûr oldu, bu memleketin bana müebbet ve yegâne mükâfâtı bu oldu.

Şehâbettin Süleymân

HÂLİD FAHRİ

Hâlid Fahri nesl-i âhirin en ziyâde takdîr ve perestiş ettiğim şâirlerinden biridir. Osmânlı gençliği Fahri gibi büyük bir sîmâ-yı maneviye, büyük bir sîmâ-yı şâiriyete mâlik olduğundan dolayı iftihâr etmelidir. Lisânındaki selâmet, fikirlerindeki husûsiyet ve hassâsiyetindeki vüs'at ve rikkat itibâriyle son zamanlardaki şâirlere tefevvuk ettiğine kanâat-ı kâmilem vardır. Hâlid garbı değil şarkı, eski şarkı bize terennüm etmiş, uzun mâzîler arasında ölü kalan masalları vezin ve âhenkle taze bir lisân ile bize nakletmiştir. Miralay Doktor Fahri Bey'in mahdûmudur. Bin üç yüz yedi târîhinde İstanbul'da tevellüt etmiş, babasının Nâcî lisânıyla yazmış olduğu manzûmeleri çocukluğunda derin derin dinlemiş ve şiiri pederinden ahzederken vâlidesinin pek küçük yaşında kendisini terkederek sîne-i hâke düşmesiyle elemden iftitâf eylemiştir. Tahsîli Galata Sultânîsi'nde olup mea't-teessüf marziyet-i şi'riye sebebiyle mezkûr mekteb-i terke mecbûr olmuştur. Lâkin fitratın verdiğine karşı mektep sıraları ne verebilir? Hâlid şâir ve büyük doğdu; ve yine öyle ölecektir. Bu benim en metîn bir i'tikâdımdır.

Şehâbettin Süleymân

KÂBİL

Yüzlerce yeşil şişede misk, gül suyu , anber

Bin denk kumaş yüklü, ser-âzâde hecinler

Dağ, taş, aşarak Kâbile varmıştı bir akşam.

Bağdat, Mısır, Mekke, Necef, Bâdiyetü'ş-Şam

Zenginlerinin türlü hedâyâsını hâmil

Kervân geliyor.. Çıktı güzergâhına Kâbil..

Haşmetli Emîrin kızı bir gence nişanlı;

Kâbil'de düğün başlayacak neşeli, şanlı.

Pejmürde, ipek dalgalı saçlarda çiçekler,

Üryân kadınlar da yarın raksedecekler...

Kaşâne-i sultâna vürûd eyledi kervân,

Yaklaştı geniş medhale yüzlerce bezirgan.

Gül-renk sütunlarda birer meş'ale yandı,

Bî-tâb hecînler yere diz çöktü, uzandı:

Ƃ in denk beyaz elbise, tül, sırmalı pabuş

Olmuştu kumaşlar ve ipeklerle hem-ağuş

Misk, gül suyu, anber ve sakız ıtrı yayıldı;

Ay doğdu, Emîrin kızı şehvetle bayıldı,

Serpildi beyaz alnına tel tel, sarı kâkül,

Göğsünde kırılmış ölüyor kırmızı bir gül...

Tavus tüyünden iri yelpazesi ra'şân

Kumral ve uzun saçları omzunda perişân

Bir câriye sultâna yakınlaştı, sokuldu.

Haşmetli Emîrin kızı bir gül gibi soldu.

Sultân uyuyor, işte sükut eyliyor eyvân

Kırk, elli beyaz câriye durmuş ona divân

Yelpaze açık göğsünü ettikçe der-ağuş

Yaslandı serin, kuş tüyü yastıklara bî-hûş...

*

* *

Dükkânlar açılmış uyuyan evlere karşı,

Pür- cûş ölüyor şimdi yeşil kubbeli çarşı:

Yaldızlı, küçük muhâfazalar, rayhadânlar

Kâfur, sakız kâsesi, yakut fidanlar

Bir bir sıralanmış ufacık camlar içinde ...

Güldân, Acemistan, Arabistan ile Çin'de,

Hind'in sarı sâhilleri üstünde ne varsa,

Afgan semâsında sükût eylemiş arza...

Camlarda şafak söktü; eşiklerde duranlar,

Etrafa koşan, pikede bağdaş oturanlar,

Herkes gülüyor, ince Acem şalları belde.

Haricte düğün var, çıkıyor göklere belde...

Def neyle donanmış açılan kasr-ı Emîri

Dallarda bürümcüklerin al dalgası mer'î,

Gül-renk sütun başları üstünde fevânîs

Etmişti Emîrin kızı ceylanları te'nîs.

Bir mâî duman neşrediyor işte uzaktan

Sehpaların üstündeki yüzlerce buhurdan.

Erken yola düşmüş akıyor şenliğe zevvâr.

Kâbilde bugün raks ile cünbüşlü düğün var...

Gül bahçesi âhenk ile dönmüştü behişte,

Rakkâselerin zilleri akseyliyor işte!

Yapraklar ışıklarla ufuklar gibi soldu,

Mesrûr düğün mahfeli Sultâna kul oldu...

Yer yer karışık Çinli, Acem, Mekkeli, Çerkes,

Yüzlerce sevinç çalkanıyor, neşeli herkes.

Sırtında çocuklar taşıyor bir kocaman fil,

Kızlar saçıyor yollara gül, lale, karanfil...

Hâlid Fahri

MEHMET EMÎN BEY

Türklerin son intibâh asrının târîhini yazacak müverrih bu nâm üzerinde mutlaka tevakkuf edecektir: Mehmet Emîn! Bütün Türk mütefekkir ve şâirleri yalnız kendi zevklerinin tatmîni için, hod-bîn ve hod-perest terennüm ederlerken, yükselmeye muhtâç, zavallı bir Türk milletinin varlığını düşünerek onun kanayan yaralarını sarmaya çalışan yalnız, yalnız O oldu... Sâlih Reis'in bu derin düşünceli şâir çocuğu, daha hayâtının ilk dakikalarından itibaren Anadolu'nun menâkıb-ı felaketini dinleye dinleye büyüdüğü için, Türklük hissini kalbinin en derin köşelerine nakşetmiş ve diğer sanatkârların daima nazar-ı istihkâr ile gördükleri halk kitlesine karşı her zaman derin bir muhabbet beslemiştir. Boğazın ilâhî mehtaplarına, yalılarının şeh-nişînlerinden kasîdeler, şarkılar ithâf eden şûh ve zarîf şâirler Mehmet Emîn Bey'in Tesalya cenginden sonra izhâr ettiği millî ve kuvvetli feryâdlara hemen umûmiyetle lâ-kayd kalmak istediler; ve mübârek Anadolu toprağının zavallı metrûk çocuklarına ithâf edilen özünde ve samîmî nağmeleri, pek tabiî bir hiss-i tezyîf ile kaval sadâsına benzettiler.

Mehmet Emîn Bey'in eserleri için bundan daha belîğ bir müdâfaa der-meyân edilemez iddiasındayım... Şâirlerimiz, müekkilât-ı sanatın yalnız kendilerine arz-ı dîdâr ettiği bir tavr-ı tecellâda İrân'dan, Rum'dan ve hatta Frengistan'dan gelmiş muhtelif âhenklerle ser-mest-i hayâl iken, zavallı Türk milleti çorak ve nihayetsiz bir felâket vadisinde çobanını kaybetmiş sürüler gibi masûm ve mütevekkil bekliyordu....Gönüllleri yabancıların sevgisiyle dolan, büyükleri bu zavallılara bakmaya, onların yaralarını sarmağa asırlardan beri tenezzül etmemişlerdi... Tûr-ı sanattan inen sesler Türk'e çok yabancı geliyor ve rûhuna hiç bir şey söylemiyordu. İşte bu esnâda karanlıkta kimsesiz yaşayan sürü teneffüs ettiği felâket havasında artık çobanlarının geldiğini haber veren kavî ve müşfik bir kaval sesi duydu; ona, cihangir ecdâdının Ca'ber önünde Pasin Ovalarında hâlâ asker bırakan nağmelerini hatırlatan bu sese icâbet etmemek mümkün değildir... Mehmet Emîn Bey'in halktan gördüğü rağbet ve muhabbet işte bundan dolayıdır. Son zamanların felâketli hâdiseleri, Türklük mihrâbının ışıklarını bir daha sönmemek üzere yakınca, Mehmet Emîn Bey'in Tasalya Harbi'nden beri Türk rûhuna hitâp eden şiirleri bütün Türk gençlerinin sevgilisi oldu. Bugün meşhûdâtıma istinâden söyleyebilirim ki bu necîb şâirin feryâtları, Türk illerinin en uzak, en hücrâ köşelerine kadar nüfûz ederek bülbüllerin en samîmî mıntıkalarında nakş-gîr olmuştur.

Onun senelerce evvel açtığı bu feyzli yol üzerinde ilerleyen, kalpleri aynı aşk ile çarpan şâirlerimiz bugün yok değildir; fakat bu varlığın şerefi, insâf ile düşünülecek olursa, Mehmet Emîn Bey'den başkasına âit olamaz; çünkü muârızların tabîrince ilk kaval sedâsını çıkaran o oldu...

Edebiyât-ı âlimizde Mehmet Emîn Bey'i uzun müddet zevksizlikle, hissizlikle, şâirlikten mahrûmiyetle muâheze ettiler; yazdığı mevzû'lardan bir kısmının halk tarafından anlaşılamayacağını ileri sürdüler... Bu itirâzlar ne dereceye kadar doğrudur bilmem; fakat bizim kadir nâ-şinâslığımıza mukâbil İngilizler'in, Almanlar'ın Macarlar'ın ve Ruslar'ın sevgili şâirimize ne yüksek ve ne müstesnâ bir mevki'-i şeref ayırdıklarını pekâlâ görüyoruz. Ona âit yazılan kitaplar ve makâleler toplanacak olsa mu'ârızların silsile-i mühâcemâtına karşı hatta maddî bir sedd vücûda getirebilir...

Türklüğün her gün mütezâyid bir kuvvetle galebesini fahr ve memnûniyyetle gören Mehmet Emîn Bey artık uyanan, harekete gelen bu kahramanlar kitlesine hâlâ rehberlik ediyor, ve dâire-i ihâtası her gün arta arta nihâyet bütün Türklüğü kucaklayan şefîk ve ümit-bahş nağmeleriyle ölülere hayât, dirilere necât dağıtıyor. İstikbâlde, Türklük güneşi bütün şa'şa'asıyla doğduğu gün, onu tebcîle çıkan rûhânî kâfilenin önünde, elinde Türk sazıyla mutlaka bu sevgili şâir bulunacak!

Köprülüzâde Mehmet Fuâd

ESÎR

Orhun'un ve Ganje'nin Evlâtlarına:

Bu âlemde bir iş yok ki sıkıntısız yapılsın.

Bizi yeşil dallarında imrendiren her yemiş

Zahmet çeken insanların elleriyle yetişmiş;
Benim dahi çiçeklerim varsın öyle açılsın.

Eğer lâzım gelir ise kanım dahi dökülsün;

Tufân olsun, dalgalarım gururları devirsin;

Yangın olsun, alevlerim zulümleri kemirsin;

Bulut olsun, güneş olsun, buhâr olsun ve gülsün!

Ah o zaman, zincirlerin kırıldığı bu günde,

O mukaddes hürriyetin al şafağı önünde:

İnsan güler, toprak güler, deniz güler, gök güler;

Ve her kardaş: "Ben dünyayı, ben hayâtı severim,

İsterim ki benim ümit, sevinç dolu günlerim..

İşte böyle parıldasın, işte böyle aksın!.." der.

Haklarını alanların şiiri olan bu sâf ses:

Her yuvadan bülbüllerin demi gibi yükselir;

Kulaklara serbest akan sular gibi hoş gelir;

Bunun rûha verdiğini bir mûsikî veremez.

Bu saatte ben de derin bir uykuya dalarım;

Artık benden ne bir volkan ve ne de bir yıldırım!..

Mehmet Emîn

DİRAN KELEKYAN

(D.K.)

Diran Kelekyan Efendi 1862 sene-i Mîlâdiyyesi Eylülünde Kayseri'de tevellüd etmiştir. Pederi hazine-i mâliye sarrâflarından müteveffâ Gregor Kelekyan Kayseri'de gayr-i müslim anâsır dahi Türkçe mütekellim olduklarından âile dâiresinde ilk öğrendiği lisân Türkçe olmuştu. Kendisi henüz bir nevzâd iken âilesi İstanbul'a nakletmiş ve Diran Kelekyan Efendi Hasköy'de kâin Nersisyân Mektebi'nde ibtidâî ve Kumkapı'da Mezbûryân Mektebi'nde rüşdî ve Gedik Paşa'da Sürenyân Mektebi'nde idâdî tahsîlini ikmâl etmiştir. Son iki mektep müessesât-ı husûsiyyeden ve gayet muntazam idi. Her ikisi müehhiran kapanmıştır. Bu sûretle Diran Kelekyan Efendi Türkçe ve Ermenice'den başka Fransızca ve İngilizce dahi öğrenmiş ve felsefeye, târîhe, ilm-i iktisâda, ulûm-ı ictimâiyyeye, coğrafyaya pek ziyâde merâkı olduğu anlaşılmıştır. İdâdî tahsîlinin ikmâlinden sonra Marsilya'da âilesinden bir zâtın nezdine izâm olunarak Ulûm Fakültesi derslerine devâm etmiş ve şehr-i mezkûrdaki Ticâret Mektebi muallimlerinden husûsî bir tahsîl ile iktisâdiyyât ve ulûm-ı ticâriyyedeki vukûfunu tevsî eylemiştir.

Dersaâdete avdetinde bir müddet Ermeni hurufâtıyla terkiyyü'l-ibare (Manzûme-i Efkâr) gazetesi muharrirliğini îfâ edip bâde (Cihân) nâmında bir risâle neşreylemiş ve (Saâdet) gazetesinin neşriyle beraber mezkûr gazeteye intisâp ederek birkaç ay sonra kısm-ı siyâsî muharriri olmuştur. O zaman (Saâdet)'in kısm-ı edebî ser-muharriri Muallim Nâcî merhûm idi. Diran Kelekyan Efendi lisân-ı Osmânî'deki vukûfunu tevsî' etmek ve Arabî, Farisî hakkındaki tahsîlini ileri götürmek nokta-i nazarından yedi sene imtidâd eden bu refâkatten fevkalâde istifâde eylemiştir. Bir müddet Hayret Efendi merhûm ile de refâkati sebak eylemiştir.

1891'de bazı esbâb-ı siyâsiyyeden dolayı Dersaâdet'ten tebâüde lüzûm görerek bir müddet Atina'da ikâmet etmiş ve o esnâda dü-çâr olduğu illet-i sadriyye Dersaâdet'e muâvedetine mecbûriyyet hâsıl ederek iki sene kadar müdâvâtla meşgûl olmuş ve binâenaleyh âlem-i tahrîrden çekilmişti.

Müehhiran (Tarîk) ve (Sabâh) ve (Cerîde-i Şarkiyye) muharrirliğinde bulunarak 1896'da -vukuât-ı müessifenin hâsıl eylediği mecbûriyyetle– Londra'ya gitmiş ve (Nayntîn

Sençri) Nineteenth Century, (Kontampurari Riviv), Contamporary Review, risâle-i siyâsiyye-i meşhûrelerinde makâleler neşreylediği gibi sekiz ay kadar (Deyli Meyl) gazetesi heyet-i tahrîriyyesinde bulunarak Şark siyâsetine aid kısmında îfâ-yı vazîfe etmiştir. Garp matbuât-ı siyâsiyyesince pek ziyâde câlib-i dikkat olan makâlelerinden birinin ser-levhası "Türkiye ve Hükümdârı" La Turquie et son Sou Verain ve diğerinin ser-levhası da "Yıldızda Hayât" Life at Yildiz idi. O esnâda (Sabâh)'a İngiliz hayâtı hakkında mektuplar gönderdiği gibi (Grafik), (Deyli Grafik), (Deyli Nîvz) gibi gazetelerde de makâleler neşrederdi. Dersaâdet'e muâvedetinden evvel üç ay kadar Viyana'da ve bir müddet Paris'te Osmânlı, İngiliz gazeteleri muhâbirliğini îfâ etmiştir.

Yedi sene kadar Dersaâdet'te kalarak Türkçe ve Ermenice gazeteler heyet-i tahrîriyyesinde bulunduktan sonra Mısır'a gitmiş ve orada hükümet-i Hâmidiyye'ye aleyhdâr olarak (Yeni Fikir) nâmında bir gazete neşreylemiştir. Aynı zamanda, Fransızca (Jurnal dö Ker) Journal du Caire ve müteâkıben (Burs Ejipsiyen) La Bourse Egyptienne gazeteleri baş muharrirliğini de îfâ eylemiştir.

İlân-ı Meşrûtiyet esnâsında mukâvelenâme ile (Burs Ejipsiyen) gazetesine merbût bulunduğundan, mukâvelenâme müddetini ikmâle mecbûr olmuş binâenaleyh ancak 31 Mart Vakası'ndan sonra Dersaâdet'e gelebilmiştir. O zamandan beri (Sabâh) ser-muharrir-i siyâsîliğini îfâ etmektedir.

Diran Kelekyan Efendi, Türkçe iki roman yazdığı gibi (romanlar Saâdet gazetesine tefrika edilmiştir.) yüz kadar hikâye-i muhayyilesi de vardır. Ermenice ve Fransızca bazı muharrirât-ı edebiyyesi de mevcûttur. Türkçe'den Fransızca'ya (Kâmûs-ı Fransevî)'nin muharriridir. Kendisi târîh-i Osmânî encümeni azâsından olduğu gibi Mekteb-i Mülkiyye'de târîh-i siyâsî mualimidir. Türkçe âsârında bazen (Bedri Kâmil) ve (E. Nâdir) nâm-ı müsteârlarını da istimâl eder. Fransızca'da başlıca Vte de Klanık, Adolphe Aumervale nâm-ı müsteârlarını kullanmıştır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İKİ CEREYÂN

"İfrât tefrît"in muâdilini, bildiğim lisânların hiçbirinde bulamadım. Fransızlar'ın "Tomber de charybde en scylla" kelâm-ı meşhûru bazı ahvâlde buna tevâfuk ediyorsa da "ifrât tefrît"in bizdeki manâsını tam şumûlüyle ifâde edemiyor; halbuki bu iki kelimenin mazmûnu olan hâlet-i rûhiyye, vakit vakit, rub-ı meskûnun her yerinde, her muhîtinde görüldüğüne göre muâdili de her lisânda bulunmak îcâb ederdi. İnsanların mantık ve muhâkeme ile hareket edecek yerde, hisse, hiddete yâhud cereyâna ittibâ ettikleri anlarda, behemehâl, ifrât ve tefrît vukû' bulur.

Nâcî merhûm:

Olur ehl-i kemâl ifrâttan tefrîtten hâlî

demişti. İfrât ve tefrît, "itidâl" lafzının tazammun ettiği vukûf ve müvâzenet-i ahlâkiyye hâricinde yapılan şeylerin vasf-ı zarûrî ve belki tabiîsidir. Fakat zarûrî de olsa, tabiî de olsa muzırrdır; çünkü metîn esâslara müstenid bir faâliyete şâmil olan ve semerât-ı müfîza hâsıl eden sa'yı yorar, aldatır, nihâyet bir tedennî, belki bir sükût ile neticelenir.

Mülkümüzün, ahâlimizin muhtâç olduğu teceddüd ve terakkîyi sür'atle -gayr-i tabiî bir sür'atle- hâsıl etmek isteyenlerin şimdiye kadar peydâsına çalıştıkları cereyânların mâhiyet-i garîbesi, beni bu mülâhazâta sevkediyor. Başka başka şekilde birkaç kere ifrâttan tefrîte düşüldü. Ara sıra yine böyle cereyânlar görülüyor. İnsan anlayamıyor ki mantıkın, muhâkemenin hâkimiyyeti ne zaman başlayacak?

Hüner-i lutf-ı kelâm hakkı bilmektir mahallinde

Hakîkatte budur ehl-i dilin mi'yâr-ı iz'ânı

*

* *

Osmânlı milleti arkasında bir medeniyyet-i târîhiyye ile şanlı bir mâzî, karşısında ise zamanın hakâyıkı ile beraber âlî bir derecede olan medeniyyet-i hâzırayı görüyor.

Bir vakitler bîgânelik hüküm-fermâ oldu. Kânî merhûm ile bazı erbâb-ı dâniş:

Fikr-i müstakbel ve mâzîyi bırak ârif isen

Böyle derhal zaman bir var imiş bir yok imiş

demişlerdi. Harâbâtîler bu bîgâneliği câiz görseler bile hakâyık-ı hayâtta o mefkûre ile yaşamak mümkün değil idi. Zaman kendi tesîrini gösterdi. Nihâyet iki cereyân hâsıl oldu ki biri "mâzî ile alâkayı kesmek," diğeri ise "mâzîye bağlanıp durmak" tır.

"Garplaşmak" emeli bizde yeni değildir. Bu cereyân muhît-i Osmânî'de atmış, atmış beş seneden beri vakit vakit icrâ-yı hüküm etti. Zamanımızın yekûn Türkiyâtı "medeniyyet-i garbiyye" denilen kitle-i tekâmülât-ı ilmiyye ve ictimâiyye ile tecellî ettiğine göre, bizim o medeniyyetten istifâdeye muhtâç olduğumuz şüpheden vârestedir. Binâen-aleyh garplaşmaya ihtiyâc-ı hakîkî vardır.

Fakat bunu bazıları yanlış anladılar. Garplaşmayı ırka, vatana, mâzîye nisbetle bîgâne kalmak –hatta onları reddetmek- gibi ta'bîr ettiler. Yahut bazı hareket-i ifrât-perverâneleri ile öyle sakîm bir mefkûreye tâbi bulundukları şüphesini hâsıl eylediler. Bunun aksü'l-ameli garba karşı kin göstermek, garbı düşman gibi telakkî etmek ve her iktidârı kendimizde aramak sûretinde tecellî eyledi.

Bu cereyânlardan biri mâzîyi inkâr etmek diğeri ise hâlî görmemektir. Her ikisi ifrât ve tefrîtten başka bir şey addolunamaz.

Mâzî ile kat'-ı alâkaya yeltenmek bir hatâdır. Çünkü o mâzî ferdin ve heyet-i ictimâiyyenin varlığının bir kısmıdır. Muhîtteki hayât hadd-i zâtında mâzîye merbût bulunuyor. Lisân, ırk, itikâdât-ı vicdâniyye, âdâb ve âdât bunların cümlesi mâzîden hâle doğru bir râbıta-i kaviyye teşkîl eder. İhtimâl ki bir fert, yahut birkaç kişi muhîtten ayrılmak, başka muhîtlere girmek sûretiyle bu râbıtayı kesebilsinler. Öyle yapmalarıyla asıllarını inkâr etmiş olurlar. Fakat ....., bir millet kendi mâzî-i târîhiyyesini unutmak, eslâfının mîrâs-ı muhteremine karşı bîgâne kalmak isterse bunun netîcesi onun imhâ-yı maneviyyâtıdır. Böyle bir mefkûre ile malûl bir muhîtte yalnız kendi şahsını düşünür fertler bulunur. Fakat millet kalmaz. Çünkü millet kelimesinin mazmûnu bir mâzî-i târîhînin mîrâsına sadâkattir.

*

* *

Şu kadar var ki yâd-ı mâzî bir milletin maneviyyâtını yükseltir, onu rûhlandırır ise de kendi başına zâmın-i kuvvet ve saâdet olamaz. Kuvvet ve saâdetin vâsıta-i istihsâli zamanla beraber yaşamak, zamanın bi'l-cümle terakkiyâtını kabûl etmektir.

Medeniyyet-i garbiyyeyi görmemek, mâzînin hâtırâtıyla ona karşı bîgâne bulunmak nasıl câiz olabilir ki ilim ve fennin, hüner ve marifetin ale'l-ekser şarkta vaz' edilmiş olan esâsâtını derece-i hâzıra-i kemâle îsâl eden garptır.

Mâzî muhteremdir. Fakat askerlikte mâzî kaval ve şeşhâne nev'inden tüfenklerle havantopundan, bahriyede kalyondan, tıpta Lokman hekimin derece-i vukûfundan, iktisâdiyyâtta göz önünde bulunan usûl-i ticâretimizden başka bir şey değildir.

Hâlde bi'l-cümle tekâmülâtı, bi'l-cümle terakkiyyâtı garpta görüyoruz.

Kurup vekâne topları garp malıdır Drednot garplıdır. Hendesenin tatbîkâtı, hâzıra-i sınâiyyesi, şimdiki tıp, şimdiki ta'biyye, şimdiki usûl-ı mâliyye, elhâsıl bu asırda hayât-ı medeniyye ve ictimâiyye nâmına her ne varsa cümlesi âsâr-ı garbiyyedendir. Biz, onları garptan istiâneye mecbûruz.

Bu muhît garba karşı nasıl bîgâne kalır ki; mevcûdiyetini muhâfaza edebilmek için lüzûm gördüğü iktidâr-ı ilmî ve fennîden başka muhtâç bulunduğu vesâit-i ameliyyenin de cümlesini garptan almaya mecbûrdur. Belki, "O terakkiyât, o vesâit-i ameliyye bir inhisâra merbût değil ya! Hem onları alırız; hem de garba bîgâne kalırız." diyenler bulunacak? Acaba bu his, bu mefkûre mestûr kalır mı? Mukâbele görmemesi mümkün müdür? Medeniyyet-i asriyye ve onun tatbîkâtı itibâriyle garp zengindir; biz ise fakiriz. Dünyada hakâyık-ı ahvâli görmemek derecesinde hatâ olamaz. Bu kadar ihtiyâcımız meydanda iken, garp bizi kendisine karşı bîgâne, belki muğber görürse, acaba ondan istifâdemiz güçleşmez mi? Bi'n-nefs kendi menfaatimiz aleyhine yürümüş olmaz mıyız?

*

* *

Hayır! Bu muhît garbı reddedemez. Bi'l-akis garbı takdîre, tebcîle mecbûrdur. İlm ve irfânla, terakkiyâtla, ictimâiyâtla garba bağlanmalı; fakat rûhla daima mâzîye merbût kalmalıdır.

-Garplaşmak târîhten, itikâttan, milliyetten uzaklaşmak demek değildir. Târîhe itikâdâta, milliyete merbûtiyyeti asrın bi'l-cümle terakkiyâtından istifâde sûretiyle takviye etmek demektir. Muhît-i Osmanî'nin bugünkü zaafının yegâne sebebi terakkiyât-ı asriyyeden mahrûmiyyetidir ve asrın terakkiyyâtından istifâza sâik-i kuvvet olacaktır. Japonlar, hâl-i hâzır terakkîye garplaşmak sâyesinde vâsıl oldular. Rûhla daima Japon kaldılar; fakat şerâit-i hayâtiyyeye varıncaya kadar bi'l-cümle ahvâlde garplaştılar.

Şimdiye kadar bizde âsârı görülen iki cereyândan biri mâzîye nisbetle hatt-ı müvâsalayı kat' etmekten, diğeri ise terakkiyyât-ı asriyyeye sîret çevirerek sırf mefâhir-i mâzîyye ile yaşamaktan ibâret idi. Hakîkat bu ifrât ve tefrîtin vasatındadır. Mâzî ile muvâsalayı muhâfaza etmekle beraber, daima terakkiyât-ı asriyyeye, terakkiyât-ı garbiyyeye müteveccih olmalı ve o terakkiyâtı tahayyül edenlere karşı muhâlasat göstermeliyiz. İlmi, fenni, ihsânı her nerede varsa öğrenmek, almak, kabûl etmek bi'l-cümle edyânda emir buyurulmuştur. Kemâle karşı bîgânelik bir sû-i kast-ı ahlâkî ve ictimâîdir. Kemâlin menşei şark idi; bugün bazar revâcı, cevelângâhı garptır. Bunu görmek istemeyenlerin güneşi inkâr edenlerden hiçbir farkı olamaz.

D.K

HAKKI TAHSÎN

Yeni neslin hassâs ve hayâlî bir nâsiridir. Üslûbundaki zerâfet ve incelik hakîkaten pek şahsî ve fesânevî bir edâya mâliktir. Şarkın eski masallarına bir gâze-i sanat örerek bize nakleden Hakkı Tahsîn, âtînin en iyi üslûpçuları arasında yâd olunacağı gibi, bugünkü gençliğin mühim sîmâları meyânında da husûsî bir mevki'-i sanatı vardır. Kendisi Köse Mihâl Bey ahfâdındandır. Bin üçyüz yedi sensinde Irak'ta tevellüd eylemiş, ve pederi Kerbelâ Jandarma Kumandanı Hasan Tahsîn Bey'in vefâtını müteâkib İstanbul'a gelerek Galata Sultânîsi'ne dâhil olmuştur... Şimdi yegâne mefkûresi sanattır. Âtî onu hiç şüphesiz lâyık olduğu mertebeye irtikâ ettirecektir.

Şehâbettin Süleymân

ŞARK'IN HURÂFELERİ

Burası güllerle, menekşeler, nergisler ve yasemenlerle dolmuş sevimli bahçe idi. Muhtelif renkteki örtülerini bellerinden aşağı sararak tarhlarda çiçek yetiştiren esîrelerle karşılandım. Mevsim çiçeklerinin râyıha ve renk ve yumuşaklığıyla güzel olan kızlar, ellerinde, isimleriyle anıldıkları çiçek demetlerini bozup yolumun üstüne serptiler.

Memelerinden aşağısını sıkan ve omuzlarına iki ince filizle rabtolunan örtüleri gecenin beyaz kamer ışıklarıyla işlenerek bacaklarının bütün hareketlerinin gösteriyor, ortasından yürüdüğümüz manolya, anber ve sûsen hıyâbânlarının iki tarafında bâkireler necef gibi berrak havuzlarda yıkanıyordu.

İleride, ince kamıştan kavallarını üfleyen sekiz dilber kız bize yol açıyordu...

x

Yüksek, sarmaşıklı tavanına sarı yakutlar asılarak tenvîr edilmiş bir geçitte yürüdük. Ve bir dîvân odasının ucundaki kapıyı açtıkları zaman yanımdakilerin birer defa eğilerek beni terkeylediklerini gördüm.

Bunlar, yasemen, leylak, şebboy ve daha başka isimlerle yâd olunan çiçek timsâlleriydi. Asırlardan beri yaşadıkları evzâ' ve revişlerindeki esâtîrî hareketlerden anlaşılıyor; biraz kalın, biraz büyük olan dudak ve gözleri bana devr-i kadîmi hâtırlatıyordu. Şimdi leylakla yapyalnızdık...

x

O bütün esîrelerin en güzeli, ve bütün esîrelerden ilâhlarının en çok sevgilisi idi. Bin itina ve işveyle ceketimi, yakalığımı ve bütün elbisemi çıkardıktan sonra vücûduma leylâkî tüller örterek önünde iki sehpa bulunan bir sedirin yanında durduk. Sehpalar, üzerleri muz yapraklarından tepsiler içine yerleştirilmiş meyveler ve içkilerle dolmuştu.

Leylâk hurma dalından bir iskemleye ve ben sedire oturduk. Gözleri gözlerimde idi.

x

Meyve usârelerinden yapılmış içkileri birlikte içtik. Beni davet eyleyen ilâhları yoktu. Onu beklemek ve bu müddet zarfında can sıkıntısından muazzeb olmamak lâzımdı. Leylâktan görüp işittiklerime dâir tafsîlât istedim.

Menekşe kadehini bir daha doldurdu; ve bana böyle anlattı:

FESÂNE

"O zaman insanlar henüz hüsnü sevmiyorladı. Kaya kovuklarında ikâmet eyleyen bu cins beşerin bütün zevki güzel gözlü ceylanları bir hamlede kementleriyle boğmak, ve yuvalarında aşk, bahar nağmeleri besteleyen hisli, şâir kuşları da oklarıyla yavrularından cüdâ bırakmaktı.

"Fezâ, diyorlardı ki: Büyük akbabaların cevelânına mahsûs bî-nihâye bir genişliktir, ve denizler, zannediyorlar ki, onlar da insanların kahramanlığından korkup, sinen âciz civânların yegâne ilticâ-gâhıdır... Tabiattaki bütün kuvvetler bir taraf, çarpışan, gürleyen, bulutlardan başka hiçbir şey onları korkutamıyordu.

"Aşk gözlerde yaşıyordu..."

"Aşkı gözlerde ve kalçalarda fârzeyleyen, hüsnü ok ve yaylarının intizâmında arayan bu vahşî insan kitlesi her gün sürülerle yalçın kayalıklara tırmanarak, takım takım şikâr peşinde koşarlar, ve her dakîka, her saat bir başka hissin tesîri altında kıvranarak, şimdi peykâr başlarında, birazdan, sükûtî, yeşil orman gölgeliklerinde sebepleri kendilerince meçhûl gizli arzularla dolaşırlardı.

"Bütün sa'yleri de açlıklarını telâfiye münhasırdı. Bir gün??..."

Leylak burada hikâyesini kesti. Tavandaki sarı yakutun serptiği tatlı ziyâlar altında beyaz sînesi gitgide müştehî olmuştu. Gözleri süzülmüş, dudakları kırmızılaşmış ve harâretle ısınmıştı. O vakit nîm kapanan gözleriyle kadehleri işâret eyleyerek söyledi:

-Birer daha!

x

Biraz daha içtik.

Leylak ve kız teni ve meyve râyihâlarıyla mest olan damarlarımız o son kadehle büsbütün bayıldı. Başımı fazla bir rehâvetle sol avucuma dayadım, ve dinledim:

"Ne diyordum? Evet! Bir gün, ilahımız, mevsimler İlâhı Hazrenin emriyle bu serseri insan kitlesini mehâsin-perest kılmak için, biz, beş yüz esîre kırk sene, kırk ay ve kırk hafta çalışarak, kırkıncı günün akşam sessizliği dağlardan ovalara doğru inerken bu ilk hüsn ve sanat numûnesini ancak ikmâl edebilmiştik.

"O, muâsır İlâhlar indinde o zaman bir âbide telakkî olunmuştu."

"Dicle sâhillerinde oturuyorduk. Hürmüz boğazını nihâyetsiz bir mebzûliyyetle dolduran incileri Bedevî insanlara taşıtarak, sedeflerinden zevrakçelerle, incilerinden de bu âbideye nakışlar yaptık.Ve bu zevrakçelerle hüsnü Maveraünnehir'e biz götürdük, ve bu âbideye işlediğimiz nakışlı oymalarla Arap tarz-ı mimarîsinin ilk esâsâtını biz kurduk."

"Biz, dehâsı cihân kadar geniş ilâhımızın vücûda getirdiği mucizelerle çok geçmeden cebel ve bâdiye-nişîn kabileler arasında bile güft ü gûlara yol açtık! Herkes bizi ve eserlerimizi söylüyordu..."

"Artık, uzak, yakın bütün mehâsin bir yere cem ediliyor; zevrakçelerimizle bazımız Hind'den, Çin'den ve Okyanusya'dan, bir kısmımız şimdiki Umman, Acem beldeleriyle, size meçhûl kalmış hüsn mıntıkalarından bulabildiğimiz en kıymetli ve nadide şeyleri İncili Köşk'te biriktirmeye çalışıyorduk.

On sene böyle geçti. ..

"Bu senenin nihâyetinde bir sabâhtı, en eski arz-ı aşinâ olan güneş bile doğduğu zaman köşkümüzün mecmu' nâdirelerine gıpta eylemiş ve hasedinden tamam üç gün bulutlar arkasında ağlamış ve mâtem tutmuştu!..."

x

Sordum:

-İnsanlar yine hüsne lâ-kayd mı bulunuyorlardı?

-Hayır! O günden sonra rûhlar ânî bir hâdisenin tesîriyle hemen değişiverdi. Bahçelerimizdeki kuşlardan şarkıları, çağlayanlardan, rüzgârlardan besteleri, ve çiçek ve

yaprak temâslarından da aşk müşâfahalarını öğrenen bu yarım hisli mahlûklar geceleri mehtaplı tepelere yükselerek hüsnü, aşk ve sanatı tanımadıkları insan memleketlerine duyurmak için terennüm eylerler; ve ekseriya sedefî zevrakçelerimizle boralı hevalarda şatta açılarak, oradan da, kendi lisânlarında nazmedilmiş medhiyelerini İncili Köşk'e karşı söylerlerdi...

"Sâkin, odalarımızda hep birer şeyle meşgûl iken, dalgalara, kumlara sürünerek yaklaşan bu sedalar bize çok fesânevî tatlı dakikalar yaşatırdı!!."

Sustu. Kulaklarımda fırtınalı, çağıltılı nehirlerden hâlâ duyar gibi olduğum sedalar dolaşıyor, rûhumda sanki fesâneler canlanıyordu.

Bir kız,elinde altın anahtarlar şıkırdatarak odaya girdi.

*

* *

MEHÂSİN

İsmini leylaktan öğrendiğim bu güzel kız, ilahın hazinedârıydı. Menekşe, sarayın zî-kıymet, nâdide, sanata ve hüsne âit bütün hazinelerini muhâfazaya memûrdu. Elindeki altın anahtarlarla genç hazinedâr bize tamam bin bir oda açtı.

Mısır'ın ve Endülüs'ün ehrâmları, câmileri; Babilliler'in cesîm kuleleriyle asma bahçeleri, sonra, hendek vakûr, muhteşem mabedleri hep burada idi. Daha çok şeyler gördük:

Ah! El-Hamra Sarayı henüz asırlar görmeden evvel ne mükemmel bir âbide imiş, bütün Kildân, bütün Âsur, Filistin ve Mısır yıkılmadan, hücûmlara uğramadan evvel ne çok nefîs ve sanatkâr bir rûha malikmiş?. İnsanlar, vahşî kalpleriyle sanata felâketler getirmişlerdi. Yavaşça, hemcinslerimi yanımdakilerden gizli bir lanetle yâd ettim. Rûhum ve gözlerim sanatın, hüsnün elvânıyla dolmuştu, bu son girdiğimiz odadan artık ayrılmak istemiyordum. Karşımızda üç tepe üzerine inşâ olunmuş bir bina, ve bu tepelerin eteklerinde portakal ağaçlarından râyihalar içerek âheste akan bir nehir vardı.

Nehir Dicle'ydi! Ve bina, mevsimler ilâhının ibdâ eylediği ilk âbide: İncili köşktü... Zümrütten dalları, sarı yakuttan meyveleri bulunan musanna bir beldede idik. Dışarıda yeni

kesilmiş kamışlardan kavallarını ince dudaklarıyla öttüren yirmi kız, ve kendi adedlerindeki hânendelerin okuduğu ilâhiler eğer bizi îkâz etmeseydi?:

O zaman, hep birlikte necef döşemelerde yürüyen hayâlimizi takîb eyleyerek ilerledik. Yollarda diz üstü gelip selâm veren kızlar vardı. Ve birkaç sâkiye omuzlarındaki destileri sol elleriyle tutarak yanımızdan geçmişti.

Bu gece, en büyük ilâhlar toplanıp dîvân kuracaklardı...

*

* *

İLÂHLAR

Hepsi uryân, hepsinin kollarında bilezikler, hepsinin de gerdanında bir kelep inci ilâhlar dîvân odasında birleştiler.

Bunlar aşk, hüsn, sanat, semâ, ve deniz, ve daha başka mehâsin ilâhlarıydı. Ve bütün ilâhlar bu gece kadın kıyâfetlerine temessül eylemişlerdi. Biri Hind'den yakut çiçeklikler, biri Çin'den çini kâseler, destiler ötekiler de aşk, hüsn, semâ ve deniz timsâllerinden mürekkep hediyeler getirmişlerdi. Hepsi genç, hepsi zî-kudret, hepsinin de saçları, tenleri mensûp oldukları memleketlerin râyihasıyla muattardı.

Hüsn ilâhı güzeldi, sanat ilahı muntazam, kusursuz bir vücûda mâlikti: Ve aşk ilâhı içlerinden en çok zaîf ve hassâs olanıydı.

Hazrâ, mevsimler ilâhı bunlara hiç benzemiyordu.

Yanında ayrı ayrı her mevsime hâkim dört nîm ilâhe, Hazrâ, yanında aşkın bütün sâfhalarını idâre eyleyen dört nîm ilâhe, leylâ ve yanında hüsnün en mahfî inceliklerine varıncaya kadar âlakadar sayısız nîm ilâhlar, Zelihâ üçü bir sıraya oturmuşlardı.

Sâkiyeler birer defa daha kadeh dolaştırdılar. Ve şiir ilâhının Hazrâ için ibdâ eylediği medhale bestelenerek sâzendelere verildi. Kırkının ellerinde nây vardı; kırkının çengler ve kırkının da senturlar; musikîşinâsân, ilâhlarının bir işâreti üzerine Hazrâ'nın medhiyesini terennüme başladılar. Yüz yirmi hânende pest u halecânlı bir sedayla onları takîb ediyordu.:

"-Şiirlerin evveli sensin ey ilâh!.. Vücûdun damla damla ter dökerek bereketli topraklarda çiçekler yetişti. Dudakların tabiata aşk nağmelerini söyleyerek, o boşluklarda hâlâ ihtizâz eyleyen cümlelerden bestekârlar halk oldu. Eğer sen olmasaydın?"

Devam ettiler. Hazrâ dinliyordu:

x

"-Eğer sen olmasaydın; bahar, nedir? Bilinmeyecek; hüsn söylemeyecek, ve sanatın ince belli kızlara pek benzeyen nârin sütunları önlerinde secdekârlar göremeyeceklerdi. Sensin; şiirlerin, mehâsinin ve sanatın evveli sensin ey ilâh!.."

Hazrâ güldü. Kızlar yine okudular:

x

"-Hazrâ! Mevsimler ilâhımız, Hazrâ!.. Saçların insanlara çiçek bahçelerini, gözlerin sükûnu besteleyen göl ufuklarını, ve iki siyah benle güzelleşen sol yanağın bulutsuz gece semâlarını sevdirdi."

"Kaşların, bu bahçeler, bu semâlar arasında, o sessiz göl ufuklarının ötesindeki cihâna hüsnü taşıyan zevrakçeler oldu..."

Hazrâ doğruldu. Yumuşak omuzlarını örten sarı tülleri sıyrılarak beline inmişti. Göğsü, memeleri görünüyordu.

Yüz yirmi hânendenin pest ü halecânlı sedâsındaki terâneler yorulmuş, mehtap pencerelerden odaya girmiş, ve bahçede esîreler yıkanan havuzlar bu anda tehî kalmıştı.

Vakit yarı geceyi geçiyordu.

x

Şimdi medhiyeler birbiri ardınca okundu. Hânendeler diyordu ki:

"-Güneş, kum çöllerinde yükseliyor!.. Gözleri Mısır'ın fecr ziyâları kadar yeşil, beyaz ve nâzik vücûtları hıyâbânlar arasında kıvrılan Nil'in edâsı kadar nârin, iki âşık sâhilde beklediler. İkisinin de şarap kadar kızıl ve müsekker dudakları vardı.

Kol kola, hayır! Ten tene, değil, değil!.. Kalp kalbe hurma sâyeleri altında hüsnlerinin yüksekliğini söylediler.

O zaman uzaktan bir duâ duyuldu.:

x

"-Büyük Allah, yerlerin ve göklerin ve ilâhların ilâhı; diyorlardı!.. Bulutlarda şaklayan şimşekten kırbaçların karanlık gecelerde bizi nasıl korkutuyorsa?.. Zelihâ'nın kendinden sonra bıraktığı evlâtları da, hüsnlerinin yüksekliğiyle damarlarımızda yaşayan vahşeti öyle söndürüyor... Fecirlerin, ziyâ ve karanlıkların ilâhı, onlara sen, Leylâ'nın aşkından bir nebze ver, ki, sevinsinler ey ilâh; sen onlara bir parça Zelihâ'nın hüsnünden ver ki; sevinsinler."

x

Kaplanlar diz üstü, aygırların, engereklerin başı yukarı, ve timsahların da büyük desteler gibi ağzı açılmış, hep birden, kalp kalbe hüsnlerini söyleyen o iki gencin saâdeti için duâ ettiler.

x

Zelihâ, dâima sâkindi. Nâyzenler billur nâylerine daha kuvvetli üfürdüler:

"-Ah ah, Zelihâ, güzel Zelihâ; işte onlardan da yükseksin! Eğer bu anda yaşasaydın, yıldızlar mahreklerini terkedip hüsnünün birer peyki olacak, ve bu süfûde cinânı bırak gecelerle o şiir beldesinin sükkânını gaşyeden mehtâp ayaklarının altında ezilmiş bir parça elmas gibi sönüp, dağılacaktı. Sen ölmemeliydin. Ey ilâh, bu taze çağında sen bu hüsnünle ölmemeliydin!!."

Zelihâ sedirinde bayılmıştı. Gözler kamaştıran hüsnü semâdaki mehtâbı söndürmüş, gece yavaş yavaş karanlık olmuştu. Pencerelerden süzülen serin bahâr rüzgârları yarı uryân esîrelerin beyaz göğüslerini üşütüyordu... O zaman kalktım!

*

* *

Musikî bitmişti!

Şimdi, nâyzenler yorgunluktan diz çöktü, hânendeler yek diğerinin omuzlarına yaslandı ve sâkiyeler de sunulmayan kadehlerini ellerinden düşürüp kırdılar.

Herkes örtülerini bellerinden sıyırarak gül pembe vücûtlarda büsbütün uryân oldu.

O vakit, nefîs, baş döndüren bir râyiha terlemiş vücûtlardan yükselerek ta, rûhların en gizli köşelerine kadar sokuldu ve bir anda uryân olan bâkireler, yandakilerine dudak verip şehvetle uzandılar.

Artık, bûseler içiliyor, saçlar koklanıyor, mest olan gönüller kesik ahlarla söyleniyordu!..

Gece sabâha yaklaşmıştı.

Ve gece sabâha yaklaşırken, dışarıda, sumâkî sütunları parlayan büyük dehlize doğru, sedef tırnaklarına basarak yürüyen yavru ceylanlardan başka kimseler görünmüyordu.

İki ellerini göbeklerinin altında kilitlemiş bekleyen sâkiyelerin önünden geçtikten sonra leylakla beraber yürüdük.

x

Sabâhı, açık pencereler önünde, bahçelerden râyihalar içerek, onunla birlikte seyrettik. Akşamleyin, içki, leylak ve kız teni râyihalarıyla mest olan oda elân mahmûrluğunu yaşıyor, bir arzunun, bir hissin halecânlarıyla çırpınan kalbimiz aşkı özlüyordu.

Bütün bir gece zevkinin, bütün mehâsinin ve bütün fesânelerin damarlarımızda tutuşturduğu sevdâ çerağlarıyla onunla göz göze kaldığımız dakikalarda gizli hislerimizin yekdiğerine âşinâ olduğunu anladım.

Dedim ki:

x

"Leylak, dudaklarınız muhayyel ravzâlardan koparılmış lekesiz bir goncaysa, ben isterim ki, onlar hasta kalbimin daha çok başka şükûfeler büyüten ke'sinde yetişsin!"

Güldü:

x

-İnsanoğlu!

x

"Ah, eğer kalbiniz mermer duvarlar arasında yanan bir küçük cehennemse, leylak; bûselerim, onu benden kıskanan demir kapılarda asılmış bir kızıl halka olsun!"

Yaklaştı ve söyledi:

"-Zelihâ'nın torunu! İnsanlar eğer aşka âşinâ iseler, gönüllerinin kederi niçin, sâde gözlerinde biriken incilerden anlaşılmıyor?.

"Ben, aşkı böyle düşünürüm."

Durdu. Bir müddet bahçeleri, ve bir zaman da ufukları seyretti. Sonra, sarı kirpiklerle çerçevelenmiş gözlerini gözlerime dikerek:

"-Oh, dedi; aşkı gözlerde yaşatanlar, saâdetin en büyüğüyle bahtiyar olanlarmış!!

"-İşte, ilk insanlar da tıpkı böyle idi. O vakitler ifâdeler henüz rûhlarla birleşmemiş, hisler, ve arzular ve irâdeler de henüz tamamıyla anlaşılamamıştı.

"Aşk da gözlerde idi!.."

"Ne zaman ki filozoflar çoğaldı, asırlardan beri samîmî ve çok vefâkâr olan muhabbetler de insan dudaklarında kirlendi!!!..."

Susamıştı... Beyaz göğsü geniş teneffüslerle kabarıyor, gözleri hâlâ ufuklarda, semâlarda ve bahçelerde dolaşıyordu.

İki ellerini tuttum ve suâl ettim:

-Ya Leyla'nın aşkı?..

Cevap verdi:

-Onu sorma,hiç sorma, şâir!.. Aşk, Leyla ile birlikte öldü!..

"Fakat??.."

Devam edemedi:

Ilık damlalarla incilenen gözlerinde kime âit olduğu anlaşılmayan aşkının elemleri görünüyordu; bana hıçkırarak evrâkta bir yeri gösterdi. Baktım:

-Yeşil denizlerin üstündeki semâda sessizce gün doğuyordu...

Geç kalmıştım... Ayrılırken, ona, bir başka gün gelip hikâyelerini dinleyeceğimi vad ederek, odadan çıktım. Dışarısı nîm karanlıktı... Sisli hayâlimi gösteren necef döşemelerde yürüdüm, ve düşündüm:

-Onun muhâkemesi, anlattığı hurâfeler kadar kuvvetli idi....

Hakkı TAHSÎN

AHMED FERİT BEY

Kütahya mebûs-ı sâbıkı Ahmed Ferit Bey 1293 senesi Şubatında Bursa'da tevellüd eylemiştir.

Küçük yaşında İstanbul'a gelen Ferit Bey tahsîl-i ibtidâîsini Dârü'l-Feyz Mektebi ile Gülhâne Rüşdiyesi'nde ikmâl ettikten sonra orduya intisâp arzusuyla Kuleli İdâdîsi'ne girmiş ve sırasıyla Mekteb-i Harbiye'yi itmâm ederek 312 senesinde mülâzımlık rütbesini bilâ-ihrâz sınıfının birincisi olduğu cihetle Erkân-ı Harbiye sınıfına tefrîk edilmiştir.

Genç zâbit bir sene Erkân-ı Harbiye sınıfında çalıştıktan sonra politika ile iştigâl töhmetiyle Taşkışla Dîvân-ı Harp urfîsine sevkolunmuş ve dîvân-ı mezkûrun hükmüne müsteniden zâbitlikten tardedilerek müebbeden ikâmet cezâsıyla Trablusgarp'a nefy ve teb'îd edilmiştir. Ferit Bey, Trablusgarp'ta bir sene zindanda kalmıştır. Bade 314 senesi Ağustosunda umûm arkadaşlarıyla birlikte afv-ı şâhâneye nâil olmuş ve rütbesi iâde edilerek Traplusgarp Fırkası Erkân-ı Harbiyesi'ne memûr olmuştur.

Ferit Bey, Erkân-ı Harbiye'de iki sene hizmet etmiş ve bu zamanda bilhassa otuzuncu piyâde levâsının muallimliği vazîfesini îfâ eylemiştir. Mûmâ-ileyh, vazîfe-i askeriyyesi ile beraber siyâsetle iştigâlden de sarf-ı nazar eylememiş ve muahhiran kendisine kâim-i peder olan Recep Paşa ser-yâveri merhûm Şevket Bey'in taht-ı riyâsetinde bulunan İttihad ve Terakkî yedinci şube azâlığında bulunmuştur.

Ferit Bey bade umûr-ı siyâsiyyede ihtisâs arzusuyla 316 Kânûn-ı evvelinde Traplusgarp'tan firâr eylemiş ve Paris Ulûm-ı Siyâsiyye Mektebi'ne kaydolunmuştur. 319 senesine kadar üç sene Paris'te tahsîline devam etmiş ve o sene mektebi terkederek yedincilikle ve (Mension honorable) ile mektepten diploma almıştır.

Ulûm-ı Siyâsiyye mezûnu, Paris'te esnâ-yı tahsîlinde Prens Sabâhaddin Bey'in taht-ı riyâsetinde inikâd eden Jön Türk Kongresi'ne davet olunmuş ve mebhûs kongrede ekseriyetin kabûle tarafdâr olduğu "müdâhale-i ecnebiyye" teklîfini ilk önce reddederek Ahmed Rızâ Bey'in dahi dâhil olduğu bir ekalliyyetin teşekkülüne sebep olmuş ve bade o ekalliyet ile beraber "Şûra-yı Ümmet"i te'sîs ederek mezkûr gazeteye muharrirlik etmeye başlamıştır.

Ferit Bey, muharrirlikte devam ettiği gibi 319 sonbaharından ilan-ı Meşrûtiyet'e kadar Mısır'da umûr-ı iktisâdiyye ve zirâiyye ile iştigâl eylemiştir.

İlân-ı Meşrûtiyet ile beraber rufekâ-yı sâiresi gibi Ferit Bey de İstanbul'a avdet eylemiştir. Mûmâ-ileyh İstanbul'da evvela "Şûra-yı Ümmet"e baş makâleler yazmış, bade Ahmed Rıza Bey'in teklîfini kabûl ederek Meclis-i Mebûsân baş kitâbetine ta'yîn olunmuştur.

Şûra-yı Ümmet muharrir-i ser-sütûnu baş kitâbetinde yalnız bir sene kalmış ve bu esnâda İttihâd ve Terakkî Cemiyyeti'nin tensiy ile inhilâl eden Kütahya mebûsluğuna intihâb edilmiştir.

Kütahya mebûs-ı sâbıkının şöhreti mebûsluğundan ve bilhassa İttihâd ve Terakkî Fırkası'yla kat'-ı münâsebetinden ibtidâ eyler. Mûmâ-ileyh bir müddet İttihâd ve Terakkî ile çalıştıktan sonra Nehreyn'de seyr-i sefâinin taht-ı inhisâra vazı meselesinde (meşhûr linç meselesi) hükümetin ısrârına muvâfakat eylemez ve bu ihtilâf-ı fikrden dolayı İttihâd ve Terakkî Fırkası'ndan ihrâç olunur. Ferit Bey, o zamandan beri ayrıca çalışır. Fakat efkâr-ı esâsiyyesine daima sâdık olduğu için mecliste teşekkül eden fırk-ı muhâlifeden hiç birisine intisâp etmeyerek meclisin sonuna kadar istiklâlini muhafaza eyler...

Ferit Bey, Meclis-i Mebûsân'da bilhassa mesâil-i mâliye ve hâriciye ile iştigâl ederdi. İlk projesi Ziraat Bankası'nın tezyîd-i sermâyesi ile tevsî'-i muâmelâtına mütedâir bulunuyordu. Fakat bu projesi o zamanın meclisince mazhar-ı tasvîp olmadı. Sonra, her sene siyâset-i umûmiye ve bütçe müzâkerâtına iştirâk etmiş, siyâset-i umûmiyyenin daima mülâyim ve itilâfkâr olmasına bütçenin tenkîhât-ı lâzıme ile tevâzününe taraftar bulunmuştur.

Islâhât-ı mâliyece aşârın tedrîcen arazi vergisi hâline kalbini, ve bilhassa gümrüklere yüzde dört zamdan sarf-ı nazar edilerek der-akab tarife usûlünün tervîc-i tatbîkine gayret edilmesini istiyordu.

Siyâset-i hâriciyyede idâre-i sâbıka mesleğinin mürûcu olmuş ve bunun için Almanya'nın siyâset-i kadîmesinin tahavvülüne ilk işâret olan Putesdam mülâkâtından (Rus-Alman itilâfından) pek ziyâde kuşkulanarak hükümetten istîzâh-ı keyfiyyet eylemişti.

Ferit Bey, üç sene devam eden mebûsluğundan bir de idâre-i vilâyet kânûnu projesi tanzîm eylemiştir ki, bugün hükümet-i hâzıra tarafından muvakkaten tatbîk edilen kânûn budur. Bu kânûn lâyihasının başında muharririnin mufassal bir esbâb-ı mûcibe lâyihası vardır.

Kütahya mebûsu, ikinci intihâbda mebûs çıkamadı. Bununla beraber kendisi politikadan uzaklaşmamış ve bu müddette bazı rufekâsıyla "Millî Meşrûtiyet" fırka-ı

siyâsiyyesini te'sîs ederek fırkanın kâtib-i umûmîliğini der-uhde ettiği gibi, "İfhâm" gazetesini neşre başlayarak mezkûr gazetenin ser-muharrirliğini idâre eylemiştir.

Millî Meşrûtiyet Fırkası siyâset-i esâsiyyede saltanat-ı meşrûta taraftârı siyâset-i dâhiliyyede Türk-Arap itilâf-ı müsennâsı üzerine müstenid Türk milliyetçisi, ve siyâset-i hâriciyyede kuvvete itimâddan ziyâde diplomasiye mürâcaat mürûcudur.

Kütahya mebûs-ı sâbıkı "İfhâm"daki neşriyâtında bu mesleği takîb etmiş, hukûk-ı saltanatı tezyîd, Arap muhâdenet-i katiyyesini teşvîk vesâitine ihtimâm ettiği gibi, Balkan Harbi arefesinde "İfhâm" ın başında sulh ve diplomasi istemiştir.

Ferit Bey Türk Ocağı müessesinin teşkîline hizmet edenler arasında bulunmuş ve bir sene kadar Türk Ocağı'nın heyet-i idâre riyâsetini îfâ eylemiştir.

Ferit Bey, muhârebe-i zâilede ihtiyât erkân-ı harbiyye yüzbaşılığıyla Çatalca'da, karargâh-ı umûmî erkân-ı harbiyye birinci şubesinde bir müddet bulunmuş ve mütârekeyi müteâkip yine gazetesinin başına gelerek, gazetesi hükümet-i askeriyye tarafından men' ve tatîl ve kendisi idâre-i örfiyye tarafından Sinop'a nefy ve teb'îd edilinceye kadar Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne târîh-i siyâsî muallimliğinde bulunmuş ve Hizmet neşriyesinde devam eylemiştir.

TÜRK OCAĞI

Genç Ocaklı'ya

Ben, şu esnâda bundan daha nâfi bir müessese bilmiyorum... Türkün ıslâh-ı ırkına, ikmâl-i irfânına, ilâ-yı ictimâiyyât ve iktisâdiyyâtına çalışmak; Türk'ü sa'y ve gayret yoluyla medeniyete, kuvvete, hayâta götürmek; onu hüviyyet-i milliyyesine âgâh etmek; vazîfe-i târîhiyyesine rabteylemek; hulâsa Türk'ü ve Türk hâkânlığını yaşatmak.... Bugün, Türklük için bundan kutsî bir sa'y, bundan mübeccel bir mefkûre olamaz.

Osmanlı padişâhlığı bir Türk hâkânlığından başka bir şey değildir. Osmanlılığın esâsı Türklük'tür. Arap, Kürt, Ermeni, Rum sevk-i tâli ve ilcâ-yı târîh ile bu saltanata iltihâk etmiş akvâm ve milel-i tâbiayı teşkîl ederler... Osmanlı Devleti'nde şu akvâm-ı necîbe ve milel-i güzîdenin hukûk ve imtiyâzat-ı mahsûsaları vardır; inkâr olunmaz. Lakin, itirâf etmek îcâb eder ki, yine Kara Osman saltanatının esâs metini Habsburg İmparatorluğu'nun Almanları gibi, Anadolu'nun Türkleridir. Devletin rükn-i rekîni, bünyân-ı rasîni bunlardır. Osmanlılığın devam-ı izzet ve şevketi, Türk'ün bekâ-yı iclâl ve ikbâline merbûttur...

Bunun için, Türkün marûz olduğu sefâletleri gidermek; onu dûçâr olduğu hastalıklardan kurtararak zinde ve faâl bir hale koymak; tüfengi omuzunda serserilik etmekten çekerek çiftine, çubuğuna, destgâhına, katarına, dükkanına, pazarına sevk etmek; ve bu faâliyyet-i bedeniyye ve iktisâdiyyenin te'mîn edeceği refaha müsteniden onu okutmak, yükseltmek ve çoğaltmak; vatanında teksîf ve takviye ile cidâl ve rekâbete müsteid bir seviyeye çıkarmak... Bugünün münevver Türklerine mevdû' en mübarek vazîfe budur... Ve bunun için şu hizmete vakf-ı hayât etmiş Türk Ocağı kadar müfîd ve nâfi bir müessese-i ictimâiyye olamaz. -Fakat bir şartla!.

Evet, bir şartla! Ocak gayesini hüsn-i intihâb ettiği gibi dâire-i faâliyetini de dirâyet ve mahâretle kasr ve tahdîd eylemek şartıyla... Çünkü, keskîn kılıç kullananlar yanlış hamlelerden sakınmalıdırlar...

Bunun gibi, Türklük ile uğraşanlarda ihtiyât ve basîreti asla elden bırakmamalı, hele genç ve delikanlı ocaklı şarka mahsûs hayâl-perverlikle birden Nehreyn ve Kenan'a, İran ve Turan'a uçuvermemelidir.

Türklük mefkûresi gâlip gelmek için dâhilî ve hâricî siyâsetinde itidâl ve tedbîri kendine rehber etmelidir. Türk'ün Arap ile münâsebeti tebeddülât-ı şuûn ile Yavuz Selim

devr-i şâhânesindeki şeklini tamamen gâib eylemiştir. Bugün ilcâ-yı ahvâl ile Araplar'a "Leküm darüküm veliye diyar" diyoruz; demeliyiz... Arap muhâdeneti, Arap ülfet ve muhabbeti, düstûr-ı hareketimiz olmalıdır. Fi'l-hakîka hayâlin zarîf kanatlarına binerek Arap bâdiyelerinde dolaşmaktan ne fâide çıkar? Osmanlı politikasının bu yanlış ilhâmından artık tamamen ictinâp etmeliyiz. Çünkü kanlı misâllerle kanlı il de gördük; az tama' bize çok ziyân getirdi. Binâenaleyh Türk, yine kaybetmemek isterse, Arap'ın bu necîp İslâm kardeşinin hakîkî ve samîmî bir dostu olmalı ve Halep-Kerkük'ün hadd-i kavmisine dindârâne riâyet ederek faâliyyet-i milliyyesini bu hudûdun şimâline hasretmelidir...

Edirne, Rize, Rodos, Süleymâniye! Bu dört kale Türk ili hudûdunun demir kazıklarıdır. Ve işte bu kılâ-ı erbaa dâhilindedir ki; milletten iktisâb-ı tefevvuka çalışacaktır. Bununla beraber şu hudûd içinde bile ne kadar sürülmemiş, işlenmemiş dikenli bayırlar vardır ki, oralardan geçerken dolanmamak için bin türlü ihtiyâta riâyet lazımdır. Türklüğün şu melek-i mahsûsunda bile bî-perva yürümekliğimize ihtimâl yoktur. Buralarda da yine mutedil, ihtiyât-perver, ve hatta lüzûmunda kalbimiz sızlayarak, fedakâr olmak mecbûriyetindeyiz. Kürtlere, bâ-husûs Ermenilere, bize karşı ekall-i kalîl olan şu kavim ve bu millete karşı da bugün iltizâm-ı cebr ve şiddete değil, belki ihsân-ı imtiyâz ve fevâide müftekir bulunuyoruz. Evet hudûdumuz içinde yaşayan bu unsurlara bile zaman zaman yüz ve kuvvet vereceğiz. Çünkü biz lüzûmu derecede kavî değiliz. Kavîyim demekle kuvvet hâsıl olmaz. Kuvvet, hadd-i zâtında mevcûd olmalı ve bu kudret-i millîye tahsîl olununcaya kadar lüzûmlu zararlara, fâideli zayâlara tahammül edilmelidir. Fırtınaya uğrayan balonlar yağaz boşaltarak aşağı inerler, ya sâfra atarak yukarı çıkarlar. Herhalde fırtına ortasında bî-azm ve karâr durmak gibi hatâ-yı azîm irtikâb etmezler. Bu gibi mübârezâtta en az zararla kurtulmak en büyük bir muvaffakiyettir.

Hudûdların berisinde, milletler beyninde böyle ise, hudûdların ortasında devletler arasında evveleviyyetle böyle olmak lâzımdır. Türklük münâsebet-i hâriciyesinde şiddetle muhâfazakâr olmalı, ocaklı, ihtiyarlarına ve müdürlerine tebeiyyetle mâcerâ-perestlikten katiyyen mütevekkî bulunmalıdır. Bu husûsta bütün manâsıyla Osmanlı Türk'ü kalmalıyız. Çünkü pek vâzıhtır: Turan hayâli, bugün bir hayal-i muhâl olmasına rağmen Moskof siyâsetini bî-lüzûm tahvîf ve teşvîk eyler.

Şüphesiz, revâbıt-ı milliye, münâsebât-ı ırkiyye bir devletin bugün en metîn mesnedlerini teşkîl ederler. Hudûd aşırı Türkler'le te'sîs-i muhabbet etmek, Metîn ve Oğuzlar'la Yakut ve Moğallar'la, hele İran, Rus ve Çin Türkleri'yle kaynaşmak, Garp'ın

savlet-i bî-rahmına karşı bir gün ırk-ı kebîr-i asfere, bu altın soyumuza dayanmak evet, ben de bilirim, zamanında belki büyük bir kuvvettir; büyük bir kuvvet olabilir. Fakat zamanında, nisâbında, bütün bu müteferrik kuvânın ilân-ı rüşd eyledikleri vakitte... Yoksa, zamansız, vakitsiz bunlarla iştigâle kalkışmak istimâlini bilmeden bombalarla oynâmak kâbilinden olur.

Büyük silâhları kullanmak için evvela kavî bir bünyeye mâlik olmak iktizâ eder ki bu, henüz bizde yoktur. Hele geçirdiğimiz devre-i nekâhette bunlarla oynâmak, gözlerimizi yumarak uçurumlara atılmakla müsâvî olur.

Mutedil bir meslek ve basiret-kârâne bir siyâset!.. İşte bugün bize lâzım ve menfaatimize muvâfik olan hatt-ı hareket budur. Esâsen hakîkatte politika nedir? Bu, bazı câhil cesûrlarımızın zannettikleri gibi çılgınca ölmek değil, belki akıllıca ölmemeye ve yaşamaya sa'y eylemektir. Kendinin ve rakîbinin kuvvetini iyi bilmek, iyi tartmak; fâik isen, çürük yere basmadan hatve hatve ve dâima ilerlemek; dikilsen, düşmanın adımları karşısında muntazaman rücat etmek; fakat asla kapılmamak, yakalanmamak, ezilmemek, ölmemek ve böylece mâşâeh yaşamak!.. Politikanın esâsı, siyâsetin rûhu bundan başka bir şey değildir.

İşte bugün devletin olduğu gibi ocaklının da yolunu aydınlatan ışık bu olmalıdır: Hayâlâte adem-i rağbet, müşkilâta karşı elastikî ve basîretkâr bir mukâvemet ve sonra daima kudret-i kavmiyye ile mütenâsip bir faâliyetle Osmanlı Türkünün cismen, fikren, iktisâden, ictimâen kemâline gayret! İşte dâire-i faâliyyet; işte benim fikrimce ocakların ve ocaklının bugünkü vazîfeleri.

Türk Ocağı Reis-i Sâbıkı

Ahmed Ferit

MUSTAFA SUPHİ BEY

Mustafa Suphi Bey, 1299'da Giresun'da tevellüd etmiştir. Pederleri Konya vâli-i sâbıkı Ali Rıza Beyefendi'dir. Vâlideleri Samsun eşrâfından Belediye Reisi Halil Hilmi Efendi'nin kerîmesi Memnûne Hanım'dır. Âilece asıl memleketleri Samsun'dur.

Tahsîl-i ibtidâîsi Kudüs ve Şam-ı Şerif'te, tahsîl-i idâdîsi Erzurum'da tahsîl-i âlîsi Mekteb-i Hukûk-ı Şâhâne ve Paris Ulûm-ı Siyâsiyye Mektebi'ndedir. Avrupa'ya devr-i sâbıkta azîmet ve inkilâptan bir buçuk sene sonra avdet eylemiştir. Ulûm-ı Siyâsiyye'den siyâsetnâme ahzı için tertîbi meşrût (tez) olarak "Memâlik-i Osmânîyye'de İtibâr-ı Zirâî Teşkîlâtı'nın Hâl ve İstikbâli" mevzûunu tetkîk ve telîf ederek tezi jüri heyetince mazhar-ı kabûl olmuştur. Mezkûr tez bin dokuz yüz on bir senesinde Fransa'nın cenûp İtibâr-ı Zirâî Kongresi'nce nazar-ı mutâlaaya alınmış ve muahhiran Roma Beyne'l-Milel Zirâat Enstitüsü celsesinde kırâet ve risâle-i mevkûteye dercedilmek sûretiyle mazhar-ı takdîr ve mükâfat olmuştur. Mustafa Suphi Bey, Avrupa'daki seyahatleri esnâsında Tanîn gazetesinin muhâbirliğini îfâ ettiği gibi Dersaâdete avdetinden sonra da Tanîn, Servet-i Fünûn ve Hak gazetelerine muâvenet-i tahrîriyyede bulunmuştur. Son seneler zarfında ise Ticâret Mekteb-i Âlîsi'nde malûmât-ı hukûkiyye, dârü'l-muallimîn-i âlî ve Mekteb-i Sultânî, iktisat muallimliklerinde bulunmuştur. "İlm-i İctimâî Nedir?" ve "Vazîfe-i Temdîn" nâmlarıyla tercüme ve bir telîf iki eseri intişâr etmiştir. 1328 senesi zarfında Türklerin inkişâfât-ı milliyeye hizmet etmek emeliyle, bazı mebûsân, muallimîn ve muharrirînden ve zevât-ı malûma ile Millî Meşrûtiyet-Perver" Fırkası'nın te'sîsine teşebbüs etmiş ve daha sonra aynı efkâr ile müştereken mevki'-i neşre vaz' olunan "İfhâm" gazetesinin müdiriyyetini der-uhde eylemişti. Mahmud Şevket Paşa merhûmun vaka-i katli üzerine mirr-i mûmâ-ileyh, refîki Kütahya mebûs-ı sabıkı Ferit Bey'le ve daha sâir kimselerle sûret-i malûmede vezâif-i resmiye ve husûsiyyesinden tecrîd ve Sinop'a teb'îd olunmuştu.

TÜRKLÜK'ÜN İSTİKÂMETLERİ

Türklük'ten ne anlıyoruz? Nereden nereye gidiyoruz?

Osmanlı târîhinin, garip rüzgârlarıyla teprenerek, nihâyet şu birkaç sene içinde, ufuklarda, boralar fırtınalarla uçan, savrulan, sanki yerinden kopacak zannolunan, bu yaprağında manzûr "Türklük" şu'ûnunun ehemmiyetini inkâr edecek kimse kaldı mı?

Türklük... Türklük... fakat, bir Türk bundan ne anlıyor? Rûhunun derinliklerinde gizlenen bir his, bir benlik: Rum ve Acem'den hariç, Osmanlılıktan başka, müslümanlıktan evvel bir benlik, öyle bir benlik ki, onu dünyaya düştüğü andan itibâren döktüğü kanların iziyle... İlk kan damlasına, ilk gün gördüğü toprağa, ilk türkü söylediği ocağa kadar, sürükleyip götürüyor...

Ancak, Türklük, Türk olmayana düşmanlık, Osmanlılığa yabancılık, müslümanlığa uzaklık mı? Yoksa, Türklük (Turan) mı?.. Yanlış telakkîlere imkân vermemek için, derhal söylemeli ki, Türklüğün istikbâli: Müteaddî değil lâzım, menfî değil müsbet çarelerle ve azamî değil asgarî muhîtlerde çalışmakla hazırlanabilecektir.

Bugün Türklük, meat-teessüf Yahudilikten sonra en ziyâde izmihlâle uğramış bir milliyettir. Türkler, Yahudiler gibi değil, hatta birlik yaşayan birçok kavimler gibi de değil, Asya'da câbecâ...Hem kesâfet ve azametle mevcûttur. Fakat denilebilir ki, bunların Türklükleri ırkîdir, millî değil; sözleri, sanki, başka başka dilden, dilekleri başka başka yürekten, hele sancakları türlü örnektendir. Ya Osmanlılıkta Türklük o azametli fütûhât içinde ne elîm bozgunluklara uğramıştır?.. O haldeki, Türklük, şimdiki Osmanlı muhîtinde, manâ-yı tâmıyla müteşahhıs değildir.

Onun için, bugünkü Türklük: Türk'ün şahsiyet-i cibilliyesini hissetmesiyle başlayarak faâliyet-i hayâtiyye muhîtiyyesini o hiss-i mübeccel ile alakadar bir mâhiyete ifrağa çalışmasıdır ki, bu hal, Türk milliyetinin yeni bir devr-i inkişâfa girmesi demektir.

Binâenaleyh: Hissiyât ve edebiyât ile, sadece rûhu ve hayali değil, (bir milletin teşkîli) gibi, hayâtın her türlü levazımıyla alakadar, maddî ve hakiki bir iş karşısında bulunuyoruz. Fakat bu işte tutacağımız yol... Nereden gelip nereye gidiyoruz? Değil böyle mühim ve muazzal mesâil-i hayâtiyye ve ictimâiyyede, hatta en âdî işlerde, istikâmetleri ta'yîn olunmadan vücûda gelmiş bir eser gösterebilir misiniz?.. Araba tekerleği yapmakla geçinen bir demircinin bile, bir an için, dâirenin merkezini, katarların tul ve ebâdını, nazardan

kaçırdığını farz ediniz, neticede, vücûda gelen tekerleklerin, ihtimâl-i ağleb, kat'-ı nâkıs şeklinde olduklarını esef ve hayretle görecek ve bu tekerlekler üstünde arabanın ne baş döndürücü, ne yürek bulandırıcı dalgalarla ilerleyeceğini tasavvur edebileceksiniz...

O halde iyice düşünmeliyiz: Bir kere, sûret-i umûmiyyede, herhangi bir işin istikâmetleri, o işe müteallik teferruâtın, ta'bîr-i ilmisiyle, hâdisât-ı taliye ve feriyyenin bağlandığı (hâdisât-ı âliye)de taayyün eder. Bir filozof, bir demirci kadar fikriyât ve ameliyyâtı böyle malûm ve muîn istikâmetler hizasında muâmeleye mecbûrdur.

Pekâlâ! Bir milletin hayâtındaki istikâmetleri gösteren hâdisât-ı âliyye?.. Bunları, yeni bir kainata âgûş açan Türkler'in, bir an için, gözden kaçırmamaları lâzım:

Nüfûs- vahdet- servet.

Bâh!.. Bari bilmediğimiz bir şey söyeleyeydiniz. İktisadî, ictimâî ne kadar kitap, risâle, makâle... varsa, hepsinde, mesele geçmez ki, bu üç maddeye temâs etmesin. Zaten biz de başka bir şey iddiâ ediyor muyuz? Şu kadar ki, Türk dünyasında en büyük varlık esâslarının, aynı zamanda, işâretlerinin bu üç unsur olduğunu bilerek, ve fakat, mesâil-i câriyenin, hâdisât rev-zümrenin bu anâsırdan her biriyle cihet-i münâsebetini de ta'yîn edebilerek ona göre harekete kendimizi mecbûr tutmalıyız. Türklük, Türklük... diye dünyada vücûdumuzun yegane sebeb ve hikmeti olan şu cüdûl-ı hayâtîyi de tıpkı müslümanlık, tıpkı Osmanlılık ve nihâyet tıpkı inkılâpçılık gibi câhil ve sunî aynı zamanda nümâyişkâr, aynı zamanda kindâr hisler ve fikirlerle körletmeyerek, bütün millettaşlarımızı bu hayât-ı cüdûlî etrafında samîmîyetle, muhabbetle, aşk ile toplamayı bilmeliyiz. Buna muvafffak olursak ne mutlu bize, ne mutlu milletimize...

En ebed-nişân muâbid-i aşkı ilm ve irfânın îkâd ettiğini unutmayalım, en muzlim ve günâhkâr husumetleri cehâletin te'sîs ve bünyâd ettiği gibi.

*

* *

Mâmâfih, bir milletin varlığındaki bu anâsır-ı esâsiyye ile teferruâtını îzâha, şu yazıları yazdığım zaman beni ihâta etmekte olan şerâit ve vesâitin müsâadesi var mı? Esef ve elemle, hayır diyeceğim. Yalnız şu üç unsuru, temâs ettikleri mesâil ile zümre zümre tadâd ve biraz

îzâh edebilirsem, hâtıram ve bazı mazbûtâtım, bunu te'mîn ederse kendimi yine bahtiyar addeyleyeceğim:

Milletin nüfûsu

Azlık-çokluk, terbiyye-i dinî, ahlâk-ı medenî, sefâhet, emrâz... Feminizim:

Bilirsiniz, nüfûs, bi'z-zat varlık, milletin varlığıdır. Mamâfih nüfûsun azlığı veya çokluğu, sûret-i mutlakada iyi veya fenâdır, diyebilir misiniz? Milletinizin efrâdı çalışkan ve müstahsil olmadığı halde nüfûsun çoğalması sefâletin artmasını intâc etmezse şükreylemelidir. Çalışkan bir millet için bile tezâyüd-i nüfûsta bir mesele göze çarpar: "Kuvvet-i istihsâliyenin sia-i istihsâl ile tenâsübü" müstemlekeler olmasa Almanların asit karbonikten, İngilizler'in ise iplik yumaklarından inkıtâ-ı teneffüse uğramaları muhakkaktır. Demek nüfûs-ı beşerle, üstünde yaşadıkları toprakların musâha-i sathiyesini ve her ferdin kıymet-i istihsâliyesi ile muhîtin sia-i iktisâdiyyesini ölçmek, biçmek, lâzım. Fakat bunlar, uzun ve ince işler. Nüfûsun azlığında, çokluğunda bizim için dikkat olunacak tecelliyât? Almanya-Fransa, Almanya-İngiltere arasındaki, sonra, İslav-Germen âlemlerindeki nüfûs muhârebâtı, iktisâdiktir. Müdâfaa-i milliye nokta-i nazarından şayân-ı tedkîk ve imtihândır. Bu esrâr-ı âlûd muhârebâta karşı Çin'in nüfûsunu gösteren rakam müthiş (450) milyon, müthiş olduğu kadar mâni'dârdır. Hele bunu müteâkip, Çinliler gibi koca Rus Kazakları'nı da âmâline râm eden Japon milletinin nihâyet 45 milyon nüfûstan ibâret olduğunu gördüğünüz zaman? Diğer taraftan yine 45,50 milyonluk İngilizler, 280 milyon nüfûsu ve dünyanın en büyük zenginliklerini haiz olan Hindistan'a nasıl hâkim oluyorlar?

Türklük, şüphesiz Asya-yı suğrada, nüfûsunun çoğalmasına muhtaçtır. Ancak kanı temiz, vücûdu zinde, dimağı cevvâl-i efrâd-ı nüfûsa da ihtiyâcı muhakkaktır. Şimdiki atâlet ve meskenette nüfûs-ı millî beş misli de artsa, bu hâl-i sefâletimizin vâsi-i mikyâsta intişârından başka neye yarar? Fakat, nedir, yalnız bizde değil, umûm-ı nüfûs-ı İslâmiye'deki bu mezellet ve sefâlet nedir? İslâmiyet mâni-i terakkî ve felâh mı? Târîh-i medeniyyet-i İslâmiye nurlu nazarlarla tetkîk olununca, biraz düşünülünce, bizi mahkûm ve muzmahil eden İslâmiyet'i, İslâmiyet'teki cehâletimiz mi, bi-hakkı'l-insâf takdîr edilebilir. Her ne hâl ise, meseleyi sadedimize ircâ edelim. İstikrâr-ı nüfûsta: Din ve ahlâk daima hâkimdir. Onun için, Türkler'in de sâir akvâm-ı İslâmiyye kadar (irşâd-ı hakikiyye-i Ahmediyye)ye îsâli, fî yevminâ hâzâ, heyet-i ictimâiyyelerindeki atâlet ve meskenete hükümrân-ı mevrûsât ve mevzûât-ı

fikriyyenin kökünden temizleyerek bir (terbiye-i dinî) ve (ahlâk-ı medenî)nin te'sîsi manâ-yı tam ve müfîdi ile terakkî-i nüfûsta essü'l-esâstır.

Bütün âlemde, nüfûs-ı beşer mütezâyid ise de, son senelerde nisbet-i tezâyüd azalmakta ve manâ-yı nisbîde bu tenâkus nazar-ı dikkatimizden kaçamayacak esbâb-ı mühimmeye atf ve isnâd edilmektedir. Bir kere terakkîyât-ı medeniyyenin tesîri; müterakkî milletler ırkiyyet itibâriyle zayıflıyorlar. "Pek incelmiş ırklar sunî çiçekler gibi hâssa-i tevlîdi gâib ediyorlar." Fi'l-vâki sefâhet, imrâz, ikâmet, hizmet-i askeriyye, teehhur-ı izdivâc, şerâit-i sa'y ve amel, esbâb-ı taayyüş, hep terakkiyât-ı medeniyye ile alâkadar ve za'f-ı ırkî mûcib-i mesâil-i mühimmedendir. Mamâfih, âile teşkîlatında hiss-i şefkat ve fazîletin, ya gayr-ı müessis veyahut mühemmil olması, çocuk muhabbetinin zevâl ve netice itibariyle yeni nesillerin ziyânı îcâb ediyor. Bu mesele ile feminizm, bizde de şayân-ı dikkat manzaralar arzediyor. Esâsen gayr-i müdrik ve sırf âlâmûd feminizmin, kadınlar kadar çocukların mevki'ini ihlâl edeceği bedîhîdir. Müzebzeb, müferret fikirler kocalara karşı bir nev' tahakküm hissi vererek kadınlarda çocuk korkusu uyandırır ve bu hâl tenâsüle mâni olur. Ulûm-ı ictimâiyye mütehassıslarından birinin pek güzel söylediği gibi: "Kadınlar, analık meşâgilinden kurtulmak davasına düşüp de çocukların şerâit-i terbiyeviyyesi taayyün edemeyen devirlerde ya tevellüdâtın tenâkusu veyahut mevlûdâtın zayâı bir emr-i tabiî değil midir?"

Nihâyet nüfûs-ı mesâilinde, köylerle şehirlerin münâsebâtını, merâkiz-i zirâiyye ve sınâiyye arasındaki tahavvülât-ı nüfûs ve ayrıca muhâceret ve istimârı tetkîke vâsıta ve imkân olursa ne merâklı ve ne fâideli levhalar ve istatistikler karşısında bulunmuş olur?..

Milletin Vahdeti

An'anât, hissiyât, edebiyât, lisân:

Milletin kıvâmı vahdetinde ise de keyfiyet-i vahdet-i mütehâlif, anânât, hissiyât ve edebiyât muhtelif sûretlerde tecellî ediyor. Bazı milletlerde bunlardan bir kısmı, bazılarında diğer kısmı mütebârizdir. Bizim Osmanlı Türklerinde bütün bunlar, milliyetten ziyâde beyne'l-mileliyyet-i İslâmiyye ve beyne'l-mileliyyet-i Osmâniyye hesabına işlenilmiştir. Anânat, hissiyât ve edebiyâtımız Rum'dan, Acem'den, Arap'tan şüphesiz verdiğinden çok fazla almıştır. Asya-yı suğrâda Türk târîhi, târîh-i anânatı kısmen topraklara göçmüş ve kısmen asırların hücûmlarına karşı yeşil yosunlar ve kara paslarla örtünen mezar taşlarında, çeşme, tekke ve câmi kitâbelerinde mahfûz duruyor. Hissiyât ve edebiyât-ı milliye ise altın

renkli dağlarda, zî-kıymet madenlerin hayât-ı âsâr-dîdesinden haber veren parlak damarlar ve bazı taşlar gibi esrârengizdir.

Fi'l-vâki Nâmık Kemal'in lisânıyla da söylemek için: "Edebiyâtın râbıta-i milliyeye âit hizmetinden o kadar mahrûmuz ki, lisân-ı Arap münteşir olduğu yerlerde, Yunanî gibi zamanının kaffe-i müteessir ilmiyyesiyle kuvvet bulmuş bir lisânı fesâhatle mahvetmiş iken Türkçemiz henüz elif-bâsı olmayan Arnavut ve Laz lisânlarını bile unutturamamıştır. Münâsebât-ı edebiyyenin fikdânı cihetiyle meselâ, bir Buharalı, Türkçe söylediği halde buradaki Türkler içinde bir Fransız kadar dilinden anlayacak âşinâ bulunmaz." Şu kadar var ki, Nâmık Kemal merhûm, şu hâli faâliyet-i edebiyye ve siyâsiyyenin fikdanına vererek edebiyâtımızın Türk rûhuna yabancılığını düşünmek istememiştir. O, hatta tekemmüle-i sadedde kemâlinden memûl edilmeyecek derecede sath-ı bînâne, lisânımızın bi'l-kuvve şâmil olduğu muhsinâta göre en birinci lisân demeğe şayân olduğundan bahsediyor, "Çünkü, diyor, zemîn-i ifâdesi menâkıb-ı tabiiyyât için tertîp olunmuş bir numûne hâne gibi üç iklim-i cesîmin mahsûl-i tabiatını câmi bulunduğundan... Arap bâdiyelerinin esmâr-ı efkârıyla Rum ve İran çemen-zârlarının ezhâr-ı âsârını cem ederek güldeste-i beyânına beğendiği gibi zînet veriyor..." Halbuki, zaten şu sebeplerle değil midir ki, edebiyâtımız Türkler arasında da pek mahdûd bir zümreye, âdeta lefuyuna inhisâr etmiş, bu diyârda asırlardan beri Türk rûhu terennüm edilmiştir. Arap bâdiyelerinden, İran çemen-zârlarından topladığımız ezhârı diyelim, içimizden doğan samîmî arzularla teneffüs edememiş ve öyle kendi gönüllerindeki topraklarıyla sînemizde, daima ayrı ve yabancı, besleyerek mahsûl-ı hakîkî-i tabiatımızın serpilip inkişâf etmesine mâni olmuşuz.. Acı hakîkatları biraz daha söyletip de düşünecek olursanız... Ya, harflerimiz diyeceksiniz, lisânımızın harfleri mi? Bunların ıslâhı mı, tadîli mi? Niçin dilinizi ağzınızın içinde sağa sola çevirip sonra yutkunuyorsunuz? Yoksa, bunların tebdîli mi lâzım?... İşte böyle birçok meseleler dalgalarla üzerimize hücûm ediyor. Hiç, târîhi, anânatı, hissiyâtı, edebiyâtı ve lisânı birbirlerinden ayırmak mümkün mü? Bunlar, Türklüğün tılsımlı hazinelerini teşkîl eder. Bu hazinelerin esrârengiz kapılarını birden açmalı ki, Türklerin kâinatı açılmış ve günleri doğmuş olsun.

Mesele-i sunûf

Heyet-i ictimâiyye efrâdı arasında anânat, hissiyât ve edebiyâtça iştirâk ve müşâbehet nasıl sebeb-i vahdet ise, evsâf ve istidâdatça iftirâk ve tehâlüf de öylece sebeb-i kuvvet ve mevcûdiyettir. Bu tehâlüf sâikası iledir ki, vezâif-i ictimâiyyece tehâlüf-i hudûs ve bi'n-netice, heyet-i ictimâiyyede sunûf-u muhtelife zuhûr ve teessüs etmiştir. Bir milletin efrâdı

sûret-i umûmiyyede ulemâdan veya memûrîn ve asâkirden veyahut bunlarsız sadece erbâb-ı zirâat ve sanattan mürekkep olamayacağı gibi yalnız erbâb-ı servetten veya erbâb-ı fakr u zarûretten yalnız havâs veya avâmdan da müteşekkil olamaz. Medeniyyet-i beşeriyye târîhinde câ-be-câ tetkîk ve temâşa edilebileceği vechile, teşkilât-ı milliyenin kuvveti bi'l-hassa iki müntehâyı yek diğerine vasl ve takrîp eden sunûf-ı mütevessitanın vücûdunda mütecellîdir. Yunan-ı kadîmin izmihlâli, azîm malikânelere ve binlerce esirlere sahip zenginlerle, küçük tarlalarında güç hal yaşayan fakirlerden mürekkep iki ordunun karşı karşıya çıkmalarıyla vâki olmuyor mu? Tosidis ve Yolip bu hâdiseleri kaydetmiştir. Sonra, Yunan-ı kadîme bir (sahh-i muazzam) bahşeden Roma'nın, o cihangir milletin de ufûli, yine müdirânının bütün şa'bat-ı mesâîyi istilâ ve istimlâk ile ve kısmen halkı sefâhete ve tembelliğe teşvîk ile serbest ve fazîletkâr ehl-i vatanın âdî esîr ve ecîr ordusu halinde karşılarına çıkmalarından başka sûretle îzah edilebilir mi?

Bizde de Osmanlılığın inhitâtı sunûf-ı müessese-i milliyenin zevâl ve izmihlâliyle başlıyor. Avâm ile havâs arasında bir hatve-i ittisâl olan tımar ve zeâmet erbâb ve tevâbii ki, fütûhâtta bi'l-fil yararlıkları görülmüş ve dirlik olarak kendilerine bazı koru ve mezarî bahşedilmiş olan vakt-i sulhta mesaî-i ümrâniyye ve zirâiyyenin kafili -vakt-i harpte ise ise ordu-yı Osmanî'nin önüne geçilemeyen seyf-i sâili – asıl vatan-perver ocakzâdelerden mürekkep idi. Koçi Bey'in, tâ (1041) târîhinde işâret eylediği vechle şebeke-i milliyenin mesnedi olan bu sınıfın zevâle yüz tutmasıyla kuvâ-yı devlet dûçâr-ı zaaf ve keder olmuş ve "Memâlik-i İslâmiyye'de olan sancaklar ve eyaletler mevcûdü'l-ism ve madûmü'l-cism bir kâlib–i bî-rûha dönmüştür." İşte böylece, takrîben bin sene-i hicriyyesinden beri memleket dâhilinde şûriş ve ihtilâlin önü alınamadı. Çünkü sunûf-ı mütevessıta ortadan kalkmış, yüksek tabaka bir fil hortumu kuvvet ve şiddetiyle tabakat-ı sâfileyi çekip emmeğe başlayarak, Yunan-ı kadîm ve Roma'da görülen âsâr-ı izmihlâl aynen bizde de vücûdunu ihsâs etmiştir. Üç yüz bu kadar seneyi bulan bu devr-i inhitât neticesinde ise, o muazzam Osmanlılık nâmına pek az şey kalmış ve teşkîlât-ı kadîme-i milliyenin merkez-i sıkletini teşkîl eden makâm-ı saltanatın havâss-ı zâtiye ve hilâfet-i İslâmiyye'nin buna müttakim kudsiyyet-i izâfesi ile devlet maazallah katî bir inhilâlden te'mîn masûniyyet eylemiştir. Fakat hangi devlet ve hükümet vardır ki, nüfûz ve iktidârını, havze-i hâkimiyyetindeki bir kuvve-i ictimâiyyeden almış olmasın? Devre-i islâhat nâmını alan son asır içinde "uhuvvet, adalet, müsâvât" tarz-ı tarazıyla, Osmanlı devletinde işte böyle bir kuvve-i milliyenin ihdâsına çalışılmış ise de – Fransız milleti gibi bir Osmanlı milleti halk ve îcâdı için –eski fırsatlar, maalesef çok evvel

kaçırılmış olduğu gibi, müceddidlerce yeni esâsların da iyice anlaşılmamasından ne vechle ve ne mâhiyette bir kuvve-i milliye için çalışılması lâzım geleceği takdîr edilememiştir.

Şöyle bir nazar sathî-i târîhi ne azîm meseleler karşısında bulunduğu tezâhür ediyor: Teşkîlât-ı kadîme-i milliyenin son asırda tamamen zevâtıyla, heyet-i ictimâiyyemiz sunûf-ı zabıta-i dâhiliyyesinden mahrûm olarak manâ-yı hakîkîsinin bir devr-i izmihlâle dâhil olmuş saltanat-ı seniyye ise, sîne-i milletteki cûzûr-ı hayâtiyyesini gâib ederek mücerred ve muallakta kalmıştır. Biz, işte böyle bir devre-i fetretin evlâdıyız. Eski Osmanlıların sarf-ı nazar, şimdi yeni milletin teşkîlatında hakemiyât-ı ictimâiyyeye lâ-kayd ve laubali olmayacağımızı ümit edelim. Ümit edelim ki, başta bürokrasi bir sunûf-ı memurîn ve asâkir, fakat manâ-yı mevcûdiyyetlerini anlayaraktan-bulunduğu halde bi'l-cümle sunûf-ı cedîde-i ictimâiyye, secâyâ-yı milliyelerini gözeterek devlete ki o secâyâ îcâbınca bir hükümet-i pederâne temsîl eder.- merbûrtiyetlerini bilsinler. Devlet ise bürokrasi ile hâl-i tenmûde olan bu sunûfun mevki'ini takdîr ve o râbıtayı te'mîn etmeyi akdem-i vezâif, bilsin.

Sûret-i umûmiyyede, milletin vahdetinde, hatta teşekkülünde hükümetin vaziyeti? Esâsen ananât, hissiyât ve edebiyâtı ne derece birlik olursa olsun, hükümet denilen bir uzuvda kesb-i maddiyet etmeyen herhangi bir heyet-i ictimâiyye teşekkülünde henüz ibtidâî ve nâkıstır. Mamafih, vahdet-i milliye sadece mesaî-i ictimâiyye ile husûl bulmuş ve bulacak şeylerden midir? Yoksa, bunda tatbîkât-ı siyâsiyyenin hissesi var mıdır, biliyor musunuz? Bugün 50 milyon nüfûsa mâlik ve bir ondan ziyâde müstemlekât-ı ahâlisine hâkim olan (Fransız vahdet-i milliyesi), ne 1789 inkılâb-ı kebîri, ne Napolyon'un cihangirliği ne de 1870 intibâhı ile vücût bulmuştur. Salt, Latin, Franklar'dan mürekkep -ne bir ırk, ne bir lisân,ne bir din- bir halîta olan bu muazzam milletin, bu lisân ve edebiyât ile vahdet-i milliye ve siyâsiyyesi en muazzam ve mutlak padişahlıkların havza-i takdîrâtında tekevvün eyledi. Bugünkü Rusya ve Almanya'da daha yakini, kendimizde cihet-i câmia yine böyle bir padişahlıktır. Demokrasinin esâs-ı meşrûiyyeti, en büyük feylosofların şehâdâtıyla da sabit olduğu vechle, teokratik esâslar kadar mâ-fevkı't-tabiadır. Binâen-aleyh, meşrûtiyyette efrat bî-lüzûm ve hele, kânûn-ı esâsîyi îcâbât-ı fıtriyye-i milliye fevkine isâd büsbütün muzırrdır. Umûr-ı idârede dahi ahvâl-i muhîtaya bakmaksızın bazen bir ve bazen diğer kısım nazarriyât ile hareket eser-i cinnet ve ihânet değilse, gayr-ı kâbil afv bir cehâlettir. Bir zamanlar, o kadar sıkı tutup son devirlerde ibzâl olunan adem-i merkeziyyet, Anadolumuz için azîm fıtratlara sebebiyyet olabilir... Arabın İmparatorluk'tan istediği adem-i merkeziyyet -Arap miliyetperveri hakîkaten münevver ve mütefekkir ise- Araplık için merkeziyyetten başka bir şey olamaz nasıl ki, Türk'ün Anadolu'ya isteyeceği adem-i merkeziyyet-i Türklük için

merkeziyyettir, hele Türk nüfûsu için ikide birde Kürdistan ve Ermenistan veya Arabîstan'a seferden masuniyet ve istirâhattir.

§Hükümetlerin faâliyet-i siyâsiyyeleri nokta-i nazarından: Yalnız hâricî siyâsîyâta ehemmiyet verilerek dâhilî siyâseti ihmâl ve bunu hele ibtidâî memleketlerde halkın cehl ve taassubuyla oynâmaktan ibâret zannetmek pek ziyâde hâtırengîzdir. Devletin hudût ve istiklâlini hârice karşı müdâfaaya hasr-ı faâliyyet ile dâhilde her türlü münâzaâta ve sunûf-ı muhtelife arasında tevlîd-i husûmet ve nefrete sebebiyyet vermek, vahdet-i milliyeyi izâc ve dûçar-ı za'f eden ahvâldendir. Velev ki, kuvvetli ve müstakil ve âdil bir hükümet azm ve ictihâdıyla olsun. "Milleti en ziyâde mesûd etmek için dâhilen yiyip bitirmek" o millet için elbette bir hizmet değildir.

§Ve bir de vahdet-i milliye terbiye-i milliye ile tekemmül eder. Bu terbiyyeyi kimlerin tedvîr ve tanzîm edeceği mühim bir meseledir. Âile mi, hükümet mi, sarıklılar mı, sarıksızlar mı? Terbiyyeyi âile kadar hükümetten, sarıklılar kadar sarıksızlardan esirgeyemezsiniz. İş nerede? Mürebbîlerden bir veya diğer kısmının çarhından çıkmış iki seyyâh Türk farz ediniz. Bunlara eski veya yeni dünyada tesâdüf eden bir Hintli her ikisinin de heyet-i umûmiyyesine meşvâr ve hareket veya tefekkürâtta şâyân-ı dikkat müşâbehetler görür de bu keyfiyyeti vahdet-i milliyeleriyle îzâh ederse maksat hâsıldır. Mürebbîler kendi aralarında, istedikleri kadar münazaa istesinler. Bu neticeyi vahdet getirebiliyor mu? İşte milletlerine en büyük hizmetleri...

§Nihâyet (vaziyyet-i arazi)nin millî vahdetlere tesîri ne sihirkârdır! Muhtelif ırk ve lisân ve dine mensûp -Alman, Fransız, Norman, İtalyan- bir halîtadan, Sengotar Tepeleri'nde tevellüd eden bir İsviçre milleti, Hugo'nun verdiği gibi dağların, vadilerin, suların ve güllerin tesîratına nasıl bir teslimiyyet-i mütevekkilâne ile tâbi' oldu. Ya Türk memleketleri. Trabzon'un havâlî-i şarkıyyesinden İskenderun Körfezi'ne kadar çekilen bir hatt-ı mefrûzun solda kalan kıta-i Irak'tan Asya-yı suğra veya Anadolu nâmını alıyor, o dağlarıyla o vadileriyle, o nehirleriyle. Bizim için ne feyyâz bir âile, bir millet ocağıdır. Hele nüfûsumuz, İsviçre gibi de değil, aynı din, aynı lisân ve hemen aynı ırk ile buralarda mütekâsif ve hâkimdir.

Ancak Asya-yı suğranın bu dağlar, bu vadilerle alâkadâr merkez-i vahdet saltanatı neresidir? İstanbul mu? İstanbul bütün Türk, Osmanlı ve İslâm kalplerinin birleştiği bir kutb-ı ulvîdir. Fakat vaziyet-i hâzırasıyla ne strazjıya, ne coğrafya, ne etnografya nokta-i

nazarlarından ne Osmanlılığın, ne de Türklüğün merkezi olabilir. Madem ki, bir Türk vahdetinin pîş-i teşkîlâtındayız, o dağlar, o vadiler, o nehirlerle ve bunların arasından, altından ve üstünden geçen yollar ve teymur yollarla alâkadâr bir merkez-i vahdete, Asya-yı suğra için ihtiyâç, hem âcildir. Fakat burası ne Kayseri'dir ne Konya'dır. Yepyeni bir belde, Anadolu için: İlim, ümrân, medeniyet, kuvvet ve celâdet neşr ve tevzî' edecek bir merkez-i tâbdârdır. Ya İstanbul? Tekrar edelim, bütün kalplerin pay-i taht-ı iclâl-i ihtişâmıdır, padişahlarımızın da kâşâne-i zî-vakâr debdebedârı, belki bir sayfiyedir. Hulâsa, Türkler'in rûhları, Asya-yı suğranın vaziyyet-i arazisi ve vahdeti böyle yeni bir pâyitahta arz-ı ihtiyâç ediyor. Amma İstanbul sayfiyye olmazsa bu yeni bir pâyitaht bir (şatviyye) olsun.

Karadeniz'den Akdeniz'e, kadar sevâhilimizde mavi bir oya gibi ince noktalar ve düğümlerle işlenmiş Rum müstemlekeleri var, dâhilde de, şuraya buraya serpilmiş cüzî miktarda anâsır-ı sâire eksik değildir. Fakat millî ve medenî teâlimizle bir kısım mihmende, lisân-ı mâderzâd, Türkçesiz olan bu unsurların, Türk vahdetine karşı gayr-ı mahsûs bir hale gelecekleri şüphesizdir.

*

* *

Milletin Serveti:

Zirâat, sanâat, ticâret: Servet şahıslarda olduğu gibi, milletlerde de (aynı iktidâr)dır. Rûy-ı arzı setr ve tezyîn eden bütün bu enâm-ı tabiat, bütün bu servetler insan için değil mi? İnsan, bu balçık toprakların nevzâd-ı müstesnâsı yine bu toprakların feyzâfeyz zenginliklerini inkâr ederse nimet-i nâ-şinâstır. Merası varken çobanlığı, tarlası varken çiftçiliği terkeden zümre-i beşer, hatâ-yı azîm işlemiş olur. Fi'l-vâki "Zirâat, mütenâsil ırkların penâhı, hazine-i te'sisâtıdır. Muhterem bir muallimin bu sözü ciltler dolusu teşrîhâta müsteid bir zübde-i hakîkattır. Anadolu'nun hâl ve istikbâli zirâatle alâkadâr değil mi? Ya, buradaki Türkler'in toprağa ibtilâsı en büyük nişâne-i medeniyetleri addolunmuyor mu? Irkların ve milletlerin medeniyetini (istikrâr-ı ictimâî) nokta-i nazarından tetkîk eden mühre-i ictimâiyyûnun biri Ruslar'dan medenî göstermeleri yine o ibtilâdandır. Şimdi bu Türk'ten manifaturacı veya fabrikatör mü yapmak istiyorsunuz?.. Herhalde zirâiyyetın terakkî devirlerinde sanayi ve ticâretin de terakkîsini görüyoruz. Zirâati pek müterakkî olan İtalya Cumhuriyetlerinin sanayice de, ticâretçe de geri olmadıklarını târîh söylüyor.Ancak bu sanayi-i zirâiyyât ile: Sapanla, yollukla, buğdayla ve nihâyet pancarla ve sâir nakliye ile alâkadârdır. Zirâat

memleketlerinde ticârette öyle olmalı değil mi? Mahsûlat-ı milliyenin ihtiyâca göre dâhil ve hâriçte tedâvülüne niçin yabancı eller delâlet etsin.Bizde hâl-i şev mesrûdâta muvâfiktır. Türk'ü secâyâ-yı ırkiyye ve ihtiyâcât-ı muhîtiyyesi hilâfında rast gelen sanat ve ticârete sevk etmek onun tabii ve millî yolunu kaybettirmektedir. Anadolu'da yaşayan bazı anâsır arasındaki ahengini hayât da, ancak her unsurun bazı şa'bat-ı mesâideki istidâtının inkişâfiyla tekevvün edecek tekâfül ve imtizâc sayesinde husûl-pezîr olur amma, mâni olmak kâbil midir, bu ahengin hüsn-i tertîbini idrâk etmeyen nice mücâdelât günden güne meydan almaktadır.

Hulâsa, asırlar gelip geçtikçe, bir memleket sadece çiftçi iken, olabilir ki, mühim bir merkez-i sanaî olur. Fakat, her istihâlede bir meşiyyet bir tedrîciyyet-i ezeliyye vardır. Tatbîkât-ı siyâsiyye ve ictimâiyyede işte bu meşeyyit ve tedrîciyyeti takîb ve teshîlden başkası yapmak câiz değildir. Büyük Petro Rusya sanâyii nâmına te'sîsât-ı mühimme vücûda getirdi. Fakat, bugün Rusya'nın medâr-ı iftihârı zirâî terakkiyyâtı sebeb-i kuvveti de zirâî servetidir. Rus, merâkız-ı sanâiyesindeki faâliyet ise, garbın o bildiğimiz faâliyet-i gûlânesinden başka mâhiyette, bir faâliyyet, belki bir faâliyyet-i siyâsiyye değil midir? hem öyle bir faâliyyet-i siyâsiyye ki, kozmopolitoz ecnebîdir, Rus rûhundan uzaktır.

§Anadolumuzda bir mesele-i zirâiyye Fransa veya İrlanda'daki mâhiyetinde bir mesele-i zirâiyye var mıdır? Memâlik-i Osmânîyye'de arazî vâsi bir inkısâma uğramıştır. O derecede ki tarlası olmayan köylü yoktuır. Bu, şayân-ı takdîr olduğu kadar şayân-ı muhâfaza bir hâldir. Asr-ı hâzırı sarsan buhranların esâsâtından en mühimi bu (her ferdin bir parça yere sâhibiyyeti) olduğuna göre ahvâl-i gayr-ı menkûle kânûnlarının (tecdîd) nâmı altında mâhiyeti müşevveş tahrîbata marûz bırakılması câiz değildir. Bir de çiftçi, böylece toprağa mâlik olmakla beraber sermâye nâmına kollarından başka da her şeyden mahrûmdur. Ne irfânı, ne âlât ve edevâtı, ne hayvanı zabtedilecek bir hâldedir. Nakdi ise hiç yoktur. Onun için, Türk köylüsü, etrâfını görmediği karanlık bir hayâtın husûsuyla ihtikâr kelepçeleri içindeki ızdırâbatından bî-zârdır, şevksiz ve ümitsizdir. Şu hali ile Osmanlı Ziraat Bankası'nın itibâr-ı zirâî ve arâzî arasındaki farkları katî sûrette ayırmaya bir türlü muvaffak olamaması, epeyce mühim olan sermâyesinde bir parça yeri olduğu için, bilâ-murâkabe herkese, bir yere, bakkala, mahkeme veya idâre azâsına kaptırması esef-âmiz işlerdendir. İşte biz de mesele-i zirâiyye: İhtikâr meselesi çaresi ise: İtibâr-ı fedâî kooparasyonlarıdır.

Tedâvül-i Umûmî Kânûnu: Ziraât, ticâret, sanâyi bir milletin zenginlik yollarını gösteriyor. Fakat daha umûmî, tatbîkât-ı siyâsiyye ile daha ziyâde alâkadâr bir kânûn var, tedâvül-i umûmî kânûnu: Bir tâcirin dükkanındaki malı devrettikçe kazancı nasıl artıyorsa bir

milletin serveti de tedâvül-i umûmîdeki sür'at ve sühûletle mütenâsiben artar. Tedâvül-i umûmîde âmil ve nâzım olarak gümrük ve meskûkât usullerini tedkîk etmelidir.

Gümrük Siyâseti: Serbestî-i mübâdele mi yoksa usûl-i himâye mi, taraftarısınız? Burada birine veya diğerine taraftar olmak için ona mütenâhî delâil-i târîhiyye ve iktisâdiyyeyi, tıpkı kürsî-i tedrîste bir muallim-i iktisât gibi, zikredecek değiliz. Yalnız, ey millet kendini kuvvetli hissedebiliyor musun? Rakiplerini ezebilecek misin? Serbestî taraftarı evvel, diyeceğim, bir an tereddüd etmeyerek gümrük kapılarını aç. Tedâvül bir kat daha kuvvet ve sür'at bulsun, servetin artsın. Fakat zaîf misin? Su kabarıyor mu ve boğulmaktan korkuyor musun? Derhal setlerini çek. Bunda da tereddüd etme sakın; Nil'in cedvelleri gibi tarlanın seviyesine, suyun yüksekliğine göre setlerini idâre et vesselam. Amma, bizdeki kapitülasyonlar, istediğimiz gibi gümrüklere hâkimiyetimize mâni imiş?! Fakat, bizde, o kadar sitâyişle bahsededurduğumuz Japonlar gibi bu târîhten itibaren çalışamaz mıyız? Onlar gibi yirmi sene zarfında, evvela kendimize hâkim olarak, o azm-i uluvv ile çalışarak, nihâyet nefsimiz gibi memleketimizin de hudûtlarına hâkim olamaz mıyız?..

Mamâfih gümrükler, hâric ile münâsebâtı tanzîm ve bi'l-hassa sanâyi-i dâhiliyyeyi vikâye etmek için değil mi? Biz, hangi sanayiimizi vikâye edeceğiz? Yegâne işimiz olan çiftçiliğimiz bile meydanda? Buğdaylarımız hârice sevk olunacak kıyâfette midir? Bedbaht başımız, iktisâdiyâtımız öyle âlemî gibi değil, millî de değil, belki beytî mâhiyettedir, dersem, mübâlağa olmaz. Onun için âlemden sarf-ı nazar, şimdilik kendi içimize bakalım. Tedâvül-i dâhilîde, usûl-i meskûkâtın ve meskûkat nâzırı olan bankaların dahli çoktur.

§Meskûkat: Bir kere Türk dünyasında yuvarlanan sikkeler altından mı? Gümüşten mi? Yoksa her ikisinden de mi olsun? İktisâdın tevâzünü meselesini yalnız bir işâretle geçelim. Meskûkât-ı istihsâlâtı temsîl ve o nâma tedâvül eder. Onun için menâfi-i milliye-i iktisadîyeye göre, meskûkâtta kabûl edilen vahdet ve senâiyetlerin tetkîkinden ziyâde bu meskûkâtın, elden ele şehirden şehire dolaşırken ve kafalara, sadmelere uğramaması lüzûmunu takdîr etmek, vâhid-i kıyasî ile eczânın altın ile gümüşün nisbet ve münasebetini hiçbir vakit gözden gâib etmemek gerektir. Bir de altın ve gümüş meskûkâtın İstanbul, İzmir, Beyrut'taki râyiç farkları ayrıca mühim ticâretlere meydan verecek haldedir. Tedâvül-i dâhilî itibariyle bu hal daha ziyâde devam edemeyecek fenalıklardandır. Amma düzgün bir usûl-i meskûkat te'sîsi hazinenin fedakârlığına bakarmış. Siz bunu yapınız, ben hazineye ilk seneden itibaren her türlü tahmînin fevkinde fazla vâridâtlar te'mîn edeyim.

§Bankalar: Meskûkatın tanzîmi ile beraber bankalar bu meskûkatı, meskûkatla beraber temsîl edecekleri müstahsalât-ı milliyeyi râh-ı tedâvüle koyacak müesseselerdir. Yüz liralık bir sermâyenin bir ayda, bankalar vasıtasıyla, müteselsil bono ve iskontolarla sekiz on defa devrettiğini düşününüz. Yüz lira ile bir ayda yedi sekiz yüz, bir senede yedi sekiz bin liralık bir iş görüldüğünü anlamış olursunuz. Bu, mâ-fevkü't-tahayyül bir şey, bir rüya değil; ne tâlili?... Dediğimiz vatandaş asırlardan birçok tanıdıklarımızın, üç-beş yüz lira sermaye ile beş-on senede otuz kırk bin liralık adam olup meydana çıkmaları herhalde nefh-i mesih ile saha-i ârâ-yı imkân olmuyor... Ya bu azîm faâliyetlerin iskontoları bankalara ne azîm gelirler getiriyor? Düşünürsen, şuraya buraya bıraktığımız kendi paralarımızla yabancıların, nasıl faâliyetlerle, servetler vücûda getirdiklerini tahayyül edebiliriz zannederim.

Bankaların eşkâl-i muhtelifesi var: Fakat bizim gibi fakir milletler için, millî bankaları burada aksâm ve envâını zikredemeyeceğimiz, o büyük sermâyesi müessesât-ı mâliyeden ziyâde küçük âidatlarla, damla damla vücut bulacak sermayelerde, ahali müessesâtında aramak doğru olur. Köyler kadar şehirler için ahali bankaları -köylü esnâf bankaları nâmıyla en büyük şubeye ayrılırlar- bilir misiniz? Adam başına haftada hatta (50) para toplanarak te'sîs edilebilir. Millet işlerini ihâta için Almanya ve İtalya'da Rayfayzeni şumeh delici locaniyi ilm ve irfân, azm ve faâliyet, aşk ve fazilet nâmına bu eâzımın hayâtlarını takîb etmeli, hele on beş yirmi sene nihâyetinde Almanya'da senevî (5) milyar marklık devir yapan müessesâtı, böyle birer mark aid atla vücûda gelmiş müessesât-ı muazzamayı tanıyıp bu hayâtı yaşamalıdır...

* *

İşte buraya kadar -nüfûs, vahdet, servet- sütunlarında (bir milletin varlığı) ile alâkadar mesâili, tahlîli diyemem, fakat ihzâr ve inzâr-ı tetebbua vaz' eyledim. Aynı mesâil ile, bugün, Türk kâinâtında pervâz eden fikirleri, şu birkaç sahîfeye kayd ve bend eylemiş oluyorum. Nâcîz olmakla beraber, bu sahîfeleri okuyanların Türklük'ü kurtaracak istikâmetleri bulacaklarına ve bu istikâmetlerde biraz takîbât ve tetkîkat ile hatta şimdiye kadar âzâde-ser iseler, kuvvetli bir meslek ve bir ictihâd sahibi olacaklarına kâniim. Onun için bu yazıları fikriyyûndan geçinenler kadar belki de onlardan ziyâde okumağa vakti olmayan fakat millet ve memleketlerinin mukadderâtına karşı daima görmek ve anlamak isteyen, öylece daima teheyyücler ve tereddüdler içinde... O muazzez sîmalara ithâf ediyorum.

Mustafa Suphi

SELÂHADDİN ENÎS BEY

Selâhaddin Enîs Bey, Gürcistan'ın en asîl bir âilesi olan "Ata Bey" âilesindendir. Bin üçyüz sekiz senesinde tevellüd etmiştir. Jandarma miralaylarından Enîs Bey'in mahdûmudur.

Selâhaddin Enîs Bey, neslin en tahlîlî ve müdekkik bir hikâye-nüvîsidir. Hayâtın en kirli fakat hakîkî sahnelerini âlâm ve muzhakât-ı beşeriyyenin en şayân-ı dikkat noktalarını büyük bir nüfûz ve tahlîl ile sahîfelere nakleder. Hakikiyyûn mesleğine ve bilhassa Zola'ya olan fart-ı muhabbeti hasebiyle eserlerinde bugünkü ahlâkın henüz kabûl edemeyeceği mesâil üzerinde dolaşır. Şimdiye kadar neşretmiş olduğu birkaç eser onun şahsiyetini katiyyen lâyıkıyla gösteremez. Adedi oldukça mühim olan sâir âsârını –ki asıl câlib-i dikkat olanlar da bunlardır- neşretmek için henüz muhîtin lâyıkıyla inkişâf etmediğine kânidir.

Selâhaddin, edebiyâtın fen ile kardeş olduğuna, bilhassa psikolojinin, fizyolojinin, teşrîhin, emrâz-ı umûmiyyenin, embriyolojinin, hiç olmazsa kavâid-i umûmiyesi, hutût-ı esâsiyyesi hakkında her romancının az çok bir malûmâtı olmasına mutekid-derây düşünür, iyi hisseyler ve bilhassa tetkîk ve müşâhede ettikten sonra derin, samîmî ve kâbil olabildiği kadar gayr-ı şahsî nakleder, bu sebeple siz ona bazen dilencilerin teneke kaplı evleri karşısında, tıbbiyenin nakş kokan koridorlarında ve teşrîh-hânesinde, bazen de câmi kapılarında, tabakât-ı âdiyenin yaşamış oldukları mahallelerde rast gelirisiniz. O aynı zamanda bir ressâmdır: İki satırla size harâp mahallelerin sukûn-ı gubâr-âlûdunu, akşamüstü mescidin üzerinde pineklemeğe gelen ve gagalarını kubbennin yeşil ve yosunlu sathına vurarak düşünen leylekleri, ve meselâ bir Anadolu köyünde hazîn bir bahar gecesini tasvîr eyler.

Selâhaddin Enîs'in bir husûsiyeti de temiz olmayan şeylere karşı gösterdiği meclûbiyyet-i rûhiyyedir. Bu çok garîp bir keyfiyyettir. Onun nazarında fazîletle fezâhat, temizlikle pislik bir esâs-ı müşterekten neş'et etmiş, ancak telakkî ile değişen aynı şeylerdir. Bu sebeple bazen bir köpek lâşesini, bir insan na'şını, bir dilencinin başından iç çamaşırına kadar her şeyini bilâ-istikrâh seyretmekten ve göstermekten çekinmez. Bundan dolayı ekser mevzûlarını hayâtın en pis ve iğrenç noktalarında taharrî eder.

Bundan başka Selâhaddin Enîs, kavaid ve mukaddesât-ı ahlâkiyyeye karşı biraz fazla lâkayddır. Ve büyük eserlerini henüz neşretmemesine mühim bir sebep de budur.

Selâhaddin Enîs, henüz pek gençtir. İstikbâl ondan çok şeyler bekliyor...

Şehâbeddin Süleymân

BİR KADININ SON MEKTUBU

Dostum;

Şu satırları, ne büyük bir ihtiyâc-ı rûhî içinde yazıyorum, bilsen... Bunlar, sana çılgın ve hasta bir kadının enînlerini, şikâyetlerini nakledecek, ızdırâp ve felâketlerini anlatacak. Bunları dinle... Bir gün uzakta güneş batarken, rüzgârlar ağlar, yapraklar dökülürken kenar-ı kabrime gel, orada hasta ve yetîm rûhum için bir Fatiha oku...

Nazarların, bu satırların silsile-i siyahı arasında dolaşırken ihtimâl ki ben yattığım hastahanenin karanlık, tenhâ bir köşesinde gözlerimi hayâta karşı kapatmış olacağım. Lakin emîn ol dostum, buna müteessir değilim. Ben hayâtta bî-nihâye felâketler ve fâcialardan başka hiç hiçbir şey görmedim. En sıcak umduğum ellerde bir buz, en temiz sandığım dudaklarda bir çamur parçası buldum. Ve işte bunun için ölüme hiçbir ızdırap hissetmeyerek koşuyorum. İtikâd ediyorum ki, orada beni bekleyen bir sükûn-ı ezeli var. Bu sükûn-ı ezeli beni çekiyor, beni çağırıyor, beni davet ediyor. Ben buna muhtâcım, ben bunu istiyorum... İnan dostum, hayâtın ne dârât-ı zerrini ve ne de tantana-i ihtişâmı benim rûhumu doyuramadı, beni mesûd edemedi. İşte ölüyorum. Ayaklarımın ucunda ağlayan kadın ve çocuk gözyaşlarından mürekkep bir nehir, arkamda uzun bir kâfile-i felâket terk ediyorum. Bunların önünde rûhum yine hiçbir râşe-i elem duymuyor...

Ben sarhoş bir baba ile fahişe bir ananın sulbünden gelmiş ve çamurluk içinde büyüyen küçük ve iyi bir kızdım. Anam bir bıçak darbesi altında, babam bir meyhane köşesinde ölmüşlerdi. Hayâtta en küçük bir istinâdgâhım bile yoktu. Uzandığım her kapı yüzüme kapanıyor, her dudak bana "Piç!..." diyordu... Evet, bir piç idim, anâmın mahsûl-ı günahı idim. Kânûn-ı ictimâîniz bana hakk-ı şeref, hakk-ı hayât vermiyordu. Ahlâkın çamurlu ve kirli elleri beni öldürmek, beni boğmak istiyordu, fakat boğamadı. Çünkü güzeldim, çünkü siz mukaddesât üzerine salyalarınızı akıtan, ete mütehassir, kudurmuş bir köpektiniz. Buna karşı benim güzel bir çehrem, yumuşak bir cildim, dolgun iki kalçam vardı. Ve işte ben, bana hakk-ı hayât, hakk-ı şeref vermeyen destûr-ı ictimâînize, beni senelerce çamurlu kaldırımlar üzerinde süründüren kânûn-ı ahlâkınıza bununla hücûm edecektim. Ve hücûm ettim. Onlar, beni boğamadı; fakat işte ben onları boğdum, onları öldürdüm, öldürdüm. Sefillerin ve zavallıların intikâmını aldım. Bu benim vazîfem, bu benim hakkımdı...

Fahişeliğe ilk önce küçük mikyâstan başladım. Önüme buruşuk suratlı, saçları ağarmış bir kadın çıkmıştır. Kendimi boğazımın tokluğuna mukâbil ona satmaya mecbûr oldum. O,

evvela budlarımı yokladıktan kendisi için iyi bir sermaye olacağımı anladıktan sonra beni yanına kabûl etti. Orada benim gibi daha altı yedi kız bulunuyordu. Ben de bu kâfileye iltihâk etmiş, orta halli bir fuhuşhânenin sermayesi olmuştum... Geldiğim günün ertesi gece hepimiz karanlık, basık tavanlı bir odada oturuyor, ve müşteri bekliyorduk. Birden kapı çalınmış, dehlizde bir ayak patırtısı dolaşmıştı. Bir dakika sonra teyzenin sesi duyuldu. Bizi çağırıyordu. Aynanın önünde yarım saniyelik tevekkufla birer ikişer odaya girdik. Çenesinde keçi sakalı sallanan yuvarlak vücutlu, tüccar kıyafetli bir herif, bir koltuğun içine gömülmüş sigarasını içiyordu. Biz, burada satılığa çıkmış ineklere benziyorduk. Müşteri hangimizi beğenirse onu alacaktı. Herifin çirkin manzarası beni iğrendirmişti. Onun iri, kıllı göğsü altında yatmak benim için herhalde ağır bir ızdırap olacaktı. Bu yükten kurtulmak için kabil olabildiği kadar kendimi çirkinletmeğe çalışıyor ve soğuk duruyordum. Herifin firlak gözleri, hepimizin çehresiyle göbeğimizin altında uzun tevekkuflara dolaşıyordu...

Birden garip bir arzunun rûhumda gezindiğini duydum: Çirkin bile olsa bu ilk müşterinin bu gece bende kalmasını istedim. Bu benim diğer kızlar yanında gururumu yükseltecekti. Onlar, anlamalı idi ki, ben, bu evin daha yirmi dört saatlik sermayesi onlara tahakküm edebilir, onların ellerinden müşterilerini alabilirdim.. Ve aldım. Onu eteklerime takarak hepsini tahkîr edici ve kâdir bir bakışla eze eze, onları kudurtan batî hatvelerle merdivenlere tırmandım. Damağımda zehr-i nefretle esir-i zafer boğuşuyordu:

Bu her zaman tekrar etti. Bir güneş gibi günden güne güzelliğimin şöhreti bütün payitahtın ufuklarını kaplamış, bu memleketin heva-yı harından ânî ve kızgın bir seyyale geçirmişti. Senelerce her gece yalnız benim sesim duyuluyordu. Müşterilerimin güzel ve çirkin olmasına bakmıyordum. Bunların bana lüzûmu yoktu. Ben, her gece bacaklarımın arasında mukaddesat-ı ahlâkiyyenin bir köpek zilletiyle kıvrandığı istiyordum, ben ayakların altında müessesât-ı icmâiyyenin her gece biraz daha çöktüğünü görmek istiyordum. Benim rûhumu teskîn eden bu, yalnız bu idi... İğreniyordum. İnsanların servet ve hayvanlıkları, insanların riyâ ve aczleri beni iğrendiriyordu. Bütün bu insanlar, evde karılarını bırakarak bana koşuyorlardı. Onlar, benim pembe ve yuvarlak memelerimin üzerinde uyurlarken ihtimâl ki karıları da başka erkeklerin göğüsleri altında şehvetle kıvranıyorlardı... Bunların hepsi babalarından kalmış bir bakıyye-i mirası yiyen insanlardı. Bu paralarda metrûklerin, serserilerin hakkı, metrûklerin serserilerin gözyaşları vardı... Onların alamadığı intikâmı ben alıyordum. Hepsini bir çuval gibi boşalttıktan sonra sokağa firlatıyordum. Ve onlar, orada her gün daha ziyâde büyüyen bir kâfile, müzharefât taşıyan bir nehir halini alarak benim doğduğum bataklığa akıyorlardı; bu haktı, bu adaletti. Bütün bu insanlar, bir gülistan

kenarından doğmuş, bir bataklık arkasında gurup eden güneşler gibi idiler. Buna rağmen ben, bir bataklık arkasından doğduğum halde sarayların altın tavanlarını yaldızlıyordum.

Ve biliyordum, bunlar penceremden aşağıya yuvarlandıkça geride, bir âile temeli yıkılır, bir kainat-ı saâdet devrilirdi. Kaç kere alınlarını ayaklarıma kapayarak benden kocalarını isteyen kadınlara, kaç kere apartmanımın merdivenlerinde babalarını bekleyen çocuklara rast geldim. Bunların gözlerinde birer katre gözyaşı vardı. Ve ellerini uzatarak benden kocalarını, benden babalarını istiyorlardı. Her gün bu levhalar değiştikçe, her gün benden bir adım ileride bir serîr âile devrildikçe, her gün yeni bir insan uçurumlarımda, girdaplarımda boğuldukça ötede ahlâkın acziyle kudurduğunu, beride bünyân-ı ictimâînin uzun bir gürültü ile çatırdadığını duyuyordum. İnsanların metrûk ve sefiller aleyhine kurdukları kavânîn-i ahlâkiyye, kavânîn-i ictimâiyye işte kendilerini öldürüyor, kendilerini mahvediyordu...

Bu medîd-i cidâl-i tahrîmden sonra anladım ki, her şey yalan, fazilet, vicdân, nâmus, ahlâk hepsi hepsi birer sanîa, çirkin ve müstekreh bir yalan...Her riya, bir nikâb-ı faziletle, her ihtirâs ve şehvet, bir ridâ-yı vicdân ve nâmus ile örtülü.... Ve ben bir şey yaptım. Yalnız bu örtüleri kaldırdım, bu örtüleri kaldırdım ve altında fazilet, vicdân, nâmus isminde çamurlar buldum. Ve bu çamurlarla insanların çehesini sıvadım.

Söyle dostum, bunda benim bir kabahatim var mı idi? Ben sizi istemiyordum, ben sizden iğreniyordum. Buna mukâbil siz bana koşuyordunuz, siz bana hücûm ediyordunuz. Ve hepiniz benim, hiçbirinizi sevemeyeceğimi, sevsem bile benim yalnız tahrip için yaratılmış bir kadın olduğumu biliyordunuz. O halde, o halde.. Niçin bana koşuyordunuz? Niçin hepiniz bir köpek zilletiyle bana itâat ediyordunuz, niçin hepiniz mağrur kafalarınız benim huzûrumda yerlere kadar eğiliyordu, niçin, niçin? Söyleyiniz niçin? Güzel mi idim, söyleyiniz güzel miydim?... Güzeldim, güzel, çok güzeldim ve siz bunun için bana itaat ediyordunuz değil mi?...Güzeldim, bileklerimde kudret, gözlerimde füsûn vardı. Ve bu asırlardan beri nesilden nesile intikal etmiş öyle bir kuvvetti ki, onunla bu kubbe altında ne müthiş inhidamlar olmuş, kaç büyük medeniyet devrilmişti. Ve bunu biz devirdik, bizim kollarımız devirdi.

Buna rağmen siz âcizdiniz, siz hakîr ve mülevvestiniz, beni de telvîs ettiniz, benim de bütün ömrümü mütemâdî cidâller, mütemâdî ihtirâslar içinde geçirttiniz. Ve işte memnûn değilim. Beni sultanlardan daha yüksek bir hayât içinde yaşattığınız halde benim bir saniye-i huzûzum, bir saniye-i zevkim için avuç dolusu paralar serptiğiniz halde benim için arkanızda

bütün saâdetlerinizi, bütün âilenizi ve çocuklarınızı terk ettiğiniz halde, hiç, asla kalbimde size karşı en küçük bir minnet, en küçük bir şükran hissi duyamadım. Yaşadığım hayâtın bütün dârât ve ihtişâmına rağmen öyle zamanlarım oldu ki anâmın çimdikleri, babamın tokatları altında geçirdiğim hayâtı aradım, onun tahassürüyle inledim, onun hicrânıyla inledim...

Ben, iyi bir kızdım, ben çok iyi bir kızdım. Beni kötü yapan, beni âdî yapan siz oldunuz, sizin bozuk esâslar üzerine kurduğunuz bugünün teşkîlât-ı ictimâiyyesi, bugünün teşkîlât-ı ahlâkiyyesi beni fenâ, beni âdî yaptı. Bugünün teşkîlât-ı ictimâiyye ve ahlâkiyyesidir ki, sizi de boğuyor, sizi de mahvediyor. Ve işte sizi de bizimle beraber öldürüyor...

Ve bizi, siz siz öldürüyorsunuz. En sonra her dudak, hepinizin dudakları bizi telin ve tecrim ediyor. Bu, bu adî ve şenî' bir zulm... Ve işte ben sizden metrûklerin ve zavallıların intikâmını aldım, ben sizden bu âdî ve şenî' zulmün intikâmını aldım, ben sizden bu âdî ve şenî' zulmün intikâmını aldım...

Ümit ediyor mu idiniz ki, her gün sokaklarda dirsek vurup geçtiğiniz metrûk bir kadın çıkarak sizin bârgâh-ı zulmünüzü devirecek, bize bir hakk-ı hayât bile vermeyen düstur-ı ictimâiyyenizi yırtacak, bizi hakîr gören, bizi telîn eden mukaddesât-ı ahlâkiyyenizi çıplak bacakları arasında boğacak... Ah, bunu ümit etmiyordunuz, bunu düşünmüyordunuz. Bu, benim için bir hakk, bu benim için bir vazîfe idi. Şimdi burada vazîfemi îfâ etmeklikten mütevellid bir istirâhatle artık gözlerimi kapıyor, ve masum, pak olarak ezeliyete, sükûna karışıyorum...

Oh, burası, bu tenha, bu mechûl hastane köşesi, ne iyi!... Hepinizden uzak, hepinizin iğrendiğim gözlerinizden, riyâ kokan dudaklarınızdan uzak... Beni görmeyiniz ve ben kendimi göstermemek için, sizi görmemek için buraya kaçtım. Size sizin bargâh-ı zulmünüzü deviren bir vücûdun inhidâmını, size sizin tâ saraylarınızın altın tavanlarına kadar nüfûz etmiş bir güneşin gurûb-ı müthişini göstermemek için buraya kaçtım. Bunu sizin âdî, sizin riyâkâr gözleriniz görmesin, zira ölüm önündeki aczime karşı sevineceksiniz, memnûn olacaksınız ben görmek istemiyorum, ben sizin çamurlu dudaklarınızda zafimla eğlenen iğrenç bir tebessümü görmek istemiyorum. Ve sizin âdî, müstefih vücutlarınız, sizin sefil ve riyâkâr gözleriniz ölürken yanımda bulunmasın, yanımda bulunmasın...

Selâhaddin Enîs

YAŞAR NEZÎHE HANIM

Yaşar Nezîhe Hanım, 1297 senesi kânûn-ı sânisinin soğuk, fırtınalı bir gecesinde Şehremîni civarında Baruthâne Yokuşu'nda harap bir hânenin vîrân bir odasında dünyaya gelmiştir. Muktezâ-yı kaderî olarak o gece evlerinde yakacak gaz bile bulunmuyordu. Henüz altı yaşında iken vâlidesi veremin bî-eman pençesinden tahlîs-i giribân edemeyerek küçük Nezîhe'yi sefil ve sarhoş bir pederin dest-i zulümkârına terkedip gitmiştir. O zaman pederi şehir emâneti kantar idâresi hidmesinden olup iki yüz kuruşla istihdâm olunuyordu. Kendi ismini yazamayacak kadar câhil, hissiz, şefkatsiz idi. Yaşar Nezîhe Hanım, sabâvetinin en kıymettâr zamanlarını sokaklarda erkek çocukların oynadıkları oyunlarla geçirdi. Bir gün kalbinde mektebe gitmek, okumak arzusu hâsıl oldu ve bu arzu gittikçe tezâyüd etti. Mektebe gitmek istediğini pederine söylediği zaman tekdîre, tahkîre hatta silleye tokata hedef oldu... Fakat kalbinde gittikçe tezâyüd eden bu arzuyu hiçbir şey teskîn edemiyordu. Bir gün pederinden gizli o civârda bulunan kapı ağası İbrahim Ağa mekteb-i ibtidâîsinin yolunu tutmuş bir mücrime gibi titreye titreye mektepten içeriye girerek muallimin elini öpmüş:

-Ben öksüzüm Hoca Efendi, beni okutunuz.

demişti.

Pederi mektebe gittiğini öğrendi ve evden tardetti. Bîçare çocuk birkaç gece komşularında sığındı. Bu mektepte Yaşar Nezîhe Hanım, bir sene okumuştur. İşte hayâtında müddet-i tahsîli mekteb-i ibtidâîde bu bir senedir. Hayâtının on altı senesi pederinin hanesinde bir ot minderin üzerinde geçti. Üç yüz on dörtte izdivâç etti. İzdivâcından sonra küçük bir saâdeti müteâkip şimdiye kadar birçok felaketler içinde imrâr-ı hayât etti. İki zevci tarafından ihanete maruz kaldı. Hemen denebilir ki, bu muhterem şâirenin figansız geçmiş pek az zamanı vardır. Yaşar Nezîhe Hanım'ın şiir yazmaya başlaması bir heves netîcesidir. 312'de Ahmed Râsim Bey'in Malumât Gazetesi'nde Leyla Feride imzasıyla yazdığı:

Çare bulan olmadı bu yaraya

şarkıyı görmüş; kendisi de Leyla Feride gibi şiir yazmak istemişti. Mamâfih Yaşar Nezîhe Hanım'ın eşârı yalnız heves neticesiyle yazılmamıştır; onun cehennemî geçmiş hayâtı onu daha ziyâde şiir yazmaya sevk etmiştir.

İlk defa "Sûziş-i aşkınla her an âh ü efgân eylerim" mısraıyla başlayan şarkıyı Mazlûme imzasıyla yazdı. Ve sonra "Malûmât" Gazetesi'nde "Mahmûre" imzasıyla ikinci ve

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

yine "Mehcûre" imzasıyla üçüncü şiirini yazdı. Bu şiirlerinin tenkîde uğramadığını görünce büyük bir cesâretle artık şiir yazmaya koyuldu. Ve pek çok şiir yazdı. Kemâl-i katiyyetle diyebiliriz ki Yaşar Nezîhe Hanım, kadınlar içinde en çok şiir yazandır. Ekser şiirlerinde kendi hayâtından, bedbahtlığından, tâliinin sitemlerinden bahseder... Şiirleri gayet samîmî bir lisânla yazılmıştır. 317 senesinde Terakkî risâlesine yazdığı bir şiirini buraya dercediyoruz. Bundan on iki sene evvel yazdığı bu şiir muhterem şâiremizin eserleri hakkında sarîh bir fikir verebilir:

TAHATTUR ET

Unutmadım o son nasihati o leyl-i vuslatı

Unutmadım o demleri o rûz-ı pûr meserreti

Unutmasın da sevdiğim o tatlı tatlı sohbeti

Seninle gizli gizli hasb-i hâlimi tahattur et

Düşün o yerde bir gece ne rütbe nâle-kâr idim

Elemle bî-karar idim, figanla dem-güzâr idim

Nüvâzişinle sonra da ne rütbe pür-mesâr idim

Tebessümünle mahvolan melâlimi tahattur et

Yine o yerde bir gece size ederken intizâr

O rütbe ağladım ki kalmamıştı dilde iktidâr

Dedin gelip de nezdime ne ağlıyorsun ey nigâr

Dedim zaman gelirse eşk-i âlimi tahattur et

Yine o yerde bir gece tulûa başlamıştı mâh

O şeb dilim hazin idi hafî hafî ederdim âh

Garip garip öterdi bülbül-i hazin de kâh kâh

O şeb o yerdeki kederli halimi tahattur et

Duyar isen sükûn-ı leyl içinde âh-ı serdimi

Görür isen tenezzülen gelip de rûy-ı zerdimi

Tutup dü destimi sakın o demde sorma derdimi

Verem dedikleri o kanlı zalimi tahattur et

Eğer o yerde başka bir kıza edersen intizâr

Düşün düşün o yerde bir zavallının mezarı var

O makberin içindeki veremli şehid yâr

O bir yığın türaba bak hayalimi tahattur et

Yaşar Nezîhe Hanım'ın şiirlerinin bir kısmı "Hanımlara Mahsûs Gazete"de, "Sabâh"ta, "Kadın"da, "Terakkî" gazetesinde, "Kadınlar Dünyası"nda ve daha birçok risâlelerde neşrolunmuştur. Bunlardan başka son zamanlarda intişâr eden "Bir Deste Menekşe" isminde bir de mecmûa-i eşârı vardır.

RÂH-I MAÎŞET

Hayât değil bu hayâtım azâb-ı nâr-ı cehîm

Düşündürür beni me'yûs eder bu hâl-i elîm

Lebim güler dil-i zârım azâb içinde iken

Görünmek istiyorum halka muttasıl yine şen

Bir âciz iğne elimde, önümde bir gergef

Belâya, mihnete, âlâma gönlüm oldu hedef

Kuru bir ekmek için muttasıl sa'y ederim

Belâ-yı kahr-ı maîşetle kahrolur giderim

İter durur beni bir dest-i ahenîn-i siyah

Dikenli, taşlı, inişli, yokuşlu bir yola âh

İlerledikçe bu taşlıklı yolda zâr u nezâr

Eder bu sözleri bir savt-ı hâtıfî tekrar

Hayâtın işte bu yol tâliin karanlıklar;

Çamur, diken, uçurum, bî-nihâye taşlıklar,

İlerle rücatın artık muhal zavallı kadın

Kırılsa da yürü bedbaht: Elin, kolun, kanadın

Bir âciz iğne silahım bu râh-ı vahşette

İlerlerim düşe kalka bu râh-ı zulmette

Ne de zemîn de görünmekte bir ziyâ-yı ümid

Sağım solum yüce dağlar önümde bir uçurum

Düşer yuvarlanırım, incinir harap olurum

Garip ve gamzedeyim ye‘s ü hüzne müstağrak

İlerlerim bu maîşet yolunda çırpınarak

Bu yolda yok tutacak kimse dest-i lerzânım

Bu yolda yok silecek kimse çeşm-i giryânım

Bu yolda girye, keder, gam, elemdir hemrâhım

Ne halime acıyan var, ne dinleyen âhım

Bu yolda karşıma çıkmaz vefâlı bir insan

İlerlerim gece gündüz garîk ah u efgân

Niçin bu dağları ben böyle tırmanır aşarım

Niçin neden olacak hep kuru bir ekmek için

İlerlerim yine bin müşkilat ile her gün

Diken, kaya, uçurum, dağ demem geçer giderim

Sürüklüyor beni işte bu yolda hep kaderim.

Hıtama ermeyecek mi bu râh-ı vahşet-zâr

Hayâtı etmedeyim her dakika istihkâr

Hıtâm-ı ömre kadar mı bu yol devam edecek

Cihanda ben miyim her mihneti tamam edecek

Zalâm-ı vahşet içinde ilerlerim heyhat

Hitâma erse de kurtulsam âh bu gamlı hayât

Bir âciz iğne ile bir cebel nasıl kazılır?

Şikeste hâme ile çektiğim nasıl yazılır?

Yaşar Nezîhe

MEHMED RAÛF BEY

Mehmed Raûf Bey, 1291 senesi Ağustosunun on ikinci günü İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Kütahya'dan askere gelmiş ve İstanbul'da kalmış bir Türk, anası ise, bir Çerkes idi.

Yazı hevesi en evvel on yaşlarında başladı. Bilhassa o esnâda babasıyla beraber gittiği tiyatrolarda gördüğü oyunlar ve okuduğu kitaplardan heveslenerek tiyatro oyunları yazmaya başlamıştı. Fakat sonra romanlara merâk saldırdığından on iki yaşında iken ilk romanı olan "Denâet yahut Gaskonya Korsanları" nâmındaki fecî ve cinâî bir hikâyeyi yazdı.

Fakat Mekteb-i Bahriyye'ye girip de tahsîl-i ciddiye baş aldığı vakit, edebiyât hevesi ile rüşdî-i askerîde şöylece öğrenmiş olduğu Fransızca'ya tekrar merâk ettiğinden, Mekteb-i Bahriyye'de tahsîli mecbûrî olan İngilizce ile beraber Fransızca'ya da çalıştı. Bu sayede okumaya başladığı eserlerle artık cinâî romanlardan soğuyarak Jorjaune, Oktav Foye, sonra sonra Dode, Zola, Flober gibi müelliflere meftûn olmuş ve onların eserlerine benzer eserler yazmaya başlamıştı. Bunların arasında "Canfezâ" nâmındaki hikâyesi en şâyân-ı dikkat olanıdır.

Raûf Bey, Halid Ziyâ Bey'in Nemîde'si intişâr ettiği vakit on altı yaşında idi. Bu eser, onu yeniliği ve letâfeti ile hemen cezb ve teshîr etti. Sınıf arkadaşlarından İzmirli bir Efendi var idi ki İzmir'de iken Halid Ziyâ Bey'in talebesi olmuştu. Bu Efendi'de eski Hizmet gazetelerinin koleksiyonu var idi. Raûf Bey, bunların içinde Halid Ziyâ Bey'in bütün eserlerini tefrika edilmiş buldu. Bunlar: "Bu muydu?", "Heyhat!", "Bir Ölünün Defteri", "Ferdi ve Şürakâsı" ile birçok makâleler idi. Cümlesini bir meftûniyyet-i mahmûmâne ile okuduğu vakit, arz-ı hürmet ve ilan-ı iştiyâk mukavemetsiz bir ihtiyaç olarak Halid Ziyâ Bey'e hissiyatını arz ve beyân için bir mektup yazdı.

Böylece aralarında bir muhâbere başlamış oldu. Bu esnâda Raûf Bey yazmış olduğu, "Düşmüş" nâmında uzunca bir küçük hikâyeyi Halid Ziyâ Bey'e göndermişti, Hâlid Ziyâ Bey bunu Hizmet gazetesine dercetti. Bugünkü Mehmed Raûf Bey'in ilk şâyân-ı kabûl ve matbû eseri bu "Düşmüş" hikâyesidir.

O senelerde İstanbul'da Resimli gazete, Mektep gibi risâleler intişâr ediyor idi. Raûf Bey'in bunlarda üç dört küçük hikâyesi daha neşrolunduktan sonra, 1312 senesi yazında, Halid Ziyâ Bey'in delâletiyle "Garâm-ı Şebâb" nâmındaki romanı "İkdâm" Gazetesi'nde

tefrika edildi. Fakat bu tefrika Ermeni Vakası telaş ve heyecânına tesâdüf ettiğinden kâmilen gayri meşhûd kaldı.

O esnâda Hüseyin Câhit ve Câvit Beyler, birkaç arkadaş ile "Mektep" risâlesini neşretmeye başlamışlar idi. Mehmed Raûf Bey, risâlede tertip olunan bir müsabaka vesilesiyle onlarla akd-i maarife etti. Fakat Câvit ve Câhit Beyler, risâle müdürü ile kat-ı münâsebet edip çekilmeleriyle, risâle Cenâb Şehabeddin'in nezâreti altında neşrolunmaya başlamıştı. Biraz sonra Cenâb Bey de berây-ı vazîfe Hicaz'a azîmet ettiğinden sene nihâyetine kadar "Mektep" Mehmed Raûf Bey tarafından tahrîr ve tanzîm edildi.

Aynı zamanda Servet-i Fünûn'da Edebiyât -ı Cedîde Fikret, Cenâb ve Hâlid Ziyâ'nın müşâreketiyle teressüm etmeye başlamış idi. Raûf Bey Mektep Risâlesi'nde meşgûl olmakla beraber, yine Hâlid Ziyâ Bey'in delâletiyle Tevfik Fikret'e takdîm olunarak Servet-i Fünûn'a girmiş oldu. 1317 senesinde Hüseyin Câhid'in tercüme ettiği o zamanki hükümetçe muzırr fikirleri havî bir makâleden dolayı Servet-i Fünûn tatîl edilinceye kadar, velûd bir kâlemle mensûr şiirler, hikâyeler, romanlar, tedkîkât-ı edebiyye, tenkide âit eserlerle kendini tanıtmış ve Servet-i Fünûn'da tefrika edilmiş olan "Eylül" romanıyla, mensûr şiirlerinden ve bazı hikâyelerinden mürekkep "Siyah İnciler" nâmındaki eserini neşretmiş idi.

Servet-i Fünûn, beş on gün tatîl edildikten sonra nasılsa tekrar intişâra müsâade istihsâl etmiş ise de edebiyât ve eski muharrirlerin yazı yazmaları külliyen menedilmiş olduğundan Raûf Bey de diğer rufekâsı gibi sükûta mecbûr kalarak ilân-ı hürriyete kadar hemen hiçbir şey yazmadı.

İlân-ı hürriyette ise, senelerce atâlet içinde uyuşmuş olan kalemini tekrar eski faâliyetle kullanmak için hayli vakit bir şey yazmadı. Bi'l-âhire eski küçük hikâyelerinden "İhtizâr", "Aşikâne", "Son Emel" nâmındaki eserleriyle mukaddema Servet-i Fünûn'da tefrika edilmiş olam "Ferdâ-yı Garam" romanını kitap şeklinde tab ettirdiği gibi yeniden "Genç Kız Kalbi", "Menekşe" nâmındaki romanlarla "Pençe", "Cidâl", "Ferdi ve Şürakâsı", "İki Kuvvet" nâmındaki tiyatroları yazmış ve tab' ettirmişti. Yalnız "Menekşe" bazı sebeplerden dolayı nâ-tamam olarak basıldı, ikinci kısmı tamamen yazılmış olduğundan yakında tab' edilecektir.

İnkılâptan sonra, Raûf Bey bir eski dostunun müşâreketiyle hanımlara mahsûs "Mehâsin" nâmıyla bir mecmûa neşrine teşebbüs etmiş, fakat birçok gayret ve himmete

rağmen bunu devam ettirmeyip on iki nüsha neşrederek bir seneliği itmâm ettikten sonra kapamaya mecbûr kalmıştı.

Bugünlerde bazı gazete ve mecmûalara muntazaman yazdığı makâle ve hikâyelerle ve bilhassa hürriyetten sonra kendine lâyık bulduğu ilk ciddi eser olmak üzere "Kabus" nâmındaki büyük romanını yazmakla meşgûldür.

ESKİ... ESKİ HİKÂYE

O vakit ben bu şimdi gördüğün saçı başı ak, buruşmuş ihtiyar değildim. Genç idim. Yani sergüzeşt delisi, pervazkâr bir aşık idim. Âh gençlik! Fakat bu kadınsız, aşksız memlekette genç olmak neye yarar! Çünkü bizim memlekete hafî bir numûne olmak üzere yirmi iki yaşımda olduğum halde, bütün galeyanlarıma rağmen bir kız gibi bâkir idim.

Ufuklarının her köşesi, rüzgârlarının her nağmesi, semalarının her yıldızı kalbi aşka, visâle davet eden bu sıcak ve garam-perver iklime tatmîn edilememiş tahayyülât-ı ihtirâs içinde kavrula kavrula geçmiş bütün bir gençlik fırtınalarıyla dolu idim. Yirmi iki yaşına kadar kadınları ancak uzaktan ve hayalen görebilmiş hâr u muhtelic bir gencin rûhunu nasıl doğanlar, nasıl tuğyanlar aşka, kadına itip sürerse ben de her an cünûn-engîz ihtilaclarla kadın ve aşk için kuduruyordum.

İşte ona o esnâda rast geldim. Onun ilk nazarı beni hemen kendine çekti, beni o anda deli etti ve kendimi bilmeyerek sermest ve mahmûm onu takîb ettim, o önümde yürüyor, mağazalara girip çıkarken ara sıra eriten nazarlarla beni sanki der-âgûş ediyor idi.

Nihâyet avdet ettiler; vapura bindiler, ben de bindim, Haydarpaşa'ya çıktılar, ben de çıktım. Ben cezbe gelmiş dervişler gibi, kainât ve hayât hissini gâib etmiştim, hayâtımda başka her şey zulmet içinde boğulmuş, yalnız o parlıyor idi. Eğer o bana ara sıra davetkâr nazar atfetmemiş olsaydı belki oraya kadar da takîb edemeyecektim. Çünkü o güne kadar, beni onun kadar cezb ve teshîr etmiş birçok kadınlar olmuştu ki, bana lakayd yahut bî-haber olduklarından bırakmıştım ve gitmişler idi. Onu ise, beni sarhoş eden, bu nazarlarının kuvvet ve cazibesiyle böyle takîbe cesâret ediyordum. Haydarpaşa'da trene binerlerken yine o cünûn-bahş tavr-ı davet ile baktı. Ben de düşünmeyerek, ne yapacağımı, ne olacağımı, nereye gittiğimi bilmeyerek, trene atladım.

Pendik'te indiler, ben onların peşinde, onun ara sıra ihsân ettiği tebessümlerden kuvvet alarak, hâlâ gidiyordum. Nihâyet, tenha bir yerde, birdenbire tevekkufla döndü, ve beni eriten latîf bir sesle: "Bugün pek çok yoruldunuz efendim..." dedi.

Ben zerrâtıma kadar titriyordum ve düşünmemek için tevekkufa mecbûr oldum. O nüvaz-şikâr, lutuflar, iltifatlarla, müşfik ve pür-neşe, konuşa konuşa beni köşküne götürdü, orada türlü izzetler türlü ikramlarla bir işret masasına oturttu.

O zamana kadar, kadın huzûrunda bulunmamış olan benim gibi bir gencin bu kadar latîf bir kadın huzûrunda nasıl cûş-a-cûş bir vecd içinde müstağrak olacağını sen tasavvur et. Sazlar, sözler, şarkılar, latîfeler arasında saatler geçti.

Nihâyet yattık ve benim oldu. Benim oldu... Benim oldu. Âh sen bu kelimenin ne muazzez, ne muhteşem bir manâ-yı saltanatı olduğunu tasavvur edebilir misin?... Hayır, ne mümkün... Ne mümkün... Benim oldu, yani âh Yarabbi, yani hayâtına âmâline beni sultan ilân ve kabûl etti. Bir kadının size teslim-i vücût etmesi, sizi en mahrem, en gizli halvetgâh-ı hissiyat ve hayâtına kabûl etmesi, size vücûdunun en muazzez zevkini tattırması, ve sizin zevkinizle mesûd olmaya razı olması, bu ne ulvî, ne emsâlsiz bir muzafferiyettir. Şehirler, memleketler fetheden, milletleri huzûr-ı tahakkümünde mağlup ve ser-nigûn gören cihangirler bu neşe-i zaferle mest olamazlar. İnsan tek bir kadına mâlik olmakla bütün kâinâta, bütün cihana mâlik oldum zannında bulunur. O kadar ki Allah dünyayı halk ettiği zaman belki ancak bu kadar mağrûr ve mesûd olmuştur.

*

* *

Benden ilk günlerin, ilk gecelerin tafsîlâtını hiç bekleme. Bunlar, o kadar nur-â-nur bir hummâ-yı zevk içinde geçiyor idi ki, peri masallarına benziyor idi.

O, benim için her erkek için yalnız bir kadının olacağı surette haşmet ve saltanat ile ilk kadın oldu. Hem ne kadın, ne kadın... O bütün serâiriyle bütün cevâzibiyle, serâir-i hüsn ve şiiri, cevâzib-i sihr ü letâfetiyle bir kadın idi. Saçlarının en manasız turrelerinde topuklarının gölgesine kadar kadın idi. Fakat ne korkunç, ne korkulacak, ne titrenecek bir surette, bir suret-i iblisânede kadın idi. Ya Rabbim?...

İnsana tattıracağı zevkleri en hurde tafsîlâtına kadar büyük bir vukûf ile idâre ederek, katre katre veren, mâlik olduğu sihirleri derece derece mahâretle kullanarak insanı medhûş etmesini bilen bir kadın idi.

Güzel mi?.-Ne bileyim?... Hem ne ehemmiyeti var? Bir kadın kendi güzel, gözleri sihir-kâr olur da, kendi câzibesinden bî-haber, tesîrinden gâfil olur. Halbuki bu kadın bütün sihirlerini nasıl üstâdâne kullanıyor, nazarlarına âdeta bütün nisviyetiyle, kadınlığının insanı çıldırtan, eriten, kudurtan mahrûmiyetlerini uryân bırakarak, ona bir lisân gibi manâlar, ifâdeler vermekte yegâne bir maharet gösteriyor idi.

Sana nasıl söyleyeyim? Onu sevdim. Onun yerinde sanki kadın olsa belki yine sevecektim. Fakat o olduğu için fitrî, akûr, hûn-perest, aşkla dünyada ondan başka bir şey görmeyerek, başak bir şey bilmeyerek, körler gibi yine deliler gibi sevdim.

O ise, ben böyle şeylerden pek gâfil olduğum için o vakitler anlamıyorsam da sonradan geçirdiğim uzun yalnız seneler zarfında bu tafsilâtı o kadar humma içinde düşündüm ki anladım. O ise, beni evvelâ harâretli, mahcûp bir genç olarak hoş bulmuş birkaç gün için kabûl etmişti. Fakat iki gün geçmemişti ki harâretimi, aşkımı biraz fazla bulmaya başladı. Bütün umduğu sâkin harârete bedel, bir kan iltihâbı olduğunu, bir infilâk ihtimâline marûz kaldığını görünce, zannederim hem korktu, hem de sevindi ve memnûn oldu. Belki o vakte kadar kadınlığını bahşettiği bütün erkeklerle mülâib-i nisviyesinin ziyân olduğuna teessüf etmekte idi; bende ise şimdi kendine hakkıyla, ilahî bir perestijle tanıyan bir âbide rast geldiğine emîn idi. Fakat bir âbide ki şimdi kuzu gibi halîm iken şimdi bir kaplan gibi mukassî ve yırtıcı oluverir... Hatta bana güle güle "Benim yırtıcı kaplanım!" diye hitâp ederdi.

*

* *

O, mehâlik ile oynayıp tesîr ve kuvvetinden emîn olmaktan hoşlanan kadınlar gibi bütün mülâib-i nisviyesiyle bu kaplanı yine kendine râm etmenin ne kadar kolay olduğuna emîn idi. İşte, o vakte kadar ben gölgelerle kudurmakta iken, bir hafta sonra bir akşam üstü bana birden bire dedi ki:

-Sen bu akşam galiba mahbûssun...

Ve bana tesîr ve nüfûzundan emîn bir tahakkümle bu akşam "Paşa" geleceğinden kendisine vücûdumdan şüphe vermemek için, bir odaya kapanıp kalmak lâzım geldiğini anlattı.

Paşa?... Bu da kim idi?

O vakit kısa cümlelerle Paşa'nın kendi kocası yerinde bir adam olduğunu ve yaşamak için onun ara sıra böyle ziyâretlerine tahammüle mecbûr kaldığını, bu dârât ve isrâfı onun sâye-i civânmerdîsinde idâre ettiğini bana açıktan açığa itirâf etti.

Âh onun kolundan tutup oradan çıkararak daha muhteşem bir hayât verecek kadar değil, onu sefil bir oda sefil bir hayâta davet edecek bir halde bile değildim. Bu darbe altında boynum büküldü, o beni melekâne nüvâzişlerle te'mîn ede ede, bu akşam benden ayrı bulunacağından ne kadar dil-hûn olduğunu lanetle tekrar ede ede avuttu, ve iyice akşam olup da son katarın düdüğünü işitince, elimden tutarak beni bir başka odaya götürdü. Burada yemek ve yatmak için her şey hazırlanmış idi. "Yırtıcı kaplana güvenilmez, ben her ihtimâle karşı tedbirli davranmak için kapıyı kilitliyorum..." diye kapıyı kilitledi ve beni yalnız bırakarak çıktı gitti.

*

* *

Âh o gecenin, o bitmez tükenmez nâ-mütenahî saatlerden mürekkep musibet ve şeâmet gecesinin hâtırası... Mevcûdiyetimde fırtınalar, müfteris ra'd ve berklerle vahşî sâikalarla ne korkunç fırtınalar kuduruyor idi. Yalnız benim zannettiğim bu kadın, bu akşam, benim yattığım oda, bir başka erkeğin koynuna girecek, ve ona ihsânlarının mükâfatı olarak kadınlığını bahş ve teslîm edecek idi. Ve ben, buna mâni olmuyor idim. Böyle kâh ezilerek, harap ve nâlân, kâh kudurarak, mukassî ve galeyankâr, o geçmeyen saatlerin hummâ-yı siyahı içinde, kâh hars ve tehevvürden kah elem ve ye'sten kendimi yedim. Kah kapıya koşuyor, ne olursa olsun "Ben bu fâciaya tahammül edemem!" diye onların odalarına koşmak için deli oluyordum, kâh bu hareketin mucip olacağı avâkıb hezimeti düşünüp ye's ve kahrımdan yumruklarımla başımı dövüyor idim.

Saat hayli ilerledi, ben pencerenin önünde dışarı bakıyordum. Birdenbire aklımdan bir şimşek çaktı. Pencereye yakınca olan ağacın dalına tutunarak aşağı inmek, ve gidip gizlice, pencerelerinden onları gözetlemek...

Hemen kalktım, büyükçe tehlikeyi göze alarak, dala tutundum, ve sıyrıla sıyrıla ağaçtan aşağıya indim. Köşkün cephesinde, denize nazır odada bulunacaklarını biliyordum. Sütunlarına basarak, balkona çıktım ve sevinçten deli olarak panjurun arasından odaya baktım.

O vakit, gözlerimi birden, zulmet içinde, her gece benim oturduğum koltukta, kara sakallı, kırk beş yaşlarında, şişmanca bir erkeği ve yanında onu, fakat nasıl Yarabbim, nasıl... Nasıl... Öf Allah'ım!...O sevmediği parası için nüvâzişlerine tahammüle mecbûr olmağı en

büyük bir felâket telakkî ettiği murdâr erkeğin dizlerinin üstünde... Tıpkı tıpkı bana yaptığı gibi cilveler, işvelerle... Tıpkı tıpkı öyle görünce...

Ben ise, öteki odada geçirdiğim o cehennem saatlerinde damağımı ihâta eden zulmet-i fütûr ve elem içinde onun yalnız beni sevdiğini, şimdi kim bilir onun yanında ne kadar sıkıldığını düşünerek biraz tesellî buluyor gibiydi.

*

* *

Mecrûh ve nâlân odama geldiğim vakit, artık dünya nazarımda sönmüş idi. Sabâha kadar kabuslar içinde dövündüm, didindim, sabâha karşı biraz dalmışım... Uykudan onun bûseleriyle uyandım. Paşa gitmiş ve gider gitmez ahucuk kaplanına koşmuş idi. Ben, onları gördüğümü belli etmemeğe çalışmakla beraber rûhumun infiâlini gizleyemedim. Ve içimdeki zehirleri kâmilen ona döktüm.

O zaman ağlayarak bana uzun uzun hayâtından şikâyet etti. O, dünyaya yalnız bir kişiyi sevmek için geldiği halde, hayât onu herkesin koynuna atmıştı. İlk günlerde buna tahammül edememiş hatta intihâra bile karar vermişti. Fakat o kadar genç idi ki, bir gün mutlak o seveceği adama rast gelmek ümidiyle beklemiş idi. Nihâyet bu aşk hayâtında birçok senelerden sonra tulû' etmiş, fakat...

-Fakat sen de benim gibi, yalnız aşk zenginisin...diyor ve elimi öperek gözlerinde yaşlarla devam ediyor idi:

-Eğer borçlarım olmasa, bütün bu hayâtı olduğu gibi bırakıp seninle birlikte sefil bir kulübede, yalnız aşkımızla, yalnız kendi saadetimizle yaşamak için nasıl hazırım bilsen... Bak işte sana karşı aşkımın derinliğini isbat için, her şeyi, bütün bu hayâtı feda ederek seninle bir köşeciğe çekilmeye hazırım... İster misin, söyle bana?...

Ben, kalbimi zapt ve işgâl etmiş olan şüphe ve elem bulutlarının birden bire parlak güneş ile dağıldığını görerek mest ve münevver idim, ve onun elini kapıp öperek:

-Seni sefâlet içinde yaşatmak cinâyetini, aşkım için bile, irtikâp edemem, dedim.

Bir hafta sonra, ikinci defa olarak, odaya hapsedilmek lâzım gelen bir gece oldu. Bu gece, sevgilimin râbıtasının ciddiyetinden emîn olduğum gibi, artık bu hayâta da alışmış

olduğumdan o kadar muzdarip olmadım. İnsan zillet ve sefâlete o kadar gayr-ı mahsûs hatvelerle sükût eder ki... Bu gece "Evet bu akşam o bir başkasının koynuna girecek... Fakat kalbi benim değil mi?... Kalbi benim olduktan sonra maa'l-kerâhe, mecbûriyyet-i elîme ile bir başka erkeğin olmasında ne be's var" diyordum.

İtirâf ederim ki bugün sana onun başkasıyla yattığını bile bile aynı damın altında yaşamağa razı olduğumu söylerken kızarıyorum. Fakat o vakit genç idim ve sonra seviyordum. Yalnız parasızlığıma lanet ediyordum.

İlk gece yemeğe el sürmemiştim, bu gece rahatça karnımı doyurdum. Ve ilk gece gidip onları görmek için deli olduğum halde bu gece, âdeta üşeniyordum. Fakat bir sevk-i tabiî beni yine gidip görmeğe cebrediyordu. Nihâyet duramadım, ağaca sarılarak yine aşağı indim, ve tekrar balkona çıktım; yine pencereye yaklaşarak panjurun arasından...

Aman Yarabbi!... Gözlerimi ovuşturdum, tekrar baktım... Hayır, o değildi; bu sefer sarı bıyıklı, genç, iyice yakışıklı bir zâbit idi. Etrafımı kırmızı bir duman içinde görmeye başladım. Kan içinde boğuluyordum, göğsümde bir hırıltı beni boğuyor idi; panjuru çekip açarak, camı ittim, fırladım odaya girdim.

Onlar, vehleten korkarak sıçradılar. Kadın bir sayha-i haşyet izhâr etti. Herif: "Bu kim?" dedi. Fakat bu esnâda kendine sahip olmuş olan hanımefendi beni bir nazar-ı tahakküm ile sükûta davet ederek onu te'mîn etti: "Hayır, hayır bir şey değil... Bir şey değil..."

Fakat ben artık onun yüzüne bakmıyordum:

-Evet, beyefendi... dedim. Sizin için belki bir şey değildir. Belki siz benden daha mesûd olarak bu kadının ne murdar bir fâhişe olduğundan haberiniz vardır... Fakat ben ki, ben ki onu sâf ve pak bilir iken daha geçen gün, bu aynı koltukta bir başka erkeğin kucağında yuvarlandığını görmüştüm... Ben ki, her gece her gece benim de kucağımda yuvarlandığını da biliyordum... Tasavvur ediniz, bu akşam sizi de burada bu aynı koltukta, aynı vaziyette görürsem benim için nasıl bir şey olmaz...

Zâbit onun yüzüne baktı, cevap bekliyor gibiydi.

O ise, bütün cevap olarak derin bir tehevvür ve nefret ile: Bu sefîl delidir, onu dinlemeyiniz... dedi.

Ben zaten kin ve nefret ile harâp idim, bu söz beni bütün bütün kudurttu, onu boğmak istercesine üzerine atladım. Bak seneler geçtiği halde hâlâ nasıl titriyorum... Ne oldu, nasıl oldu bilmiyorum. Kadın elimin altında çırpınırken başıma bir darbe indi; zâbit, onu kurtarmak için bana hücûm etmiş idi, döndüm, orada masanın üzerinde duran kalın billur sürahiyi kavrayarak herifin başına bir savurdum, o, yüzü gözü kan içinde oraya yuvarlandı. Artık tehevvür son dereceye çıkmıştı; o esnâda bütün dünyayı, bütün insanları mahvetmek, ezmek, kan içinde boğmak için deli oluyordum.

Bu halde iken kadın bana husûmetle: "Alçak!" diye söylenerek onun üzerine atılıp ayıltmaya çalıştığını görünce artık kendimi bütün bütün gâib ettim. Elimdeki sürahiyi onun beynine urdum, urdum, urdum; artık sürahi kan içinde, ellerim kan içinde, onun başı, üstü başı kan içinde idi: O, artık kımıldamıyordu.

O zaman vücûdumdaki harâretin birden bire teberrüd ve incimâd ettiğini hissettim. Yanımda, kan içinde, iki vücût yerde yatıyor idi. Bunları bu hâle ben mi koymuştum?...O vakit korktum, ve kendimi dışarı atarak bahçeye atladım, ve kapıdan çıkarak kırlar arasında koştum, koştum... Nihâyet bir yerde bîtâb ve harâp, düştüm.

*

* *

Öbür gün jandarmalar beni kırlarda deli gibi kendimi bilmeyerek gezerken yakaladılar. Zâbit her ne kadar yalnız mecrûh ise de kadın ölmüş olduğundan, beni mahkemeye sevkettiler; ve on beş, yalnız on beş gün süren bir saâdet için on beş sene küreğe mahkûm oldum. Boynum mahbeste büküldü, saçlarım mahbeste ağardı, ve hayâtımın en nurlu olması lâzım gelen gençlik seneleri kâmilen mahbeste geçti. İşte benim hikâyem!...

Mehmet Raûf

İHSÂN RÂİF HANIMEFENDİ

Bazı müstesnâ ve bâriz şahsiyetler vardır ki muhît ve etrâfın tesîrâtına hayliden hayli mukâvemet ederler ve türlü türlü avâmilin nüfûzuna hatta birçok müvâni'in haylûletine rağmen kendi benliklerini behemehâl izhâr eyleyebilirler. Onların fıtrî olan istidâtlarını hiçbir şey boğamaz. İşte âsâr-ı nezîhesini tetebbu' etmek istediğim İhsân Hanımefendi böyle bir hüviyyet-i şahsiye ile mümtâz olan simalardandır. Bugün herkesçe malûm ve herkesçe müsellemdir ki benliğin bu taayyünü, sanatta muvaffakiyet için birinci derecede mühim bir şarttır ve bu bir mevhibedir.

İhsân Hanımefendi, memleketimizde pek marûf ve muhterem bir âileye mensûptur: Ayan azâsından vezir-i merhûm Râif Paşa'nın büyük kerîmeleridir. Paşa Beyrut'ta mutasarrıf iken, İhsân Hanımefendi orada doğmuş ve henüz dört yaşında iken İstanbul'a ilk defa olarak gelmiştir. Meşhûr Mithat Paşa'nın müşâvir mutemedi ve Dîvân efendisi olduğu için Sultan Hâmid'in nazar-ı dikkatinden bir türlü kurtulamayan Râif Paşa için o zamanlar İstanbul'da oturmak mümkün olamamıştı. Kendisinin hayât-ı siyâsiyye ve husûsiyesinde, küstah müfterilere bile vesile-i dahl ve taarruz olabilecek hiçbir nokta yoktu. Binâen-aleyh hiçbir sebeple mahkûm, hatta hiçbir vechle siyâseten maznûn olmadığı halde Paşa bi'l-fiil taşralarda yaşamaya mahkûm idi. Onun için Beyrut'ta, Atina'da, ötede beride mutasarrıflıklarda bulunduktan sonra vali olarak aynı şehirleri tekrar ziyâret ve her yerinde birer parça ikâmet etmişti. Âile efrâdının genç erkekleri Avrupa'da tahsîl ile meşgûl iken kızlar pederlerine daima refâkat etmekte idiler. O sebepledir ki İhsân Hanımefendi mekâtib-i resmiyeden birine devam edememişti. Fakat ilm ve terbiyenin kadrini pek iyi bilen pederi kendisinin terbiyesine itina etmiş ve husûsi hocalar ta'yîn eylemişti. Nişantaşı'nda bulundukları sırada bilhassa Sadık Paşa'dan ve Atina'da dahi hayli bir müddet Danyal Efendi'den ders aldı.

Ben emînim ki, İhsân Hanımefendi'nin bir mektepte senelerce vakit geçirmiş olmaması pek bariz ve mümtâz olan şahsiyyet-i şâirânesini muhâfaza eden esbâbdan bulunmuştur.

Ben, bu âileye on, on iki sene evvel hidmet-i talîm ile intisâp etmiştim. Birkaç sene sonra Paşa İstanbul'a avdet ettiği zaman İhsân Hanımefendi'yi tanımakla müşerref olmuştum. İlk o an ülfetimde, kendisinin edebiyât ve şiire fart-ı merâkını anladım. O zamanlar -yani on sene evvel!- İhsân Hanımefendi, Fransızca'yı pek iyi bilir ve zarîf ve temiz bir edâ ile kolay kolay tekellüm ediyordu. Gerek Türkçe olsun gerek Fransızca hasbü't-tesâdüf, inşâd olunan

şiirlerin mâhiyet-i hüsnünü, anât-ı edâsını ta'yîn husûsunda İhsân Hanımefendi'nin – diyebilirim ki- hârikulâde bir nüfûz-ı nazarı, hele yanılmaz bir hiss-i samîmîsi vardı. Hatta bir küçük defteri dahi vardı ki onun sahîfelerinde ateşli ve heyecânlı rûhundan uçan şerâreler birer manzûme şeklinde dizilmiş parlıyordu. Bir gün bu defteri hep birden okuduk, tedkîk, tahlîl ve tenkîd ettik. Tenkîdâtımız kavâfî, vezin, şurût-ı aruza müteallik ve sarf-ı zevâhir ve eşkâle âit bazı mülâhazâta inhisâr edebildi. Fakat ben feyz-i fıtratın, bu hassâs gönle ifâza ettiği tavr-ı beyân ve şive-i edaya gıpta etmekten kendimi alamadım. Mübâlağa etmiyorum!... Şimdi bazı güzel misâllerle pek kolay isbât edeceğim ki, en küçük vesilelerle heyecâna müstaid bir rûhun vâsıta-i belâgati olan bu hanım, tetavvurât-ı hissiyesine göre ifâdesine hüsn-i eda vermekte pek büyük bir kudrete, şayân-ı hayret bir marifete mâliktir. Bununla beraber bu marifet kendisinde fıtrîdir, ânidir. Zira İhsân Hanımefendi'nin şiirlerinde zerre kadar tasannu yoktur. Hatta şekil ve tertîp itibariyle ibtidâî bir sadelik ile nazar-ı dikkati câlibtir. Lakin o kadar samîmîyet vardır ki!... Hele (edâ expreession) itibâriyle muharrirelerimizin hiçbirinde ben o kadar kuvvet göremedim. Şimdi misâl vereceğim.

İlk şiirlerini câmi olan o defterde bir iki manzûme ile beraber epeyce (şarkı)lar vardı. Onu da söylemeyi unutmayayım ki bu şarkıların kısm-ı küllisini Hanımefendi bizzat bestelemişti. Bunlardan bir haylisi İstanbulumuzun âfâkında şehr-i teş'âr olmuştur. Bunlarla beraber bir iki parça da Türkçe şiir gözüme ilişti. Ben o zamanlar bizim (âşık tarzı) üzre bazı şeyler yazarak gam dağıtıyor ve gönül avutuyordum. Hanımefendi'nin şevk-i feyz-bârını bu samîmî eski şiirler üzerine imâle etmek istedim. Zaten asabını sarsan (Lirizm) için büyük müsâid bir zemîn idi!... Muvaffak oldum ve daima taze ve genç olan tabiat-ı nâmiyenin sîne-i cûşâcûşunda feyyâz bir menba keşfeden bir seyyâh kadar memnûn oldum. Zira o yolda yazı yazmaya başlayalıdan beri İhsân Hanımefendi bizlere birçok dilir şiirler hediye etti. Ve her birinde bir başka tavır ve eda ile hissiyât-ı nezîhesinin cilvelerini gösterdi. Âşık tarzını ben ihyâ etmek istedim idi. Fakat bu tarz şiir, Hanımefendi'nin eserleriyle kazandığı şeref ve itibar sâyesinde taze hayât kesbetmiş olacaktır.

En ufak vesilelerle ne güzel ne zarif ne orijinal şiirler yazabildiğini ve bu şiirlerde parlak bir cilve-i hayal, ne nazenin mevcûdât-ı hissiyât ibrâz ettiğini göstermek için bir misâl arzedeceğim!...

Bir gün sanâyi-i nefîseye müteallik mübâhase esnâsında sözü –bilmem nasıl ve bilmem niçin- bazı temâsil-i târîhiyyeye nakletmiş ve Salome'den bahseylemiştim. Gayet zinde ve gayet dilber, fakat hâin, haşin dudağı kanlı bir kadın olmak üzere ressamların

dahasına münkeşif olan bu çehre İhsân Hanım'ın muhayyilesini alt üst etmiş olmalı ki ertesi gün Hanımefendi bir iki şiir ile bizi karşıladı. Onun son kıtasına bakınız!... Ne kadar güzeldir ve ne kadar o şahsiyyet-i târîhiyenin kendisidir.

Ey güzeller ilahesi!... Ey eli kanlı peri!...

İstediğin cândır; bildim. Sonbaharda bir gündü,

Gözlerinde belirmişti cinayetin eseri:

O gün senin dudağında bir damla kan gördümdü!...

Hiç kimse inkâr edemez ki öyle bir vesileyle böyle bir kıta yazan bir kimse şâirdir. Hem cidden şâirdir!... Âşık tarzında yazmış olduğu şiirler, lirizm ve hele eda itibariyle şüphesiz emsâline faiktir.

Şu kıtayı okuyunuz:

Muhabbet bağında kendimden geçtim;

Ateşler içinde bir lale seçtim.

Yandı yüreciğim kanarak içtim,

Kızıl dudağından şarab-ı aşkı!...

Kafiye, mûsikî, el-hâsılı her vechle bir ateşîn şiirdir; âşık tarzının en nazik en güzel bir numûnesidir.

Taktîi hesabü'l-benân üzre yazmış olduğu bir şiir var. İddiâ edebilirim ki, bizim o samîmî âile Türkçesi için tekmîl-i edebiyât-ı Osmânîyyemizde bundan temiz, bundan selis bir numûne yoktur. Zevâhir ve üslûp itibariyle de mükemmeldir. Kafiyeler mukayyed, ve en büyük şâirlere gıpta bahşolacak derecede tabii ve muvâfık düşmüştür. O kadar kolay söylenmiş bir şiire benzer; fakat sehl-i mümtenî kâbilindendir.

İhsân Hanımefendi'nin âşık tarzında yazdığı manzûmeler arasında (İdil) denilen nev'in pek güzel numûneleri vardır. Fakat bazıları dahi şeklen âşık tarzında yazılmış olmakla beraber, tamamen empresyonist şiirlerdendir. Âşıklar öyle şey söylemez ve ondan zevk almaz.

Mesalâ (Sultan Hasan) manzûmesi sırf âşık tarzındadır. Hem şeklen hem manen!... (Periler) ünvânlı şiiri, parmak hesabıyla (vers libre) numunesidir, ve (fantezi)dir. Fakat bunları bile bile yazmaz. İlhamâtının ahengine dem tutar ve her defasında hüsn-i edanın bir iki cilvesini gösterir ki o bir nev' şiirdir.

İhsân Hanım'ın her sözü bir şiirdir; hem tükenmez bir feyz-i tabiîye mâlik olduğu için biz göçüp gittikten sonra da –emînim- daha güzellerini Osmanlı edebiyâtına hediye edecektir.

Rıza Tevfik

PERİLER

Saçların perişan, gözlerin mahmûr,

Leblerin güşâde, sinen uryân;

Vücûdun incecik bir tülle mestûr;

Uçuyor yanında lerzân u handân,

Muhteriz ve meftûn,

Müftahir, memnûn

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Temâşa ediyor, hüsnünü, hayran,

Uzanmış lebleri hepsinin birden

Mûnis bûselerle şâdân ve mestân

Uçucak vücûttan, lebden, her yerden

Topladı bir demet,

Ezhâr-ı müşget

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Başlarında serpme yıldız efserler,

Ellerinde yakut zümrüt gülâbdan,

Bellerinde parlak nûrdan kemerler;

Siyah, kumral... Samur, sırma, ...

Renginde gür saçlar,

Ufku kırbaçlar;

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Uryân omuzlarında elmas sebûlar:

Açıyor hâr lebler aşkı, hayâtı

Penbe topukları öper gîsûlar;

Yükseldi semaya zevk kahkahâtı

Uçuyor dest-bedest,

Bûselerle mest;

Buluta bürünmüş nazlı periler

Felâvete çalıyor aşk melekleri;

Raksediyor rahşan gökte huriler,

Sarsıyor sisleri hep felekleri,

Çalıyor hâhişle şen tanburiler...

Hüsnünün mâîli,

Uçuyor; mavili

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Nûşîn bûselerle toplanan demet

Tazîm ve takdîsle gökte açıldı;

Melekler getirdi dûrdan bir sepet perest

Yasemen, gül, zerrin, zanbak saçıldı.

Uzandı pür-neşe,

Hüsnüne teşne,

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Timsâl-i vücûdun, edip temâşa,

Diz çöküp hep birden, kıldılar tavaf

İnledi savt-ı aşk, titredi semâ;

Şükûfeler, mühettez etti inkişâf

Bus ettiler müşkîn

Ezhârı, nermin,

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Yürekler ihtizâz etti pür-niyâz

Soldu gül çehreler, soldu gül femler

Kesildi yükselen billurî avâz,

Süzüldü aheste bâkir şebnemler,

Nazaları mahsûr,

Mübtelâ, mebhûr,

Buluta bürünmüş nazlı periler...

Süzüldü gözleri, ezhâra matûf;

Bir bûy-ı füsûnkâr birden yayıdı.

Küçüldü gölgeler, nazarlar meksûf,

O nazenin başlar düştü bayıldı...

Serildiler bî-hoş,

Vecd ile hâmûş,

Buluta bürünmüş nazlı periler...

İhsân Râif

CELÂL SÂHİR BEY

Celâl Sâhir Bey, 19 Eylül 1299 târîhinde Dersaâdette tevellüd etmiştir. Pederi Yemen kumandanlığında vefat etmiş olan İsmail Hakkı Paşa'dır.

"Beyaz Gölgeler" şâiri daha pek küçük iken asâr-ı şi'riyeyi ince hassâsiyetle mess ve temsîl edecek kabiliyette bulunmasına ve hitâbette, inşâdda gösterdiği istidâd-ı mahsûsa binaen bulunduğu mekteplerin resmi günlerinde manzûmeler, nutuklar okur idi. Daha o zamandan bu mâî gözlü zeki çocuğu görenler âtînin pek kıymetdâr bir şâiri olacağını söylerlermiş. Sâhir'in mektep seneleri hep şiir tedfikâtıyla geçti. O zamanlarda Tevfik Fikret ve Hâlid Ziyâ nesl-i edebîsi "Servet-i Funûn"u çıkarıyorlardı. Celâl Sâhir Bey, teceddüde olan meyl-i mahsûsa dolayısıyla daha pek küçük olduğu halde neslin meyhanîgeyt felsefiyyesini hissetti. Ve anladı. 15-16 yaşlarında bulunuyordu: Yeni üstâdların mekteb-i edebîsine genç ve dinç rûhuyla merbût oldu ve çalışmaya başladı. Fi'l-hakîka Sâhir şeklen onların usûlünü takîb ediyor idi lakin o esâs ve rûh itibariyle hepsinden ayrı ve başka bir şahsiyet gösteriyor idi. Onda rakîk ve hasta bir romantizm, bir Alfred Dumasa tarz-ı tahassüsü mecdûd idi. Ve aşk ve kadın şâiri idi. Lakin onun eserlerinde kadın ve aşk lekelenmiyor, âdeta bir gâzze-i şiir ve hayal ile örtülüyordu. O da seviyordu. Lakin ne kırıyor ve ne de lekeliyordu.

Sînemde bir zamanlar Bâbil ey zâde-i semâ,

Bir lahza okşa rûhunu aşk-ı necîbimin

Celâl Sâhir, bu ince, nâzik eserleriyle arkadaşları arasında pek ziyâde az zaman zarfında pek büyük ihtirâm kazandığı gibi, hâriçte de herkesin nazar-ı dikkatini celbetmiş idi. Hatta birçok hasûd kimseler Celâl'in daima kadınlıktan ve aşktan bahsedişini aleyhine bir delîl olmak üzere istimâl etmişler ve yalnız bu itirâzla onu bi-hakk kazanmış olduğu mevki-i şöhretten indirecekleri zann-ı bâtılında bulunmuşlar idi. Bilmiyorlar idi ki, sanatkârın hakîkat hissettiğindedir. Ve hâmil-i hüsn-i bedi'î olmak şartıyla her eser edebî ve muharriri sanatkârdır. Şâir duyduğunu terennüm eyliyor ve ne güzel izhâr ve irâe ediyor idi. Ona, dağ, çiçek, ecrâm sana bir şey ilhâm etmiyor mu diyenler karşı ne müstehziyâne bir cevap veriyor: Fakat ey kâri'im! Ne istersin, yazayım!..

Bir menekşecik meselâ, yazınız..

Dinleyin peki:

MAHMÛM

Güneşin taze, muhteriz, masûm

Bir küçük bûse-i ziyâsıyla

Münkeşif bir şukûfe-i mağmum

Müncemid bir nevîre ki zinde

Bir kadın kalbi umk-ı hüsnünde

-Bak şaşırdım, yine kadın diyorum-

Devr-i sâbık-ı istibdâd Hâlid Ziyâ ve Fikret nesl-i edebîsinin kâlemlerini de kıskanarak sahâif-i matbûâttan diyâr-ı sükût-ı cebrîye teb'îd ettiği zaman Celâl'de zâhiren sustu. Fakat o hücresinde yine durmuyor, yine çalışıyordu. Meşrûtiyet'in tulû'uyla biz eski kadın ve aşk şâirinde başka bir sima ve başka bir mevcûdiyet-i rûhiyye bulduk. O yine kadın ve aşk şâiri idi. Lâkin o şimdi daha beşerî daha asabî olmuş idi. O şimdi hayâtı daha ziyâde görüyor, eski gâzze-i şiir ve hayal arkasından bakmıyordu:

Âh, ey kalbimin üstünde yalandan bayılan!

İstemem ben seni artık, beni terket, terket.

Bak, bu feryâdı ederken yüreğim bî-hareket

Gözlerimde yanıyor ateş-i kin ve isyân

Şimdi rûhumda hevâ-yı neferin

Esiyor, taht-ı hayâlimden in

Yok yalan söylüyorum, bunları hiç bilme, unut,

Ben yalan söylüyorum, gel beni sev, okşa, uyut,

Gel, yalandan yine göğsümde bayıl! Gel, aldat.

Bulamazsam da biraz aşk u vefâ

Bulurum zehr ü sâlikde şifâ

315 senesi Celâl Sâhiri ile bu Celâl Sâhir arasında ne derin bir tahavvül var. Celâl Sâhir 325 senesinde teessüs eden "Fecr-i Âtî" mahfel-i edebîsine dâhil olarak riyâsetini deruhde etmiş ve "Servet-i Fünûn" âile-i şi'riyesinin üçüncü neslinin teşkîline cidden gayret etmiş ve bugünkü sîmalar onu "Servet-i Fünûn" müdürriyet-i edebiyesinde bulunduğu zaman tanımışlardır.

"Fecr-i Âtî" dağıldığı zaman Celâl Sâhir de ayrılmış, memleket için pek hayırlı gördüğü Türklük cereyanına girmiş, vezin beyânıyla yeni yeni mevlûdât-ı sanatı vücûda getirmiştir. Şâirin hassâsiyetteki rikkat ve vüsatine üç muhtelif meslek-i edebînin nağmâtını rübâb sanatında idâme ettirmesi de ayrıca bir delîldir. Celâl Sahir, cidden mümtâz ve rakîk bir şâirdir. Onu târîh-i edebiyât tedkîkatında bulunduğu zaman "Beyaz Gölgeler", "Siyah", "Buhrân" sahibine büyük bir mevki' tahsîsine mecbûr olacaktır. Çünkü o muhtelif nesillerin ve mekteplerin bir tercüman-ı zarîf ve hassâsı olmuştur.

Şehâbeddin Süleymân

CÜNÛN

Yine göklerde güller açtı mesâ...

Vardı bilmem elinde bir hançer;

Öyle güller ki hepsinin kalbi,

Kanayan penbe bir cerîha gibi,

Döküyor rûha merhamet ve keder...

Bir muazzam rükûde müstağrak,

Her taraf sanki ağlıyor susarak,

Oh, eşya biraz kımıldansa,

Kırılır mutlaka bu şi'riyet...

Bu sükûnet cihana hâkimdir.

Onu ihlâle eyleyip cüret

Karşı sahilde haykıran kimdir?

Sen misin serseri deniz? Ne için

Tuzlu, hırçın dudakların böyle

Daima inliyor merâretle

Mavi kalbinde var mı bir derdin

Sen değilsin zavallı; aldandım.

Bu ilahî melâl önünde bile,

Neşesinden utanmayan bu sesi,

Zabtolunmaz şedîd bir nâle

Muzdarip, hasta bir sedâ sandım

Bu derin akşamın sıcak ye'si

Süzülürken sükût içinde yere

Tâ uzaklarda böyle avare

Bir meserretle çınlayan hande

Hangi hissiz dudaktan aldı hayât,

Ey semâ! Olsa kudretin bende

Onu kahrımla eylerim iskât...

Belki bir kalbe gayzım etti hücûm

Söndü artık ufukta kahkahalar

Sustu artık o haykıran mecnûn...

Yeniden hâkim oldu arza sükûn,

Ben bu dilsiz cihanı sevmiyorum,

Ne için sustu âh o ses? Gaddar!

Yine karşımda kanlı bir el var

Yeni doğmuş ümidimi kesiyor

Yine benimde bir cünûn esiyor

Dur biraz, esme, ey fena rüzgâr!

Yine canlandı bir elimle cihân

Yine dağlarda bir yığın insan:

Nefti esvâplı bir adam her ağaç!...

Çekemem izdihâmı, mecrûhum.

Âh, öksüz ve kimsesiz rûhum!

Kara toprak, yeter, şu göğsünü aç...

Celâl Sâhir

PARUVES

Paruves, meslekçe sosyalisttir. Mûmâ-ileyh evvelâ Almanya'da kesb-i şöhret etmiştir. Paruves, gerek işçilerin menâfiini faâl bir sûrette müdâfî ve gerek sanayi ve zirâatin inkişâfına mesail-i mâliyeye dâir yazmış olduğu eserler sayesinde Almanya'nın marûf sîmaları a'dâdına dâhil olmuştur. Onun bazı eserleri Rus lisânı üzere tab ve neşredildiği gibi bir çokları da Fransız, İngiliz, İtalyan, İsveç, Romen, Bulgar, Sırp, Japon lisânlarına da tercüme olunmuştur. Paruves, Türkiye'de birkaç senelik ikâmeti esnâsında başlıca zamanını memleketin ahvâl-i mâliye ve iktisâdiyesini tetebbu'a hasreylemiştir. Onun bu husûsta yazmış olduğu birçok makâleler "Jön Türk", "Tanîn", "Tasvîr-i Efkâr" gazeteleriyle "Türk Yurdu", "İctihâd" ve "Bilgi" risâlelerinde okunmuştur.

TÜRKİYE İÇİN BAZI HAKİKATLER

Ecnebîlerin Türkiye'de şimendifer inşâ etmeleri fâidelidir. Fakat, eğer onlar, bu şimendiferi pek pahalı olarak inşâ edip de Türkiye'yi borca boğar ve onun vâridâtını elinden alırsa fenadır.

Devletin orduya istinâd etmesi iyi fakat ordu devlete kumanda ederse fenadır.

Avrupa'nın Türkiye'ye ilm, fen ve askerlik öğretmek üzere muallim göndermesi ve memlekete hâriçten fünûn ve sanayi-i hazıra asârının idhâl edilmesi fâidelidir. Lakin memlekette çeteler teşkîl etmek üzere siyâsî ve hafî memûrlar gönderilmesi ve memleket dâhiline bomba idhâl edilmesi muzırrdır.

Köylü, esnâf, amele ve tüccar işlerse iyi, fakat açlık çekerlerse fenadır. Memlekette maden ocakları, fabrika ve imâlathanelerde işçilerin sakatlanmaları veya ölmeleri ve sonradan kendilerinin veya evlâd ve iyâllerinin acz ve muâvenetsiz bir halde kalmaları fenadır.

Eğer çiftlik sahibi arazisini terhîn ederek para alır da zirâatini tevsî ve ıslâh eylerse a'lâ, fakat bankadan alacağı paraları Monte Karlo, Paris gibi yerlerde yiyip savuracak olursa fenadır.

Eğer kadın, zevcine sâdık bir refikâ-i hayât mücâdelesinde faâl bir arkadaş ve akıllı bir mürebbiye vazîfesini görürse iyi, fakat kadının tembel bir mahlûk olarak zevcine ihânet için fırsat gözetir bir refika ve câhil bir vâlide olması muzırrdır.

Her milletin tekâmül-i medeniyyeye mazhar olmak üzere cehd ve gayrette bulunması ve milletlerin terakkî yolunda birbirine rekâbet etmeleri fâidelidir. Lakin milletlerin aralarında mücâdeleler çıkarak devleti zaafa uğratmaları ve aynı zamanda kendi tekâmül-i medeniyelerine de mâni olmaları pek muzırrdır.

Eğer gençler, kendi nefislerine itimâd eder ve gâye-i emel uğrunda mübârezeye hazır bulunurlarsa; eğer kadınlar; kendilerini serbest ve rahat eder ve vatanlarının vücûduyla iftihâr ederler; ve eğer erbâb-ı sa'y, memeleketlerinde kendilerini sâhibi bulundukları hanelerinde gibi hissederlerse memeleket terâkkî ve inkişâf eyler. Fakat eğer gençler kendi nefislerine karşı olan itimâdlarını kaybederlerse, eğer kadınlar, içinde bulundukları halden, usanır ve zevclerine karşı hiss-i nefret beslerlerse, eğer işçi efâl-i devleti, ahâliyi bağlamış bir esâret zinciri ve ahâliden vergi toplamak için ancak bir âlet gibi telâkkî ederse devlet o zaman sukût

erer. Vel-hâsıl birinci nev netâyici husûle getiren tedâbir iyi ve ikinci nevi intâc edenler muzırrdır.

Devlet millete istinâd eder. Binâen-aleyh devletin kuvvetli olabilmesi milletin mal ve servete mâlik olmasına mütevakkıftır. Eğer servet-i cemaatin ancak yüksek tabakalarında bulunup da halk, fakîr ve zaruret içinde yaşarsa devlet, temelinden daha ağır bir binaya benzer ve idâme-i mevcûdiyet edemez.

Paruves

KÖPRÜLÜZÂDE MEHMED FUÂD BEY

Mehmed Fuâd Bey'i, (Fecr-i Âtî)de tanıdım. İki nahîf omuz, nârin ve zayıf bir vücût üzerinde pek kıymetli bir baş gezdiren bu güzîde genç adam o vakit mahviyetkâr, sükûtî, nâzik haliyle biraz dervişâne tavırlarıyla bazı arkadaşlarının kalbinde bir hiss-i merhamet uyandırmıştı.

Fakat biraz sonra hepimiz gördük ki Köprülü hanedânının bu asil çocuğu içimizde hem yüksek bir rütbe-i şâiriyete, hem de müstesnâ bir pâye-i ilmiyeye tabiatın bir imtiyâz-ı mahsûsuyla nâmzed yarattığı en bahtiyâr kabiliyetlerdendir. Ben onun cidden girânbahâ bir muhâfaza-i meziyât olduğuna en evvel imân edenlerdenim ve bu imânı Mehmed Fuâd Bey'in ilk kitabı (Hayât-ı Fikriye)si çıktığı zaman harâretli bir lisânla söyledim. O vakitden beri kanâatim onun manzûm, mensûr her yeni eserini okudukça -hatta efkârına en çok muârız kaldığım, tetebbuâtında noksanlar, hükümlerinde acelecikler farkettiğim zamanlarda bile- mütemâdiyen artmıştır. Bazı felsefe–perver şâirlerimiz:

"Asarlar seng-i tarifi dıraht-ı meyve-dâr üzre"

demişler. Bu hüküm Mehmed Fuâd'ın cism-i zaîfi üzerinde olsun lütfen bir mürüvvet-i istisnâ göstermiyor! Fakat itirâf etmeli ki bunun müsebbibi biraz da Mehmed Fuâd'ın kendisidir. Çünkü genç şâir ve müellif bize hüviyet-i maneviyesini açmaya başlayınca gördük ki mücâdelât-ı fikriyye ve mübârezât-ı kâlemiyye için onun nalân ve nâ-tüvân vücûdu içinde âdeta pusu kurmuş bir (sporcu) bir (boks) merâklısı vardır!

Ve onun bazen haklı ve haksız olarak öteye beriye savurduğu yumruklar pazularına güvenen birincilere kendisini (er meydanına) davet için heves verdi. Eğer teşkîlât-ı dimâğiyeyi anlamakta tesîrât-ı verâsını aramak lâzımsa Mehmed Fuâd nâmının üstündeki (Köprülü) kelimesini hâtırlamalı. Bu büyük familya için burada fazla lakırdı söylemeyi küstahlık addederim. Çünkü onun mevki'-i mahsûsu milletin hâfızasındaki hücre-i ihtirâmdır. Yalnız hânedânın bugün tanıdığım azâ-yı muhteremesinde nazar-ı dikkatimi hassaten celbeden bir nokta var: Bütün hutût-ı simâiyenin resimlerini tanıdığımız büyük Köprülülerle müşâbehet-i tâmmesi.

Hemen görülüyor ki fâmilya evsâf-ı teşrî'iyyesini bile muntazaman muhâfaza etmiştir. Hele hanedânın bazı azâsı, Mustafa Fâzıl Paşa'nın bugünkü kıyafetine girmiş zî-hayât bir heykeli zannedersiniz.

Şimdi yirmi dört yaşında bulunan Mehmed Fuâd Bey'in âilesi içinde Abdûh Paşa isminde Arapça yazar şâir ve Esad Paşa nâmında bir Türk şâiri yetişmiş. Ziyâ Paşa merhûm Harâbât'ında Esad Paşa'yı medhediyor. Meşhûr Fâzıl Ahmed Paşa edebiyâta alâkadâr olduğu gibi Acem şâir Şehirî (Şevket)'iyi çok severmiş hatta İran dâhîsinin Dîvân'ını tahşiye etmiş. Mehmed Fuâd vâlidesi cihetiyle silsile-i şi'râneye mensûptur. Kendisinin on beş on altı yaşında iken yazdığı şiirlerden bazısı sonra Mehâsin, Servet-i Fünûn, Muhît gibi mecmûalarda intişâr etti. Bu yazılarda onun istikbâl-i bülendini vâzihen gösteren ve sâik ve delâil-i sanat pek mebzûldür.

Köprülüzâde 306'da doğmuş. Yedi yaşında Ayasofya Rüşdiyesi'ne girmiş, on yedi yaşında Mercan İdâdîsi'nden çıkmış. Bana yazdığı varakada diyor ki: "İstibdâdın son senesinde Mekteb-i Hukûk'a da gittim. Fakat muallimlerin cehâleti gerek tedrîsâtın garâbeti beni esâsen hoşlandığım bu tahsîlden nefret ettirdi."

Mehmed Fuâd'ın basılmış kitapları: Bir arkadaşıyla(Güstav Lobon)dan tercüme ettiği (Rûh'ül-Cemâat), (Selim-i Sâlis ve Napolyon) nâmında mütercem ve büyük bir eser-i târîhî, hayât-ı fikrîde (Makâlât-ı Tenkîdiyye Mecmûası)

Kırâat-ı edebiyye kendisinin asıl sevdiği ve ehemmiyet verdiği asâr ve muhtelif gazetelerle, mecmûalarda, perâkende bir haldedir. Bu yazılar (Tahassüsât-ı Sanat) unvânıyla iki cild (Mesâ-yı Melâl) nâmlı bir mecmûa-ı eşâr, Şeyh Gâlip hakkında büyük bir tedkîk, (Türk Edebiyâtı Târîhine Âit Tedkîkât) "Türklerin Halk Edebiyâtı" nâmlı diğer iki cildi teşkîl ediyor.

Köprülüzâde bahsettiğim makâlelerde birçok dakîk ve muazzel mesaili karıştırmış, çok sarp yollara pek karanlık ve i'vicâclı (labirent)lere girmiştir. Kendisine hücûm edenler onun bu cevvâliyeti bu cevelân fikri esnâsındaki bir takım sürçmelerini sakatlıklarını bir vesile-i müvâheze olarak kullanmak istiyorlar. Kabûl ederim ki o hatalar iyi birer mevzû-ı tenkîddir. Lakin heman itirâf olunmalı ki bütün o çâlâkî, o faâliyet-i mufarrata, Mehmed Fuâd'ın beyninde ne büyük ateş-i irfân, ne şedîd bir iştihâ-yı tetebbu ve ihâta mevcût olduğunu binâen-aleyh kendisinin ne muhteşem bir istikbâl-i fikriye doğru koştuğunu, atıldığını gösterir: Şu sebeple kendisi için duyduklarımı hülâsa etmek istersem en son olarak hâtırıma tebrîk ve gıpta gelmeleri geliyor.

Fâzıl Ahmed

"SADÂBÂD AKŞAMLARI" NDAN

Ziyâ , fûsun, ebedî raks ve nağme, bûsiş-i âb

Terâneler, nice mestâne âh ü hasretler

Sularda gölgeli, nazan çerağlar tirer;

Kamer-i buhâr hayalât içinde bir şebtâb

Günude-dûş billurunda atlas mehtâp,

Başında hâle-i destâr, elinde nilüfer,

Sedir naza uzanmış o nev-cevân dilber...

Yanar hevâ-yı tahassürle ud ve ney ve rebâb

Yavaş yavaş süzülür çeşm-i mest ü şehbazı

Şikest eder bütün akdâhı kâkül nâzı,

Meyân-ı bezme çöker nagehan perişanlık!

Kenar cûda sular "tâc-ı kayser" ve "zertâr"...

Zavallı şâir olur mey bedest-i istiğfâr

"O çeşm-i sâhir zehrâ misâle aldandık!

Köprülüzâde Mehmed Fuâd

ŞEYH GÂLİB, ŞÂİR-İ MÜCEDDİD[*]

Münekkid "Remi Dogurman" sembolizmden bahsederken der ki: "Sanatın anâsırından biri yeniliktir; bu anâsır o kadar mühim ve esâsî bir mâhiyettedir ki hemen başlı başına bütün sanatı teşkîl eder; sanat ondan mahrûm olduğu takdîrde tıpkı fıtrattan mahrûm zülfikâre bir hayvan yıkılıp gitmek, manâ-yı hakîkîsi ile hikmet-i mevcûdiyetini kaybetmek mecbûriyetindedir." Hayât mütemâdî bir değişmekten ibâret olduğu cihetle sanat hakkındaki bu mutâlaayı tamamıyla kabûl etmek ve sanatkârları kendi sâha-i faâliyetlerinde meydana getirdikleri teceddüdün derecesiyle anlamak zarûrîdir.

Büyük bir sanatkâr aynı zamanda büyük bir müceddiddir. Tesîrât ve tahassüsâtına yeni bir şekl-i beyân vermeyerek eski ve melûf şekiller arasında mahsûr kaldıktan sonra sanatkârın hiçbir hikmet-i mevcûdiyeti kalmaz. En ibtidâî sâfahâtında bile mâhiyet-i ferdiyesini muhâfaza etmiş olan sanat umûmiyetten müteneffirdir. "Pol Sariyu" delâil-i kâfiye ile isbât ediyor ki lisân-ı edebî sanatkârın lisân-ı tekellümden ayrı bir tarz-ı beyân bulduğu zaman hâsıl olmuştur. Edîbin vazîfesi lisâna en yüksek kudret ifâdesini verebilmektir. Eğer muharrir avâmın lisân-ı tekellümünden mümkün mertebe tebâüd etmezse kâri' üzerinde nasıl icrâ-yı tesîre muktedir olur!

"Şeyh Gâlib"in Osmanlı târîh-i edebiyâtında o kadar yüksek ve müstesnâ bir mevki' ihrâz etmesi, işte sırf bu nokta-i nazardandır. Eğer "Hüsn ü Aşk" şâiri dudaklarındaki ney-i sanattan yeni nağmeler çıkarmasaydı, mâlikâne-i şiirin mesdûd kapıları önünde sefîl ve uryân inleyen şöhret dilencilerinden ayrılamazdı.

Halbuki "Gâlib" bütün büyük ve hakiki sanatkârlar gibi onlardan ayrıldı; ve dehâ-yı sanatıyla daimi sadmelerine tahakküm etti. Çünkü o "Fuzûlî" gibi "Bâkî" ve "Nedîm" gibi bir müceddiddi.

"Gâlib"in Osmanlı şiirinde vücûda getirdiği teceddüdün derecesini layıkıyla anlatmak için "Bâkî" gibi "Nedîm" gibi bir müceddid olduğunu söyleyebilmek kifâyet eder. "Hüsn ü Aşk" şâiri eski edebiyâtın bütün büyük üstâdlar gibi mecrâ-yı nazmına yeni bir cüdûl-ı terakkî, yeni bir cüdûl-ı tahassüs ve tahayyül açmış, fakat uzun asırlar arasında lakayd ve nâ-tüvân imtidâd eden o asıl mecrâyı değiştirememiştir. Menbaını yek-renk ve yeknesak İrân yaylalarından almakla beraber zamanın ba'diyetinden nâşî artık müntehâya pek yaklaştığını betaid-i seyriyle vâzıh bir sûrette gösteren Osmanlı nazmı, Gâlib'in cüdûl-i teceddünde az çok

---

[*] Muharririn derdest tab olan "Şeyh Gâlib" nâmındaki eser nden müstahrac.

yeni hayal-i müveccihelerîyle karışmamış değildi; suların derin bir raşe-i hülya ile titrediği bu yeni sahada sâhil eski yeknesaklığını kaybetmiş mevcûdât, garip fakat güzel renk ve ziyâ-puşîdeleri içinde canlanmıştı. Burada cûybâr şiirin eski mecrasında gördüğümüz şeylerden fazla hiç, hiçbir şey yoktu. Neyler, tanburlar, udlar, güller, bülbüller, sâgirler, mağniçeler, servler, ahûlar... Fakat garip parlak renkler ve yeni nisbetler sayesinde, melûf olduğumuz bu maddî unsurlardan nâ-me'lûf ve manevî bir âlem vücûda gelmişti... İşte Gâlib'in müceddidliği sihir sanatı, dehâsı buradadır.

"Seay", "Soriyu", "Benede Tetuğrus" gibi âlimlerin iddiâlarına rağmen "şekil" ve "esâs"ın adem ve vahdetini tervîc eden "Simel" bütün âsâr-ı medeniyetin şekil ve esâsı gibi iki muhtelif nokta-i nazardan tedkîk olunabileceğini söylüyor. Ona göre "bu taksîmi îcâb eden şey, tekâmülün bazen şekle dokunmaksızın esâsta bazı kere de esâsa dokunmaksızın şekilde tezâhür etmesi hasebiyle bu iki şey arasında vücûduna hükmolunabilen adem-i irtibâttır. Sanat-ı medeniyetin makesi olmak itibariyle bize bunu gösteriyor: Sanatı merhale-i terakkîde sevkeden daha girân ile meydan-ı vuzûha koymuştur ki sanatın unfuvî şekilleri kendisince o zamana kadar tamamıyla meçhûl kalmış esâsları ifâdeye kabiliyetli olduğu gibi, esâsen yeniliği hiç nazar-ı itibâre alınmaksızın yeni bir şekil, yeni bir üslûpta ibdâ edilebilir, yeni fakat şeklî bir vasıta-i edâdan ibâret olan bu şekil, bu üslûb-ı nâ-mütenahî esâsâtın teblîğ ve ifâdesine kâbiliyetlidir." İşte bu nokta-i nazardan tedkîk ve muhâkeme olunduğu takdirde Gâlib'in şekilden ziyâde esâsta müceddid olduğu yani eski şekiller ve eski üslûplar vasıtasıyla en yeni hisler ve hayaller teblîğ edebileceği tezâhür eder.

"Hüsn ü Aşk" şâirinin mecmûa-i âsârı eski devrin bütün şâirleri gibi kasîdelerden, nuût ve münâcattan, şarkılardan, târîhlerden, hikâyât-ı ahlâkiyye ve târîhiyyeden, gazellerden ibârettir; halbuki "Şeyhî"den merhûm Avni Bey'e kadar gelen binlerce nâzım-ı efkâr ve tahassüsât-ı şahsiyelerini aynı dekorlar arasında inzâr-ı takdîrimize vaz' etmişlerdir. Usûl-i tevzîn ve takfiye, edebiyâtın yek diğeriyle sûret-i irtibâtı kasîdelerde girizgâhların tarz-ı edâsı gazellerde şeffaf bir setre-i tasavvufla örtülmek istenen rindâne bir lâkaydî-i girizân itibâriyle galiba onlar arasında o kadar merî bir fark mevcûd değildir. Hatta "Hüsn ü Aşk" bile şekil itibâriyle meselâ "Fuzûlî" nin "Leylâ ve Mecnûn"undan ayrılamaz. Eğer Gâlib, İran edebiyâtının nüfûz-ı müstebdânesinden kurtulabilseydi, eski esâsları kırarken Abdülhak Hâmid'in yaptığı teceddüdü belki daha o zaman kısmen vücûda getirebilirdi, fakat aynı zamanda şunu da itirâf etmeliyiz ki Acem edebiyâtı Gâlib'in şahsiyeti üzerinde pek mesûd bir tesîr icrâ etmiş, daha doğrusu, Acem nüfûz-ı fikriyesi "Hüsn ü Aşk" şâiriyle edebiyâtımıza en

son bir şule-i teceddüd bahşeylemiştir. Tıpkı sönen bir mumun son an-ı ihtizârındaki nâgehânî feverânı gibi...

Köprülüzâde Mehmed Fuâd

Hayat, bir seyahate benzer. En bitmez zannedilen dakikada biter. İkinci farkı seyahat bitince teessüs hissetmek hayat bitince rahat etmektir.

HÂLİDE EDÎP HANIMEFENDİ

Bursa reji nâzırı Edîp Beyefendi'nin kerimeleridir. Rûmi 1299 târîhinde İstanbul'da doğmuştur. Pederleri tahsîl ve terbiyesine son derece itinâ eylemiş, Hâlide Edip Hanım, İngiliz mürebbiyelerinin dest-i terbiyesinde çocukluğundan itibâren millî bir tahsîl almıştır. Üsküdar'da Amerikan Kolejini devr-i Hâmidin tazyîkâtına rağmen ikmâle ve şehâdetnâme ahzına muvaffak olmuş, ayrıca muallimlerden riyâziyât, felsefe ve ictimâiyât takîb etmiştir.

*

* *

Hâlide Hanım nâmı eski devirde matbuât âlemi için hemen hemen meçhûl idi. "Mâder" nâmıyla neşrettiği ufak bir kitap kendisinin istikbâlde edebiyât-ı Osmânîye'de işgâl edeceği mevki'-i mümtâz hakkında bir fikir veremez.

Meşrûtiyet'in ilânıyla Tanîn gazetesi intişâra başladığı zaman Hâlide Edîp nâmı Osmanlı kâri'lerinin ciddi sûrette nazar-ı dikkatini celbetti. Hürriyet ve teceddüd aşkıyla çarpan kalpler arsında Hâlide Edîp Hanım imân ve cesâreti ile temeyyüz ediyordu.

Osmanlı edebiyâtı nâmına şayân-ı teşekkürdür ki; siyâsiyât kendisini uzun müddet zabt ve teshîre muvaffak olamadı. O dünyaya bir sanatkâr olarak gelmişti. Şuûn ve hâdisâtın onun rûhundan kopardığı ihtirâzlar birer eser-i nefîs-i sanat oluyordu. Bir taraftan hayâtını yaşarken diğer taraftan hayât yaratıyordu. "Son Eseri"nde sanatkâr Feridun Hikmet ağzından dediği gibi bir kuş için ötmek nasıl bir ihtiyâç ise bahar gelince bir ağaç için tomurcuklanmak ve çiçek açmak nasıl bir emr-i tabiî ise kendisi içinde hayât rüzgârlarının rebâb rûhundan kopardığı samîmî nağmeleri terennüm etmek o kadar zarûri ve tabiî idi.

Edvâr-ı ibtidâîden beri sönmemiş berkânlar gibi hayât ve ihtiyâc-ı hayât ile dolu olan rûh ve kalbinden yeni, taze bir neşîde-i hayât kaynatmak için ufak bir sadme-i hissiyât kifâyet ediyor. Ateş gibi kaynar bir mizâc, en ufak tesîrâtı derin ve medîd askerlerle kaydeder bir his, bütün kâinâtı kucaklayacak kadar rakîk ve şefîk bir kalp hayât-ı yevmiyenin bin türlü tahavvülât ve teheyyücâtı ile çarpışınca meydana yaşayan, sahîh ve insanî eserler çıkarıyor. Hâlide Edîp Hanımefendi'nin yazılarında sarf ve nahv itiyadlarıyla bir istihza teşkîl eden cesaretlere tesadüf edilebilir. Bizzat hayâttır; canlı canlı kesilip dehâ-yı sanatıyla gözümüz önünde tespît edilmiş rûh ve hayât parçalarıdır.

Harap Mabedler, Râikin Annesi, Suya Talip Hayât ile titreyen bu sanatkâr-ı hassâsın kendi kendini aradığı tecârib-i kâlemiyyeye benzetilebilir. Fakat o, asıl dehâ-yı sanatının ifâde-i katiyesini "Handân"da bulmuştur. Bilâ-tereddüd denilebilir ki "Handân" yalnız Osmanlı edebiyâtının bir eser-i nefîsi değildir. Bunun edebiyât-ı cihân içinde de bir mevki'i olacaktır. Fransızca tercümesinde görülen muvaffakiyetsizliklerle beraber "Handân" garp kâri'lerinin de nazar-ı dikkatini celbetmiştir. Almanca ve İngilizce'ye tercümesine teşebbüs olunmuştur.

"Handân"da bir felsefe-i ictimâîye arayanlar hata ederler. O, münhasıran bir hikâye-i kalb ve aşktır. Medeniyetin ilk dakikalarından beri binlerce sanatkârın terennüm ettiği bu destan-ı ezelîyi bu kadar bâkir elhân ve ânât ile tekrar yaratabilmek için ne büyük bir kâbiliyet isterdi.

"Yeni Turan" ile sanatı fikr ve nazariyeye fedâ eder gibi görünen Hâlide Edîp Hanımefendi "Son Eseri" ile bizi yine mabed-i sanatın harîm kudsiyetine götürmüş, sırf bedi' heyecanlarla rûhumuzu titretmiştir. "Son Eseri"nin gösterdiği muvaffakiyet bu kıymetdâr-ı edîbenin "Handân" ile son sözünü söylememiş olduğu hakkında bize emniyet veriyor. Şüphe yok ki; onun ateşin rûhundan, mufarrat hassâsiyetinden hayât ile dolu mevcûdiyetinden feryâdlar fışkırmakta, hayâtlar kaynaşmakta devam edecek ve Osmanlı edebiyâtı nefîs eserleriyle zenginleşmekten bahtiyar olacaktır.

MUHYİDDİN BEY

Muhyiddin Bey'in bugüne kadar hikâye-i hayâtını nakleden tercüme-i hâl, bir şekl-i hendesi ile irâe edilmek lâzım gelse zannederim ki pürüzsüz bir hatt-ı müstakîm çizmek hiç yanlış olmaz. Binâen-aleyh üç dört sene masasının karşısında uzun saatler geçirdiğim bu azîz dost ve yazıcının menâzir-i hayâtı gözlerime büyük fırtınaların çok uğramadığı piç-â-piç i'vicâclardan ârî geniş bir sahil gibi gözükmüştür.

Yozgatlı marûf bir âilenin necîp bir oğlu olan Muhyiddin Bey, İstanbul'da doğmuş. Tahsîl-i idâdîsini burada yaptıktan sonra darü'l-fünûn edebiyât şubesine devama başlamış. Muhyiddin Bey, o sâf maneviyesini itibâriyle birçok parlak elvânın ihtilâtından imtizâcından husûle gelmekle beraber Frenkler'in "Discret" kelimesiyle tarîf ettikleri her nazarı üstüne cezbetmekten muhteriz -fakat en kibar ve lekesiz zevk sahiplerinin intihâp ettiği- ağır, koyu hatta biraz donuk, renklere benzer.

Elvânın cilve-i ihtilâtını, şive-i imtizâcını tetkîk etmiş bir renk-i âşina. Bilir ki bu gayet-i basit bir görünen -bazen hiç bile görünmeyen –ânât bilakis gayet mürekkeptir.

Muhyiddin Bey'in hasâil ve itiyâdât-ı fikriyesine, secâyâsının tecelliyât-ı muhtelifisine dikkat edenler görecekler ki bu adamın tabiat ve bâtiniyesi -birdenbire insanın zannedeceği gibi -sade değildir. Ve ona vâzıh bir vahdet veren şey mütenevvi melekâtının hüsn-i tevâzününden ibâret.

Muhyiddin Bey de bir sanatkâr-ı dâhi olmakla gayr-ı kafî, fakat bir sahîfe-i edebiyyeyi pek temiz surette telvîn edecek kadar muhayyile, pek ince, pek derin değil, fakat herhalde mümtaz ve nazik bir hassâsiyet sonra bu evsâf ile hem-vezin ve hem-iyâr bir kuvve-i mümeyyize ve nihâyet bütün hasais zekâiyesini herhangi bir gayeye doğru - şimendifer sür'atiyle olmayarak- lakin muntazam bir sûrette sevk ve idâre edecek canlı bir meram ve irâde var.

Muhyiddin Bey, bir gazetecidir. Dünyada fikrimin, rûhumun en az anladığı en güç ve en gayr-ı kâbil tahammül bulduğu meşgale! Fakat gazeteciliğin bir edîp kâlemi için imtizâc olunmaz bir iklim olduğunu, üslûp için mutlaka bir mezar teşkîl edeceğini pek iyi anladığını cihetle şahsiyet-i edebiyesini ayrı bir köşe-i rûhunda saklamış, gazeteci masası üzerinde çalışmak için sırf başka bir kâlem açmıştır. Bütün biz gençler gibi onun da şiirleri, hikâyeleri, tecârib-i edebiyesi var. Yalnız onun fazîleti şu ki biz mekteplerde yazdığımız vazîfeleri matbû

ve kitap şeklinde görmek isterken o en temiz sahîfelerini dahi ortaya atmakta muhteriz davranıyor. Muhyiddin Bey'in dünyada en fazla bir gazapla hiddetle karşıladığı, en bî-rahmane sûrette ezmek istediği şey her nev ve şekilde (tasallüf) ve bilhassa tasallüfât-ı edebiyyedir.

Eğer bu sahîhü'l-bünye arkadaşımın asabında bir gün -şeytan kulağına kurşun- şayed bir adem-i intizâm asârı görülürse hiçbir doktor bunun neşriyât-ı âhire-i edebiyye sebebiyle vücûda geldiğine şüphe etmesin.

Onun daima taharrî-i tevâzün eden dimağı fazla nümâyişlerden, bağırtılı ve boş tezâhürâttan pek ziyâde titizleniyor. Ve bu münâsebetle onda bir muallim rûhu, teceddüdün hakk-ı hürriyeti ile mâzînin anane-i hükümrânîsi bir İngiliz hâkimi kadar itina ile ta'yîn etmek isteyen ciddi bir muallim görüyorsunuz ki en çok gıpta ve arzuya şayeste olan meziyet ve mümtâziyet-i zihniyede bundan başka bir şey değildir.

Fâzıl Ahmed

İLMÎ HAYÂT

Beş senedir bizi musibetten musibete sevkeden şuûn ve hâdisâttan alacağımız yegâne dersin her şeyi bırakarak ilmî bir hayâta sarılmak lüzûmunu idrâktan ibâret olacağına kâilim. Osmanlı saltanatının en felâketli ve en vahim günleri ile dolan beş sene memlekette aynı gulâne bir sa'ye de şâhid olmuştu: Bütün düşünenler ve hayâtlarını derin bir aşk ile vatanlarına sarmış olanlar en boğucu ve en mühlik zamanlarda bile itidâl ve metânetten ayrılmayarak, netîcenin düşünceleriyle birleşeceğinden emîn olarak çalıştılar; fakat cereyân-ı şuûn yine kuvâ-yı tabiiyyenin ta'yîn ettiği mecrâdan ayrılmadı. Bugün tamamen anlamak lâzım gelir ki ilm, her şeyi devirecek ve yıkacak derecelerde kuvvetlidir.

En büyük azimler, en lekesiz hüsn niyetler hayâtı idâre eden kânûnlar karşısında fenâya mahkûmdur.Hedefi ilm ve esâs değil, arâz ve eşkâl olan bir sa'y, mühlik değilse bile müsmir olamaz. Mesâil-i hayâtiyede en iyi ve en temiz gören göz ilimdir. Hayâtımıza âit herhangi bir meseleyi kendi gözümüzle değil, ilmin o hiç yanılmayan ve daima doğru gören gözüyle tedkîk ettiğimiz içindir ki bu beş senelik gayret bugünkü neticeyi doğurdu. Binâen-aleyh kanaatimi tekrar edeceğim: Bugünkü felâketlerden alacağımız yegâne ders icrâat ve harekâtımızda yegâne nâzım ve hâkimin amelim olduğuna inanmak olacaktır.

Muhyiddin

AHMED RÂSİM BEY

Şu son yirmi, yirmi beş senelik matbûât ve edebiyât hayâtını tedkîk ve takîb eyleyenlerin Ahmed Râsim Bey ismini büyük bir hiss-i hürmet ve takdîr ile karşılayacaklarına şüphemiz yoktur. Ahmed Râsim Bey, o mümtâz şahsiyetlerdendir ki bunca hay ve hu ve bunca dedikodu arasında kendi husûsiyet-i edebiye ve sanatkâranesini muhâliflerine olsun, muvâfıklarına olsun tasdîk ve takdîr ettirmek mazhariyetine nâil olmuş ve on, on beş seneden beri tevâli ve teâkip eden hâdiseler onun hüviyyet-i tahrîrânesine karşı mevcûd hiss-i takdîri bir dakika bile tenkîs edememiştir. Mesâlik-i edebiyenin bunca tahâlüflere uğradığı ve herkesin mutlaka bir mektep mervî-i edebe iddiâ-yı intisâp mecbûriyetinde bulunduğu böyle bir zamanda Osmanlılar, Ahmed Râsim Bey gibi kendi kendine bir mektep ve şahsiyet te'sîs etmiş muharrir ve edîplere naîl oldukları için iftihâr etmelidirler.

Ahmed Râsim Bey, (83) târîhinde Sarıgüzel'de tevellüd eylemiş olmasına nazaran el yevm kırk yedi yaşında bulunuyor demektir. Müşârünileyh pederi Bahaddin Efendi merhûmun gaybûbetini müteâkip validesiyle yalnız kalmış ve (92) târîhinde o zamanlar cidden en mükemmel bir müessese-i irfânımız olan Darü'ş-şafakaya girerek (300)'de diploma almıştır. Taben hassâs fevkalâde zeki ve sanatperest olan Ahmed Râsim Bey, daha Darü'ş-şafakanın son senelerinde bile edebiyât ve matbûât âlemi için pek büyük bir tahassür hissediyor, ve mektepten hurûcunu müteâkip kendisini –her türlü teşvîkât ve temâyülâta rağmen- büsbütün hayât-ı tahrîre terk ve tevdi' eyliyordu. Muharrirlerimiz arasında mesleğine sadakat itibariyle Râsim Bey kadar sebat ve metânet gösterenlerimiz yok denecek kadar enderdir. İşte istikbâlin bu büyük ve şâyan-ı hürmet yazıcısı o (300) târîhinden beri yirmi sekiz, yirmi dokuz senedir mensûp olduğu mesleğe asla ihânet etmemiş ve her türlü müşkilât ve mavania rağmen kendi ta'bîr -i marufu üzere (Bâb-ı Âlî Caddesi'nden) ayrılmamıştır.

Ahmed Râsim Bey, gazetecilik hayâtında memleketimizde intişâr eden hemen her cerîdenin kıymetdâr bir muavin-i tahrîri olmuş ve Cerîde-i Havadis'ten başlayarak Tercümân-ı Hakîkat, İkdâm, Sabâh, Tarîk, Saâdet, Malûmât (haftalık, yevmi servet, elh.) Tasfîr-i Efkâr, Hak ve sâir matbuât-ı ru-zümre bu muktedir ve nüfûzlu muharririn muâvenet-i fikriyye ve kâlemiyesinden istifâde eylemiştir. Bununla beraber Ahmed Râsim Bey, yalnız bazı gazetelerde değil, risâil-i mevkûtede de kendi kudret ve ihâta-ı vâsiasının âciz kâr delîllerini gösteriyor ve Malûmat-ı Mektep, Servet-i Fünûn, resimli gazete gibi haftalık mecmûalarda kendi zevk-i menşâ-yı edebî ve bediisiyle Osmanlı hayât-ı fikriyesini tenşît ve müstefîd eyliyordu.

Okumak ve yazmak; öğrenmek ve öğretmek! İşte Ahmed Râsim Bey'in bütün hayâtında kendisine gayr-ı kâbil-i infikâk birer rehnümâ edindiği hasletler... Fi'l-hakîka bu yirmi beş, otuz senelik hayât-ı medide-i tahrîrin sâfahât-ı muhtelifesini tedkîk eyleyecek olanlar muhterem üstâdın bu nafiz husûsiyetleri karşısında serfürû virde-i tekrîm kalmaktan men-i nefs eylemeyeceklerdir.

Söylediğimiz gibi his itibâriyle ve ihtisâsâtına cidden en müesser ve en samîmî bir şekl-i teblîğ ile muhatap ve kâri'lerinin rûhuna iblâğ nokta-i nazarından bî-misâl bir muvaffakiyet gösteren ve dört cildden mürekkep o menşe' (ömr-i edebisi), her biri ayrı ayrı birer eser-i nefîs şiir ve sanat olan ve cidden nevhâtî bulunan (Kitâbe-i Gamları) küçük hikâyeleri ile âlem-i edebiyâtımıza pek bedi inciler hediye eyleyen Ahmed Râsim Bey yalnız büyük bir edîp ve şâir olmakla da kalmamış, muharrirlik kelimesinin ihtivâ eylediği meâni-i vesîanın her şubesinde başkalarına nasip olmayacak kudretler göstermiştir. Yekûnları yirmi beşden fazlaya bâliğ olan mekâtib-i ibtidâîyeye âit, sarf, imlâ, târîh, hesâp, târîh-i İslâm eserleri ve sonra bade'l-Meşrûtiyyet yazmaya başlayıp dört cildini ikmâl ettiği târîh-i Osmânî kendisinin kıymet ve iktidâr-ı üstâdânesine pek büyük ve celî bir şâhiddi. Bunlardan başka bilhassa cerâsid-i muhtelifede neşredip sonra cem ve tedvîn ettiği mizâha âit âsârı ve mekâtîb: Şehir Mektupları, Muzhekât-ı Dehr ve sâire bu büyük sanatkârın her şube-i tahrîrden mâadâ vâdî-i mizâhtan nâdirü'l-emsâl bir kudrete nâil bulunduğunu meydana koyuyordu. Asla mübâlağaya düşmemekten emîn olarak diyebiliriz ki, şimdiye kadar hemen hemen hiçbir muharririmiz kitapları, makâleleri ve mizahî yazılarıyla beyne'l-kâri'în Ahmed Râsim Bey kadar umûmi ve hürmetkâr bir teveccühe ve rağbete nâil olamamış ve bu eserler hala bugüne gelinceye kadar –birçok eski muharrirlerimizin üfûl ve itibârına rağmen- memleketin semâ-yı edebiyât ve sanatında solmayan bir güneş gibi parlamıştır. Ömrünün edebiyâta muharrirliğe hasreden Ahmed Râsim Bey'in eserleri içinde pek mütenevvi' ve pek kıymetli tercümeler, menâkıb-ı İslâm, külliyat-ı sa'y ve tahrîr, târîh ve muharrir ve sâire gibi eserleri de dâhil olan mecmûa-i müdevvinâtının yekûnu bugün hepsi birbirinden daha ayrı ve daha parlak muvaffakiyetlere mazhar olmak üzere yüzü tecâvüz etmektedir ki böyle az zaman zarfında ve bilhassa bu derece umûmi ve şâmil bir muvaffakiyet ve muzaffariyet kazanmak şartıyla bu derece mükemmel eserler yazmak herkese nasip olmuş muvaffakiyetlerden değildir.

Velhâsıl bilâ tereddüd diyebiliriz ki biz de; temâs eylediği her mevzûu bu kadar vukûf ve ihâta ile, bu derece mükemmeliyet ve kusursuzlukla tahkiye ve tehmîd edebilen ve yazılarını bu kadar tatlı, mûnis ve câzip bir üslûpla kâri'lerine seve seve okutan her yazısında

daha ekmel bir yenilik gösteren bir muharrir; adât teâmülümüzü Râsim Bey gibi ince, hâkim, musahhir ve müstehzî bir lisân ile tenkîd ve tasvîr eden bir sanatkâr henüz yetişmemiştir.

Sâfahât-ı sa'y ve hayât-ı âlem-i tahrîre giren herkes için bir numûne-i imtisâl olmakla şayân olan ve gazeteciler arasında pek layık bir sûrette (Ağabey) sanat-ı fâhirânesini kazanmış bulunan Ahmed Râsim Bey bugün bir nısf-ı ömrüne bedel olarak vücûda getirdiği tilmîzleri ve o tilmîzlerinin hürmet ve tekrîmleriyle bihakkın iftihâr edebilir. Çünkü söylediğimiz gibi âlem-i tahrîrde bu kadar umûmi ve bî-garaz bir hürmet ve muhabbete nâil olmak da öyle pek kolay bir şey değildir. Râsim Bey'in pek âlem şumûl olan kudret-i edebiyye ve tahrîrânesine nisbetle basit bir hikâye-i halden ibâret olan bu satırlar hiç şüphesiz muharrir-i müşarünileyhin bir fezleke-i sanatı bile addolunâmaz. Sahîfeler ve cildlerle tedkîkata arz-ı iftikâr eden o sâfahât-ı hayâtın bir zebdesini olsun bu satırlara aksettirebilmiş olmak yine büyük bir muvaffakiyet addedilmelidir. Hülasa olarak "Ahmed Râsim Bey, memleketimizde maalesef âdetleri pek mahdûd ve ender olan başlı başına bir mekteb-i tahrîr ve üslûp sahibi ve bilhassa tamamen nevi şahsına münhasır bir ferdiyet-i edebiyyedir ve ne kadar yazıktır ki bugün o sahada kendisiyle rekabete değil; belki tilmîzlik etmeğe kabiliyetli henüz hiçbir kimse mevcûd değildir. Ve yine o sebepledir ki Râsim Bey'in târîh-i edebiyât ve tahrîrimizde işgâl eylediği mevki' tahmînlerden pek yüksektir."

Yalnız bir şey var: Pek yüksek ve hassâs bir edîp ve şâir; her mevzûı muvaffakiyetle teşrîh ve tedkîk eden bir muharrir; tetebbuâtının vüsati ve tarz-ı tahkiye ve muhâkemesinin mükemmeliyet ve isâbetiyle müştehir bir müverrrih olan Ahmed Râsim Bey hiçbir zaman ciddi bir memûr olamamış ve yüksek ve necîp alnını bilhassa Abdülhâmid devrinin kuyûduna râm edememiştir. Maârif nazâreti encümen-i teftîş ve muâyenesine her biri üç veya dört ay imtidâd etmek üzere iki defa aza ta'yîn edildiği halde her defasında kemâl-i istigna ile çekilmiş ve hayâtını memleket ve vatanının teâlî-i fikriyesine hasr ve tahsîs eyleyen bir şahsiyetin böyle lâ-ale't-ta'yîn kayd ve şartlar altında bağlı duramayacağını meydana koymuştur.

SOKAKLARDA GECELER

Bî-haber, avâre Frenk!... Dünyayı fır dolayı gezmek emeliyle sıcak yatağını bırakıp vesâit-i serî'adan hangisine tesâdüf ederse biniyor...!

Yol üzerinde değil miyiz ya!... Bize de uğruyor. İlk veya ertesi gece ikâmet ettiği –farz edelim- (Perapalas) veya diğer bir ötelik penceresinden (Kasım Paşa), (Tophâne), (Cihângir) üzerlerine bakıyor.

Ne görüyor?.. Dalgalı, dalgalı, siyah renk sükûn, haşyet-engîz binlere hayula birbiri sırtına binmiş, bunların şurasından, burasından yapışık ateş böcekleri iltimââtını andıran dağınık bir takım şuâât-ı hafife rizân ve girizân. Göz kırpıyor. Bakarken bakarken o da kırpıyor... Bunda bir şey yok: Bir ittibâ hissi. Hatta biz de kırparız. Fakat yalnız şu fark var ki biz beşincisinde uyuruz. O uyumuyor, çünkü anlıyor! Bütün o semtler, hatta Beyoğlu'ndan mâadâ ne kadar mahallât belde var ise cümlesi gark-ı hâb!

Kendi kendisine söyleniyor. Biz, olsak sayıklarız...

-Şark!.. Uyku, sükûn, zevkten artma atâlet muhîti!... Tıpkı (azâde) müellifinin veya bir başkasının dediği gibi!... "İstanbul geceleri kalın bir sis içinde yatar, sabâhları üzerinden yorganını attığı halde terk-i came-hâb eylememiş bir cism-i müteneffis gibi durur..."

Bunu bir kere tahattür etti. Artık pencereyi kapar... Bir iki mırlanır.. Tahassüsâtını yarın deftere yazmak üzere karyolasına uzanır.

Acaba şimdi uyur mu?.. Hiç şüphe yok ki uyur! Hatta ömründe bu kadar müessir münevvime marûz kaldığını rüyada tesâdüf ettiği hemşehrilerine bile hikâye eder...

*

* *

Yazık! Bunlar da sağır!... İnce, münferid, nâgeh zuhûr, acı, bed, girye sesleri, sür'ati nisbetinde boğuk, sâmia hırâş gürültüleri duyamıyorlar!... Duyamazlar da! Çünkü onlar birbirlerinin dediklerini duymaya alışmışlardır!... Ondan evvel gelen duymamış ki o da duysun! Bilmez ki sokaklarımızda bizim gibidirler, kendini dinleyen hastalar ne duyarlarsa sokakları dinleyenlerimiz de hemen onu duyarlar!

Meselâ: Karnında ufak bir gürültü hudûsundan endişe-nâk olarak bilhassa koleralı zamanında onu dinleye dinleye (gurultu) kuvvetine isâd eden ve sâhib-i vehmin, geceleyin arka caddeden geçen bir arabanın yeknesak gıldır gıldırını büyülterek:

-Gök gürlüyor!

diye kulaklarının tıkadığı vâki'dir.

Onu şedîd bir çınlamayı iki parmağıyla tıkayıp durdurmaya çalışarak başının dönmesini düşüp yuvarlanacağına beraat-ı istihlâl addeden bir yaşama budalasının şimendifer güzergâhında oturuyorsa, parmaklarını çeker çekmez o anda bütün kuvvetiyle koşup var istemiyle bağıra bağıra geçen trenin altında kaldığına kendisince hüküm verdiği öteden beri mesmudur!

Boğazına gelen gıcığı:

-Zorlarsam damar mamar patlar...

diye:

-Öhö!... Öhö!... ile geçiştirmek isterken birden bire bastırınca:

-Helecân ile -kendisini kaybedercesine öksüren kimse- keza sokak dinleyen takımdan ise bu akabeden kurtulur kurtulmaz.

-A... Bu...Zay!

Nara-i mahûdesini:

-Birini boğuyorlar!

Zannına derhal tahvîl edebilir!

*

* *

Derbeder Frenk caddelerde, bulvarlarda büyüdüğü için bizdeki "sokak" ile seknesinin ahvâl-i rûhiyesi arasında mine'l-kadîm mevcûd münâsebet ve râbıta-i kaviyyeyi bir türlü keşfedemez.

Halbuki bizden biz işkilli malûl-ı sihr geceleyin geçenleri bile ayaklarının sesinden tanır.

Meselâ: Yapça yapça bir yürüyüş ona iki türlü şahsiyet hissi verir: Ya beyci sopasını koltuklamış bir şey sezinliyor, ya kendisini sezdirmek istemeyen biri geçiyor.

Pat pat gidiş, seri ise helecânlı bir yüreğin gayr-ı ihtiyari sokağa çıktığı veyahut vaktin gecikmesinden mütevellid telâşa uğramış bir yolcunun:

-Dadım, daha yatmamıştır, kapıyı açtırırım!

mütâlaasında bulunduğu ona haber verir.

Topuk çalarak gitmede müvâzenesizlik.. Tereddüd...Olgunluk...Kuruntu...Yarına ne yapacağım? gibi manâlar vardır.

Aheste reviş tek manâlıdır, ama korkunçtur:...Paralı ise karşıma çıksın, yoksa uğraşamam demek ister.

Zik zak, kendi kendisini anlatır.

Koşmadan: Hekime, ebeye, eczâcıya haber... Pek nefes nefese ise: Ekseriya herhangi bir muakkibden halâs emeli, bazen akşamdan beri ısıttığı yerden çârnaçâr didinirken neticeleri çıkarılır.

Tiki tak, tak: Yandaki komşular, karşıdaki komşudan geliyorlar. (Ayaklar takunyalı.)

Kapı... Hayli uruşlarında da hayli manâ mündericdir:

Tak!: Efendi geldi (ağır)

Tak tak!: Küçük Bey (az ağır)

Tık tak!: Damat (pek ağır)

Tak tak tak!: Hizmetçi deli kız (acele)

Tak, tak tak-tık: Büyük hanım, gelin, bacı düğün gecesinden avdet ediyorlar. Vakit olur ki insan sokaklarda akseden asvât-ı leyliyenin cümlesinden kuşkulanır:

Kalın (dev) perdesi üzerinden bir nefeslik ötüş: Bizim tarafta Anadolu şimendiferinin çifte yol amele lokomotifi işliyor. Hiçbir münâsebeti olmayan tîz bir düdük: Polis, bekçiyi çağırıyor.

İshak kuşu bağırtısı: Allah hayırlar vere! Nev-peydâ ulumalar, avaveler: Yangın mı acaba?

Şiddetli bir terânen!:

Yaptıramadan gitsek, bahçe kapısı uruyor.

-Ne beyaz!... Ne çiçek!.. : Küçük oğlan duymasın!

-Sıcak simit!: Misk gibi de kokar.

-Sen rolans etmesini bilmiyorsun. (Bir savt-ı mütesâid): (Poker) dönüşü.

-Bey baba! Bey baba! Hele o köpek hırsızı nasıl ısırdı, nasıl ısırdı!:

(Sinema)dan avdet.

Yine vakit olur ki insan sekenâttan bile şüphelenir:

-Muhâsebecilerin evinin önündeki fener yakılmamış!..

-Hava pek durgun! Ardı fırtına olmasa!

-Sokakta cinler top oynuyor!

-Gece yarısı oldu, hâlâ bizim bekçi geçecek!..

-Hasbinallah! Sofadaki saat de durmuş!

-Ne parlak mehtap! Artık sonuna kadar böyle gider!

-Ne o?... Sallanıyor galiba!..

-Herkes mışıl mışıl uykuda! Ben hâlâ göz yumacağım!

-Bizim sokağa da bir şey oldu!...

-Bugün çamaşır yıkadılar da... Nasıl ölü gibi yatıyorlar!..

-Saat on iki dedi mi sokakta hayât kalmıyor!

İşte şaşkın Frenk, bunları, uyku kaçıran bu gizli velveleleri duymaz da bizi uykuda sanır... Bilmez ki bizim sokakların doğrudan doğruya hayât ve maîşetimizle büyük bir müşâreket-i hissiye ve ihsâsiyesi vardır.

(Tan), (E. Kodopari), (Maten)... muhâbirlerini bizim mahallelerde büyütmelidirler ki bir hâdisenin aslı ilk ağızdan çıkıp tafsîlâtı son ağızdan alınıncaya kadar uğradığı takallübâta dikkat ederek sanatta mahâretin ne olduğunu Avrupa'ya göstersinler!

Muhibb-i muhteremimiz (Piyer Loti) bile bu ser-i her dem şikeftenin farkına varamamıştır. Fakat mahallede birin, ikinin, üçün, beşin uyanıklığından ne çıkar?

Ahmed Râsim

ÜSKAN EFENDİ

Üskan Efendi 1868 senesinde Erzurum vilâyetine tâbi‘ Erzincan kasabasında tevellüd etmiştir. Mekâtib-i mahalliyede ikmâl-i tahsîl eyledikten sonra Dîvân-ı Umûmiyye-i Osmânîye idâresine intisâp ederek idâre-i mezkûrece müfettişliğe terfi olunmuş ve Irak'ta, Anadolu'da, Rumeli'nde ve müteaddid vilâyetlerle bu vazîfeyi îfâ etmiştir. Dîvân-ı Umûmiye İdâresinden hükümetçe mâliye müfettişliğine alınmış ve Rumeli vilâyeti mâliye komisyonu refâkatinde bulunmuştur. İlân-ı Meşrûtiyet'ten sonra Mâliye Nezâreti ser-müfettişliğine terfi olunarak îfâ-yı vazîfe etmekte iken posta ve telgraf ve telefon nâzırı olarak merhûm Mahmud Şevket Paşa kabinesine girmiş ve Prens Said Halim Paşa kabinesinde aynı mevki‘i muhâfaza etmiştir.

Üskan Efendi, posta ve telgraf nezâretinin mukadderâtını eline aldığı zamandan beri geçen şu bir sene zarfında posta ve telgraf umûrunda görülen âsâr-ı intizâm ve terakkî hârikulâdedir. Eskiden mektupların ne azîm tehîrât ile tevzî‘ edildiği, telgrafnâmelerin ale'l-ekser posta müddetinden sonra mahallerine vâsıl olduğu herkesçe malûmdur. Bugün mektupların saati saatine îsâli, telgrafnâmelerin sür‘atle yetiştirilmesi, İstanbul dâhilinde postaların nakliyatı için otomobillerin amed ü şedi, gece servisleri, Bağdat, Basra, Diyarbakır gibi Asya-yı Osmanî'nin en hücrâ mahalleri ve İzmir, Halep, Şam, Beyrut gibi en meşhûr beldeleriyle pay-ı taht arasında yevmî postalar te'sîsi ve müddet-i seferlerinin taksîri, posta bonoları ve telgraf havalesinin ihdâsı, posta ve telgraf rehberlerinin neşri, emsâlsiz bir zerâfet ve nefâsette posta pullarının ihrâcı, telgraf tellerinin muntazaman teâtî-i muhâberâta sâlih bir hale ifrâğı, dâhilî telgraf ücretlerinin tenezzülü, posta paketlerinin ikâmetgâhlara îsâli ve bunun gibi daha birçok ıslâhât ve teceddüdât hep Üskan Efendi'nin eser-i dirâyet ve himmetidir.

Eğer Üskan Efendi'yi bir sıfatla temeyyüz ettirmek istersek deriz ki posta ve telgraf ve telefon nâzırı (Temistokles) meşhûr Yunan ceneralini hâtırlatır ki hakîkate karşı aşk-ı şedîdi ve memlekete hizmet iştiyâkı ile:

-“Vur fakat dinle,” diye bağırmıştı.

Yani Üskan Efendi harekâtında münhasıran vicdân-ı nezîhine ve aşk-ı vatanla çarpan kalbine inkiyâd eder.

POSTA VE TELGRAF HİDEMÂTINDA İNKİŞÂF

Posta ve telgraf ve telefon ihtiyacât-ı medeniyyenin en başlıcalarından olan emr-i muhâbereyi te'mîne hâdim vesâitten bulunmakla muâmelât-ı maddîye ve inkişâfât-ı fikriyeye fevkâlade yardım eder. Bu hakîkate binâen memâlik-i müteneddinenin her tarafında külli masraflar ihtiyâr edilerek posta ve telgraf ve telefon hidemâtının tevsî' ve tanzîmine pek ziyâde ehemmiyet verilmiş ve ücretin gittikçe tehvîni ile her sınıf ashâb-ı musâlahaya teshîlât-ı irâesi esbâbı düşünülmüştür.

Bizde telefon ile elektrik devr-i istidâdda memnû' olup posta ve telgrafla iktifâ olunmuş mea't-teessüf bu hizmetin de ihtiyâcât-ı vaktile mütenâsiben tekemmül etmesine asla dikkat olunmayarak işler herkesi usandırıcı müzebzib bir halde bırakılmıştır.

İlân-ı Meşrûtiyet'ten sonra yeni hükümetin ilk icrâatinden biri telefon ve elektrikten istifâde ile beraber posta ve telgraf umûrunun tanzîm ve ıslâhı olmuş ve fedâkârlık ihtiyâriyle hâricten mütehassıs celbine de tevessül edilmiş ve üç yüz yirmi yedi senesinde posta ve telgraf müdürriyet-i umûmiyesinin müstakil bir nezârete tahvîliyle işe bir kat daha ehemmiyet verilmiştir.

Üç yüz yirmi sekiz senesi evâhirinde merhûm Mahmud Şevket Paşa kabinesinde bu nazâreti kabûl ve deruhde ettiğimde hükümet-i hâzıranın ilân-ı Meşrûtiyet'ten beri tasmîm ettiği posta ve telgraf ıslâhâtını kuvveden fiile çıkarmaya azm-ı kat'î ile tevessül edilmiş ve bir seneden beri görülen terakkiyât-ı tedâbir-i müttehizenin isâbetini tasdîk eylemiştir. Bu tedâbirde mabe't-tatbîk ittihâz edilen esâsât her muntazam idârenin takîb ettiği meslek mukteziyâtındandır ki bunlar da başlıca heyet-i memûrînden vazîfesini sû-i istimâl ve adem-i iktidârla işleri berbâd edenlerin artık kullanılmamak üzere idâreden ihrâcı müstaîd ve afîf ve fa'âl memûrların te'mîn-i terakkî ve terfîhi ve posta ve telgraf şebekelerinin gittikçe tevsî' ve ıslâhıyla mekâtîb ve telgrafların sür'at ve emniyet-i tâm ve intizâm dâiresinde nakl ve îsâli ve telgraf ve posta ucûrâtının memâlik-i Osmânîye'nin her tarafında tevhîden ta'dîli ve posta umûrunda bono ve telgraf havalesi ve sâire gibi evvelce tatbîk edilmeyen ve fakat ale'l-husûs uzak vilâyet ahâlisi için pek lüzûmlu bulunan hizmetin te'sîsi ve yeniden alınacak memurların bî-taraf bir imtihân neticesinde ve ancak iktidâr ve malûmatları sayesinde kabûlüyle bu babda idârenin pek acı neticelerini gördüğü rastgele usûlünün katiyyen lagvidir.

İdâredeki kavânîn ve nizâmâttan muhtaç-ı tadîl olanların tedricen ıslâhı ve henüz bir nizâma istinâd etmeyen usûllerin bir sûret-i sâlimede nizâmâ rabtı ve başlıca memûrînin

intihâb ve terakkîsi ve hukûk ve vezâifi ve ta'yîn mecâzatı hakkında bir nizamnâme tanzîmi nazar-ı dikkatte tutulmuş ve fakat asıl mesele nizâmât ve usûl ve evâmirin tanzîminden ziyâde tamamî-i tatbîki keyfiyeti olmakla büyük, küçük memûrların vazîfelerinin icrâ edip etmediklerini sıkı bir mürâkebe tahtında bulundurularak ve her birinin hizmet ve muâmelâtı takîb edilerek mühim semereler istihsâl kılınmıştır. Posta ve telgraf ve telefon işlerinde her türlü tecedüdât ve ıslâhâtın son noktaya îsâli hükümetçe mukarrerdir. Ve icrâât tevâlî ve temâdî edecektir.

Üskan

SÜLEYMÂN NAZÎF BEY

İşte bir zekâ, ki tamamen kendisinin üstâdı, kendi kendisinin şâkirdidir. Muntazam hiçbir mektep görmemiş fakat "Mektep" sahibi olmak kuvvetini göstermiştir. Manzûm yazar, mensûr yazar. Manzûmelerinin hemen hiçbiri yoktur ki şebâb kelimesi bir kere olsun kullanılmış bulunmasın. Bundan istidlâl ederim ki ona ilhâm ilâhı olan ancak şebâbtır, ebedî gençliktir. Ebediyetin saçları ağarsa yine Süleymân Nazîf'in aşk-ı şebâbı bir nâ-tüvâne kalacaktır.

Şâiriyet ona değil, o şâiriyete hâkimdir. Bu fikrimi "O artisttir" demekle ifâde edebilirim. Böyle nazm yazanlar çoktur.

Nesrine gelelim; onun gibi nesir yazanlar hiç çok değildir. Onun nesri yüksek dağların başından lâ-yenkatı' dökülen büyük bir su meselâ "Eğin" nehrinin muazzam "Kadı Gölü"nün iki bin metreye yakın irtifâdan kulak sağır edici gürültülerle aşağı düşen beş metre katarında su ve köpük sütunu gibidir.

Bu muazzam velvele ve mûsikî-i elfâzın bir mahzûru vardır: İnsan bu pür tantana elfâzın sühâr ve sehhâr gulgule-i mûsikî âlûdu içinde müfkirenin ve muhâkemenin hassa-i tenkîdini ve yermeye meydan bulamaz. Kâri' bir şehâmet-i ifâde ve elfâz girdbadı içine alınarak, muharririn istediği tarafa götürülür. Netice, mûsikî sustuktan sonra, anlaşılır. Benim Süleymân Nazîf'den anladığım budur ve beklediğim budur. Muhteşem, sehhâr ve –bu mümtâziyetle bazen tehlikeli bir muharrirdir. Dostum Süleymân Nazîf arslanlarla oynayan ve onlara hâkim olan bir canbaz gibi o en vahşî gayr-i mûnis kelimelerle oynar benim nazarımda ise kelimelerin arslanlığı arslanların arslanlığından daha heybetli, daha muhataralı ve ba-husûs daha müstemirdir.

Doktor Abdullah CEVDET

ABDÜLHAKHÂMİD BEY'E MEKTUP

Musul, 16 Şubat 1914

Irk ve vatanımın mefharı üstâd-ı azimü'ş-şânım;

Birçok âşinaya şu son üç ay zarfında bin söz ve güdâz ile itiraf ettiğim bir hakîkat-ı hissiyeyi niçin efendimizden gizleyeyim: Ummân nisyânınızda boğulmuştum. O kadar ki –O inayetnâme-i ahîr bende nüvazîleri gönüllerinden uzatılmış berîd-i rehâsâz gibi imdâd-ı garîbâneme yetişmemiş olsaydı- hayât-ı idrâke avdet etmek bu âciz için kâbil olmayacaktı. Bu sefer daha iyi tecrübe ettim: Zât ve meziyât-ı üstâdânelerine karşı câhil kalmak nasıl bir bedbahtlık ise efendimizin meçhûlü bulunmak da perestiş-kârân maâliniz için o kadar bir musîbettir; husûsiyle şeref-yâb mulûmiyeti olduktan sonra gaye-yi münsiyetine tıklamak öyle bir felâkettir ki derecesini hatta Abdülhak Hâmid Bey'in mübdeât-ı dehası bile tasvîr edemez. Bu mensiyyet, fakirinize madûmiyet-i sarfeyi mesâdet-cûyâne arattırır. Çünkü ademdeki huzûr ve sükûndan mahrûm bir hîçî-i meşûmdur.

Evet, Beyrut'ta ilk işim o hac ve vicdâniyi îfâ, sonra da bargâh-ı a'lânıza o arîzayı i'lâ oldu. Beyrut, denizleri, dağları mesâyir ve mehâsiniyle benim nazarımda (Makber)'in bir zerâfetinin vatanı olmaktan başka bir şey değildir. Siz, o diyâr-ı bahtiyara hayât-ı kıymetdârınızın nısf-ı muazzez diğerinden bir âbide-i teb'îd ihsân ettiniz. Bence Beyrut bu kürenin ve vatanımın bir cüz'ü olmaktan daha başka ve daha büyük bir şeydir.

Nazarlarım hakâyık-ı eşyaya en evvel oradaki (Makber)'in kağıtlara düşen akûs muazzaması sâyesinde açıldı.

Çıktım semâvâta hâk bir ser

İndim semâvât ile beraber

Dünyada hiçbir şey bende eserleriniz kadar yaşamamış ve hiçbir şey beni o kadar yaşatmamıştır. Bu bî-kes ve bî-payân çöllere hayât mütebâkiyemin kaç senesi, kaç ayı, kaç günü mevkûf ve mukadder bulunduğunu bilmem. Belki az kalır... Belki ile'l-ebed kalırım. Bildiğim ve kanâat ettiğim bir şey varsa o da zamanın vicdânımdaki îmânı ihlâl değil, te'yîd edeceğidir. O îmân Hâmid-perestî ki bugün memleketin muhît-i irfânında bir akîde-i müştereke bulunuyor. Bu din-i mübînin havârî-i evvelliğini lütfen bendenize tevcîh etmiş

olduğu için Celâl Nuri'ye ne kadar minnettâr olduğumu bilmezsiniz. Dünyada hiçbir pâye ve hiçbir unvân kulunuza bu kadar ifâza-i şân ve şeref edemezdi.

Heyet-i a'yâna hebutgezi hem o heyet hem memleket için bir mazhariyet addetmek iktizâ eder. Şuraya teşrî'imizin rükn-i evveli beş seneden beri mahrûm olduğu hakkı bu sûretle istifâ etti. Merci'-i tebrîk bi't-tab' odur.

Fakat sezâ ve dâirenin bir kapısından girerken, hayâtta olduğu gibi târîhte de rüfekâ-yı memdûhanızdan bulunan Ekrem Bey diğerinden çıktı. Son senenin zâyiât-ı mebkiyesine (Talîm-i Edebiyât) müellifinin zayâ-i müebbedi bir hamûle-i elem gibi yüklenecek. Ölüm istisnâ nâ-pezir bir kâide-i umûmiye olduğundan hayâtın bu cilve-i zâlimesine bir şey denilemez. Fakat bizde ekseriyetle gidenlerin yerleri boş kalınıyor. İşte terkleri hâlık-ı mevt ve hayâta karşı serzenişkâr edecek en muhikk sebep budur.

.....taklîdimi, karikatürümü, hâsılı nesi olduğu bilinmeyen şahıs nâmına yazılan târîh mısraı onun kaleminden çıkmamış olsa bile femine pek çok yakışır. Fakat inanır mısınız ki, ben o adamın beyt-i meşhûrunuz sayesinde te'mîn etmiş olduğu ebediyete gıbta ediyorum. Onun her şeyi manzûm ve mensûr her eseri ve belki menâkıb..... unutulacak, yalnız mevcûdiyetine tenezzülnümâ-yı tevsîf olan beyt ile nâmı yaşayacaktır. Demek ki sizin öldürdükleriniz de hayât-ı cavidânî ile mübeşşir ve buna mazhar!..

Kağıtta yer kalmıyor. Efendimizi daha ziyâde tasdî' etmek istemem.

.....Arz-ı tahiyyât ettiğimi lütfen teblîğ buyurunuz.

Dü-dest-i üstadânelerini takdîs ve tahassürle öperim efendimiz.

Bende ve tilmîziniz

Süleymân NAZÎF

SÜLEYMÂN NESÎB BEY

Asıl ismi Sâmi Bey olan Süleymân Nesîb Bey Midhat Paşa merhûmla Meşrûtiyyet'i memâlik-i Osmânîye'de te'sîse çalışan, 93 ihtilâlini büyük bir gaye-i vatanperverâne ile kuvveden fi'ile çıkaran Süleymân Paşa merhûmunun mahdûmlarıdır.

Süleymân Paşa, bu memlekete ilm ve irfân itibariyle cidden hizmet eden bir zât olduğu gibi kılıcıyla da îfâ-yı hizmet etmiştir. Târîh-i Osmânî şıbka-ı muzafferiyetini müşârü'n-ileyhin nâmına kaydetmiştir. Sâmi Bey, seksen üç senesinde gözlerini hayâta açtığı zaman pederinin ilm ve irfânı ve kitaplarıyla karşı karşıya bulunuyordu.

İstikbâlin bu hassâs şâiri daha pek küçük iken rûhunda hüsn-i tabiata karşı bir meyelân-ı mahsûs hissedermiş. On altı on yedi yaşında iken mektebin tatil günlerinde Taksîm Bahçesi'ne gelir mevkiin güzelliğiyle hassâs rûhunu imlâ edermiş. Hâkân-ı mahlûun bidâyet-i saltanatında pederi hamiyet ve vatanperverliğinin mükâfâtını menfâda, Bağdat'ta görürken oğlu Sâmi Bey, burada Mekteb-i Mülkiye'de tahsîl ile meşgûl idi. Sâmi Bey için bu cidden acı bir şey idi. Çünkü mumâileyh kadar âilesine düşkün pek az kimse tanırım. Bütün bu elîm mahrûmiyeti şiirin sine-i sükûn âverine ilticâ ile uyutuyor, daha o zamandan Fransız Edebiyâtı'na şiddetle merbût bulunuyordu. Onun genç ve dinç ruhu teceddüde meyyâldi. O zaman şebâbı Nâcî merhûmun tevlîd ettiği fetret-i edebiyye musâdifti. Hâmid'in dehasına temâs, üstâd Ekrem Bey merhûmdan ahz-ı nefes talîm etmiş ve Avrupa'nın terakkiyât-ı edebiyyesine bi-hakkın vâkıf olmuş bu rûh için Nâcî'nin ve taraftarının vukûa getirdikleri irticâ-i edebî en tahammül güdâz bir şey idi. O zaman arkadaşlarıyla berabar Bâb-ı Âlî karşısındaki eski mazûlîn kahvehânesine gider Nâcîyûn ile nazım müsâbakasına çıkar yenilerin tarz-ı atîklere dahi kelâm-ı mevzûnu istimâl edebildiklerini anlatır. Ve imzalarının üstüne birer muallim kelimesini lef ile söyledikleri gazelleri o devrin köhne gazetelerine gönderirlermiş.

Sâmi Bey mektepten çıktığı zaman talîm mesleğine dâhil olmuş ve bu meslekte ilerleyerek Bursa, Bağdad idâdî müdürlüğüne, Bursa maârif müdüriyyetine, maârif nezâretinde tedrîsât-ı ibtidâîyye müdürlüğüne, İstanbul maârif müdürlüğüne, ve nihâyet meclis maârif azâlığına kadar irtikâ etmiş, bir müddet tedrîsât-ı âliye müdürlüğü, bir müddet de Dârü'l-Fünûn umûmî müdürlüğünü îfâ etmiştir.

Süleymân Nesîb imzâsının en ziyâde nazar-ı dikkati celbolduğu devr-i edebî Hâlid Ziyâ-Fikret nesli devridir. İrticâ-ı edebiyye katî darbeyi indirmeye gençlik karar verdiği

zaman Sâmi Bey de onların arasında bulunuyordu. O zaman doğrudan doğruya ismiyle yazmak mümkün olamayacağı cihetle babasının nâmına izâfetle Süleymân Nesîb nâm-ı müsteârını istimâl etti. Bu bence devr-i sâbıkla en ince, en zeki bir istihzâ idi. Müşârün-ileyhin âsârında ince bir his, ince bir elem, ince bir düşünce vardır. Hatta diyebilirim ki Sâmi Bey'in âlâm ve ızdırâbât-ı rûhiyyesini nakleden âsârında gizli bir hüzn-i mahsûs vardır. Bunlar sadedir, sükût ederler gibidir. Fakat yine söylerler, yine hissettirirler. Eserlerinde en ziyâde câlib-i dikkat olan sâfvet-i ahlâkiyyedir. O, en şedîd, en hadîd dakikalarında bile en ziyâde halîm, en ziyâde tatlıdır. Onda daima bir nâsih rûhu yaşar.

"Artık yetiş ey dest-i kerem, dest-i rehâver.

Anlat bize ey nûr-ı hakîkat, bizi kandır

Anlat ki yalan, hepsi yalan, hepsi yalandır.

Anlat ki adâlet, medeniyet gibi sözler

Derken yine kan, kan, yine hak nâmına fevt

Artık yeter, insanlara insanlığı öğret"

Sâmi Bey'in en büyük meziyet-i hassâsı beşerin ahlâkına karşı daima titremesi seyyiâtı mukâbilinde yine onun nâmına ağlamasıdır. Hayâtında ne kadar sâf, âdil, nâsıh ve mürşid ise şiirlerinde de o kadar nâsıh ve mürşiddir. Sâmi Bey, bir sîmâdır ki edebiyât-ı cedîde neslinde başlı başına pür hayât ve pür sâfvet yaşamaktadır.

HANİ

Hani sen bazı mültefit, handân

Bana takrîb-i cism ve rûh ederek

Sanki rûhumda saklanırdın sen?

—

Hani ben bazı mest ü pür helecân

Seni rûhumla sanki mezc edecek

Gibi bir ihtimâl arardım ben?

—

Hani sen bazı mütebessim, memnûn

Beni rûhunla öyle dinleyerek

Rûhuma sanki rûh olurdun sen

—

Hani ben bazı münfail, mahzûn,

Bir hayâlî emelle inleyerek

Sana îmâ-yı râz ederdim ben?

—

Hani bir gün nasılsa bir büyücek

Ormanın kuytu bir kenarında

Küçücük hançerinle eğlenerek

"Hançer gamzenizle âh ölmek

Ne kadar tatlıdır" demiştim ben,

Hani sen de o gülizârında

İsmet-i rûhun inbisât ederek

Rûhuma birden irtibât ederek

Bana bakmış da titremiştin sen?

Hani? Yok... Şimdi hepsi, hepsi hayâl...

Daha ulvî fakat bu reng-i melâl

Şimdi sen bari bahtiyâr olsan

Âh, pür-neşe bir bahar olsan

Ben de mâzi olan emelle yine

Titresem, titresem, saadetine

Süleymân Nesîb

MİRALAY CEMÂL BEY

Cemâl Bey memleketin son senelerde geçirmiş olduğu sâfahât-ı inkılâbiyyenin en mühim ve en faâl sîmâlarından biridir. Mücâhedât-ı kahramanesiyle halk nazarında şanlı bir mevki' ihrâz etmiş olan enver, Trablusgarb'ın bir zümre-i mücâhidin ile düşmana uzun müddet mekâmet eden feth ile beraber genç Türk sîmâ-yı askeriyesini en şayân bir sûrette temsîl edenlerden biri de Cemâl Bey'dir. Kendisi, halk içindeki mevki'inden ancak zekâ ve azm ve irâdeti sayesinde yükselerek dâhiliye nezâretini ihrâz etmiş olan Talat Bey de dâhil olduğu halde isimlerini zikrettiğimiz mücâhidîn ile beraber uzun müddetten beri memleketin üzerinde meşûm kanatlarını germekte olan istibdâd ve mezâlimi devirmek maksad-ı mübecceliyle daha o zamanlar teşkîl etmiş olan "İttihad ve Terakkî" cemiyetinin en faâl uzuvlarındandı.

Cemâl Bey, 1288 senesinin Nisanında İstanbul'da tevellüd etmiştir.

El-yevm kırk yaşlarında olup kuvâ-yı bedeniye ve fikriyesinin en zinde ve feyyâz bir devresinde bulunmaktadır. Tahmînen on dokuz sene evvel Mekteb-i Harbiye'den Fünûn-ı Askeriyye'yi tahsîl ettikten sonra Erkân-ı Harb sınıfına geçmiş bilahere yüzbaşılıkla oradan neşât etmiştir. Cemâl Bey, o andan itibaren kırk Kilis'e, Edirne, Selanik veya bi'l-umûm Rumeli vilâyetinde îfâ-yı hizmet etti.

İnkılâb-ı mesûd bi'l-umûm memâlik-i Osmânîyye'de tanîn-endâz mesret olduğu zaman Cemâl Bey'de İstanbul'a gelerek o andan itibaren rüfekâ-yı siyâsiyyesi ile beraber Meşrûtiyet esâsâtının hakîm ve takviyesine hasr-ı vücûd etti.

Hükümet-i Osmânîyye tarafından Anadolu vilâyetine gönderilmesi mütesavvir olan heyet-i ıslâhiyye azâlığına Cemâl Bey de intihâp olunduğu sırada İstanbul'da otuz bir Mart hâdise-i irticâiyesi zuhûr etmesi üzerine kör bir kavmin sevkiyle etrafa saldıran asâkir-i âsiyenin hücûmundan masûn kalmak için Selanik'e gitti. Cemâl Bey birkaç gün sonra hükümferma olan fetret ve ihtilâli bastırmak üzere Mahmud Şevket Paşa merhûmun kumandası altında bulunan hareket ordusuyla tekrar İstanbul'a avdet etti.

O zaman genç Türkler'in sa'y ve himmetiyle pây-ı tahtın sükûn ve asayişi te'mîn ve iâde edilmesi üzerine hareket-i ihtilâliyenin müşevvik ve saîklerini cezalandırmak için vaz' edilen idâre-i örfiyye azalığında Cemâl Bey de bulundu. Müteâkiben Üsküdar mutasarrıflığına, iki ay sonra da Atina valiliğine ta'yîn olundu. Cemâl Bey Atina vilâyetinin

idâresinde bir idâre adamı sıfatıyla göstermiş olduğu hasâis ve mezâya bilhassa şâyân-ı dikkattir. Merhûm Nâzım Paşa'nın yerine Bağdat valiliğine ta'yîn edildi.

O esnâda "Halâskârlar" nâmıyla teşekkül etmiş olan cemiyet-i askeriye "İttihad ve Terakkî" hükümetini devirerek Gazi Ahmet Muhtar, Kâmil ve Nâzım Paşaları mevki'-i iktidâra geçirdi. Cemâl Bey o zaman efkâr ve harekâtını tasvîb ettiğini bir hükümetle bi't-tâb hizmet etmek istemeyerek Bagdat vilâyetinden istifâ edip İstanbul'a geldi.

O esnâda Bulgaristan ile harp etmek üzere umûmî seferberlik ilân edilmişti. Cemâl Bey tekrar orduda istihdâm edilmesini talep ederek Konya Redif Fırkası'nın başına geçip Mahmûd Muhtar Paşa'nın kumandası altında peykâr-ı hisar ve vize muhârebelerine iştirâk etti.

Cemâl Bey, Çatalca'da bulunduğu esnâda koleraya yakalanarak İstanbul'a getirildi. O zaman mevki'-i iktidârda Kâmil Paşa bulunuyor ve Gazi Ahmet Paşa kabinesi aleyhinde vukû' gelen nümâyişten dolayı İttihâtçılar hakkında şiddetli takîbât icrâ ediliyordu. Bi't-tâb Cemâl Bey de takîbâttan kurtulamadı. Ve meselede kat'an dahlî olmadığı halde derdest edilerek dîvân-ı harb-i örfiye teslîm edildi. Fakat muhâkemesine ibtidâr edildiği günün ferdası Reis Ârif Paşa'nın yerine İsmaîl Kamil Paşa intihâb edilmesi üzerine müşârü'n-ileyh kemâl-i bî-tarafî ile hareket ederek Cemâl Bey'in tahliyesini emr ve hatta kendisine beyân itizâr eyledi.

Cemâl Bey, serbest bırakıldıktan sonra tekrar Çatalca'ya giderek ikinci kolordu dördüncü fırka kumandanlığı, daha sonra menzil müfettiş-i umûmiliğini deruhde etti.

"İttihat ve Terakkî" hükümeti tekrar mevki'-i iktidâra geldiği zaman ahdesine İstanbul şehri muhafizlığını tefvîz etti.

Cemâl Bey, el-yevm nâfia nezâreti vekâletini işgâl etmektedir.

Cemâl Bey, fevkalâde ve metîn bir çalışkandır. Pâk ve afif tıynet bir vicdândır. Sertlik zevahiri altında tamamen halîm ve rahîmdir. Herkese hulus ve itimâd-ı ilhâm eder.

İnsanlık itibariyle yanılabilir. Fakat yanıldığını anlar anlamaz hatasını tashîh etmek azmine hiç mülâhaza-i mukâvemet edemez. Bu insanda nâdir bir meziyettir. Bu haysiyetle, temâs ve kurbiyetinde bulunanların en derin hürmet ve muhabbetlerini kazanmıştır. Bu meziyetler sayesindedir ki Cemâl Bey, el-yevm işgâl etmekte olduğu makâmat-ı âliyeye vâsıl

olmuştur. Aynı evsâf-ı güzîde sayesinde daha alî makâmlara doğru bi'l-istihkâk yükselmekte devam edeceğine asla şüphe yoktur.

İSMÂİL MÜŞTÂK BEY

Osmanlı hayât-ı fikriyesinde keskin bir zekâ ve kuvvetli bir kâlemle temeyyüz etmiş bir edîpdir. 98'de Tesalya yeni şehrinde tevellüd etmiş. Tahsîl-i rüşdî ve idâdîsini Halep'te ikmâl ettikten sonra İstanbul'a gelerek 314 târîhinde Mekteb-i Mülkiye'ye girmiş ve 317 senesinde şehâdetnâme almıştır. Mektepten çıktıktan sonra dâhiliyye mektubî kâlemine girmiş ve az zaman sonra mabeyn katipliğine alınmıştır. Daha mektepte iken sa'yi, zekâsı ve iktidâr-ı ilmîsi ile pek sür'atle celb-i nazar-ı dikkat etmiş olan İsmaîl Müştâk Bey'in hayât-ı tahrîri bu zamanlarda başlamıştır. Servet-i Fünûn'un son devresinde "Hakkı" imzasıyla pek az eser neşredebilmiş olan bu genç edîbin asıl hayât-ı edebîsi Meşrûtiyet ile başlamıştır denebilir. Meşrûtiyet'le beraber Tanîn heyet-i tahrîriyesi arasına girmiş olan Hakkı Bey'in İsmaîl Müştâk imzasıyla yazdığı makâleler pek çabuk kendisini tanıttı. Herkes bu yeni imzaya karşı pek eski ve kökleşmiş bir hürmetin incizâbını duyuyor. Zengin bir muhayyilenin ve kuvvetli bir mefkûrenin mahsûl-ı faâliyeti olan makâleleri büyük bir lezzetle takîb ediyordu.

Müştâk Bey, 324 Kânûn-ı sânisinde Ayân baş kitabetine ta'yîn edilmişti. Bir müddet orada bulunduktan sonra Hüseyin Hilmi Paşa'nın ikinci sadâreti zamanında 326'da sadâret mektupçuluğuna gelmişse de üç ay sonra tekrar eski memûriyetine avdet eylemiştir.

Ayân baş kitabetine ta'yîn edildikten sonra Müştâk Bey doğrudan doğruya Tanîn muharirleri meyânında kalmış değilse de muâvenet-i tahririyyesi uzun müddet devam eylemiştir. Üç sene evvel Tanîn'de yazdığı "Yıldız Hâtıraları" silsile-i makâlat Meşrûtiyet'in Osmanlı kâri'lerine okuttuğu en nefîs asâr-ı sanattandır.

Müştâk Bey'in hayât-ı edebiyesi kemiyyet itibâriyle zengin değildir. Fakat bunu kendisi için kabahat addedenler zannetmeyiz ki dğoru düşünmüş olsunlar; o, ancak bu sâyededir ki mevlûdât-ı edebiyyelerinde şâyân-ı hayret bir feyz görülen üdebâmızın ekseriya düştükleri bir bir noktaya düşmekten kurtulmuştur:

Müştâk Bey'in yazıları daima Osmanlı lisânının ve Osmanlı muhayyilesinin en temiz, en mesûd eserleri olmuştur. Zengin bir muhayyilenin ilhâmâtına büyük bir kuvvetle tercüman olan kalbimi daima nefîs ve ekseriya enfes yazılar yazmıştır. Bu itibâr ile İsmaîl Müştâk'ın şahsiyet-i edebiyesi herkesin gıptasına layık bir mümtâziyet arzeder.

Bu cevval zekânın bir husûsiyeti daha vardır. Bugün en derin bir tasvîr rûhu üzerinde en ince ve pür hayâl nakışlar vücûda getiren kâlemi, yarın bir mesele-i siyâsiyyeyi, öbür gün

bahs-i iktisâdî ve ictimâîyi derin bir vukûf ve ihâta ile tedkîk eder. Eski bir gazeteci sür'at ve sühûleti ile herhangi bir fikr üzerinde rastgele bir kronik yazar velhâsıl edebî eserlerinde akranından geri kalmayan Müştâk Bey siyâsî ve ilmî makâlelerinde de aynı kuvvet ve husûsiyetle kendini gösterebilir.

Müştâk Bey, hayât-ı fikriyyesindeki büyük salâhiyetle her şey olmuştur. Yalnız - vezinle bir türlü uzlaşamadığı için- şâirlik müstesnâ !

MÜVÂZENE-İ SİYÂSİYEDE DİPLOMATLARIN VAZÎFESİ

Mütemmiden hükümetlerin münâsebeti muâhedenâme, mukâvelenâme, istilâfnâme, beyânât-ı resmiyye, protokol gibi bir takım mukarrirâta tâbidir ki bunlar "Avrupa Hukûk-ı Umûmiyesi" denilen mecmûanın esâslarını teşkîl ederler. Bu mukarrirâtın kısm-ı a'zamı sûret-i maslahânede ve alakâdarların arzu-yı i'tilâfkârâneleri neticesinde akdedilmiş olmakla beraber bir kısmını muhârebât vücûda getirmiştir. Her ne olursa olsun bunlar "hak" nâmıyla yâd olunurlar ve ihtilâfât-ı düveliyenin hallinde kâide ittihâz edilirler.

Geçen zamanların târîh-i siyâsîsini tedkîk edecek olursak görürüz ki "Hak" fikri terakkîyât-ı medeniyye ve münâsebât-ı beşeriyenin derecesine göre değişmiştir. Vaktiyle bir takım eyâletler bazı hükümdâr kızlarına cihâz olarak veriliyor ve buna bir hak nazarıyla bakılırdı; şimdi ise zaîf bir hükümetin idâresi altındaki memleket ahâlisi istiklâl dâiyesiyle isyân ettikleri zaman buna da "hak" deniliyor. Ve o hakkı müdâfaa edecek devletler bulunuyor. Şu hale göre "hak" fikrini "kuvvet" fikrinden ayırmamak, "kuvvet hakka galebe eder" desturu tamamiyle kabûl olunmasa bile hakkın daima kuvvetten mütevellid olduğunu hiç olmazsa hakkın kuvvetinden sonra geldiğini teslîm etmek zarûrîdir. Nitekim her muhârebeden sonra akdedilen muâhede tarafının "hak" ve "kuvvet" desturları dâiresinde ta'yîn eden kıymet ve ehemmiyet mütekâbilelerine göre bir muvâzene te'sîs eder. Zâten bu hakîkat sebebiyledir ki muâhedeler devletlerin kuvvet ve kıymetleriyle mütenâsip olduğu müddetçe mer'i olur. Akvâmın tarîk-i terakkîde atmakta oldukları adımlar yekdiğerinden farklı bir devletin mertebe-i teâlisi diğerinden yüksek, hülâsa herhangi bir hükûmetin siyâseten tâb'i olduğu şerâit o hükümetin bünyesinde toplanmış kuvvetlerin heyet-i mecmûasından noksan olursa münâsebet-i beyne'l-milelde karışıklık vukûu, nihâyet harbin zuhûru tabiidir.

Bu esâsa binaen sûret-i umûmiyede denilebilir ki bir devletin kuvvet ve kıymet-i hakîkiyesiyle nüfûz-ı hâricisi arasında müvâzene mevcûd olduğu müddetçe o devlet hal-i sulhdedir. Nitekim tabakat-ı cûya mütevâzî bulundukça hevâ eder. Müvâzene-i hevaîye bozulunca temevvücât ve tahavvülât başlar. Binâen-aleyh Avrupa müvâzenesi, bahr-i sefîd müvâzenesi, Adriyatik müvâzenesi gibi ta'bîrler bazı harîs ve menfaat-perest emelleri setretmekten başka bir şeye yaramayan süslü sözlerdir. Devletler arasında zâhiren gördüğümüz müvâzeneye sulh denilemez çünkü devletler arasında hakîkî müvâzene yoktur ve olamaz.

Halbuki her devletin kendi kuvveti ile hâriçteki nüfûzu arasında bir müvâzene vardır ve olabilir. Sulha ne kadar taraftar olursak olalım muhârebenin ne kadar aleyhinde bulunarak bulunalım ahvâl-i zarûreden mütevellid olan hakîkatlere karşı duramayız. Bu hakîkatler de gösteriyor ki bir devlet Avrupa hukûk-ı umûmiyesinin, muâhedât ve mukâvelâtın kendisine çizdiği dâireden fazla tevsî'a müstaid, kuvâ-yı dâhiliyesi, müterakkî ve münkeşif ise o devlet bu sıkı çenberi parçalamaya çalışır, o güne kadar gayr-ı müsâid muhîtlerde sıkışıp kalan kavâid-i milliyeye serbest ve rahat mecrâlar bulununcaya kadar uğraşır durur.

İşte müvâzene-i siyâsiyyenin en doğru şekli budur; bu müvâzeneyi idâme etmek, açık ta'bîr ile bir memleketin hâiz olduğu kuvvetlerden bi-hakkın istifâde ve bu kuvvetleri memâlik-i sâireye karşı o memleketin menfaatine istimâl eylemek vazîfesi diplomasiye âittir. Diplomatlar bu mühim vazîfeyi îfâ ederken gerek kendi memleketlerinin gerek memâlik-i sâirenin menâbi-i servet ve kuvvetini layıkıyla bilmeye mecbûrdurlar.

Servet-i iktisâdiye, derece-i medeniyet, vaziyet-i mâliye, asâyiş-i dâhili, ordu ve donanma hattı efrâd-ı milletteki vatanperverlik hissi bu menâbii vücûda getiren anâsırdır. Diplomatlar, bu anâsıra vâkıf olmakla beraber bunları müvâzenenin idâmesinde mâhirane kullanmayı da bilmelidirler. Bu da bir hesap, bir mantık işidir. Meternîhin dehâyı siyâsîsi ile yapılan 1815 muâhedâtı müvâzenenin her türlü şerâitini hâiz olmadığı içindir ki Avusturya'nın şevket ve ikbâli yarım asırdan fazla sürmedi, Napolyon'un hârika-i muvaffakiyâtı hesaba ve mantığa sığacak müvâzeneyi layıkıyla te'mîn edebilecek sûrette vukûa gelmediği içindir ki idbârî ikbâlinden serî' oldu. Meternîhin vücûda getirdiği Avusturya 1815 muâhedâtının Hasburg hânedanına te'mîn ettiği hudûd ve hukûku muhâfaza edecek kuvvete mâlik değildi. Napolyon'un kabza-i hükümrânîsinde tuttuğu memleketler Fransa'nın tek başına mâlik olduğu kuvvetlerle mütavâzin gelemeyecek kadar vâsi' idi. Binâen-aleyh Avusturya ve Fransa'nın hakîkî kuvvetleri hâriçteki nüfûzlarıyla mütevâzin olamamaya başladığı dakikadan itibaren Sadeva, Vaterlo mağlûbiyetleri tahakkuk etmişti. Rusya'nın Kırım Harbi'nde, Türkiye'nin vekâyi-i ve ahiredeki vaziyetleri aynı desturun birer misâlleridir.

Hülâsa müvâzene ta'bîri iki devletin kuvvetleri arasındaki mukâyeseden mütevellid neticeye değil; her devletin kendi kuvvetiyle kendi nüfûzu arasındaki nisbete mahmûldür. Diplomatlar bu kuvveti vücûda getiremezler. Bir devletin servet ve kudreti için çalışacak olanlar diplomatlar değildir. Hükümetin en yüksek ricâlinden efrâdın en aşağı tabakasına kadar herkes servet ve kudret-i milliyenin birer unsuru birer yardımcısıdır. Diplomatlar

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

mütevâzin bir halde bulundurmak vazîfesiyle mükelleftir. Böyle ulvî bir noktadan bakılacak olursa diplomasi denilen şeyin ehemmiyeti takdîr olunur. Diplasi artık hilekârlık değildir; diplomaside tarz-ı ifâdenin bir kıvrıklığından maksadın lastikli bir sûrette teblîğinden, hülâsa muhâtabını bir sûretle aldatmaktan istifâde edildiği zamanlar geçti. Bugün diplomasi münâsebât-ı düveliyenin bir unsûr-ı aslisi diplomatlar sulh ve müsâlemetin birer muhâfız-ı hakîkîsi olmuşlardır. Onun içindir ki sahte mahâretlerden karşısındakini ihtiyatkârlığa sevkedecek kurnazlıklardan ziyâde hakîkî bir kuvvet ve malûmat, fedâkârlık, nâmus, savfet ve samîmîyet gibi meziyetler aranır. Bugün içinde yaşamakta olduğumuz asır o kadar vâsi' bir şebeke-i istitlaiye üzerine oturmuştur ki er geç herşey meydana çıkar, binâen-aleyh gayr-i meşru vesâitte tevassül ederek memleketine kuvvet ve kıymet-i hakikiyesinden fazla nüfuz kazandırmak isteyen bir diplomat vatanına fenâ bir hizmet etmiş olur, vakıa böyle geçici ve hesapsız muvaffakiyetlerin sonunda müvâzene-i hakîkîye yine yerini bulur, ancak arada o hükümet ya hakâret görür, ya harbeder.

Şu hale göre diplomatların müvâzene-i siyâsiyyede en elzem gayeleri sulh ve müsâlemet olması îcâb eder. Sulhun insaniyet için fâidelerini, vazîfe-i müsâlemet pervârenenin ulviyet ve ehemmiyetini takdîr eden bir diplomat mümkün olduğu kadar fazla istifâdeyi değil; diğer devletlerin hukûk ve menâfi-i meşrûsuna riâyet şartıyla, kendi memleketin kuvvet ve menfaati arasında muvâzene-i te'mînini düşünmelidir.

Bugün devletlerin münâsebeti o kadar muğlak, o kadar muzildir ki bazı mesâilde iki tarafın menâfiini telîf etmek yahut bir ihtilâfa çare bulmak için hukûk-ı düvel kitaplarının kavaîd-i mücerredesi, filozofların nazariyâtı, hatta beyne'l-milel bir muhâkemenin takdîri kafî gelmez; ve o vakit diplomasi imdada yetişmelidir. Vâkıa bazı meseleler vardır ki bunlardan bir ihtilâf, bir inkıtâ'-ı münâsebet bir harp çıkmasını men etmek imkânsızdır. Ancak diplomasi bu ihtimâlleri ehemmiyetli sûrette tenkîs edebilir. Zirâ her defa sulhu tehdîd eden bir mesele zuhûrunda alâkadarlar silah kuvvetine mürâcaat etmeden evvel diplomatlar terakkîden akvâm ile gayr-ı mütenâsip, istidâd-ı milliye gayr-ı kâfî olan hukûka düvel-i kavaidini bir tarafa bırakarak hakîkat bin bir nazarla, mantıkî ve munassıf bir zihniyetle terazinin bir kefesine memleketlerinin kuvvet ve kudretini diğer kefesine de kendilerine tevdi' edilen meseleyi ve o meseledeki menfaati koyacak olurlarsa birçok mesâîl-i müşkilenin itilâf dâiresinde halli cemiyet-i beşeriyenin birçok korkulardan ve zararlardan tahlisi mümükün olur.

Hülâsa hükümetler arasında vesîle-i ihtilâf olabilecek esbâb-ı vâkıa eksilmiyor, bilakis yeryüzünde sâkin kavimlerin gittikçe artan münâsebetlerine rağmen ihtilâf ve mücâdele tohumları her gün daha fazla yayılıyor, henüz hayât beyne'l-milele dâhil olmamış kıtâttan menfaat ve servet toplamak hırsıyla açılan cidâl-i ve rekâbet devletleri bazı kere tehlikeli barut fıçılarının önünde temâsa getiriyor. Bu cihetler inkâr olunâmaz, ancak diplomatlar akvâmın şu nâzik vaziyetlerini; bir muzafferiyeti teshîl yahut tecâvüz ve teşvîk için tehlikeli bir alet olarak değil; i'tilâfı vücûda getirecek müsâlemet-perver bir vasıta makâmında kullanacak olursa bütün milletlerin her sabâh ra'şelerle baktıkları âfâk-ı istikbâlde ensâl-i âtiyenin fecr-i sükûn melâmeti parlar. Zekâ-i beşerin bu kadar harikalarına, bu kadar itinalarına bu derece pâyânsız fedâkârlıklarına mazhar olan insaniyet öyle bir hizmete layıktır.

İsmâîl Müştak

ALİ CÂNİB BEY VE SANATI

Yavaş yavaş millî edebiyât uyanmaya başladı. Yani konuştuğumuz sâf, sade ve güzel Türkçe ile şiirler, edebî parçalar okumak saâdetine nâil olduk "Her millet kendi lisânında yaşar." Lisân vatan kadar mukaddestir. Fiilî vatanımız olan Türkiye'de, millî vatanımız olan bütün Turan'da nasıl yabancı düşmanlar bulunmasını istemezsek lisânımızda da Türkleşmemiş ecnebî kelimeleri, ecnebî kâideleri istemeyiz.

Millî gurura, millî izzet-i nefse mâlik olmayan eskiler güzel Türkçemize giren yabancı kelimelerin Türkçeleşmemesine, ecnebî kâidelerin ecnebî kelimelerle sanki kendi öz yurtlarında imiş gibi hâkimiyetlerine kızmıyorlardı. Uyanan Türk gençliği bu hâkimiyete kızdı. Çünkü lisânlarını milletleri kadar seviyorlardır. "Yeni Lisân" nâmı altında hakiki Türkçe'yi konuştuğumuz güzel ve ahenkli lisânı meydana çıkarmak, Kırımlı enderun edebiyâtının yâdigârı olan o eski terkîpli ve muğlak edebiyât lisânını bırakmak istiyorlardı.

"Osmanlıca" diye Arapça, Acemce, Türkçe kelime ve kâidelerden mürekkep bir lisân olamayacağını lisâniyât ilmi söylediği gibi Şemseddin Sâmi Bey tekrar ediyor ve "Bu, âdetü'l-ilahiyyeye mugâyirdir." diyordu. Sonra hangi millete mensûp olduklarını bilen gençler kullandıkları yeni lisânı, bu hakîkî güzel ve sade Türkçe'yi şöyle îzâh ediyorlardı:

1- Arapça, Acemce terkîp ve cem' kâideleri kullanılmayacak (ıstılahlar ve müfred makâmında kullanılan cemler müstesnâ . Sadrazam, ahlâk, kâinât gibi...)

2- "Ama, şayet, yani, lakin" gibi Türkçeleşmiş ve tekellüm lisânına geçmiş olan edatlardan mâadâ Arapça, Acemce edatlar kullanılmayacak.

3- Türkçe'de millî ve basit sarf-ı hâkim tanılacak, tekellüm lisânı, birçok Türkler tarafından anlaşılan latif ve tatlı "İstanbul Türkçesi" nazım ve nesirde bidâate misâl ve mikyâs addolunacak.

Konuşulan tabii Türkçe'ye doğru yürünmek isteniyordu. Bu hareketten ne tasfiyeciler, ne de Enderun edebiyâtı fesahatçileri memnûn oldular.

-Bu mühim bir şey değildir, diyorlardı, madem ki, Arapça ve Acemce kelimeler yine kalıyor, eski lisânla yeni lisânın o kadar büyük bir farkı yok.

Halbuki gayet büyük bir fark vardı. Şinâsi ve ondan sonra gelenler Türkçe'den yalnız atıf tefsîrleri kaldırmışlardı. Nergis lisânı yine yaşıyordu. Arapça ve Acemce terkîp kâideleri yine Türkçe sarfının tamamiyetini bozuyor, yazı lisânıyla konuşma lisânı birbirinden ayrılıyordu. Yeni Lisâncılar Türkçe millî sarfın hâkimiyetini, tamamiyetini te'mîn etmeye çalıştılar. Tasfiyecilere cevap olarak diyorlardı ki:

-Her lisân cezrlerinden değil; tasarruflarından mürekkeptir. Türkçe'ye giren ve manâsını Türk halkının bildiği her Arapça ve Acemce kelime Türkçedir. Meselâ "ateş" gibi tamamıyla taarrüf olunmuş bir kelime "od" gibi kökçe Türk olan bir kelimeden ziyâde Türktür. Bugün biz sizin gibi "od" demeyiz, fakat "ateş" deriz. Çünkü Türkler bu kelimenin manâsını öğrenmişler ve kendilerine mâl etmişlerdir. Halbuki lisânda asıl yabancı olan Arapça ve Acemce terkîp kâideleri, cem edâtları vesâiredir. Mesela "memûrîn-i hükümet" Türkçe değildir. Enderuncadır. Fakat "hükümet memûrları" Türkçedir. Çünkü "hükümet ve memûr" kelimeleri Türkçe'ye girmiştir. Yalnız yabancı olan ecnebî terkîp kâidesidir. "Asâkir-i Osmânîyye" Türkçe değildir. Fakat "Osmanlı askerleri" pekâlâ Türkçe'dir. Çünkü Türk harfinin hâkimiyeti altında söylenmiştir.

Konuşulan tabii lisâna asla girmeyen bu ecnebî kâideleri edebiyât lisânından atarsak fazla ve lüzûmsuz ecnebî kelimeler de sahîfelerimizde yaşamayacak, kendi vatanlarına kapitülasyonsuz kalmış bir ecnebî gibi savuşup gidecektir. Meselâ ecnebî terkîp kâideleri atılırsa "seng-i mezar" diyemeyeceğiz. Türk sarfiyla terkîp yaparken de "mezar sengi" diyemeyeceğiz. Çünkü zevkimize mâni' olacak. Desek desek "mezar taşı" diyeceğiz ki, mezar da taş da birbirinden farksız Türkçedir. Ve seng kelimesinin lisânımızda "taş" dururken ve "taş"la aralarında anâtça hiçbir fark yokken ancak ecnebî terkîb kâidesinin hâtırı için ve onun sayesinde yaşadığını anlayacağız...

Hâsılı Yeni Lisâncılar yalnız millî Türk sarfının hâkimiyetini te'mîn etmeye ve lüzûmlu lüzûmsuz, ecnebî ve gayr-ı Türk kelimelerin tasfiyesini milletin selîfesine tabiatına, zevkine tecvîdine bırakıyor. Tasfiyeciler gibi ölüleri diriltmeye kalkmıyorlardı.

Ve karşılarında Tasfiyeciler'den başka Enderun fesahatçilerini de gördüler. Bunlar diyorlardı ki:

-Bu gençler bir lisân te'sîs etmek istiyorlar. Halbuki bir lisân te'sîs edilmez, teessüs eder. Yine bu gençler bir takım kâideler koymak istiyorlar. Halbuki bir lisâna hâricten ve birkaç kişinin teşebbüsüyle kâide vaz' olunâmaz.

Halbuki Yeni Lisâncılar bir lisân te'sîs etmek istemiyorlardı. Onların maksatları asırlardan beri teessüs etmiş konuşulan tabi'i Türkçe'yi edebiyât lisânı yapmaktı. Tedkîk ettiler. Gördüler ki konuşulan Türk lisânında cümleler gayet kısa idi ve atf-ı tefsîrîler yoktu. Arapça, Acemce terkîp ve cem' kâideleri konuşulurken asla kullanılmıyordu. Hatta halk "mülâzim-i evvel, mülâzim-i sanî" gibi resmi ıstılâhları bile bozarak millî Türk sarfiyla eda etmeye çalışıyor. "evvel mülâzim, sânî mülâzim" diyordu.

Sonra Yeni Lisâncılar bir takım kâideler koymak istemiyorlardı. Vaktiyle Enderuncular tarafından Türkçe'nin tabiatına, zevkine, selîfesine muhâlif olarak zorla konulan ve asla halkın anlayıp taarrüf etmediği Arapça, Acemce terkîp kâidelerini ve ecnebî edatları kaldırmak istiyorlardı. Enderun fesahatçileri dikkat etseler yeni lisâna, konuşulan tabi'î sâf, güzel ve sade Türkçe'ye tecâvüz ederken kendi milliyetsiz tahrîr ve edebiyât lisânlarının gayr-ı tabiliğini meydana çıkardıklarını anlayacaklardı.

Hâsılı uzatmayalım, hakîkat yürüdü ve bir şey onu tutamadı. "Lisâniyât" ilmiyle biraz uğraşan eski Arapça terkîpler ve alacalı Enderun lisânının münâsebetsizliğini ve manâsızlığını anladı. "Millî edebiyât" iştiyâkı millî harfin hâkimiyeti iddiâsını da doğurdu. Yavaş yavaş nergis lisânının hâlâ aramızda kalan yavruları gibi lehçemizi bozan, dilimizi dolaştıran terkîpleri yakında mı, mahbûb, sâki gibi secîler gibi kaybolacak.

Yeni Lisân iyice yayılınca fesahatçilerin bozmağa çalıştığı "Türk tecvîdi" de canlanacak, Türkçe'ye giren her kelimeyi şivemize uyduracaktır.

Meselâ Türkçe kelimeler hafif başlarsa hafif, ağır başlarsa ağır biter.

"Yara, para, hasta, düşman" gibi. Ecnebî terkîpler olmazsa "yâre-i hicrân, hasta-i firkat, düşmen-i dîn" diyemeyeceğiz. Ve:

"Hicrân yarası, firkat hastası, din düşmanı" diyerek millî Türk tecvîdimizi Arap ve Acem şivesinin hâtırı için harâp etmeyeceğiz.

*

* *

İşte bu konuşulan sâf, sade, terkîpsiz ve tabi' Türkçe ile yeni lisânla ilk defa bize güzel şiirler yazan Ali Cânib Bey'dir. Sanatını ve bazı parçalarını tahlîl etmek istiyorum.

Kâri'lerime onun şiirlerindeki güzelliği göstermek için biraz yeni lisândan bahse mecbûr oldum.

Ali Cânib Bey, millî edebiyâtın mevzûlarını, memleketimizde, yaşadığımız muhîtin içinde bulmuş ve konuştuğumuz sâf ve tabi'î Türkçe ile terennüm etmiştir. Ve zannederim ki "İyi tasvîr etmek yani tabiatın hissini vermek için (tabiata göre) yapmak lâzımdır." Nasihatine yabancı kalmamış. İşte benim en beğendiğim, en derin şiirlerden daha derin bulduğum, en büyük şiirlerden daha büyük gördüğüm mini mini bir şiiri:

SOKAK FENERİ

Ölü bir camdan ağlayan korku.

İniyor serseri ve boş geceye;

Kaldırımlar bütün sükût, uyku

Her divar, kovukta şimdi yine

Bir büyük göz niyâz eder, ağlar

"Dinsin artık bu gizli şüphe!" diye.

Korkarım, saklanır heyûlâlar

Bana der : "İşte bir sahîfe, oku,

Sarı gölgemde hasta kalbin var."

Ölü bir camdan ağlayan korku.

Bu sokak feneri Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de görülen sokak fenerlerinden, lükslü, şa'şa'alı, cevvâl elektrik fenerlerinden değildir. Bizim kendi diyârımızın zavallı Türk ilinin hücrâ bir mahallesindeki bir beldenin fenerciğidir. On satır, mini mini on satır... Fakat

içinde bütün bir Türklüğün, bugünkü zavallı ve perişan Türklüğün rûhu var. Tenha ve eski sokaklarımızdaki gaz fenerlerine dikkat ediniz. O aydınlık "Ölü bir camdan ağlayan korku" değil midir? Evet bir korku ki yıllarca silinmemiş, sararmış bir camdan akıyor. Sonra bu serseri gecenin içinde ağlayan bu alîl ışık hiçbir yeri aydınlatamaz.Yavaşça duvarlara dönünüz. Hepsinde sanki saklı birer göz vardır ki şarkın bu ezelî ve ebedî gizli şüphesinin artık dinmesi için niyâz eder... O zaman korkarsınız. Etrâfınızı alan heyûlâlar saklanır. O zaman yine o "Ölü bir camdan ağlayan korku" ile yalnız kalırsınız. O der ki: "İşte bir sahîfe, oku, sarı gölgemde hasta kalbin var."

Evet bu fecî' sahîfede, ey bugünkü perişân Türk ilinin perişân çocuğu! Senin hasta kalbin var, oku...

Bu bir şiir ki tam tabiate göre...

Şiirde "tabiate göre d'après nature" demek ifâdenin teşbîhin, istiârenin, hülâsa hiçbir şeyin "mücerred abstraid" olmaması "müşebbeh concret" bulunmasıdır. Hâlid Ziyâ Bey'i okuyunuz ki, evet bilhassa Hâlid Ziyâ Bey'i okuyunuz bütün teşbîhleri, bütün(imaj)ları mücerreddir. Yani teşbîhi teşbîh için yapmıştır.

Fikret Bey'de de bu vardır. Meselâ:

Çocuk o (vaz-ı yetimâne)siyle bir (dürr-i nâb)

Kadın o (hal-i harâbıyla) bir şikeste sadef!

Çocuk neden (dürr-i nâb?) kadın neden (şikeste sadef?) bu teşbîh "Deprenatör" müdür? Asla... Meşhûr "dürr-i yetim" klişesi yok mu?... Bir de rahmetli Cevdet Paşa'nın (Belâğat-i Osmâniye)sinde anlattığı "vech-i şebeh" var ya...Hâzır çocuk da öksüz imiş. Şâir Himmet "inci"ye benzetiyor...Şüphe yok inci yazılınca arkadan (gül le bülbül gibi) sadef de geliyor...İşte Enderun edebiyâtı! Ali Cânib Bey bu klişecilikten kurtulmak ve millî edebiyâtımızı da kurtarmak istiyor. Moupasan'ın "Kelimelerin birer ruhu vardır." sözüne kâil...Evet kelimelerin birer ruhu vardır. Bu ruhu bulmalı. Sonra ifâdelerimiz tamamıyla (müşebbeh) olmalı; gürültüye, tantanaya lüzûm yok. Lüzûmsuz sahîfeler doldurmamalı. Artık Süleymân Nazîf Bey gibi (nâhüdâ hüdâ nâ-şinâs) terkîbini edebiyât zannetmemeli.....

Sokak fenerini gözünüzün önüne getiriniz. İhtiyâr ve tenbel fenercinin silmediği, senelerce silmediği o cam "ölü"dür. Ve (gubâr pür-ağbâr ile mâlâmâl...) diye bir satır laf

dizmeye lüzûm yoktur. O zavallı ışık da (ümîd-i vâpesîn-i şebâb) gibi klişelerle anlatılamaz. Bu ışığa dikkat ediniz? Nedir? Bir korku...Öyle değil mi? Bu bir korku değil midir?

Tevfik Fikret Bey nazımda bir "autoritè"dir. Fakat Osmanlıca nazmında. . O aruzu ile Enderun lisânını tamamî bir te'lîfe uğraştı. Şüphe yok, çok muvaffak oldu; yalnız bir şeyi, mühim bir şeyi ihmâl ediyordu.: Zihâfa (yani kısa okumak kusuruna) meydan vermemek için –kendisinden evvel gelen bütün şâirler gibi- medli Arapça ve Acemce kelimelerin bir hecesini ikiye iblâğ ettirerek uzatıyordu.

Yüzünde gölgesi meşhûd çektiği mihenin

buradaki "meşhûd" ne fenâ çekiliyor! Değil mi? Fakat Arapça olduğu için kısa okunsa daha fenâ olurdu; çünkü bir kere kelime Arapça... Sonra bizim İstanbulumuzda latîf ve küçük bir med vardır; ne yapmalı?

İşte Ali Cânib Bey, onu buluyor:

Kaldırımlar bütün sükût, uyku...

Bakınız, burada uzun okunacak "sükût" kelimesi var; kısa okunmuyor. Türkçe'nin hafif meddi mahafaza edilmiş, fakat Fikret Bey'in "meşhud"undaki ecnebî meddi gibi değil... O ne yapıyor? Medli Arapça ve Acemce kelimeleri ya:

1-Mef'ûl veyâhud muzaf halinde getiriyor.

2-Veyâhudda bu kelimeden sonra elifli bir kelime...

Ali Cânib Bey'in Türk şivesini arûza da uyduruyor. Bu muvaffakiyet necî ve tamamiyle kendisine âittir. Tevfik Fikret Bey, nazımda harika olan iktidârına rağmen Türk şivesini ihmâl etmiş hatta bazı kelimeleri iki türlü kullanmak garâbetini göstermiştir -Bir misâl:

Kenan köyüne (yaralı) dönmüş geliyordu,

Kirizantem içimde bir (yara)dır.

Birisi Türk şivesiyle, birisi değil...

Ali Cânib Bey'in sevdiğim bir şiiri daha:

KURBAĞALAR

Şimdi göllerde süzülmüş uyuyan gözler var;

Bu güzel gözlerin üstünde yeşil kurbağalar

Çiziyor gölgeli, durgun suya bir gizli elem;

Her kovuk saklıyor edebi bir mâtem

Her kovuk şüpheli, korkunç... Eriyor şimdi hayât

Gülüyor hasta söğütlerde hazîn bir heyhât!...

Her taraf gölgeli, baygın... Bu her akşam böyle

Örtünür göller uzun, şehkalı nisyânlar ile...

Ve biraz sonra kamer gönülleri yaldızlarken

Haykırır kurbağalar sisli, karanlık geceden

Haykırır gizlice bir şey mütevahhiş asabî

Dulların tıpkı mırıldandığı bir ninni gibi

Belki bir gizli şikâyet ve biraz belki niyâz,

Ah lâkin bu duman vahelar asla duyamaz

Gömecek onları nisyânlara avâre sükût

Zühreler her gece göklerde sönerken mebhût...

Bu göl, Ahmed Hâşim Bey'in (göller)inden değildir. İçinde ne kuğular var. Ne de kenarında (fağfur kaseler)... Heykeller velh... Bu Türk ilinin hani Rumeli'de gördüğümüz

göller yok mu? İşe onlardan... Yeşil kurbağaları, hasta söğütleri, şüpheli, korkunç kovukları var. Son iki mısraa dikkat ediniz. Şarkın sâkin fakat bir fecâate, bir maceraya bakıyor gibi susmuş bir gecesinde kurbağalar tıpkı onda yalnız kalmış dulların yavrularına mırıldandıkları ninni gibi mütevahhiş ve asabi haykırırlar değil mi? Bunda biraz niyaz ve biraz şikâyet vardır. Şimdi son iki mısraa gelelim; bu feryat, Şarkın ezeli nisyân eliyle sabâhleyin silinir: (Zühreler her gece göklerde mebhût sönerken âvâre sükût onları nisyânlara gömer.) değil mi? İşte Şarkın bir sahîfesi daha...

Albâlâ der ki: "Üslûp fikirlerle şekil ve şekille fikirler yaratmaktır. Muharrir yeni bir şeyi eda için hatta kelime bile yaratır. Üslûp mütemâdî bir yaratıştır: Tanzîm, tabîr, şive ve ıstılâh, kelime ve hayal yaratmak." Ali Cânib Bey de hiç kılişe kullanmıyor. Fikirleriyle, hisleriyle şekiller yaratıyor. Türk Yurdu'nda, "Milli Edebiyat Meselesi" makalesinde diyor ki:

"Beşer nihâyeti gelmez bir yolda çılgınca koşuyor, koştukça yeni bir âleme doğuyor yeni masnûların, yeni mefhûmların karşısında bulunuyor; ve işte her kavim bu yeni şeylere delâlet edecek yeni kelimeler "ibdâ" ediyor; bu yeni kelimelerden mürekkep lisân o asrın umûmî nâtıkası demektir ki mâlik olmayanlar da istinsâh ede ede noksanlarını ikmâle gayret ederler; Türkçemiz'de Auraplân mukabili tayyare ve ideale mukâbil mefkûre kullanmaya başlamamız gibi. Realiteye karşı "şeniyyet" bu kabîldendir. Hulâsa her kavmin ilm lisânı gittikçe lafızlarını artırır ve gittikçe zenginleşir. Fakat yine her kavmin bir "sanat lisânı" vardır ki o yeni kelimelere ihtiyaç göstermez; mevcût kelimelere yeni manalar verilmesini ister: Ediplerimiz eskiden beri bu hakikatten gâfil oldukları için dilimizi lüzûmsuz ve yabancı kelimelerle doldurmuşlardır: Kız varken duhter, yıldız varken ahter, kevkeb, sitâre, necm; alın varken nâsiye, pişânî velh..."

Mevcût kelimeye yeni mana nasıl verilir? Misâl:

Yeşil denizleri bir raşe örterken

Mesâfelerde söner ince, gölge bir yelken...

Burada "gölge" yeni bir manaya bürünüyor, "isim" iken "sıfat" oluyor. Gölge bir yelken...Fakat bunu sırf yeni bir mana vermek için yapmamalı.Uzakta bir yelkene bakmalı. Dapranatör bir tasvir için çalışmalı, o her şeyden evvel "gölge bir yelken" değil midir? "Yıldırım" manzûmesinde birkaç satır nakledeyim:

Yeşil denizleri bir gizli raşe örterken

Mesâfelerde söner ince, gölge bir yelken...

Örer ağaçlara bir uyku hasta bir rüzgâr

Erir, dumanlaşır avare hisli yapraklar

Ve ansızın şu beyaz, sisli asumanı boğar

Büyük, feci, edebi darbe darbe isyânlar...

Yağmur yağmadan evvel denize bakınız. Yeşildir değil mi? Aynı zamanda durgun... Bazı yavaşça, bir rüzgâr buruşturur. Bir (gizli raşe)... Evet Şarkın hasta bir rüzgârı ağaçlara bir uyku örer! O zaman yapraklara dikkat ediniz. Ne kadar hislidir. Erir ve dumanlaşırlar. Sonra gök gürültüsü (darbe darbe isyânlar...)

Türkçe'nin son (tekâmül devresi)ni kim "son nefes" gibi kudretsiz buluyor?

Ben ona şu satırları okurum:

Sükûta düşmanım ey dev sedâsı ben artık,

Bütün bu matemi sen haşmetinle ez, yak, yık?

Gürülde, hırpala, bir şey bırakma, ağlatma

Sakın bu kahreden avaze merhamet katma!..

Sükûta düşmanım ey yıldırım ki bir darben

Susan karanlığı çıldırtır, inletir birden.

Bu hasta sahada tufanlar istiyorsan eğer

O kanlı kûtu sen bir dakikacık bana ver;

Her aczi, her mütemâdî sükûtu parçalayım;

Bu öksürüklü karanlıktan intikâm alayım;

Bütün ufukları örtsün hurûş eden kanlar

Büyük, feci, ebedî darbe darbe isyânlar..

Bu mısralardaki kuvvetli ifâde Türkçe'nin işlenmiş bir lisân olduğunu anlatmaz mı?

*

* *

Bir gece... Bir yaz gecesi... Pencere açık... Şâir dalgın... "Mavi bir gölge" içeri giriyor, bakıyor ki bir kelebek... Bu zavallı yanıveriyor. Küçük bir levha... Sade fakat düşündüren; yine sade ve küçük düşündüren bir levha... Şâir bunu tasvîr etmek istiyor, ama Süleyman Nazîf Bey gibi değil, Hâlid Ziyâ Bey gibi de değil... Hemen iki fırçada bir resim meydana çıkaran ressamlar gibi... Öyle ki her şeyi küçük, vezni, kelimeleri... Sonra her şeyi samîmî.

KELEBEK

Mavi bir gölge uçtu pencereden;

Baktım âvare bir küçük kelebek!

Yaramaz, geldi kim bilir nereden?..

Belli yorgundu, bir veremli çiçek

Gibi serpildi lambanın yanına;

Bir duman uçtu; gitti titreyerek...

Anladım kıydı yavrucak canına.

Söyle ey mavi gölge, söyle eğer

Bir ölümden de çok fenâsa bana

Şu karanlık şu kimsesiz geceler?...

İşte yeni lisân... İşte Süleyman Nazîf Bey'in garaz bağladığı hakiki edebiyat lisânı...

Şâir Ali Cânib Bey, bir aşk çocuğudur. Akrabalarında yaşlı bir hanım bana anlattı. Henüz altı yaşında yokmuş. Annesiyle Galata'da bir akrabalarının evine misafir giderlermiş. Orada komşu bir Alman âilesi otururmuş. Ve bu âilenin daha küçük bir kızları varmış ki Ali Cânib Bey ona: "manyak" dermiş. Mavi gözlü, sarı saçlı bir kız... İşte bütün güzelliğinin ondaki intibâı!.. Misafirlikten kalkıp kendi evlerine gelince hep bu mini mini Alman kızını düşünür; ağlar, huysuzluk edermiş.

Şâir, büyüyüp yazmaya başlayınca hep aşkı terennüm etmiştir. Bir manzûmesinde:

Benim aşkım bu bir çiçek ki uzun

Ömrü yoktur; hemen solar ve erir

Kır, kopar; her yerinde bir solgun

Tazelik var ki bak ne hoş ezilir...

der, ve :

Kır, kopar, lâkin atma, sakla onu;

Bir zaman sonra bir hediyem olur

Sana öksüz, hazin, bükük boynu

diye yalvarır.

"Gecelerimiz" şiirinden birkaç parça alıyorum:

Elem şebâbımızın hakkıdır ve ağlamayan

Her aşk evet ne kadar hasta bir muhabbettir;

Ve saklanırsa elem belki bir cinâyettir.

Bakın denizlere hicrân bakışlı dalgaların

Şu taşlar inciterek gizli gizli her yerini

Nasıl kanattırıyor incecik kederlerini.

Ve sizde ey büyük, ey hasta, ey sevimli kadın

Biraz gururumu yerlerde şöyle ağlatınız;

Biraz bu kalbime en doğru aşkı anlatınız!

Sönük, müzeyyen geceler öptü sildi bizi;

Sema yok işte, uzaklarda zühreler eriyor;

Karanlık en acı, en sisli perdeler giriyor.

Biraz karanlığa yaklaştırın şu kalbinizi

Yazıktır aşkımı hissettirin yeter başımı

Biraz da okşamayın, silmeyin bu gözyaşımı

Bu şirini Ali Cânib Bey, yeni lisânı iyice tedkîk etmeden yazmıştır. İçinde lüzûmsuz yabancı kelimeler vardır. Meselâ ilk mısraındaki (cebin) kelimesi... "Alın" ile arasında anâtca nuance bir fark olmadığından cebîn, pîşânî veâsire kullanmak edebî bir günah, milli bir cinâyettir. İşte diğer bir manzûmesi:

GİT

Aşkın ben inledim en uzun, en hazînini

Git, âh uzatma ellerin aldatmasın beni

Kalbimde istemem yine bir ukde kalmasın

Git mavi gözlerindeki rüyaya dalmasın

Ben korkarım güzelliğinin rûhu pek ateş

Ben korkarım o rûha yıldırımlar eş

Bir ses içimde acze "felâket, ölüm!" diyor

Kalbim ezilmek istemiyor, ezmek istiyor!

Kalbim ezilmek istemiyor. Girye, ses, figân

Bunlar bütün bu andaki düşmanlarım inan!..

Git sönmesin içimdeki isyân emellerim,

Git ben de ağlamak değil, ağlatmak isterim.

Öteki manzûmesinde ezilmek isterken bunda ezmek istiyor bu tahavvül, bu rûhu tahavvül her gün şiddetleniyor. Nihâyet "Şark'ın Ufukları" meydana geliyor. Türkler'den hiçbir şâir Şark'ın miskin tevekkülüne isyân ederken bu kadar muvaffak olamamıştır. Herkese soruyorum. Tevekküle karşı bu şiir kadar haykıran diğer bir manzûme bulurlarsa bana göstersinler. İdamdan vazgeçerim:

ŞARKIN UFUKLARI

Daldım gözünde vehim uyuyan susmuş ufkuna,

Ey Şark, kanmadık mı asırlarca uykuna?

Hâlâ huşûa kubbeler ey hisli bir penâh

Hâlâ mağaralarda tevekkül diyen bir âh

Hâlâ kovuklarında öter baykuş evlerin,

Hâlâ köpek sedâları serper sokakta kin,

Hâlâ hurâfeler yaşatır her çürük kafes,

Hâlâ beşik gıcırtısı, hâlâ otuzlu ses...

Yükselmeyen tazarruun ey Şark bitmiyor,

"Hayyallel felâh" ki gökler işitmiyor.

Sönsün semalarında sükûn işleyen seher,

Dönsün zeminlerinde de isyana secdeler,

Diz çökmesin sağır göğe öksüz duâların,

Yaksın bütün ufukları artık belâların,

Her zulmü, kahrı boğmaya bir parça kan yeter,

Ey Şark uyan, yeter, ey Şark uyan, yeter...

Ben bu şiire yaklaşır ikinci bir şiire edebiyatımızda rast gelemiyorum.

HECE VEZNİ VE ALİ CÂNİP

Şüphesiz istikbâl veznimiz hece vezinleridir. Ve Emin Bey, bir kahraman, bir müceddid, büyük, pek büyük bir adamdır. Hece vezinlerinde başka bir rûh vardır ki Emin Bey, onu bulamamış ve yazık ki son zamanlarda yazan genç ve muktedir şâirler de bu rûhu bulmaya muvaffak olamamışlardır.

Türkler'in en hassas, en ince, en mükemmel şâiri Celâl Sâhir Bey bile henüz muvaffak olamadı. Hece vezinlerinde de klişecilik hüküm sürmeye başladı. "Gül ile Bülbül" gibi dağ gelir gelmez "yüce" de gelmeye başladı. Ali Cânib Bey, bu klişecilikten başını kurtarmaya çalıştı. İşte hece vezniyle, millî aruzla bir şiiri:

TURAN'IN YOLU

Ufuklar uyurken tan yeri attı;
Gecelerden korkan, gizlenen şeyler
Çıktı gölgelerden hep birer birer,
Sihrin nûruna biraz rûh kattı..,

Karşımdaki dağlar büyük kat kattı
Çıktım çıktım; düşer gibiydi her yer

Dedim: "Yükselişler böyleyse eğer
Alçaklarda beni neler aldattı?..."
Dağlar cevap verdi, dedi: "Türkoğlu
Daha çık yukarı baş döndürücü
Uçurum da olsa Türk gücü"
Çıktım çıktım; güneş büsbütün doğdu
Altın saçlarıyla zulmeti boğdu:
Göründü karşıdan Turan'ın yolu...

Gayr-ı millî aruz vezninin en büyük kusuru fazla ahengidir. Bu ahenk, o kadar fazladır ki manaya nüfûz ettirmez. Hece vezninin günahı ise henüz üzerinde zekâlarımızın dolaşmamış olmasıdır.

Hece vezninin milli ve tabiî olduğunu ve mutlaka istikbâldeki vezinlerimiz bu olacağını itirâf edenler yine: "Kâbil değil aruz vezninin yerini tutamaz..." diyorlar. Niçin? Niçin? Fransızlar'a, İngilizler'e ne diyeceğiz? Evet doğru, aruz vezninin yerini tutamaz. Eğer bugünkü ifâde ve beyânıyla kalırsa...

Çünkü bu ifâde pek plastik, pek zihnî, pek şiirsiz, pek ahenksizdir. Ve yazık ki genç ve muktedir şâir Celâl Sâhir Bey, bile bu ifâdeden kurtulamıyor. Bir ifâde yaratamıyor. Yine üstâdımızı taklîd ediyor.

Kabahat hece vezninde mi? Yoksa şâirde mi? İşte Sâhir Bey'in merhûm Niyâzi için yazdığı mersiyenin başlangıcı:

Sen ilk önce Resne'nin dağlarında parladın, ey güneş!

Işığının okunu İstanbul'un göğsüne çevirdin

Varlıkları karartan, döndüren bir geceyi devirdin

Dökdün bütün rûhlara bir mukaddes aydınlık, bir ateş.

Hep aynı "ifâde", hep aynı "beyân" fiillerin sonda gelişi ve bu gelişten doğan fenâ bir şamata... Hele üç mısraını daha okuyalım:

Korkusundan kapanıp taş kesilen dudakları açıldı

Hepsi senin adını sevgi ile hürmetle anardı,

Yalnız zulm baykuşu bu halleri gördükçe yanardı...

Oh, bu sona gelen fiillerin şamatası ne kadar berbad...

Hece vezni zekanın tedkîkine muhtaçtır. Öyle manzûmeler yazmalı ki Frenkler'in souple dedikleri vazı hâiz olsun. Grak'ın "Berceuse"ı kadar nefis olsun... Ali Canip henüz kavrayamadığı, hakim olamadığı hece vezinleriyle de klişecilik yapamıyor.

İhtiyâtla pek beğendiğim bir şiirini naklediyorum. Kârilerim dikkatle okuyup hükümlerini versinler:

KAVAL

Boş bir ufuk, benzi uçuk bir hilâl;

Kâinatın kalbi durmuş gibi bir şey:

Bir yoksulluk, bir melâl...

Bir yoksulluk, bir melâl, sonra bir serseri ses...

Bir kuzucuk kaybolmuş, anasını arıyor,

İn ey çoban tepeden, kavalını biraz kes!

Ovaları pek hâin karanlıklar sarıyor...

Ben istemem ey sevimli genç çoban

Ürkütmesin seni korku baykuşu;

Gecelere lâkin kanma, afacan

Bir kurt saklar, her inişi yokuşu...

Toplandı mı kuzuların?

Fakat yine getir yarın!..

Bir çıngırak çalar, sükûn ürperir,

Sürü yürür, yürür, tuzlanır erir...

Artık her şey siner, uzak dağlardan

Dökülür kırlara yorgun bir figân

Bana anlat duyuyorsan ey hilâl!

Gecelere ne söylüyor bu kaval?...

Ne söylüyor yakın, uzak, kapkara

Yokluklardan matem yağan kırlara?

Küskün değil, şen hiç değil! Yarabbi,

Yuvasından düşen yavru kuş gibi

Bilmeksizin çırpınıyor, inliyor,

Onu yalnız meçhûl bir şey dinliyor...

Bana anlat duyuyorsan ey hilâl!

Gecelere ne söylüyor bu kaval?...

Meşhedden tâ Akdeniz'e cesed, kan

Sürükleyen var dâra bir cevabımı

Yoksa güzel Selanik'in o yaman,

O vefâsız gurubuna itâbımı

Niçin baygın gözlerin

Görmeksizin bakıyor?...

Beni yine bir derin,

Zâlim şüphe yakıyor:

Ah ey hilâl Rum ilinde câmilere takılan

Yere göğe hâkim gibi çığlık saçan nâkuslar

Belki senin kulağını sağır etmiş; bu figân

Asırlardan akşamlara bu ezeli yadigâr

Demek sana ebediyen yabancı

Bu böyleyse pek acı...

Bu böyleyse ey tufanlar baştan başa akınız

Türk'e muti olmadıkça Garbı Şarkı yakınız!

Hece vezni daha bir çocuktur. Onu büyütecek zeka ve dehâ lâzımdır. Ali Cânib Bey, şüphesiz bu memleketin yegâne şâiri olmaz. Sâhir ve Fuâd Beyler ve diğer milliyetini idrâk etmiş şuurlu şâirler de bu işlenmemiş sahaya girmeli, zeka ve iktidârlarını göstermelidirler.

Ömer Seyfeddin

YAPRAK

Anıyordum baharı, çırpınarak

Düştü bir gölge şey avuçlarıma

Baktım: Ölmüş, zavalı bir yaprak...

Ey hazan artık intikâm alma,

Şimdi zulmetleriyle haykıracak

Sana hüsran bakışlı mavi sema!..

Bu hazan belli çok fidan kıracak,

Örtecek dallarıyla yollarımı...

Sen fakat söyle ey güzel yaprak,

Söyle çehren kadar ölüm sarı mı?

Ali Cânip

TALAT BEY

İşte zamanımız târîhini yazacak müverrihin heyecan ile önünde tevakkuf edeceği bir isim!..

Her kavim gibi Türkler'in de kahramanları vardır. Bu kahramanlardan bir kısmı sahne-i harpte şecââne döğüşerek lâ-yemûtlar sırasına geçmiştir. Diğer bir kısmı ise muzafferiyâtını sevinçle felâketlerini ağlamakla karşılayarak Türk rûhunu zenginleştirmiştir. Fakat Talat nâmı asırlarca yaşayacaktır, çünkü Talat yalnız Türk kavminin en mutenâ evsâfını câmi olmakla kalmayıp, zamanı târîhinde pek muzafferâne bir eser bırakmaktadır.

Talat Bey, her şeyden evvel hareket ve faâliyet adamıdır. Kendisinde büyük bir azimperverlik, büyük bir şevk ve heyecan, büyük bir cesaret ve fedakârlık hasleti vardır

*

* *

Talat Bey, 1290 sene-i maliyesi Ağustosunda Edirne'de tevellüd etmiştir. Kırcaali'nin Çaplıca karyesi sekenesinden olan pederi Ahmed Vâsıf Efendi Edirne'de medrese tahsîli görmüş ve ders icazetnâmesi almıştı. Bulunduğu nâhiyede kadılık ve teşkîlât-ı adliyeden sonra müstentaklık vazifesinde iffet ve istikâmeti ile cümlenin ihtirâmını kazanmıştı. Şöyle ki "Çaplıcalı Ahmed Efendi"den bahsolundukça Edirne ahalisi elân muhterem bir simayı yâda getirir.

Talat Bey, Edirne'de ibtidâî ve rüşdî mektepleri tahsîlini ikmâl ettikten sonra Alyans Mektebi'ne girerek orada iki sene tahsîl görmüştür. Muahhiran bir sene Türkçe muallimi sıfatıyla yeniden mekteb-i mezkûrda kalmış ve Fransızca'yı bu müddet zarfında öğrenmiştir. Talat Bey'in hayat-ı tahsîlini bilenler zekâ-yı fevkalâdesinin senâhânı oluyorlar; talîm edilen mevâdı büyük bir suhûletle anlar ve öğrenirdi. Hele hafızası hayret-efzâ idi. Müahhiran menfiyyen gönderildiği Selanik'te ilân-ı Meşrûtiyet'ten evvel güşâd edilen Hukûk Mektebe devama başlayarak, ikinci seneye kadar terfî etmişti. İlân-ı Meşrûtiyet'ten sonra mücâhedenin kendi uhdesine tevdî eylediği vazîfe-i hamiyyet bu tahsîline devam etmesine imkân bırakmamıştır.

Talat Bey, 1306 senesinde henüz on sekiz yaşında olduğu halde mülâzemetle Edirne telgrafhanesine alınmış ve 1307 Ağustosunda Edirne vilâyeti telgraf ve posta baş müdürriyeti mukayyidliğine tayîn olunmuştur.

Fakat genç Talat, Selanik'te yalnız memuriyetinin vezâifi ile iştigâl etmiyordu. Vatanın çektiği âlâmı anlamışve gençliğe has olan şevk-i fedakârâne ile saha-i mücahedeye atılmış idi. İşte bu faâliyetin neticesi olarak 1312'de –yani henüz ondokuz yaşında iken- politika mütttehimi sıfatıyla mahkemeye sevkolunmuş ve üç sene kalabendliğe mahkûm edilmiştir.

Bu mahkûmiyet sebebiyle Edirne'de mevkûf bulunduğu sırada 10 Mart 1314'te affolunmuş ise de başka bir vilâyete kaldırılması da idâre-i seniyye icabından idi. Binâenaleyh Selanik ve Manastır vilâyetleri arasında posta seyyarlığına tayîn kılınmıştır ki müşârü'n-ileyhin faâliyet-i mücâhidânesine büyük bir germî vermesi bundan sonra vâki oluyor.

19 Teşrin-i evvel 1314 târîhinde posta seyyar memurluğundan Selanik telgraf ve posta baş müdüriyeti kitabetine ve 2 Nisan 1319'da tahrîrât baş katipliğine terfî olunmuştur.

9 Teşrîn-i sânî 1323'te inkılâba ait telkînâtı hükümetçe haber alındığı cihetle azledilerek Anadolu taraflarında bir mahalle gönderilmesi husûsuna irâde çıkmış ve ertesi gün memuriyetinden bütün bütün infâk ederek, mesâisini tamamen inkılâba hasreylemiştir.

Temmuz inkılâbında ve onu müteâkip Talat Bey'in vatan-ı Osmanî'ye ibrâz eylediği hidemâtın şân-ı bülendi cümlenin malûmudur. Müşârü'n-ileyh 1324'te Edirne'den mebûs olarak Dersaadet'e gelmiş ve 12 Kânûn-ı evvel 1325'te Meclis-i Mebûsan riyâset vekâletine tayîn olunmuştur. Fakat efkâr-ı umumiye mücâhede-i hüriyette o kadar iktidâr gösteren bu zâtı şimdi re's-i kârda görmek istiyordu. Bu kuvvetli cereyan Talat Bey'i 26 Temmuz 1325'te Dâhiliye Nezâreti'ne getirdi; müşârü'n-ileyh Şubat 1326 târîhine kadar kabinede dâhil bulundu. Dâhiliye Nezâreti'ni terkeylemesi istifâ sûretiyle vukû buldu; 22 Kânûn-ı evvel 1327'de telgraf ve posta nezâretine ve Hacı Adil Bey'in bir heyet-i mahsûsa riyâsetiyle Rumeli'ne azîmeti üzerine (4 Şubat 1327) Daâhiliye Nezâreti Vekâleti'ne tayîn kılındı. Muahhiran Meclis-i Mebûsânda İttihâd ve Terakkî fırtınası riyâsetini deruhde etti. Said Halim Paşa kabinesinin teşkîlinden beri Dâhiliye Nezâreti'ni işgâl eyliyor.

Talat Bey, Türkçe'den başka Fransızca, Arapça, Rumca lisânlarını tekellüm eder. Son zamanlarda İngilizce tahsîline de başlamıştır.

Talat Bey'de üç şahsiyet temerkuz eder: İhtilâlcilik, recül-i hükümet sıfatı ve şahsiyet-i husûsiye.

Şimdi bu üç şahsiyeti biraz tahlîle çalışalım. Memleketin mühim ekseriyetinin istibdâdın şeâmetine serfürû eylediği, büyüklerin, küçüklerin, zenginlerin, fakirlerin, münevverlerin, câhillerin en mayûb bir esarete kalplerinde bir isyân duymaksızın tahammül ettikleri bir zamanda Talat Bey bir avuç fedâkâr ile esârete karşı duruyordu... Vatanın bir çocuğu sıfatıyla kan, gözyaşı ve matem tevlîd eden bir idârenin etrafında îkâ ettiği vâsi ızdırâbı, derin sefâleti görüyordu. Hudud hâricinde hareket, hayat ve ziyâ olmasına mukâbil, memlekette atâlet, bir ölü sükûtu ve zulmet vardı. Ve her gün memleket, iktisadî, siyasî istiklâlinden bir parça kaybederek git gide ölüme sürükleniyordu.

Memleketin geçirmekte olduğu acıklı felaketler içinde bulunan, bugün vatana yüklenen şeâmetleri görüp de vekâyiin esbâb ve netâyicini yekdiğerinden tefrika muktedir olmayan sathî fikirli adamlar mesûl-i yegâne olarak yeni idâre ve zemâmdârânını görüyorlar...

İdâre-i müteahhire esnasında bir takım hatalar irtikâp edilmediğini şüphesiz kimse iddia edemez. Fakat bugün memleketin kanlara garkolması bir buhrân-ı mâlînin tazyîki altında bulunması, bütün bunlar pek uzun devam eden bir istibdâd gecesinin muzlim mirâsından başka bir şey değildir.

Türkiye'nin etrafındaki memleketlerin kaffesi hürriyet içinde îcâbât-ı medeniyyeyi tezyîde ve binâenaleyh kuvvetlerini takviyeye çalışıyor, halbuki bizde idâre-i müstebide mevcûdiyetini temin ve meşûm saltanatını temdîd için beliren ziyâları söndürüyor ve zulmeti teşcî ediyordu.

Talat Bey'in meziyeti memleketin yavaş yavaş, fakat kati bir sûrette ölüme yürüdüğünü görmesi ve buna karşı vukû bulan hareketin başına geçmesidir.

Görmek diyoruz!.. Fakat herkes görüyordu, yalnız müthiş istibdâda karşı isyân etmeye cesaret edemiyorlardı. Birçok kimseler biliyorlardı, fakat herkesin selâmeti için sükût ve istirâhatlerini, saâdetlerini ve hayatlarını istihkâr etmiyorlardı.

Talat Bey, her şeyi fedayı göze aldı, hatta hayatını!. İşte büyüklüğü burada. Ancak hayatını kazanan küçük bir posta memuru olduğu, hiç istinâda mâlik ve yarından emin olmadığı halde bir ihtilâl halk etmeye çalışmış, bu uğurda bütün kalbiyle uykusuzluğa, yorgunluğa, açlığa, sefâlete, zulme mahbûsiyyete ve hatta dârağacına çekilmeye razı olmuştu.

Silah arkadaşlarıyla birlikte şecîâne bir sûrette ölümle mücâdele ederek vatanına hayat kapılarını açtı. Binâen-aleyh bugünkü işgâl eylemekte olduğu mevkie bâlga-i mâ belâg istihkâk kesbetti.

Bazen muhâsımları eski haline der-hâtır ettirerek, zafer-yâb oluyoruz zannında bulunuyorlar.

-"Öyle ya, eski posta memuru değil miydi?"

Fakat Talat Bey, ancak hiss-i fedakârisini isbât eylediği mazisi ile iftihâr edecektir. Zengin bir âilenin vârisi olmakla iftihâr etmek nasıl bir meziyet değilse, kavî râbıtalar ve asîl olarak tevellüd sayesinde elde edilen yüksek bir mevkile tefâhurda bir fazilet değildir.

Hakiki meziyet, serveti kendi mesâisiyle kazanmaktır.

Hakiki fazilet aşağıdan yukarıya kadar kendi azimperverliği ve zekası ve meziyetleriyle yükselmektir.

Avrupa'da, mutlakiyet câri iken asâletin mefkûresi hayattan çalışmaksızın zevk-yâb olmaktı. Asîl için çalışmak kaderi tenzîl edici bir şey idi.

Bu asâlet -zâten söylemeye hâcet yok– ortadan kalktı, atâleti sebebiyle ortadan kalktı.

Bugün ırsî asâletler yerine, çalışmak, zeka ve kalbin ilhâmâtından mütevellid asâlet kâim olmuştur.

Bugün hemen bütün medeni memleketlerde icrâ-yı hükmeden avâm evlâdîdir.

Yaşadığımız devrin hatt-ı hareketi "Ahâli ile, ahâli için" cümlesidir.

Zamanına taban hareket edenler, târîhin felsefesini tanıyanlar avâm evlâdının riyâset-i hükümete geçtiğini, memleketin umurunu eline aldığı pek tabiî bulacaktır.

Zaten biz de bir sene evvel Bâb-ı Alî'de zaaf, tereddüd, nevmidi ve her talebe muvaffakiyet arzularının icrâ-yı ahkâm ettiği bir sırada Talat Bey gibi avâm evlâdının bir hareket-i asiyâniyyede bulunduklarını görmedik mi?..

Talat Bey, memleketi yaşatmak için hayatını istihkârla kalmamış ve belki en güzide bir recül-i hükümet olmuştur. Ve bu sırf hâr vatanperverliği, açık zekası ve diğer evsâfı

sayesindedir. Kendisinde en soğuk bir tabiatı bağlayacak bir husûsî sevimlilik ve cazibe vardır.

İşte bundan dolayıdır ki Talat Bey'in müsâhabesi fevkalade latif ve tatlıdır. Halet-i rûhiyeyi pek iyi tanıyanlar gibi, Talat Bey muhâtabının en zayıf noktasını tutarak bütün kalbine nüfûz etmeyi bilir.

Bu, İstanbul'u ziyâret eden ve kendisiyle görüşen bütün ricâl-i siyasiyye-i ecnebiyyenin fikridir.

Hatta bu hali fırkasının muârızı olanlara bile kendisini sevdirmesinin birinci sebebidir.

Nitekim Bulgaristanla akdettiğimiz pek musaid sulhun kendi mahâreti, hareketi sayesinde olduğunu kim bilmez ki?

Hulasa yeni Türkiye Talat Bey gibi bir recül-i siyasî doğurmakta iftihâr edebilir. Denebilir ki yeni Türkiye kısmen kendi eseridir ve kendisi de Yeni Türkiye'nin. Çünkü biri diğeri olmaksızın ihtimâl ki mevcût olamayacaktı.

Saâdet-bahş bir şey varsa o da Talat Bey'in kuvâ-yı maddiyye, maneviyye ve fikriyesinin bir devre-i inkişâfta bulunmasıdır.

Bunun içindir ki Talat Bey yorulmak bilmez mesâisi, hâr-ı azmi, münkeşif zekası ve istikbâl hakkındaki îmân-ı metini sayesinde prestij edercesine sevdiği ve vatanına en büyük hizmetler etmeye çağrılmıştır.

EMİNE SÂMİYE HANIMEFENDİ

Emine Sâmiye Hanım, 1282 senesi Martının onaltıncı günü merhûm Cevdet Paşa'nın sulbünden İstanbul'da Vezneciler'de dünyaya gelmiştir. Küçüklüğünden beri edebiyata hevesli bulunduğu için hemşiresi Fatma Aliye Hanımefendi derecesinde târîh ve ulûm-ı diniyye derslerinde ileri gidememiş ise de felsefe ile iştigâlden büyük bir hazzalmış ve bir aralık Selanik'te Askeri Rüştiyesi Farisi muallimi bulunan Kara Baba Tekkesi şeyhinden iki sene kadar Arabî, Farisî ve tasavvuf dersleri alarak tevsî-i malûmât etmiştir.

Selanik'te inâs mekteplerine müfettişlik ettiği gibi bazı muallime ve talebâtı tedris sûretiyle de maârife çalışmıştır.

Siroz'da geçirdiği dört senelik hayatında bir taraftan memur kızlarını okutarak tenvîr diğer taraftan İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'nin teşkîlât-ı hafiyyesine dâhil olarak vatanına hizmet etmiştir. Hürriyetin ilânından sonra ve bilhâssa 31 Mart İhtilâli'nde gazetelere isyân-ı askeri aleyhine birçok makaleler yazmak cesaretini göstermiştir. Son harb-i meşûm esnasında Şişli Etfâl Hastanesi'nde mecrûhîn guzât bakıcılığı etmiş ve İttihâd ve Terakkî Erkânı habsedildiği sırada Kâmil Paşa kabinesine mensûp bazı kimseler tarafından (iki ana-baba dostuna) kendisinin de hapsine dâir teşebbüsâtta bulunduğu mevsûkan haber verdiklerinden Etfâl Hastanesi'ni terk ile Paris'e azimet etmiştir.

Hayat-ı âilesine müteallik bir bedbahtı onun icab ettirdiği medid bir davanın buhranlı günleri sıhhatini haleldâr ettiği cihetle şimdilik istirâhat mecbûriyetinde bulunmaktadır, fakat bu istirâhat zamanını da beyhude geçirmeyip kızlarımızın talîm ve terbiyelerine ait tetebbuât ile geçirmektedir. Meşârü'n-ileyh matbûât sütunlarındaki pek çok âsârından mâadâ birkaç milli romanın da muharriresidir.

Dünyanın en mesûd insanları vatan ve milletine güzel bir koku bırakmaya muvaffak olanlardır.

AH BİZ DE AVRUPALILAR KADAR YÜKSELEBİLSEK

Paris 5 Mart 1330

Memleketimizin güneşli iklimindeki tebessümlü bir hayata alışan bir Şarklı -Paris'in Arkası- damlarıyla gotik usûlünde inşâ edilmiş binalarına ilk bakışlarını attığı zaman– evvelce tahayyül ettiği sokakları süngerlerle temizlenen o (şen, şuh Parisi) göremeyince hayretlere düşer!.. Fakat nazar alıştıktan sonra o loş binaları dolduran ilm ve fen meşhûrlarını ekseri sokaklarını ziynetleyen âbidelerinde sanata ve târîhe âit, bazısında ince bazısında haşmetdâr nefis güzellikleri, hususuyla kirli bir renkle akan (Sen) Nehri üzerinde dalgalanan faaliyeti mutalaaya daldıkça Paris'in baha yetişmeyen kıymetini takdirde gecikmez.

Elektrik fenerlerinden ve ilan levhalarının ziyâlarından nûrlu bir tâc giyen Paris geceleri büsbütün değişir... Ve manzarasından handeler dökülür... Fennin ve terakkiyâtın bu parlak simasına gıptalı bir hüzünle halesi içinde boğula boğula... Solgun nazarını serpen kamerin Sen Nehri'nin bulanık suyu üstünde titreşen aksini görmek -şâirâne olduğu kadar da- insan eliyle vücûda gelmiş bu medeniyet âlemini (tabiat âlemiyle) mukâyese için toprağa mensûp tabiattaki azamet ise yetişilmesi imkânsız bir yükseklikte!...

Ademoğlu...Bu yetişilemeyen azamete tahassürlerle bakar fakat meyûs olmaz tayyareler îcâd eder. Yine yükselmeye çabalar. Düşer, kırılır, dökülür... Yine azminden dönmez!

-Ah biz de Avrupalılar kadar yükselebilsek..

Buna çalıştığına eminim. Heyhat ki bizi yükseltecek çarenin esasından henüz hakkıyla haberimiz yok...

Yükselebilmemiz ne ile hasıl olabilir? Bu pek sâde bir şeydir: Evlâtlarımızı ana kucağında iken tahsîl hevesine alıştırabilmekle.....

.....

Emine Sâmiye

MEHMET CÂVİD BEY

Rûmî 1292 târîhinde Selanik'te tevellüd etmiştir. İbtidâî ve Rüşdî tahsîlini orada gördükten sonra İstanbul'a gelerek mülkiye idâdîsine girdi. Merhûm Ahmed Şuayb ile Hüseyin Câhid Beyler aynı sıralar üzerinde iktisâb-ı ulûm ve fünûna çalışıyorlardı.

Bugün yorulmak bilmez sayı, ufak teferruâtı bile unutmaz hafızası ile cihânı hayrette bırakan Mehmet Câvid Bey, küçük bir mektepli iken de aynı meziyeti ile temeyyüz ediyordu. O sınıfın en çalışkan, en devamlı şâkirdi idi.

Mekteb-i Mülkiye'den şehâdetnâmesini aldıktan sonra Ziraat Bankası kalemlerinden birinin kapısından hizmet-i devlete girdi. Çok geçmeden maarif nezâreti kalemlerinden birine tahvîl etti. Nezâretin ilk istatistiğini eldeki nâkıs vesâit ile tanzîm eden Cavid Bey'dir. Darü'l-Muallimîn'de usûl-i mâliye tedrîs ederken aşâr hakkındaki beyânâtından dolayı kazaya uğradı. Kendisini muallimlikten çıkardılar. Efkâr-ı hürriyetperverânesi ile eski idârenin nazar-ı şüphe ve hiddetini kendi üzerine davet etmiş olan Câvid Bey için artık İstanbul'da kalmak bir tehlike teşkîl ediyordu. Bir kaza kaymakamlığına bile onu tayîn için tereddüd ediyorlardı. İstanbul'u bırakarak memleketine çekilmeye mecbûriyet hissetti. Kadirşinâs vatandaşları onu derhal husûsî bir mektebin müdirriyetine getirdiler. Orada mesâisi ve iktidârı ile temeyyüz etti. Çok çekmeden mekteb-i tefiz bir menba-ı nûr oldu. Memâlik-i Osmâniye'nin başka taraflarında oraya leyli şâkirdler göndermeye başladılar.

Câvid Bey, Selanik'te iken Mekteb-i Mülkiye muallimliğinden tanıdığı merhûm Manyasızâde Refik Bey ile Talat Bey ve rüfeka-yı mesâisi ile akd-i uhuvvet ederek İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşkîl esasına iştirâk etti. 10 Temmuz İnkılâbı vukû geldiği gün o Romanya'da cemiyetin tertibât-ı ihtilâliyesine âit muzâkerât ile meşgûl idi.

10 Temmuz İnkılâbı'nın karanlıktan çıkardığı simalar arasında Câvid Bey, en çabuk ve en çok göze çarpmış olanlardan biridir. Tatlı ve kolay nutku, sevimli siması hitâbet ve belâgatin rûhlara tesîr eden husûsiyeti ile Câvid Bey, Meşrûtiyet'in en gözde bir hatibi olmuştur. Her îrâd ettiği nutuk kendisini evc-i şöhrete doğru yükselten yeni bir basamak teşkîl etmiştir. Bir mektep müdürlüğünden maliye nezâretine, memleketin en yüksek mevki-i idâri ve siyâsîsine çıkan Câvid Bey, bunu yalnız kendisinin metânet-i ahlâkiyesine, istikâmet ve faziletine, fazl ve liyâkatına medyûndur. Câvid Bey, kendi kendisinin adamıdır. En büyük düşmanları bile fazl ve irfânın, iktidâr ve kâbiliyetinin hayranı, iffet ve istikâmetinin takdîr-

hânıdır. Fransa'dan gelen mâliye müşâviri Mösyö Loran bile "Türkiye'de rakamdan anlayan yegâne adam" diye meziyât-ı fitriye ve müktesibisine karşı izhâr-ı hayret etmişti.

31 Mart hâdise-i irticâiyyesini tertîp edenler idâre-i cedîdenin en mühim renklerinden biri olan Câvid Bey de izâle-i vücûdunu arzu etmişlerdi. Muvaffak olamadılar. Câvid Bey meclis-i mebûsanda bütçe mazbata muharriri sıfatıyla îrâd ettiği ilk büyük nutuk kendisinin fâtiha-i muvaffakiyeti oldu. Memlekette ekseriyeti teşkîl eden zürrâ sınıfına karşı derin bir irtibât ve muhabbet gösteren bu parlak nutkun mukaddimesini kitabımıza dercediyoruz.

Umûmun takdîr ve tahsîni içinde mâliye nezâretine geldi. Câvid Bey maliye nezâretinin o asır-dide tezebzüb ve perişânîsini az vakit içinde ıslâha muvaffak oldu. Memlekette her şeyden evvel muntazam ve mükemmel bir maliyeye ihtiyaç olduğu düşünülecek olursa Câvid Bey'in îfâ ettiği hizmetin kıymeti nazarlarda bütün bütün tayîn eder.

Fakat memleketin düşmanları buna tahammül edemiyorlardı. Yeni idâreyi yıkmak, memleketini mahv ve harabiye sürüklemek için yeni idâreyi temsîl eden, yaşatan zevâtı efkâr-ı umumiye nazarında düşürmek istiyorlardı. Bunun için memlekette dehşetli bir hücum ve propaganda başladı.

Yeni idârenin büyük adamlarına iktidârları, hizmetleri ile mütenâsip bir şiddetle iftira etmeye koyuldular. Câvid Bey, en ziyâde taarruza, müfteriyâta marûz kalmış bir devlet adamıdır. Fakat zaman bütün bu çirkin hücûmların mâhiyetini meydana koymuş, yeni idâre adamlarının billur hayatı bütün milletin inzâr-ı takdîri karşısına saf ve temiz bir halde çıkmıştı.

Câvid Bey, Meclis-i Mebûsan'a kadar giren tezvîrat ve ifsâdâtın tesîriyle maliye nezâretinden istifâsını verdi. Fakat heyet-i vükelâda vücûdunun hükümet için ne kadar kıymetli bir kuvvet teşkîl ettiği pek çabuk anlaşıldığından nâfıa nâzırı sıfatıyla tekrar kabineye girdi. Câvid Bey, ile bazı refîklerinin tavsiye ettiği metânet ve sebât politikası galebe çalmış olsa idi memleket "Halâskaran" felaketini görmeyecek ve bu âkibet-i elîme başımıza gelmeyecekti. Ne çare ki gösterilen tereddüd kabinenin sukûtuna ve memlekette anarşi husûlüne sebep oldu. Câvid Bey, Meclis-i Mebûsân'ı dağıtmak ve memleketi bütün bütün müstebidlerle idâre-i sâbıka ricâlinin dest-ı keyf ve hevesine tevdî etmek isteyenler aleyhinde meclis-i mebûsânın son günü îrâd ettiği hutbe-i âteşîn ile vatan düşmanlarının gayz vee hırsını tahrîk ettiği kadar gösterdiği şecaât-i medeniyye ve basiret-i siyasiyye ile kendi kadrini de

yükseltmiştir. Bu cesaretin cezasını Cenîn Gazetesi'nde yazılan bir makaleden dolayı bigayr-ı hakk hapishaneye tıkılmak sûretiyle adadı. Fakat düşmanları bununla da teşfî-i sadr edemediler. Kendisini refik-i mesâisi Babanzâde İsmail Hakkı Bey merḥûm ile birlikte tevkîfi hakkında makâm-ı sadâretten telefonla verilen emr-i şifâhîden haberdâr olunca Câvid Bey Avrupa'ya seyâhate mecburiyet hissetti. 10 Kânûn-ı sânî inkılâbı üzerine tekrar İstanbul'a avdet etti. Ve çok geçmeden Türkiye ve Fransa itilâfını hazırlamak üzere Paris'e gönderildi.

Türkiye-Fransa, Türkiye-Almanya, Türkiye-Rusya itilâflarını esaslarını kuran bunları sevk ve idâre eden ve nihâyet bir neticeye îsâl eyleyen Câvid Bey bütün bu müzâkeratta gösterdiği şiddet-i vukûf, nüfûz-ı nazar, fitrat-ı gayret ve hamiyyet ile zamanımızın ricâl-i siyâsiyyesi arasında bir mevki-i mühim ve müstesnâ ihrâz etmiş tekmîl Avrupa'ya dirâyet ve mahâretiyle iffet ve istikâmetiyle kendisini tanıttırmış ve sevdirmiştir. Âhiren maliye nezâretine tayîni memleketimizin her tarafında memnuniyetle telakkî edildiği kadar Avrupaca da nazar-ı tahsîn ve takdîr ile görüldü.

İlm-i iktisada ve mesâil-i maliyeye dâir âsâr-ı müfîdesinden başka Mecmûa-i İktisâdiye nâmıyla birkaç sene devam etmiş bir risâle dahi neşretmiştir.

Câvid Bey -Bugün 325 senesi muvâzene-i umûmiye-i maliyesini tedkîke başlıyoruz. Bugün yalnız bu devre-i ictimâiyyemizde değil; hatta memleketimizin sergüzeşt-i siyâsîsinde pek mühim bir gün gibi telakkî edilmek lâzım gelir. 600 seneden beri bugün ilk defa olarak hıdemât-ı umûmiye-i devlete masrûf olmak iktizâ eden mübâliğin vergi nâmıyla efrâd-ı milletten ahz ve tahsîl edilmesine millet vekilleri müsâade edeceklerdir. Altı asırlık bir devre-i medîde-i târîhiyye içinden yine bugün ilk defa olaraktır ki milletin vekilleri milletin arkasına yükletilmiş olan bâr-ı azîm mükellifiyetin derece-i şiddetini tedkîk ve teftîş edebilecektir. Altı asırdan beri devam eden târîh-i mefâhir ve mesâibimiz içinde bugün yine ilk defa olaraktır ki milletin vekilleri hâkimiyet-i millet nazariyesinin en mühim bir fer-i tatbîkîsi olan hâkimiyet-i mâliye-i milleti temîn ve tahkîm edeceklerdir. Hâkimiyet-i mâliye-i millet bilirsiniz ki bütün hâkimiyetlerin esasıdır. Hâkimiyet-i mâliye hâkimiyet-i hazine demektir. Hazineye hele dolu bir hazineye hâkimiyet ise bilirsiniz ki her şeye hâkimiyettir. Usûl-i Meşrûtiyet'in en büyük kuvveti, en büyük silahı, silah-ı mâlîsidir. Yalnız usûl-i Meşrûtiyetin değil; hatta usûl-i istibdâdın bile pekâlâ bilirsiniz pek acı tecrübelerimizle sabittir ki en büyük silahı, silah-ı mâlîsi idi.

İstibdâd hiçbir zaman makûl, hiçbir zaman mantıkî bir kuvvet olmadığı için elindeki silahı sû-i istimâl etmiş ve bu sû-i istimâlın neticesi olmak üzere milletin ihtilâl ve inkılâb-ı mesûdunu hazırlamıştı. Bütün düvel-i mütemeddinenin târîh-i inkılâbât ve ihtilâlatını tedkîk ve tetebbu ediniz. Hepsinin bizde olduğu gibi neticesi bir mesele-i maliyeye müneccer olan imtiyazât ve istisnâttan başka hiçbir şey görrremezsiniz.Hepsinde milletin iki kısma inkısâm ettiği bir tarafta daima alan, fakat aldığına mukâbil hiçbir şey vermeyen bir şerzeme-i kalîle, diğer taraftan ise daima veren fakat verdiğine mukâbil hiçbir şey almayan zavallı kitle-i millet!

Bu daima alanlar ve aldıklarına mukâbil hiçbir şey vermeyenler onların da bî-âr ve hicâb bir sefâhet, bir zînet ve ihtişâm güşâde etmişlerdi.

Daima verip de hiçbir şey almayan zavallı efrâd-ı milletin, bu milletin en büyük unsuru, en kuvvetli, en sağlam ve en nâmuslu unsurunu teşkîl eden zavallı köylünün ise yalnız yanmış, harap olmuş topraklarından başka...

Hasan Fehmi Efendi :

-Böyle bir arkadaşa mâlik olduğumuzdan dolayı fitihâr ederim.

Nâfi Paşa:

-Var ol Câvid!

Câvid Bey:

-Evet, yanmış, harap olmuş topraklarından, ezilmiş kalplerinden başka bir şeyler yoktu. Erbâb-ı imtiyâz mahv ve ifnâ etmekte oldukları anâsır-ı esasiyye-i milletin zevâlinden endiş-nâk olmuyorlardı. Daima israf ve sefâhetlerini günden güne tezyîd etmekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Fakat bu lâ-kaydî onları ve yaşadıkları devri uçuruma doğru sürüklüyordu. Onlar öyle yaptıkları için devir bu kadar çabuk değişti.

Eğer milletin anâsır-ı ibtidâiyesini bu kadar gücendirmemiş olsalardı emin olunuz ki ihtilâl ve inkılâb bu kadar seri ve sehîl olarak vukû bulmazdı.

Millet, milletin ekseriyet-i azîmesi ve ne kânûn-ı istibdâdı bilir, ne de kânûn-ı Meşrûtiyeti anlar. Onların anlayacakları nazariyât değil, kendi menâfi-i maddiyelerine temas eden husûsâttır. İstibdâd bu menâfi-i maddiyeyi ihlâl ile diğer için milletin bütün tabakât-ı

ictimâiyyesini kendi aleyhine çeviriyordu. Şimdi efendiler, usûl-i istibdâdın yerine usûl-i Meşrûtiyet ikâme edildi. Usûl-i Meşrûtiyetin de nazariyâtını milletin sunûf-ı muhtelife-i ictimâiyyesi anlamaz.

Onlar burada bizim aramızda cereyan eden matbûât kânûnu mübârezelerinden veyahud kânûn-ı esasînin mübârezât nazariyesinden bî-haberdirler. Onlar, yalnız asırlardan beri ihlâl edilmiş olan menâfi-i maddiyelerinin iâde edilmesini istiyorlar. Onlar şimdiye kadar daima tahrîp, harap edilmiş olan mülklerinin şimdiye kadar daima tecavüze uğramış olan hukûk-ı tasarrufiyelerinin kendilerine iâde olunmasını, ve o harabîlerinin tamîr edilmesini arzu ediyorlar. Ve biz hâkimiyet-i milliyeye mâlik olduğumuz için bunların mutâlebâtını isâf ve tatmîn etmek mecbûriyeti altında bulunuyoruz. Fakat acaba onların şimdiye kadar hiçbir suretle tezâhür ettiremedikleri bu emellerini isâf eylemeye muvaffak olduk mu?

Mea't-teessüf... Size encümenimiz nâmına meat-teessüf, söylüyorum ki muvaffak olamadık. Hükümetin 325 senesi bütçesini ne gibi hissiyât ve efkâr ile tertîp ettiğini bilmiyorum. Fakat biz encümenimizde bütçenin sayfalarını açtığımız zaman her bir madde karşısındaki rakamın üstüne gözlerimizi diktiğimiz vakit emin olunuz ki kulaklarımızda o zavallı köylülerin, o zavallı milletin şimdiye kadar daima buğultulu nidâ-yı tazallümü tânîn-endâz oluyordu. Gözlerimizin önünde o daima şikâyet eden adamların yanmış çehrelerini görüyorduk. Onların şimdiye kadar çalışmalarından hiçbir istifâdeye mazhar olamayan bu milyonlarca insanların seslerini işitiyorduk. Onlar bize diyorlar ki askerinizi biz ihsâr ettik, onlar bize diyorlar ki muhârebe meydanlarında vatanı muhâfaza ve müdâfaa etmek için biz öldük. Bu kâfi gelmiyormuş gibi sulh ve müsâlemet meydanlarında da seyyiât-ı idâriyye-i hükümet dolayısıyla biz fedâ-yı nefs ettik. Kışın şedâidine, yazın kızgın güneşlerine kadınlarımızın çocuklarımızın vücûtlarını sererek çalıştık. Ve sonra mesûd olacağımız bu büyük fitratın bahşayiş ve ihsânı olan mahsûllerimizi alarak bizim de güleceğimiz günlerde arkamızda ya mültezimlerin pençe-i gadrini veya vazife nâ-şinâs memurlarınızın dest-i tecavüzünü bulduk. Evet bütçenin her bir rakamı bizlere bu sesleri tekrar ediyordu. Bizim gözümüz önünde feci birer sahne, sefâlet hayatı gösteriyordu. Fakat... Diğer taraftan başka bir ses yükseliyor ve bizim rakamlar üstünde işleyecek ellerimizi tutuyordu. O başka ses de bir sedâ-yı manevî idi ki efendiler vatanın menfaat-i ulviyesi bize ihtâr ediyordu. Biz, bir neşe-i saâdet isteyen bu efrâd-ı milleti tahlîs etmeyi, mesûd eylemeyi arzu ediyorduk. Fakat vatanı yaşatmayı bundan daha lâbüd görüyorduk. Vatanı yaşatmak için lâzım gelen kanı hatta biraz müfsid olsa da yine onun damarlarına isâle etmek îcâp ettiğini düşünüyorduk. Yaşamak mesûd olmaktan evveldir. İşte bunun içindir ki efendiler istediğimiz ıslâhat ve tadîlât ve

tekâlifi yapamadık. Fakat ona mukâbil bu milletin bütün cerîhalarını keşfetmeye zannediyoruz ki muvaffak olduk.

Mehmet Câvid

بزرگوار گرامی جناب حاج شیخ
محمد کاظم فقیه حائری دامت برکاته
به یاد ستمکشی دوران
محمد تقی زاده

HEMEDÂNÎZÂDE ALİ NÂCİ BEY

Son zürriyet-i edebiyyenin son tomurcuklarından olan bu genç muharrir hayat-ı meclis-i matbûâta bir nâzım ve şâir olarak girdi, çok geçmedi Şehâbeddin Süleyman Bey ile şimdi Nâyiler nâmı altında toplanan gençler arasında Fecr-i Atî'yi teşkîl eden zümre-i üdebâya dâir açılan bir münâkaşa-i kalemiye, Ali Nâci Bey'de gizli kalan diğer bir selîkanın inkişâfına sebep oldu, tenkîd ve mücâdele-i kalemiyye selîkası...Gerçi, insanı emniyet-bahş bir muvaffakiyete îsâl için, muntazam bir hirâset-i fikriyyeye ve ale'l-ekser gençlerde mefkûd bir metânet-i mantıkiyye ve arz-ı iftikâr eden bu tarz-ı tahrîrde, Ali Nâci Bey, pek mühim şeyler kazanmadı, hatta günün birinde haberi olmaksızın bir kitapçı kavgasının içine düşüverdi.

Sadece tevlîd-i âsâra ve sabûr, sessiz bir saye doğru sevkedilmesi lâzım gelen ilk hutuvât-ı edebiyyesinde oldukça mühlik bir yola doğru koşan bu genç, yavaş yavaş kendini topluyor ve sükûn ve intizâm içinde tevlîd-i âsâra vakf-ı nefs ediyordu. Ruhunda Îran'ın muattar harâretini taşıyan ve kalemi sevimli bir serkeşlik içinde idâre eyleyen Nâci Bey yarın için edebiyât-ı Osmaniyye'ye çok şey vadedebilir.

Yakup Kadri

ŞEHVET

Şarâb-ı cenneti gel iç bu çılgın hücremde;

Ve gözlerinde yanan saye-zâr şiir ü şebeh

Şiirlerimdeki zulmetle şehvetim dolsun

Ey kadın gel,

Bu leyl-i serd-i sükûnette ellerim donuyor...

Bak,

Bu gece

Yine

Riyâh-ı vahşeti-i gurbetle söndü kalb-i nücûm

Ben de bak söndüm

Gitme

Yeşil çerağları sen gitme başkaları yaksın

Tavanda bak, bu kırık lamba böyle yalvarıyor.

Gel,

Elinde bir meşal,

Duvarda mâtem-i zulmetle sallanan mumu yak!

Yok, yok!

Bırak, bu leyle-i zulmetle gözlerin dolsun!

Bak

Senin de gözlerin uzlette müntehi, parlak

Nazarlarımda akan reng-i şeble mest oldu

Uzakta ay doğdu...

Cebin sîmine matemli bir çiçek takmış,

Veremli bir dulun aheste meşy-i şiiri gibi

Semada bak yürüyor.

Söyle,

Söyle git gezmesin bu yerlerde.

Bu yerlerde,

Yine muhtac-ı zulmetim bu gece,

Ey kadın gel

Kapat bu perdeleri,

Odamda korkuyorum...

Şimdi

Damarlarımda gezen raşelerle gaşyoldum;

Nefeslerinde yanan gizli güllerin kokusu

Dudaklarımdan uçan bir buhar-ı sekr oldu.

Yine o rûha pür-efsûn okuyor,

Camlar üstünde nefh-i mechûlât,

Gel yat...

Leblerin leblerimde pür raşe

Neden bu leblerin hasretle titriyor bu gece!

Ah bu gece!

Şarâb-ı gülgûnu gel iç bu hâb-ı cennette!

Hemedânizâde Ali Nâcî

AHMED CEVÂD BEY

Girid'in Resmu kasabasındandır. Tüccardan Sakallızâde müteveffa Hasan Hulki Efendi'nin oğlu olup 1294 Ağustosunda doğmuştur. Apokron kazasının Kalyaves köyceğizinde Türkçe ve Rumca tahsîl-i ibtidâisine başlamış, Kandiye ve Resmu Rüşdiyelerinde ikmâl-i tahsîl ederek İstanbul'a gelmiş, Kuleli idadî-i askeriyyesine dâhil olmuştur. Mekteb-i Harbiye'ye birincilikle geçmiş ve 1313 Mayısında ikinci senesinden idam-ı mahkûmiyetiyle, yetmiş sekiz rüfekâ-yı felaketiyle beraber Trablusgarb'a mevkûfan nefyedilmiştir. Kendilerini menfâlarına götüren "Şeref Vapuru" nâmına izâfeten "Şeref Kurbanları" ünvânını ihrâz eden bu gençlerin siyasî mücrimlerden ibâret olduğunu ve cümlesinin Taşkışla Divan Harbi tarafından mahkûm edilmiş olduğunu söylemek zâiddir.

1314 Haziranında yıldızla Avrupa mücâhidleri arasında vâki olan bir itilâf neticesinde Trablusgarp mevkûkîn-i siyasiyyesiyle beraber Ahmed Cevâd Bey dahi tahliye edilmiştir.

Trablusgarp'ta geçirdiği uzun senelerde pek çok zamanını mütâlaa ve tercümeye hasrettiği gibi bazı rüfekâsıyla "Mekteb-i İrfân" isminde bir mekteb-i hususî tesîs etmiş, ziraat ve sabun imâliyle iştigâl etmiştir. Memleketimizin usûl-ı savtiye muvâfık ilk elifbâsını o zaman tertîb ederek mekteb-i irfânda tatbîk eylemiştir. Tenin zekâsını Revmenin (Mukâvele-i İctimâiyye)sini daha bazı âsârı o zaman tercüme etmiştir.

Meşrûtiyeti müteâkip payitahta avdetle gazeteciliğe intisâb etmiş, 31 Mart hâdise-i irticâiyesine kadar Şûra-yı Ümmet'te muharrirlik ettiği gibi "Siper-i Sâika" gazetesini de kendi başına idâre etmiştir.

1325 Eylülünde Sâtı Bey tarafından Darü'l-Muallimîn yeniden tensîk edilirken Ahmed Cevâd Bey de heyet-i talîmiyye dâhil olmuş ve Sâtı Bey'in zaman-ı istifâsı olan 1328 Martına kadar mekteb-i mezkûrda bulunmuştur.

O zamandan itibaren tahrîr ve telîf ile iştigâl etmektedir. Usûl-i savtiye muvâfık ilk elifbâyı "Yeni Elifbâ" nâmıyla tabettirdiği gibi Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca lisânlarının tedrîsine âit müteaddid metod ve gramer kitapları telîf etmiştir.

Balkan Muharebesi esnasında irtikâb olunan mezâlim sebebiyle "Neşr-i Vesâik" Cemiyeti'nin tesîsine çalışarak kâtib-i umumiliğini deruhde etmiş, vesâik-i mezkûrenin Fransızca, İngilizce, Almanca ve Macarca'ya tercüme edilmesine ve her tarafa gönderilmesine muvaffak olmuştur.

Bu vesâik bazı mühim mukaddemât-ı ictimâiyye ile beraber "Kırmızı Siyah Kitap" nâmıyla hatta Türkçe de intişâr eylemiş ve ahiren Arapça'ya da tercüme olunmuştur.

Ahmed Cevâd Bey'in iktisad ile iştigâli daha Trablusgarp'tan başlar. Kooprasyonu uzun senelerden beri memleketin iktisâden teâlisine en mükemmel bir çare olarak telakkî eder.

Muhârebe nihâyetlerinde buna dâir konferanslar verdiği gibi geçen sene Avrupa'ya da seyâhat ederek hareket-i teâvüniyeye tetkîk etmiş ve avdetinde tekrar faaliyete başlayarak birçok konferanslar vermiş, makaleler yazmış... "HaramYiyicilik" isminde küçük bir risâle neşrettiği gibi iktisatta inkılâb ünvanlı mühim ve musavver bir eser dahi telîf ederek orada kooprasyonu târîhi, terakkiyâtı usûl ve kavâidiyle beraber tarîf ve tasvîr etmiştir.

Maarif Nezâreti tarafından ahiren Darü'l-Fünûn'da kadınlara açılan derslerden iktisât kısmı kendisine tevdî buyurulmuştur.

TEÂVÜN

On sekizinci asrın nihayetinde, Avrupa'nın her tarafında, fabrika hayatı teessüs etmiş idi: Kadınlar, altı yaşından itibâren çocuklar, eli tutan ihtiyârlar, herkes pek az bir ücret mukâbilinde, on dörtten on yedi saate kadar çalıştırılıyordu. Amelenin şerâit-i maîşeti kurûn-ı kadîme-i esrâsının şerâit-i hayâtından daha muzlim, daha esîrâne idi .

İngiltere'de (Robert Oven), Fransa'da (Sen-Simon) ile (Forye) birer havarî–i adâlet gibi zuhûr ettiler, hüküm süren iktisâdî haksızlıkların izâlesini düşündüler, her biri cemîyyet-i beşeriyyeye adl ve hakkâniyete müstenid bir türlü teşkîlât tasavvur etti:

(Oven), Lânârk'ta İskoçya'nın bu küçük kasabasında, tasavvurât-ı insâniyet-perverânesinin şimdiye kadar bile emsâlsiz kalan bir numûnesini vucûda getirdi: Amelesinin saât-i iştigâlini on yediden ona indirdi. Onlara gayet sıhhî meskenler inşâ etti, yüzde yirmi beş nisbetinde bir fark-ı fiyât ile, her mağşûşiyetten âzade emti'a satan dükkanlar açtı. Çocuklarını; bağçeleri, mebzûl çiçekleri, mûsikîyi, oyuncakları, hâsılı dimâğ-ı etfâli mahzûz ve müstefîd edecek her nevî vesâiti hâiz mektepler dâhilinde en sahib-i iktidâr ve mahâret, hatta sayt ve şöhret sanatkârlara talîm ve terbiye ettiriyordu. Hülâsa pencere ecirleri için behişt-i berîn halk ve ibdâ etmeğe muvaffak oldu.

Fakat bu küçük numûne-i saadet, Oven'in büyük rûhunu tatmîn etmiyordu, o krallığın sâir aksâmında, hırs ve gafletin kurbanı olarak yüzbinlerce bedbahtın bir hayât-ı esîrâne meşakkatleri içinde inlediğini tasavvur ettikçe Reim nehrinin suladığı bahçelerde, bahtiyâr bir âlayı yavrucağın tebcîl ve muhabbeti binlerle zâirin takdirâtını ortasında, kalbi kan ağlıyordu.

Zenginlere, fabrika sahiplerine mektuplar göndererek onları hak ve insafa "canlı makinelerden" ameleden, hiç olmazsa "cansız makinelerine" ettikleri hüsn-i istimali dirîğ etmeğe davet etti. Tabidir ki zengin denilen mahlûklardan bir hande-i istihfâftan gayrı bir mukâbele göremedi.

Fakat Oven artık mefkûresini bir an terketmiyor ve sade umûm-ı İngiltere'nin değil belki umûm-ı cihânın safha-i iktisâdiyesini tebdîl ve ıslâh ettirmek için Lanark'ı da, servetini de, nefsini de vakf ve fedâ ederek neşriyâta başlıyordu. İngiltere'de zenginler arasında hiçbir muvaffakiyet istihsâl etmeyince Amerika'ya gidiyor, orada başına topladığı insanlarla "Ahenkdâr Cemaâtini" tecrübeye girişiyordu; yeni bir muvaffakiyetsizlik üzerine İngiltere'ye dönüyor ve bütün ömrünü kendi parasıyla çıkarttığı gazetelerle, her tarafta verdiği

konferanslarla efkârını, âmâlini neşre sarfediyordu . Gerçi (Oven) tasavvur ve ümîd ettiği "ahenkdâr" hayât-ı ictimâ'iyyeyi görmeden bu fanî dünyadan göçtü, fakat "mesele-i ictimâiyye"meydana çıkmış idi: Yüzbinlerle amele ve patron vaziyyet-i mütekâbilelerini anlamış, servette say'ın, tabiattan sonra, en mühim esâs olduğu tezâhür etmiş, iştirâkın "ortaklığın-teâvünün" kudret-i galibânesi zihinlerde tahassül etmeğe başlamış idi.

Beride Fransa'da (Sen Simon), rûhunda duyduğu aynı ihtiyâc-ı adl ve hakkâniyetle mîrâsın lağvını, servetin umûma iâdesini düşünüyor, vesâit-i sa'y ve istihsâli "istidâd ve ihtiyâc" nisbetinde tevzî' ettiriyordu. Böyle birden adl ve hakkâniyete davet ettiği eâzım-ı zaman ise kendisini de tarafdârlarını da mahkemelere ve zindanlara sevketmekle iktifâ ediyordu.

(Forye) ise insanları biner nüfûstan mürekkep "falanj"lara, say' vee amel taburlarına, ayırıyor, onları "falansterlerde", sa'y ve amelin müsâvât konaklarında oturtuyor, asgarî refahlar temîn ediyor, fazla hâsılâtın da (sermâye, sa'y, zekâ) arasında tevzîi için âdilâne nisbetler, düstûrlar kuruyordu.

Bütün bu gayretler, bu hareketler atmış yetmiş sene sürmüş olduğu halde (1843)te kendilerinden maddî hiçbir nişân yani hiçbir müessese kalmadan sönmüş gitmiş idiler. Fakat dimâğlar harekete gelmiş, düşünmeye başlamış idi. Ve sâl-i mezkûr sonbaharında İngiltere'nin küçük bir kasabasında, (Roçdayl)da, bir avuç amele tarafından dünyânın safha-i iktisâdiyesini değiştirecek, bütün iktisâdî haksızlıklara nihâyet verecek "ser-a'zam" keşf ve derhâl tatbîk olundu. Bu "ser-a'zam" da istihlâkin kudretini takdîr etmekten ve istihlâk üzerine müesses teâvün şirketleri vücûda getirmekten ibâret idi.

(Roçdayl)ın bazı dokumacı amelesi arasıra birleşerek şerâit-i esîrânelerinin ıslâhı için çareler düşünüyorlar, fabrika sâhipleri nezdinde tezyîd-i ücret için mürâcaatlarda bulunuyorlar, fakat hiçbir semere iktitâf edemiyorlardı. Yinee böyle müctemi' bulundukları bir gün, (Çarls Hodart) nâmında biri mütebessim bir çehre ile giderek rüfekâsına istikbâllerini kurtaracak mühim bir plan keşfettiğini tebşîr etti. Herkesin sükûnu içinde fikrini îzâh etti:

"Biz esîrler gibi çalışıyor, cüzî bir ücret alıyor, onunla sefîlâne bir hayât geçiriyoruz. Bir de cüzî ücretlerin sarfından husûle gelen mühim karlara bir nazar-ı atf edin; bize mağşûş un, yağ, sabun, kahve, mum, fenâ elbise, çamaşır, kundura...satan heriflerin servetler kazandığına dikkat edin. Bir taraftan patronlar mesâîmizden müstefîd olarak kendilerine cesîm servetler temîn ediyor, diğer taraftan da tâcirler bin meşakkatle elde ettiğimiz beş on

paranın sarfından istifâde ederek kendilerine azîm akâretler ediniyorlar. Yalnız biz çalışan, terleyen köleler sefâlet içinde inliyoruz. Neden! Patronlara hakkımızı teslîm ettirmeye muktedir değilsek tâcirlerin istifâdesini olsun kendimize temîn edemez miyiz? Oven: Birbirlerinizin kabrikatörü, birbirlerinizin tâciri ve birbirlerinizin çiftçisi olunuz" demiyor mu idi? Bunun en kolayı birbirimizin tâciri olmaktır. Çünkü bunun için pek az para, pek az mahâret lâzımdır. Hemen hisselerle bir dükkan açalım, hepimiz oradan alışveriş ederek istihlâk yüzünden husûle gelen kârı kendimize te'mîn edelim ve az zamân sonra, intihsâle ve hatta zirâate de kol atalım!"

Bazı itirâzlar yükseldi, fakat "Çarls Hodart" keşfinden emîn idi ve cümlesini iknâ etti.

İşte o zamandan itibâren (Teâvün-Coopération) nâmını alan mühim bir kudret-nâk usûl-i iktisâdiyenin esâsâtını bütün basitlikleriyle îzâh etti. O esâsât da hulâsaten şunlardan ibârettir:

1-İstihlâkâtten husûle gelecek temettüât, istihlâkât nisbetinde şerîkler arasında tevzî' olunacaktır.

2-Bu temettüâtın yüzde yirmisi ile gayr-i kâbil-i taksîm bir sermâye-i müştereke teşkîl edilecek; bu sermâye fabrikalar güşâdına, evler inşâsına tahsîs olunacak. Bilâhire zirâatle de iştigâl edilecektir.

3- Temettüâtın yüzde iki buçuğu da terbiye-i umûmiyeye sarfedilecek. Bu esâslar o kadar feyyâz, o kadar hayâtî imiş ki o zamandan beri geçen yetmiş sene zarfında dünyanın her tarafında kabûl edilmiş bulunuyor.

Târîh-i iktisâtta "Roçdayl Sâîleri" unvânını ihrâz eden bu bir avuç dokumacı amelesi arasında hakîkaten dâhî ve kahraman kimseler varmış!

Haftadan haftaya üç pens (60 para) vererek on üç on dört ay zarfında birer liralık hisselerle ve yirmi sekiz liralık bir sermâye ile ilk dükkanlarını Roçdayl'ın (kurbağalı) sokağında açtılar, dünyanın ilk (istihlâk kooperatif şirketinin) resm-i küşâdını icrâ ettiler. Birkaç sene zarfında vilâyetlerinde ve civâr vilâyetlerde birkaç kooperatif şirketi teessüs etmişti. İlk (holsayl-toptancı mağaza)yı yine onlar "Roçdayl Sâîleri" açtı ve bugün bu aynı (holsayl) dünyanın en büyük bir menba-i istihsâl ve ticâreti hâlinde yaşamakta, mağdûrîn-i iktisâdı sâhil-i selâmet-i müsâvâta davet eden bir fener gibi parlamaktadır.

Bu küçük makâlede (istihlâkte teâvün)nün târîhini yapmak mümkün olmadığına müteessifim,fakat bugünkü vüsat ve iktidârına dâir birkaç rakam olsun görülmelidir:

Yalnız İngiltere dâhilinde, (1910) senesinde, (1500) kadar kooperatif şirketi teessüs etmiş bulunuyordu. Bunlara (2661000) azâ yani âile iştirâk etmiş idi ki her âile vasatî dört nüfûs farzolunduğu takdirde hareket-i teâvüniyyeye iştirâk eden İngilizler umûm-ı İngiltere milletinin hamsini tecâvüz ediyor, demektir.

Bu şirketlerin aynı sene zarfında îfâ ettikleri muâmelât-ı ticâriyye (111582779) İngiltere lirasına bâlig olmuştur. Şürekâya tevzi' edilen temettuât da: (12024816) İngiliz lirasıdır ki bizim bütçemizin nısfı demektir.

Bu on iki milyon küsûr lira teâvün sayesinde on milyon nüfus arasında taksîm ediliyor, halbuki teâvün olmasa idi bu mühim mübâliğ nihayet birkaç yüz muhtekirin, istifâdesini temîn edecekti.

İngiliz kooperatif (Holsayln)ın el-yevm on sekiz cesîm fabrikası vardır. Müşterek sermâyeleri mecmûu (51000000) İngiliz lirasına müsâvîdir.

Bundan başka ayrı ayrı şirketlerin yedinde bulunan diğer müşterek sermâyeler (900000000) franga bâlig olmaktadır. Bu paraların yalnız (300000000)unu sarfederek (40000) kadar hâne inşâ etmişlerdi ki kaffesi bir araya gelebilmiş olsa (200000) nüfuslu bir kasaba husûle gelirdi.

Teâvünün sâir Avrupa memleketlerindeki tevassu' ve terakkîsi de pek mühim nispetler dâhilindedir ve seneden büyük bir sûretle tezyîd etmektedir.

İskoçya'da (1000) nüfusta 304

İngiltere'de (1000) nüfusta 235

Danimarka'da (1000) nüfusta 231

İsviçre'de (1000) nüfusta 230

Finlandiya'da (1000) nüfusta 130

Almanya'da (1000) nüfusta 86

Fransa'da	(1000)	nüfusta	77
Belçika'da	(1000)	nüfusta	76
Hollanda'da	(1000)	nüfusta	39

kişi teâvüne iştirâk etmiş bulunuyor. Daha şimdiden kâmilen teâvüne dâhil olmuş şehirler vardır. İsviçre'nin Bâl şehri onlardan biridir.

Yarım veya bir asır sonra milel-i mütemeddinenin hiç olmazsa bazıları kâmilen teâvün sâyesinde yeni bir safha-i ictimâiyyeye dâhil olmuş bulunacaklardır.

Teâvünün, her memlekete mahsûs ittihadları, toptancı mağazaları, Holsaylleri olduğu gibi dünyanın bütün teâvünleri arasında münâsebât-ı lâzıma tesîs ile iştigâl eden bir de beyne'l-milel heyet mevcûttur. Londra'da bulunduğum zaman bu heyetler nezdinde gördüğüm hûsn-i kabûl bizim için de teâvün sayesinde, uhuvvet-i beşeriyeye iştirâk etmek imkânı bulunduğunu anlattı. Bugün kanımızı alan kapitalist Avrupa bir asır sonra aynı Avrupa olmayacaktır, fakat teâvünün âğuş-ı halâskârına koşmak lâzımdır.

*

* *

Bizde fabrika hayatı mıtrakî olmadığından amele ve patron mücâdelâtı da mühim değildir, fakat iktisadî haksızlıklar, mağdûriyetler, esâretler her memleketten kat kat ziyâdedir. Biz de sâir milletler gibi bir hayât.ız... Binâenaleyh istihlâkâtimiz vardır. Bu istihlâkât yüzünden seneviyye milyonlarla liralar kazanılıyor. Ona mukâbil ise biz günden güne daha fakir düşüyoruz. Ve bugün gerek taşra gerek pây-ı taht ahalisi, cüzî istisnâlar haricinde, büyük bir zarûret ve müzâyaka içindedir Bu zarûret ise bu gidişle, gittikçe artacak, eksilmeyecektir.

İstihlâke vâsıta olan, büyük mübâyeâta delâlet edenler, hâsılı ticaretimizde hâkim olanlar ekseriyetle ecnebîdir, bu sebepten tehaddüs eden iktisâdî ahenksizliğin mahzûrları, demin de iddiâ ettiğimiz gibi, her memleketten daha fazladır, öyle ki istikbâl bizim için katî bir esâretten başka bir şey saklamaz, meğer ki halâsımız için mühim ve âcil tedbirler düşünelim. Bu iktisadî tedbirlerin en mühimi ise (istihlâk-i teâvün şirketleri)dir.

On dokuzuncu asrın bidâyetinde Avrupa'da amele nasıl bir hayât-ı esîrâne sürmekte idiyse, bugün biz de bütün Osmanlılar aynı hayât-ı esîrâneyi sürmektedir. Avrupa'da amele denilen ecîrlerin patronları yine kendi milletleri efrâdından idi, bu sûretle servet-i müterâkime yine memleket dâhilinde kalıyordu, bizde ise bu millet-i esîrenin iktisadî cilâhları yabancıdır ve akıttıkları kan seller teşkîl ederek dışarıya çıkıyor.

Ticâretimize ecnebîlerin hâkim olması münâbiimizin tedennisini mûcip olmuştur, çünkü ecnebî tâcir tabiatiyle kendi memleketinden meçhûl emtia celbetmeyi gerek şahsı gerek millî âmâl ve menâfiine daha muvâfik bulur, sanâyi-i dâhiliyyemizi kendi kazancına rakîp, düşman addederek ve her fırsatla onları tecziye ve hiç olmazsa taklîtle imhâya sâî olur

İstihlâk-i teâvün şirketleri yalnız Avrupa'ya değil buraya da, her memlekete de muhâliftir; her nerede insan varsa orada istihlâk vardır. Her nerede istihlâk varsa orada kazanç ve ticâret vardır. Her nerede kazanç varsa orada gasb ve sirkat vardır, gasb ve sirkat ise bir taraftan cüzî miktarda gâsıb ve sârikleri diğer taraftan kesretli mağsûb ve mesrûkları istilzâm eder. İşte kooprasyon (istihlâk-i teâvün) bu gasblara, şirketlere karşı müstehliklerin tatbîk edebileceği en müeessir çaredir. Bir kere her tarafta kooperatif mağazaları açıldı mı az zaman içinde son el muhtekirleri, simsârları, tufeylîleri ortadan kalkar; büyük sermâye-i müşterekeler tahassül eder. Bu sermâye-i müşterekeler ise her mahalleye, her kasabaya, kendine göre, teşebbüsât-ı sanâiyeye atılmak imkânını bahşeder.

Bu kanâatle kooprasyon fikrini vatandaşlarım arasında neşretmek gâye-i emelini besliyorum. Şimdiye kadar erkek ve kadınlara verebildiğim on iki konferans ve yazdığım risâle ve makâleler kooprasyona epey taraftar peydâ etti. Müddet-i iştigâlimin kısalığına ve yalnızlığıma rağmen istihsâl edebildiğim netîceler benim için tamamıyla ümîd-bahşadır. Bir buçuk ay evvel ilk hakîkî kooperatif şirketini Fâtih mahallâtından Çırçır'da tesîse muvaffak olduk. Bu şirket birkaç sermâyedârın (kooperatif) nâmından istifâde etmek maksadıyla tesîs olunmuş bir (komandit) veya (anonim) şirketi değildir; temettüâtı istihlâkât nisbetinde tevzî eden, temettüâttan yüzde yirmi nisbetinde mâye-i müştereke ayıran, şahs-ı vâhid re'y-i vâhid usûllüyle idâre olunan, terbiye-i umûmiyeye bir bütçe ayıran hakîkî bir teâvün şirketidir.

Bugün (180)i mütecâviz azâsı vardır. Aylık muâmelâtı (300000) kuruşu geçiyor. Tesîsine himmet etmiş olan fahrî kâtib-i gayûru meyve gümrüğü manifesto memûru Mehmet Ali Bey'e takdîrât-ı aleniyyemin beyânını vecîbeden addederim.

İkinci kooperatif şirketi ise bundan on beş yirmi gün mukaddem yine Fâtih mahallâtından Çarşamba'da açılmıştır. Şu anda ise Galata'da Çeşme meydanında, Aksaray'da Eyüp'te ve daha bazı mahallâtda aynı esâsât dâhilinde kooperatif şirketleri tessüs etmek üzeredir. Taşralardan dahi teâvünün kabûlüne hâhişkâr pek çok haberler vârid olmaktadır.

Bundan mâadâ mekteb-i şâkirdânî arasında bir artırma sandığı ile bir teâvün şirketi tesîs ettirmek teşebbüs-i hayırhânesiyle iştiğâl edenler vardır.

Her menfaat-i şahsiyyeden ârî bir hiss-i âlî-i vatanperverâne ile çalışan bu zevâtın himmeti cidden şâyân-ı takdîrdir.

Bizi esâret-i iktisâdiyeden kurtaracak ve ileride uhuvvet-i beşeriyyeye îsâl edecek yol teâvün yoludur. Ayaklarımızı ona doğru sevkedersek kurtuluruz, oradan ayırırsak gittikçe daha batan yollara, daha muhavvef uçurumlara sapmış oluruz.

Teâvün anlaşıldıktan sonra memleketimiz de süratle terakkî edecektir, çünkü İslâmiyete son derece muvâfiktır. Vatandaşlarımın nazar-ı dikkatini bu mühim cihete dahi celbederim.

Ahmet Cevâd

BİZDE HAREKET-İ NİSVÂN

Bizde şimdiye kadar kadınlar kanânîn-i tabîiyyenin hilâfına olarak daima eski hayatı, mâzî hayâtını muhâfaza etmeye çalıştılar. . Bu ise bizim asırlarca aynı hayatta, sâbit bir hayatta yaşamamıza sebep oldu. Fakat hiç şüphe yok ki bunun asıl müsebbibi erkekler ve kavân-i ictimâiyyemizdir. Erkeklerin tahakkümü, ve sakîm ananâtın bir kânûn-ı ictimâî şeklini ahzederek kadınlara hiçbir vakit müsâadekâr olmaması onları daima cehennemî bir hayatta yaşattı. Onlar câhil bırakıldı ve bir oyuncak gibi istimâl edildi. Kadınlar hiçbir vakit insan addedilmiyor. Dâima zulm görüyor, dâima istibdâd altında inliyordu. Hayât-ı ictimâiyemizin bu fenâ şeklini ta yakın zamana, 10 Temmuz inkılâbına kadar muhâfaza edildi.

10 Temmuz inkılâbından sonra kadınlarımız yavaş yavaş uyanmaya, bir kudret-i harekiyye bir mevcûdiyyet göstermeye başladılar. Hatta o vakit mestûreler hakkında oldukça vâsi‘ bir hareket vücûda geldi. İhtimal bu hareket temâdî ve tevessu‘ edecekti; lakin muhît henüz eski zihniyeti muhâfaza etmekte ber-devâm olduğundan onlar her nev hareketten men‘ edildiler.

Bu sırada genç fikirli muharrirler garp hayatından, garp kadınlığından alâkadâr olmaya ve bir heyet-i ictimâiyyede kadının îfâ edebileceği mühim rolü takdîr etmeye başladılar. Bunlar daima mecmûalarda garp hayat-ı ictimâiyyesini yazıyorlar, garp kadınlarından bahsederek efkâr-ı umûmiyyeyi tenvîr ve kadınlarımızı intibâha davet ediyorlardı. Mahmud Sâdık Bey Yeni gazete, Sabah ve diğer mecmûalarda, Hüseyin Câhid, Muhyiddin Beyler Tanîn’de ve Abdullah Cevdet Bey İctihâd’da hep kadınlığa kadınlarımızın terakkîsi lüzûmuna dâir makâleler yazdılar.

Kadınlık hayatındaki yeni cereyân, yeni şekil bize pek yakın yerlerde, dînen ırkan pek yakın heyetlerde de görülüyordu. Rusya’da kadınlar her dakika mütezeyyiden yenileşiyorlar, yeni yeni ihtiyaçlarını hissederek teminine çalışıyorlardı. Hatta dârü’l-fünûnlara girebilmişler ve oralardan erkekler gibi her meslekte mütehassıs olarak çıkmaya başlamışlardı.

Yazılan yazılar üzerine bizde de; kız çocuklarını okutmak günâh diyen o büyük kitlenin içinde kadınların terakkîsini düşünen ve bunu bir ihtiyâc addedenler tedrîcî bir sûrette çoğalmaya başladı.

Ahmed Rızâ Bey tarafından Boğaziçi'nin en güzel bir yerinde Kandilli'de bir kız sultânîsi tesîsine teşebbüs edildi. Fakat mea't-teessüf bu teşebbüs kuvveden fiile çıkamadı.

O zaman kadınlarımız içinde pek büyük sîmâlar bulunuyordu. Meselâ Hâlide Edip Hanım nesirde, Nigâr Hanım şiirde, Nezihe Muhyiddin Hanım hitâbette bir mevki'-i mümtâz kazanmışlardı. Bu hanımlar gibi daha birçok hanımlar da vardı. Bunların bir kısmı Dârü'l-Muallimât'tan yetişerek çalışan, bir kısmı da mekâtib-i ecnebiyyeden neşet etmişlerdi. Hatta içlerinden Suad Hanım gibi Avrupa'da yaşamış, Avrupa'da tahsîl görmüş hanımlar da bulunuyordu.

Fakat bu kitle-i münevverenin ilk zamanlarda hiçbir hareketi görülmüyordu. Hepsi bir tarafa çekilmişti.

Bilâhire artık eski hayata karşı böyle sessizce durmak, ona inkibâd etmek daha ziyâde ağır gelmeye başladı. Bunun için müttehiden hareket etmek ihtiyâcını hissettiler. Nihâyet "Teâlî-i Nisvân Cemiyyeti" teessüs etti. Bu, büyük bir hareket olmakla beraber bizde kadınlık inkılâbının mebdei addolunamaz..

Umûm-ı millette olduğu gibi kadınlarımızın da asıl intibâhı harb-ı âhirde ve asıl hareketi harb-ı âhirden sonra başlar. Düşman Çatalca'ya geldiği vakit kadınlarımız Dârü'l-Fünûn konferans salonunda bir ictimâ akdettiler. Bu ictimâ pek azîm ve pek vatanperverâne oldu. Fehîme Nüzhet Hanım ve daha sâir hatîbeler müheyyec noktalar îrâd ettiler. Bu ictimâa hilâl-i ahmere hizmet etmek için gelmiş olan Rusyalı hanımlar da iştirâk etmişlerdi. Bunlardan Rusya'da Dârü'l-Fünûn Ulûm-ı Riyâziyye şubesi müdâvimelerinden Gülsüm Hânım bir nutuk îrâd ederek burada bulunan hemşirelerini intibâha davet etti. Bu hârikülâde ictimâda birçok iâne cem' edildi. Ve orduya teşcî' zımnında ve kraliçelere Balkan hükümetlerinin vahşiyâne hareketlerini hâvî telgraflar güşîde ettiler.

Bundan sonra kadınlık âleminde vâsi' bir hareket-i terakkîperverâne baş gösterdi. her zaman her tarafta konferanslar veriliyor ve kadınlar tenvîr edilmeye uğraşılıyordu. Bunun üzerine cemiyyetler tesîs etmek için şedîd bir ihtiyâc hissettiler. Ve müteaddid cemiyyet teessüs etti.

Derneğin maksad-ı teşkîli İttihâd ve Terakkî Kız Sanayi Mektebi'ne nakden ve fikren yardım etmek, şühedâ evlâtlarına sanâyi-i nisâiyyeyi öğretmek ve hayât-ı iktisadiyye-i Osmaniye'nin inkişâf ve termiyesine çalışmaktır.

Dernek bu maksadına vâsıl olmak için îcâbında sırf kadınlara mahsûs olmak üzere ücretli, ücretsiz hitâbeler tertîp ve Türk hanımlarının sanâyi-i nisâiyyeye rağbetini celb ve Türk âdatını ihyâ için münâsip eserler neşredecek ve mahalatta da yine kadınlardan mürekkep olmak üzere şubeler tesîs edecektir. Fi'l-hakika derneğin Kasımpaşa, Kanlıca ve daha müteaddid yerlerde şubeleri açılmıştır. Esirgeme derneğinin bütün kadın cemiyetlerinden hassa-ı temâyüzü azâlarının son derece nasyonalist olmasıdır. Nizâmnâmeleri de aynı hissiyâtla yazılmıştır. Nezihe Muhyiddin Hanımefendi'nin bütün mevcûdiyetini sarfedercesine ihtimâmâtı derneğe daha ziyâde kuvvet vermiş ve âzâlarını emellerine daha ziyâde rabtetmiş, ve pek çok eser vücûda gelmiştir.

Dernek ibtidâda yalnız Kız Sanâyi Mektebi'ni himâye ve idâre etmek için teessüs etti. Ve altı aydan beri Aksaray'da bulunan bu mektepte Türk kızlarını mükemmel bir sûrette tedrîs için çalıştı. Bazı hanımlar burada fahriyyen ders veriyorlar. Geçen sene 5 Şubatta mektep menfaatine Darü'l-Fünûn konferans salonunda büyük bir ictimâ akdedildi. Bu ictimâda Nezihe Muhyiddin Hanımefendi'nin verdiği konferans şâyân-ı dikkattir.

Esirgeme derneğinin gayesi böyle yalnız bir mektebi idâre etmek değildir. Derneğin gayesi hakkında Nezihe Hanımefendi beyânâtında şu sözleri söylüyor: "Derneğin en esaslı ve mühim gayesi bütün Osmanlı ve Türk hanımlarının kuvâ-yi maddiye ve maneviyelerini bir merkezde insibâb ettirmektir. Bu sûretle fikri varlıkları bir noktada cemederek memleketimizin en bâriz ve şedîd ihtiyacı olan hayât-ı iktisâdiyye-i milliyeyi inkişâf ettirmeye çalışmaktır. Maddi cihete bütün Osmanlı ve Türk hanımlarının iştirâkını temîn maksadıyla kararlaştıran pek mutedil tahsîsât-ı seneviyyenin mecûnun yüzde yetmişi iktisâdî bir şirket tesîsine masrûf olacaktır.Ve bu şirketin temîn edeceği vâridât yine umûr-ı hayriyyeye hasr ve tahsîs edilecektir."

Esirgeme derneği bir de sanat evi açtı. Şehit ve muhâcir evlâtlarının ihtiyaçlarını temîne çalıştı. Dernek hâl-i hâzırda büyük bir kudret-i harekeyyiye mâlik bulunuyor...

Teâlî-i Nisvân Cemiyyeti

Memleketimizde ilk esaslı bir sûrette teşekkül eden cemiyyet "Teâlî-i Nisvân Cemiyyeti"dir. Bu cemiyyet Hâlide Edip Hanımefendi'nin etrâfına toplanmış bir gruptur denilebilir. Çünkü cemiyyetin hemen tamamıyla nâzımı Hâlide Edip Hanımefendi'dir.

"Teâlî-i Nisvân Cemiyyeti"nin gâyesi "husûsât ve âdât-ı milliyemizin halelden masûn kalmasına riâyet edilmek şartıyla, kadınlarımızda seviye-i irfânın i'tilâsına hizmet etmektir."

Memleketimizde vesâit henüz ibtidâî bir halde olduğundan cemiyyet bu gâyesine bihakk erişebilmek için İngilizce tahsîlini kabûl etmiş ve bunun için bir de merkez-i umûmîsinde dershâne açmıştır.

Cemiyyetin İngilizce'yi tercîh etmesinin sebebi –nizamnâmesine göre- İngiltere'de Türk kadınları Muhibbî unvânıyla müteşekkil bir cemiyyet bulunması, şerâit-i ictimâiyye ve husûsât-ı ihtilâfiyyece İngilizlerin milel-i sâireye hâiz-i rüchân ve tefevvuk olmalarıdır.

Bundan başka "Teâlî-i Nisvân Cemiyyeti" elsine-i muhtelifede ihtiyâcât-ı nisvâna müteallik müellifâtı târîh, edebiyât ve ictimâî eserleri lisânımıza nakledecektir.

Bu cemiyyetin en ziyâde muvaffak olduğu bir gâyesi de verdiği konferanslar ve derslerdir.

Hakîkaten bu muhterem cemiyyet gerek merkez-i umûmîsinde ve gerek başka yerlerde birçok dersler ve konferanslar verdi. Verilen konferansların ekserisi târîhe, fen-i terbiyeye ve daha sâir mübâhise dâir olup hemen hepsi ilmîdir. Son zamanlarda vücûda gelen kadınlık cereyânından bu cemiyyet pek az alâkadar oldu. Âzâları hemen sırf kibâr âilelere mensûptur. Âzâ-yı asliyenin mikdârını îcâbında tahdîd etmek cemiyyetin mukarrerâtındandır.

Teâlî-i Nisvân Cemiyyetine intisâb etmek kadınlarımız için bazı şerâit tahtındadır. Meselâ azâ-yı asliye olmak için lâyıkıyla Türkçe okuyup yazmaya muktedir olmak ve İngilizce derslerine devam etmek lâzımdır.

Esirgeme Derneği -Esirgeme derneğinin reisesi merhûm Süleyman Paşa'nın kerimesi Sabiha ve kâtibesi Nezihe Muhyiddin Hanımefendilerdir.

Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti: Bu cemiyet kadın cemiyetleri içinde muhît-i Osmanî'de en ziyâde tanîn-endâz olandır. Hürriyet almak, eski hayata, müzic ananâta darbeler vurmak isteyen hanımlar bu sekaf altında toplandılar ve ileri doğru yürümek için hakikaten büyük bir azm-i merdâne gösterdiler.

"Müdafa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti" en son teşekkül eden 27 Mayıs 329 ve istirdâd-ı hürriyet için gayet vâsi ve gayet esaslı emellerle işe başlayan bir cemiyettir. Müessisesi ve reisesi Nuriye Ulviye Hanımefendi'dir. Cemiyetin maksad-ı teşekkül ve gayeleri şu sûretle hülâsa olunabilir.

Evvelen: Kıyâfet-i Hâriciyye-i Nisvânın Islâhı. Cemiyet ahkâm-ı şeriyyeye muvâfık sade, süsten âzâde iş görebilmeye sâlih, kadınlarımıza birkaç nev kıyâfet-i hâriciyye îcâd edip numunelerini hükümete göstererek cemiyyet azâları üzerinde tatbîkine başlamak sûretiyle tamîmini temîn edecektir.

Sâniyen: Kadınları cemiyyet hayatına alıştırmak ve bizi mahveden sakîm ananeleri yıkmak ve nihâyet istirdâd-ı hürriyet etmek.

Sâlisen: Hayât-ı mesâiyyenin ihyâsıyla kadınlıktaki sefâletin tahfîfi. Cemiyet iktidâr-ı malîsi nisbetinde mütenevv-i sanâyie müteallik iş evleri tesîs ve bunlarda kadınları, kızları istihdâm ile sefâletlerini tahfîf, cihazlarını ihzâr ve bu sûretle de sanâyi-i milliyenin inkişâf ve terakkîsine gayret edecektir.

Râbian: Husûsî mektepler güşâdıyla gazeteler, risâleler neşriyle konferanslar itâsıyla efkâr-ı nisvânı tenvîr ve ilâ etmek.

Bu cemiyet bizi hakikaten harikulade hâdiseler karşısında bulundurdu. Azâlarından Bedr-i Osman Hanımefendi telefon şirketine istihdâm olunması için mürâcaat etti. Şirket bir takım müşkilât çıkararak bu İslâm hanımını kabûl etmedi. Sonra bu mesele muhîte aksetti. Kadınlar dünyası Bedr-i Osman Hanım'ın kabûl edilmemesinden dolayı şirkete hücûm ve nâfia nezâretini intibâha davet etti ve nihâyet Bedr-i Osman Hanım ve diğer bazı hanımlar telefon şirketine kabûl edildi. Bu hanımlar şimdi merkezlerde çalışıyorlar...

Bedr-i Osman Hanım'ın hareketi görüldüğü kadar basit değildir. Bu bizim memleketimizde bir inkılâbtır. Kadınlar dört duvar arasında yaşamak için halkolunmuş fikr-i bâtılında bulunan ve şimdiye kadar bu fikri anvedâne muhâfaza ve kadınların hâricte çalışmasını günâh addeden bir muhîtte bu hareket pek büyüktür. En ziyâde şurası şâyân-ı

dikkattir ki Bedr-i Osman Hanımefendi gayet kibar bir âileye mensûptur. İhtiyacından değil, muhazzâ bir inkılâp yapmak için bu harekete teşebbüs etmiştir.

Bu hanım, her vechle şâyân-ı dikkattir. Çünkü memleketi pek büyük bir mahrûmiyetten kurtarmak için ilk adımı attı. Başka memleketlerde hem erkekler hem kadınlar çalışıyor. Fakat bizde yalnız erkekler memleketin iktisâdî, ictimâî terakkîsini temîn etmeye uğraşıyor. Bi't-tabi biz böyle tek ayakla yürürsek şu asırdaki rekabet-i iktisâdiyede mümkün değil gâlip gelemeyiz...

"Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti" azâlarından diğer biri de Bedr-i Osman Hanımefendi gibi ayniyle başka cihette pek ziyâde büyüklük gösterdi. Bu hanım Belkıs Şevket Hanımefendi'dir.

Belkıs Şevket Hanım, cemiyetten tayyareye binmek için îcâb eden vesâitin temînini ricâ etti. Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti de hemen Cemal Paşa'ya mürâcaat eyledi. Pek büyük bir teceddüd-perver olan bu muhterem sima Belkıs Hanım'ın tayyare ile suûd etmek istemesini sürûrla karşıladı. Ve vesâit temîn olundu. 329 Teşrin-i saninin on yedisinde bir sûret-i mutantanada tayran vukûa geldi. Bütün millet bu cesur hanımı takdîr etti ve hükümet bir hamle olmak üzere resmini askerî müzesine koydu.

Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti'nin bu hareketleri Avrupa'da bulunan birçok kadınlar ve erkeklerin nazar-ı dikkatini celbetti. Ve bu sûretle cemiyet Avrupa kadınlarıyla hatta İngiliz sufrajetleri tesîs-i münasebet eyledi. Meselâ bir Beriner Tagılât Gazetesi İstanbul muhbiresi Madam Odet ve meşhûr Miss. Elyesun ve daha bazı ecnebî kadınlar bu cemiyetin azâ-yı mezâhiresindedir. Bilhâssa Madam Odet Fildman Türk kadınlarına olan nâ-mütenâhî hürmet ve muhabbeti sebebiyle pek büyük hizmetler etmiştir. Daima Türk hanımlarını tenvîr ve teşcî eder. Kadınlar dünyasında her zaman makaleleri görülür. Son makalelerinin birinde Avrupa'da yakında kadınların inikâd edecek umumi konferansına İslâm hanımlarının da murahhas göndererek iştirâk etmelerini tavsiye ediyor.

Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti'ni faâl bir uzvu da Haydar Hanımefendi'dir. Bu hanım, hayât-ı ictimâiyyemizin bütün fenâ kısımlarını hakikaten pek iyi görmüştür. Ve daima konferanslarıyla, makâleleriyle, teşebbüsâtıyla ictimâî dertlerimizin tedâvisine yorulmaz bir sa'y ile çalışır. Kendisi bizzat Erenköyü'nde ana mektebi nâmıyla bir mektep tesîs etti. Bizde kadınlık inkılâbının en büyük âmillerinden biri de bu muhterem hanımdır denebilir.

Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti'nin yalnız teşkîlâtı noksandır. Bunun için henüz daha esaslı teşebbüsâta başlayamamıştır. Cemiyetin hâl-i hazırda elliyi mütecâviz azâsı vardır.

Mamûlât-ı Dâhiliyye İstihlâki Kadınlar Cemiyyet-i Hayriyyesi: Bu kadın cemiyeti mamûlat ve masnûât ve mensûcât-ı dâhiliyyenin revâc ve tamîmi ve erbâb-ı sanâyiin teşvîk ve terğîbi maksadıyla teessüs etmiştir. Müessisesi Melek Hanımefendi'dir.

Cemiyet bilâhire Hereke fabrikası müdürü Akif Bey ile teşrîk-i mesâî ederek Bâbıâli Caddesi'nde bir sergi güşâd etti. Bu sergide yerli malları teşhîr olunur. Burası son zamanlarda daha ziyâde terakkî gösterdi. Kadınlar için mevcûd terzihâneyi tevsî ediyorlar. Burada birçok kadınlar ve kızlar hem sanat öğrenecekler hem de maişetlerini temîn edecekler. Nitekim cemiyet aylardan beri 30-40 hanım çalıştırıyordu. Bunlardan birkaçını da terzi ustası yetiştirdi. İstihlâk-ı millî kadınlar cemiyyet-i hayriyesi bu teşebbüsünü eline kuvvet geçtiği anda yine tevsî edeceği için ileride bu müessese pek büyüyecektir.

Bu cemiyetin hâl-i hazırda doksan azâsı vardır. Bu azâların birçoğu nüzzâr âileleridir. Kadınlarımız hayât-ı iktisâdiyyede epeyce yol yürüdüler. Meselâ Hereke fabrikasında (400) kadın var. Daha birçok müesseselerde de aynıyle birçok kadınlar çalışıyor.

Hatta kadınlarımızın son zamanlarda bir ticarethâneyi başlı başına idâre ettikleri de görülür: Seyyide Kemâl Hanım, Sultanhamamı'nda bir pastane açtı. Müstahdemîn sırf kadınlardan mürekkeptir. Ve burası yalnız kadınlara mahsûstur.

Yukarıda birer birer bahsettiğim cemiyetlerden mâadâ daha birçok kadın cemiyetleri vardır. Bunlardan en ziyâde şâyân-ı zikr olan Abdülkerîm Paşa'nın kerimesinin riyâset ettiği Cemiyet-i Hayriye ile Hilâl-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti'dir. Birinci Cemiyet-i Hayriye senelerden beri hastanelere, kışlalara birçok dikişler dikti ve birkaç ay evvel (pazar-ı şefkatten) istihsâl eylediği meblağ ile Nişântaşı'nda Millî İnâs Mektebi'ni açtı. Bu mektebin tedrisâtına son derece ihtimâm ediyorlar.

Hilâl-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti'nin gerek hâricte gerek sâir vakitlerde îfâ ettiği kıymetdâr hizmetleri bi't-tabi herkes biliyor. Şimdi bu cemiyet daha ziyâde terakkî etmeye başladı. Hilâl-i Ahmer Kadınlar Cemiyeti, dersler açtı ve hastabakıcılığı dâir en muktedir zâtlar tarafından dersler veriliyor.

İşte kadınlarımız, harpten sonra serî adımlarla terakkî ettiler. Zikrettiğim cemiyet, bu terakkiyâtın birer şâhididir.

Kadınlarımız yalnız cemiyetlerle hareket etmediler. Onların içinde münferiden yenilikler gösterenler de zuhûr etti. Bunlardan bir tanesini zikredeyim. Üç dört ay evvel Bedîa-i Meşrûtiyet Mektebi parka gelmişti. Parkta bu mektepten bir İslâm hanımı kemâl-i cesaretle umûma hitâben bir nutk îrâd etti. Ve şâyân-ı dikkattir ki herkes bunu hemen tabiî gördü. Bu ise büyük bir terakkîdir.

Bizde kadınlık hareketine dâir bir de kadın gazeteleri zikredilebilir. Bu gazeteler hem kadınları tenvîr etmesi hem de müteşebbislerinin kadın olması, kadınların hayât-ı matbûâta iştirâk etmeleri dolayısıyla son derece ehemmiyete hâizdir.

Kadınlara ait olmak üzere ilk intişâr eden gazete "Kadın ve Hanımlara Mahsûs Gazete" mecmûalarıdır. Bu gazeteler son derece muktedir muharrirler tarafından idâre olunuyordu, burada birçok kadın yazı yazdırılmaya teşvîk edildi ve alıştırıldı. İkisi de sırf edebî ve kadınlık hareketin henüz başlamamış olması sebebiyle yeni fikirleri terennüm etmiyordu. Zaten bilâhire söndüler. Bundan sonra memleketimizde mühim bir gazete neşredildi. Bu gazete "Kadınlar Dünyası"dır. Kadınlar Dünyası'nın sâhibe-i imtiyâzı Nuriye Ulviye Hanımefendi'dir. İlk intişârında müdire-i mesûlesi de Emine Seher Hanımefendi idi.

Kadınlar Dünyası, yevmî olarak intişâr ediyordu. Muhîtimizde ilk kadın gazetesi olması hasebiyle son derece akisler husûle getirdi.

Bu gazete Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti'nin mürûc-ı efkârıdır. Cemiyetin azâları burada müteceddidâne yazılar yazdılar. Eski âdâta, sakîm ananâta, eski zihinlere, bâtıl fikirlere müthiş sûrette hücum ettiler... Görücelük aleyhinde hukûk-ı nisvân izdivâc, sanâyi, maârif, hürriyet, Avrupa'da tahsîl-i nisvâna dâir birçok makaleler neşrolundu. Ve muhîtimizde pek iyi tesîrler bıraktı.

Hiç şüphe yok ki kadınlık hareketini bizde en ziyâde tesrî eden bu gazetedir. Bundan başka "Kadınlar Dünyası" memlekette daha iyi bir çığır açtı. Şimdiye kadar memleketimizde İslâm kadınlarının resmi hiçbir yerde görülmezdi. Bu gazete büyük bir cesaret göstererek ilk defa İslâm kızlarının resimlerini dercetti. Ve buna müteâkip yine o gazete de Belkıs Şevket fahrü'l-benât Selimânevâ Yaşar Nezihe Hanımların Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti azâlarının resmi görüldü. Bu inkılâb her yerde aksetti. Diğer mecmûalar da İslâm hanımlarının resimlerini koymaya başladılar. Avrupa gazeteleri bile bu inkılâbı ehemmiyetle takdîr ederek burada ilk dercedilen resimleri gazetelerine geçirdiler. Bu birkaç yenilik memlekette henüz eski zihniyetleri kaldıramadı. Birçok hanımlar, resimlerini gazetede teşhîr

etmeği henüz bir kabahat gibi telakkî ediyorlar. Fakat bi't-tabi bu zihniyet tedrîcen zâil olacaktır.

Emine Seher Hanım, Kadınlar Dünyası'ndan ayrıldı. Ve kendi başına "Kadın Hayatı" nâmıyla bir gazete neşre başladı.

Bu mecmûa da hemen Kadınlar Dünyası'nın mesleğini takîb ediyordu. Fakat Kadınlar Dünyası gibi inkılâbcı bir lisânı kulllanmıyordu. O daha mutedil ve bir parça muhâfazakârâne bir meslek takîb ediyordu. "Kadın Hayatı" birkaç nüsha intişâr ettikten sonra artık bir daha görünemedi.

Son zamanlarda iki kadın gazetesi daha intişâr etti. Bunlardan biri "Kadınlık" diğeri "Sıyanet" tir.

Kadınlık Mecmûası'nın sahib-i imtiyâzı Hacı Cemal Bey ve ser-muharriresi Nigar Hanımefendi'dir. Sıyânet'in de sahib-i imtiyâzı İstihlâk-ı Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi'nin müessisesi Melek Meliha ve müdire-i mesûlesi de Kız Sanayi Mektebi muallimlerinden Zâime Hayriye Hanımefendi'dir.

Bu gazete İstihlâk-ı Milli Cemiyet'in mürûc-ı efkârıdır. Bunlar yeni çıkmış olduğu için henüz bir şey söylenemez.

Kadınlık hareketinin tecelliyâtı bir de inâs mekteplerinde görülür. İtiraf etmeli ki son zamanlarda inâs mektepleri son derece ıslâh ve tezyîd olunmuştur.

Eskiden yalnız birkaç ibtidaî ile bir de Darü'l-Muallimâtımız vardı. Uzun zamanlar bu mektepler Osmanlı milletinin terakkîsi kâbil olacağı fikr-i bâtılında bulunuldu. Hatta bu mektepler bile metrûk bir halde bırakıldı. Darü'l-Muallimât daima inhitât ediyordu. Kadınlık hareketinin ibtidâsından itibâren kızların lüzûm-ı tahsîli takdîr olundu. İbtidâîler tezyîd edildi. Bir de idâdî açıldı. Bu kadar yine kafi değildi. Yavaş yavaş herkes kızlarını okutmaya başladı. Geçen sene İnâs İdadîsi'ne rüşdiyelerden mezûne yüzlerce talebe zuhûr etti. Mea't-teessüf bunların içinden mahdûd bir kısmı alındı. Diğerleri evlerinde kör bir karanlığa mahkûm edildi. Tabiî bu hal devam edemezdi ve etmedi.

İnâs mekteplerinin ıslâh ve tezyîdine en ziyâde Maârif Nâzırı Şükrü Bey yardım etti. Belçika'dan müdire ve muallime celbedilerek Şehzadebaşı'nda bir Kız Sanâyi Mektebi tesîs edildi. Bu mektep heyet-i ictimâiyemizin büyük ihhtiyaçlarından birisini hakikaten temîn

edecek bir haldedir. Maârif nezâreti her bir vesâiti temîn ettiği gibi orada bulunan muallimler de pek iyidir. Burada o eski Darü'l-Muallimâtın tamamen zıddı olan bir hayat başlamıştır. Bundan sonra İdâdî Sultâniye tahvîl ve Dârü'l-Muallimât da ıslâh edildi.

Kadınlık hareketi bi't-tabi en ziyâde tesîrini muallimelerde gösterdi. Bunun için o muallimeler yetiştirdikleri talebelerini hakîkî bir inkılâbçı yetiştirmeye uğraşıyorlar. Şimdikilerin yerini tutacak olanlar hiç şüphe yok ki her şeyi yapmış olacaklar. Talebeler hemen umumiyetle eski zihhniyetten ayrı bulunuyorlar. Yalnız bunlar daha tenvîre seviyelerinin yükseltmesine muhtaçtır.

Bizde kadınlık inkılâbının en mühim en şâyân-ı dikkat hâdisesi de Darü'l-Fünûnun kadınlara güşâd edilmesidir. Birçok muallimeler onların da bunun için senelerce inliyorlardı. Daima şikâyet ediyorlardı. Tahassürlerden sonra o nur ve terakkî menbaı nihâyet onlara açıldı.

Fakat Darü'l-Fünûn'un güşâdı henüz ibtidâî bir haldedir. Yalnız konferans dershanesinde umumî dersler veriliyor. Avrupa'da olduğu gibi şuâbâtta erkeklerle beraber tahsîl edemiyorlar. Mamâfih pek büyük simalar ders verdiği için bu da tabiî fâideden hâlî değildir. Ve bu şuâbâtın açılmasına mukaddimedir.

Kadınların bir memlekette hukûk-ı insaniyeleri ancak Darü'l-Fünûn açılıncaya kadar tevkîf olunabilir. Açıldıktan sonra onlar her şeyi anlamış olurlar ve hukûklarını istirdâd etmek için çalışırlar.

Şu bir iki sene içinde bazı hâdiseler bize şimdiki Türk kadınının eskilerden tamamen ayrılmış olduğunu gösteriyor. O karanlık muhîtte bir İslâm kadınının Avrupa'ya tahsîle gitmesi ne büyük günâh ve ne büyük cinâyet addediliyordu. Fakat bu, bugün pek tabiî görülüyor.

Hürriyetten sonra birçok İslâm kızları Avrupa'ya tahsîle gittiler. Şimdi Avrupa'nın müteaddid şehirlerinde müteaddid mekteplerinde birçok İslâm hanımları var. Meselâ Marsilya'da lisede Kuddisîzâde Râbia, Safiye, Hatice Hanımlar ve yine Paris'te dişçi mektebinde Belkıs Bekir Hanım tahsîl ediyor. Mea't-teessüf maârif nezâreti bunlara olan ihtiyacımızı henüz nazar-ı itibâra almaya başladı. Şüphesiz bu memleketin Avrupa'da tahsîl eden erkekleri kadar Avrupa'da tahsîl eden kızlarını da ihtiyacı vardır.

Senelerden beri memlekette hüküm-fermâ olan karanlıktan bunalmış ateş-i irfânla memlû bir muallime Avrupa'ya giderek İnâs Mektebi'nde okuttuğu fennin âlî kısımlarını tahsîl etmek istiyordu. Bunun için birçok fedâkârlık ihtiyar etti. Fakat muvaffak olamadı. Son zamanlarda maârif nezâretine mürâcaat etti. Bu hanımın isteği pek makûl hatta bir hak... O diyor ki: "Ben senelerce bu fenni okuttum. Yalnız her sene aynı şeyi tekrar etmekle iktifa ettim. Malûmâtımı tezyîd edecek ve yeni usûller öğretecek burada hiçbir müessese yok. Mekteplerde birçok seneler bir fen aynı halde mi okutulacak. Bi't-tabi değil. O halde senelerden beri ettiğim hizmete ve oldukça ihtisâsıma göre beni göndersinler. Ben daha yeni yeni şeyler iktisâb ederek vatanıma döneyim. Eğer nezâret, kadınların malûmatının bundan fazlasını istemiyorsa o başka.."

Hulâseten: Bizde kadınlık yeni idârenin tesîsi sâyesinde menbaından çıktı. Mecrâsında yürüyor. Epeyce sonra gayesine vâsıl olacak ve müvâzenet-i ictimâiyyeyi tesîs edecektir. Hakiki terakkiyât ve hakiki refah işte o muvâzenet-i ictimaiyyeye vukû bulduğu zaman başlayacak.

Ruşen Zeki

MEHMET ZİYÂ BEY

Evkâf Nezâreti kudemâ-yı mütehayyizânından Osman Vasfi Efendi'nin oğludur. (1282) senesi ramazanında Dersaadet'te, Süleymaniye semtinde tevellüd etmiştir.

Ceddi Saray-ı Âmire baltacılar kethüdâsı İsmâîl ve büyük pederi Alemdâr ve Mahmud Han-ı Sâni vakasında fedakârlığı meşhûd olan rikâb-ı hümâyûn peyki Eyyûbî Hâfiz Mehmet Ârif Ağalardır.

Bahçekapısı'nda Sultan Mahmud-ı Evvel Sübyân Mektebi'nde bir müddet okuduktan sonra Mekteb-i Sultânîye'ye dâhil olarak (1302)de şehâdetnâme alarak çıkmıştır. Bu esnada Maliye Nezâretine ve Sanayi-i Nefise Mektebi'ne devama başlamış ve (1305)te karakalem üçüncü sınıfından şehâdetnâme alarak maârif mesleğine intisâb etmiştir.

Merhûm Münif Paşa'nın nezâretinde Mekteb-i Sultânî'de inhilâl eden lisân-ı Osmanî muallimliğine bi'l-musâbaka tercîhen tayîn ve oradan taşra memûriyete nakledilerek bazı elviye ve vilâyât-ı merkez Mekâtib-i İdadiyye muallim ve müdürlüklerinde ifâ-yı hüsn-i hizmetle 1315'te maârif nezâreti teftîş ve muâyene memurluğuna 323'te azâlığına ve 320'de Numûne-i Terakkî İdâdîsi müdüriyet vekâletine ve bade'l-meşrûtiyye müceddiden teşkîl kılınan levâzım müdüriyet-i umumiyesi muâvinliğine ve heyet-i teftîşiyye ve inşâ-yı mekâtip komisyonu azâlıklarına ve 326'da istatistik idâresi müdüriyetine ve Bâbıâli'de müteşekkil tedkîk tensîkât komisyonu azâlığına ve âhiren de tedrîsât-ı ibtidâiye dördüncü hesap şubesi müdürriyetine nakl ve tayîn kılınmıştır.

İstatistik müdüriyyetinde bulunduğu zaman Avrupa istatistikleri tarzında ilk defa olarak bir mecmûa ve esbâb-ı mûcibeli senelik bir de rapor tahrîr ve neşrine muvaffak olmuştur.

1323'te bazı rüfekâsı ile birlikte seyyâh-ı şehir İbn-i Batûta'nın seyâhatnâmesini bâ-irâde-i seniyye Fransızca'dan Türkçe'ye tercümeye memûr edilmiştir.

Edirne İdadisi'nde ilk defa olarak tedrîsine başladığı "Târîh-i Sanâyî" dâire tahrîr ve neşreylediği eser manzûr-ı âlî buyrulmasıyla dördüncü rütbeden nişân-ı âlî-i Osmanî ve gümüş liyâkat madalyasıyla taltîf olunmuştur.

Mîr-i mûmâ-ileyh resim ve sanâyi-i nefise ile müteveggil olduğu cihetle, matbûât-ı yevmiye ve mevkûtada muhtelif zeminler üzerine birçok mülâkat-ı müfîdesi bulunduğu gibi -

musavver İlm-i Nebâtât, ... Târîhi, Vesâik-i Kadîme-i Edebiyye, Rehber-i Usûl-i Tercüme, Müşterek Nevsâl-ı Malûmât, Bursa, Konya Seyâhatnâmesi, Kariye Câmi-i Şerifi, Yenikapı Mevlevîhânesi, Konya Seyâhatı Hatıratı nâmlarıyla şâyân-ı mutâlaa eserleri vardır.

Beş yüz sayfaya karîb İstanbul'un, İzmit'in ahvâl-i kadîme-i târîhlerinden bâhis eserleri de derdest intişârdır.

Yâd-ı eâzımın ananât-ı milliyenin, milliyet, âile, yurt, vatan duygularının inkişâfı husûsundaki tesîrâtını takdîr eden Ziyâ Bey, memleketimizde ihtifâl-i millinin ilk müteşebbis ve mürettibi olmaya mübâhîdir.

Mevcûdiyet-i milliyemizin sernâme-i tebcili olan (İstiklâl-i Osmanî)nin a'yâd-ı milliye ve resmiyeden addedilmesine dâir ilk müteşebbis olmak üzere (324)te Meclis-i Mebûsân riyâsetine keşide eylediği telgrafnâme üzerine cereyân eden müzâkere neticesinde gerek On Temmuzun ve gerek yevm-i mübeccel-i istiklâlin tebcîline ve eyyâm-ı mahsûsadan addedilmesine karar verilmişti.

Bu teşebbüs-i milliyet-perverânesini fiilen de tezâhür ettirmek üzere 1324 senesi Kânûn-ı sânîsinin on dördüncü Perşembe günü akşamı, ol vakt heyet-i talîmiyesi meyânında bulunduğu leyli Numûne-i Terakkî İdâdisi'nde birçok mebûsîn-i muhteremin iştirâkıyla ilk defa olarak bu yevm-i istiklâli hakikaten mutantan ve hâtırât-ı târîhiyeye mutâbık sûrette tebcîle muvaffak olmuştu.

Târîh-i Osmânî'nin daima tebcîl ve tevkîr edildiği ricâl-i güzide-i devletten sadr şehit Sokullu Mehmed Paşa nâmına bir ihtifâl-i milli ihdâs ve her sene bunu icrâ etmekte olduğu gibi târîh-i celâdeti menâkıb-ı şehâmetkârîsi dâstan-ı cihân olan Fatih-i ebediyyü'l-iştihârın, İstanbul'da ilk Cuma nâmazını eda buyurdukları yevm-i mukaddesi tebcîlen dahi bir ihtifâl-i muazzam tertîbine ve bunu da mekâtib-i Osmaniyye talebesinin huzur ve iştirâkleriyle her sene icrâ ve ihyâya muvaffak olmuş ve olmakta bulunmuştur.

Asâr-ı eslâfın ihyâsı ve bi'l-vâsıta terbiye-i milliyenin inkişâf ettirilmesi maksadıyla vukû' bulan neşriyât-ı müfîdesi İstanbul Muhibleri Cemiyeti'nce mucib-i takdîr görüldüğünden azâlığa kabûl ve bu sene vukû' bulan ictimâ-ı umûmîde cemiyet-i müşâru'n-ileyhâ meclis idâre azâlığına ve âsâr-ı nefise ve teberrükât-ı mukaddese-i eslâfın zayâdan muhâfazası maksad-ı hayrile Evkâf-ı Hümâyûn nezâretince tesîsi karalaştırılan (Evkâf-ı İslâmiye Müzesi)nin nizâmnâme-i dâhiliyyesini tanzîm ve tahrîr için teşekkül eden heyete

memûr ve buradaki vazifesini hüsn-i îfâ ederek nizâmnâme-i mahsûsî mûcibince 10 Kânûn-ı evvel 329 sene târîhli tezkire-i nezâretpenâhı ile mezkûr müze meclis idâre azâlığına tayîn ve vakıf kütüphânelerinin ıslâhı ve medresetü'l-meşâyıhın tesîsi esbâbını istikmâl etmek üzere teşekkül eden komisyonlara da memûr edilmiştir.

Balkanlar Harbi'nin bidâyet-i zuhûrunda guzât-ı muhtereme-i mülûkâneye her ferd-i cemiyetmend gibi arz-ı hidemât etmek üzere maârif nezâretinde teşekkül eden hediye-i harbiye heyetinin en faâl bir uzvu olmak üzere çalışmış ve heyet-i muhtereme-i mezkûrenin sâir azâ-yı hamiyet şiârı himmet ve delâletiyle gerek Dersaadetçe gerek taşraca memurîn ve muallimîn ve mütealimîn vesâir cemiyetmendânenin masrûfî-i mürüvvetleriyle beş bin liraya yakın iâne cem ve celbi sûretiyle de vazife-i vataniyyesini îfâya muvaffak olmuştur.

SANÂYİ-İ NEFİSE

Âsâr-ı Eslâfa Bir Nazar

Mâzîsini, onun âsâr-ı ber-güzîdesini, ananâtını istihfâf eden millet kendini mahve mahkûm etmiş demektir. Osmanlı tarz-ı mimarisinde başlıca üç tarz-ı nakkâşî görülüyor:

1-Birincisi müessis-i sânî-i devlet, Çelebi Sultan Mehmed Han zamanındaki tarz-ı nakkâşî

2-İkincisi hâkân-ı müşârü'n-ileyhin Sultan Mustafa-yı Sâlisin evâhir saltanatlarına kadar olan müddetteki usûl-i nakkâşiye.

3-Üçüncüsü de Sultan Abdülaziz Han'ın devr-i hümayunlarında ittihâz olunan usûl-i tezyîndir.

Birinci devrede vücûda getirilen âsâr ve mebânî-i Osmaniyye arasında birçok müşterek esaslar yekdiğerine pek karîb usûl-i tezyîn bulunduğu halde ikinci ve üçüncü devrelerde uslûb-ı mimarimiz, sanat-ı sengtrâşî ve tezyîn ve hatta tezhîb nokta-i nazarından şâyân-ı dikkat ve takdîr-i inkişâfat ve tekemmülâta mazhar olmuştur.

Bu üç devrin hülâseten tedkîkâtına girişmeden, bidâyet-i zuhûr-ı saltanattaki müessir medeniyeti gözden geçirelim:

Müessis-i bünyân-ı saltanat Osman Gazi Hazretleri Karacahisar'ı, Bilecik'i, Yenişehir'i ve makarr-ı hükümet ittihâz ettikten sonra bir takım cevâmi, hamam yaptırmışlardır. Bunların tarz-ı inşâları tezyînat ve tekellüfâttan vareste ve fakat metindir.

Mahdûm-ı âlîleri Sultan Orhan Hazretleri ise biraz daha tevsî-i memâlik etmekle her bir şehirde hatta büyük karyelerde bile birer câmi, mektepler, cesîm hamamlar, imâretler, tabhâneler inşâ ettirmişlerdir ki, bunların aded-i üçyüzü mütecâvizdir. Bunların da tarz-ı inşâları rasîn, metîn ve heyet-i umûmiyeleri itibariyle peder-i muhteremleri zamanında yapılan mebâniye pek müşâbihtir.

Sultân-ı müşarü'n-ileyh zamanında Bursa'da inşâ edilen en eski câmi, Orhan Câmii'dir.

Bu mabet muallâ, yontma taştan yapılmıştır. Her taşın arası kırmızı tuğla ile tefrîk ve tersîn edilmiştir.

Câmiin kısm-ı esasîsi müstatîldir. Dersaatteki Bayezid ve Mahmud Paşa Câmileri'nde olduğu gibi cümle kapısından içeri girilince oldukça vâsi cenâhları vardır. Mahmud Paşa Câmii'nin tarz-ı inşâsı da buna yakındır.

Mihrâp çıkıntısı yoktur. Şâyân-ı dikkattir ki kubbeler etrafında pencereler vardır. Kapısının üzerindeki kitâbede şu ibâreler yazılıdır:

"Emr-i haze'l-imâretü'ş-şerife es-sultanü'l-guzât ve'l-mücâhidîn Orhan bin Tâb-ı serhümâ -fi seneti erbaîn ve sebamie (742) ve hark veled-i kirmân sümme Ümerü'l-nâzır ve hüve vezirü'l-ekber Bâyezıd paşa bâ işâretü's-Sultan bin es-sultân Mehmed bin Bâyezıd Han hıld-i saltanatü fi seneti aşrîn ve semânmie (820)"

Câmiin heyet-i umûmiyyesi pek basittir. Yalnız son cemaat mahallinde mermer sütunlar vardır.

Pencerelerin üzerleri de tuğladan çevrilmiş çifte kemerlerle muhattır. İlk mebânî-i İslâmiyye Bizans usûl-ı mimarisini takliden yapılmış olduğundan Orhan Câmii de bu tarz inşâya tevkîfen tesîs olumuştur. Hakan-ı müşârü'n-ileyh zamanında İznik'te inşâ edilen bir müessese-i hayriyenin resmini dercediyorum. Şekli itibâriyle bir tâbhâne yani imâret olmak lâzım geliyor. Fakat (Hammer) burasını medrese tahmin ediyor.

Bu müessese Bizanslıların tarz-ı mimarilerini taklîden kırmızı tuğladan inşâ edilmiş, tuğlaların aralarına hâlis horasanla karşık kireçle tersîn olunmuştur. Binanın cephesindeki kemerler, sütunlar hep tuğladan yapılmıştır.

Osmanlılar bu tarz-ı inşâyı çokça ve kemâl-i zerâfet ve muvaffakiyetle tatbîk ve istimâl etmişlerdir. Bursa'da, Edirne'de, Amasya'da, İstanbul'da gayet zarîf numûneleri vardır.

Malûm olduğu üzere, Bizanslılar binalarında kırmızı tuğla kullanıyorlardı. En muhteşem numunesi Edirne kapısı civarında "Tekfur Sarayı"dır ki târîhlerde Ebdemon mahkemesi (Tribunal d'Hebdemon) diye meşhûrdur. Sarayın bu sûretle tesmiyesine gelince: İmparator genç Teodoz, surları kara cihetinden temdîd eylediği zamana kadar burası İstanbul'un bir mahallesi olup İmparator Kostantin'in eser-i binası olan eski surları yedi nokta

yani yedi taş atımı ba'd mesafede bulunmasındandır. İstanbul'un bu cihette eski hududu Ka'riye Câmii'nin kara kemerin cihetine doğru idi. O târîhte bu mabet surların hâricinde bulunduğundan burası İstanbul'un varoş yani bir mahallesi hükmünde bulunur idi. Sonraları surları temdîd olunca mabet de içeride kalmıştır. Bu saraya bu ismi veren İmparator Justinyen'dir ki tamîr ve tecdîdine himmet etmitir. Sarayın bânisi büyük Kostantin'dir.

Bazı müverrihler ez cümle (Konya) nâmı ile bir eser neşreden (Havar) Konya'daki Sultan Alaaddin Selçukî Kasrı ile bu tekfur sarayını yekdiğeri ile mukayese ediyor. Ve aralarında muşâbehet tesisine çalışıyor. Çünkü bu kasır da tuğladan yapılmıştır.

Şu kadar ki, Bizanslıların kullandıkları tuğlalar kırmızı ve çamuru da kezlik kırmızımtrak idi. Onların inşâatta istimâl ettikleri harç dökülmüş tuğla yani Horasan idi.

Alaaddin Kasrı'ndaki balkonun tarz ve heyeti tıpkı Bizans tarz-ı mimarisini andırırdı. Bu iki tarz beynindeki müşâbeheti anlamak için tekfur sarayı ile Konya'daki Kasrını birbirine takrîp etmek kafidir.

Bu münâsebetle arzedeyim ki Edirne Kapısı civarındaki mezkûr tekfur sarayı hakikaten tetkîke şâyân âsârdandır.

Hele İstanbul cihetine nâzır olan cephesi, balkonu, tezyînâtı bilhâssa temâşâya lâyıktır.

*

* *

Alem-i İslâmiyet ve medeniyete pek çok hizmet etmiş bir Türk âilesinin bize terkettiği Konya'daki bu kasr-ı târîhi, üç dört sene olunagelinceye kadar şu gördüğünüz heyette arz-ı didâr-ı letâfet ve nefâset ediyordu.

Fakat bizim tesîbimiz ve kadirşinâslığımız neticesi olarak bir gece birden bire göçerek bugün türâb ve gubaârdan müteşekkil bir kitle halinde millete arz-ı çehre-i teessür ve nefret ediyor. Yıkılmaktan evvelki resmini dercediyorum....

Sultan Orhan Gazi'nin havass-ı yârânından saltanat-ı seniyye-i Osmanîye'nin teşkîlat-ı idariyesinde vâkıfâne, kâr-şinâsâne hidemât-ı makbûlesi mesbûk olan ricâl-i muhteremeden Çandarlı Hayreddin Paşa'nın İznik'te mimar Musa Ağa'ya yaptırdıkları câmi dâhilen pek latîf, nazar- rübâdır. Hele çinileri gayet kıymetdâr ve musannadır.

Bundan dolayı Çinili Câmi nâmıyla marûftur. Bu mabed-i latîfin resmini irâe ediyorum. Son cemaat mahalline teşkîl eden aksâm yani kubbe, kemer, sütun ve mermer oyma tezyînât ve direk başlıkları Osmanlı mimarîsinde mücevherî denilen usûle yakındır. Fakat Sultan Bayezid Câmii ile Süleymaniye Câmii kadar ince ve zarif değildir. Bu câmiin direk başlıklarında görülen ve tarz-ı mücevherî ıtlâk olunan usûl-i tezyînin mûcidi Hayreddin veya Kemâleddin'dir. Çünkü bazı eserlerde Kemâleddin ve Koska'da iken geçen Harik'te muhterik olan türbesinde muallak bir levhada Mimar Hayreddin diye yazılıydı. Her neyse...

Çandarlı Hayreddin Paşa Câmii'nin kapısı üzerindeki kitâbeye de celî hatt ile: (Emr-i inşâ hazâ'l-mescid melikü'l-ülemâ ve'l-vüzerâ Hayreddin Paşa -nûr-ı merkade sene-i semânîn ve sebamie "870"- vaka-i itmâme senetü erbaa ve tesîn ve sebamie "794" ibâreleri yazılıydı. Bu kitâbenin sağ tarafında ve çerçevesinin hâricinde (Hacı Paşa bin Musa) ibâresi menkûştur. Bu Hacı Paşa'nın ismi ne münâsebetle oraya yazıldığını anlayamadım. Hayreddin Paşa'nın târîh-i irtihâli (788) müddet-i sadâreti (25)tir.

Halbuki fotoğrafındaki ibârede İmparator Kostantin tarafından yaptırılmış bir kilise olmak üzere mezkûrdur.

(Şarl Teksiye)de bu sûretle kaydederek İznik'in (Metropoli) yani büyük kilisesi olduğunu haber veriyor. Vâkıâ kubbesinin tarz-ı inşâsı bunu gösteriyor. Son cemaat mahallinin duvarlarında cümle kapısının tarafeyninde gayet nefis ve zarif çiniler vardır.

Bu kâşiler* o kadar latîf ve muhteşemdir ki her parçasındaki nukûş ve elvândan müteşekkil manzûme-i ahenk karşısında sâni ve amilinin rikkat-i his ve hayaline hayran olmamak kâbil değildir.

Bu mabed-i latîfin minaresi İznik mamûlat-ı nefisesinden mînâlı tuğlalarla ve çinilerle hayrasâz uyûndur. Bu tarz nazar-firîbde minareler, Amasya'da, Sivas'ta, Konya'da ve Karaman'da çoktur.

Bu derece latîf ve uyûn-âra minarelerin yanında bizim minarelerimiz gölgede kalır demiş olsam mübalağa etmemiş olurum. Şâyân-ı kayd ve tezkârdır ki, bu tarzdaki minareler bu iklime mahsûs gibidir. Konya'daki Sırçalı Minare'nin resmini irâe ediyorum. Dikkatle bakılırsa letâfeti, sanat-ı bedia kârisi anlaşılıyor. Fakat teessüf olunur ki, bu minare de

*Kâş, Acemistan'daki Kâşân dedikleri beldedir. Burası dahi nefis çiniler yapıldığından beldeye izâfeten bunlara kâş denmiştir.

yıkılmıştır. Bu gördüğünüz resim beş altı sene evvelki halini tasvîr ediyor. Bu resim şimdi bir zıll u hayâl gibi hafızamızda kalmıştır. Burada da tekrar ediyorum, bizim kadar mâzîsi hakkında âsâr-ı lâkaydî gösteren bir millet daha yoktur!

Karaman beldesinde Karamânî İbrahim Bey'in tesîs-gerdesi olan câmi ve türbenin minaresini geçen sene gördüm...İznik'in en latîf mînâlı tuğlalarından yapılmıştır. İznik, çini mamûlatından dolayı Çinili İznik nâmı ile meşhûr idi.

Sultan Murad Hüdavendigâr 763 senesi Rumeli'ye geçtikleri zaman Bursa kadısı Çandarlı Karahalil'i münhasıran âsâkiri beynindeki deâviyi ve husûsat-ı şeriyyeyi rüyet ve fasl etmek üzere kazıasker nasb ve tayîn buyurmuşlardı. İşte görülüyor ki târîh-i Osmanî'de ilk kazasker Çandarlı Kara Halil Efendi ve ilk vezir-i azam da Alaaddin Paşa'dır. İşte bu iki mansıb, hayât-ı devlette birer anane-i milliyedir. Bunu tevkîr ve muhâfaza edelim...

Çandarlı, Sultan Orhan'ın iltimâslarıyla icrâ-yı ahkâm-ı şeriyyeye nasb ve İznik ve Bilecik kazalarında seccade-nişîn şer-i mübîn olmuşlardı.

Karamanlı İbrahim Bey'in minaresi kısmen letâfetini muhafaza ediyorsa da, âsâr-ı sâire-i nefise gibi bu da baht ve tâlie terkedildiğinden günün birinde bunun yalnız zıll-ı hayâlîsini temâşa etmekle müteellim olacağız...

Bu münâsebetle arzedeyim ki, Anadolu'nun en ıssız şehir ve kazalarında bu gibi enâfes-i âsâr, günden güne kaybolmaktadır. Ayaslok'ta kâin, bazıları tarafından Yavuz Sultan Selim'e atfedilen ve bazılarınca Aydın beylerine isnâd olunan bir câmiin derûn ve hâricindeki tezyînat ve mimariyeyi müverrihler seyyâhlar tavsif etmekle kanamıyorlar hatta Anadolu'da âsâr-ı atîka tedkîkâtıyla bir hayli dolaşmış olan Kont (Doforin) bu câmi-i latîfden bahsederken diyor ki: "Arab tarz-ı mimarisinin en kıymetdâr bir numûnesi olup gerek planı ve gerek tarz-ı inşâsı nokta-i nazarından El-Hamra'ya müraccahtır..." Bu câmiin ne zaman inşâ edildiğini mübîn kitâbesi kalmamış ise de Aydın beylerinden biri tarafından yaptırıldığı tahmîn olabilir. Bu beyler, milâdın 1300 târîhinden 1423 senesine kadar Aydın'da icrâ-yı hükümet ettikleri nazar-ı dikkate alınırsa, bu mabet-i ihtişâmnemûnun sülâle-i mezkûrenin dördüncüsü olan ve 1348'den 1390'a kadar icrâ-yı hükümet eden İsa Bey tarafından yaptırıldığı ihtimâli vâriddir. Zirâ bu zât fuzâlâdan idi...Ayaslok'a dâir Rehber-i Seyyâhîn nâmıyla bir eser neşreden Veber, bu câmiden bahsettiği sırada kudemâdan bazılarının zihâbı gibi burasının Âyâyânî kilisesinden muaddil olmadığını açıktan açığa söylüyor.

Anadolu'nun kadîm bir Türk âilesinin terkettiği bu nâdire-i sanatın bugün ne halde olduğunu söyleyemeyeceğim; tafsilât arzu eden Veber'in eserini okusun! Derûnunun tezyînâtını, mihrabın mermer sütunlarının, kemerlerinin, kapılarının letâfet ve zerâfetini nukûş ve tecmîlâtını hülâsa Arap ve Acem ve Türk sanehât-ı fikriyye ve mimâriyyesinin ne yaman müessir marifet ve vücûda getirmiş olduğunu orada görsün anlasın, fakat insâf etsin...

En nefis tuğlalardan inşâ edilmiş olan minaresi mâil-i inhidâm. O latîf eserin külahı düşmüş, şimdi metrûk bir fabrika bacası gibi görünüyormuş.

Karaman'da Türk sanayi-i nefisesinin kıymetdâr bir eseri daha vardır ki; bu da Sultan Murad-ı Sânî'nin hemşehrisi ve Karamânî İbrahim Bey'in zevcesi Nefise Sultan'ın medresesidir. Bu asırda yapılan âsâr-ı sâire gibi bunun cephesi bir takım ibârât-ı şerife ve nukûş-ı hurdegârî ile pür-zîb ve letâfettir. Teessüf olunur ki pek muhterem bir muhaddire olan müşârü'n-ileyhânın sandukası bile kalmamış!...

*

* *

İznik'teki müessese-i hayriyenin kubbeleri, sâir câmi kubbeleri gibidir... Ve etrafi penceresizdir. Yalnız kubbbenin tepesinde üstüvâni'ş-şekl bir çıkıntı vardır, bunun etrafi camlıdır. Kubbelerin tepelerinde görülen şu çıkıntı Bursa'daki âsâr-ı Osmaniyye'de ve Konya âsâr-ı Selçukiyyesi'nde de görülür.

Sonraları büyük kubbelerdeki bu usûl-i inşâî, İstanbul'da bulunan bazı mebânîde de tatbîk edilmiş ez cümle Topkapı Saray-ı hümâyûnu dâhilindeki bazı devâirin Koca Mimar Sinan'ın eşher-i âsârından olan ve yakında Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi ittihâzı mukarrer bulunan Süleymaniye'deki eski imâretin ve büyücek hamamların ve Sultan Ahmed İmareti'nin kubbeleri hep bu tarzdadır.

Sonraları Ayasofya mabedinin tarz-ı inşâsını taklîden cevâmiin merkez kubbelerinin etrafına pencereler inşâsı usûlü teammüm etmiştir.

Şimdi mağfûr Sultan Murad Hüdavendigâr Hazretleri, taban zerâfet ve ihtişâma mâil bir hakan kerimü'ş-şiyem olduklarından Rum mimarlarından Hıristo Dövlü'yü nezd-i mülûkânelerine celb ile Bursa'da Çekirge nâm-ı mahalde hâlâ pâ-ber-cay-ı risânet olan câmi-i şerifi yaptırmışlardır ki, bu binanın tarz-ı inşâsı kısmen, Bizanten usûlüne mutâbıktır.

Ancak hakan-ı müşârü'n-ileyh valide-i mâcideleri Nilüfer Hatun'un tab-ı zarîfânelerine ittibâen aksâ-yı memâlik-i şarkiyyeden, fenn-i mimaride mâhir ustalar celbederek bir usûl-i mimarinin tesîsine himmet buyurdular. Bu mimarlar makarr-ı saltanata geldiklerinde İzmit'te Nilüfer nâmıyla marûf büyük bir hamam ve medrese Çinili Câmi ve imâret gibi müessesât-ı hayriye ve nâfia vücûda getirdiler.

Çekirge'deki câmi-i muallânın tarz ve târîh-i inşâsı hakkında muhtelif rivâyet vardır. Anadolu nâmıyla büyücek bir eser neşreden (Şarl Teksiye), bu mabedin bizzat Hüdâvendigâr Gazi tarafından Rum mimarlarına yaptırıldığını söylüyor. Bazıları da Bizanslılar zamanından kalma bir kiliseden muaddil olduğunu haber veriyorlar.

Vâkıa bu mâbedin tarz-ı inşâsı ve hâricen usûl-i tezyîni ve hele cephesi (Gotik) tarz-ı mimarîsine mutâbık, kemerleri de bu tarzda ise de, Hüdâvendigâr Hazretleri'nin asar-ı medeniyyelerinde Rum mimarları istihdâm ettiği kaydına bakılırsa bunun da onlar vasıtasıyla ve Bizans tarz-ı mimarîsinde yaptırıldığı kanaati hâsıl olur. Kubbesi sâir meâbid-i İslâmiyye gibi yüksek değildir. Basıktır. Evliya Çelebi de Hüdâvendigâr Gazi'nin Bursa'da inşâ ettirdiği bazı mebânîde Rum mimarları istihdâm ettiğini haber veriyor. Ne olursa olsun bu mâbed-i kadîm Bursa'daki sâir cevâmi-i şerife gibi muhteşem değildir. Hâric ve dâhili basittir, derûnunda çini tezyînâtı yoktur. Reşid Mümtaz Paşa'nın valiliği zamanında burası mükemmel tamir edilmiştir.

Bursa'da Sultan Orhan Çelebi Sultan Mehmed Han devr-i saltanatlarında yapılmış bazı mezar taşları gördüm ki, kendilerine mahsûs bir üslûbu, bir tarz-tezyîni ile şâyân-ı dikkattir. Bu tarz-ı tezyîn bizde birkaç asır kadar devam edebilmiştir. Sivas'ta, Amasya'da, Karaman'da, Konya'da, Bursa'da, Tokat'ta, kala-i sultaniyyeye tâbi' Çardak'ta, İstanbul'da, Üsküdar'da, Eyüp Sultan, Edirne Kapısı mezarlıklarında pek latîf numûneleri vardır. Bu da gösteriyor ki, biz de vaktiyle sanat-ı mimarîde olsun bir meslek-i mahsûs, bir fikr-i takîb varmış.

Bu câmi hakkında bu kadar tafsîlatı kafi görerek Hüdavendigâr zamanına geçiyorum.

HÜDAVENDİGÂR GAZİ DEVRİ

Hüdâvendigâr Gazi Hazretleri, bazı târîhlerimizde tafsîl olunduğu üzere Bursa'da hâlâ (Şehâdet Câmii)civarında ve dâire-i askeriyenin bulunduğu sahada muhteşem bir saray

yaptırmıştır. Germiyânzâde kerimesinin şehzâde Yıldırım Bâyezid ile düğünleri işte bu saray-ı âlîde ilân ve icrâ edilmiştir.

Düğün hediyesi olmak üzere Aydın, Menteşe, Kastamonu ve Karaman Beyleri'nin takdîm ettikleri eşyâ-yı nefise hakkında bir fikir peydâ etmek için eski târîhlere mürâcaat etmeli.

Bu saray-ı muhteşemin ebniyesinden mâadâ hıyâbanı, hâdikası da pek letâfet-pîrâ imiş. Derûnundaki şelâleler, su cedvelleri gûnâ-gûn eşcâr ve ezhâr pek ziyâde şâyân-ı tavsîf ve temâşa imiş.

Bu saray, Hindistan ve İran'daki mükellef kasırlar kadar müzeyyen ve ihtişâm-nümûn imiş.

Bu sarayın inşâsı Kosava mülhime-i kübrâsının dehşet-nümûn olduğu hengama müsâdif idi. Hazret-i Hüdâvendigâr eâzım ve ekâbir-i devlet ve ümenâ-yı ümmeti bu saraya cem ile câmi-i şerifi güşâd ve hemen orada resm-i vedâî pek hazîn bir sûrette edâ ve îfâdan sonra inân-ı şevketi Rumeli'ye yani Kosova meydanına tevcîh etmişti. Hilâl ile salîbin çarpıştığı yani mutaassıb ve muhteris Avrupa düvel-i Hıristiyaniyyesinin Osmanlı Türkleri üzerine ukûrâne saldırdığı şu muhârebede, hakan-ı müşârü'n-ileyh nâil-i rütbe-i refiâ-i şehâdet olması hasebiyle eser-i hayırları olan câmiada edebî hatıra-i hüzn-âver olmak üzere (Şehâdet Câmii) denildi.

Evet! Bu hatıra-i hüzn-averdir; bununla beraber hüsemâ-yı din ve devletimiz hakkında lâ-yemût bir vesile-i gayz ve intikâmdır; millet bu Şehâdet Câmii'ni ziyâret ettikçe; son Balkanlar Harbi'nde görüldüğü üzere, hakkımızdaki ebedî ve fıtrî hissiyat-ı sibâânelerini bir türlü teskîn edemiyen Miloşların, Lazarların ahfâd ve ı'vânına karşı beslediği hiss-i meşrû-ı intikâmı unutmamalı ve bu hiss-i necib-i milliyi evlât ve ahfâda da telkîn etmeli!..

Bursalıların pek ulvî, cidden şâyân-ı imtisâl bir anane-i diniyye ve milliyeleri vardır. Her yatsı nâmazını müteâkip cemaât-i müslimîn câmiden çıkarak doğruca hakan-ı şehit ve magfûrun türbe-i muallâları niyâz penceresi önüne gelerek saf beste-i ihtirâm oldukları halde duâlar, fatihalar tilâvetiyle revân pâkini şâd ederler. Ne müstahsin, ne ulvî bir ihtifâl-i dini ve milli!.. Memleketimizin köşesinde, bucağında bunun gibi, nice havâtır-ı milliye vardır ki, biz onları hiç düşünmeyiz...Târîh-i istiklâlimizin sernâme-i mübâhâti olan Karacahisar'ın ulviyet-i maneviyye ve menâkıb-ı milliyesini hiç hatıra getiriyor muyuz?..

YILDIRIM BÂYEZİD HAN DEVRİ

Sultan Yıldırım Bâyezıd Han'ın devr-i saltanatına nakl-i kelâm edilince, makarr-ı saltanat olan Bursa'da "Ulu Câmi" nâmında büyük bir mabedle bimârhâne, Ergene Suyu üzerine cesîm ve musanna' bir köprü yaptırmışlar ve Edirne'deki eski Bâyezid Câmii'ni bina ve ihyâ ettirmişlerdir ki, bunların her biri ayrı ayrı tedkîke şâyân-ı müessir güzide-i marifettendir.

Bâ-husûs Ergene üzerindeki köprü risâneti itibâriyle, bütün kavâid ve esâsât-ı fenniyye ve hendeseyi ihtivâ ettiği cihetle, mimarlarımız için pek ziyâde tedkîk edilmelidir.

Ulu Câmi, Osmanlıların ulviyet-i his ve fikirlerinin timsâli addine lâyıktır. Osmanlılar, ruhun tabâkât-ı ulviyyedeki seyranını göstermek ve bu vesileyle insanları muâleyât-ı ahlâkiyyeye sevk ve imâle eylemek için, bilhâssa mabedlerinde daima ulviyet ve ihtişâm esâslarını aramışlardır. Halbuki saraylarına mabedleri kadar vusat ve ihtişâm vermemeleri hep bu hikmet-i ahlâkiyyeden inbiâs etmiştir, diyebilirim...

Bu câmi, şehrin vasatında ferah ve dilnişîn bir mabeddir. İnşâsına Sultan Murad Hüdâvendigâr zamanında başlanarak Yıldırım zamanında ve 797 târîhinde bir kısmı itmâm ve bâni-i sâni-i devlet Çelebi Sultan Mehmed Han'ın hengâm-ı saltanatlarında ikmâl edilmiştir.

Hâricen pek basittir. Direv duvarında müzeyyenât yoktur. Derûnî mermer sütunlar, avize tezyînât ile revnakdâr değilse de, mihrabı elvân-ı muhtelifede nukûş ve ezhâr günâ-gûn ile nazara pîrâdır. Mihrabı telvîn ve tezyîn eden ressam, merhûm Tevfik Paşa'dır ki cennet mekân Sultan Abdülaziz Han'ın hengâm-ı saltanatlarında Bursa'da ikâmet ettirildiği esnada bu hizmet-i mebrûresini îfâ etmiştir.

Şurasını söylemek lâzım gelir ki, mihrâbın bu tezyînâtı bir ressamın kudret-i tersîmiyesini gösterir. Bizim aradığımız zevk-i mimarî-i milliyi hiçbir zaman tecessüm ettiremez...

Duvarlarındaki hutût-ı nefise ve nâdire, mehre-i hattâtândan Şefik Bey'le Sultan Abdülaziz Han-ı merhûmun sekezen başısı merhûm Fettâh Efendi'nin eser-i hâme-i bedîa-kârîsidir. Bu hatlar pek kıymetdâr ve cidden tedkîk ve temâşâya lâyık elvâh-ı güzîdedir. Bursa'yı ziyâret edeceklere tavsiye ederim.

Bu câmiin kıble cihetindeki pencereleri Dersaadet'te Süleymaniye Câmi-i şerifinin mihrâp cihetindeki pencereleri gibi, mozayik-vârî renklerinin sırçalarla pür-zîb ve letâfettir. Osmanlılar, bu nev çerçeveleri bazı meâbid-i kadîmedeki mozayıklardan iktibâs ederek ve fakat daha zarîf bir şekil ve sûrete ifrâğ eyleyerek tatbîk etmişlerdir.

Mimar Sinan devri, bu tarzdaki pencerelerin devr-i tekâmülü addolunabilir. Maamâfih pencereleri bu tarzda tezyîn usûlü daha sonraları da devam etmişti. Sultan Ahmed-i Evvel o köprü başındaki yeni câmilerde bunun pek latîf numûnelerine tesâdüf ediliyor. Zamanımızda da bu tarzda pencereler imâl edilmektedir. Hatta Yeni Câmi ile Tophane'deki Kılınç Ali Paşa Câmii'nin mürûr-ı zaman ile harap olan mozayik çerçeveleri oldukça zarîf bir şekilde tecdîd olundu.

Fakat doğrusunu söylemek lâzım gelirse, eski sanat, eski zerâfet, incelik, bâ-husûs parça camların terkîbindeki incelik yok... Maamâfih buna da memnûn oluruz...

Şimdi, bu mozayik câmileri imâl eden vardır.

Bu câmiin minberi de pek musannadır; Abanoz'dan mamûldür ve her tarafı nukûş-ı hendesekârî ile letâfet-pîrâdır.

Üzerinde "Sultanü'l-muazzam Murad Han mümâ amel bi târîh seneti erbaîn ve semân mie –840" ibâresi yazılıdır. Minberi yapan (Osman) isminde bir üstâd-ı marifettir. Fakat bu usta nerelidir, bunu tayîn edecek elimizde bir vesika yoktur...

*

* *

Konya'daki Sultan Alaaddin Câmii'nin minberi de bu tarz ve şekilde işlenmiş Abanoz ağacındandır. Bunun da sânii nâmında bir dâhîdir. Bu eski minberin tarz-ı imâli, tezyîni bâ-husûs şekli yekdiğerinin hemen hemen aynı olduğuna bakılırsa sanâyi ve amillerinin Anadolu ahâlisinden olduklarına hükmetmek lâzım gelir.

*

* *

İtirâf edelim ki biz, o kerîm ve civânmerd ve marifet-pîrâ eslâfın ahfâdı, vâris-i medeniyyeleri değiliz. Çünkü kabza-i tasarrufumuza geçen bilâdda ya kadîmen bulduğumuz âsara veyahud eslâfımızın müesser marifetlerine karşı büyük bir lâ-kaydî göstermişiz ve halen de gösteriyoruz. Bilemiyoruz ki -bu müessir sâlife, bu medeniyet-i sâbıka bir şahsın, bir dâirenin malı değildir. Bunlar bilhâssa kadir-şinâsân ahlâfın mal-ı müştereki, mirâs-ı maneviyesidir. Bunların hüsn-i muhâfazasında hepimiz aynı derecede alâkadarız. Bunlara uzatılacak dest-i tecavüzden hepimiz müteessir olarak âvâze-i şikâyetimizi ref etmeliyiz. Çünkü mesûliyetimiz müşterektir. Maziye hürmet müessir-i eslâfa riâyet bir vecibe-i milliyedir.

Gözümüzün önünde en güzîde âsâra, mukaddes tanınmış metrûkâta itâle-i dest-i tecâvüz olunuyor da kimse sesini çıkarmıyor ve sanki bu âsârın, bu miras-ı maneviyyenin muhâfazasında vicdanen alâkadar değilmişiz gibi mütecâvizîne karşı göz yumuyoruz...

Bu devrede, Amasya'da bazı mebânî-i hayriyye vücûda getirilmiştir. Kavâid-i mimariyenin bizde, henüz inkişâfa başladığı bir zamana müsâdif olan mebânî-i mezkûre tekellüfât-ı sanâiyeden ârî olmakla beraber metîndir, rasîndir.

ÇELEBİ SULTAN MEHMET DEVRİ

Bu devir, mukaddimede söylediğim vechile mimari-i Osmaniye'nin devr-i inkişâfıdır. Zirâ bu devirden itibâren Sultan Mustafa-yı Sâlis zamanına kadar usûl-i mimarî tarîk-i inkişâf ve tekâmülde devam etmiştir. Gerçi bu müddet zarfında inhitâta delâlet edecek bazı müstesnâ âsâra tesâdüf edilirse de umumiyeti itibâriyle makbûldür, nazara pîrâdır, bâ-husûs kendilerine mahsûs bir üslûbu, bir tarz-ı tezyîn ve revişi vardır.

Mimarî-i Osmaniyye'de bu inhitâtın esbâb ve evâmilini aşağıda zikredeceğim .

Bu üç devrin ayrı ve bazen de müşterek alâmât-ı mümeyyezesi hassa-i fârikası vardır. İşte bu o saf mümeyyeze-i esasiye delâletiyledir ki, âsâr-ı mezkûrenin hangi devrelere ait olduğunu tedkîk ve tefrîk etmek kâbildir.

Tarz-ı mimarîmizde meşhûd olan bu esâsat-ı müştereke sanâyi-i nefisenin bir şube-i mühimi olan ahşâb ve madenî evânî üzerindeki oymacılıkta, sedefçilikte daha bâriz bir sûrette tecellî eder.

Derdest-i güşâd bulunan Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi'nde bakır ve tunç üzerine işlenmiş birtakım evânîye tesâdüfettik ki hangi târîhte imâl edildiklerine dâir üzerlerinde bir alâmet, bir işâret bulunmadığı halde oymalarının işlenmesinden çiçeklerin tarz-ı tersîm ve temsîlinden ve bütün manâsıyla ve umumi işlerden bu evânî ve eşyanın imâl edildiği asrı bir dereceye kadar tayîn etmek kâbildir.

Bu eşya-yı nefise bu metrûkât-ı kadîme meyanında sadef işleri de pek karakteristiktir. Bu eşya-yı nefise içinde bir cihet daha nazara çarpar ki o da bir takımının sırf Türk ve müslüman sânehât ve ilhâmâtı eseri olarak vücûda getirilmiş, bir çoğunun da garbın tesiriyle husûle gelmiş olmasıdır.

*

* *

Usûl-ı mimarî ve tezyînâtta garbın tesîrâtı ne zaman başlamıştır?

Şimdi bu ciheti tedkîk edelim:

Evvelâ şunu söyleyelim ki, kâide-i umûmiyye olarak, Osmanlı mimarlığında aksâm-ı inşâiyyenin fart-ı tezyînat ile haleldâr olmasına pek ziyâde dikkat ve itinâ lâzım geldiğinden menhût olarak fazla mücessem tezyînat icrâsı tecvîz olunmaz. Bütün tezyînât, erkân binanın manzara-i hendesiyyesine halel getirmeyecek derecede gayet rakîk yapılır. Hatta bir takım müstahâseler gibi hafif âsâr-ı nakşiye tarzında olmalıdır.

Bizim mimarîmizde kâidesine göre tezyînât ve tecmilât ya tezhip veyahud nakş ile olur. Bu nev nakışlarda renklerin birbirinden ayrı olması iktizâ eder. Bazı eski seccadelerle Hint şallarında görüldüğü gibi nakışların renkleri, dal ve ve çiçeklerin aksâm-ı muhtelifesi zâhir olmalıdır. Tezyînat-ı nakşiyede mufredâta ziyâde itina etmek letâfeti muhal addedilmektedir.

Erbâb-ı vukûfun tedkîkat ve mütâlaâtına nazaran, bu hal ekseriya meşhûd olduğu üzere çini kâşî üzerine yapılmış tezyînâtın istimâl ve tatbîkinden münbais olduğu için bir vakitler çinilerin inzâr-ı rağbetten düşmesine sebep olmuştur.

*

* *

Sultan Ahmed Han-ı Sâlisin devr-i saltanatlarında mimarî-i Osmaniye'nin kavâid-i esâsiyesi ve tarz-ı inşâda öteden beri ittihâz ve tatbîk edilmiş usûle ve sanat-ı milliyeye has olan eşkâl ve turûz henüz muteber ve bâki idiyse de tezyînatta külli tebeddül ve tagayyür hâsıl olmuş, eski usûldeki tezyînât ve tecmîlâta bedel yalnız düğün çiçeği eşkâlinin nakş ve tersîmiylei ile iktifâya başlanmıştı.

Bunun sebebi şu ki: Bizde bir Rönasans yani devr-i intibâh olan Sultan Ahmed-i Sâlis devrinde bizzat hakan-ı müşârü'n-ileyhin arzu-yı nefâisperverleri üzerine bazı fennî işler için Fransa'dan mühendisler, mimarlar celbedilmiş olduğundan padişahın sanai-i nefiseye olan meyl ve rağbet-i humâyunları –hizmet zımnında- istihsâl-i esbâb-ı servet fikri ile Fransa'dan İstanbul'a bir hayli Fransız mimarlarının şitâbân olmasına badî olmuştu ki, şu halin tesîri ile ve bi't tabi zaman ile Osmanlı erbâb-ı hüneride Avrupalılar'ın usûl-ı tezyînini taklidde büyük bir meyl ve inhimâk göstermişlerdi. Şu hal maalesef gittikçe tezâyüd ve teammüm ederek Osmanlı mimarları vücûda getirdikleri ebniye-i âliyede bu frenk usûlü tezyinini istimâl etmişler ve eski Osmanlı binalarındaki zerâfet ve letâfeti ve kavâid ve esâsât-ı sâbıkayı külliyen unutmuşlardır.

Frenk usûlündeki karışık tezyînâtın menşei hakkında tetkîkatta bulunulacak olursa Fransa Kralı 15. Lui'nin devr-i hükümetine müsâdif olduğunu görürüz. Müşârü'n-ileyhin müştefreşesi (Bumpador) böyle mütenevvi çiçeklerden müteşekkil manzûmeleri pek sevdiğinden mütenevvi ve muhtelif çiçek resimlerinin birbirine girmiş bir halde bir nevi usûl-i nakş ve tezyîn ihtirâ etmiş idi. İstanbul'a gelen Fransız ve ecnebî mimarlar da memleketimizde işte bu usûl-i tezyîni tatbîk ve istimâl etmişlerdir.

(Luikenz) dedikleri bu ecnebî usûl-i tezyînâtın âsâr-ı bâkiyyesi pek çoktur. Ve bu sûret-i tezyîn şehrimizde, epeyce bir zaman tesîrini göstermiştir.

Birçok minarelerimizde, câmi saçaklarında, bazı türbe ve sebil cephelerinde, ez cümle Bahçekapısı'nda Sultan Hâmid-i Evvel türbesi karşısında iken Soğukçeşme Kapısı karşısında Zeynep Sultan Câmii'nin havalisine nakledilen Hâmidiye Sebili (1191), Laleli'de Sultan Selim Han Türbesi (1197), Lale ve Nûr-ı Osmanî Câmii ve sebilleri ve hünkâr mahfelleri ve Tophane'de Nusratiyye Câmii'nin hünkâr mahfeli, Dolmabahçe, Ortaköy, Mirgûn, Arnavutköyü, Beylerbeyi câmilerinin minare şerefeleri bâ-husûs: Eyup'ta Bostan iskelesindeki sebil, imâret, türbe, Eyüp Sultan Câmii, Dersaadet'te Mısır Çarşısı'nın Balık Pazarı'na gidecek sokağında Sultan Selim Han-ı Sâlisin hemşireleri Hatice Sultan namına

(1221)de yapılan çeşme, Ayasofya Câmii'nin Bâb-ı Hümâyûna karşı mükellef (1155) sakaflı kapı, Soğukçeşme Kapısı'ndan suru takîben imtidâd eden yokuş başında ve köşedeki târîh-i inşâsı (1216) çeşme, Duyûn-ı Umûmiye arkasında Rüstem Paşa Medresesi'ne karşı harap ve susuz duran çeşme, Soğukçeşme Kapısı'nın iç tarafında Çifte Çeşme 1207, Defterdâr'da Mihr-i Şâh Sultan türbe ve sebili hep bu ecnebî ilhâmât ve tesîrâtı tahtında yapılmıştır. *

Hele direk başlıkları üzerine çivi ile tutuşturulmuş yaprak tezyînâtı ve tuğrâ-yı hümâyûnlar ve bunlardan bir çoğunun yıldızla tezyîni eski basit ve fakat mühebbeb ve muhteşem kavâid-i mimariyyeden ne kadar tebâüd edildiğini gösterir âsâr-ı mağşûşedendir. Fakat sanat-ı milliye namına şâyân-ı teşekkürdür ki, bu ecnebî tarz-ı mimarîsi memleketimizde teessüs edememiş, yapılan binalarda yalnız Avrupalı mimarların inşâ ettikleri mebânîden ibâret kalmıştır.

Kısmen mehazımız olan (Mimârî-i Osmanî) namındaki eserin ifâdesine göre, Ayasofya karşısında Bâb-ı Hümâyûn önündeki sebil çeşme meydanında Azeb Kapısı'ndaki çeşmenin zaman-ı inşâsı İtalyan mimarlarının İstanbul'a ve Rudin'e müsâdif olduğundan, üzerlerindeki karışık tezyînâtı ecnebî ilhâmât-ı sanatkârânesi imiş. (1136)

Dört cephesinde menkûş tezyînâtın ve sekafin altında pervâz makâmında kullanılmış olan çinilerin Avrupa çinisi olduğu ve sekafin 15. Lui tarzında kabartma meyve ve çiçeklerle tezyîn edildiği görülür.

Fakat bu sekafin, çeşmenin hîn inşâsında yapılmış olup olmadığı muhtâc-ı tedkîktir. İhtimâl ki, bu sekaf bilâhire tamîr ve tecdîd olunmuştur.

Bu çeşmenin cephesinde, muslukların iki tarafında saksılar içindeki meyve, çiçek tezyînâtını da bu ecnebî tesîrâtına atfedenler vardır. Bu mesele cidden tedkîke, tamîk-i nazara muhtaçtır. Çünkü mesele-i milli bir mimarlık etrafında dolaşıyor.

Şurası daima der-hâtır edilmelidir ki, Osmanlılar tezyînatlarında nebâtât ve ezhârdan müteşekkil manzûmât-ı tezyîniyye kullanmışlar ve hem de pek sanatkârane istimâl etmişlerdir.

Ezhâr ve nebâtâttan müteşekkil bu manzûme-i tezyînât bazen münferidce ekseriya mürekkep olarak heyet-i mecmûası mücessem bir hadika-i letâfet-pîrâ bir manzara arz eder.

---

* Bâlâdadi târihlerin tetkikinden de anlaşılıyor ki bütün bu âsâr bir asrın mahsul-i himmet ve gayretidir.

Bu tezyînâtı ayrı ayrı tedkîk etmekten ise heyet-i mecmûasındaki letâfeti tedkîk ve tahlîl etmek daha muvâfiktır.

Mimar İlyas Ali, bu nev tezyînâtın mûcididir. Osmanlı mimarları kullandıkları meyveler içinde nar çiçeği birinci derecede olup bu da birçok tadilât ile bir çiçek halini almıştır. Hatta nar bazen karpuza benzer bir şekle tahavvül etmiştir. Çünkü yaprakları başka bir şekilde olduğundan bu hal bilâhire tarz-ı tezyînde muhtelif resimlerin zuhûruna bâis olmuştur.

Osmanlı mimarları sonraları düğün çiçeği ve kadife çiçeğini de kullanmışlardır ki eski tezyînâtta bu iki nev çiçek çokça görülmekte ise de düğün çiçeğinin tezyînat-ı mimariyyede mütezâyiden kesb-i ehemmiyet etmesi Sultan Ahmed Han-ı Sâlisin devr-i saltanatında görülmüştür. Bu devr-i ihtişâmda bu çiçek fasulye tezyînâtı makâmına geçmiştir.

O târîhte, düğün çiçeği fasulye tercîh edilmiş ve tesîs olunan mebânînin başlıca kısımları bununla tezyîn olunmuştur.

Bu tarz-ı tezyînin en güzel numûnesini, Bereket-zâde Çeşmesi'nde görüyoruz. Mimarlarımız, bilhâssa çeşmelerde bu vesâir tezyînâtı kabartma olarak ve ekseriya demet halinde pek sanatkârane bir tarzda kullanıp yekdiğerine karışık bir halde istimâl etmemişlerdi.

İşte, bu hakâyık-ı mimariyye ve tezyîniyyeden dolayı, Bâb-ı Hümâyun önündeki sebili pek etraflı tedkîk etmek lâzımdır.

Tedkîkât-ı târîhiyyeden anlaşıldığına göre Sultan Abdülhâmid-i Evvel zamanında, mimarî-i Osmaniyye'nin henüz bazı kavâid-i esâsiyyesi mevcûd idi. Maamâfih, büsbütün münkarız olacağı zamanının hudûdu demek idi. Bu hudud adeta bir uçuruma teşbîh olunabilir? Bu noktadan bir hatve daha atılsa idi...Büsbütün mahvolmak mukarrer idi.

Vâkıâ, bu tarz-ı tezyîn, tumturaklı, âlâyişli yani cicili, bicili, heyet-i umûmiyyesi itibâriyle nazarlara hoş görünüyorsa da kavâid-i esâsiyye namına hiçbir şeyi olmadığından fennî bir usûl-i tezyîn addolunamaz.

Yukarıda bahsolunan âsârın direk başlıklarına, çeşme ve sebil ayna taşlarına dikkat buyurulsun, pençe şeklinde ve güya yaprak tarzında bir takım tecemmülât görülüyor ki, bunlarda bir kâide ve ne de bir usûl vardır. Gelişi güzel yapılmış bir tezyînâttır...

Bunlar hep tarz-ı mimarî-i Osmaniyye'nin (Rokoko)su yani acîbü'l-eşkâl-i tezâhürâtıdır.

*

* *

Gelelim sadede:

Çelebi Sultan Mehmed devrinin eşher-i âsârı, Bursa'daki Yeşil Câmi ile hakan-ı müşârü'n-ileyhin medfen-i muallâsı olan Yeşil Türbe'dir. Bu câmi her türlü tekellüfâttan azâde olmakla beraber bütün sanâyi-i nefise erbâbının perestîde-i vicdânıdır.

Bu manzûme-i âsârın mimar-ı bedîü'l-üslûbu (İlyas) isminde biridir.

Câmiin mahfel-i humâyûnunun aksâm-ı inşâiyyesinde meşhûd olan tezyînât-ı nakşiyye, bu tezyînâttaki elvânın mutâbakât-ı kâmilesi, renklerin imtizâc ve ahengi, duvarlarında, mihrabında ve mahfel-i humâyûnda bulunan çinilerin nefâseti ve üzerlerindeki renklerin çiçeklerin nefâset ve tabiliği ve heyet-i mecmûalarında görülen zevk-i ihtişâm-perveri, sanat-ı mimariyye-i Osmaniyye'nin bu devrede ve vâsıl olduğu mertebe-i kemâle birer şâhid-i zî-ihtişâmdır.

Hele sağ ve sol cenâhlardaki odaların alçıdan mamûl raf ve hücreleri letâfet ve matbûiyyet itibâriyle nâdir bulunur masnûât-ı Osmaniyye'dendir.

Mimar İlyas'ın bu bina-yı mukaddesi inşâ ederken ne ulvî ne kudsiyâne ilhâmât ve sânehâtın taht-ı tesîrinde bulunduğu ve rûhun sükûn ve istirâhat-ı kâmile içinde bu mahfel-i lâhûtide geçireceği demlerin ne kadar sefâ-bahş-ı vicdan olduğunu takdîr ettiğini anlamak güç bir şey değildir...

Duvarlarında zemini koyu mavi renkteki çiniler, bir vakitler İznik ve Kütahya fabrikalarının ne kadar nefis çini imâl ettiklerini isbât eder biraheyn-i zarîfedendir.

Velhâsıl bu câmi-i mübârekin nakş ve taht hatta taban çeliğinden mamûl üzerleri kakma altın nakışlarla münakkaş pencere parmakları bahâ takdîr olamaz mezveât-ı nefisedendir.

Milli"nin kabını tezyîn eden resim Yeşil Câmi'in meşhûr ressam Terlemizyan Efendi tarafından alınan timsâl-i letâfetidir.)

SULTAN MURAD HAN-I SÂNÎ DEVRİ

Çelebi Sultan Murad'dan itibâren mimarî-i Osmanî ve bâ-husûs çinicilik mütezâyid ve fakat âlimâne ve muvaffakiyet-kârâne hatvelerle terakkîsinde devam etmiştir.

Sultan-ı müşârü'n-ileyh zamanında makarr-ı saltanat olan Bursa'da ve Edirne'de inşâ edilen cevâmi-işerîfe bu terakkînin zî-ihtişâm-ı şâhididir. Husûsiyle Edirne'deki Muradiye Câmii'nin mihrabı çiniciliğin lâ-yemût eserlerindendir. Resimleri gayet matbû ve muntazamdır. Çiçeklerin tarz-ı tersîmi, elvânının yekdiğerinden mütemeyyiz olarak nazara pîrâ olması o zamanki sanat-ı nefisenin nasıl muktedir ve ehliyetli ellerde bulunduğuna delâlet eder. Bu tezyînât ayrı ayrı ne derece şâyân-ı dikkat ise elvânının terkîbâtı, ahengi, heyet-i mecmûası itibâriyle o kadar nevâdirdendir.

Gerek Bursa'da olsun gerek Edirne'de bulunsun bu çiniler tuğla üzerine bir nev-i mînâ ..... edilerek imâl edilmiştir ki erbâb-ı fen asıl kıymet ve nefâseti bu sûret-i imâlde buluyorlar.

Bu çinilerin üzerindeki resimler bir iki nev çiçekten ibâret olduğu halde heyet-i mecmûası tam ve mükemmel ve renkleri yekdiğerinden ayrılmış bir manzûme-i letâfet hâsıl eder...

Her devrin mahsûsât-ı mimarîyesini tedkîk esnâsında pek yakın müşterek esaslara ve aynı ilhâmât ve tesîrâta tesâdüf edildiğinden mebânî-i nefise-i milliyemizin heyet-i umûmiyesini sencîde-i mîzân-ı tedkîk etmek daha doğrudur gibi geliyor.

Yukarıdan beri telhîs eylediğim vechile mimarimiz bir seyr-i tabii ve seri ile inkişâf ve tekemmül ederek Bursa'da, Edirne'de, Amasya'da, Nevşehir'de Anadolu'nun daha sâir bazı bilâd-ı marûfesinde kâh bütün safvet ve ihtişâmıyla ve kâh mahlût ve fakat yine nazar-firîb üslûbuyla muhalledât-ı nefise vücûda getirilmiş ve –yine tekrar ediyorum- Sultan Abdülhâmid Han-ı Evvel zamanında mimari-i milliyemiz âdeta bir uçurumun kenarına yaklaşmış iken bir mimarımızın dediği gibi kendi mevcûdiyetinin marûz olduğu tehlikeyi görerek burada birden bire tevakkuf edip cennet mekân Sultan Abdülaziz Han'ın devr-i saltanatında mimarimiz eski sahvet ve ihtişâmını iâde eder derecede muazzam, nazar- firîb bir mabed-i muallâ vücûda getirilmekle mevcûdiyet-i sâbıkasını inzâr-ı umûmiyede tecessüm

ettirmiştir. Bu mabed-i muallâ Aksaray'da hacegân-ı divân-ı Hümâyun'dan Es-Seyd Mustafa Efendi'nin vaktiyle yaptırdığı câmi-i şerifin mahallini işgâl eden Vâlide Câmii'dir.

(1288) sene-i hicriyesinde inşâ edilen bu câmi nûr-ı lâmi, pek latîf, pek muhteşem ve heyet-i mecmûası hakikaten nazar-firîb ve sefâ-bahştır.

Ruhun ihtisâsât-ı ulviyesinin bir makesi olan bu mabed-i zî-şân hâricen olduğu gibi dâhilen de letâfet-pîrâdır.

Yine bu zamanın âsâr-ı muhteşemesinden olmak üzere muhterik Çırağan Sahil Saray-ı Hümâyûnu da ziynet ve ihtişâm ve bâ-husûs tarz-ı inşâsındaki zevk-i millî itibâriyle pek ziyâde tavsîfe lâyıktır.

Zamanımızda tarz-ı milli üzere mebânî inşâsı gayret-i milliyesi şâyân-ı şükran ve dikkat bir derece inkişâf ettiği cihetle gerek husûsî ve gerek resmi mebânî müessesâtın bu üslûb-ı bedî' üzere inşâsına başlanmış ve bu meyanda evkâf-ı hümâyun nezâret-i celîlesi tarafında peyderpey ve taraf taraf yaptırılmakta olan mebânî ve emâkin bu zevk-i milliyenin iâde-i hayat ve vekârına hizmet etmekte bulunmuştur. Nezâret-i müşârü'n-ileyhânın bu husûstaki azîm ve cehdine bütün devâirimizin bâ-husûs evlâd-ı vatanın milli terbiye ile perveriş-yâb olmasını cidden arzu etmekte olan maârif nezâretininde peyrev olmasını ve yapılacak mekteplerin bu zevk-i millîyi okşayacak bir tarzda tuğlalarıyla, oymalarıyla, kitâbeleriyle tesîsini arzu ve bâ-husûs pek kadîm ve millî bir sanatımız olan çiniciliği de ihyâ edecek teşebbüsât-ı tezyîniyyeden geri durulmamasını temennî ederiz.

Maârif Nezâreti Dördüncü Şube Müdürü Mehmed Ziya

RESSAM ŞEVKET BEY

1292 senesinde İstanbul'da tevellüd etmiş ve 313'te sanâyi-i nefîsenin resim kısmından şehâdetnâme neşet eylemiştir. Bir müddet evkâf nezâretine devam etmişse de bilâhire yalnız muallimlikle iştigâl etmek üzere memuriyetten istifâ etmiştir. İlk muallimliği Mahmudiye Rüşdiyesi'ndedir. Şevket Bey bilhassa asâr-ı şarkiyye ve İslâmiyyeye merak ve bu husûsta kesb-i ihtisâs ve mümârese eylemiş ve yalnız Ayasofya'da sekiz sene çalışmıştır. Şimdiye kadar vücûda getirdiği eserlerin mikdarı iki yüzü mütecâvizdir. Bunlardan birçoğu Münih, Bürüksel, Atina, Sofya'da resim sergilerinde teşhîr olunmuştur. Altın madalyalarla taltîf edilmiştir. Birçoğu da ecânib tarafından satın alınmıştır.

Şevket Bey, geçen sene huzûr-ı padişâhiye bir resim takdîm ve Topkapı Sarayı'nda çalışmasına müsâade edilmesini ricâ etmiş, kendisine hem sanâyi madalyası hem müsâade verilmiştir. İki senedir burada çalışmakta ve Darü'l-Muallimîn-i Âliye ile Galata Sultânîsi ve diğer bazı mekteplerde muallimlik etmektedir.

Şevket Bey, yarım asra kadar uzayan Türk ressamlığının pek şâyân-ı dikkat bir sîmâsını teşkîl eder.

MİMÂR KEMÂLEDDÎN BEY

Mimar Kemâleddin Bey, Bahriye miralaylarından Ali Bey'in mahdûmu olup Üsküdar'da Harem İskelesi'nde dünyaya gelmiştir. Beş yaşında iken İbrahim Ağa çayırındaki İbrahim Ağa ibtidâî mektebine devama başlamış ve pederinin beş senelik Girit memuriyeti esnasında Arapça ve Fransızca'yı esaslı sûretle tahsîle sa'y ettiği gibi İstanbul'a avdetten sonra da Fransızca husûsî Fransızî mektebinde ve Arapçayı da medresede ders almak sûretiyle elde etmiş ve o zaman yeni açılan Şemsü'l-Maârif Mektebi'ne kaydolunarak merhûm Doktor Rıza, Münif, Menemenlizâde Tâhir ve Halep Valisi Celâl Beylerle riyâziyûndan Mehmet Nâdir heyet-şinâs Hüseyin Efendiler gibi muktedir ve mütefennin hocaların rahle-i tedrîsinde bulunmuştur. Müehhiran Numûne-i Terakkî Mektebi'ne tahavvül eden bu mektepten ikmâl-i tahsîl ettikten sonra yine yeni açılan Hendese-i Mülkiye Mektebi'ne girmiş ve oradan da on dokuz yaşında hükümet mühendisi şehâdetnâmesiyle çıkmıştır. Ve müteâkiben mezkûr mektepteki Alman mimarının muavinliğine tayîn olunmuştur. Dört senelik muavinliği esnasında bilhassa mimarî ve inşâât dersleriyle teveggul ettiği için hükümet tarafından bu fenlerde ikmâl-i tahsîl etmek üzere Almanya'ya gönderilmiş ve dört buçuk sene orada kalarak avdetinde yine aynı mektebin mimarî ve inşâat muallimliklerine tayîn edilmiştir. Bir taraftan vazîfe-i talîmiye ile diğer taraftan husûsî olarak açtığı idârehanede yapı işleriyle uğraştığı sırada bâb-ı ser-askerî baş mimarlığı kendisine verilmiştir. Bu esnada bir taraftan da eski Türk âsâr-ı medeniyyesini öğrenmek için çalışmış ve bütün mesâisi arasında pek güzel mebâni ile beraber pek değerli ve muktedir çıraklar da vücûda getirmeye muvaffak olmuştur. Almanya'da tahsîli müddetince târîhî mimârî ve bilhassa kurûn-ı mesâlikin mimarisini öğrenmek için pek çek çalışmış ve Hıristiyan mimarisinin âsâr-ı antikasını mahallerinde ölçmek ve resimlerini yapmak sûretiyle mahiyetine vukûf-ı hâsıl etmiş olmak itibâriyle pek şâyân-ı itimât bir ehliyetle tedkîk ve tetebbu ettiği İslâm ve Türk mimarisi hakkında derece derece hasıl olan ihtisâs ve bu âsârın ihtişâm ve ulviyetinin kalbinde uyandırdığı büyük milli duygu kendisinde bu iman ile ilhâmı artan büyük bir sanatkâr ibdâ etmiştir.

Kemâleddin Bey, Meşrûtiyet'in ilk senesinde heyet-i fenniyyesini kendisi teşkîl etmek salâhiyetiyle Evkâf Nezâreti inşâat ve tamîrât müdürriyetine tayîn olmuştur ki Türk ve İslâm âsâr-ı mimariyesine ait tetebbuâta hasr-ı iştigâl etmek için ruhunda büyük bir aşk uyanan sanatkârın bu zaten gaye-i emeli idi. O zamandan beri birçok İslâm ve Türk'ün âsâr-ı mimariyyesini muhâfazası ve bilhassa şekil ve kıymet-i asliyelerinin meydana çıkarılması sûretiyle tamîri, ruhunda Türk mimarîsi kalmak üzere yeni binalar inşâsı sûretiyle memlekete ettiği hizmet pek büyüktür. Kendisinin eser-i sanatı olan binalar arasında Şarkî

uyanan sanatkârın bu zaten gaye-i emeli idi. O zamandan beri birçok İslâm ve Türk'ün âsâr-ı mimariyyesini muhâfazası ve bilhassa şekil ve kıymet-i asliyelerinin meydana çıkarılması sûretiyle tamîri, ruhunda Türk mimarîsi kalmak üzere yeni binalar inşâsı sûretiyle memlekete ettiği hizmet pek büyüktür. Kendisinin eser-i sanatı olan binalar arasında Şarkî Rumeli şimendiferi hükümet-i Osmaniye'ye ait olduğu zaman Filibe'de yapılan istasyon binası ile Bahçekapı'da, Sultanhamamı'nda ve Beyoğlu'nda Ağa Câmii'nde kâin birinci, ikinci ve üçüncü vakıfhanları, Süleymaniye civarındaki Medresetü'l-Kuzât, Bostancı'daki mekteb-i ibtidâî ve câmi-i şerif, Eyüp'teki türbe ve mektep ve henüz inşâ edilmekte olan mebânî arasından dördüncü, beşinci ve altıncı vakıfhaneleriyle Şehremîni'nde urebâ-yı müslimîn hastanesi Bebek'te ve Makri Köyü'nde bir câmi-i şerif, Sultan Selim İmareti mahalline bir yeni medrese ve kütüphane, Üsküdar Ayazma'da ve Göztepe'de birer mekteb-i ibtidâî ve Bulgarlar tarafından yakılan Edirne istasyonu yerine askerî ve yolcu istasyonları, ta'dâd olunabilir. Bunlardan başka muhterik olan Bâb-ı Âlî binasıda kendi personellerine göre tamîr ve tecdîd edilecektir. Türk sanâyi-i nefisesinin şâyân-ı iftihâr bir siması olan Kemâleddîn Bey, bütün bu kemâl ve ehliyetine göre henüz genç ve istikbâl için en büyük vaadlerde mâlîdir.

Büyük sanatkârın bir fotoğrafisiyle bazı binâlarının resimlerini dercediyorum.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

SELİM SIRRI BEY

1293'te Karadağ'da şehîden vefât eden Miralay Yusuf Bey'in mahdûmudur. 1290 sene-i Rumiyesi martının on ikinci günü Mora Yenişehiri'nde tevellüd etmiş 1296'da Yenişehir'in Yunanistan'a terki münâsebetiyle vâlidesi ile birlikte İstanbul'a gelmiştir.

Selim Sırrı Bey, Üsküdar'da Mirahor Mahallesi'ndeki mektebe bir sene kadar devam etmiş, sonra vâlidesi onu Galatasaray Sultânîsi'ne yazdırmıştır. Galatasaray'ın dördüncü sınıfından mühendishaneye nakleylemiş ve 1312 senesinde istihkâm-ı mülâzım-ı evvelliği ile diploma almıştır. Dört sene İzmir'de Yenikale istihkâmâtında bulunduktan sonra 1316'da yüzbaşılıkla Karadeniz Boğazı torpido müfrezesine memur edilmiş 1317'de Tophane Sübyân Alayına Fransızca muallimi tayîn edilmiş 1318'de Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun eskirim ve jimnastik muallimliğine nakl ve tayîn edilmiştir.

1320 senesinde terbiye-i kol ağalığına terfi edilmiş ve hürriyetin ilânına kadar mekteb-i mezkûrede muallimlik etmiştir. Hürriyetin ilânını müteâkıp sebak eden hizmet-i vataniyyesine mukâbil İstokholm Terbiye-i Bedeniyye Dârü'l-Muallimînine izâm edilmişve orada iki senenin tahsîlini bir çok senede ikmâl ile İsveç kralı tarafından birinci rütbeden "Vasa" nişânıile taltîf ve takdîr edilmiştir. İsveç'ten avdette askerlikten istifa eylemiştir.

Selim Sırrı Bey, terbiye-i bedenniyye kadar terbiye-i fikriyyeye de çalışmış fen-i terbiyeye dâir birçok makâlat neşreylediği gibi "Bizce Mechûl Hayatlar", "Macaristan'da Terbiye-i Etfâl" gibi güzîde eserler kaleme almıştır. Selim Sırrı Bey, İsveç usûlünü mekteplerimize ilk defa olarak idhâl edilmiş ve "İsveç Usûlü Terbiye-i Bedeniyye ve Mektep Oyunları" ve spor namında iki eser neşretmiştir. Ondan mâadâ Darü'l-Fünûn'da ibtidâiyye muallimlerine terbiye-i bedeniyye hakkında pek mühim konferanslar vermiştir. İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Macaristan, Rusya ve Romanya mekâtib-i ibtidâiyye ve darü'l muallimînlerinde birçok tedkîkâtta bulunmuş olan Selim Sırrı Bey el-yevm meclis-i kebîr maârif azâsından ve umûm-ı mekâtib-i mülkiye terbiye-i bedeniyye müfettiş-i umûmiyesidir.

HIFZÜ'S-SIHHATE DÂİR

Terbiyede Oyunla İnkılâb

"Çocukların serbestçe koşup oynamalarına müsâid bir bahçesi bulunmayan mekâtib-i ibtidâiyyenin zindandan farkı yoktur."

Bütün terbiye-i etfâl ulemâsı: "Mektep çocuklarının sıhhat ve selâmet-i bedenleri için oyun elzemdir. Tedrîsât-ı ibtidâiyye meyânında okuyup yazma kadar oyunun da ehemmiyeti vardır. Kıraat hocası, imlâ hocası gibi oyun hocası da lâzımdır." diyorlar. Fezâil-i ahlâkiyye ve tekâmülât-ı fikriyyeleri ile cihânı hayretlere düşüren İsveçliler bundan atmış sene mukaddem Göteborg şehri civarında Naas Darü'l-Muallimîni vücûda getirmişler. Şimdi her sene o müessese-i kıymetdâra, İngiltere, Almanya, Fransa, Amerika hükümetleri mektep oyunları öğrenmek üzere muallim ve muallimeler gönderiyor. Avrupa mekteplerinde oyun artık ders sırasına girmiştir. Ve bir mekteb-i ibtidâî yaptırılırken düşünülen şeylerin en mühimi çocukların koşup oynamalarına müsâid ağaçlıklı bir bahçedir.

Hiç şüphe yoktur ki eskiden böyle düşünmezlerdi. O zamanın ukalâsına göre çocuk mektebe yalnız okumak için gider. Orada oyun olmaz. Onların fikrince çocukların hilm ve sükûneti, mahcûbiyeti şâyân-ı takdîr evsâf-ı mümeyyeze; buna mukâbil damarlarında cevvâl bir kan ceryân eden bir ateşpâre-i zekânın faâliyeti, yaramazlığı müstelzem ceza bir kabahat idi. Evvelleri oyuna heveskâr olan çocukları tedîb için döverlerdi; şimdi oynamayanlara ceza tertîb ediyorlar.

Çocuğu sırf dimağdan ibâret zannetmek ve onun yalnız kuvâ-yı akliyyesinin tenmiyesine çalışmak doğru değildir. Fi'l-hakika insanın temîn-i maîşet etmesi mevcûdiyet-i fikriyyesine vâveste ise de o fikr-i gıdasını yine kandan alır. Temiz ve kutlu bir kan ise sıhhatli bedende bulunur. Hayât-ı cidâl demektir. O cidâlde muzaffer olmak için demir gibi bir vücût lâzımdır. Şimdiye kadar hiçbir pedere rast gelmedim ki bana evlâdını takdîm ederken "Bu çocuğun fikir gibi bedeni de sağlamdır. Hafızası gibi uzalâtı da midesi de kuvvetlidir" demiş olsun. Hangi çocuk babasıyla görüştüm ve bana oğlunun akıl ve zekasını medhediyor, sınıfında birinci olduğunu, daima mükâfat aldığını, elinden kitap düşmediğini, oyun nedir bilmediğini makâm-ı iftihârda naklediyor.

On üç on dört sene var bir gün şirketin yan kamarasında bulunuyorduk. Hallerinden Boğaziçi ağniyâsından oldukları anlaşılan birkaç zât havadan sudan bahsediliyorlardı. Ben de

köşeye büzülmüş (Edmon Demolen)in Yeni Terbiye ünvanlı eserini okuyordum. Kapı açıldı; Gir bakayım! Diye bir sada-yı âmiriyetle ayağını kamara kapısından içeri atan yaşlıca bir zât bacakları arasında solgun benizli takriben sekiz yaşında bir yavrucağı içeri sürdü. Herkes biraz toplandı bu yeni misafirlere yer verdiler. Köşede Midhat Efendi merhûm oturuyordu. Yeni gelen zâta âşina çıktı. "Sefa geldiniz Paşam" dedi. Bu söz bâb-ı müsâhabetin miftâhı oldu. Gelen zâtın her halinden birçok şeyler söylemek ihtiyacı taşıyordu. Hararetli hararetli anlatmaya başladı. İzmir'den geliyormuş, bu defaki seyâhati -yanında melûl ve mahzûn duran çocuğa bakarak- evlâdının hatırı için imiş bağ-ı hazanında yetmiş bir gonca-i nevşikte imiş, gayet mahbûb terbiyeli ve akıllı imiş mamâlik-i Osmaniyye'de evlâdını okutacak bir tek mektep mevcûd olmadığından kendisi okutmuş. Fransızca, İngilizce, Rumca, Arapça, Farisîce, Türkçe bilirmiş, çocuğun sıkı sıkı elinde tuttuğu kitabı göstererek işte kendi telîf ettiği eser dedi.

Ben artık (Edmon Demolen)u kapamıştım. Karşımda yeni bir kitab-ı ibret açılmıştı. Onu tedkîk etmek daha fâideli olacaktı. Beyler kaşlarını kaldıra kaldıra maşallah çekiyor bu küçük müellifin ileride bir dâhî-i kemâlât olacağını peder-i muhtereme tebşîr ediliyorlardı. Bir cümle-i irfân ile küçücük beynini tıka basa doldurmuş olduğu evlâdını bilgisi ile pek mağrûr olan peder bu muvaffakiyete karşı herkeste hâsıl olan vecd ve istiğrâkı görmek için manidâr nazarlarla yüzümüze ayrı ayrı bakıyordu. Bilmem neden gayr-i ihtiyârî gülümsedim. Galiba bana biraz canı sıkıldı. Şimdi sert ve mütelâşî bir sedâ ile: "Beyoğlum sor! Beğendiğin, dilediğin şeyi sor" dedi. Kendimi topladım, aman efendim ne sorabilirim. Mahdûm beyin bildiklerini bendeniz bilmiyorum ki dedim. Midhat Efendi Hazretleri imdâdıma yetişti. Çocuğa Arapça bir kelime söyledi. Aslını bâbını sordu. Diğer bâba naklettirdi. Gülistân'dan bir beyt okudu çocuk bülbül gibi tercüme etti. Aferinler, tahsînler hayretler içinde Anadolu Hisarı'na geldik. Kendimi iskeleye dar attım. Hem yürüyor, hem düşünüyor hem kendi kendime söyleniyordum.

Bedbaht peder, gâfil mürebbî o çocuğun istikbâlde dahi değil cemiyyet-i beşeriyyeye hâdim bir insan bile olabileceği müşkûktur. Zavallı çocuğun dimağını yormuş harâp etmiş, gözlerini akıl ve zekasına dikmiş renksiz çehresi armut sapı gibi incelmiş boynunu görmemiş. Koca hekim Spencer diyor ki: "Çocuk mümkün olduğu kadar çocuk kalmalıdır. İleride onu zaman olduracak ve kemâle erdirecektir. O zamanı taksîr etmek limonlukta meyve yetiştirir gibi onu çarçabuk oldurmak ona su-i kast etmektir." Böyle yedi sekiz yaşında henüz oyun sinninde bir çocuğa birçok lisân öğretmek büyük adamların zihninin bile kolaylıkla kabûl edemiyeceği şeyleri belletmek cinâyettir.

Hülâsa fikr ve beden mütevâzin bir sûrette işletilmez vücûdun neşv ü nemâsını temîn eden ameliyât-ı bedeniyyeye lüzûmu kadar ehemmiyet verilmezse dimağın faâliyetine bedel bedende bir vakfe-i tenemmû hâsıl olur.

Sabahtan akşama kadar dört duvar arasında mütefessih bir havada tedi sekiz saat kapanan çocuklar taş çatlasa fikren bedenen lüzûmu kadar itilâ edemezler. Hareket ve faâliyetten ve oyundan mahrûm edilen çocuklar da kalbin faâliyeti azalır. Devrân-ı demede bir batâit-i âriz olur. Zafa dûçâr olan bir kalp hâl-i sükûnette bulunan aksâm-ı uzviyyeye ihtiyâç nisbetinde kan sevkedemez. Batâitte cevlân eden bir kanın müvelledü'l- hamûzası azalır. Buna bedel hâmiz-i fahmi artar. Bu sûrette hâll ü bel' edilemeyen ter-sebât-i fikr ve bedende hissolunacak bir tab husûle getirir. Bu çocukların azami raşitizme, siraceye, vereme ve türlü sinir hastalıklarına müstaid olurlar.

Oyun en tabiî idmândır. Oyun meserret-bahş bir ihtiyâc-ı fitrîdir. Çocuk oyunla güler oynamaktan mütelezziz olur. Zevk ve meserret ise nâzım-ı sıhhat ve saâdettir.

Mürebbîler, pederler, valideler, çocuklarınızın ileride Türklüğü kurtaracak mahiyette seciye sahibi, müteşebbis, faâl bir insan olduklarını arzu ediyorsanız onları oynatınız ve oyuna teşvîk için size de bazen onlarla birlikte oynayınız.

Selim Sırrı

SIHHAT VE ÂFİYETİNİZİ NASIL İDÂME EDEBİLİRSİNİZ?

Günde 10 Dakika Talîm

(J. P. Möller) isminde Danimarkalı bir zabit son zamanlarda "Mon Systeme" "Usûlüm" nâmında bir jimnastik kitabı telîf ve neşretti. Herkesin kendi evinde yapabileceği bazı idmân hareketleri tavsiye eden bu kitap az zaman zarfında büyük bir rağbete nâil oldu. Möller'in eseri idmân hareketlerinden mâadâ teneffüs talîmlerine, su ve hava banyolarına ve cildin masaj vâsıtasıyla hüsn-i muhâfazasına dâir bazı nasâyihi de ihtivâ ediyor.

Möller usûlü (1) Kanın tasfiyesine hâdim olan tenefüs-i cildiyi, 2. Teneffüs talîmleri vasıtasıyla akciğerin faâliyetini ve uzalât-ı batniyeyi takviye eden müteaddid hareketler sayesinde hazmı teshîl eder.

*

* *

Möller usûlünü nasâyih-i sıhhıyye ile itmâm ediyor:

1-Korku ve fart-ı iştigâlden ictinâb ediniz.

2-Sabahları tuzlu suyla gargara ediniz, dişlerinizi fırçalayınız, ağzınızı yıkayınız.

3-Günde 7-8 saat uyuyunuz.

4-Kuvvvetli meşrûbat-ı keûlye (rakı, konyak vesâire) istimâlinden katiyyen vazgeçmeli, yalnız taâm esnâsında hadd-i a'zâmî olarak bir kadeh şarap yahut bira içmeli.

5-Tütün kullanmayınız yahut yemeklerden sonra yalnız bir tek sigara ile iktifâ ediniz.

6-Yatak odanızın pencerelerini gece-gündüz açık bırakınız ve odanızdaki harâret kışın 12-14 dereceyi tecâvüz etmesin. Teninizin üstünde asla yünlü elbise taşımayınız.

7-Günde lâ-ekall bir saat yürüyünüz. Bu sûretle türlü emrâz-ı hâdeden âzade kalacaksınız, emrâz-ı mevrûsenin terakkîsini tecîl edeceksiniz ve hiçbir vakit nezleye uğramayacaksınız.

BİRİNCİ KISIM

İDMAN ve TENEFÜS TALİMLERİ

İlk günlerde aşağıda gösterilen hareketleri büyük bir ayna karşısında durup yapmanız evlâdır, zirâ bu sûretle yanlış hareketlerinizi bizzat kendiniz tashîh edebilirsiniz.

İdmân hareketlerinin heyet-i umûmiyyesini iyice öğreninceye kadar bunlardan her birini aheste aheste belleyelim: İlk günlerde hareketlerin derece-i süratini sakin bir tenefüsün süratine göre tanzîm olunmalı. Daha sonra bazı hareketlerde (numara 1,4,7 ve 11) teneffüs bilhassa nefes almak esnâsında tesrî edilecek. Diğer bazı hareketler (numara 2,5,6,8 ve 16,17,18) gayet ağır bir teneffüs ile aynı ahenkte icrâ kılınacaktır. 6 ve 8 numaralar müstesnâ olmak üzere bu son talîmlerde hareketler o kadar seri olacaktır ki bir teneffüs esnâsında aynı hareket birkaç defa tekrar edilebilecektir. Möller usûlünün başlıca esâsı şudur: Talîmler esnâsında iyice tenefüs etmeyi unutmamalı ve her harekete dâir verilen izâhâtın nihâyetinde gösterilen husûsî tenefüs talîmlerini asla ihmâl etmemeli.

Birinci hareket: Vücûdu ve azâları ömr-i meyyitle girmek. Göğsü ileri doğru uzatmak. Gövdenin üzerinde sola sağa doğru hareket-i devriyesi. (1. resim)

Ayaklarınızı birbirinden 50 santimetre kadar uzak ve burunları dışarıya doğru çevrilmiş olduğu halde elleriniz yukarıya doğru uzatılmış ve parmaklarınız birbirine geçmek sûretiyle bitişik, bilekleriniz bir zâviye-i kâime şeklinde bükülmüş ve kollarınız kulaklarınıza yapışık bir hali üstünde durunuz.

Bu vaziyette ve sırt gergin kalmak şartıyla kollar ve gövde ile tam bir hareket-i devriye icrâ etmek lâzım gelir. Bu harekete başlamak için arkaya doğru eğilmeli. Bâde sağa ve bilâhire ileriye doğru eğilerek sol tarafa dönmeli ve hareket ettiğiniz noktaya avdet etmeli.

Bu hareketi beş defa sağdan başlayarak ve beş defa da soldan başlayarak yapınız.

Hareket-i devriyenin yarısını yaptığınız vakit burnunuzla muntazaman nefes alınız ve diğer nısfında da aldığınız nefesi iâde ediniz.

Hareketin sonunda aşağıda gösterilen tenefüs talîmlerini yapınız.

Birinci hareketin müddet-i devamı ilk günlerde arzu olunduğu kadar ileride 35 sâniye derece-i nihâye 25 saniye.

Teneffüs Talîmleri: Eller, kalçalar üzerinde mevzû olduğu halde iki omuzları yukarıya doğru kaldırmak ve ağız kapalı olmak şartıyla burunla mümkün olduğu kadar derin sûrette nefes almak, aynı zamanda ayakların parmakları üzerine yükselmek ve başı arkaya doğru eğmek. Nefesi yine mümkün olduğu kadar derin ve muntazam ve kuvvetli bir sûrette çıkarmalı ve aynı zamanda topukları yere koymalı ve başı da düzeltmeli. Bu hareketi birbirine müteâkip üç defa yapmalı. (2. resim)

2 ve 6 numaralı hareketlerden (bacak hareketleri) ve bi'l-umûm Delk'in hareketlerinden sonra omuzlar geriye çekilmiş olduğu halde topukları kaldırarak elleri vaziyet-i ufkiyede kuvvetlice uzatmalı. (3. resim)

İdmân talîmlerine alışkan olanlar teneffüs talîmleri esnâsında dizlerle bir eğiliş hareketi yapabilirler: Topukları kaldırdığınız vakit nefes almak, dizleri eğdiğiniz vakit nefes vermek, bacakları gerdiğiniz vakit tekrar nefes almak ve topukları indirdiğiniz zaman yine nefes vermek. (4. resim) Fakat şurasını hiçbir vakit unutmamalı ki bu tenefüs talîmleri, en esaslı cihet teşkîl etmektedir. Bacakları eğmek ve germek tali derecede ehemmiyeti hâiz hareketler olup başlıca derin sûretle nefes alıp vermeyi teshîl için yapılır.

Nefes aldığınız vakit göğsü ileriye doğru uzatmaya gayret etmeyiniz. Bilakis göğsü adalelerin kuvvetiyle yükselterek bir müddet bu vaziyette saklamak ve aynı zamanda karın hareketleriyle teneffüs etmek gayet nâfi' bir idmân teşkîl eder.

Teneffüs talîminin müddeti 12 saniye.

2. Hareket: Ayakta doğrulduğu halde bacağı geriye alarak ileriye ve geriye doğru atmak ve aynı hareketi her iki bacakla yapmak. (5. resim)

Bir elinizle karyolanızın demirine dayanarak vücûdunuzun sıkletini bir bacağınız üzerine getirip diğer bacağınızı 16 defa ileriye ve 16 defa geriye doğru süratle atınız. Bacağın bu gidip gelme hareketi kısa ve kuvvetli olmalı. İleri hareketten sonra geri hareketi yapmak için intizâr etmeli, yani ileri ve geri hareketleri bilâ-fâsıla birbirini takîb etmeli. Mufassal ve azâların mülâyemetini artırmak için son üç hareketleri kolunuzun yetiştiği kadar şiddetle yapınız. Gerek başı ve gerek vücûdu ileriye eğmeyiniz ve dizi de daima gergin tutunuz.

İdmân müddeti: 20 saniye. Derece-i nihâye 14 saniye, bade yukarıda gösterildiği vechile tenfefüs talîmleri.

3. Hareket: Sırtüstü yere yatılmış olduğu halde gövdenin yukarı kısmını yükseltmek ve yine eski vaziyete avdet etmek. (6. resim)

Alçak ayaklı ağır bir mobilyanın önüne bir halı seriniz. Ayaklarımızın burunlarını mobilyanın altına yerleştirerek sırtüstü yatınız. Bacaklarınızı yarım katlanmış ve kollar kulaklara yapışmış olduğu halde yalnız enselerle yere dokunmak şartıyla kollarınızı yukarıya doğru kaldırınız. Bade oturmak vaziyetini alırcasına gövde geride kaldırınız. Bu son hareketi yaparken başınız geriye doğru eğilmiş ve kollarınız ve vücûdun devamı teşkîl ediyorlar gibi uzatılmış bulunacaktır. Vücûdunuzu eski vaziyete ircâ ediniz. Bu hareketi 12 defa kalkmak ve 12 defa yatmak sûretiyle tekrar ediniz. Yere yatar iken sırtı gergin ve başı arkaya doğru eğilmiş bir halde tutmalı. Bu sûretle sırt veya omuzlarla yere dokunacak yerde yukarıda arzolunduğu vechile yalnız ensenizle yere dokunmuş olursunuz.

Bu üçüncü hareket 20 saniye devam edecektir. Derece-i nihâye 30 saniye.

Geriye doğru eğildiğiniz zaman nefes alınız ve kalktığınız zaman nefes veriniz. Ensenizi en son dakikada yani nefes aldıktan sonra arkaya doğru eğeceksiniz bade teneffüs talîmleri.

4. Hareket: Ayakta durarak vücûdun birbirini müteâkip sağa ve sola doğru hareket-i devriyesi.her defada gövdenin yukarı kısmını vücûdun döndüğü cihetin aksi cihetine doğru eğmek (Kollar omuz hizasında uzatılması kalmak şartiyle).(7. ve 8. resim)

Boya göre bacaklar birbirinden 50-75 santimetre kadar ayrılmış ve ayakları ileriye doğru tutulmuş olduğu halde kollarınızı omuz hizasına kadar ve omuzların devamını teşkîl eder gibi uzatınız ve ellerinizi kapayınız. Yerinizden çıkmamak şartıla ve rub' dâire çizerek vücûdunuzun yukarı kısmını sola doğru çeviriniz. Bu sûretle, yapılacak hareketin birinci vaziyetinde bulunmuş olursunuz. Hareket üç cüze münkasimdir:

1. Vücûdun yukarı kısmı sola doğru çevrildikten sonra sağ tarafa doğru ve mümkün olduğu kadar aşağıya eğiliniz, ta ki kapalı bulunan eliniz ayaklarınızın arasında yere dokunsun.

2. İstikâmetleri değiştirmemek şartıyla düzelip yukarıda gösterilen birinci vaziyete avdet ediniz.

3. Ayaklar daima aynı yerde kalmak şartıyla vücûdun yukarı kısmını bu defa yarım dâire çizecek kadar sağa doğru çeviriniz. Bu sûretle yüzünüz biraz evvel ensenizin bulunduğu istikâmete doğru çevrilmiş bulunuyor ve siz de sağa doğru yapılacak hareketin ilk vaziyetini almış oluyorsunuz.

Bu hareketi sağa doğru üç cüz ile yapınız. Vücûdunuzu sola doğru ve elinizle yere dokunacak kadar eğiniz bade düzelerek ilk vaziyete avdet edip bu hareketi üç cüz ile ve on defa tekrar ediniz.

Hareketi sürâtle ve kuvvetli sarsmalarla yaptığınız takdirde artık cüzleri saymaya lüzûm kalmaz. Teneffüs burunla olmalı. İkinci ve üçüncü cüzlerde nefes almalı ve birinci de nefes vermeli. Bu hareket ile 7. hareket karaciğer ve burunlar için gayet nâfi'dir.

Müddet: 32 saniye, derece-i nihâye 28 saniye.

Bade tenefüs talîmleri

5. Hareket: Bacaklar talîmlerinde olduğu gibi birbirinden ayrılmış bulunduğu halde kollar ile evvela bir tarafa bade aksi tarafa doğru ve sağ ve sol ayaklar üzerine küçük dâireler çizmek sûretiyle. (9.resim)

Sol ayak sağ ayaktan 60 santimetreden 1 metreye kadar uzak bulunduğu halde sol bacağınızı eğiniz ve kollarınızı da ellerin ayası yere doğru çevrilmiş bulunmak şartıyla ufka mütevâziyen uzatınız. Ellerinizi ileriye, yukarıya ve bilâhire geriye götürerek azamî 32 santimetre katarında dâireler çiziniz. Omuzlarınızın mafsallarını telyîn etmek için ancak son üç hareketi bütün kuvvetinizle yapacaksınız.

Bu sûretle 16 dâire çizdikten sonra sol ayağınızı geriye çekip sağ ayağınız üzerine ahz-ı mevki ediniz. Ellerinizi tekrar kaldırınız ve bâlâda gösterildiği gibi fakat aksi tarafa doğru çeviriniz.

Bu hareketi ne kadar kuvvetle yaparsanız bacaklarınızı o kadar kuvvetle birbirinden uzaklaştırabilirsiniz.

Müddet: 18 saniye, derece-i nihâye 15 saniye.

Bade tenefüs talîmleri

6. Hareket: Sırtüstü yatarak bacaklarla evvela bir tarafa öbür tarafa doğru devir hareketleri icrâ etmek ayaklar birbirine yanaşırken bunları birbirine karşı sıkmak. (10. resim)

Kollar, vücûdun iki taraflarına doğru uzatılmış ve eller açık olarak yere konulmuş olduğu halde sırtüstü yatınız. Bacaklarınızı gergin ve birbirine bitişik olarak 30 santimetre tam bir dâire çiziniz. Bu dâirenin katarı 60 santimetre kadar olacaktır.

Bacaklarınızı birbirine yanaştırınız. Bu hareketi 8 defa tekrar ediniz. Son iki dâire mümkün olduğu kadar büyük olmalı. Bade aynı hareketi 8 defa ters tarafa doğru yapınız.

Burunla muntazaman teneffüs edeceksiniz. Ayakları birbirine takrîb ettiğiniz vakit nefes almalı ve diğer hareketleri yapar iken nefes vermeli.

Bu hareketin müddet-i devâmı: 35 sâniye; derece-i nihâye 46 sâniye.

Bade teneffüs talîmleri.

Yedinci Hareket: Ayak üstü ve bacaklar birbirinden uzak bulunduğu halde sol kalça üzerine eğiliniz. Geriye doğru germek sûretiyle vücûdun sağa doğru yarım hareket-i devriyesi. Sağ kalça üzerine ileriye doğru eğilin; vücûdu geriye doğru germek sûretiyle yarım sola dönün;elh. Bu ayaklar esnâsında ayaklar kendi vaziyetlerini muhâfaza edecek ve kollar da daima omuz hizasında uzatılmış bulunacaktır.(11,12. resim)

Bacaklar birbirinden 50-75 santimetre kadar uzak, bunları hafif sûrette içeriye doğru dönmüş, uzatılmış ve yumruklar kapalı olduğu halde vaziyet almalı. Sol diz biraz eğilmiş olarak sol kalça üzerinde tamamen sola dönmeli ve sırt ense gergin bulunduğu halde gövdenin yukarı kısmını ileriye doğru eğmeli.

Bunu müteâkip gövdenin ağırlığını eğilmiş olan sol kalça üzerinde bulundurmak sûretiyle gövdeye tam bir hareket-i devriye yaptırmalı. Hareket-i devriye hitâmında sağ el bir an evvel sol elin bulunduğu mahalle gelmiş olmak şartıyla, bu hareketi devam ederek başı serbestçe geriye doğru eğmeli. Başı eğerken yüz sağa doğru dönmüş ve ense dahi sol topuğun üzerinde amûdî bir vaziyete gelmiş bulunacaktır.

Bu vaziyette yüz sağa dönmüş olduğu halde gövdenin yukarı kısmını sağ bacak üzerine eğmeli ve hareketin ibtidâsında sola doğru alınan vaziyete avdet etmeli. Bu hareketi her bacak üzerinde beş defa yapmalı.

Hareket-i devriye esnâsında nefes almalı ve eğilirken nefes vermeli.

Müddet-i devâm: 30 sâniye. Derece-i nihâye:22 sâniye

Bade teneffüs talimleri.

Sekizinci Hareket: Yüz üstü yatmış olduğunuz halde vücut eller ile ayakların uçları üzerine dayanmak şartıyla kolları eğip germek. (13.resim)

Yüz üstü bir halı üzerine yatmalı, şu şartla ki karın yere dokunmasın ve bütün vücut ellerin ayası ile ayakların ucuna dayanmış bulunsun. Bu vaziyette burun yere dokununcaya kadar kolları eğmeli ve bade tamamen düzeltmeli. Bu hareketi birbirine müteâkip 12 defa tekrar etmeli.

Adalelerin faâliyetini tezyîd için her defa yere doğru eğildiğiniz vakit diz ve ayak tamamen gergin bulunduğu halde bacaklarınızdan birini yukarıya kaldırdığınız her bir eğilişte bacaklarınızı değiştiriniz. Bu haraket ne kadar âheste yapılırsa o kadar müşkilü'l-icrâdır.

Aşağıya eğilirken nefes almalı ve kolları gererken nefes vermeli.

Müddet-i devam: 30 sâniye, derece-i nihâye: 60 sâniye

İKİNCİ KISIM

Banyo ve Delk

Bu sekiz hareket sizi banyoya pek güzel hazırlamış olur. Islanan vücûdunuz en müessir ve en nâfi' bir aksü'l-amel icrâ edecektir. Leğeniniz içinde ayak üstü durunuz ve süzgeçli bir kova ile hazırladığınız suyu göğsünüze ve sırtınız üzerine dökünüz. Bu suya evvelden bir avuç tuz karıştırmış olmalısınız. Eğer soğuktan müteessir olursanız suyu akşamdan hazırlamalısınız.

Bade leğen içine oturup mütebâkî suyu üzerinize dökünüz. Bunu müteâkip sırt üstü uzanıp elinizle böğrünüzü kollarınızı bacaklarınızı yıkayınız. Baldırlarınızı vesâir mahallerinizi de yıkadıktan sonra kuvvetlice silininiz.

Banyo müddeti:105 sâniye

Omuzlarınızı ve sırtınızı kurutmak için bir peşkiri bağ gibi tutup sürtmelisiniz.

Bade vücûdunuzun aksâmını ve sonra ayaklarınızı kurutunuz. Sağ ayağınız üzerine durup sol topuğunuzu sağ dizine dayayınız ve ayaklarınızın parmaklarını kuvvetlice kurutunuz sağ ayağınızı da aynı sûrette kurutacaksınız. Bu sûrette aynı zamanda bir de tevâzün talîmi yapmış olursunuz.

Kurutmak müddeti: 115 sâniye

DELK TALİMLERİ

Banyodan sonra aksü'l-amel aşağıda gösterilen delk talîmleriyle temîn olunur:

9.Hareket: Ayaklar, sırtın yukarı kısmı,ense ve cild-i meşar deleği (14. resim)

Bir eliyle bir mobilyaya dayanarak ayaklarınızdan biriyle diğerinin yukarı kısmını ve iç kısmını aynı zamanda diğer elinizle ensenizi ve sırtın yukarı kısmını sonra da cild-i meşarınızı ovunuz, bu hareketi 25 defa tekrar ettikten sonra aynı hareketi diğer ayağınız ve diğer elinizle yapınız.

Müddet-i devam: 18 sâniye

10.Hareket: Kolları, omuzları ve kürek kemiği ile göğüs kafesi denilen kemik arasındaki kısmı koltukların altından geçerek oğmak. Bu hareket esnâsında topukları kaldırmaksızın dizleri iyice bükmeli. (15. resim)

Sol kolu ileriye doğru uzatarak sağ elin ayasıyla sol kolun dışarı kısmını parmakların ucundan başlayarak oğmak, bu harekete omuza ve boyuna kadar devam ve sonra tekrar parmakların ucuna avdet etmek. Bade aynı sûrette elin ayası ve koltukların altına kadar bütün kolun içeri kısmını oğmak, bilâhire müsta'rizan sol meme üzerinden geçmek. El bükülmüş bulunan, sol kolun altından geçip kuvvetlice sol kürek kemiğini ovmalı ve sağ omuza kadar uzatmalı.

Sağ el ve sol koltuk altından geçerek kürek kemiğinden memeye kadar gelir, aynı zamanda sol el omuzdan parmakların uçlarına kadar inmek sûretiyle sağ kolun dışarı kısmını

ovar. Her hareket 5 cüzden ibâret olup bunları sol ve sağ eller ile 1,2,3,4,5 diye sayarak yapmalı.

İyice alıştıktan sonra ayaklar birbirinden 30'dan 50 santimetre kadar uzak bulunduğu halde dizleri 10 defa bükerek aynı hareketler devam etmeli.

Müddet-i devam: 20 sâniye

Tenefüs talîmleri.

11. Hareket: Gövdeyi birbirini müteâkip geriye (karnı ileriye sürerek) ve ileriye (karnı geriye çekerek) doğru eğmek ve aynı zamanda göğsü, karnı, sırtın aşağı kısmını, kalçaları oğmak. (16. resim)

Bacakları birbirinden 30-50 santimetre kadar açınız. Gövdenin yukarı kısmını iyice geriye doğru eğip karnı bütün kuvvetinizle ileriye doğru uzatılmış olduğu halde iki elinizle aşağıda gösterilen delk hareketlerini yapınız. Köprücük kemiklerinden başlayarak göğse mideye ve kalçaların ön kısmına kadar itmeli. Oraya vâsıl olunca, ileriye doğru eğilmeye ve karnı geriye çekmeye başlayınız. Aynı zamanda kalçaları mümkün olduğu kadar yukarıdan tutmak üzere ellerinizi arkaya götürünüz. Bade ellerle vücudun arka kısmı ve bacaklar üzerinden geçerek oğma hareketlerine topuklara kadar devam etmeli. Hiç tevakkuf etmeksizin aheste sûrette ve aynı zamanda ayaklardan başlayarak bacakların ve baldırların ön kısmını ellerle oğarak düzlemeli. Ve yine arkaya doğru eğilerek köprücük kemiğini tutup bâlâda gösterilen hareketleri 16 defa tekrar etmeli.

Müddet-i devam: 40 sâniye

Teneffüs talîmleri.

12. Hareket: Vücûdu birbirine müeâkip sağ ve sol taraflara doğru canibî olarak eğmek ve bir bacağı gerip diğerini bükmek; baldırların dışarı kısmını ve karın ile can evi denilen kısmı da müsta'rizen oğmak.(17. resim)

Bacaklar birbirinden açılmış ve ayaklar dışarıya doğru çevrilmiş olduğu halde sağ dizi bükünüz,sol bacağı iyice gerilmiş bir halde tutunuz ve vücûdun yukarı kısmını sağa doğru eğiniz.

İki elinizin ayalarını ileriye doğru eğilmemek şartıyla sol bacağın dışarı kısmı üzerine ve mümkün olduğu kadar aşağıya koyunuz.

Düzelirken kendinizi iyice ovarak can evi ile barsaklar üzerine güzel bir delk icrâ etmeli. Semeni izâle ve umûd-ı fakrînin kuvvet ve kabiliyet inhinâsını muhâfaza etmek için bundan daha nâfi bir idmân hareketi yoktur. Her defa sağ ve sol tarafa doğru eğilirken kuvvetlice nefes alınız ve diğer hareketler esnâsında da sükûnetle nefes veriniz.

İcrâ edilecek hareketlerin adedi: 20

Müddet-i devam: 30 sâniye.

Teneffüs talîmleri.

13. Hareket: Her defasında vücûdun yukarı kısmı yarım sağa sola dönmek üzere sırtı ve kolları oğma(18. resim)

Bir masa yahut başka bir şey önünde durunuz. Bade sağ kolunuzu ileriye doğru uzatarak ileriden geriye ve geriden ileri hareketle aheste sûrette bir kemer çiziniz. Sağ elin ayasıyla mobilya üzerine kuvvetlice basınız. Aynı zamanda vücûdun yukarı kısmını sola doğru çevirerek sol elin üst kısmıyla üç defa sırtınızı hutût-ı münşâriye şeklinde oğunuz. Bunu müteâkip sol elinizle büyük bir dâire çiziniz ve mobilya üzerine basınız; aynı zamanda sağ elinizle sırtınızı oğunuz.

Adet-i hareket: Her el ile 8.

Müddet-i devam: 38 sâniye.

Bade teneffüs talîmleri.

14. Hareket: Bacakları birbirini müteâkip sağa ve sola doğru kaldırmak ve aynı zamanda vücûdun ve butların yanını oğmak.

Bacağınızı yana doğru mümkün olduğu kadar yukarıya kaldırarak aynı zamanda mütekâbil el ile yukarıdan aşağıya doğru baldırın dışarı kısmını oğmalı, bu sûretle bacağın hareket-i mütesâidesinin aksi cihetine doğyu bir bir tazyîk-i ecr edilmiş olur. Bu hareketi müteâkip derhal bacağınızı aşağıya indirerek elinizle aşağıdan yukarıya doğru kalçanın iç tarafını oğunuz. Bundan sonra kol bükülü kalmak şartıyla diğer bacak ve mütekâbil kol aynı

hareketleri icrâ ederler. Bacaklardan birinin hareket-i esnâsında iyice nefes almalı ve diğerinin hareketi esnâsında nefes vermeli, elh. Bu 14. hareket kalçaların, kolların ve bacakların adalelerini takviye eder.

Aded-i hareket: 20.

Müddet-i devâm:30 sâniye

Bade teneffüs talîmleri.

15.Hareket: Bacakların iç ve dış kısımlarını oğarak dizleri birer birer yükseltmek; her bir hareket nihâyetinde vücûdun ön, arka ve aşağı kısımlarını oğmak.

Topuklar birbirine bitişik olduğu halde düzgün bir vaziyette durup dizinizi mümkün olduğu kadar yukarı kaldırınız. Topuğunuzu iki eliniz arasında tutup dizinizi indiriniz ve aynı zamanda ellerinizi baldırınız üzerinde kaldırarak dizinizin üstüne kadar getiriniz.Vücûduuzun ön kısmını iki elinizle ve bade sırtınızı elinizin dış kısmıyla oğunuz ve buna kolunuza kadar devam ediniz. Aynı hareketi diğer bacağınızla yapınız ve bu suretle devam ediniz.

Dizlerden her birini 10 defa kaldırmalı. Diz kalkar iken nefes almalı. Vücudun arka kısmını oğarken nefes vermeli.

Aded-i hareket:20

Müddet-i devâm:32 sâniye

Bade teneffüs talîmleri.

16. Hareket:Gövdeyi kuvvetlice sol ve sağ taraflara doğru büküp ellerle vücûdun mütekâbil taraflarını oğmak.

Düzgün bir vaziyette topuklar birbirine bitişik ve kollar vücûdun iki tarafında hâl-i tabiîsinde bırakılmış olarak, gövdeyi kuvvetlice sol kalça üzerine eğmeli, aynı zamanda sol elinizin ayası sol kalçanın içini ve dışını yukarıdan aşağıya doğru ve sağ eliniz de vücûdun mütekâbil aksâmını aşağıdan yukarıya ovacak. Aynı hareketleri gövdeyi sağa doğru bükerek icrâ ediniz. Ve bu suretle kuvvetli eğilişlerle sola ve sağa doğru delk hareketlerine devâm ediniz.

Sola doğru 10 ve sağa doğru yine 10 hareket icrâ etmeli. Bu 17. hareket ile bunu takîb edecekolan diğer iki hareket esnâsında teneffüsü tatîl etmeyiniz.

Yeni başladığınız zaman iki harekette bir defa teneffüs edebilirsiniz fakat bilâhire bir teneffüs zarfında ikiden ziyâde hareket yapabilirsiniz.

Müddet-i devâm: 6 sâniye

Aded-i hareket: 20

Bade teneffüs talîmleri.

17. Hareket: Gövdeyi sağ ve sol taraflara doğru hareket devreye icrâ ettirerek bütün göğsü müsta'rizen oğmak.

Ayaküstü, bacaklar birbirinden uzak ve ayaklar içeriye doğru dönmüş olduğu halde gövdenizle sağdan sola 9.5 derece kadar (Bir rub dâire) dönerek bir hareket-i devriye icrâ ediniz. Aynı zamanda iki elininzi açarak birini sağ memenizin üzerine ve diğerini de onun altına koyunuz. Bade vücûdun yukarı kısmını 17.5 derece (yarım dâire) kadar sağa doğru çevirerek ellerinizi göğsünüz üzerine vücûdun döndüğü cihetin aksi cihetine doğru sürünüz. Bu sûretle hareket-i devriyenin hitâmında ellerin ayaları göğsün sol tarafina vaz' edilmiş bulunur. Bade derhal vücûdu tamamen sola döndürüp aynı zamanda ellerinizi göğsün sağ tarafina getiriniz ve 20 defa aynı hareketi sola ve sağa doğru yapınız.

Müddet-i devam: 10 sâniye

Bade tenefüs talîmleri.

18. Hareket: Vücûdun ön yüzünü oğarak gövdeyi geriye doğru ve böbrekleri oğarak ileriye doğru şiddetle bükmek.

Ayaklar birbirinden 50 santimetre kadar açılmış ve uçları hafif sûrette dışarıya dönmüş olduğu halde gövdeyi geriye doğru eğiniz ve 25. resimde gösterilen vaziyeti alınız. Aynı zamanda iki elinizle göğsünüzü karnınızı ve kalçalarınızın ön kısmını oğunuz. (Kadınlar karından böbreklere doğru oğarlar.)

Bade gövdenizi ileriye doğru bükerek 26. resimde gösterildiği sûretle vücûdunuzu arkasından oğunuz.

Katanlara yani sırtın aşağı kısmına vâsıl olduğunuz zaman durunuz. Gövdeyi tekrar geriye büküp evvelki gibi kendinizi oğunuz ve geriye ileriye doğru bu hareketleri mümkün olduğu kadar süratle 20 dakika tekrar ediniz.

Aded-i hareket: 20

Müddet-i devam: 7 sâniye

Bade teneffüs talîmleri.

9. ve 18. delk hareketleri bilhassa uykusuzluktan muzdarip olanlar için pek nâfidir.

SUAD HAYRİ BEY

Karaosmanzâde Suad Hayri Bey tahsîl-i ibtidâiyyesini Manisa'da itmâm eyleyerek İstanbul'a gelmiş ve muzlim muhitimizin cihân-ı temeddüne açılmış yegâne penceresi olan Mekteb-i Sultanî'ye dâhil olmuş mekteb-i mezkûru ferdâ-yı Meşrûtiyet'te bi'l-ikmâl o sene Maârif Nezâreti tarafından muallimliğe intihâb ve tayîn edilerek bu sûretle sa'y ve sebâtı ile memleketine hakkıyla hizmet edebilecek bir hayata atılmıştır.

Ertesi sene tatîl zamanından bi'l-istifâde hemcivar memleketlerin hayât-ı ilm ve irfânını tedkîk ve tetebbu' eylemek emeliyle Avusturya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'a bir seyâhat icrâ ve bu memleketlerin mektepleri, müzeleri, darü's-sanâileri ile oralarda meskûn milletlerin ve husûsiyle dindaşlarımızın hayât-ı husûsiye ve iktisâdiyeleri hakkında pek kıymetli malûmât toplayarak avdet eden bu genç muallim temasta bulunduğu o milletlerin kuvvetli mevcûdiyetler yetiştirmek için göze aldırdıkları fedâkârlıkları görmüş ve milletimizin en lâkayd nazarlara çarpan hazâl-ı ırkiyesinin tedâvîsi terbiye-i bedeniyye ile kâbil olacacağı derkile talebelerini ve bütün tanıdığı keşâflığın bu emel ve gayeye tevâfuk eden en mühim avâmilden olacağına kânî olarak bunu memleketimizde tamîme sarf-ı gayret edenlere peyrev olmuş ve pek az zaman sonra birçok mevânie rağmen icrâ edilen ilk tatbîkâtta hazır bulunarak seviye-i ahlâkiyemize nazaran hangi sûret-i tatbîkin muvaffak olacağı hakkında tetebbuât-ı ameliyede bulunmuştur.

El-yevm gazetelerde muhtelif sporlar hakkında ve vâkıfâne tenkîdât ve mutâlaât neşretmekte ve Mekteb-i Sultanî ile Haydar Paşa Osmanlı İttihâd Lisesi'nde lisân muallimi bulunmaktadır. Yine Haydar Paşa Lisesi'nde fahriyyen terbiye-i bedeniye dersleri göstermektedir.

FUTBOL

(Şehrimizde sûret-i inkiâfı ve târîhçesi)

İngilizler'in millî sporu addedilen futbol yine onlar tarafından İstanbul'a getirildi.

Bundan on bir, on iki sene evvel Kadıköyü'nde kuş dili ile o zamanlar Papas Bahçesi namıyla marûf olan (şimdiki oyun kulüp mahalli) çayırlarda birkaç İngiliz genç arasında eğlence tarzında oynandığı görülen bu sporun Türkler ve Rumlar arasında birkaç meraklı heveskâr peyda etmesi üzerine sahası biraz genişledi ve (1904)te İngiliz Sefâreti maiyyetine memûr (İmocen) yatı ile (Kadıköy) ve Moda kulüplerinden ibâret olmak üzere üç muntazam takım teşkîl etti. Fakat mea't-teessüf bu takımları teşkîl eden otuz üç oyuncudan ancak bir tanesi Bahriyeli Fuad Bey Türk idi. Çünkü o sene Türk heveskârları ile Rumlar bir müsâbaka icrâ ederlerken (Türkler ve Rumlar kale yapmışlar birbirlerine top atıyorlar) tarzında jurnal edilmişler ve bunun üzerine birkaçı tevkîf edilmişti. (1905)te Dersaâdet'te futbolun terakkî ve inkişâfına hâdim olmak, mevcût kulüpler beyninde bir muhâdenet tesîs etmek ve her sene İstanbul şampiyonluğu için musâbakalar güşâd etmek maksadıyla (İstanbul Futbol Kulüpleri Ligi) namıyla bir heyet teşkîl etti ve müsâbakaların tarz-ı ceryanını bir tekâmül-i tedrîcîye mazhar edebilmek endişesiyle bir nizâmnâme tertîb ve tahrîr eyledi ki el-yevm mer'î ve muteber olan âtideki mevâd-ı esâsiyeyi muhtevîdir:

Müsâbakalar, kulüp murahhasları tarafından evvelce kararlaştırılan günlerde icrâ edilir.

Bir futbol mevsimi zarfında her kulüp yekdiğeriyle resmen iki defa karşılaşır.

Müsâbakalarda gâlib taraf iki sayı, berabere kalan her iki taraf birer sayı kazanır.

Futbol mevsiminin hitâmında (lig) heyeti oyunların neticelerini tedkîk ile en çok sayı kazanmış olan kulübü şampiyon ilân eder.

Bu esaslardan mâadâ gâlip kulüp hatıra-i zafer olarak bir kupa ve takımından mevcût onbir azâya da nişâne-i galibiyet olmak üzere bir tarafında oyuncunun ismi ile muzafferiyet senesinin târîhi menkûş ve diğer cihetinde ise kabartma futbol oyunu resmi mevcût olan birer madalya vermek âdetidir.

ŞİLD

Kadıköy futbol kulüp 1905-1906

Kadıköy futbol kulüp 1906-1907

Moda futbol kulüp 1907-1908

Moda futbol kulüp 1908-1909

Galatasaray futbol kulüp1909-1910

Galatasaray futbol kulüp1910-1911

Fenerbahçe futbol kulüp 1911-1912

(1905)te şehrimizde futbolun terakkî ve inkişâfına hizmet edebilmek emeliyle teşkîl eden ilk lig heyeti tarafından İngiltere'den getirilmiştir.

Her sene icrâ edilen müsâbakalarda ihrâz-ı gâlibiyet edip şampiyonluğunu kazanan kulüp bunun üzerinde mevcût ufak kısımlardan birine ismini ve muzafferiyet senesi nakş ettirmek ve ertesi sene şampiyonuna iâde etmek üzere nezdinde hıfzetmek hakkını hâizdir.

Bu günkü mevcût kulüplerden ve adedi –bilâ mübâlağa- beş bine bâliğ olan heveskârlardan da anlaşılacağı vechle ilk emeline yani futbolun taammümüne kemâl-i muvaffakiyetle nâil olarak yalnız İstanbul'da değil, Anadolu'nun bazı yerlerinde bile sporun inkişâf ve terakkîsine –dolayısıyla- hâdim olan bu heyetin nezâreti altında (1905-1906)* icrâ edilen ilk şampiyonluğu İngilizler ile Rumlar'dan mürekkep olan (Kadıköy) Kulübü kazandı ve ertesi (1906-1907) senesinde dahi mevkiini muhâfazaya muktedir oldu.

Bu (1906-1907)de Türkler için şâyân-ı kayd bir vaka-i hâdis olmuştur. Birkaç seneden beri mekteplerinde ve hâriçte yukarıda bir nebze bahsettiğim gülünç ve korkunç mevânie rağmen bu oyuna mahsûs idmânlar ile meşgûl olan ve (Galatasaray) tesmiye edilen Mekteb-i Sultanî takımının ilk Türk kulübü olarak (lig)e dâhil olması ve parlak bir sûrette sâha-i cidâle atılmasıdır. Parlak diyorum, çünkü ilk musâbakada zamanının serefrâzânından olan (İmocen) Kulübü'yle bire karşı bir gol ile berabere kaldı.

Ertesi (1907-1908)de (Moda) Kulübü birinciliği kazandı.

---

*Bir futbol mevsimini –ki teşrîn-i evvel ve nisân ayları arasıdır-teâkip eden iki senenin târîhleri ile göstermeye mecbûriyet vardır.

Bugünkü İstanbul şampiyonu (Fenerbahçe) Kulübü'nün (lig) heyetine dâhil olduğu (1908-1909) senesinde (Galatasaray) ilk şampiyonluğunu idrâk eyledi ve (1909-1910) ile (1910-1911) senelerinde mevkiini muhâfaza ederek üç sene mütevâliyen futbol sahasında raiyyet-i zaferi elinden düşürmedi.

(1910-1911)de İstanbul futbol hayatında mühim bir tebeddül hâsıl oldu. Macaristan'dan pâyitahtımıza futbol müsâbakaları yapmak üzere bir spor heyeti geldi. Ve Kadıköyü'nde (Oniyon) Kulüp'te binlerce meraklı seyirci müvâcehesinde üç oyun yaparak memleketine avdet eyledi.

Yegân yegân tedkîk edildiği halde takımlarında bizimkiler derecesinde mâhir oyuncuları mevcût olmayan bu kulübün, hîn-i müsâbakada heyet-i umûmiyesinde gözüken intizâm, efrâdının birbirlerine olan yardımlarındaki sürat ve çâlâkî o zamana kadar yalnız kuvvet ve şiddeti vâsıta-i gâlibiyyet tanımış olan memleketimiz sporcuları arasında derin bir tesîr baraktı ve diyebilirim ki: O günlerden sonra müsâbakalarımızın biraz olsun fennîleşmesine sebep oldu.

Macarlıların seyâhatinden en ziyâde (Fenerbahçe) Kulübü'nün istifâde ettiği bence muhakkaktır. Çünkü bu gençler (1911-1912) senesi şampiyonluğunu muhazzâ takımlar efrâdının yukarıda bahseylediğim tarzda sürat ve mahâretleri ile oyunun heyet-i umûmiyesinde temînine muvaffak oldukları vahdet ve intizâm sayesinde kazandılar. Ve bu hali o zamandan beri –hatta eski arkadaşları Galatasaray ile bu senenin (lig) müsâbakalarından evvel icrâ eyleyip neticeten mağlûp oldukları iki müsâbakada dahi- muhâfazaya muktedir oldular.

Fakat bu kadar hâhiş ve intizâm ile tatbîkine başlanan bir tarzın terakkîsi, muhârebe-i zâile dolayısıyla biraz dûçâr-ı teehhur oldu. Çünkü geçen (1912-1913) senesi müsâbakaları icrâ edilmedi. El-yevm neticesi mayıs bidâyetinde tekarrür edecek olan (1913-1914) şampiyonluğu için Teşrîn-i sânînin on dokuzundan beri müsâbakalar yapılmakta ve bunlara âtide isimleri muharrer altı kulüp tarafından iştirâk edilmektedir.

Altınordu (Pragora) –Telefon- Ramblers- Steroglers-Galatasaray-Fenerbahçe

Suâd Hayri

فنار بغچه برنجی فوتبول طاقمی

صاغدن و اوکدن برنجی : نصوحی بك (کاتب عمومی و مرخص) دوختور حامد بك ، حکمت بك ، نزهت بك ، کامل بك (فیودان) نوری بك، سعید بك رئیس خلوصی بك افندی - خلیل بك انکنجی
ماطوسیان افندی مبدی بك عارف بك موسیو ویلیام غالب بك (هیئت اداره رئیسی) کمال بك سعید بك اوچنجی سره : چیچیك (قاچاقدار) دکی بك الکاپتن مصطفی بك ([illegible]

غلطه سرای فلوبنك برنجی فوتبول طاقمی

ایرندن وصاغدن اعتباراً : احمد جواد - احمد رؤوفصون - اتفات امین (فیودان) - بکر - جلال - حسین - عمر - غالب حسنون، محسن بکن، امیل اوبرله ، ژوزوف اوبرله ، مفرد. ج،
« عدنان بك برنجی فوتبول طاقنه مفسوبدر راحتسزلقلری آرقداشلری ایله برلکده رسم چیقارمغه مائع اولمشدر.

DİŞLERİN HIFZÜ'S-SIHHATİ

Târîhlerde meşhûdumuz olduğu vechle akvâm-ı sâlife tarafından ve ale'l-husûs Firavunlar zamanında Mısır'da, Hindistan'da dişlerin hıfzü's-sıhhat ve hüsn ve cemâl nokta-i nazarından –el-yevm tatbîk olunan kavâid-i fenniyyenin meçhûl olmasına rağmen- ehemmiyeti takdîr olunup muhâfazasına çalışılırdı.

Medeniyet-i hâzıra sayesinde ise dişçilik ulûm ve fünûnun terakkiyâtından mütevâliyen müstefîd oldu, fenn-i tıb ve cerrâhînin bir şube-i mühimmesi haline geldi. Bu sûretle memâlik-i mütemeddinenin kaffesinde eczâ-yı sanat eden berî ve bahrî askerî ve umûmî ve husûsi hastahanelerde istihdâmına başlanılan diş tabîblerinin mesâi ve vâkıasından âlem-i insâniyet pek çok fâide temîn etti.

Eskiden memleketimizde hıfzü's-sıhhat-i isnân; dişlerin his olunan evcâı üzerine kendine dişçi nâmını veren câhil berber ve cerrâhlara mürâcaâtla dişin tedâvîye imkân ve kâbiliyeti bi't-tabiî tedkîk olunmaksızın çekip çıkarılmasına münhasır kalırdı. Bu ameliyelerin şerâit-i sıhhıyye dâiresinde icrâ olunamamasından kat-ı nazar sıhhat-i umûmiyece tevlîd eylediği su-i tesîrât aynı sûretle mahrûm-ı tedâvî olan efrâd-ı askeriyenin dahi ihlâl-i sıhhatini ve bunların bi'z-zarûre çürüğe çıkarılmasını mûcib olurdu.

Dişlerin böylece şerâit-i fenniyye dâiresinde muhâfaza ve tedavîsine ehemmiyet verilmekte bulunmasından mütevellid mehâzir-i mesrûda bundan on beş sene evvel burada dişçiliğe başladığım zaman nazar-ı dikkatimi celbetmekten hâlî kalmadı. Bunun üzerine müteaddid mürâcaâtım neticesinde Bahriye Merkez Hastahanesi'nde Avrupa'da gördüğüm tarzda, bir dişçi şubesi tesîsine muvaffak oldum. Burada cerrâhlardan dişçi yetiştirilmeğe başlanmış idi.

İlân-ı Meşrûtiyet'i müteâkip hükümet-i seniyyece derhal dişçi mektebi güşâdı sûretiyle dişlerin hıfzü's-sıhhati lâyıkıyla takdîr olundu. Bu mektepten neşet eden ve Avrupa'da tahsîl edip gelen erbâb-ı fen bulundukları yerde icrâ ettikleri müdâvât-ı fenniyye nesâyih-i âkılâne ile dişlerin mevcûdiyet ve hüsn-i muhâfazaları hayat ve afiyet için ne derece elzem olduğunu neşr ve tamîm ettiler. Ahâli-i memleket bu babdaki gafletlerini anlayarak bu yüzden sıhhat-i umûmiyenin dûçâr olduğu sû-i tesîrât-ı tehaffüf etmeye başladı.

Bahriye Merkez Hastahanesi'nde yetiştirilen dişçilerin ibrâz edegeldikleri faâliyet ve donanma-yı Osmanî efrâdının fen dâiresinde dişlerini tedâvî ile sıhhatlerini muhâfaza

husûsunda husûle gelen muvaffakiyeti ve bu usûlün cihet-i askeriyece de tatbîkinden hâsıl olacak fevâidi hakkındaki müşâhedât ve mutâlaâtımı arz sûretiyle birinci ordu-yı humâyun kumandanlığı makâm-ı âlîsinin nazar-ı dikkatini de celbettim. Elhaleten haza bi'l-umûm tabur ve hastahanelerde birer diş tabîbi bulundurulması takarrür eylemiştir.

Efrâd-ı ahâliye gelince dişlerin hıfzü's-sıhhat nokta-i nazarından ehemmiyeti takdîr olunarak ve aks-i halin tevlîd eylediği sû-i tesîrât izâle edilmiş olmak için her sabah ve akşam yatarken dişler diş tuzu ve fırçası ile temizlenmeli. Ve istimâl edilen diş tuzlarının içinde hamizî mevâdın bulunmamasına dikkat etmeli. Çünkü hâmizî mevâd dişleri tahrît eder. Diş etleri şimdiki takdîrde on beş gün yalnız tuzlu su ile gargara etmeli ve fırçalamalıdır. Fırçayı yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya sürmek lâzımdır, eğer etler kanarsa buna hiç ehemmiyet vermemeli, devam etmeli, zirâ birkaç gün sonra bir daha kan gelmez.

Ağız kokusu için de bir kahve kaşığı "Lestrin Lamber Amerikan"ı yarım kadeh suda halledip gargara etmeli ve dişleri fırçalamalı. Veyahud bir çorba kaşığı humuslu suyu, (eau oxigenee) yarım kadeh suda karıştırıp bu mahlûl ile gargara etmeli ve yine dişleri fırçalamalı. Diş fırçasını da haftada iki defa galyân eden su içinde temizlemelidir.

Bazı kimseler fâidesi var zannıyla tentürdiyot istimâl ediyorlar. Bu son derece muzırrdır.

Bâlâda arz ettiğim basit usûller ile dişlerin ve ağzın hıfzü's-sıhhatine ihtimâm edilirse matlûp fâide elde edilir. Yoksa doktora mürâcaât edilmeksizin dişler için başka ilaçlar istimâl etmek pek muzırdır. Eğer bu basit usûlleri yaptıktan sonra dişlere bir şey âriz olursa hemen doktora mürâcaât etmek behemehâl lâzımdır. Bunlardan başka umûma birkaç şey tavsiye etmeyi münâsip gördüm.

Evvela: Çocukların dişleri hüsn halde bulunmasına vâlideyn tarafından sûret-i mütemâdiyede itinâ olunmalı.

Sâniyen: Mekteb-i umûmiye ve husûsiyede bulundurulan etibba tarafından talebenin dişleri mütehassıs birer dişçi marifetiyle taht-ı nezârette bulundurularak ihtiyâcı inde'l-muâyene anlaşılanlarının fennen tedâvîsine müsâreat sûretiyle mekâtib-i mezkûrede bulunan evlâd-ı vatanın dişlerinin hüsn muhâfazası zımnında takyîdât-ı müstemirrede bulunmalı.

Sâlisen: Herkesin lâ-ekall iki ayda bir defa dişçiye müracaatla dişlerini muayene ettirerek mugayyer hıfzü'l sıhhat görülecek en küçük bir rahatsızlığın tedâvîsine müsâreat olunmalı.

Rubân: Dişleri dökülmüş olan kimselerin mide ağırlarına uğramayı beklemeksizin ehl ve mücerrib dişçilere mürâcaâtla dökülen dişler yerine diş imâl ettirilmeli.

Nesâyih-i anfeye tevfîk-i hareket olunduğu ve diş tabîbinin talîmâtına göre ağzın hıfzü's-sıhhati kavâidine muvaffak olarak hüsn halde bulundurulması lüzûmu derpîş ve teemmül edildiği halde birçok emrâzın önü alınmış olacağı ve temiz ve güzel bakılmış bir ağzın temîn edeceği fevâidi vücûd-ı beşeri bir memnuniyet-i tabiiyye sevkiyle ve daima müsâid bir sûretle birçok ilel ve iskâmdan tevakkî eyleyebileceği bedihîdir.

Bahriye Merkez Hastahanesi Ser-Tabîbi

Sami Gunsberg

SAÇLARIMIZI NASIL VİKÂYE EDEBİLİRİZ?

Saçlarımız Niçin Dökülür?

İnsanda saç bir müddet büyür, muayyen bir tulûda kalır, sonra düşüp yeni bir tüye terk-i mevki eder. Her saçın hayatı ikiden dört seneye kadar sürer.

Ahvâl-ı tabiiyyede bu iki mütenâkız hâdise beyninde tevzân-ı muhâfaza edilir ve saçlara hiçbir zarar gelmez.

Fakat olabilir ki saçların mebzûl sûrette düşmesine sebep olan hiçbir hastalık yahud hâl-i marazî bulunmadığı halde bile bazen yeniden hâsıl olan saçlardan ziyâde saç dökülür. O halde saçlar, bilhâssa başın bazı kısımlarında, serîan azalır. Elli yaşından sonra pek çok görülen bu hâl tabiî bir şey olup ihtiyarlığın alâiminden birini teşkîl eder. Birçok adamlarda elli yaşına vâsıl olmadan husûle gelir ve hatta yirmi yaşından başlar.

En evvel alındaki saçlar düşer, sonra şakakların üst tarafında körfez şeklinde iki açıklık husûle gelir. Aynı zamanda başın tepesindeki saçlar dökülür ve oradaki açıklık tedrîcen şakaklara birleşerek kafatasını büsbütün saçsız bırakır. Mamafih saç düşmesi ne kadar ziyâde olursa olsun yine başın iki tarafında ve arka kısmında saçsız yerleri ihâta eden tac şeklinde bir kısım bırakır.

Kadınların da böylece saçları düşer. Fakat bu daha başka sûrette vakî olduğu için belki birçokların nazar-ı dikkatini celbetmemiştir. Kadınlarda da saç düşmesi aynı yaşta başlar; fakat kadınlarda saçlar kafatasının üstünden değil, önünden düştüğü için baş çıplak kalmaz.

Saçların Vaktinden Evvel Düşmesinin Esbâbı

Bunda ırsın büyük bir tesîri görülür. Bazı âilelerde bütün erkekler 30 yaşına girince kel olurlar. İtirâf etmeli ki hakikatte saç düşmesinin esbâbı anlaşılamamıştır. Yalnız şunu biliriz ki vakitsiz saçlarını kaybedenlerin hepsinde cild mesâr yağlı olur. 20 yaşına vâsıl olmadan bunların başında kepekler husûle gelir ve dökülür. Bilâhere bu kepekler artık dökülmeyip bağlanır ve cilde yapışmış kalır.

Herhangi bir sûretle yağlanmaktan kurtarılsa saçların dökülmesi tevakkuf eder ve cild yeniden yağlanırsa tekrar başlar.

Ne Yapabiliriz?

En evvel şurasını arzedelim ki vakitsiz saç dökülmesine kati bir ilaç bulunmaz. Kellerin saçlarını yeniden bitirmek kâbil değildir. Bazı tedâvîler neticesinde elde edilen muvaffakiyetler de müstesnâ ahvâle aittir. Meselâ kızıl, hummâ-yı tifoîdî ve emrâz-ı sâire sebebiyle saçların dökülmesi halinde yegâne yapabileceğimiz şey saçların dökülmesini kısmen tevkîften ibârettir.

Erkekler İçin: Cild-i meşarın yağlarını almak için istimâl edilecek mevâd malûmdur. Bunların en müessiri sabundur. Erkekler için başlarını sabunla yıkamak kolay bir şey olmak cihetiyle bu sûreti herkese tavsiye ederiz. Eğer salından korkulur veyahud sal' zaten başlamış bulunuyorsa her beş altı günde bir defa cild-i meşarın sabunla ve ılık su ile yıkamalı. Panama sabunu istimâl etmek müraccahtır. Başı iyice sabunladıktan sonra cild-i meşarın kalan sabunları almak için ılık su ile saçları temizlemeli ve bâde peşkir ile kurutmalı.

Şunu da unutmamalı ki bu sûretle baş yıkadığınızda cild-i meşare henüz bitişik kalmış birçok ölmüş saçlar dökülür. Bunun için merak etmemek îcâb eder, zirâ ertesi günler saçların dökülmesi zâhirî sûrette azalır.

Sabundan başka eterli ispirto (alcool ethere) gibi saçların yeniden bitmesini teshîl eden bazı mâyi ilaçlarla oğmak dahi fâideyi mûcibdir.

Meselâ zâhiri sûrette husûle gelen bir sal'ı tedâvî için her iki günde bir defa saçları sabunla yıkadıktan sonra âtîdeki terkîpte bir ilaçla cildi ovalamalı:

Resorcine	0 gr. 30
Chlorhdrate de guinine	0 gr. 30
Alcool a 80	40 gr.
Alcoolat de lavande	40 gr.
Ether officinal	20 gr.

Ehemmiyetle tavsiye edilen diğer bir terkîp daha:

Amoniague	5 gr.

Alcool a 90	25 gr.
Teinture de jaborandi	25 gr.
Coaltar saponine	25 gr.
Ether officinal	200 gr.

Velhâsıl eğer başta kuru olsun yağlı olsun, çok kepek var ise haftada iki üç defa akşamları ardıç katranı ve kükürt ile yapılmış merhemleri istimâl etmeli ve saçları eterli ispirto ile yapılmış ilaçlarla (terkîbleri yukarıda gösterilmiştir) merhem sürülmüş olan yerleri yıkamalı.

Bu merhemlerin terkîbi mütevevvidir. Bunlardan birini arzedelim:

Huile de cade	4 gr.
Soufre precipite et lave	4 gr.
Turbit mineral	0 gr. 30
Vaseline	12 gr. 50
Lanoline anhydre	12 gr. 50

Bu ilaçları her eczâhânede yaptırabilirsiniz.

Kadınlar İçin: Kadınlarda da aynı tedâvî kâbil-i tatbîktir. Fakat saçların uzun olması hasebiyle tatbîki daha ziyâde müşkildir. Bilhassa eterli ispirtoyu havî sular ile başı ovmalı, zirâ bunlar daha ziyâde suhûletle kurur. Bu suları bir pamuk parçasıyla yahud bir diş fırçasıyla ovalamak sûretiyle cild-i meşare sürmeli. Bunun için bi't-tabi bir bir (birbirinden ikisantimetre mesâfede) saçları açmalı.

Saç dökülmesinin derecesine göre 10, 15, 20 yahud 30 günde bir defa başı sabunla yıkamalı ve bundan âtîde gösterildiği vechle hareket etmeli:

Saçları dört ya da altı kısma ayırıp bunları cilde 10 santimetre kalıncaya kadar ovmalı.

Bir diş fırçasını ılık suya batırdıktan sonra sabuna sürmeli ve bade saçların her bir kısmının etrafında husûle gelen açıklıkları ve beher kısmın altını bu fırça ile ovmalı.

Saçların her kısmını yukarıdan aşağıya kadar sabunlamaya hâcet yoktur. Cild-i meşardan 10 santimetreye kadar saçları temizlemek için fırça kifâyet eder ve zaten saçın ancak bu kısmının yağını almak lâzımdır.

Sabunladıktan sonra sabunları çıkarmak için ılık su ile yıkamalı ve bade havlu ile kurutmalı. Bunu müteâkip ovulmuş saçları çözebilirsiniz. Saçları tamamen kurutmak için saçları iki havlu arasına alıp sıcak bir ütü ile üzerinden geçebilirsiniz.

Bu sûretle cild-i meşarı sabunladıkta kadınların en kıymetdâr bir ziynetini teşkîl eden saçları ekseriya vikâye edebilirsiniz.

YEMEKTE SU İÇMELİ Mİ?

İnsan alelâde bir günde bir buçuktan üç litre miktarında ecsâm-ı mâyia ifrâz eder. Gerek idrâr vâsıtasıyla ve gerek taarrük sûretiyle ve hatta buhar şeklinde def' edilen bu mâyii, uzviyetin hal-i âfiyette kalmasını temîn için bi't- tabi kendisine iâde etmek îcâb eder.

Ecsâm-ı mâyienin her gün vakî olan bu zâyiâtını ağdiye ve meşrûbât telâfî etmektedir. Meşrûbâtın istimâline gelince, bunları ne sûretle içmek lâzım geldiğini bilmek menfaatten hâlî değildir.

Evvelâ şu noktaya dikkat etmek îcâb eder ki ifrât derecesinde veya pek az miktarda içmek aynı derecede sıhhate muzırdır.

Yemekte kesretle meşrûbât almak bir taraftan fart-i semenî mûcib olur. Diğer taraftan usâre-i madûyeyi mâyiât içinde halledip hazmı tasîb eder.

Mideyi kuru saklamak aynı derecede muzır netâyici tevlîd eder. Tasfiye-i bevliyeyi temîn etmek için uzviyetin mikdar-ı kâfî mâyiâta ihtiyâcı vardır. Tamla ve romatizma illetlerine mübtelâ hastalar mikdar-ı kâfî mâyiât almadıkları halde ihtirâk-ı uzvî neticesi olarak husûle gelen miâd-ı zâideyi def edemeyip damla nöbetlerine ve karaciğer sancılarına marûz kalırlar.

Binâen aleyh sıhhatini muhâfaza etmek için kâfî mikdarda mâyiât ahzı zarûridir. Bu mikdar günde bir litreden iki litreye kadar olup insana göre tagayyür eder. Bunun kısm-ı azamını sabahları aç karnına veya taâmdan epey bir müddet evvel içmek müraccahtır. Bu kâideye bil hassa usret-ı hazma mübtelâ ve ifrât derecede semîn-i zevât riâyet etmelidir.

Yemekte az yani birden birçok kadehe kadar ve taâmın hitâmında içmek daha fâidelidir.

Meşrûbât sıcak veya ılık olduğu takdîrde teskîn edici bir tesîr husûle getirir. Ve hazmı daha ziyâde teshîl eder.

GÜLİSTAN İSMET HANIMEFENDİ

Gülistân İsmet Hanımefendi, Yıldız kumandanlığı maiyyetinde iken nefyedilen ve yirmi bir sene sonra menfâsı olan Erekri'den Naslıç'a gelirken vazîfe başında vefât eden redif binbaşısı Bağdatlı Mehmet Tevfik Bey'in kerîmesidir. "1290" senesi Martı'nın dokuzunda Saraybosna'da tevellüd etmiştir. Pederi o zaman için pek ileride bir fikir olmak üzere kızların tahsîl-i âlî görmeleri lüzûmuna kâni bir adam olduğundan bu seneden İstanbul'a geldiği zaman kızını sekiz yaşında iken Üsküdar'daki Amerikan İnâs Mektebi'ne vermiş ve terbiye-i milliye ve diniyesine de ayrıca ihtimâm etmiştir.

Gülistân İsmet Hanımefendi, mektepte gösterdiği cevvâl fikri ve temiz fıtratıyla Amerikalı muallimelerin ve bilhâssa müdire-i mektep Doktor Mis Apatrik ve Mis (Dad)'ın evlâd derecesinde muhabbetlerini ve husûsi itinâlarını celbederek bilâ-inkıta ve leylî olmak üzere on sene tahsîl etmiş ve mektebi ikmâl ile 1307 senesinde idâre-i Hâmidiyye'nin en boğucu tazyîkâtına rağmen Amerikan Mektebi'nin ilk Türk mezûnesi olarak diploma almıştır. Kendisinin mektepte iken pederinin İstanbul'dan nefyedilmesi Tevfik Bey'in beslediği daha yüksek bir fikrin husûl-pezîr olmasına mâni olmuştur. Çünkü mûmâ ileyh kızını buradaki tahsîlini ikmâl ettikten sonra bir müslüman tabîbesi yapmak üzere Amerika'ya götürmek fikrinde imiş.

Gülistân İsmet Hanımefendi, doktor olamamış ise de Türk kadınlarına numûne-i imtisâl olacak derecede mükemmel bir kadın, fedâkâr bir vâlide olmuştur. 1313 senesinde Asım Bey'le izdivâc etmiş çocuklarının üçüne de hem en ciddi bir vâlidelik, hem de en emin bir muallimelik etmiştir. İngilizce'yi ve Fransızca'yı bihakk okur, yazar ve birkaç lisân tekellüm eder olduğu halde bunların kaffesi ve bütün semere-i tahsîli vâlidelik vezâifinin ve hissiyât-ı milliyesinin tekemmül ve neşv ü nemâsına hizmet etmiştir. Gülistân İsmet Hanımefendi, Osmanlı inkılâbına da iştirâk ederek el-yevm Meclis-i Mebûsan baş katibi bulunan zevci Mustafa Asım Bey'le beraber bulunduğu Selanik'te (İttihâd ve Terakkî) cemiyet-i hafiyesinin azası meyânına dâhil olmuştur. Bu sûretle memlekete îfâ ettiği hizmet mûmâ ileyhânın bütün hayatında en büyük bir fahr ve mübâhât teşkîl edebilir. Çünkü zincir-i istibdâdı kırmakla meşgûl olan (İttihâd ve Terakkî)nin meşhûr (Zeval) mülâkâtından sonra Avrupa ve Amerika'nın matbûât-ı meşhûresine hafiyyen gönderdiği beyânnâmelerin İngilizcelerini kendisi yazmış ve zevcinin Manyâsizâde Refik Bey merhûmun irşâdıyla cemiyetin kadınlar şubesinde bihakk temeyyüz etmiştir. İnkılâptan sonra Selanik'te (Şefkat)

nâmıyla bir cemiyet-i hayriyenin esaslarını vaz' etmiş ise de terakkîsini temîn edemeden İstanbul'a gelmeye mecbûr olmuştur.

Gülistân İsmet Hanımefendi, henüz vâlidelik vazâifine hasr-ı nefes etmeden mukaddem, devr-i istibdâdın yegâne kadın gazetesi olan (Hanımlara Mahsûs Gazete)'ye birçok yazılar yazmıştır.

M.H.

FENN-İ TERBİYE

"Beşiği sallayan el cihâna hükmeder."

"Çocuk âileyi, âile milleti temsîl eder"

Gülistân İsmet

Her fert husûsana isâbet eden vazîfeyi sever ve vaktini ve aklını en ziyâde ona sarf ederse insanlığını hakkıyla îfâ etmiştir ve hayatını en fâideli bir sûrette istimâl eylemiş olur. Ben bir vâlideyim ve dünyada her şeyden ziyâde çocuklarımla ve onların terbiyesi ile meşgûl olmayı severim. Görüyorum ki en ileri giden milletler çocuklarına vâlideleri tarafından ihtimâm olunan milletlerdir. O halde ey Türk vâlideleri! Hepimiz vicdanımıza soralım: milletimizin yükselmesine yardım hepimizin borcu iken vazîfemize hüsn-i îfâ etmekle bu borcumuzu ödüyor muyuz? Korkarım bu suâle karşı çoklarımız kızarıp önümüze bakacağız. Vâlide olduğumuz ilk günlerde gururla karışık meserret hissettiğimiz zaman bize ne derece mühim bir vazîfe verildiğini düşünür müyüz?

Bir avuç hamuru istediğimiz şekle koyabileceğimiz gibi o körpecik iki karış insanı da bilâhire vatanın en muzır veya en fâideli bir hâdimi olmak üzere terbiye etmek bizim yani vâlidelerin elinde değil midir?

Terbiyenin tâ beşikten başlaması şarttır. Çünkü yedi yaşına kadar çocuğun yaşadığı muhîtin ve elinde bulunduğu insanların tesîrine kapılmış ve binâen aleyh terbiyesinin ilk temel taşları atılmış olduğunu tecrübe-i zâtiyemle öğrendim. Bir gün ahbâbdan birinin evinde bulunuyordum. Çocuğun yanımızda ettiği bir terbiyesizlikten mahcûp olan vâlidesi "Aman artık başa çıkamıyoruz. Bir geceli mektebe vereceğiz" demekle ne kadar lâkayd ve vazîfe-nâ-şinâs bir vâlide olduğunu itirâf etmiş oldu.

Devr-i Meşrûtiyet'in bidâyetinden beri ve erkek mekteplerinde genç kalplere vatan muhabbeti telkîn edilmekte olduğunu sevinç ile görüyoruz. Fakat yalnız bayrağı takdîs etmeği öğretmek bile kâfi netîce vermez. İlk terbiyede fezâil-i ahlâkiye öğrenmeyen çocuk hiçbir vakit hakkıyla vatanperver olamaz.

Çocuk terbiyesi hakkında burada teferruâttan bahsedecek değilim. Çünkü şüphesiz ciltler dolduracak kadar vâsi bir mevzûdur. Yalnız hiçbir fırtınanın sarsamayacağı derecede metîn bir esas vücûda getirebilmek için eşed lüzûmu olan cevheri zikredeceğim: Onlar da

doğruluk, itâat ve intizam. Fakat bu fezâili çocuk kuru lakırdı ile öğrenmez, vâlide bi'l-fiil öğretmelidir. Çocuğuna yalan vaadlerde bulunan, halka karşı bizzat yalan söyleyen vâlide ne hak ile evlâdından doğru söz bekler? Benî ademin irtikâb edeceği her türlü habâsetin kılağuzu yalandır. Doğru söylemek kendisine tabiî olan bir çocuk büyüyüp bir işin başına geçtiği vakit kendisiyle münâsebete giren insanlara ve kendisine emniyet edilen vazîfeye bilerek bir zarar yapabilir mi?

Vâlide, çocuğuyla hayatının ilk senelerinde pek sıkı münâsebette bulunmalı ki çocuğun hâriçte görüp taklîd ettiği fenâ huylar ihtiyâd haline girmezden evvel tashîh olunsun. Fikr-i intizâm da çocuğa ilk senelerde öğretilmelidir. Oynadığı oyuncaklarını kendi küçük elleriyle yerleştirmeğe, okuduğu kitapları toplayıp yerine koymağa alışmamış, gece soyunduğu elbisesini rast gele yere fırlatıp atmış olan çocuk büyüdüğü zaman kadın ise evinde, erkek ise işinde intizâmsızlık yüzünden çok zarar çeker ve çok zarar verir.

İşte vâlideler! Çocuk diye lâkaydane baktığımız insan küçüğü bizden aldığı terbiye iledir ki insanlar arasına karışacak. Çocuklarınıza o terbiyeyi veriniz ki tarîk-i hayatında yalnızca yürüyebilecek bir yaşa gelip de sizin elinizi öper ve vedâlaşırken sizi müddet-i ömründe utandırmayacağından emin olasınız. Ve büyük bir hiss-i iftihâr ve rahat-ı kalp ile omzunu okşayarak selâmeyetlesiniz. Milletinin büyüdüğünü ve efrâdı arasında büyüklerin çoğaldığını görmek isteyen bir vâlide evvelâ kendi vazîfesini iyi yapmalıdır, yoksa her şeyden evvel iyi bir vâlide olmadıkça kadının hiçbir şey talep etmeye hakkı olamaz!

Gülistân İsmet

ÇOCUKLARI NASIL YETİŞTİRMELİ?

1. Terbiyeden maksad nedir? Terbiyeden maksad çocuklara dört esâslı hasâili vermektir. Adâlet, hilm, çalışmak aşkı ve kendi kendini zabt ve idâre edebilmek kudreti.

2. Çalışmanın başlıca vesâiti nelerdir? Sabâvette yani yedi yaşına kadar **âdet,** ikinci devre-i sabâvetten sonra **itâat** ile elde edilen âdet, sinn-i rüşdden itibâren bilerek iyi olmak **azmi.**

3. İlk elde edilen iyi âdetler hakikaten ikinci bir tabiat hâlini kesbeder. Bunun için erkenden başlamak, çocuktan daima aynı şeyi talep etmek ve talep edilen şeyleri hoş göstermek elzemdir.

4. İtâat: Ne çok laf ile, ne ricâ ve istirhâm ile ve ne de sert muâmeleler ile itâat temîn edemezsiniz. İtâatte muvaffak olmak için ilk günden çocuğu itâate alıştırmalı, emir ve talep etmeyi bilmeli, çocuğun hürmetini celbetmeli, verilen emirlerin esbâbını anlatarak çocuğa istemeyi öğretmeli ve iyi arzularını teşvîk etmeli. Eğer tecziye etmek arzu olunuyorsa başkaları önünde azarlamamalı, çocuğu tahkîr etmemeli, fevkalade mahcûbiyetlere marûz etmemeli, korkunç ve kaba tehditlerde bulunmamalı, dayak, habs, yemekten ve oynâmaktan mahrûm etmek gibi vesâite mürâcaat etmemeli. En hafif cezalar ile nadiren verilirse, büyük bir tesîr icrâ eder. Meselâ: Adem-i hoşnudiyet, tekdîr, muvakkiten muhabbetten mahrûm bırakmak...Bundan başka çocuğun tabiatına göre hareket etmek îcâb eder. Şunu da bilmeli ki eğer peder ile vâlide itilâf etmezler ise hiçbir vâsıtanın tesîri olmaz.

Nasıl Emretmeli?

Çocuktan yalnız kâbil olacağı şeyleri istemeli. Bu hakikat ekseriya nazar-ı itibâre alınmıyor. Çocuk bir şey ile meşgûl bulunuyor ise, yalnız pek elzem bir şey için kendisini işgâl etmelidir. Aynı zamanda kendisinden az şey isteyelim ve emirlerimizi az gülme ile, bilâ latîfe, hilesiz olarak, ciddiyet ile ve itâati teşvîk eden sevimli bir tavır ile i'tâ edelim.

1. Emir edilen şeyi isteyiniz. Tam, bilâ-itirâz ve bilâ-teehhur bir itâat talep etmelisiniz. Eğer red ve inada marûz kalırsanız gâlip gelinceye kadar emrinizi tekrar ediniz. Ne handeler ne de gözyaşları sizin emrinizi geri almaya sevk etmemelidir.

2. Temîn-i itâati teshîl için çocuğu hiçbir zaman aldatmamak sûretiyle kendisine emniyet bahşediniz, kendisini sevmek sûretiyle teveccühünü celbediniz, istediğinizi bilmek ve yalnız murat ettiğinizi istemek sûretiyle çocuğun hürmetini kazanınız.

3. Çocuğu itâati arzu etmeye alıştırmak için verilen emirlerin esbâbını -mahzan daha iyi anlatmak için– birkaç kelime söyleyelim. Emirleri anladıktan sonra daha iyi icrâ eder.

4. Verilen mükâfâtlar oburluğu ve gururu değil belki iyi hisleri ve bilhâssa başkasına hâtır-nevâzlık göstermekle hissedilen hoşnûdîyi teşvîke hizmet etmelidir.

Kıymetleri bâki kalmak için mükâfâtlar nadiren ve sadece verilmeli. Gösterilen meziyete göre mükâfatlar şu sûretle derecât-ı taksîm olunabilir: Bir tebessüm, memnun ve mesrûr bir tavır, sitâyiş-âmiz bir söz, bir bûse...

Nasıl Teczive Etmeli?

1. Cezanın tesîrini muhâfaza etmek için, adem-i itâati ve kabahatleri men etmek sûretiyle çocukları nadiren ceza-dîde etmeli. Men ettiğiniz bir şeyi yapmış ve emrettiğiniz bir şeyi yapmamış olduğu için çocuğu hiçbir vakit tekdir etmeyiniz.

2. Her kabahati cezalandırmak istemek hamâkate delâlet eder. Bazen sizin nazarınızda kabahat teşkîl eden bir hal çocuk için asla bir kusur değildir. **Gayr-i ihtiyârî kabahatleri** af ve müsâmaha edelim.

3. İcrâ-yı tesîr eden ceza değil belki buna dâir peydâ edilen fikirdir. Hafif kabahatler için **sert bir bakış** ve bade cüzî bir **hoşnûdiyetsizlik** kifâyet eder. Daha ağır bir kabahat için tahkîr gibi zilleti bâis ve olan kızdıran bir vâsıtaya mürâcaattan ise vicdanı îkâz ve kabâhati îzâh eden tevbîh müraccahtır.

4. Tabiatlara göre hareket ediniz. Ziyâdesiyle hassâs olan bir çocuğun izzet-i nefsine dokunmamalıyız. Büsbütün kayıtsız görülen çocuğun en zayıf cihetini bulmalı ve ona göre hareket etmeli.

5.Mahdûmunuzdan bahsederek bazen kemâl-i memnuniyet ile arzu ve ihtiyarına **galebe etmesi** olduğunuzu söylersiniz. Eğer hakikaten buna muvaffak olmuş iseniz, çocuğun arzu ve ihtiyarını mahv ve tahrîp etmişsiniz, demektir. Elzem olan şey çocuğun arzu ve ihtiyarını mahvetmek değil, kendisine istemeyi öğretmektir; zirâ istemek demek, bilmek,

sevmek ve iyiye heves etmek ve her mâniaya rağmen arzusunda sebât etmeyi bilmek demektir.

Adam Etmek İçin:

1.Arzu ve ihtiyârı takviye için mümkün olduğu kadar kolay ve hoş şeyler isteyelim, istemek zamanını bilelim, sürûr ve beşâşet ile hareket edelim ve göstereceği gayreti evvelden bildirelim. Bu sûretle çocuk istemeğe alışır ve bu sûretle iradesi her şey gibi alıştıkça kesb-i kuvvet eder.

2.Çocukta **sebâtı** teşkîl ve temîn için çabalamasını hiçbir vakit lâkaydî ve bürûdet ile görmeyelim, bilâkis kendisini teşvîk edelim, zirâ ümîd kuvveti tezyîd eder. İlk bir muvaffakiyetini teshîl edelim, zirâ bu sayede büyük bir meserret hissedecektir. Bu muvaffakiyet ve bu meserret kendisini devama teşvîk ve kuvvetini tezyîd edecektir.

3.Çocuk **lâübâli** tabiatta ise, bu hali fikdân-ı tefekkürden ileri gelir. Bunun için daima yaptıklarının neticesini kendisine anlatınız ve birkaç dakika düşünmeksizin hiçbir karar vermemeye kendisini ihbâr ediniz.

4.Çocuk **müteredd**id ise, demek olur ki pek ziyâde ve beyhûde yere düşünüyor. Kendisini seri kararlar ittihâzına alıştırınız.

5.Çocuk **inatçı** ise, kendisine galebe etmeye çalışmayınız, zirâ muvaffak olsanız bile çocuğun zararına olarak muvaffak olursunuz. Çocuğun vicdânını tenvîr ediniz, daima muhakkak şeyler istemeyi öğretiniz, ve iyi idâre olunduğu takdîrde pek kıymetdâr bir haslet olan kuvve-i metâneti muhâfaza ediniz.

6. Çocuk metânetsiz ise, bir şeye başlamazdan evvel iyi düşünmeye ve başladıktan sonra sonuna kadar devam etmeye kendisini icbâr ediniz.

7. Çocukta **muhabbet-i ferzandâneyi** takviye için seviniz, basîretle sevmeyi öğretiniz. Aynı hislerle mukâbele göreceksiniz.

8. **Kardeşe muhabbetini** takviye için kıskançlığı mûcip olacak hiçbir tercîh göstermeyiniz ve diğer taraftan kardeşler ile hemşireler beyninde kalpleri kıran hiçbir hale karşı müsâmaha etmeyiniz. Birbirini nasıl sevmek, nasıl beraberce oynâmak ve çalıştıkları zaman birbirlerine nasıl muâvenet etmek îcâb eylediğini her münâsebetle îzâh ediniz.

9. Vatana ve bade insâniyete ve ale'l-umûm bütün insanlara karşı hiss-i muhabbet ve merbûtiyeti takviye için cümlemizin evvela vatana ve bade bütün nev-i beşere karşı borçlu olduğumuzu anlatınız.

10. Çalışmayı sevdirmek için yapılacak işi hoş gösteriniz ve ikmâl edilmiş olan bir işin verdiği lezzeti hissettiriniz.

11. Tembelleri ıslâh etmek için en zayıf noktalarını bularak ona göre hareket ediniz ve çalışmanın lezzetini hissettiriniz.

12. Muallimlerin muâvinleri olmalısınız. Bunun için çocuklarınızın muallimlerine karşı ibrâz-ı hürmet kendisi tarafından verilen dersleri çocuklarınıza îzâh ve kâbil olduğu kadar kendiniz de çocuklarınızı talîm etmelisiniz. Eğer mektepte öğretilen şeylerden malûmâtınız yoksa, hayatın muhtelif ahvâlini öğretiniz.

13. Her türlü nâmuslu eğlencelere (oyun, şenlik, raks, terennüm) müsâade edip, her türlü beyhude meşakkatleri esirgemeli ve kendilerinde keyf ve neşeyi teşvîk ve **çocukları bahtiyâr etmeliyiz.** Fakat her istediklerini yaparak, âmirler gibi hareket etmelerine müsâade eyleyerek ve her arzularını icrâ ederek kendilerini şımartmayalım.

14. Çocuklarda fenâ temâyüllere (yalancılık, tembellik vesâire) galebe etmek için en müessir çare bu gibi temâyüllerin tezâhürüne meydan vermemek ve hiç olmazsa bunları kendi menbalarında (telezzüz veya gurur) kurutmak ve onlar yerine âlî ve necîb temâyüller vaz' etmektir.

ŞEFİK BEY

Şefik Bey 1299'da İstanbul'da Bozlağan Kemeri'nde Vefâ civârında Menela Hüsrev Mahallesi'nde tevellüd etmiştir. Tahsîl-i ibtidâîsini mahallî mekteplerinde gördükten sonra on altı yaşında Vâlide Rüşdiyesi'nden çıkmış ve İstanbul'da Bal Kapanı'nda pederinin ticarethanesine devama başlamıştır...

Şefik Bey, ilân-ı Meşrûtiyet'e kadar hep ticaretle meşgûl oldu. Bu esnada ticaret odasında üç sene azâ olarak bulundu.

Bu vatanperver sîmâ Meşrûtiyet'ten sonra bütün işlerini evlâtlarını bırakarak kendini, pek çok sevdiği vatanının selâmeti uğrunda var kuvvetiyle çalışmaya hasreyledi..

Fi'l-hakika ondan sonra vatanına karşı îfâ ettiği kıymetdâr hizmeti kendisinin ne kadar uluvv-i cenâb ve ne kadar büyük bir vatanperver olduğunu göstermiştir.

Bu hizmetinden dolayı evvelâ on dördüncü dâire-i belediyeye azâ intihâb olundu. Bilâhire donanma cemiyeti teşkîl etti. Donanmamıza ettiği hizmet ile bu cemiyette heyet-i idâre reisi intihâb edildi. Ve gece gündüz bu mukaddes vazîfesinde var kuvvetiyle çalıştı.

İkinci Meclis-i Mebûsân'da İstanbul mebûsu intihâb edildi. Bu defa yine Osmanlı vatanının bu hakîkî evlâdı mebûs olarak kuvve-i teşriiyyemize dâhil oluyor.

Milletin Şefik Bey'e olan ihtirâmı pek büyüktür. O, lâ-yemût vatanperverler sırasına geçmiştir.

BAHRİYE

BENİM İTİKÂDIM

Kavî, lâ-yetezelzül bir îmân ile bahtiyârım. Çünkü nefsime şeref bildiğim millet hizmetlerinde bu îmân ve itikâd en büyük sâik oluyor. İtikâdım:

Bu memleket kurtulacak, bu millet nâmus ve haysiyetiyle yaşayacaktır. Her emel bir mâniaya uğrar. Vatan için hizmetkârlıkla müftehir her fert bunu görmüştür. Ben de bir mâniaya tesâdüf edince meyûs olmadım ve bu itikâd-ı samîmî ile yürümekteyim. Bir nevsâle dercedilecek bir makâlede ihtisâs aranırsa benim en büyük ihtisâsım donanmadır. Donanma için –hayır donanma için değil nâmus, istiklâl ve hayat sigortası için- para istemektir.

İstanbul mebûsu sıfatıyla düşündüklerimi Meclis-i Mebûsân gerisine terkediyorum. Kîl u kâlden müteneffirim, fakat donanma için her yerde her zaman söylemekten geri durmayacağım:

Bu millet yaşayacaktır: fakat ayda bir kuruş, daima bir kuruş vermek şartıyla. Haydi millet, gayret... Vazîfemizi îfâya koşalım.

Şefik

OSMANLI VE YUNAN DONANMALARI

Mukâyesât ve İstidlâlât

Türkiye ile Yunanistan'ın son defa iştirâ ettiği gemileri nazar-ı itibâre alırsak, Yunan donanmasına karşı kuvvet ve iktidar nokta-i nazarından Osmanlı donanmasının ne vazîfede bulunacağını tedkîk ve mukâyese etmek her halde menfaâtten ârî olmayacaktır, zannındayız.

Vaziyet-i hâzıraları itibâriyle, iki memleket bahriyesindeki zırhlı sefâinin hemen hemen yekdiğerine muâdil olduğu malûmdur; şu fark ile ki, (Averof) zırhlısı Osmanlı zırhlılarından daha yeni usûlde toplarla mücehhez ve daha ziyâde seriyyü'l-harekedir. Torpidolara gelince gerek aded, gerek sinîn-i hizmet ve gerek her bir geminin hâiz olduğu kuvvet nokta-i nazarından, Yunanlılar fâiktir. Fakat torpidoları itibâriyle Yunanistan şimdilik fâik olsa bile, Türkiye pek suhûlet, ve cüzî bir masrafla bu cihetten ona her zaman tefevvuk edebilir. Ve torpidolara âit yeni siparişler yapılmamış olması belki müraccahtır; zirâ bu nev gemiler son zamanlarda gerek derece-i istîâbın ve gerek techîzâtın tezyîdi sûretiyle her yerde mühim bir tebeddüle tâbi olmuşlardır. Bu sûretle tamamen yeni usûlde, yani torpil endahtından mâadâ el-yevm bu gibi gemilerde aranılan bütün vazîfeleri îfâya kifâyetli torpidolar elde edilebilir. Fi'l-hakîka, malûmdur ki muhârebe-i âhire esnasında Yunan torpidoları musâdemâta iştirâk etmediler, fakat işgâl harekâtına pek nâfi sûrette hizmet eylediler. Yeni Osmanlı torpidolarının bin tonluk bir hacm-i istîâbiyeye mâlik bulunmaları ve düşman gemilerinden daha seri olmaları lâzımdır. Bu neticeye vâsıl olmak için ihtiyâr edilecek mâddî fedâkârlık nisbeten pek mühim olmayacaktır.

Bununla Türkiye'nin tefevvuk-ı bahrîsi iki cihetten temîn edilmiş olur.

Şimdi zırhlı itibâriyle tefevvukun neye mütevekkıf olduğunu görelim: Bu (Rio De Jeneyro) yahud (Sultan Osman-ı Evvel) zırhlısının îfâ-yı hizmete başladığı günden itibâren pek ziyâde bir ehemmiyet iktisâb edecektir.

Fakat Sultan Osman'ı nazar-ı itibâre almayarak yalnız (Reşâdiye) zırhlısı ile Yunanistan'ın ona muâdil olarak inşâ edilmekte bulunan gemisini mukâyese edelim: Yunanistan bu zırhlısının inşâsında kâide-i iktisâda son derece riâyet etmekte olduğu halde Türkiye –Meclis-i Mebûsân gerisinde Sadrazam Hakkı ve bahriye nazırı Mahmud Muhtar Paşalar tarafından resmen beyân edildiği vechle- kendi dretnotunu sipariş ederken en ziyâde

mükemmeliyet ve kuvvet aramıştır. Demek oluyor ki mukâyesemizi ancak Yunanistan'ın (Salamis) ile Türkiye'nin (Reşâdiye)si beyninde icrâ edeceğiz:

Mâ-ı mahrec: (Salamis) ancak 19.500, Reşâdiye ise 23.000 ton hacminde bulunduğundan, bizimki Yunan gemisinin nisbetle 3.500 tonu ziyâde bir hacme mâlik demektir.

Sürat: Zâhiren tefevvuk 23 mil hesabıyla inşâ edilmiş olan (Salamis)te bulunuyor, zirâ (Reşadiye) ancak 21 mil için yapılmıştır. Fakat Baltık vesâir denizlerde yapılan tecrübelerin sürat icrâsı nazar-ı itibâre alınırsa, her ikisi de bilhassa birkaç sene îfâ-yı hizmet ettikten sonra, hemen hemen aynı sürati hâiz bulunacaklardır.

Zırh: (Reşâdiye) zırh itibâriyle (Salamis)'e o kadar fâik bulunuyor ki, berikinin zırhını nazar-ı itibâre almaya bile değmez.

Kuvve-i taarruziye: Saf harp sefâini için en ziyâde hâiz-i ehemmiyet olan cihet budur. Burada dahi tefevvuk (Reşâdiye)dedir ve bu tefevvuk yalnız toplarıyla değil, (Salamis)in toplarının tesîrini azaltmakta ve bununla kendi toplarının kıymetini tezyîd etmekte olan zırhlarıyla dai temîn olunmuştur.

Fakat biz yalnız topları nazar-ı itibâre alalım.

(Reşâdiye)nin bütün topları birden ateş açsa, (Salamis) üzerine 6,713 kilo sıkletinde mermi atabilir, halbuki (Salamis)in buna karşı atabileceği mermilerin mecmû sıkleti 5,352 kiloyu tecâvüz etmez. Demek oluyor ki her bir atışta (Reşâdiye) 1,361 kiloluk bir tefevvuk temîn ediyor.

Hâl-i hâzır muhârebelerinin neticelerini kararlaştıran ağır topları itibâriyle fâikiyetin (Reşâdiye)ye âit bulunduğu göze çarpmaktadır. Şöyle ki: (Reşâdiye)nin ağır topları, 6,350 kilo sıkletinde mermi endâht ettikleri halde (Salamis)in ağır topları ancak 5,080 kilo sıkletinde mermi atabilmektedirler.

Ağır topların adedine gelince: (Reşâdiye)nin on ve (Sâlâmis)in ise yalnız sekiz ağır topu mevcûddur. Yalnız (Sâlâmis)in ağır topları çap nokta-i nazarından ehemmiyetsiz bir tefevvuku hâiz bulunuyor. 356 santimetrelik ve (Reşâdiye)ninkiler ise 343 santimetrelik bir çapa mâliktirler.

Vasat çaplı toplara gelince, (Reşâdiye)nin 363 kilo mermi endâht eden 152 milimetrelik on altı topuna karşı (Sâlâmis)in ancak 272 kilo atabilen 150 milimetrelik on iki topu vardır.

Bu rakamlardan anlaşıldığı üzere, (Sultan Osman) dretnotunu hesaba almaksızın Yunan donanmasına karşı Osmanlı donanması büyük bir tefevvuk temîn etmiş bulunuyor. (Sultan Osman)ın da îfâ-yı hizmete başlaması üzerine, iki memleket donanmaları beynindeki fark, el yevm Bahr-i Siyah Rus filosuyla Türkiye filosu arasında mevcût fark kadar azîm olacaktır. **E.M**

DENİZ ÜZERİNDE ON BÜYÜK MUHÂREBÂT

İnsanlar deniz üzerindeki seyâhati öğrenir öğrenmez dünyanın her tarafında, her denizde birçok muharebelere girişmişlerdir. Tarihin bugüne kadar kaydettiği binlerce muhârebe-i bahriyeden en kanlı ve akvâmın istikbâli nokta-i nazarından katî netîceyi vermiş olan onunu burada zikredeceğiz.

MAHALLİ	TÂRÎHİ	MUHÂREBELER	GÂLİPLER	NETÂYİC
Salamin Yunanistan	480 kable'l-aysi	(Temistokles)in Rumları ve (Serhas)'ın İranlıları	Temistokles	Serhas Asya'ya firâr eder.
Lepanta Yunanistan	1571 Bade'l-aysi	Türkler'e karşı İspanyollar ile İtalyanlar	Don Juan (İspanyol)	Bahr-i sefîdde İspanya'nın hâkimiyeti
Sirakos	1676	(Royter)'in kumandasında	Düken	Royter tehlikeli sûrette mecrûh düşer. Sicilya'nın

(Sicilya)		bulunan Filemenklilere karşı (Düken)		zabtı.
Bel Eyl (Biritanya)	1760	İngilizler'e karşı (Marki dö Konfelan)	Amiral Haven	Fransız donanması Fransa müstemlekâtını müdâfaaya muvaffak olur.
Ebu Kır (Mısır)	1798	(Nelson)un kumandası altında bulunan İngilizler'e karşı Fransızlar	Nelson	Fransız donanması mavhedilir. Fransız ordusu zabtettiği memleketlerde mahsûr kalır.
Terafalğar (İspanya)	1805	(Vilno) ve (Garavina) kumandası altında bulunan Fransız ve İspanyol filoları İngilizler'e karşı	Nelson (Muhârebe esnâsında maktûl düşer)	Napolyon Bolonye karargahında ihzâr ettiği projelerinden ferâgat etmeğe mecbûr olur.
Navarin Yunanistan	1827	İbrahim Paşa kumandasında bulunan Türk ve Mısır donanmasına karşı İngiliz-Fransız–Rus filoları	Hayden, devrini kodinkton	Türkiye Rusya'nın mutâlebini kabûle mecbûr kalır.

Kaviyet Flipin Adaları	1 Mayıs 1898	Devey'in kumandasında bulunan Amerika filosu Montojo'nun kumandasındaki İspanyollar'a karşı	Amiral Devey	Filipin Adaları'nın Amerikalılar tarafından zabtı.
Santiyago Küba Adası	3 Temmuz 1898	Samposun ve Şiley kumandasında bulunan Amerika filosu Cerveze'nin kumandasındaki İspanyollara karşı	Samposun ve Şiley	Küba'nın zabtı
Çuşima Japonya Denizi	27 Mayıs 1905	Toğo kumandasında bulunan Japonyalılar Rujd Sevenski'nin kumandasındaki Ruslar'a karşı	Amiral Toğo	Rus donanmasının tahrîni. Muhârebe-i bahriyenin hitâmı.

Çuşima Muhârebesi'nde:

Ruslar'ın zâyiâtı 371,000,000 franka bâliğ olmuştur.

Şöyle ki:

6 zırhlı kıymeti 180,000,000 Frank

8 kruvazör " 160,000,000 "

6 torpido muharrebi	"	6,000,000	"
1 nakliye vapuru	"	3,000,000	"
1025 top atışı	"	20,000,000	"
80 torpil	"	2,000,000	"

Bunlardan mâadâ 3600 kişi maktûl olmuştur.

---------- ******* ----------

DÜNYADA ON BÜYÜK DENİZ KAZASI

(On sekizinci asırdan yirminci asra kadar)

GEMİNİN İSMİ	MENSUP OLDUĞU MEMLEKET	TÂRÎH	MAHALL-İ KAZA	ESBÂB Ve AHVÂL	GARK OLANLARIN ADEDİ	ZÂYİÂT
Galyon dö Vigo	İspanya	1707	Vigo Körfezi	Harîk ve Gark	-	440 milyon Frank
Medoz	Fransa	1816	Arjuen Kayaları	Fırtına neticesinde karaya atılmıştır	385	1½ "
Avusturya	Almanya	1852	Atlantik bahr-i muhîti	Harîk	500	66 "
Semilanet	Fransa	1855	Bonifaçiv	Esbâb-ı	1235	----

				meçhûl		
Santral Amerika	Amerika	1857	Hateras Burnu	Fırtına	442	44 "
Atlantik	İngiltere	1873	Halifakos	Müsâdeme	438	10 "
Burguyi	Fransa	1897	Atlantik	Müsâdeme	450	15 "
Sevilli	Fransa	1905	Along Körfezi	Yanlış manevra	----	225 "
Anibadan	Brezilya	1906	Riyo dö Jenaryo	Harîk ve İştiâl	212	220 "
Titanik	İngiltere	1912	Atlantik	Bir buz kütlesiyle müsâdeme	1800	1140 "

Garkolan Servet: Dünyanın servet-i umûmiyesi 70 milyar frank hesap edilmekte olup şimdiye kadar mefrûk gemiler zâyi olan servet ise onda bir kısmını (7 milyar) teşkîl etmektedir.

BELKIS ŞEVKET HANIM

Belkıs Şevket Hanım Sultan Mahmud vüzerâsından Ali Nâmık Paşazâde Ata Paşa'nın küçük mahdûmu merhûm Şevket Bey'in kerimesidir. Türkçe ve İngilizce'yi pek esaslı tahsîl etmiştir. El-yevm husûsî memleketlerde İngilizce, mûsikî ve terbiye-i etfâl muallimeliği etmektedir.

Belkıs Hanım "Müdâfaa-i Hukuk -ı Nisvân" cemiyetinin hîn-i teşkîlinde bu cemiyete intisâb ederek refîkaları meyânında bir mevkî-i muhterem kazanmıştır. Orada daima kadınlık inkılâbı için çalıştı. "Kadınlar Dünyasında" teceddüde ve ıslâh-ı tesettüre dâir yazdığı makâleler kendisinin hüriyetle mâlî nasıl bir rûha mâlik olduğunu göstermeye kâfidir.

Belkıs Hanım'ın bunlardan başka daha büyük bir meziyeti, bir büyüklüğü de memleketimiz kadınlığında ilk cesaret-i medeniyeyi ve erkekler gibi hayatta kadınların her şeyi yapabileceğini göstermesidir. Bu hareketi Osmanlı kadınlığının terakkîye karşı gösterdiği ilk cihet, ilk hareket olarak telakkî olunabilir. Târîh onu Osmanlı kadınlığında ilk cesaret-i medeniyeyi gösteren ilk tayyâre ile suûd eden bir kadın olmak üzere takdîr ile yâd edecektir.

TAYYÂRECİLİK

Tayerân Ederken

Cesûr tayyâre zâbitlerimiz muhârebede ezân cümle Çatalca muhârebesinde "Osmanlı" ile epeyce hizmetler ettiler. Bu muvaffakiyetimizden sonra ciddi ve üsbûî risâle-i muvaffakiyetlerimizde malûmât fazlalaştı. Efkâr-ı Umûmiye-i Osmanlı'da tayyâre merâkı artıyordu. Kadınlık bundan bîgâne kalamazdı. Ve kalmadı. Mensûbiyetiyle müftehar ve mübâhî olduğum "Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân" cemiyetinde bu meseleye dâir mübâhaset yürütülüyordu. Ben derhal söz alarak muhadderât-ı Osmaniye ve İslâmiye nâmına ilk defa Şark kadınlarının da Garplı hem-cinslerinden geri kalmayacaklarını isbât için tayerân edeceğimi arzettim. Herkes alkışladı. Cemiyetin mukarrerâtı her tarafta ve bâ-husûs Birinci Kolordu-yı Humâyûn Kumandan vekili vatanperver Cemal Paşa Hazretleri'nin nezdinde memnûniyetle karşılandı ve derhal tayyâre mektebi müdür-i gayûru Veli Beyefendi haberdâr edildi. Yevm-i suûd Pazar günü olmak üzere intihâb buyruldu.

Sabırsızlıkla Pazar gününü bekliyor ve daima yazı odamdaki barometreye bakıyordum. Off! Barometre düşüyordu... Evet birkaç saatler sonra şiddetli lodosla yağmur yağıyordu. Artık hüznümü suâl etmeyiniz.....

Pazar günü mütemâdiyen dinebilecek derecede yağmur yağdı..Fakat barometre terfi ediyordu. Gece rüzgâr durdu. Yağmur dindi. Berk-efşân sehâb-pareler sıyrıldı. Nücûm-ı sevâbet ve seyyârâtın parlak şuââtı semâyı tezyîn ediyorlardı.

Ertesi günü küşâyiş havadan ümîdvâr oluyordum. Müteaddid defalar gece yatağımdan kalkıp pencereden dışarı baktım.

Sabah ezânı lâhûtiyâne fecrin nesîm-i ihtizâzâtında semâlara doğru yükselirken kalktım. Biraz sonra latîf ve mülâyim bir sonbahar gününü müjdeleyen hurşid-i âlem-tâbın inkisâr-ı şuââtı odamın pencerelerini yaldızlıyordu. Ohh!.. Ne kadar güzel bir gün. Tam manâsıyla bir tayyâre havası!...

Bade'z-zevâl saat birde mukaddes cemiyetimizin bayrağını ve azâlarını hâmil ve kırmızı rozetlerle müzeyyen otomobillerle Ayostafonos'taki tayyâre mektebine azîmet edildi.

Esnâ-yı tayerânda şiddetle çarpan rüzgâra mukâvemet için pilot beylere mahsûs yeni ve güzel tayyâreci meşmaını ve başıma da büyük bir başlık giydim; gözlerimi sıyâneten takılması lüzûmlu gözlüğü takdım. Beni bu halde gören muhterem refîkalarım gülüyorlardı.

Vakt-i suûd takarrüb ettiğinden muhterem askerlerimiz tayyârenin etrafında muntazam dizildi. Bir kumanda ile alet-i mezkûrun cihetinde posta teşkîl ettiler. Gayûr ve cesur merhûm Fethi Bey kardeşimiz bir çâlâkî ile mevkiine çıktı. Alet yerden yüksekçe olduğundan bir iskemle vâsıtasıyla bende hemen pervanenin arkasında müterrassıd zâbitâne mahsûs mahalde örme olarak ağaçtan imâl edilmiş ufak bir iskemleye ayaklarımı ileri doğru doğru uzatarak ve kart dolu sepeti de alarak oturdum. Tayyâremizin suûdu için muhterem bir neferimiz eliyle Fethi Bey'in kumandasıyla çeviriyordu.

Makinenin vazîfesini hakkıyla yapacağına âit malûmâtı Fethi Bey oturduğum yerin arkasında ve benden yüksekçe olan mahallinde tayyârenin yanında ve önünde bulunan derece tertîbâtını hâvî aletlere bakıyor ve elinde ve otomobillerde olduğu gibi dâirevîyü'ş-şekl kumanda aletini tutuyordu. Bir anda şiddetli gürültülerle pervâne müthiş bir surette devrana başladı. Alet sabırsızlandı. Olduğu yerden fırlamak istiyordu. Askerler etrafında tutuyorlardı. Lüzûmu olan kuvvet istihsâl edildiğine kâni olan gayûr pilot beyin kumandasıyla ifrâd bıraktılar. Ve biz otomobil gibi yirmi otuz metre kadar yerde bir müddet gittikten sonra alkışlar arasında yavaş yavaş terfi etmeye başladık...

Suûd evvela hafif bir meyl mertifi ile oluyor ve gittikçe yükseliyor Makriköy istikâmetini takîb ediyorduk. Makriköy üzerinde tebdîl-i istikâmetle mektebe doğru hareket oradan İstanbul cihetini tuttuk.. Artık uçuyor uçuyorduk.. Sürat-i tayerân dakika be dakika artıyordu. Aletimizde kalan bir kısım arz müstevî-i ufkî vaziyetinde görünüyordu.

Yeşil tarlalar, ufak köyler, derecikler hakikaten güzel manzaralar irâe ediyordu. İstanbulumuzun üstünden uçarken sepetten kartları aşağı atıyordum. Tayyâreden şâkûlen bakılan yerler arz ve beyândan müstagnî olduğu üzere daha büyükçe görünüyordu. Harbiye Nezâreti harîk kulesini daha bazı büyük emâkinimizi gördükçe bilmem neden gülüyordum. Semalara doğru nûr-ı hidâyetle parlayan hilâlli minareler şamdanlar içindeki mumlar gibi müşâhede olunuyor, ebniye ve emâkin feni çocuk eğlencelerindeki küçük evler gibi nazara çarpıyordu. Koyu mavi canfes atlaslar ki kıvranarak uzanan bu sefûr ve iki tarafındaki zümrüdîn kaliçelerle müzeyyen Anadolu ve Rumeli sevâhili behişt-i âsâmnâzır idi. Sevimli

pâyitahtın semadan kuş bakışı görünüşü hakikaten pek dilfirîbti. Beyoğlu'nun cadde-i kebîri üzerinde akıp giden insan kitlelerinin karıncalara şebîh irtifâları olur güzelliklerden değildi.

O kadar süratle tayerân ediyorduk ki kartları attıkça kolumu tekrar yanıma getirmek için iyice müşkîlât çekiyordum. Bazen pervanenin hareketini temîn eden benzin gözlüklerimin üstüne sıçrıyor etrafımı görmek için bunları temizliyordum. Çünkü oturduğum yer makineye pek yakın idi ve vücûdu muhâfazeten giydiğim dört tane yün fanila ile üşüyordum. Başım daha çok üşüyordu. Gerçi keçe külah gibi bir başlık giymiş isem de sonra pilot beylerde gördüğüm üzere bir büyük başlık sarmamıştım.

Sefîne-i havâiyemiz bazen cû-semâda istikâmet-i seyranında iniş ve çıkışlar yapıyordu. Bu zamanda muvâzeneyi bozmamak ehemmiyetlidir. İstanbul'dan ayrıldıktan beş on dakika sonra karargâha muvâselet olundu. Fakat yere nüzûl ettiğimiz zaman gönlümde bir mahzûnluk vardı kalbim rûhum daha çok gezmek hatta uzaklara ötelere gitmek istiyordu. Evet.. Bu seyâhat keşke pek çok devam etseydi...

Belkıs Şevket

TAYYÂRECİLİĞİMİZİN TÂRÎHÇESİ

(1905)te, üzerinde şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet uçuşlar yapmaya muvaffak oldukları alet-i tayyârelerini hükümetlerine satmak arzusunu izhâr eylemiş olan Amerikalı "Rayt" biraderlere hükümetlerinin cevabı şu olmuştu: "Aletiniz henüz ibtidâî bir spor makinesinden başka bir şey değildir. Onu istediğiniz herhangi bir hükümete satabilirsiniz."

Azim ve metânet sâhibi olan muhteriler bu cevap karşısında katiyyen meyûs olmamışlardı. Onlar Amerika kâşifi (Cristof Kolomb)un ilk teşebbüslerinde ne kadar büyük müşkilâta tesâdüf ettiğini hatırlamışlar ve meşâhir ve dehâtın her zaman muhitlerinden görmüş oldukları mukâvemet-i muhâfazakârâneyi belîğ bir sûrette ifâde eden:

Nul n'est prophete dans son pays.

Hiçbir kimse kendi kadir ve kıymetini kendi memleketinde, kendi muhitinde ettiremez.

Darb-ı meselinin ezmine-i târîhiyeden beri bilmem kaç yüzüncü veya bininci defa olarak haklarında da ahkâm-ı zâlimânesini tatbîk eylemiş olduğunu düşünmüşlerdi. Onlar için Avrupa devletleri arasında birisinin, Fransa'nın, sekiz on seneden beri böyle bir alet-i tayyâre meydana getirmek için çalışmakta bulunması bir şule-i ümîd idi. Keşiflerinin Fransa'da mazhar-ı kabûl olacağını ümîd ediyorlardı. Fi'l-hakika kendi hükümetlerini, keşiflere lâyık olduğunu gördükten sonra Fransa'ya mürâcaât ettiler. Fransızlar, tayyâreciliği, nüfusu her sene bir milyon kadar artan komşularının mütemâdiyen büyüyen ordusuna karşı bir muvâzin-i kuvvet olarak kullanmak istediklerinden, Rayt'lardan, tayyârelerinin şerâit-i askeriyeye vefa edebilmesini talep eylemişler, ancak bu sûrette bunu yeni ve müessir bir alet olarak kabûl eyleyebileceklerini söylemişlerdi. Raytların aletleri Fransızlar'ın vuzû' eylemiş olduğu şerâiti îfâ edebildiğinden pek büyük bir ümîd ve şevk ile başlayan pazarlık yarıda kalmıştı. Fransızlar'ın talep ettiği şerâit şunlar idi:

1. Tayyârenin iki kişiyi birden taşıyabilmesi
2. Kendi kendine herhangi bir arâziden havaya suûd edebilmesi
3. Asgarî (50) kilometrelik bir mesafe-i ufkiye kat' edebilmesi

4. 300 metre irtifâda iken motora kaza ârız olduğu halde aletin bilâ-hâdise yere inebilmesi*

Nihâyet üç sene sonra 1908 Amerikalı muhteriler aletlerini Fransa hükümetinin talep etmiş olduğu şerâitin kısm-ı mühimini îfâ edebilecek bir hal-i mükemmeliyete getirmiş olduklarından Fransızlar'la yeniden pazarlığa girişiyorlar ve bu defa (500,000) Frank mukâbilinde aletlerinin imtiyâzını satıyorlardı.

Fransa hükümeti, Raytların alet-i tayyâresinin imtiyâzını alır almaz Harbiye Nezâreti'nin tayîn edeceği bir zâbıta bu yeni aletin sevk ve idâresini öğretmesi için onlarla pazarlığa girişiyordu. Bu vechle müsebbit ve ciddi tayyârecilik Fransa'ya ayak basar basmaz orduya giriyordu.

Bundan sonra tayyârecilik Almanya, İngiltere, Rusya'ya, İtalya'ya, Avusturya'ya giriyordu. Fakat her bir memleket girerken evvela o memleketin ordusuna giriyordu, ondan sonra spor heveskârânının kalplerine hulûl ediyordu. Mamafih bu son sınıf müntesibînin hiçbir menfaat-i maddiye gözetmeyerek mahzan fen ve şöhret için tayyâreciliğe intisâb edenlerin adedi, husûsiyle ilk tecrübe devirlerindeki tehlikenin büyüklüğüne binâen, pek mahdûd kalmıştır. Mensûp bulundukları orduya müstesnâ bir hizmet etmek azmiyle tayyâreciliğe heveskâr olan zâbitân yanında, mevcûtları oldukça büyük bir yekûn teşkîl eden sivil tayyârecilerden pek çoklarını sevkeden müessir, bu yeni ve harika-nümâ mesleğin, az zamanda büyük bir şöhret, büyük bir servet temînini kâfî bir mâhiyyette olması idi. Fi'l-hakîka Fransa Hava Kulübü (Fünûn-ı Havâiyye Kulübü) tayyâreciliğin yalnız orduya inhisâr etmesiyle bu yeni fennin esaslı bir inkişâfa nâil olmayacağını derketmiş ve onu bütün Fransız milletine neşr ve teşmîl ederek bir meslek-i milli haline getirmek istemişti. O halde Fransa diğer devletlere saha-i fende yol göstermiş olacak, nasıl ki buharlı makinelerin, bilâhire iştiâlli motorlarla otomobillerin mehd-i zuhûr ve tekâmülü olmuş ve bunlar sayesinde iktisâden kendine büyük bir mevki temîn eylemişse, tayyârecilikten de o nokta-i nazardan istifâde eyleyecek idi. Masnûât-i milliyesinden olan tayyârelerini diğer devletlere satarak zengin Fransa'ya yeni açılan havâî yollardan parlak altınlar akıtacaktı. Hakikatte de öyle oldu. İngiltere, Almanya, Rusya, İtalya, bir iki sene harbiye bütçelerinden binlerce liraları Fransa'ya akıttılar. Fransız mekteplerine tayyârecilik tahsîli için zâbıtalar gönderdiler. Ordularına lazım olan tayyâreleri Fransa'dan aldılar.

---

* Yusuf Kenân Bey'in Tanîn'de intişâr eylemiş olan bir makâlelerinden alınmıştır.

Fransa'nın gayet yakında bulunup fenin bazı şuabâtında Fransızlar'ın terakkiyâtıyla müsâbakat eden büyük memleketlere bile evvela orduları vâsıtasıyla giren tayyâreciliğin memleketimize de ordumuz vâsıtasıyla girmesi tabiî idi. Burada ismini hatırlarken hatırasının azameti karşısında derin hürmetle eğildiğimiz merhûm ve muhterem bir sima, şehit, mağfûr Mahmud Şevket Paşa Hazretleri, 31 Mart vakasının ateşlerini söndürüp memlekete iâde-i hayat ettikten sonra, ordunun ihtiyâcât-ı hâzıra-i asriyeye göre tensîkini azmetmişler, Avrupa'nın iki büyük askerî memleketine Fransa ve Almanya'ya ordunun iki kıymetdâr uzvunu, hal-i hazırda paşa ve harbiye nâzır-ı muhteremimiz bulunan Enver Beyefendi ile, Hareket Ordusu'yla İstanbul üzerine yürüyüşteki azm ve teşebbüslerini bilâhire Trablus'taki harekât -ı harbiyemizde daha ranâ bir sûrette izhâr ve isbât eylemiş olan Fethi Bey'i izâm buyurmuşlardı.

Harbiye nâzır-ı muhteremimiz Almanya ordusundaki rûh-ı askerîyi, terakkiyât-ı maddiyeyi takîb ve tahlîl ederken, Fransa ateşemiliterimiz Fethi Beyefendi de 1908, 909,910 senelerinde an be an mütezâyid hamavî bir iştiyâk ve ibtilâ halinde bütün Fransa âfâkanı sarmış olan tayyâreciliğin atmakta olduğu hatve-i terakkîleri takîb ediyordu.

(1909) senesinin (25) Temmuzunda Musevî (Lui Beleryo) tek satıhlı, kuşa pek benzeyen tayyâresiyle Manş Denizi'ni geçmeye muvaffak oluyor, Fransa ile İngiltere arasındaki ilk tarîk-i havâîyi açıyordu. 1910 bidâyetinde Latam* (Antuvanet) sistemindeki tayyâresiyle 1000 metrelik bir irtifaa kadar yükseliyordu. Nihâyet aynı senenin Eylülü içinde yapılan pikardi manevralarında tayyârelerin gerek mavi ve gerek kırmızı ordulara en mühim bir istikşâf vâsıtası olarak hizmet ettiği görülerek bütün devletlerin nazar-ı dikkati onlar üzerine çevriliyordu. Hemen Almanya, İngiltere, İtalya, Rusya ordularının muhtelif sınıflara mensûp zâbıtânından birkaçı büyük bir istikbâl va'd eden bu yeni mesleği öğrenmek üzere Fransa'ya gönderiliyordu.

Muhterem ateşemiliterimiz Avrupa ordularında başlayan büyük ceryân hakkında makâmât-ı âidesine derhal haber veriyor, bilâhire geride kalmış olmamak için derhal birkaç zâbitin gönderilmesinden bahsediyordu. Orduyu asr-ı hâzırın îcâp ettirdiği her türlü vesâit-i

---

* Latam büyük bir servet sâhibi zarif bir delikanlıydı. Tayyâreciliğe mahzan şeref ve iştihâr kazanmak için intisâb etmiş ve tayyâareciliğin tarih-i terakkiyâtında kendine büyük bir mevki temin eylemişti.Şâyân-ı teessürdür ki gösterdiği fevka'l-beşer cüret ve cesâretle ismini en büyük fedâkârlar arasına yazdırmış olan bu genç bir buçuk sene evvel Afrika çöllerinde hayvânât-ı vahşiyye avlarıyla uğraşırken bir yaban domuzunun boynuzlarıyla parçalandı. Âlem-i fenne yapmış olduğu hizmeet dolayısıyla tabutu belki medenî memleketlerin semâlarına asılacak derecede kıymetdâr olan bu vücûdun Afrika'nın tenha bir çölünde, bir yabanî hayvanın boynuzları ve ayakları altında parçalanması ne kadar melâl-engîzdir.

maddiye ve maneviye ile techîz etmeği daima hayır-hâh bir peder sıfatıyla düşünen şehid-i muhterem Mahmud Şevket Paşa Hazretleri bu mürâcaâta cevab-ı muvaffakiyet veriyordu.

1327 (1911) Harbi'nde, süvari yüzbaşılarından Fasa istihkâm mülâzım-ı evvellerinden Yusuf Kenân Beylerin memleketin fünûn-ı havâiyeye vakf-ı hayat edecek ilk uzuvları olmak üzere Fransa'ya gönderilmeleri tekarrür ediyordu. O ana kadar memleketimize girmemiş olan yeni ve bugünkü tekâmülüne nisbetle ibtidâî ve tehlikeli bir fenni öğrenmek, ondan memleketlerini müstefîd etmek azmiyle pür-şevk ve ümîd bu iki fedâkâr zâbitimiz, Temmuz bidâyetinde Paris'e hareket ediyorlar, oraya vardıktan bir müddet sonra Paris yakınında, (Etamp) kasabası civarında bulunan Beleryo Tayyârecilik Mektebi'ne devama başlıyorlardı.

Sekiz ay sonra (328) bidâyetinde, ilk tayyârecilerimiz İstanbul'a avdet ediyorlardı. Kendileri daha Paris'te iken de Deper du Vessen fabrikasından satın alınarak İstanbul'a gönderilmiş olan tayyârelerle yaklaşan 14 Nisan geçit resminde kıtât-ı askeriyemizin başları üstünde uçacakları, bundan sonra muhtemel düşmanlarımızın hareketine yüksekliklerden terassudd etmemizi temîn edecek vesâit-i havâiyeye mâlik bulunduğumuzu isbât eyleyeceklerdi.

Bunun için tayyâreler, Harbiye Nezâreti kıaât-ı fenniyye şubesinde Erkân-ı Harbiye miralaylarından ve muharrirîn muktedire-i askeriyeden Süreyya Bey'in taht-ı riyâsetinde olarak teşekkül eden komisyon tarafından, bilâhire tayyâre mektebi olarak tanzîmi tasavvur edilen meydana -bu meydan Ayastafanos ve Safra Köy yolu üzerinde ve Kalitarya Köyü hizalarındadır. Ve el-yevm tayyârecilik ve balonculuk mektebi olarak tanzîm edilmektedir- naklolunuyordu. Tayyârecilerimiz şehâdetnâmelerini hâiz olmakla beraber Fransa'daki tahsîlleri esnasında yüzlerce kilometrelere baliğ olan büyük mesafeler katine 1000, 2000 metrelik irtifâlara yükselmeye imkân bulamamış olduklarından tayyâre ile 14 Nisan'daki geçit resmine iştirâk edebilmeleri için on onbeş güne kadar evvelinden itibaren ale't-tedrîc müddet ve irtifâ tayerânlarını tezyîd eylemek üzere uçmaya başlamaları îcâb ediyordu.

Halbuki tayyâre meydanına nakledilen tayyâreler aksâm ve anâsır-ı teşkîliyesi birbirinden ayrı bir halde çadırlar içinde muhâfaza olunmakta iken Mart nihâyetine doğru bir gece ansızın zuhûr eden dehşetnâk bir fırtına, çadırın iplerini koparıyor, tayyâreleri, kanatları, dümenleri yerlere çarpıyor, tayyârelerin en mühim uzvu olan kanatları parçalıyordu. Bu kaza, hayatları bahasına öğrenmiş oldukları yeni fennin harikuladeliklerini, kendi memleketlerine gösterebilmek iştiyâkıyla sermest ve pür-ümîd olan tayyârecilerimizi ve onları terğîp ve teşvîk

eden, İstanbul'un semasında esaslı bir uçuşun iki Osmanlı zâbiti tarafından yapılabilmesini temîn için bütün gayretiyle çalışan komisyonun azâ-yı muhteremesini yes'e düşürüyordu. Bundan daha endişe-engîz bir tesâdüf, bundan daha ızdırâp-âver bir kaza olamazdı.

Şimdi artık bütün ümîdler, tayyârecilerimiz Fransa'dan henüz avdet etmek üzere iken, tayyârecilik komisyonu tarafından Fransa'nın (Rep) fabrikasına ısmarlanmış olan diğer tayyârelerin verûduna muallaktı. Bu aletlerle beraber fabrika tarafından gönderilecek fen-i tayerânda maâhir bir tayyâreci sayesinde 14 Nisan geçit resmine bir tayyârenin de iştirâki kâbil olabilecekti. Nihâyet geçit resmi gününden üç dört gün evvel Rep fabrikasının tayyârelerinden birisi, bunu sevk ve idâre edecek olan tayyâreci (Gordonbel) iki makinist, İstanbul'a muvâsalat ediyordu. 11 Nisan 1328'de Ayastafonos İstasyonu'nun hemen yakınındaki bir tarlada aksâm-ı teşkîliyesi birbirine takılarak ayarlanan tayyâre İstanbul muhitinin havasına yükseliyordu. 1910 Şubatı'nda Mösyö Beleryon'un henüz o vakitler tekemmül edememiş olan tayyâresiyle uçarak Kasımpaşa Deresi'ne düşmesiyle netîcelenen ibtidâî tecrübeden sonra, ilk esaslı tecrübe bugün olmuştu. İnsanların sâhât-i vesîa-i havâîyi zabt ve teshîr eylemeye başladıkları yer asırlık zamandan beri hava dâhilinde yükselme vesâitinin ancak bir iki defa, hafif bir sûrette ihtizâza getirebildiği şark hava-yı nesîmîsi bugün ilk defa olarak, yeni bir alet-i tayyârenin yükselebilmek helecân ve asabiyetleriyle ihtizâz eylemişti.

14 Nisan'da, Gordonbel tayyâresiyle yalnız olarak Ayastafanos tayyâre meydanında yükseliyor, Davut Paşa, Kağıthane Vadisi üzerinden Hürriyet-i Ebediyye Tepesi'nin bâlâsına varıyor, orada geçit resmi yapan kıtât-ı askeriyenin semt-i ilerisinde dolaşıyordu. Gordonbel, memleketlerinde böyle suni bir kuşu ilk defa olarak görmekten mütevellid hayret içinde sermest olan halk üzerinde daha büyük bir tesîr vücûda getirmek için zemine biraz yaklaşmak istemiş, fakat geçit resminin Kağıthane ve Ali Bey Dereleri'nden akan ceryan-ı havaların birleştiği bir noktada icrâ edilmekte bulunması ona bu arzusunu tatbîke imkân bırakmamıştı. (Gordonbel) bir iki defa inmeği tecrübe etmiş, lakin her alçaldığı birkaç yüz metreye mukâbil tayyâresini sarsan, sağa sola yatıran hava dalgalarının tezyîd-i hırs ve asabiyet eylediğini görerek fikrinden vazgeçmiş, Hürriyet-i Ebediyye Tepesi'nin üzerinde 1200-1400 metre irtifâda dolaşarak tayyâresiyle ba'd-ı mücerrede dâireler resmeylemişti.

(Gordonbel)in, oldukça rüzgârlı bir havada icrâya muvaffak olduğu bu zarif ve bülend nümâyiş-i havâî üzerinde (Rep) fabrikasına yeniden siparişler verilmeye fabrikanın

tayyârecilik mektebinde tahsîl-i amelîde bulunmak üzere beş on zâbit gönderilmeye karar verilmişti.

Mayıs nihâyetinde ve Haziran bidâyetinde; istihkâm kolağası Cemâl, piyade yüzbaşısı Refik, Feyzi, topçu yüzbaşısı Sâlim, topçu mülâzım-ı sânîsi Nuri ve Midhat, istihkâm mülâyım-ı sânîsi Sâlim, süvari mülâzım-ı sânîsi Şükrü Beyler'den mürekkep ikinci bir kafile-i zâbitân Paris civarında (Buc)da bulunan (Rep) tayyârecilik mektebine gönderiliyorlardı.

Haziran nihâyetine doğru Almanya'nın (Harlan) fabrikasından iki tayyâre alınıyor ve bunların sevk ve idâresini yeniden tayyâreciliğe intisâb eyleyecek olan zâbitlerimize öğretmek için (Yanof) ve (Rençel) isimlerindeki Alman tayyârecileriyle mukâvele akdediliyordu. Aynı zamanda merkez-i ticârîsi Londra'da bulunan Bristol İngiltere fabrikasıyla mukâvelâta girişiliyordu. Temmuz bidâyetinde, tek sahtlı bir Bristol tayyâresi ile onu sevk ve idâre edecek ve kabûlü için îcâb eden tecrübeleri yapacak olan İngiliz tayyârecisi (Peyzi) İstanbul'a muvâsalat ediyor, 10 Temmuz'da yapılacak geçit resmine iştirâk için tecrübelere başlıyordu. 10 Temmuz'a kadar devam eden günler esnasında (Peyzi) müteaddid defalar muvaffakiyetle uçuyor, fakat o gün büyük bir şiddetle esen rüzgârdan başka, motorun, uzunca bir tamire muhtac olacak derecede nâgihânî bir kazaya uğraması, geçit resmine tayyâresiyle iştirâktan onu men' ediyordu.

Temmuz nihâyetinde topçu mülâzım-ı sânîlerinden Saffet, piyâde mülâzım-ı sânîlerinden Mehmet Ali, Abdullah, Fazıl Sabri Beyler'le bahriye çarkçı sınıfı mülâzım-ı evvellerinden Fethi, tophane sanayi sınıfı mülâzım-ı sânîlerinden Aziz Beyler'den mürekkep üçüncü kafile-i zâbitân İngiltere'ye, (Brokland)da Bristol tayyârecilik mektebine müteveccihen hareket ediyordu. Bu zâbitândan beş evvelkiler tayyâre sâikliğini, diğer ikisi, Fethi ve Aziz Beyler de motorculuk ve tayyârelerin aksâm-ı haşbiyesinin tamir ve inşâsını öğreneceklerdi. Ağustos nihâyetlerine doğru ikinci kafile olarak Fransa'ya (Rep) tayyârecilik mektebine gönderilmiş olan zâbitânımız avdete başlıyorlardı. Nuri Bey, Refik Bey, Cemâl ve mülâzım-ı sânî Sâlim Beyler şehâdetnâmelerini aldıkça birer birer geliyorlar, Ayastafanos'daki tayyâre meydanında inşâ edilmiş olan iki barakada hüsn-i muhâfaza olunan tayyâreler üzerinde tayerânlar yaparak tayyâre sevk ve idâresindeki melekelerini tezyîde başlıyorlardı.

Teşrîn-i evvel bidâyetinde, (14) tayyâreci zâbite; Beleryo, Deperdossen, Rep, Harlan, Bristol gibi muhtelif sistemlerde iki kişilik 7:8 askeri tayyâreye mâlik bulunuyorduk. Lakin

tayyârecilerimizin, 200:300 kilometrelik büyük mesafeler katına alışmamış olmalarına inzimâm eden diğer bazı mülâhazat, harbin ilk devrelerinde tayyârelerimizden istifâde imkânını bizden nez' ediyordu.

İlk Çatalca Harbi'nden sonra aylarca süren mütâreke esnasında tayyâreci Nuri Bey, esasen İngiltere'ye makinistlik tahsîli için gönderilmiş iken kendi heves ve ısrarı üzerine tayyâre sâikliğine geçen Fethi Bey Ayastafanos'taki mektepte uçmaya başlıyordu. Nihâyet esaretten kurtulabilen Feza Bey ve diğer zâbitân efendiler bunlara iltihâk ediyorlardı. O zamanlar istihkâm binbaşılığına terfi eden Cemal Bey'in yed-i idâresinde bulunan tayyârecilik mektebinde yeni bir hayat ve faâliyet başlıyordu. Cemal Bey zaman-ı idâresinde başlayan, bilâhire kendisini istihlâf eden müdür-i hâzır Veli Bey'in zamanında daha hâr ve şedîd bir sûrette devam eden bu faâliyet sayesinde, 329 senesi bidâyetinde, tayyâreci zâbitlerimizden bazıları, tayyârelerinin sevk ve idâresine meleke ve mahâret-i matlûbeyi elde etmiş bulunuyorlardı. İşte bu faâliyetin temîn ettiği netice sayesindedir ki Harekât-ı Harbiye'nin son safahâtı esnasında Fethi, Nuri ve Feza Beyler'in ordumuz için pek mühim istikşâfâta zemin teşkîl eden imtidâdlı tayerânlarını görebildik, ancak bu faâliyet günleri sayesindedir ki, geçen Teşrîn-i evvelin (11)inde muhterem tayyârecimiz Nuri Bey, tayyâresiyle Edirne'den kalktığından üç saat sonra, Ayastafanos Karargâhına inmeye muvaffak oldu ve bundan sonra, merkezden yüzlerce kilometre uzaklıkta mahsûr kalan kalelerimizin ihtiyac-ı mebrume-i hayatiyesi temin, kuvâ-yı maneviyesini alâ eyleyebileceğimizi müjdeledi.

Edirne'den İstanbul'a tayyâre ile ilk evvel gelmek şerefine muhterem tayyârecimiz Nuri Bey kazanmış olduğu gibi, harp esnasında düşman kıtât-ı askeriyesi üzerinde tayyâre ile ilk istikşâfi yapmak şerefini, esasen Avrupa'ya da ilk Osmanlı tayyârecisi olmak üzere gitmiş ve ordumuzda ilk evvel tayyârecilik şahâdetnâmesini almış olan muhterem ve fedâkâr tayyârecimiz Feza Bey kazanmıştır.

Feza Bey, 9 Şubat 328 târîhinde tayyâresinde yolcu olarak Erkân-ı Harbiye yüzbaşılarından Kemâl Bey bulunduğu halde, Silivri hizalarında Bulgar kıtât-ı askeriyesi üzerinde bu ilk ciddi keşfi yaptığı zaman, bütün bir Bulgar Fırkası'nın mütemâdi atışları içinde dolaşmıştır. (2) saat kadar devam eden tayerânın (1) saatten fazlasını bu atışlar üzerinde icrâ eylemiştir. Üç dört kurşun tayyâresinin kanatlarını delmiş fakat tayyâre hiçbir ârızaya uğramadan Ayastafanos'tan avdet edebilmiştir.

Nuri Bey'in Edirne-İstanbul seyâhatinden bir hafta kadar sonra topçu yüzbaşısı Sâlim Bey, refakatinde Erkân-ı Harbiye yüzbaşılarından Kemâl Bey bulunduğu halde, kırk kilise - İstanbul seyahatini icrâya teşebbüs etmiş ve tayîn-i istikâmete mâni olan kuvvetli bir sis sebebiyle garba doğru dönerek Bandırma'ya inmiştir. Oradan hareketle, Marmara'yı arzen kat ederek Ayastafanos'a muvâsalat eylemiştir.

Teşrîn-i sânînin avâsıtına doğru Yüzbaşı Feza ve mülâzım-ı evvel Fethi Beyler İstanbul'dan hareketle Büyükçekmece-Silivri-Çorlu-Lüleburgaz-Babaeski-Havza üzerinden Edirne'ye vâsıl oluyor ve Edirne'de bir müddet dinlendikten sonra hemen yine aynı istikâmeti takîben aynı günde İstanbul'a avdet ediyorlardı. Bu seyâhatte Feza Bey daima önden yol gösterebiliyor, Fethi Bey onu 2,3 km geriden takîb ediyordu. Muhterem tayyârecimiz Feza Bey bu seyâhatten bahsederken; Çorlu hizalarından tâ Edirne'ye kadar kesîf bir sis tabakası üzerinde, zeminden hiçbir şey görmeden uçmuş olduğunu, Edirne şehrini, şehre ancak beş on kilometre kalınca bulutlar arasından açılan bir delikten görüp farkedebilmiş bulunduğunu söylüyordu ki bu vaziyette bir seyâhatin tayyâre seyâhatlerinde ne kadar büyük tehlike arzedeceği âşkârdır. Feza Bey bu müşkil vaziyette muhâfaza-i itidâl ile seyâhati itmâma muvaffak olmasını fitrî olan soğuk kanlılığının büyük bir delili addetmekte kendimizi haklı buluruz.

Tayyâreciliğimizin, (329) Teşrîn-i evveliyle sânîsi esnasında gösterdikleri âsâr-ı terakkîyi muhterem nâzırlarımız takdîr ve teşvîkleriyle taz'îf ettirmek arzusunda bulunmuşlardır. Evvel emirde dâhiliye nâzır-ı muhteremimiz Talat Bey, sonra halen bahriye nâzırımız Cemal Paşa Hazretleri aynı günde Fethi Bey'in tayyâresiyle İstanbul muhiti üzerinde birer cevlân yapmışlar ve henüz bir nevzâd halinde bulunan tayyâreciliğimizin istikbâline olan itimâdlarını, bizzat teşebbüs eyledikleri bu seyrân-ı havâî ile izhâr ve isbât eylemişlerdir.

Reşid Selim

TAYYÂRECİLİĞİMİZİN TÂRÎHİNDE ŞANLI SAHİFELER

(İstanbul-Kahire Yolunda)

1912-13 Harbi'nin hitâmından sonra, Osmanlı memleketine, kendi kudret-i fenniyesini göstermek ve asırlardan beri eşya ve emtiasına emin bir mahrec vazîfesini görmüş olan bu kahır-dîde memleketle eski münâsebât-ı iktisâdiyeyi ihyâ eylemek isteyen Fransa hükümeti, Şark ile Garb'ı hava yoluyla birbirine bağlamaya düşünmüştü.

Paris-Madrid, Paris-Roma seyâhatlerini kemâl-i emniyetle başa çıkaran muktedir tayyârecilere mâlik olan bir memleket için biraz daha gayret, biraz daha fedakârlık göstererek Paris-İstanbul, İstanbul-Kahire seyâhati yapmak adîmü'l-imkân değildi.

Binâenaleyh ilk evvel, beraberinde yolcu olarak Mösyö (Roue) bulunan tayyâreci Dokor (Doucourt) Garb'tan Şark'a giden büyük hava yolunu açacaktı. (5,500) kiye bâliğ olacak olan büyük havâî yol âtideki şehirlerin üzerinden geçecekti:

Şafuz-Viyana-Budapeşte-Bağdad-Bükreş-Varna-İstanbul-Eskişehir-Konya-Ereğli-Adana-İskenderun-Halep-Hamas-Beyrut-Yâfe-Kudüs-Gazze-Elmariş-Pörtsayd-Helyopolis-Kahire-İskenderiye.

Dokor, yolcusuyla beraber 8-21 Teşrîn-i evvel'de Paris'i terketmiş, 9 Teşrîn-i sânî-i efrencîde İstanbul'a muvâsalat eylemişti. Dokor'un İstanbul'dan Kahire'ye doğru olan seyâhati Toros Dağları'na kadar muntazaman devam eylemiş, lakin o dağların üzerinden geçerken motoruna ârız olan evvela bir bozukluk, tayyâresini yere indirmeye onu mecbûr eylediğinden, dağların i'vicâclı derelerinden birisinin içinde tayyâresini parçalamıştı. Kendisi ve yolcusu kurtulmuşlar ve tehlikeli seyâhatlerine devamdan ferâgat ederek dönmüşlerdi.

Dokor'a takîben (Bunye)nin ondan sonra da Fransa'nın meşhûr tayyârecisi (Vedrin)in hava tarîkiyle İstanbul'a gelmeleri, ilk tayyârecilerini Avrupa'ya göndereli üç sene olmuş olan memleketimizde de böyle büyük yarışlara meylân uyandırmıştı. Harp esnasında henüz idmanlarının azlığına rağmen düşman şarapnel ve kurşunları üzerinde uçmuş, cesaret-i milliye ve medeniyyelerini parlak bir sûrette göstermiş olan tayyârecilerimiz, arzettiği büyük tehlikelere rağmen böyle büyük bir yarışa iştirâk etmek arzusunu izhâr eylemişlerdi. Binâenaleyh kendilerine İstanbul-Kahire seyâhat-i havâiyyesi teklîf edildiği vakit merhûm Fethi ve Nuri Beyler sevinmişler, bu büyük ve tehlikeli yarışı ikmâle muvaffak oldukları

halde, memleketlerine kadar büyük bir şan, ne kadar büyük bir şeref kazandırmış olacaklarını düşünmüşlerdi.

Mevsim, sis, soğuk ve fırtına mevsimi olmakla beraber seyâhatin icrâsı kararlaştırılmıştı. Kahire'ye varmak için takîb edilecek istikâmet şu olacaktı:

Ayastafanos-Eskişehir-Afyonkarahisar-Konya-Ulukışla-Adana-Halep-Hamas-Beyrut-Şam-Kudüs-Elariş-Pörtsayd-Kahire-İskenderiye.

Fethi Bey, (muâvenet-ı milliye) ismindeki (Beleryo) sistemi tayyâre ile, refâkatinde yolcu olarak Harbiye Nezâreti yaverlerinden Sâdık Bey bulunduğu halde hareket edecekti. Nuri Bey, Prens Celâleddin ismini taşıyan (Deper Dössen) sistemindeki tayyâresiyle ve yolcu olarak topçu mülâzım-ı evvellerinden İsmâîl Hakkı Bey'i alarak hareket eyleyecek, ve Fethi Bey'i takîben ilerleyecekti.

329 senesi kânûn-ı sânîsinin 26. günü, etrafı saran sis tabakaları içinde İstanbul-Kahire yolunu açacak olan ilk Osmanlı tayyâresi, Fethi Bey'in idâre ettiği Muâvenet-ı Milliye, semalara doğru yükseliyordu.

Tâ akşama kadar kesâfetini kaybetmeyen sis, fedakâr tayyârecilerimizin yollarını örtüyordu. Fethi Bey evvela Adapazarı'ndan, sonra Eskişehir'den 10 kilometre kadar uzaklıkta bulunan Akpınar İstasyonu'na, en nihâyet de Eskişehir'e vâsıl oluyor, ve evvelden çizilmiş olan program mûcibince geceyi orada geçiriyordu.

Tayyâreci Nuri Bey, Eskişehir istikâmetine doğru 1 saat kadar uçtuktan sonra sisler arasında kendisini kaybediyor ve sisin azalmasını intizâr eylemek üzere Ayastafanos'a dönüyordu. Bir iki saat sonra Fethi Bey'e yetişmek üzere Nuri Bey'in tayyâresi bugün ikinci defa olarak hareket ediyor ve bu sefer de istikâmetini şaşırarak İznik'e, oradan da Lefke'ye iniyor, orada da geceliyordu.

(29) Kânûn-ı sânî (329)da, Fethi ve Sâdık Beyler tayyâreleriyle Toros Dağları'nın semalara erişen yüksek tepeleri üzerinden geçiyorlar, (Mut) hizalarında Adana cihetine dönerek Tarsus'a iniyorlardı.

Bu esnada Nuri Bey, Prens Celâleddin tayyâresi bir iki gün evvel motoruna ârız olan bir bozukluk üzerine Eskişehir yakınında (Bozüyük) kasabası civarına inerken kazazede olmuş olduğundan, onun tamîriyle uğraşıyor, bir an evvel tayyâresinin tamirâtını ikmâl ederek Muâvenet-ı Milliyeye yetişmeye çalışıyordu.

(14) Şubat günü Fethi ve Sâdık Beyler, üç dört gün evvel deniz üzerinde uçarken motoruna ârız olan bir bozukluk üzerine nehr-i Beyrut içine inmiş ve hayliden hayliye muhtac-ı tamîr olacak derecede sakatlanmış olan tayyârelerine binmişler, Hamas'tan hareketle doğrudan doğruya Şam'a inecek olan (Prens Celâleddin) tayyâresine Şam'dan mülakkî olmak üzere Beyrut'tan yola çıkmışlardı. O gün (Prens Celâleddin) tayyâresi halkın ayyuka yükselen alkış âvâzeleri arasında Şam'da yere inmişti. Fakat Fethi ve Sadık Beyler, Beyrut'tan ayrılalı saatler geçtiği halde Şam ufuklarının mavi derinlikleri içinde suni bir kuş, bir tayyâre arayan nazarlar hâlâ aradıklarını bulamamışlar, Beyrut'tan gelecek olan Muâvenet-i Milliyeyi görememişlerdi.

Halbuki halk Muâvenet-i Milliyeyi ve onun fedakâr yolcularını beyhude yere bekliyordu. Onlar, bu vatanın iki fedakâr ve azimperver evlâdı, nâgihânî bir kazanın kurbanı olmuşlar, (Tabriye) kazası dâhilinde (Şemriye) nahiyesi civarında 300 metre irtifâdan sukût ederek hurdahaş olan tayyârelerinin enkâzı altında kalmışlar, ölmüşlerdi.

14 Şubat'ta Osmanlı memleketi fen ve sanat uğrunda istihkâr-ı mevt eden iki evlâdının zayâından mütevellid acıyı duymuştu. Fethi ve Sadık ölmüşler, fakat ile'l-ebed Osmanlılık ve Müslümanlık âlemlerinde yaşamak üzere ölmüşlerdi. Osmanlı memleketi büyük kalpli iki evlâdını kaybetmiş, fakat Avrupa'ya ve komşusu olan hükümetlere, büyük emeller, gayeler peşinde koşan ve büyük gayeler uğrunda ölmeyi bilen fedakâr kalplere, cesaret-i medeniyye sâhibi insanlara mâlik olduğunu isbât eylemişti.

Fethi ve Sadık Beylerin uğramış olduğu kazâ-yı feci üzerine, Nuri Bey'e dahiliyeden (Kudüs) üzerine doğru yapılacak seyâhatten sarf-ı nazarla Beyrut'a gitmesi, ve Beyrut'tan sahili takîben Yafe'ye varıp, oradan Kudüs'e dönmesi emrolunmuştu.

(26) Şubat, bize, (14) Şubat'taki kadar fecâat-engîz bir vaka doğurmuştu. Saat üç buçuk raddelerinde Kudüs'e müteveccihen Yafe'den hareket eden (Prens Celâleddin) tayyâresi, deniz üzerinde 200 metre irtifâda uçarken birdenbire dikilerek denize düşmüştü. Rasid İsmail Hakkı Bey, yüzmek bilmesi sayesinde hayatını kurtarmış, fakat esasen sukût esnasında cerîhadâr olmuş olan Nuri Bey, baygın bir halde hastaneye naklolunduktan üç saat

sonra terk-i hayat eylemişti. Osmanlı tayyâreciliği iki hafta kadar olmayan kısa bir müddet zarfında üçüncü kurbanını vermişti.

Numûne-i İstihkâm Taburu Mülâzım-ı Evvellerinden

Yusuf Kenân

ASKERLİK ALEMİNDE TAYYÂRELER

Gnome motoruyla mücehhez, çift satıhlı bir (Henri Farman) Tayyâresi'nden zemin üzerindeki kıtât-ı askeriyeye nasıl ateşler saçılır?

Havâî Bir Mitralyoz

Yüzbaşı Mailfert, tayyâreyi idâre ediyor, topçu çavuşu Darbost aşağıda, yer üzerinde bulunan bir piyade koluna endaht ediyordu.

Bundan dört beş sene evvel, tayyârelerin pek yakın bir zamanda âlem-i askeriyeye büyük hizmetler edeceğini iddiâ edenler istihzâ ile mukâbele görmekte iken, bugün, tayyârelerin yalnız düşman kıtât-ı askeriyesini bâlâdan keşf ve terassuda değil göklerden inen, en müthiş, en maneviyat bitirici bir ateş icrâsına da muktedir olduğuna inanmayan kalmamıştır.

İki seneden beri Fransa ve Almanya'nın yapmakta olduğu tecrübeler artık en müsbet neticeleri vermiştir. Kara ve deniz harplerine mahsûs âlât ve edevât-ı harbiyenin kudret-i tahrîbiyyesinin harikulâde bir hal almış olduğu bu fen asrında, bir de havadan gelecek ateşleri düşünmek, tayyârelerle balonlara karşı kendini korumak için çareler aramak lâzım gelecektir. Binâenaleyh bundan sonraki harplerin en feci ve müheyyec manzaraları, balon ve tayyârelerin havada birbirleriyle çarpışmaları esnasında görülecektir.

ERCÜMENT EKREM BEY

Üstâd Ekrem merhûmun en küçük mahdûmu olan Ercüment Ekrem Bey 1304 senesinde Boğaziçi'nde İstinye'de tevellüd etmiştir. Tahsîl-i ibtidâîsi İstinye Mektebi'nde tahsîl-i tâlîsi husûsî hocalarla olmuştur. Mûmâ-ileyh peder-i muhteremiyle, onun tilmîzi olan Tevfik Fikret Bey'den Türkçe'yi öğrendikten başka, Fransızca, İngilizce ve kadîm Yunan lisânlarını da muktedir muallimlerden tahsîl ve Fransızca'da "Başelye Ezleter" derecesini ihrâz eylemiştir.

1321'de hizmet-i devlete dâhil olmuş ve ertesi sene Duyûn-ı Umûmiye İdâresi'nde açılan müsâbaka imtihânında muvaffak olarak meclis-i idâre mütercimliği ile oraya kabûl edilmiş ve Meşrûtiyet'in ilânına kadar mezkûr idârenin muhtelif şuabâtında hizmet eylemiştir. 14 Temmuz sene 324 târîhinde, vatanına daha yakından hizmet etmek arzusunda bulnunan mîr-i mûmâ-ileyh Duyûn-ı Umûmiye'den istifâ ederek Meclis-i Âyân mütercimliğine tayîn edilmiş ve nihâyet geçen sene Bâb-ı Âlî Teşrîfât Dâiresi'ne memûr olmuştur.

Meşrûtiyet'ten evvel, karşı gazetelerinde Fransızca olarak hayli âsâr neşreylemiş ve bade'l-inkılâb Türkçe gazetelere ez cümle "Tercümân-ı Hakikat"e edebî, siyasî ve ictimâî makâlât yazmıştır. Bu makâleleri bazen "Ebu'l Muvakkar" imzası ile neşreylerdi.

VEFEYÂT-I MEŞÂHİR

Hâtırâtımdan:

Babacığıma Âit

1324 senesi ibtidâlarında idi. Manevî ızdırâplar ile günden güne biraz daha yorulan, biraz daha zayıflayan vücûdunu dinlendirmek istedi. Esasen bir iki senedir şûra-yı devlete devam etmiyordu. Ahlâkı gayet bozuk, jurnalcılığı herkesce malûm bir herifin oraya tayîni kendisini agzâb etmiş, artık ayak atmamıştı.

Büyükdere'nin sırtlarında bir âşiyân edindi. Oradan her gün Nejad'ının medfeni olan Kandilli'ye tevcîh inzâr eder, mâzîye Nejad'ın hayaliyle dolu mâzî-i mesûduna ircâ-i hâtırât ile mütemâdiyen düşünürdü. Sonra bütün bu tefekkürâtını o latîf, sevimli yazısıyla birer bedîa olarak kağıda naklederdi ki bunlar "Nejad Ekrem"in ikinci cildini teşkîl etmiştir. Bütün tefekkür ve tahrîr ile geçen bu günlerin akşamı, elinde bastonu kıra çıkar ve bir iki saat dolaşırdı. Bu gezintileri esnasında yine Nejad'ını düşünmekten ona için için ağlamaktan geri durmazdı...

Fikrini ve vücûdunu dinlendirmek, bütün bakiyye-i ömrünü şiire, edebe hasretmek istedi. O vakit sadrazam bulunan Ferid Paşa'ya verdiği bir istidâ ile tekâüdünü talep etti. Artık nâil-i emel olacaktı. Kitaplarını bastıracak, pek sevdiği Osmanlı gençliği için çalışacak, talîm-i edebiyatı ıslâh ve ikmâl edecek, Darü'l-Fünûnda, mülkiyede edebiyâta istidâdı olan gençleri etrafına celb ve cem ile onların tekâmülüne hasr-ı hizmet edecek idi. Galiba bu âmâlini bir iki âşinasına söyledi. Hakan-ı sâbıkın kulağına gitti. Ale'l-usûl muâmele gördükten sonra kendisine arzedilen istid'âyı hıfzetti. Babam buna fevkalade kızdı. Mâbeyne mürâcaât etti. Abdülhâmid Han, mukarribinden birisiyle şu sözleri tebliğ ettirdi: "Ben, kendilerini pek mühim hizmetlerde istihdâm edeceğim, henüz tecrübe ve vukûflarından istifâde olunacağı bir zamanda hizmet-i devletten çekilmek arzu etmeleri mûcib-i teessüfüm oldu. Arzu etmiyorlarsa şûraya devam etmesinler, fakat tekâüdlüklerini taleb etmekten sarf-ı nazar etsinler." Nâçâr bu emr-i padişahîye inkiyâd etti. Yine Büyükdere'de tefekkürâtına, mesâisine devam eyledi.

Meşrûtiyet istirdâd edildi. Büyükdere ahâlisi oturduğumuz dağa kadar tırmanmaya üşenmediler. Üç gün mütemâdiyen fevc fevc nümâyişler, Ekrem Bey'i alkışlamaya, ellerini öpmeye geldiler. O, yaşaran gözleriyle, titreyen sesiyle bu hürriyet âşıklarına beyân-ı teşekkür

ve itizâr ederken yalnız bir şeye müteessif oluyordu. Nejad sağ olup da bu hürriyet bayramını görmeliydi!. Onun için herkesin şenlik yaptığı Temmuz'un on ikinci gecesi babamın hüngür hüngür ağladığını gördüm.

...Evkâf nâzırı oldu. Kabine-yi teşkîliyeye memûr olan zât kendisine telgrafla şûrâ-yı devlet riyâsetini teklîf etmiş, o, musırran reddetmiş idi. Kâmil Paşa'nın son bir telgrafı kendisini iknâ etti. Bunun meâli şöyle idi. "Millet sizi istiyor, onun arzusunu reddetmeyiniz." Millet...Aşkıyla yandığı bugünkü namuskâr, hamiyetli ricâlini meydana getirdiği bu muazzam, fakat mazlûm kitleyi -arzusunu reddederek- gücendirmek istemedi. Mademki millet kendisine itimâd ettiğini söylüyor, Bâb-ı Âlî koridorlarında, gazete sütunlarında, mektep odalarında ilân ediyordu; o, yorgun mevcûdiyetini onun uğrunda fedâ edecek elinden geldiği kadar onun teâlîsine çalışacaktı. Kabûl etti. Gece vürûd eden bir telgraf kendisine Evkâf Nezâreti'ne tayîn olunduğunu, ertesi Cuma günü ale'l-usûl selâmlık resmine gitmesi lâzım geldiğini teblîğ ediyordu. Buna canı sıkıldı ve adem-i kabûl yahut istifânın belki bir buhran-ı vükâlâ intâc edebileceğini düşünerek çaresiz kabûl etti.

Abdülhâmid'i senelerden beri görmemiş, muâyedesine gitmemiş, ondan bir lutf talebinde bulunmamıştı. Mecburen o Cuma selâmlığa gitti. Abdülhâmid Han, bu yeni Evkâf nâzırına, mahfelde huzuruna kabûl edildiği vakit şöyle hitâp etmiş: "Gördünüz mü Ekrem Bey? Tekâüdünüzü tervîc ettiğim ne kadar isâbet olmuş!. Sizi bu makâma getirdim!." Hakan-ı sâbıkın bu istihzâsı merhûmu hayli sıkmıştı.

*

* *

Zaman geçti...Evkâf Nezâreti'nin böyle Cuma günleri kurb-ı Hamid Hânî'de bulunmak mecbûriyeti kendisini üzdüğü cihetle Maârif Nezâreti'ne tahvîlini talep etti. Sonra âyân azâlığına nakl-i memûriyet etti.

Artık günden güne ihtiyarlıyordu. Memleketin, vatanın ferdâ-yı Meşrûtiyeti'nde uğradığı zâyiât ve mesâib onu pek sarsıyordu. Trablusgarp Muharebesi zuhûr etti. Safahât-ı harbi kemâl-i dikkat ve helecânla takîb etti. Senelerce evveli tanıdığı o güzel beldeyi gözlerinin önüne getirir, kendi kendine, için için ağlardı. Hele Balkan Harbi'nin netice-i müellimesi bütün bütün hayatını sarstı. Babam, Çerkezköy Mütârekesi'nin imzalandığı günden itibâren ölmeye başladı.

Onun felâketzede ömrünü son zamanda neşelendiren bir mevcûd, zalâm ruhunu tenvîr eden bir güneş vardı. Hafîdi Muvakkar! Bu dört yaşındaki yavru ile saatlerce çocuk gibi müsâhabe eder, kendisine vakûr, nazik, mültefid edâsıyla hitâp ederdi: "Evlât!.. Monami!..." Nejad'a olan aşkını kısmen bu oğluma tahsîs etmişti. Vefâtından bir ay kadar evvel cama vurmuş ve mini mini elini derince kesmiş. Bizler telâş ettik; babam biraz rahatsız yatıyordu. Mamâfih kalktı. Çocuğun yarasını sardı, göz yaşlarını sildi, feryâtlarını susturdu. Vâlidesini temîn ve tatyîb etti.

Hulâsa, ömrünün son senelerini -Meclis-i Ayân'ın tatil olduğu zamanlar- üç şey işgâl ediyordu. "Nejad Ekrem"in tashîhleri, vatanın mesâibi, Muvakkar'in tebessümü!.. İlk ikisinin merâretini sonuncusu izâleye muvaffak olamıyordu.

Nihâyet hasta oldu. Yani kendisini öldüren maraz-ı melûnun ilk tesîrâtını gördü. Bir gün ben hasta idim. Yatıyordum. Odama geldi. Birkaç günden beridir kendisinde bir fenalık hissettiği ve artık kariben bize vedâ etmesi muhtemel bulunduğunu söyledi. Biz, onu temîn etmek istedik. Sûreta kanar gibi oldu. Bir ay böylece geçti.

Kânûn-ı sânînin on altıncı Perşembe günü sabahı henüz güneş doğarken, yattığım odanın kapısı şiddetle vuruldu. Kalkıp açtım. Kapıyı vuran hizmetçi:"Beyefendi, rahatsız oldu, sizi istiyor!.." dedi. Babacığımın yanına gittiğim zaman pek bî-tâb gördüm. Kollarına biraz ağrı gelmiş, nefesi daralmış olduğunu beyânından sonra: "Evlâdım! dedi. –Bu illet beni götürecek, biliyorum. Mezarda benim ruhumu şâd etmek istiyorsan şu çekmecede evvelce yazıp bıraktığım vasiyetlerimi harfiyyen icrâ et. Hizmet-i devlette doğruluğu menfaatine daima tercîh et. Vatanın için îcâb ederse öl, evlâdına bırakacağın nam temiz olsun!" Kesik kesik söylüyor, ızdıraptan yüzünde işmizâzlar görülüyordu. O gün hali vehâmet kesbetti. Izdırâbâtı arttı. Gece gelen tabîb kat-ı ümîd eylemiş olacak ki kaçamaklı sözler ile bana metânet tavsiye etti. O gece ân be ân bir netice-i vahîmeye muntazır olarak sabahı ettik... Sabah oldu. Hastanın hali iyileşmiş gibi görünüyordu. Merhûmu samimi bir evlât muhabbetiyle seven komşumuz Doktor Kilisli Rıfat Bey geldi. Bugün evvelkine nisbeten marizin halinde büyük bir fark gördü ve bize biraz ümîd verdi. Tenefüs biraz daha muntazam oluyordu. Izdırap çok azalmıştı. Merhûm bizi, refîkamla beni taltîf etti. Yanına oturttu, şundan bundan görüştü. Öğleye doğru kendisine "Peyam"ın tefrîka-yı edebiyyesini cehren okumaklığımı istedi. O hafta "Peyam" Ali Kemal Bey'in "Ömrüm" namıyla neşreylediği hatırât kısmında Mekteb-i Mülkiyeden, babamın çocukluğundan, Nâci merhûm ile aralarında geçen maceralarından bahsediyordu. Babacığım gözlerini kapamış, ben okudukça vukûâtı

hayalen takîb ediyordu. Kırâati bitirdim. Gözlerini açtı. Bir çâryek kadar Mekteb-i Mülkiye'den, o vakit ki talebesinden bahsetti. Sonra gramafon çaldırmamızı istedi. Tanburî Cemîl'in bir iki taksîmini dinledi.

Hastalandığı vakitten beri Muvakkır'ı yanına bırakmıyorduk. Çocuk ise pek sevdiği büyükbabasını görmeye can atıyordu. Geldi, kapıyı karıştırdı. Babam içeri getirilmesini arzu etti. Çocuk girdi ve büyük peder ile hafîd bir hayli oynaştılar. Artık ümîdimiz artmış müsterih olmaya başlamıştık.

Akşam üzeri Doktor Rıfat Bey yine geldi. Hastanın hali büsbütün iyi denecek kadar kesb-i salâh eylemişti. Rıfat Bey'le konuştu. Yalnız nefes alırken hançeresinde peyda olan hırıltıdan şikâyet ediyordu. Rıfat Bey, Ekrem biraz terler ve uyursa ertesi sabah daha iyi olacağını kendisine de bize de söyledikten sonra ümîd ile evine gitti. İhtiyaten halazâdem Doktor Hikmet Hamdi Bey -ki merhûm onu benden farksız olarak severdi.- o gece bitişikteki odada yatacaktı. On bire kadar hastanın yanında hep birlikte oturduk. On birde bize: "Beni bırakın uyuyacağım, siz de gidin rahat edin" dedi. Ve bu cümleyi musırran tekrar etti. Odalarımıza çekildik. Uyuduk. Keşke ben uyumasaydım!..

Sabahleyin babamın hizmetine şitâb eden refîkam onu ölmüş olarak buldu. Feryadıyla uyandım. Koştum...Artık ben de yetim idim. Babacığım, velinimetim, refikim, nâsıhım, musâhibim, melcem... Hep ölmüş, yıkılmış, dünya bana zindandan da muzlim olmuştu.

Güneş çıkmış.. Horozlar ötüyor, bulutlar sıyrılıyor... Sema gülümsüyordu. Sokaktan bir laterna geçti. Karşımızdaki mektepte şen, neşeli çığlıklarla çocuklar oynaşıyordu. Tabiat, eşya benim matemime neşe ile mukâbele ediyorlardı. O aralık beni teselliye şitâbân olan komşulardan biri yanımda mırıldandı:

"Ol zâta tahassürle sandım ki zaman ağlar

Umdum ki ki yüzü subhun bir reng-i hazîn bağlar

Gördüm ki güneş doğmuş pür hande bütün dağlar

Bülbüller öter şâdân pür neşe sular çağlar!

Âlem yine ol âlem devrân yine ol devrân"

Recaizâde Ercümend Ekrem

MUSTAFA ÂSIM BEY

Meclis-i Mebûsân baş kâtibi Mustafa Âsım Bey, bir şahsiyet-i muhteremedir. Zekasını, ruhunu, vukûfunu tedkîk ve tahlîle vakit ve kudret bulamamış kendisiyle sadece temâs etmiş olanlar da onun zekâ-yı nevvârına mütehayyırâne bir merbûtiyyet hissetmişlerdir.

Mustafa Asım Bey, 1290 senesi Nisanının üçüncü günü Kayseri'de Çalık Ağazâde Mustafa Rahmi Efendi'nin sulbünden tevellüd etmiştir. O zaman tabur kâtibi bulunan pederini takîben maskat re'sini altı yaşında iken terketmiş, tahsîl-i ibtidâî ve rüşdiyesini Rumeli ve Arnavutluk'un muhtelif mekteplerinde ve müteaddid husûsi muallimlerle ikmâl eylemiştir. Pederi büyük tahsîl görmüş bir zât olmadığı halde mahdûmunun talîm ve terbiyesine taşrada seyyâr bir halde yaşayan bir tabur kâtibinin vesâit-i mahdûdesi ne olabilirse onun son derecesini sarfederek ihtimâm etmiştir....Ve denilebilir ki gayr-ı mümkünü mümkün kılmıştır. Pederi çocuğunun terbiyesinde maddî fedâkarlıklar kadar efkâr ve hissiyâtından ve belki itikâdâtından manen fedâkarlıklar ihtiyâr etmiştir. Sâik ne idi? Hayat geçirdiği muhitlerde zamanın îcâbını, terakkînin esbâbını, istikbâlin ihtiyacını farkedecek sûrette müşâhedâtı ve bir de oğlunun zeka ve istidâdı... Maddî ve manevi fedakârlıklarıdır. Oğlunu İtalyanca tahsîli için ufak ve mektepsiz bir kaza merkezinde Katolik Kilisesi'ne, Fransızca tahsîli için Rumeli'nin hücrâ bir kasabacığında yegane Fransızca'ya vâkıf ve tütüncülük eden bir Musevi'nin dükkanına bizzat götürmüş idi.

Âsım Bey, pederinin dikkat-i mütemâdiye ve vicdaniyyesi altında on bir yaşında iken başladığı Fransızca'yı o zaman pek çoklarının yirmi yaşına kadar öğrenebilmiş oldukları dereceden fazla tahsîl etmişti. Pederi Girit'e gittiği zaman orada talîm ve terbiye için daha müsâid muhit ve daha muktedir eller buldu. Âsım Bey, tahsîl-i idâdiyi Hanya ve Fendiye'nin -Cezire'nin o zamanki imtiyâzâtı cümlesinden olarak müterakkî ve serbest bir program takîb eden Mekâtib-i İdadîsi'nde ikmâl etti. Aynı zamanda lisân tahsîlini ileriye götürdü. Yirmi yaşına gelince âdeta âlî derecede bir tahsîl ile iki üç lisâna sahip olmuştu. Âsım Bey de tahsîl ile beraber tahsîlin lezzetini, hürriyet-i fikriyyenin kıymetini bilenlerde zâhir olduğu gibi bir mütefekkir gazeteci rûhu doğmuştur. Bunu bize hayatî mesâîsi gösteriyor.

Arabî ve Farisî'yi, edebiyat-ı Osmaniyye'yi encümen-i maârif azâsından fâzıl-ı şehr Atinalı Hoca Hayret Efendi merhûmdan ayrıca dersler alarak terakkî ettirmişti. Daha on sekiz yaşında iken Kıbrıs'ta çıkan Zaman Gazetesi'yle Hugo'dan, Lamartin'den mütercem makâlât-ı edebiyye neşreylemişti. Bu neşriyât ve makâlâtı, muharrir ve gazetecilik ruhunu beslemiş, yirmi yaşında İstanbul'a geldiği zaman bütün şevk ve heves nev-civânîsiyle âlem-i tahrîre,

Ahmed Midhat Efendi merhûmun delâletiyle o sırada sekiz sahife olarak neşrolunan Tercüman-ı Hakikat Gazetesi heyet-i tahriyyesine dâhil olmuştur.

Âsım Bey, bu sûretle 1311'de âlem-i matbûâta intisâb etmişti. Şurada bir muterize açarak, diyelim ki: Âsım Bey'in ruhunda, hayat-ı fikriyyesinde, tahsîlin pek müesser bir nüfûz ve hâkimiyeti var, öyleki nasıl bir insan sevk-i tabiî ile gıdaya muhtac ise o da, yine bir sevk-i manevî ile ale'l-devam tahsîle bir ihtiyaç hissediyordu; bunu hayât-ı fikriyyesinin gıdası buluyordu. İlk hatvede bir taraftan âlem-i matbûâtta maîşetini kazanmaya çalışırken diğer taraftan Nuri Şeyda Bey merhûmdan İngilizce okuyordu. Gazete muharrirliği, o zamanlarda , en kanâatkâr bir insanı bile geçindiremediği tahrîr, sansüre yazı beğendirmek ıztırâb-ı elîmi altında, zevk-i ruhîyi veremediği için üç sene kadar Tercüman-ı Hakikat, Saâdet, İkdâm heyet-i tahrîriye masalarında çalıştıktan sonra Âsım Bey Reji'de bir memûriyete girmeye mecbûr olmuştur. İstanbul Reji Nezâreti'nde on seneye yakın bir müddet memûriyette kalmış fakat tahrîr-i şevk ve hevesinden vazgeçmemiş, muharrir ve mütefekkir ruhu beslemek istemiş, o zaman resâil-i mevkûtasıyla ve ezân cümle (Hanımlara Mahsûs Gazete) ile pek çok âsârı neşretmiştir.

1231'de Âsım Bey, Selanik Reji Nezâreti baş kâtip ve mütercimliğine tayîn edilmiş, orada Manyâsizâde Refik Bey merhûmun ve Dâhiliyye Nazır-ı muhteremi Talat Beyefendi'nin bezm-i ünsiyetine dâhil olmuştur. İttihâd ve Terakkî'nin ruhuna vâkıf olanlar için bu "bezm-i ünsiyete duhûl"ün pek büyük manası ve şumûlü var. Çünkü İttihâd ve Terakkî'nin târîh-i tekvîn ve tekevvünü bu iki sima-yı muhterem ile pek ziyâde alâkadar... Âsım Bey'i bu iki delîl (İttihâd ve Terakkî) cemiyet-i hafiyyesinin ilk fedakâr azâları meyânına dâhil etmişlerdir. Bütün manasıyla Âsım kardeş, cemiyetin faâliyet-i hafiyyesi içinde bir buçuk iki sene mesâî-i fedâkârânesiyle bir mevki-i mümtâz işgâl eylemiştir.

İlân-ı hürriyeti müteâkib Âsım Bey Reji'deki memûriyyetinden istifâ etti. İttihâd ve Terakkî'nin merkez-i umûmiyyesinden baş kâtip oldu. Cemiyet idâre-i merkeziyyesinin teşkîlât-ı aleniyyesini tanzîm ederken hizmet-i ciddiyede bulunmuştur. Talat Beyefendi'nin taht-ı imtiyâzında Selanik'te çıkan (İttihâd ve Terakkî) gazetesinin tesîsinde ayân-ı kirâmdan Basarya Efendi, İzmir mebûsu Nesîm Mazalyah Efendilerle birlikte çalışmıştır. Gazete Câvid Beyefendi'nin baş muharrirliği ile neşrolunurken Âsım Bey müdür ve muharrirliğini, Câvid Bey İstanbul'a gelince, baş muharrirliğini deruhde etmiştir. Bilâhire, İstanbul'da neşrolunan (Şûrâ-yı Ümmet)in müdürlüğüyle İstanbul'a gelmiştir.

(Şûrâ-yı Ümmet)te muhibb-i kıymetdâr ve refîk-i muhteremim Âsım Bey'in idâresinde vazîfe-i tahririyye îfâ etmiş olduğum için gazete ve matbaanın ıslâhât ve tensîkât-ı mühimmesi için bilâ-ârâm nasıl bir sa'y-ı vâkıfâne, azm ve rezm-i intizâm-ı perverâne göstermiş olduğunu gözümle gördüm. Ne çare ki iki üç ay geçmeden en ziyâde Şeref Efendi Sokağı'na tevcîh gazb ve şiddet eden 31 Mart mürtecileri (Şûrâ-yı Ümmet) müessesesini tahrîb ettiler. Âsım Bey de Ayastafanos'ta refîkasına iltihaka mecbûr oldu.

Sultan Mehmet Reşad Han'ın cülûsundan sonra Âsım Bey, mabeyn-i hümâyun kitâbetine intihâb olundu amma beş altı ay geçti geçmedi, affını diledi. Meclis-i Mebûsân baş kâtibetini deruhde etti. Yeni olan bu memûriyet-i mühimmede bir kuvve-i ibtidâiyye ve ihdâsiyyeye, müessisliğe ihtiyaç vardı. Âsım Bey de bunun tam eri idi.

Bu şerefi bihakkın iktisâb etmiştir. Meclis-i Mebûsân baş kitâbetindeki mesâî-i bergüzidesine Meclis'in edvâr-ı ictimâiyyesindeki meşâgil-i umûmiyyesine dâid-i tanzîm ve tertîb eylemiş olduğu mecelle-i tedkîk ve fihrist-i mesâî bile tek başına şehâdet eder. Âsım Bey lisân-ı mâderzâdını selîs ve metin bir üslûp ile yazar, Fransızca kitâbete muktedirdir. İngilizce ve Rumca'ya vâkıftır. Bir, bir buçuk senedir, sa'y-ı zâtı ve şevk-i tahsîlini Almanca'ya tevcîh etmiş olduğunu da müsâadesine iğtirâren söyleyebiliriz.

İnsan sıfatıyla muhterem Âsım'ın büyük meziyet ve faziletleri var. Onda, hiss-i adalet nadiren görülebilen bir derecede nemâdârdır. Zekası, muhâkemesi, vicdanı -eğer dünyada varsa biz tasavvur edemiyoruz.- düşmanına karşı haksızlık görürse tuğyân eder. Hatta bu tuğyânı nefsine karşı daha bî-emândır. Hiçbir hakikat yok ki tebyîn ve isbât olunursa hatta kendinin bir yanlış ıtlâını cârih olsun, hemen onu meftûniyetle kabûl ve teslîm etmesin. Fikir ve emeli: Salâha çalışmak ve hissiyât-ı insâniyyesine şâibe-i kîn ve garaz asla uğratmamak...

Mehmed Sâdık

PARLAMENTO

Meclis-i Mebûsânda Nasıl Çalışıldı?

Bizim memlekette memûriyet hayatı ne gariptir, mabeyn-i hümâyun kitâbetinden istifâ edip de Meclis-i Mebûsân baş kitâbetine tayîn edildiğim zaman beni orada bekleyen vazîfenin henüz teşekkül etmemiş bir vazîfe olduğunu bilmezdim. Fi'l-vâki Osmanlı Meclis-i Mebûsân'ı henüz on aylık bir mâzîye mâlikti. Ve bi't-tabiî orada hiç kimse için ne daha evvel teessüs etmiş bir vazîfe, ne de ona agâh bir kimse vardı. Baştan başa bir yenilik bir mübtedilik ki muallimleri bile muhtac-ı talîm! Otuz iki sene evvel kurulup dağıtılan Meclis'in tarz-ı mesâîsinden bize nakl-i hâtırât edebilecek bazı zevât yok değildi. Fakat onların da müttehad ve muntazam bir usûlden bahsedemeyişlerine nazaran zannederim ki o Meclis dahi ahlâfına şâyân-ı taklîd bir eser-i intizâm, bir idâre-i dâhiliye usûl ve nizâmı vaz' edememiş. El-hâsıl azâ ve memûrlara rehber olmak üzere bizim Meclis'in bütün sermayesi 1 Mayıs 1293 târîhinde neşredilmiş on beş sahifelik nâkıs bir nizâmnâme-i dahilî ile bî-şüphe dağlar kadar büyük hiss-i niyetten ibâretti. Nizâmnâme-i dâhiliyyemiz o kadar nâkıs idi -hâlâ meriyyü'l-icrâ olan yine odur- ve onun bile ahkâmını tatbîk için tecrübemiz o derece kifâyetsizdi ki azâ-yı Meclis'in aded-i mürettibini, ekseriyet-i mutlakasını ve sülüsân ekseriyetini katiyyet-i riyâziyye ile doğru hesap edebilmek için sahîh bir kayd bulunamıyor, yapılamıyordu. Memûr, kâtip, defter kalem ve kağıdın mebzûliyetine rağmen en çok kullanılan kurşun kalem, en metin kayd defteri hafıza ve en sağlam dolap ceypler ve birçok çekmece gözleri idi.

Hükümetten resmen gönderilmiş ve Meclis'te okunacak olan bir lâyıha-i kânûniyyenin Meclis içinde bir cübbenin cebinden çıktığını, Meclis'in verdiği kararın kurşun kalemile tezkire-i resmiyyenin zîrine der-kenar edilip mecrası gayr-ı muayyen bir ceryan-ı perişâne iltihâk etmek için odacıya uzatıldığını gördüğüm zaman dona kalmıştım, fakat bir şey diyememiştim. Bu tâlia uğrayan bir lâyıha-i kânûniyye günün birinde bir taraftan zuhûr ederek kaleme avdet etmedikçe bir daha ele geçirmek kâbil olmaz, üç yüze karib azâ-yı Meclis'ten hangisinin onunla meşgûl olduğu ancak o zâtın gayr-ı muayyen bir müddet-i mürûrundan sonra yarım tabaka eser-i cedîde yazılmış muhtelifü'l-elvân imzaları havî bir encümen mazbatasını Meclis'te müdâfaa ettiği görülmedikçe bilinmez idi.

Heyet-i kalemiyye ile mebûsân arasında o derece bigânelik, öyle bir adem-i irtibât vardı ki efendiler lâ-ale't-tayîn azâdan biri veya reis-i Meclis tarafından çağrılıp kendilerine

yazılacak bir kağıt verilmedikçe ya kolları bağlı otururlar yahut sâmiîn arasına karışarak müzâkere dinlerlerdi. Hiçbiri kendisini muayyen bir vazîfenin sâhib ve mesûlü bilmez idi. Her memûr her mebûsun arzu ettiği sûrette hareket mecbûriyetinde bulunur ve bu arzularda da muntazam bir kâideden mütevellid birlik, katiyyet ve vuzûh bulunmazdı.

En ziyâde nazar-ı hayret ve dikkatimi celbeden şey, Meclis-i Mebûsân'da ikmâl edilen bir lâyıha-i kânûniyyenin Meclis-i Ayân'a sûret-i tevdîi olurdu. Gördüm ki bir lâyıha-i kânûniyyede, heyet-i umûmiyyenin icrâ ettiği tadîlât, onun matbû bir nushâsının ya satır arasına yahut kenarına birçok kurşun kalemi çıkıntıları yapılmak sûretiyle gösteriliyor ve bi'lâhere kalemde o lâyıhanın diğer bir nusha-i matbûası alınarak o tashîhât ve çıkıntılar aynen ve yalnız mürekkeple onun kenarlarına nakledildikten sonra bir tezkireye râbıtan diğer meclise gönderiliyor. Böyle 11 ve 55 rakamlarıyla kenara çıkılan tashîhat ve yapılan hâşiyeler kimsenin tasdîk ve mesûliyeti altında olmadıktan mâadâ nushâ-yı matbûada bulanabilecek tertîb-i sehivlerinden vesâireden de mesûl olacak bir sâhib-i vazîfe aransa bulunmaz idi. Mevâdd-ı kânûniyyenin böyle nîm matbû nîm musahhah bir müsvedde tarzında Meclis-i Mebûsân'dan çıkması fena halde merakıma dokunmuştu. Kendi kendime derdim ki: "Bir muazzib çıksa da şu lâyıha-i kânûniyyenin meselâ on altıncı maddesinin kenarına 77 rakamıyla bir çıkıntıda o yaysa nasıl anlaşılacak?"

Encümenlerin ictimâ ettiklerini ve iş gördüklerini işitirdik. Fakat ne zamanlar, rûznâmeleri, ekseriyetleri nedir? Bilemezdik. Binâenaleyh makâm-ı riyâseti de haberdâr edemezdik. Çünkü baş kitâbetin elinde mebûsân ile münâsebette bulunacak hiçbir usûl ve salâhiyyet yoğidi. Baş kitâbet böylece Meclis'in mesâî-i dâhiliyyesinden bî-haber kaldıkça makâm-ı riyâsetin de işlerden muntazaman malûmât alamaması ve ona göre lüzûm gördüğü emirleri verememesi zarurî oluyordu. Çünkü heyet-i kalemiyye tamamıyla makâm-ı riyâsetin maiyyetinde ve onun yegane vâsıta-i icrâât ve malûmâtı olmak lâzım iken bu makine kurulamıyor ve işletilemiyordu. Yalnız onun bazı aksâmını terkîb edebilecek bir takım levâzım Meclis'e getirilmiş, terkedilmişti. Onlardan ancak hâl-i ibtidâîde bir istifâde mümkün oluyordu. Meselâ bir efendiye mektup yazdırmak, tebyîz yazdırmak vesâire gibi. Halbuki zarûret-i maslahat şiddetle iktizâ ediyordu ki, o eller ve dimağlar işin îcâb ettiği yerlere vuzû edilerek vazîfeleri tayîn edilsin, cümlesi birden işleyerek bir makine vücûda gelsin, o kânûn muhassılası Meclis'in mesâîsini tanzîm ederek makâm-ı riyâset ve encümen-i riyâsetle azâ ve şuabât-ı Meclis ve heyet-i memûrîn muntazam ve ahenkdâr bir sûrette çalışabilsin, orada ne istimâl edilmedik bir kuvvet kalsın, ne görülmedik bir vazîfe. Fakat bu iş nasıl yapılacak ve o ilmin ameliyât ve nazariyâtına vâkıf mühendis kim olacaktı?

Meclisin aklâmı içinde oldukça muayyen bir maksada doğru zâhiri bir intizâm ile çalışan bir heyet vardı: Zabıt kalemi. Bakınız o da nasıl?

4 Kânûn-ı evvel 1324 târîhinde Bâb-ı Âlî'nin memlekette açılacak Meclis-i Mebûsân için lüzûm görüp gönderebildiği heyet-i memûrîn bir tahrîrât kalemiyle bir zabt ve bir de evrâk kalemlerinden ibâret imiş. Bunlara bi'lâhere Meclis, iki mütercim ile bir de muhâsebeci ilâvesine lüzûm görmüş. Bu kalemlerden bir mümeyyez ile birkaç müsved ve müteaddid mübeyyazlardan teşkîl eden tahrîrât kalemini daima meşgûl edecek kadar yazılacak "tahrîrât?" bulunmadığı ve bir sene-i ictimâiyye zarfında en çok yüz elli tezkire yazıldığı cihetle ben geldiğim zaman bu kalemi "oturuyor" bulmuştum.

Mütercimlerin neyi tercüme edeceklerini tamamiyle tayîn edemediğinden onlar da "sıkılıyor" bir halde idiler.

Fakat zabt kalemi? Meclis'te onlar kadar çalışan, onlar kadar hümâ-âlûd, bi-ârâm bir sa'y altında ezilen, onlar kadar da takdîr ve imtiyâza mazhar olan uzv yoğidi. O derecedeki bir zamanlar Meclis'te zannederim masaların üzerinde yatmışlar, bir zamanlar onlar için yatak odaları ihzâr edilmek istenmiş, bir zamanlar onlara taâmiyye ve otel parası verilsin denmiş... Bir müddet, bu girdbâd-ı sa'y ve faâliyet benim bile başımı döndürdü; sersem ve hayran oldum. Ne çıkacak diye bekledim... Heyhat... Meğer bu rûz-efzûn kasırga, kısa bir sağnakla neticelenen fırtınalara benzermiş. Meclis on beşinden ziyâde zâbıt kâtibine mâlik ve onlar leyl ü nehâr zabt ve tahrîr müzâkerât ile bî-huzûr iken dikkat ettim ki Meclis'in bundan istifâdesi bin liralık bir sermayeden beş kuruş temettü almaya benziyor. Çünkü zabtedilen müzâkerât, zabt müzâkerâtından beklenilen fâidenin yüzde beşini temîn etmiyor. O gürültülü faâliyetin keşmekeşi içinde akşamları geç vakitlere kadar çıkan kucak kucak zabıtnâmeler her gün Çırağan Sarayı'ndan Ayasofya'nın arkasındaki matbaa-i âmireye kadar karadan seyâhat ediyor ve orada Meclis riyâsetine karşı mesûl olmayan ellerde... Birikiyor... Birikiyor... Dünkü zabıtnâme orada yatarken, bu sabah açılan celsede dünkü nutkunun bir noktasını tashîh ettirmek isteyen mebûsân ve heyet-i muazzama-i resmiyyede "Bugünkü Sabah Gazetesi'ne baktım, ifâdem yanlış geçmiş" demeye mecbûr oluyor ve bi't-tabi Meclis "Sabah" Gazetesi'yle iştigâl etmediğinden tashîh yapılamıyor...Her gün öğleden sonra Meclis'in evrak odasına bî-tâb ve mütearrik bir hammâl geliyor; sırtından ağır bir yük indiriyorlar: Birkaç yüz nusha "Takvîm-i Vekâyi"den ibâret bir kitle! Hamûle dağıtılıyor ve Cerîde-i Resmiyye şubelere tevzî ediliyor. Bu sefer de müzâkerâtın matbûları gayet perişan bir halde şubelerde birikiyor; birkaç gün sonra yaprakları dahi açılmamış olarak mahzene nakledîliyor. Çünkü kimse

okumuyor; çünkü Meclis'teki heyet-i küttâb otuz beşinci ictimâın müzâkerâtını keşide-i silk-i satûr ederken matbaa-i âmire bütün kuvvetini sarf ederse nihâyet on sekizinci ictimâın zabıtlarını meydân-ı intişâre vaz' ediyor ve şüphesiz üzerinden yirmi ictimâ daha geçerek bayatlamış, alâkası zâil olmuş, hesâbı kapanmış bir ictimâın zabt-ı resmiyyesini kimsenin nazar-ı iltifâtını celbetmiyor.

Sırası gelmiş iken benim için bir ukde-i edebiyye olarak kalan bir keyfiyeti kaydetmeden geçemiyeceğim:

Bu Takvîm-i Vekâyi meselesi -ki hakkında bir kitap telîf edilse sezâdır- nihâyetü'l-emr Meclis'in nazar-ı dikkatini celbetmiş ve günün birinde zannediyorum maârif bütçesinin müzâkeresinde idi, mesele kürsî-i hitâbete kadar çıkmıştı. Meclis, bu derdin devâsı her ne ise bulunup tedâvî edilmesini maârif nâzırı beyefendi hazretlerinden müttefiken talep etti. Müşârün-ileyh de :"Matbaanın vesâit-i tabiyyesi noksandır, dört bin liralık daha makine vesâire alınmasına müsâade ederseniz müzâkerâtınızı size günü gününe yetiştiririm." buyurdular. Meclis, derhal kabûl etti ve matbaa-yı âmireye dört bin liralık daha makine ve âlât alınmasına mezûniyyet verildi. İşte bendenizin hâlâ hâlledemediğim muamma şudur ki: Matbaa-yı mezkûre de bu dört bin lirayı sarf etti de bizim cerîde-i müzâkerât işi yine hakkıyla yoluna giremedi. Efendim?

Bir zamanlar bize isnâd-ı kusûr ettiler. Meclis yazıları vaktinde yetiştiremiyor dediler. Biz de zabıt efendilerinin adedini çoğalttık. Maâşlarını artırdık. Her ictimâın zabtı o gün nihâyet yatsıya kadar matbaada bulunacak dedik ve öyle yapıldı. Fakat şaşınız ki cerîde-i müzâkerât işi yine hakkıyla yoluna giremedi ve hâlâ da girememiştir. Çünkü Meclis-i Millînin kendi emri altında ve kendisine yakın bir yerde işleyecek bir matbaası bulunmak Meclis'in bugünkü ihtiyâcâtından en mübrem ve en sarîhidir ve bu ihtiyâc-ı azîm henüz yerine getirilmemiştir.

Telîf-i meşhûru bütün parlamentoların rehberi denmeye sezâ olan Fransa Meclis-i Mebûsân'ı kâtib-i umûmiyyesi mûsevi Ujen Piyer der ki:

"Meclislerin müzâkerâtı alenîdir, diye Lüksenburg ve Borbon Sarayları'nın -Fransa ayân ve mebûs meclisleri- mahfelleri yalnız oraya parasız bir temaşâdiye gelen birkaç işsiz ile birkaç seyyâha açılmakla iktifâ edilecekolursa müzâkerâtın aleniyyeti bir hayâlden ibâret kalır. Sâmiayn denilen halk ekseriya oraya güzel nutuklar dinlemeye değil, skandal seyretmeye gelir ve skandal çıkmayınca âdeta nâ-hoşnut olarak avdet eder.

Eğer halk, hâkimiyyet-i milliyenin mümessilleri tarafından siyâsete verilen ceryanları takîb ve kıraât edemezse o meclisin müzâkerâtına alenîdir denilemez. Meclis'te bazen karışık bir halde görülen müzâkerâta atfedilecek seri ve umûmî nazardan ziyâde asıl meclisin zabıtnâmeleri der ki muâmelât-ı umûmiyyenin tarz-ı cereyanı hakkında halka fazla malûmât verilebilir.

Müntehiblerin bir mebûsun îfâ ettiği hizmet hakkında Meclis'te îrâd ettiği nutuklarından ciddi bir fikir hâsıl edebilmeleri için bunları mütemadî bir sûrette okuyabilmeleri lâzımdır. Bir ayinenin bize tasvîrimizi gösterdiği gibi bir müntehibe de intihâb ettiği Meclis'in rûhu ancak zabıtnâmeleriyle tezâhür eder. Zabıtnâmesi olmayan mecâlis-i milliyenin emniyeti nerde kalır? Zabıtnâmeleri sahîh olmayan meclisin üzerine de memleketin murâkabesi nasıl mümükün olur?

Bir meclis tasavvur ediniz ki müntehibları tarafından vâsi bir itimâda mazhar olsun, en iyi kânûnlar yapsın, siyâsete sâlim ve metin bir ceryan versin, fakat müzâkerâtını hârice aksettirecek vesâitten mahrûm bulunsun, kendini intihâb edenlere karşı niçin ve nasıl rey verdiğini göstermekten âciz olsun, ahkâm-ı katiyye haline konmazdan evvel hadde-i tesviyeden geçmek îcâb eden levâyih-i kânûniyyenin geçirdiği safahâtten müntehiblerini bî-haber bulundursun şüphe yok ki böyle bir meclisin itibârı altı ay sürmez. Her sabah en şedîd iftirâlara marûz kalır, en samimi niyetleri aks-i tefsîr edilir, kendisine en fena mekâsıt atfolunur ve hakikatı meydana koymak için elinde hiçbir ciddi vesikası bulunamaz.

Diğer taraftan bir meclis tasavvur ediniz ki resmî zabıtnâmelerini ihmâl edecek kadar hukûkuna lâkayd bulunsun, herkesi matbûât-ı yevmiyenin metnû hikâyeleri arasında haline göre temyîz-i hakikata mecbûr bıraksın. Böyle bir meclisin müzâkerâtı dostları tarafından da muhâlifleri tarafından da tağyîr edilir.. Çünkü bir meclisin dostları serkeş hizmetkârlar gibidir. Müzâkerâtı herkes kendi hissiyâtına göre tashîh etmek ister ve bi'n-netice ortada şâyân-ı itimâd bir şey kallmaz. Böyle bir meclis için aleniyetten ferâgatle hafî müzâkere usûlünü kabûl etmek daha hayırlı olur. Bu sûretle meclis, hiç olmazsa mesûliyetini kabûl ettiği husûsâttan muâheze edilir. Halbuki bi'l-ihtiyâr âmâ ve ebkem olan bir sürü şâhitlerle kendisine en ziyâde reddettiği şeyler bile atf ve isnâd olunur...

....Kânûnlar anlaşılmak ve mazhar-ı kabûl olmak için açık yüzle, beşiklerini ihâta eden efkâr ve kanâatin heyet-i mecmûasıyla görünmelidirler. Doğdukları muhitten iftirâk eden kânûnlar ebkem ve ölmüş bulunurlar. Hırâfât kadat mechûl kalırlar. Eğer memleket onların

hakkındaki müzâkerâtı ancak kalın bir perde arkasından görürse bunlardan korkmaya başlar. Gölgeleri hal-i tabîiden daha büyük görür. En ufak ıslâhâti müthiş ve mahûf bir canavar gibi telakkî eder. Terakkî artık yolunu bulmaz. Çünkü her kânûn terakkî, menâfii ve menâfiden ziyâde mütemerrid olan itiyâdı değiştirir. İnsanları göreneğin çamurlu dar yollarından dışarı çıkarmak için onlara asıl caddede daha sâlim-i itiyâdât daha az muzırr-ı menâfi bulacaklarını isbât etmelidir. Bu ders ise mesâil-i azîme-i iktisâdiyye ve ictimâiyyenin tevlîd ettiği müzâkerâttan neşet eder ve bu dersin intişâr ve tamîmi de meclislerin müzâkerâtının neşriyle mümkün olur.

Binâenaleyh, Meclis-i Millî'de söylenen sözleri memleketin bir ucundan diğer ucuna kadar işittirmek için fenden bir fonograf-ı istiâne etmeye lüzûm var mı? Hayır. Bu gayr-i kâbil-i husûl olan sihir, bir gâye-i hayâl olmaya değmez. Çünkü pek az semere verir. Söz, hafif ve seyyâldir. Sözü işittikten sonra hıfzedebilmek için tekrar işitmek lâzımdır. Eğer sözü bir şey tesbît edemezse dimaglardan akar ve rüzgâr gibi hiçbir eser bırakmaz. İntişârın en büyük âmili yine matbaaların en eski kurşun harfleridir. Bu mukaddesât ki dört asırdan beri âlemin bâis-i necâtı olmuştur.

Zannederim ki büyük bir tecrübe ve müstesnâ bir salâhiyete mâlik bir fikrin mahsûlü olan bu sözlerden sonra artık "Meclis-i Milliye bir matbaa lâzımdır." kaziyyesini isbât için fazla söz söylemek, yahut bunun aksini isbâta çalışmak abesle iştigâl tesmiyye edilmelidir.

Bizde de bu hakikatın teslîm edilip faâliyetten münkalib olması zamanına intizâren Meclisimizde matbaasızlığın verdiği mahzûrları biraz olsun tahfîf için benim yapabildiğim şey, ufak mazbataları istinsâh için bir (Roneo) makinesi satın almak ve ceride-i müzâkerâta ilâveten de resmi bir "fezleke-i müzâkerât" neşrettirmek oldu ki bu vesika bugünkü ictimâın müzâkerâtını kâbil-i hazf olan zevâidden tecrîd ile safahât-ı müzâkereyi mükemmelen gösterebilecek derecede yazılır ve her sabah erkenden Meclis'e getirilerek nesh-i matbûası azâya tevzî olunur. Matbûa-yı yevmiyeden arzu edenlerin de akşamları yatsıya kadar matbaa-i âmireye mürâcaâtla fezlekenin bir kupesini alabilmeleri imkâbnı hâsıl edilmiş olduğundan şimdilik pek mahdûd bir derecede maksada hizmet edebiliyor. Fakat şüphesiz onun devamı mümkün olmayacak ve Meclis-i Mebûsan nihâyetü'l-emr bir sûret-i mutlaka karşısında kalarak kendi agûşunda bir matbaa-i tesîsine mecbûr olacaktır.

Yukarıda bir nebze tasvîr ettiğim tarz-ı mesâî garâbetini Çırağan Sarayı'nda ve harîkten sonra Rıza Paşa Konağı'nda bütün meşveşiyetiyle devam etti. Fındıklı'daki dâireye

naklettiğimiz zaman ise işlere imkân müsâid olduğu kadar muntazam bir ceryan vermek mecbûriyeti beni tamamiyle istilâ etmiş ve baş kitâbet aklâmından henüz kimsenin isteyip intizâr etmediği vazîfe ne ise onu bulup îfâ etmek zarûreti karşısında bulundurmuştu. Vicdanım ya istifâyı ya çalışmayı emrediyordu. Mübârezeyi tercîh ettim.

İlk işim, bütün Avrupa Meclis-i Mebûsânları baş kâtiplerine müteaddid esileyi havî bir istîzâhnâme ile bir mektup yazmak oldu. Bu muhterem zâtların cümlesine ve husûsiyle Fransa, İtalya, Belçika, Rusya, Avusturya ve Romanya meclisleri baş kâtipleri efendilere ebedî bir hiss-i şükran borçluyum. En kısa zaman içinde bu zâtlar bana meclislerindeki usûl-i mesâî ve teşkilât-ı dâhiliyyenin en ufak teferruâtına varıncaya kadar îzâhât ve malûmât verdiler. Torbalar, paketler dolusu evrak ve defâtir-i matbûa numûneleri gönderdiler. İstîzâhnâmemi âdeta kitap şekline koyarak her suâlime arîz ve amîk ve kemâl-i mahviyet ve nezâketle cevaplar verdiler. İçlerinden lisânlarını bildiklerimi derhal ve bilmediklerimi de bilenlere bi'l-istirhâm tercüme ettirerek tedkîk ettim. Romanya'dan gelen nizâmnâmeleri tercüme için burada lütuflarına mürâcaât ettiğim Romanya sefiri hazretlerine ve baş tercüman efendiye bilhassa medyûn-ı şükranım. Sefârethânede bu iş için iki üç memûr tefrîk buyurarak haylice sahife teşkîl eden o risâleleri Fransızca'ya bi't-tercüme gönderdiler.

Bütün bu hazine-i malûmâtı tedkîk ve mutâlaadan sonra şu hakikata vâsıl oldum ki bizdeki nevâkıs benim görebildiğimden daha pek çoktur ve sürat-ı mümküne ile ikmâl edilmez ise Meclis-i Mebûsân baş kitâbet dâiresini de adedi kırk elliye varan memûrîni de cümleten dağıtmak ve bir mutasarrıflık tahrîrât dâiresi gibi bir mektupçu ve iki üç müsved ve mebyaz ile iktifâ etmek müraccah olur. Nevâkısımızı muntazam bir sesle ve sağlam bir zemin üzerinde ikmâl etmek için elde salâhiyet ve mesûliyeti tayîn eden bir talîmât bulunmadığı ve yapılması da kolay olamadığı cihetle ıslâhâte kendi başıma ve köhne bir binaya en zarurî fakat icrâsı en kolay ve masrafsız olan tamîmât yapmak kâbilinden olarak başladım. Mebûsân efendiler hazretlerine taalluk eden cihetle de niyâz-ı istirhâm ve mesâîlerini teshîl, refâkatimdeki memûrlara karşı ricâ, nasiyyet ve teşvîk yolunu tutarak hareket ettim.

Bu sayede ve bilhassa reis-i muhterem Halil Beyefendi Hazretleri'nin irşâd ve himâyeleri altında çok diyemez isem de hissolunur derece müfîd tanzîm ve tensîk adımları atabildim. Ez cümle:

Evvelce tahrîrât kalemi nâmı verilen kalem memûrları levâyih-i kânûniyyenin Meclis'teki seyri ve ictimâât-ı umûmiyyenin îcâb ettiği safahât itibâriyle kısım kısım

ayrıldılar. Ve her birine muayyen bir vazîfe verilerek levâyih-i kânûniye hakkında ceryan eden muâmelât-ı teşrîiyyenin kaffesi kalemde tesbît olunmaya başladı. Ayrıca bir encümen kalemi teşkîl olunarak encümenlerin ictimââtı, mesâîsi, rûznâmeleri daha yakından takîb edilmeye başlandı. Bunlar hakkında makâm-ı riyâset her an her ictimâ için malûmât-ı kâmile arzedilebildi.

İctimâ-ı umûmîlerde makâm-ı riyâset ve kütübe-i meclis için nizâmnâme-i dâhilî ahkâmını suhûletle tatbîke müsâid ve sâik cem ve ihzâr ve mecliste icrâ edilen tayîn-i esâmî ile istihsâl-i rey ve yoklama muâmelâtının sıhhat-i mümküne ile icrâsı için evrâk-ı mahsûsa tab' ve tanzîm edildi.

Mebûsân-ı kirâmın tercüme-i hâl ve mesâî-i teşrîiyyelerine âit büyük bir defter-i mahsûs ihdâs edilerek bu sûretle birinci devreye ait azâ efendiler hakkında Meclis-i Milli dâiresinde bir hayli malûmâtı câmi kıymetdâr bir vesika vücûda getirildi.

Ecnebî parlamentolarıyla evvelce pek ihmâl edilmiş olan münâsebet daha sıkılaştırılarak Avrupa, Amerika, Cenûbî Amerika ve hatta Japonya parlamentolarıyla muntazaman ve sâik matbûa-i teşrîiyye mübâdelesi tesîs edildi ve bunlar taht-ı intizâma alındı.

Müzâkeresi ikmâl edilip ayâna tevdî edilecek olan levâyih-i kânûniyyeye mahsûs olmak üzere her türlü çek ve tahrîfe mâni çizgili kağıtlar tab' ettirilerek meclisten çıkan her bir kânûn lâyıhasının serâpa el yazısıyla ve kemâl-i dikkatle bunlar üzerine tebyîz ettirilmesi vezirlerinin o lâyıhanın Meclis'teki müzâkeresini ve tadîlâtını takîb etmiş olan meclis kâtibi mebûs efendinin ve makâm-ı riyâset-i celîlenin tasdîkiyle mührünü hâvî olması usûl-i ittihâz olundu.

Meclis'te her ictimâın bidâyetinde okunan zabıtnâme hülâsaları muhtelif cins ve şekilde kağıtlara müsvedde tarzında yazılmaktan ve perişan bir halde tutulmaktan kurtarılarak cümlesi sernâmeleri matbû ve memûr-ı mesûliyle onu mecliste okuyan azânın imzasını ve makâm-ı riyâsetin tasdîkini hâiz ve mücellid vesâik-i resmiyye ve muntazama haline getirildi.

Avrupa parlamentolarının ekserisinde müteaddid olduğu vechle Osmanlı Meclis-i Mebûsânı'nda dahi her yeni intihâbı takîb eden sinîn ve edvâr-ı ictimâiyyenin kâffe-i mesâî-i teşrîiyyesini, teşkîlâtını şuabât ve encümenlerini, levâyih-i kânûniyyenin Meclis'te takîb ettiği ceryânın bütün safahât ve tevârîhini ve bunların müzâkerâtını muhtevî olan cerîde-i müzâkerât

numero ve sahifelerini esile ve istîzâhati, takrîrleri, irâdât-ı seniyye târîhlerini, müteaddid istatistik cetvellerini vesâireyi muhtevî olmak üzere büyük bir kitap şeklinde ve resmi bir defter-i mesâî tanzîm-i tab' ve tevzî ve bütün devâir-i hükümetle cihân-ı medeniyetin parlamentolarına irsâl edildi.

Şimdiye kadar icrâ olunan intihâbâtta mebûsân efendilerin yedlerine verilen mazbatalarda hiçbir intizâm ve şekl-i mahsûs gözetilmediği ve birbirine benzer iki mabata bulmak mümkün olduğu cihetle intihâb-ı mebûsân kânûnunun ahkâmına tatbîken yeknesak mazbata numûneleri ihdâs edildi ve bunların nesh-ı matbûası dâhiliyye nezâret-i celîlesi tarafından bütün vilâyete irsâl olunarak fî-mâ ba'd gelecek mebûsân efendilerin yedlerindeki mazbatalara bir şekl-i muntazam verilmiş oldu.

Velhasıl Meclis-i Mebûsânımızın mesâîsini ihzâr ve teshîl için en kısa zamanda en muntazam usûl ile en çok ve en müsmer iş çıkarılmak gayesine doğru bu sûretle birkaç adım atılabildi ise de fikrimce daha gidilecek yol çok uzundur. Yalnız büyük bir hüsn-i niyetle seri ve muntazam bir faaliyet o yolu pek çabuk kat' ettirebilir ki bunun için de bütün ümîdi, gelecek Meclisimizin makâm-ı riyâsetini işgâl buyuracak olan zât-ı muhterem ile divân-ı riyâset azâ-yı muhteremesinin ilm ve hikmetlerine tecrübe ve isâbetlerine olan itimâdım ve kendilerine karşı ale'l amyâ taşıyacağım hiss-i itâat ve hürmetim teşkîl etmektedir.

Şişli, 15 Mart 1330

Mustafa Âsım

DEĞERLENDİRME

a. Yıllığın Özelliği

Eserde yer alan ibârelerden ve ifâdelerden hareket edildiğinde eserin Rıza Tevfik Bölükbaşı tarafından hazırlanıldığı kanaatine varılmaktadır. Bu yargıyı uyandıracak notları, nevsâlın "İfâde-yi Meram" ve "Rıza Tevfik Bölükbaşı" ile ilgili kısımlarda görmek mukabildir.

" Mabûât ve Nevsâl-ı Millî " başlığı altındaki bölümde, eserin içeriğine yönelik bilgiler mevcûttur. O günün şartları ve imkânları ölçüsünde çıkarılan gazete ve dergilerin – Tanin, Peyam, Jön Türk, Sabah, Türk Yurdu, İctihâd v.b.- ilgili muharrirleri tarafından nevsâl hakkında hazırlanan tenkîd mahiyetindeki bu yazılarda yer alan ifâdeler, nevsâla ait nüshaların henüz neşredilmeden evvel sıkı bir tedkîkten geçirildiğini göstermektedir.

İlgili yazılarda vurgulanmaya çalışılan düşünceler, görüşler ve duygular objektif ölçülerde yapılmaya çalışılmıştır. Yazının tamamı incelendiğinde genellikle eleştirilerin olumlu yönde olduğu hemen fark edilir. Hatta bu kısa metinlerin vardığı netice, nevsâlın mutlaka neşr olması yönünde destekleyici nitelikte olmasıdır.

Matbûâtların hazırladıkları bu tebliğ niteliğindeki yazılarda, memleketimizde bu muhtevada, bir yıllığa ihtiyaç olduğu ve bunun teşkîl edilmesinde Avrupa nevsâllarının örnek alınmasının yerinde olacağı gerçeği bâriz bir şekilde yer alır. O zamana kadar böyle bir düşüncenin icraate geçirilmeyişi bunun en önemli sebebidir. Halbuki halkın memlekette olup biten sanat, edebiyat, ilim ve fenden haberdâr edilmesi gerekir. Çünkü çağ ve çağın getirdiği ictimaî hayattaki yenilikler ve edebî ekoller, bunu gerekli kılmaktadır.

Nevsâla bu şekilde giriş yani tanıtıcı mahiyetteki başlangıç, okurun dikkatini celb etmektedir. Zirâ okur, bir eseri okumaya başlamadan önce onun niteliği ve niceliği hakkında, ana hatlarıyla bile olsa, bilgilenmek ister. Aynı zamanda eser, ilk başta hem şekil hem içerik bakımından okuyucuların merak hissini kamçılamalı hatta beraberinde öğrenme isteğini, şevkini artırmalı ki; okuyanda güzel duygular ve derin hazlar husûle gelebilsin.

Bu ölçüleri dikkate aldığımızda nevsâlın gerek avâma gerek havassa dönemin ictimaî, edebî, iktisadî, askerî hayatından ve meşhûr simâlarını tanıtmak için yazıldığı görülür. Ancak eserin kısa sürede hazırlanılması bazı teknik hataları da beraberinde getirmiştir. Kronolojik sıra takip edilmemesi bunların başında gelir. Buna rağmen neşrolduğu dönemi yansıtmasıyla kıymete haiz olduğunu söylememek mümkün değildir.

b. Osmanlı Devleti'nde Kadının Sosyal Konumu

Çeşitli alanlarda şöhret kazanmış ve adını duyurmuş Türk-İslâm hanımlarının ve onların düşüncelerinin yer verilişi, eserin değerini bir kat daha artırmıştır. Çünkü bu zamana kadar Osmanlı Devleti zamanında hanımların hep ikinci plânda kaldığı sanılmaktaydı. Kadınların tahsil hayatında başarılı olamayacağı, çeşitli müesseselerde çalışamayacağı, dış hayata açılamayacağı düşüncesi gerek o günün insanı gerek günümüzün kör zihniyetin verdiği karanlık çemberden çıkamayan insanları tarafından tabulaştırılmıştı.

İşte bu nevsâlda hanımlara yönelik, bu yanlış düşüncelerle doğan tabular yıkılmıştır. Yerine bir hanımın güncel yani aktüel konulara eğilebileceği isterse her alanda başarılı olabileceği gündeme getirilmiştir. Nitekim nevsâlda birkaç yerde adı zikredilen ve bütün milletin takdirini kazanan Belkıs Şevket Hanım'ın ilk kadın pilotumuz olmasıyla birlikte tayyerecilik tarihinin altın sayfalarına adını yazdırması gerçekten önemlidir. Bir erkek pilotun ulaşabildiği başarıyı yakalamış olan bu muhterem hanımefendi, aynı zamanda edebî alandaki çalışmalarıyla -özellikle kadınlarımızın bilgilendirilip, korunması yolunda- yine adını duyurmuştur.

Bedr-i Osman Hanımefendi ile birlikte "Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti" pek ziyâde büyüklük göstermiştir. Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvân Cemiyyeti'nin bu hareketleri Avrupa'da bulunan birçok kadınlar ve erkeklerin nazar-ı dikkatini çekmiştir.

Müellifin yine Yahya Kemal Beyefendi'nin: "Kadınların Abdülhamid'i" diye saygıyla ve bütün samimiyetiyle andığı kadın şairimiz Nigâr Hanımefendi ile nevsâla başlayışı takdire şayândır.

Eserin ilerleyen sayfalarında kızlarımıza ve kadınlarımıza ait hikâye, mektup ya da makale türlerinde hazırlanan pek çok yazı görmek mümkündür. Bunlardan biri de Selahattin Enis Beyefendi'nin "Bir Kadının Son Mektubu" adlı hikâyesidir.

Mektup türündeki bu metinde müellif, iffetini korumaya çalışan bu kadının hasta ve çılgın bir kadının enînleri, şikâyetlerini, ızdıraplarını ve karşılaştığı felaketlerini sade bir dil ve akıcı bir üslûpla anlatmaya muktedir olmuştur. Yine nevsâlda Ahmet Refik Beyefendi'nin "Osmanlı Tarihi'nde Kadınlar" başlığı altında yazdığı bir makale, saray hanımlarının devletin siyasî hayatında oynadıkları rolleri yansıtmasıyla ehemmiyet gösterir.

Makale, gerek Osmanlı tarihi gerek o dönemde yaşanan saray entrikalarında önemli parmağı olan Hürrem Sultan, Kösem Sultan ve Turan Sultan hakkında okuru aydınlatmasıyla tarihî bir belgeler arasında önemini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Hatta edindiğimiz bilgilere istinâden Turan Sultan'ın Kanunî devrinden başlayan ve devletin hikmet-i vücûdunu sarsan bir asırlık kadın saltanatına, entrikalara son vererek idareyi Köprülüler'e devretmesi, devlet-i aliyyenin sükûta tevkif etmesi yönüyle önemli bir vesika sayılabilir.

Kızlarımızın terbiyesinde Hüseyin Suat Beyefendi'nin "Malûm, Meçhûl Piyesi" nden alınan bir bölümde o dönemin şartlarına göre kızlarımızın özellikleri birer cümle ile ne güzel anlatılmıştır:

"Bir kız, sekiz yaşına kadar anasının, babasının iltifâtlarıyla büyüyen bir bebektir. Sekiz on beş yaşına kadar mektep ve mürebbiye değiştirerek biraz lisân öğrenmeye çalışan bir çocuktur. On beş on yedi yaşına kadar modelden modele, süsten süse konan bir kelebektir. On dokuz yaşa gelince validelik hakkında gerekli malûmatı edinen bir ergindir, artık."

Bununla birlikte nevsâlda Yaşar Nezihe Hanımefendi, İhsan Rauf Hanımefendi, Halide Edip Hanımefendi, Emine Samiye Hanımefendi, Belkıs Şevket Hanımefendi gibi marûf simalara yer verilmesi özellikle kadın okurlarımızı mesrûr ve memnun ettiğine hiç şüphemiz yoktur.

Adını zikrettiğimiz bu hanımlar arasında şiirlerinin bir kısmının "Hanımlara Mahsûs Gazete"de, "Sabah"ta, "kadın"da, "Terakki Gazetesi"nde, "Kadınlar Dünyası"nda nerş olunan "Yaşar Nezihe Hanımefendi, kadınlar içerisinde en çok şiir yazan bir hanım şairemiz olmasıyla tanınır. O, gayet içten bir lisânla yazdığı şiirlerinde genellikle kendi hayatından, bedbahtlığından, tâlin sitemlerinden bahseder.

Memleketimizin marûf ve muhterem bir aileye mensûp olan tükenmez bir feyz-i tabiîye malik İhsân Raif Hanımefendi, müstesna bir şahsiyettir. Her sözü bir şiir kıvamında

kalıcı olan bu şairemiz, aşıkâne tarzında yazdığı şiirlerinin bir kısmını besteleyerek İstanbul'un ufuklarında adı saygıyla hatırlanılacak bir isim olmuştur. Lirizm ve hele eda itibâriyle şüphesiz emsâline fâik olan bu şairemizin kafiye, musikî velhasılı her vechle bir ateşîn bir şiir ve âşık tarzının en güzel numunesi olan şiirden şu kıt'anın zikredilmeye değer olduğuna inanıyoruz:

Muhabbet bağında kendimden geçtim

Ateşler içinde bir lale seçtim

Yandı yüreğim kanarak içtim

Kızıl dudağından şarab-ı aşkı!...

Dünyaya bir sanatkâr olarak gelen Halide Edip Hanımefendi, eserin önemli şahsiyetleri arasında yer alır. Onun her şuûn ve hâdisâtın ruhunda kopardığı ihtirazların birer eser-i nefis-i sanat oluşu, şüphesiz bir edebiyatçının nişanıdır. Ateş gibi durmadan kaynayan mizacın, en ufak tesîrâtı yüreğin gizli kalmış derinliklerinde hisseden rakîk ve şefik bir kalbin sahibi olan bu muazzez hanım, bir taraftan hayatını yaşarken bir taraftan da hikâyelerinde hayat yaratmayı kendine vazife addetmiştir. O, sanatının dehasını "Handan" da ortaya koyarken Osmanlı edebiyatını nefis bir eser kazandırmıştır.

c. Türk Mefkûresi ve Uyanış

Yıllık ya da sâlnâme olarak herkesin ilgisini çekmeyi başaran bu eserde millî ruhu uyandıran ve canlandıran o kadar çok metne yer verilmiş ki, aziz okurların bunu fark etmemesi imkânsızdır.

Türk milleti gibi karakteri yüksek bir milletinin özelliklerini ifâde etmeye çalışan bu metinlerin avâm havass, kadın erkek, genç ihtiyar demeden herkes tarafından okunması hatta defalarca okunması gereklidir. Bilhassa dönemin ahvâli ve şartları dikkate alındığında mutlaka okunması elzemdir, demek daha doğru olur kanaatindeyiz.

Okuyanda coşku ve heyecan uyandıracak, didaktik niteliğinde olmasına rağmen lirizm yönünden kıymetli metinler mevcûttur. Bu metinlerin hepsinin üzerinde durmaya çalıştığı mevzular, sırasına göre "Turancılık ve üç kıtaya hakimiyet" istek ve arzusuyla doğan

fikirler, bazen bağımsızlığımızın yegâne sembolü "Türk bayrağının kudsiyeti" bazen de "Türk Ocaklarını ve buradaki çalışmaları anlatıcı niteliktedir.

Yunus Nadî Beyefendi'nin yer verildiği hâl tercümesindeki "Hakiki İnkılâp" başlığı ile halka manâ-yı inkılâbının anlatıldığı yaşadığı hatıra ile ifâde etmeye çalıştığı bayrak sevgisi okunmaya değerdir. Yine Ahmet Ferit Beyefendi'nin "Türk Ocağı" adlı makalesinde Türklük'ün mefkûresinin tanımı yolunda ifâde etmeye çalıştığı fikirler, Türk'ün dünyada var oluşunun hikmetini bariz bir şekilde ortaya koyar:

"Ben, şu esnâda bundan daha nâfi bir müessese bilmiyorum... Türk'ün ıslâh-ı ırkına, ikmâl-i irfânına, ilâ-yı ictimâiyyât ve iktisâdiyyâtına çalışmak; Türk'ü sa'y ve gayret yoluyla medeniyete, kuvvete, hayâta götürmek; onu hüviyyet-i millîyyesine âgâh etmek; vazîfe-i târîhiyyesine rabteylemek; hulâsa Türk'ü ve Türk hâkânlığını yaşatmak.... Bugün, Türklük için bundan kutsî bir sa'y, bundan mübeccel bir mefkûre olamaz."

Müellifin Türk ocaklarının maksadına içeren paragraflardaki fikirlerinde ne kadar tutarlı davrandığını gösteren cümlelerden ibârettir:

"Türk'ün marûz olduğu sefâletleri gidermek; onu dûçâr olduğu hastalıklardan kurtararak zinde ve faâl bir hale koymak; tüfengi omzunda serserilik etmekten çekerek çiftine, çubuğuna, destgâhına, katarına, dükkanına, pazarına sevk etmek; ve bu faâliyyet-i bedeniyye ve iktisâdiyyenin te'mîn edeceği refaha müsteniden onu okutmak, yükseltmek ve çoğaltmak; vatanında teksîf ve takviye ile cidâl ve rekâbete müsteid bir seviyeye çıkarmak... Bugünün münevver Türklerine mevdû' en mübarek vazîfe budur... Ve bunun için şu hizmete vakf-ı hayât etmiş Türk Ocağı kadar müfîd ve nâfi bir müessese-i ictimâiyye olamaz. -Fakat bir şartla!.

Evet, bir şartla! Ocak gayesini hüsn-i intihâb ettiği gibi dâire-i faâliyetini de dirâyet ve mahâretle kasr ve tahdîd eylemek şartıyla... Çünkü, keskîn kılıç kullananlar yanlış hamlelerden sakınmalıdırlar...

Bunun gibi, Türklük ile uğraşanlarda ihtiyât ve basîreti asla elden bırakmamalı, hele genç ve delikanlı ocaklı şarka mahsûs hayâl-perverlikle birden Nehreyn ve Kenan'a, İran ve Turan'a uçuvermemelidir.

Türklük mefkûresi gâlip gelmek için dâhilî ve hâricî siyâsetinde itidâl ve tedbîri kendine rehber etmelidir."

Bütün bunlara mukabil nevsâlın en mühim konularından biri, Diran Kelekyan Beyefendi tarafından yazılmış "İki Cereyan" adlı derin bir düşüncenin beyânatıdır.

Bir Ermeni olmasına rağmen bir Türk kadar, hatta bazı cümlelerinde daha ziyâde, Türk milletinin istikbâlini düşünen bu satırlar, Garplılaşma yolunda memleketimizde ifrât ve tefrîtin nasıl doğduğunu ve beraberinde neler getirdiği pek manidâr satırlardır:

"Bizde iki cereyân hâsıl oldu ki biri "mâzî ile alâkayı kesmek," diğeri ise "mâzîye bağlanıp durmak" tır.

"Garplaşmak" emeli bizde yeni değildir. Bu cereyân muhît-i Osmânî'de atmış, atmış beş seneden beri vakit vakit icrâ-yı hüküm etti. Zamanımızın yekûn Türkiyâtı "medeniyyet-i garbiyye" denilen kitle-i tekâmülât-ı ilmiyye ve ictimâiyye ile tecellî ettiğine göre, bizim o medeniyyetten istifâdeye muhtâç olduğumuz şüpheden vârestedir. Binâen-aleyh Garplaşma'ya ihtiyâc-ı hakîkî vardır.

Fakat bunu bazıları yanlış anladılar. Garplaşma'yı ırka, vatana, mâzîye nisbetle bîgâne kalmak –hatta onları reddetmek- gibi ta'bîr ettiler. Yahut bazı hareket-i ifrât-perverâneleri ile öyle sakîm bir mefkûreye tâbi bulundukları şüphesini hâsıl eylediler. Bunun aksü'l-ameli Garp'a karşı kin göstermek, Garp'ı düşman gibi telakkî etmek ve her iktidârı kendimizde aramak sûretinde tecellî eyledi.

Bu cereyânlardan biri mâzîyi inkâr etmek diğeri ise hâlî görmemektir. Her ikisi ifrât ve tefrîtten başka bir şey addolunamaz."

d. Türk Dili ve Sadeleştirilmesi

Millî duyguları harekete geçirmek üzere milletimizle ve kültürümüzle ilgili pek çok yazıya yer verilen bu eserde dikkati çeken bir husus da Türk dilinin sadeleştirilmesi yolunda ihtiva ettiği düşüncelerdir. Ali Canip Beyefendi'nin diliyle belirtilen bu önemli bölümde müellifin düşüncelerine katılmamak imkânsız diyebiliriz.

"Yavaş yavaş millî edebiyât uyanmaya başladı. Yani konuştuğumuz sâf, sade ve güzel Türkçe ile şiirler, edebî parçalar okumak saâdetine nâil olduk "Her millet kendi lisânında yaşar." Lisân vatan kadar mukaddestir. Fiilî vatanımız olan Türkiye'de, millî vatanımız olan bütün Turan'da nasıl yabancı düşmanlar bulunmasını istemezsek lisânımızda da Türkleşmemiş ecnebî kelimeleri, ecnebî kâideleri istemeyiz.

Millî gurura, millî izzet-i nefse mâlik olmayan eskiler güzel Türkçemiz'e giren yabancı kelimelerin Türkçeleşmemesine, ecnebî kâidelerin ecnebî kelimelerle sanki kendi öz yurtlarında imiş gibi hâkimiyetlerine kızmıyorlardı. Uyanan Türk gençliği bu hâkimiyete kızdı. Çünkü lisânlarını milletleri kadar seviyorlardır. "Yeni Lisân" nâmı altında hakiki Türkçe'yi konuştuğumuz güzel ve ahenkli lisânı meydana çıkarmak, Kırımlı Enderun Edebiyâtı'nın yâdigârı olan o eski terkîpli ve muğlak edebiyât lisânını bırakmak istiyorlardı.

"Osmanlıca" diye Arapça, Acemce, Türkçe kelime ve kâidelerden mürekkep bir lisân olamayacağını lisâniyât ilmi söylediği gibi Şemseddin Sâmi Bey tekrar ediyor ve "Bu, âdetü'l-..... mugâyirdir." diyordu. Sonra hangi millete mensûp olduklarını bilen gençler kullandıkları yeni lisânı, bu hakîkî güzel ve sade Türkçe'yi şöyle îzâh ediyorlardı:

1- Arapça, Acemce terkîp ve cem' kâideleri kullanılmayacak (ıstılahlar ve müfred makâmında kullanılan cemler müstesnâ . Sadrazam, ahlâk, kâinât gibi...)

2- "Ama, şayet, yani, lakin" gibi Türkçeleşmiş ve tekellüm lisânına geçmiş olan edatlardan mâadâ Arapça, Acemce edatlar kullanılmayacak.

3- Türkçe'de millî ve basit sarf-ı hâkim tanılacak, tekellüm lisânı, birçok Türkler tarafından anlaşılan latif ve tatlı "İstanbul Türkçesi" nazım ve nesirde bidâyete misâl ve mikyâs addolunacak.

Konuşulan tabii Türkçe'ye doğru yürünmek isteniyordu. Bu hareketten ne tasfiyeciler, ne de Enderun edebiyâtı fesahatçileri memnûn oldular.

-Bu mühim bir şey değildir, diyorlardı, madem ki, Arapça ve Acemce kelimeler yine kalıyor, eski lisânla yeni lisânın o kadar büyük bir farkı yok.

Halbuki gayet büyük bir fark vardı. Şinâsi ve ondan sonra gelenler Türkçe'den yalnız atıf tefsîrleri kaldırmışlardı. Nergis lisânı yine yaşıyordu. Arapça ve Acemce terkîp kâideleri yine Türkçe sarfının tamamiyetini bozuyor, yazı lisânıyla konuşma lisânı birbirinden ayrılıyordu. Yeni Lisâncılar Türkçe millî sarfin hâkimiyetini, tamamiyetini te'mîn etmeye çalıştılar. Tasfiyecilere cevap olarak diyorlardı ki:

-Her lisân cezirinden değil; tasarruflarından mürekkeptir. Türkçe'ye giren ve manâsını Türk halkının bildiği her Arapça ve Acemce kelime Türkçe'dir. Meselâ "ateş" gibi tamamıyla taarrüf olunmuş bir kelime "od" gibi kökçe Türk olan bir kelimeden ziyâde

Türk'tür. Bugün biz sizin gibi "od" demeyiz, fakat "ateş" deriz. Çünkü Türkler bu kelimenin manâsını öğrenmişler ve kendilerine mâl etmişlerdir. Halbuki lisânda asıl yabancı olan Arapça ve Acemce terkîp kâideleri, cem edâtları vesâiredir. Mesela "memûrîn-i hükümet" Türkçe değildir. Enderunca'dır. Fakat "hükümet memûrları" Türkçe'dir. Çünkü "hükümet ve memûr" kelimeleri Türkçe'ye girmiştir. Yalnız yabancı olan ecnebî terkîp kâidesidir. "Asâkir-i Osmânîyye" Türkçe değildir. Fakat "Osmanlı askerleri" pekâlâ Türkçe'dir. Çünkü Türk harfinin hâkimiyeti altında söylenmiştir.

Konuşulan tabii lisâna asla girmeyen bu ecnebî kâideleri edebiyât lisânından atarsak fazla ve lüzûmsuz ecnebî kelimeler de sahîfelerimizde yaşamayacak, kendi vatanlarına kapitülasyonsuz kalmış bir ecnebî gibi savuşup gidecektir. Meselâ ecnebî terkîp kâideleri atılırsa "seng-i mezar" diyemeyeceğiz. Türk sarfiyla terkîp yaparken de "mezar sengi" diyemeyeceğiz. Çünkü zevkimize mâni' olacak. Desek desek "mezar taşı" diyeceğiz ki, mezar da taş da birbirinden farksız Türkçe'dir. Ve seng kelimesinin lisânımızda "taş" dururken ve "taş"la aralarında anâtça hiçbir fark yokken ancak ecnebî terkîb kâidesinin hâtırı için ve onun sayesinde yaşadığını anlayacağız...

Hâsılı Yeni Lisâncılar yalnız millî Türk sarfının hâkimiyetini te'mîn etmeye ve lüzûmlu lüzûmsuz, ecnebî ve gayr-ı Türk kelimelerin tasfiyesini milletin selîfesine tabiatına, zevkine tecvîdine bırakıyor. Tasfiyeciler gibi ölüleri diriltmeye kalkmıyorlardı.

Ve karşılarında Tasfiyeciler'den başka Enderun fesahatçilerini de gördüler. Bunlar diyorlardı ki:

-Bu gençler bir lisân te'sîs etmek istiyorlar. Halbuki bir lisân te'sîs edilmez, teessüs eder. Yine bu gençler bir takım kâideler koymak istiyorlar. Halbuki bir lisâna hâriçten ve birkaç kişinin teşebbüsüyle kâide vaz' olunâmaz.

Halbuki Yeni Lisâncılar bir lisân te'sîs etmek istemiyorlardı. Onların maksatları asırlardan beri teessüs etmiş konuşulan tabi'i Türkçe'yi edebiyât lisânı yapmaktı. Tedkîk ettiler. Gördüler ki konuşulan Türk lisânında cümleler gayet kısa idi ve atf-ı tefsîrîler yoktu. Arapça, Acemce terkîp ve cem' kâideleri konuşulurken asla kullanılmıyordu. Hatta halk "mülâzim-i evvel, mülâzim-i sanî" gibi resmi ıstılâhları bile bozarak millî Türk sarfiyla eda etmeye çalışıyor. "evvel mülâzim, sânî mülâzim" diyordu.

Sonra Yeni Lisâncılar bir takım kâideler koymak istemiyorlardı. Vaktiyle Enderuncular tarafından Türkçe'nin tabiatına, zevkine, selîfesine muhâlif olarak zorla konulan ve asla halkın anlayıp taarrüf etmediği Arapça, Acemce terkîp kâidelerini ve ecnebî edatları kaldırmak istiyorlardı. Enderun fesahatçileri dikkat etseler yeni lisâna, konuşulan tabi'î sâf, güzel ve sade Türkçe'ye tecâvüz ederken kendi millîyetsiz tahrîr ve edebiyât lisânlarının gayr-ı tabiliğini meydana çıkardıklarını anlayacaklardı.

Hâsılı uzatmayalım, hakîkat yürüdü ve bir şey onu tutamadı. "Lisâniyât" ilmiyle biraz uğraşan eski Arapça terkîpler ve alacalı Enderun lisânının münâsebetsizliğini ve manâsızlığını anladı. "Millî edebiyât" iştiyâkı millî harfin hâkimiyeti iddiâsını da doğurdu. Yavaş yavaş nergis lisânının hâlâ aramızda kalan yavruları gibi lehçemizi bozan, dilimizi dolaştıran terkîpleri yakında mı, mahbûb, sâki gibi secîler gibi kaybolacak.

Yeni Lisân iyice yayılınca fesahatçilerin bozmağa çalıştığı "Türk tecvîdi" de canlanacak, Türkçe'ye giren her kelimeyi şivemize uyduracaktır.

Meselâ Türkçe kelimeler hafif başlarsa hafif, ağır başlarsa ağır biter.

"Yara, para, hasta, düşman" gibi. Ecnebî terkîpler olmazsa "yâre-i hicrân, hasta-i firkat, düşmen-i dîn" diyemeyeceğiz. Ve:

"Hicrân yarası, firkat hastası, din düşmanı" diyerek millî Türk tecvîdimizi Arap ve Acem şivesinin hâtırı için harâp etmeyeceğiz."

e. Avam ve Havassa Yönelik Diğer Konular

Nevsâl, sadece tarihî ve edebî konuları ihtiva etmez. Mimarîden tutun da spora kadar halkı ilgilendiren her şeye yer verilmiştir. Selim Sırrı Beyefendi'nin futbolun tarihçesini anlatan cümleleri ya da çocukların zihni olduğa kadar bedeni de harekete geçirmeye yönelik fikirleri, okuru eğlendirerek bilgilendiren kısımlar arasında zikredilebilir.

Mimar Kemaleddin Beyefendi'nin İslâm ve Türk'ün mimarî eserlerinin muhafazası, bilhassa şekil ve kıymet-i asliyelerinin meydana çıkarılması sûretiyle tamiri, ruhunda Türk kalmak üzere yeni binaların inşasıyla memlekete yaptığı büyük hizmetler saygıyla anılmalıdır.

Bu yıllığın insanın güncel hayatında karşılaştığı sıkıntılı anların yorgunluğunu atmada ve neşeli dakikalar geçirmede etkili olabildiği şüphesizdir. Çünkü nevsâl, bir yandan

rengarenk bilgilerle donanmış sayfalarla dönemin aktüel konularına yer vererek avam, havass herkesin eğlenceli anlar geçirmelerini sağlarken diğer yandan yaşadıkları hayatın sosyal açıdan değerlendirilip çevresinde olup bitenlerden haberdâr etmesiyle de rehberlik vazifesini üstlenmiştir. Halkı, eğlendirerek aydınlatma metodunu benimseyen bu eserin özel kendine münhasır bir yanı da son sayfalarında toplumun her tabakasının maddi ihtiyaçlarını karşılayabileceği mağaza ve dükkan isimlerini de bir ilân ya bir afiş şeklinde tab'ı nevsâlı büyük bir dergiye benzemesidir.

Bugün için araştırmacılar ve edebiyat uzmanları tarafından nevsâlın pek itinâ ile hazırlanılmamış olduğu yargısı uyandırsa da mazideki bir 30-40 yılın yansıtılması yönüyle nazarımızda istifâde edilebilecek kaynaklardan olduğu söylenilebilir.

KAYNAKÇA

BÖLÜKBAŞI Rıza Tevfik, ***Nevsâl-ı Millî,*** Artin Asadoryan ve Mahdumları Matbaası, İstanbul, 1330

BÖLÜKBAŞI Rıza Tevfik, ***Nevsâl-ı Millî,*** bilâ tarih, bilâ istinsâh

DEVELLİOĞLU Ferit, ***Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,*** Aydın Kitabevi Yay., 13. Baskı, Ankara, 1993

DİLÇİN Cem, ***Yeni Tarama Sözlüğü,*** Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1993

ETİK Arif, ***Farsça-Türkçe Lûgat,*** Salah Bilici Kitabevi Yay., İstanbul

İmla Kılavuzu, Türk Dil KurumuYay.585, Ankara, 1993

Şemsettin Sâmi, ***Kâmûs-ı Türkî,*** Enderun Yay., İstanbul, 1989

Şemsettin Sâmi, ***Kâmûsu'l-Âlâm,*** Kaşgar Neşriyât, C.1,2,3,4,5,6, Ankara, 1996

DİZİN

A

Abduh Paşa 219

Abdullah Cevdet 94, 95

Abdurrahman-ı Sâlis 82

AbdülhakHâmid 21,52,80,81, 82,83,85,222, 241

Abdülhalim Efendi 69

Abdülhalim Memduh 3, 5, 94, 120

Abdülhâmid 56,59,231 330,332,402 403

Abdülhâmid-i Sânî 90,55

Abdülkadir Bey 106

Abdülkerîm Paşa 308

Abidin Paşa 47

Agah Sırrı Levent 4,7

Ahmed Cevâd 293, 294

Ahmed Durmuş Bölükbaşı 49

Ahmed Ferit Bey 161,162,163, 167

Ahmed Hamdi Tanpınar 5

Ahmed Hâşim 262

Ahmed Hikmet 69, 70, 74

Ahmed Mithat Efendi 55, 339, 407

Ahmed Paşa 6

Ahmed Râsim 185,229,230 231,236

Ahmed Refik 90, 93

Ahmed Rızâ 161 303

Ahmed Samim 101

Ahmed Vâsıf Efendi 276

Akçoraoğlu Yusuf Bey 16,36,37,39

Akif Paşa 6

Alaaddin Paşa 320

Albâlâ 263

Âlemdar Ağa 313

Ali Bey 67, 300, 335, 392

Ali Cânib 256,258,259, 260,261,262, 263,266,267, 270,274

Ali Ekrem Bolayır 4, 6
Ali Ferah 94, 120
Ali Kabûlî Bey 59
Ali Kemal Bey 404
Ali Nâci 289
Ali Namık Paşazâde 384
Ali Paşa 6
Ali Rıza Beyefendi 167
Arif Paşa 248
Aşık Paşa 6
Ata Paşa 384
Atinalı Hoca Hayret Efendi 406
Atsız 5
Avni Bey 222
Aziz Bey 393

B

Bağdatlı Mehmet Tevfik Bey 367
Bahaeddin Efendi 80
Bâkî 6, 221
Bayburtlu Zihi 51
Bayezid 92, 317, 319
Bedri Kâmil 145
Bedr-i Osman Hanımefendi 306, 307
Belkıs Bekir Hanım 311
Belkıs Şevket Hanım 307, 384

C-Ç

Celâl Nuri 47,48,87,242
Celâl Sahir 82,209,211
214,270,271
Celal Tahsin Boran 4
Cemâl Bey 40
Cemâl Paşa 18, 307
385,395
Cenab Şehâbeddin 21,67,85,
86,89,192
Cevdet Paşa 80,261,281
Çalık Ağazâde Mustafa
Rahmi Efendi 406
Çandarlı Hayreddin Paşa 318,319
Çandarlı Kara Halil Efendi 320
Çelebi Sultan Mehmed Han 316,322
324,331
Çelebi Sultan Murad 332

E

Ebu'z-Ziyâ Tevfik Bey 56

Edip Beyefendi 224

Efendizâde Rıza Paşa 49

Emine Sâmiye 281,282

Emine Seher 309,310

Enver Beyefendi 390

Ercüment Ekrem Bey 401

Ertuğrul Gazi 6

Esad Bey 128

Esad Paşa 129

Es-seyd Mustafa Efendi 333

Evliya Çelebi 322

Eyyûbî Hâfız Mehmet Ârif Ağa 313

F

Fâik Ali 16,33,34

Falih Rıfkı 99,100

Faruk Akün 3

Fatin 3

Fatma Aliye 281

Fatma Hanım 81

Fâzıl Ahmed Paşa 219

Fâzıl Sabri Bey 393

Fehîme Nüzhet Hanım 303

Ferid Paşa 402

Feridun Hikmet 224

Fethi Bey 386,390,394, 395,397

Fettâh Efendi 324

Feyzi Bey 393

Feza Bey 394,395

Fuâd Bey 355

Fuzûlî 84,221,222

G

Gazi Ahmed Muhtar 248

Gülistan İsmet 367,368,369, 370

Gülsüm Hanım 303

H

Hacı Adil Bey 277

Hacı Halil Efendi 55,118

Hacı Paşa bin Musa 319
Hakkı 250
Hakkı Tahsîn 150,160
Hâlid Fahri 136,139
Hâlid Ziya 27,118,119
120,121,122
123,124,191
192,209,210
243,260,265
Hâlide Edip 224,225,303
304
Halil Beyefendi 415
Hâmide Nasib 81
Hamit Sadi 6
Hasan Bedrettin 63
Hasan Fehmi Efendi 286
Hasan Hulki Efendi 293
Hatice Hanım 311
Hatice Sultan 328
Havva 87
Haydar Efendi 13
Haydar Hanımefendi 307
Hayreddin 319
Hayret Efendi 144
Hayrullah Efendi 80
Hemedânîzâde Ali Nâci 289,292
Hıfzı Tevfik Gönensay 4
Hilmi Bey 90
Himmet 260
Hoca İshak 6
Hoca Mehmet Tevfik Efendi 49
Hoca Tahsin 6
Hürrem Sultan 92
Hüseyin Câhit 16,30,31,32
67,85,192
283,302
Hüseyin Efendi 335
Hüseyin Hâmid 81
Hüseyin Hilmi Paşa 118,250
Hüseyin Suâd 67,68
Hüsrev Paşa 84

İ

İbn-i Batûta 313

İbrahim Necmi Dilmen 4,6

İbnü'r-Reşâd 120

İhsân Raif Hanımefendi 201,208

İlyas Ali 330

İskender 82

İsmâîl Ağa 313

İsmâîl Habip Sevük 4,6

İsmâîl Hakkı 120,209,285 397,398

İsmâîl Hikmet Ertaylan 4

İsmâîl Kamil Paşa 248

İsmâîl Müştâk Bey 250,255

İsmâîl Safa 85

İsmâîl Suphi 59,60,61

İzzet Melîh 128,129,130

K

Kadri 62

Kâmil Paşa 248,281,403

Kandiyeli Nuri Beyefendi 47

Kânî 146

Kanûnî Sultan Süleyman 91,92,93

Karamânî İbrahim Bey (Karamanlı) 320,321

Kâzım Nâmî Bey 79

Kemâl Bey 394,395

Kemâleddin 319

Kemâleddin Bey 335

Kerim Bey 16

Koçi Bey 173

Köprülüzâde Mehmed Fuâd 3,4,6,133 141,218,219 220,223

Köse Mihâl Bey 150

Kösem Sultan 92

Kuddisîzâde Rabia 311

Kuyumü'n-Nâsırî 36

M

Macarlı Osman Paşa 21

Mahmud Sâdık Bey 62,62,302

Mahmud Şevket Paşa 167,237,238

247,390
Manyasızâde Refik Bey 283,367,407
Mehmed Ali Bey 300
Mehmed Asım 125,127
Mehmed Câvid 192,283,284
285,286,288
407
Mehmed Celal 106
Mehmed Emîn 140,141,143
Mehmed Hayrettin 3
Mehmed Nâdir 335
Mehmed Raûf 85,191,192
123,200
Mehmed Sâdık 408
Mehmed Ziya 313,333
Melek Hanımefendi 308
Melek Meliha 310
Memnûne Hanım 167
Menemenlizâde Tahir 335
Mihrî Hatun 91
Mihr-i Şah Sultan 329
Mimar Sinan 321,325
Miralay Cemâl Bey 247,248
Miralay Doktor Fahri Bey 136
Miralay Yusuf Bey 337
Mithat Bey 393
Mithat Paşa 34,36,201
243
Muallim Nâcî 6,7,27,31,106
136,144,146
185,243,404
Muhafiz Cemal 43
Muhtâr Hâlid 122
Muhyiddin 226,227,228
302
Musa Ağa 318
Mustafa Asım 406,407,408
417
Mustafa Nihat Özön 4
Mustafa Suphi 167,179
Muvakkir 404,405
Müfîd Râtıp 113,117

Münif Paşa 313

Mütercim Asım 6

N

Nabi 6

Nâfi Paşa 286

Nâmık Kemâl 26,84,94

172

Nâzım Paşa 50,120,248

Necati 6

Nedîm 6,84,221

Nefî 6,33

Nefise Sultan 321

Nejad Ekrem 402,404

Nezihe Muhyiddin 303,304,305

Nigâr Hanım 16,21,25,303

310

Nihat Sami Banarlı 4,5

Nilüfer Sultan 91,322

Nur Banu 92

Nuri Bey 393,394,395

396,397,398

Nuri Şeyda Bey 407

Nuriye Ulviye 306,309

O-Ö

Orhan Rıza 4

Osman Galip 62

Osman Gazi 316

Osman Şehâbeddin Bey 84

Osman Vasfi Efendi 313

Ömer Hayyam 51

Ömer Seyfettin 274

P

Paruves 215,217

Prens Sabahaddin 161

R

Ragıp Paşa 6

Râif Paşa 201

Raûf Cevdet 107

Recâî Efendi 26

Recâîzâde Ekrem 26,27,28,119

120,242,243,

401,402,404

Recep Paşa 161

Refik Bey 393

Refik Hâlid 101,102,105

Reşid Mümtaz Paşa 322

Reşid Paşa 6,49

Rıfat Bey 404,405

Rızâ Tevfik 8,9,16,42

50,51,52,54

95,204,418

Rûşen Zeki 312

S

Sabiha 304

Sadettin Nüzhet Ergun 4

Sâdık Bey 397,398

Sadî 118

Sadrazam Hakkı 377

Safa 51,85,422

424

Saffet Bey 393

Safiye Sultan 91,92

Said Halim Paşa 237,277

Said Paşa 33

Sâlim Bey 393,395

Sâmi Bey 243,244

Sâmi Gunsberg 361

Sâtı Bey 293

Selahaddin Enîs 180,184

Selim Sabit Efendi 80

Selim Sırrı 337,240

Seyyide Kemal Hanım 308

Sırrı Paşa 47

Suad Hanım 303

Suad Hayri 354,357

Sultan Abdülaziz Han 316,324,332

Sultan Ahmed Han-ı Sâlis 328,330

Sultan Ahmed-i Evvel 325

Sultan Hâmid-i Evvel 201,328

Sultan Hasan 204

Sultan İbrahim 92

Sultan Mehmed Reşad Han 408

Sultan Mehmed-i Hâmis 90

Sultan Murad Han-ı Hâmis 55

Sultan Murad Hüdavendigar 320,321,324

Sultan Mustafa 92
Sultan Mustafa-yı Sâlis 316,326
Sultan Selim Han-ı Sâlis 328
Süleyman Nazîf 21,85,265
266,240,242
260,265,266
Süleymân Nesîb Bey 243,244,246
Süleyman Paşa 243,304
Süleyman Sâib 108
Süreyya Bey 391
Ş
Şefik Bey 324,375
Şehâbeddin el Mürcânî 36
ŞehâbeddinSüleyman 3,5,6,107,180
211,289
Şehîrî 6,222
Şehzade Cihangir 92
Şemseddin Sâmi 256,418
Şerîf Paşazâde Süleyman 131
Şevket 219
Şevket Bey 161,334,384
Şeyh Gâlip 6,219,221
Şeyhî 6,222
Şinâsî 3,6,26,257
Şükrü Bey 310,393
T
Tahir Olgun
(Tahirü'l-Mevlevi) 4
Talat Bey 247,276,277
278,279,280
283,295
Talat Beyefendi 18,407
Tanbûrî Cemil 405
Tarhan Sultan 92
Tevfîk Fikret 27,30,33,50
85,121,192
209,210,243
260,261,401
Tevfîk Paşa 324
Ü
Üskan Efendi 237

V

Vasfi Mahir Kocatürk 5,7

Veli Bey 385,394

Vüskân Efendi 18

Y

Yahya Kemâl 22

Yahya Sezâî Efendi 69

Yakup Kadri 106,107,112

129,133,289

Yaşar Nezîhe Hanım 185,186,187

190,309

Yavuz Sultan Selim 91,320

Yunus Nâdi 55,56,58

Yusuf Kenan 389,391,399

Z

Zâime Hayriye 310

Zâtî 6

Zeki Paşa 50

Zeynep Hatun 91

Ziyâ Paşa 3,219

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ